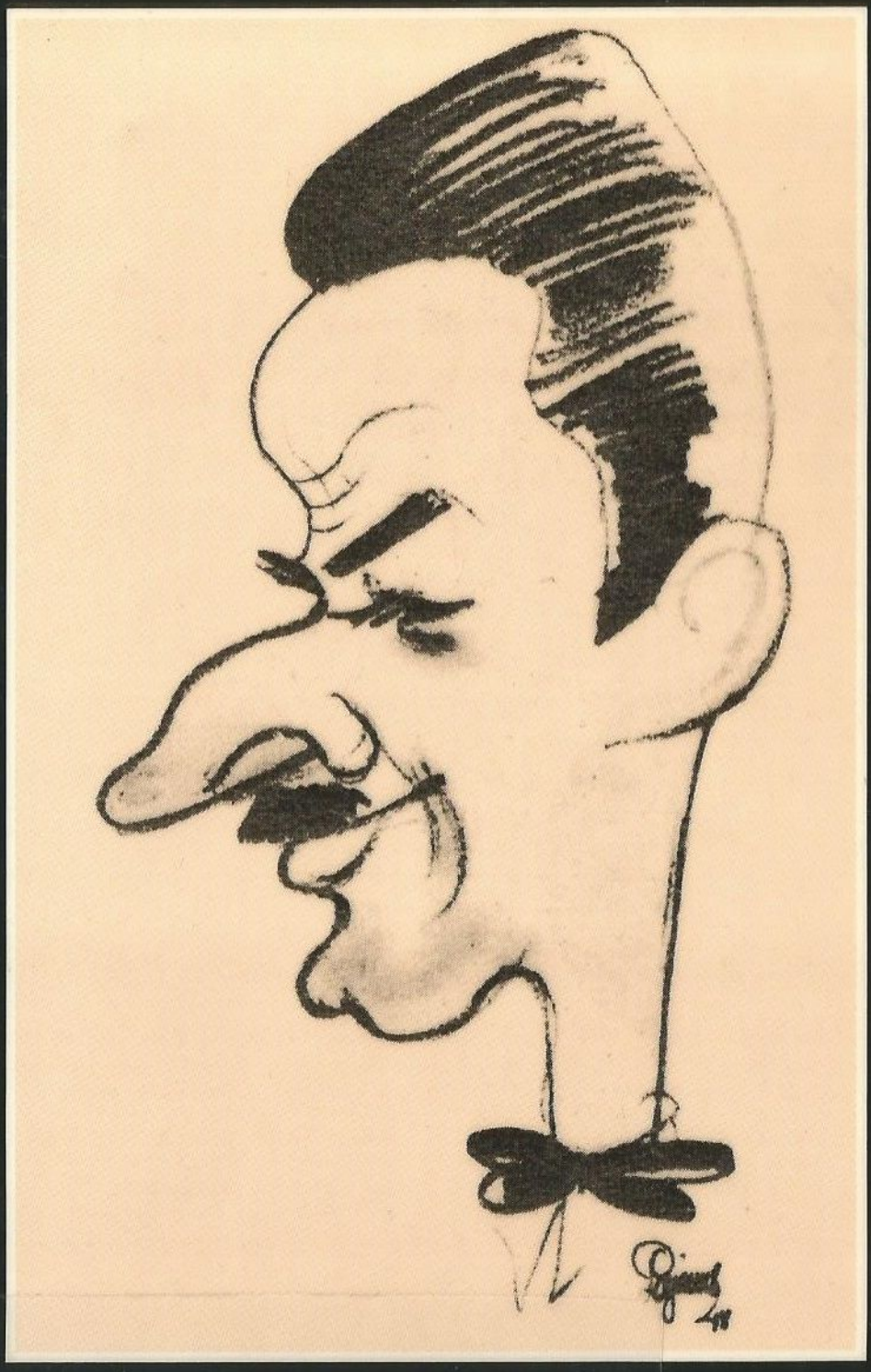

Raoul Palmgren

TEKSTEJÄ

Vapaan Sanan vuosikymmeneltä

LOVE
KIRJAT

Raoul Palmgren

TEKSTEJÄ
Vapaan Sanan vuosikymmeneltä

Love Kirjat Helsinki

© Raoul Palmgren 1981

ISBN 951-835-047-7
Ulkoasu Elina Katainen
Ladonta Valolatomo Hietavirta Ky
Arvi A. Karisto Oy:n kirjapaino
Hämeenlinna 1981

Kannen kuva, Lauri Pajamiehen piirtämä karikatyyri Raoul Palmgrenista, koristi Matti Kurjensaaren Suomen Kuvalehdessä 22/1949 julkaisemaa kirjoitusta ''Kaksi maisteria'' (riitelevät päätoimittajat RP ja Unto Varjonen). Piirros julkaistaan rouva Kyllikki Pajamiehen luvalla.

Sisällys

Raoul Palmgren Vapaan Sanan vuosikymmenellä 9
1944
Jääkauden loppu 21
Kalterit murtuvat — muusat laulavat 25
1945
Tannenberg 35
Viimeinen leinolainen 36
Kulttuurikriisi 39
Marjatanmäki 41
Individualismin itsetuho 42
Rikoksen vuosipäiviä 45
Marxilaisten aivojen triumfi 48
Atomipommi 50
Ylioppilas Perttilän tapaus 51
Koskenniemeläinen Goethe 53
Diktaattori ja tyranni 58
Proletaarinen kulttuuri — Työväenkulttuuri — Edistyksellinen kulttuuri 70
Kärpäset Argoksessa ja Vichyssä 76
1946
Suunnitelmallisuutta kustannustoimintaan 83
Vapaamielisyys ja vapaamieliset puolueet 85
Kansakunta, isänmaa, lippu 87
Ei niin, toveri Kriticus 89
Teesejä Snellmanista 94
Järjestelmä Immonen 96
Ihminen on poistunut keskeltämme 100
Kenraali Samjatin ja kaksi karttaa 102
Korkeamman hengenviljelyn edistäminen 104
''Suomalainen demokratia'' 106
''Antikristuksen ihmetyöt'' 108
Päämaja ja vankila katsovat aikaa 110
Historialliset aiheet neuvostoelokuvassa 117
1947
Esseitä ja manifesteja 120
Avoin kirje Wäinö Aaltoselle 122
Pax Americana eli tyhjiö-teoria 124
Snellman ja Castrén: kaksi linjaa kansallisessa liikkeessä 126
Työväenpuolueet ja kulttuuripolitiikka 129
Eduskunta, parlamentarismi, demokratia 131

''Se on suomettarelaista'' ... 133
Saslavski neuvostodemokratiasta ... 135
Professori Koskimiehen linjankäynti ... 142
Demokratia: kuollut kaava vai elävä sisältö? ... 145
Katsaus: Nylonsukkien ihmeelliset seikkailut vanhakasvoisessa lehdistössä ... 147
Ympyrän neliöiminen ... 153
Kulttuurivanhoillisuuden mausoleumi ... 155
Mitä on fasismi? ... 157
Edistyksellisen kulttuurin ongelma ... 159
1948
''Aasia aasialaisille'' ... 167
Hautakivet hautakivien takana ... 169
Raskas, ylpeä ja velvoittava muisto ... 172
Sasu Punanen ... 174
Maailmantaantumuksen laiskanläksy ... 177
Koko kansan yhteinen asia ... 179
Sosialidemokratian kaksi tietä ... 181
Isänmaa ei ole kuin nainen ... 183
Marxismin maailmankuva ... 190
Vaara on oikealla ... 194
Kominformin kriisi ... 196
Mauno Pekkalan hallitus ... 199
Apropos Sartre ... 202
Kansakunnan oppivuodet ... 208
1949
Taistelujuhla ... 212
Agnes von Krusenstjernaa suomeksi ... 215
Nyt taistellaan perusoikeuksista ... 219
Atomipommi ... 221
Vähemmistöhallitus teoriassa ja käytännössä ... 222
Viisi taistelun vuotta ... 227
Vai armahdus! ... 229
Talvisodan myytti ja todellisuus ... 231
Missä ovat venäläisvihan juuret? ... 234
1950
Franklin ja Beaumarchais ... 241
''Hitlerkö voitti?'' ... 244
Mitä tapahtuu Koreassa? ... 246
Oikeistososialidemokratian kolme elementtiä ... 248
Tosiasiat parasta propagandaa ... 250
Erillissodan myytti ... 253
130-vuotias Engels ... 256
Utopian kaksi linjaa ... 258
1951
Lännen uusin muotihistorioitsija ... 261
Linja vai ele? ... 265
Kiilan jälki ... 266
Pamfletti, josta tuli perusteos ... 268
Fred Hoylen teleskooppi ... 271
1952
Tavallinen amerikkalainen sodassa ja rauhassa ... 275
Marskin myytti ... 279
Jaakko Ilkka ja marski Fleming eli kaksi linjaa suomalaisessa historiankirjoituksessa ... 281
Aasian rauhanohjelma ... 286
Bysantin muureilla ... 288
Ortegasta Sorokiniin ... 292
Luokkavastakohtien Eros ... 296
Raoul Palmgrenin painettuja tekstejä 1944—52 ... 306

Kuvat

Raoul Palmgren kutsuvieraana SKP:n puoluekokouksessa elokuussa 1948. (Osmo Helinin ohjaamasta puoluekokouselokuvasta.) ... 2
Kansakoulukatu 8 ... 8
Raoul Palmgren työpöytänsä ääressä 1949 ... 10
Kolme päätoimittajaa ... 12
Vapaan Sanan alkuaikojen henkilöhahmoja ... 12
Raoul Palmgren Tšekkoslovakiassa 1949 ... 14
Vapaan Sanan toimittajia ja ystäviä ... 14
Lehtikioski ... 20
Risto Ryti (Hertta Kuusisen piirros) ... 46
Raoul Palmgren 1946 ... 82
Pilapiirros (Kauppalehti) ... 92
Raoul Palmgren radiossa ... 93
D. Saslavski Vapaan Sanan vieraana ... 137
Raoul Palmgren Kalevalan 100-vuotisjuhlassa ... 212
40-vuotisjuhlat ... 274
Pilapiirros (Appell) ... 305

Kansakoulukatu 8, jonka 2. kerroksessa Vapaan Sanan toimitus sijaitsi 1944—51, lehden konttori 1. kerroksen kulmassa.

Raoul Palmgren
Vapaan Sanan vuosikymmenellä

Marraskuun 7 päivänä 1944 — Venäjän sosialistisen vallankumouksen 27. vuosipäivänä — julkaisi Helsingissä ensimmäisen numeronsa lehti nimeltä Vapaa Sana. ''Suomen Kansan Demokraattisen Liiton Äänenkannattajaksi'' ilmoittautuvan lehden otsikon alla oli luettavissa kehikoissa lehden toimitusneuvoston ja toimituksen kokoonpano. Toimitusneuvoston puheenjohtaja oli K.H. Wiik, päätoimittaja Väinö Meltti ja toimitussihteeri Kaisu-Mirjami Rydberg. Toimituksen osastovastaavien luettelo on nytkin luettuna sävähdyttävä: Hertta Kuusinen (poliittinen toimittaja), Cay Sundström (ulkomaanosasto), Yrjö Leino (maatalous ja maaseutu), Raoul Palmgren (kulttuuriosasto), Ontro Virtanen (uutisosasto). Nimikokoelma on lehdistön historian kannalta sitäkin erikoisempi, kun jokainen mainituista henkilöistä — myös uutisosaston päällikkö! — oli osastonsa ainoa toimittaja.

Kaikki Yrjö Leinoa lukuunottamatta olivat vastavapautuneita tai vapauduttuaan maaseudulle karkoitettuja poliittisia vankeja; Leino oli säilynyt maanalaisuudessa sodan vuodet. Yhtenä viimeisistä vapautui Raoul Palmgren. Päivämäärä oli niinkin myöhäinen kuin 4. lokakuuta. Oltiin keskellä suuria tapahtumia. Sota- ja taantumuspolitiikka oli romahtanut. SKP oli astunut koko olemassaolon aikansa kestäneestä illegaalisuudesta julkisuuteen. Suomi-Neuvostoliitto-Seura oli perustettu (15.ja 18.10). Viimeksi (29.10) muodostettiin yhteistyöjärjestö SKDL, jonka perustamisjulistus ja perustavan kokouksen selostus olivat luettavissa Vapaan Sanan ensimmäisessä numerossa.

Vuoden 1944 loppuun saakka uusi sanomalehti ilmestyi viikkolehtenä ja jatkoi siten Wiikin johdolla vuoden 1940 jälkipuolella ilmestyneen samannimisen lehden perinnettä. Vuoden 1945 alussa Vapaa Sana muuttui 6-päiväiseksi iltapäivälehdeksi ja vuoden 1946 alussa 7-päiväiseksi aamulehdeksi. Lehden ensimmäisen numeron painos oli 60 000 kappaletta, neljännen numeron 75 000 kappaletta. Vuoden 1945 keväällä levikki oli 84 000 ja saman vuoden lopulla 67 000. Seuraavana vuonna se laski ja asettui 40 000 kappaleeseen, mihin vaikutti SKP:n oman äänenkannattajan Työkansan Sanomain ja SKDL:n piirilehtien astuminen näyttämölle. Lehti aloitti toimintansa ironisesti IKL:n Ajan Suunnan entisessä toimitushuoneistossa Kansakoulukatu 8:ssa, jossa sen käytössä oli aluksi tilaa uljaat 30 neliömetriä. Tilat kaksinkertaistuivat vuoden 1945 loppupuolella, kun koko ''vanha puoli'' siirtyi lehden käyttöön. ''Uusi puoli'' — joka syntyi naapuriuutistoimiston muuttaessa — nelinkertaisesti alkuperäiset 30 neliötä. Matti Kurjensaari vertasi ensi käynnillään tätä laajennettua, kymmenkunnan lasikopin ja kahden käytävän muodostamaa toimitusta 1800-luvun amerikkalaisten uranuurtajalehtien toimituksiin; hän ei onnekseen kuulemma koskaan nähnyt syksyn 1944 toimitustiloja. Uutta vaihetta merkitsi sitten kevät 1952, jolloin Vapaa Sana siirtyi kansandemokraattisen liikkeen uuteen yhteiseen lehtitaloon Kotkankatu 9:ään. Samalla lehti muuttui tabloidikokoon.

Raoul Palmgren työpöytänsä ääressä 1949.

Toimittajakunta lähti pian kasvamaan ja erikoistui kohti sanomalehden normaalia työnjakoa. Kun Raoul Palmgren astui 15.6.1945 — siis kahdeksan kuukautta lehden perustamisen jälkeen — päätoimittajan paikalle, hän oli jo kolmas tässä virassa. Väinö Meltti oli nimitetty valtion tiedotuskeskuksen apulaispäälliköksi, ja hänestä tuli myöhemmin Uudenmaan läänin maaherra. Cay Sundström, Meltin seuraaja helmikuun alusta lähtien, jätti toimen tultuaan maalisvaalien jälkeen valituksi eduskunnan ensimmäiseksi varapuhemieheksi; hän jatkoi kuitenkin Hertta Kuusisen rinnalla lehden toisena poliittisena toimittajana, kunnes elokuussa sai nimityksen Suomen Moskovan-lähettiläälksi. Lehden poliittinen johtoelin vaihteli nimeä ja kokoonpanoa. Toimitusneuvoston puheenjohtajaksi tuli Wiikin huhtikuussa 1946 terveydellisistä syistä erotessa Anna Nevalainen. Tammikuussa 1948 aseman peri K.L. Kulo, jonka rinnalla v. 1952 toimitusneuvoston jäseninä vaikuttivat Kuusinen, Eino Kilpi ja Raoul Palmgren. ''Toimituskunnan'' taas muodostivat kesällä 1945 Kuusinen, Sundström, Rydberg ja Leino, vuoden 1946 alussa Kuusinen ja Palmgren kahdestaan, vuoden 1948 alussa heidän ohellaan Kulo ja Jarno Pennanen, myöhemmin (Pennasen sijasta) Kilpi.

Yleisradio kilpaili keväällä 1945 vakavasti Vapaan Sanan kanssa Raoul Palmgrenista, koska uusi pääjohtaja Hella Wuolijoki havitteli hänestä ''kruununprinssiään''. Kosittu teki kuitenkin päättäväisen valinnan vähemmän loisteliaan ja huonommin palkatun vaihtoehdon hyväksi: hän piti lehtityötä omana alanaan ja arveli hallitsevansa sen radion mahdollisuuksia paremmin. Itse asiassa valinta oli kaikkea muuta kuin oikotie helppoon ja päähenkilön jo hallitsemaan tilanteeseen. Perustilanne oli sellaisenaan vaikea ja merkitsi lujia ponnistuksia: kysymys ei ollut vain toistaiseksi aivan keskeneräiseksi jääneen uuden lehtityypin — joka vv. 1946—48 oli lisäksi hallituksen pää-äänenkannattaja — kehittämisestä vaan myös oman asiantuntemuksen piirin jatkuvasta laajentamisesta.

Palmgren kirjoitti alusta lähtien Vapaaseen Sanaan paitsi ''vakioalueistaan'' — siis esimerkiksi humanistisen kulttuurin ongelmista ja sivistyskysymyksistä — myös aiheista jotka koskivat kansallista elinetulinjaa ja työväenliikkeen periaatekysymyksiä. Tultuaan päätoimittajaksi hän omi vuoden 1945 loppupuolella itselleen myös ulkopoliittiset pääkirjoitukset ja laajensi sitten vähitellen alueensa myös sisäpoliittisiin aiheisiin, joita Hertta Kuusinen oli aiemmin pitänyt ''omina heininään''. Ajan mittaan Palmgren kirjoitti lehden useimmat pääkirjoitukset; talouspolitiikan ja ammatillisen liikkeen kysymykset hän sanoo kuitenkin jättäneensä mieluiten spesialisteille. Maataloutta hän kertoo ''kammahtaneensa'': hän kirjoitti vain yhden maatalousaiheisen artikkelin — ''elämäni puisevimman'' —, luetti sen kaiken varalla Leinolla — silloisella sisäministerillä — ja oli hyvin ylpeä Leinon ''hyvä''-merkinnästä!

Palmgrenin tuotteliaisuus kirjoittajana on nykyisestä näkökulmasta katsoen melkein käsittämätön. Paitsi poliittisia artikkeleita — pääkirjoituksia ja muita — hän kirjoitti tutkielmia, arvosteluja ja artikkeleita lehden kulttuurisivulle. Näitä täydensivät monesti isotöiset pääkirjoitussivun neliöt, joiden aihepiiri oli useimmiten sosiaali- ja aatehistoriallinen ja jotka julkaistiin luonteenomaisella nimimerkillä Historicus. Vuoden 1945 alusta Palmgren hoiti VS:n poleemista Muut lehdet -osastoa. Saman vuoden talvesta lähtien hän kirjoitti otsikolla Kansallinen puhtaanapitolaitos kulttuuriaiheisia polemiikkeja ja otsikolla Ikkuna itään ja länteen kansainvälisiä kulttuurikatsauksia; jälkimmäiset kuultiin ensiksi Yleisradiossa. Vuoden 1946 alusta lähtien seurasivat ulkomaankatsaukset otsikolla Pisteitä pallokartalla. Pääkirjoitukset olivat yleensä signeeraamattomia, joskus harvoissa tapauksissa nimikirjaimilla tai koko nimellä varustettuja. Sama koski neliö- ja kulttuurisivutut-

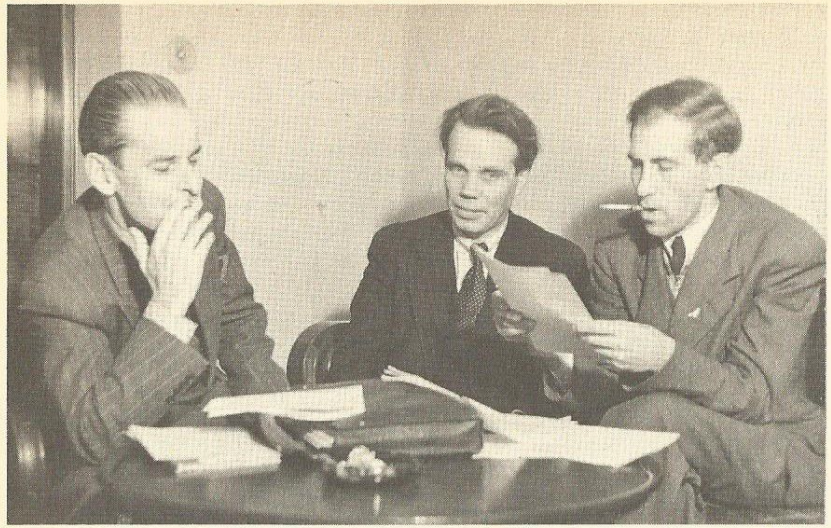

Kolme päätoimittajaa 40-luvulta: vasemmalta Raoul Palmgren (Vapaa Sana), Atos Wirtanen (Ny Tid) ja Mauri Ryömä (Työkansan Sanomat).

Vapaan Sanan alkuaikojen henkilöhahmoja. Edessä vas. toimitusneuvoston puheenjohtaja K. H. Wiik, päätoimittaja Väinö Meltti, ilmoituspäällikkö Ville Vainio; takana uutistoimittaja Ontro Virtanen, taloudenhoitaja Erland Virtanen ja kulttuuritoimittaja Raoul Palmgren.

kielmia sekä kirja-arvosteluja. Neliöissä käytettiin myös nimimerkkejä, joita Historicuksen ohella olivat Spectator, Muistiinpalauttaja, Kulttuuriradikaali tai Isänmaanystävä. Itärintaman tapahtumiin talvella 1945 liittyvissä kolumneissa esiintyi muutaman kerran nimimerkki Kolokol (viittaus Aleksandr Herzeniin!) ja sotasyyllisyysoikeudenkäynnin yhteydessä nimimerkki Lautamies. Pakinoitsijanimimerkkejä olivat 30-luvulta tuttu Pancho Villa sekä (Puhtaanapitolaitoksessa) Luuta.

Tunnetuimmaksi Palmgren tuli kuitenkin Vapaan Sanan poliittisena pakinoitsijana, nimerkki Happamana. Nimimerkki esiintyi lehdessä syksyn 1945 aikana silloin tällöin, yhtenä monista: säännöllisimpiä lehden alkuaikoina olivat Sasu Punasen (Yrjö Räisänen) ja Uteliaan (Kaisu-Mirjami Rydberg) ohella Tavallinen ihminen (Hertta Kuusinen), Demokraatti (Väinö Meltti) ja Huuhkaja (Hella Wuolijoki). Kun Sasu Punanen vuoden 1945 lopulla päätti mittavan pakinoitsijanuransa ja parikuukautinen Amerikan-matka sitten katkaisi myös Uteliaan pakinoinnin, siirtyi lehden pääpakinoitsijan viitta Happamalle. Vuoden 1952 loppuun mennessä oli syntynyt noin 1200 pakinaa. Hyvät kirittäjät olivat osa sitä miljöötä, jossa Happaman loistokas ja valitettavan lyhyen ajallisen kaaren piirtänyt pakinataide kukoisti. Utelias jatkoi pakinointia vuoteen 1947. Myöhempiä tuuraajia maanantaisin sekä matkojen ja lomien aikana olivat Antti Timonen (nimimerkki Ajanhammas, 20-luvun Tiedonantajan ent. Inkvisiittori), Jarno Pennanen (nimimerkki Makia) ja Sulo Kivinen (nimimerkki Suti, ja tuleva Eskonen).

Jos Happaman pakinat luetaan mukaan mutta pienet poleemiset tai katsauksselliset yksiköt lasketaan pois, Palmgren julkaisi kahdeksassa vuodessa noin 2630 kirjoitusta. Tuotteliaisuutta sekä ihasteltiin että kauhisteltiin ja joskus jopa moitiskeltiin. Palmgren ei ollut niinkään organisoiva, ohjaava ja opettava — näiden adjektiivien huomaan mahtunee suurin osa nykyisin vaikuttavista päätoimittajista — vaan kirjoittava päätoimittaja. Samassa numerossa saattoi Palmgrenin kynän jälkiä olla pääkirjoitus, neliö ja pakina. ''Yksipuolisuuden'' korjaamiseksi lehteen kiinnitettiin pariinkin otteeseen toimituspäällikkö, Tiedonantajan veteraani Hugo Ahokanta kyllästyi epäkiitolliseen tehtäväänsä ennen pitkää, ja Jarno Pennanen taas oli itsekin poikkeuksellisen kirjoitusintoinen. Ideoiva voima kirjoituskoneensa ääressä viihtyvä Palmgren on kuitenkin varmasti ollut. Toimittajatoverit kertovat hänen tarkistaneen artikkelit ja pakinat sekä tärkeimmät uutiset ja kirjoituttaneen niitä joskus uudelleen; kädestä pitäen opettamista hän näyttää vierastaneen. Kulttuuriosastoa Palmgren itse kertoo ''suosineensa julkeasti'' — sitä hoitivat hänen jälkeen Hilkka Ahmala, Kaisu-Mirjami Rydberg ja Maija Savutie — ''kun taas Vapaan Sanan'' — tässä kohden Palmgrenin äänessä voi kuulla ylpeän vivahduksen — ''urheiluosasto oli tunnetusti pääkaupunkilehtien sorretuin''. Jälkikritiikki hoidettiin aluksi yksittäin ja myöhemmin toimituksen kokouksissa, joita alettiin järjestää Työkansan Sanomain malliin. Varsinaisen itsekritiikkinsä Palmgren tunnetun sutkauksensa sanoin suoritti kotona aamukahvin yhteydessä toteamalla ''Helsingin Sanomista, mitä oikeastaan oli tapahtunut, ja Työkansan Sanomista, miten asiat olisi pitänyt oikeaoppisesti esittää''.

Palmgrenin kunnianhimoisena tavoitteena oli luoda Vapaasta Sanasta vasemmistolainen sanomalehti, joka ideologisesti pystyisi puhuttelemaan yli luokka- ja puoluerajan, toisin sanoen kehittäisi SKP:n poliittisesta ja kielellisestä kaavasta poikkeavan linjan ja ilmaisun. Uutispanokseltaan lehti pyrki olemaan enemmän kuin paljonpuhuttu ''kakkoslehti'': tavoiteltiin antia, jonka varassa kohtalaisen vaateliaskin lukija voisi tulla toimeen. Palmgren selvitteli journalistista ohjelmaansa mm. Vapaan Sanan 5-vuotisnumeron pääkirjoituksessa 6.11.1949 (''Viisi taistelun vuot-

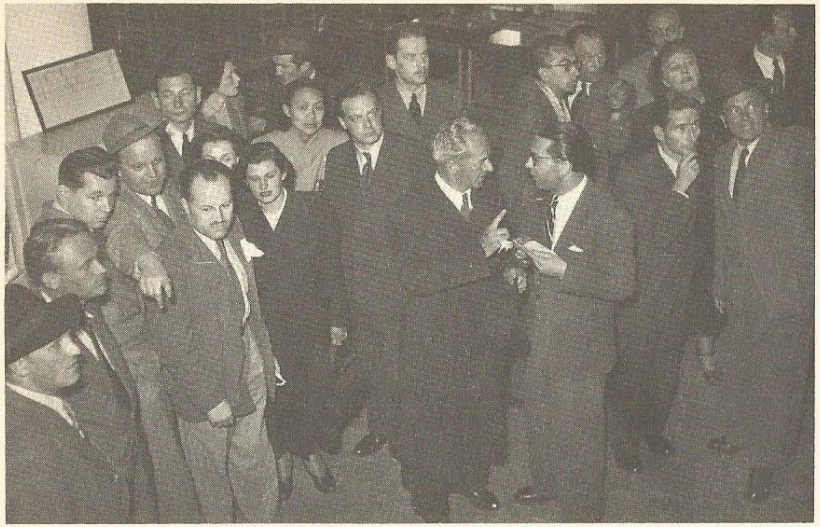

Raoul Palmgren (kesk. takana) kansainvälisessä lehtimieskongressissa Prahassa 1949. Mukana Suomesta myös Västra Nylandin P.O. Barck (RP:n edessä vas.) ja Helsingin Sanomien Arvo Ääri (kolmas vas.).

Vapaan Sanan toimittajia ja ystäviä joskus 1947. Edessä vas. ulkomaantoimittaja Olavi Laine, Outi ja Heikki Ilvesviita, toimitussihteeri Irja Palmgren, rouva Aarika ja toimittaja-pakinoitsija Antti Timonen (Ajanhammas). Takana vas. Raoul Palmgren, ulkomaantoimittaja Ilmari Orras, korjauslukija Anja Lönnström-Köysti, toimittaja Hilkka Ahmala, toimituspäällikkö Hugo Ahokanta, Anneli Aarika ja piirtäjänimimerkki Keihäs alias Paul Spjut.

ta'', myös tässä valikoimassa), jonka mukaan lehti oli pyrkinyt olemaan sekä ''ajan kuvastaja, uutislehti'' *että ''taistelija, paljastaja, julistaja, opettaja,* aatelehti''. *IOJ:n (International Organization of Journalists) kongressissa pitämässään puheenvuorossa (julkaistu VS 20.9.1950, myös tässä valikoimassa) Palmgren korosti lähes mielenosoituksellisesti ammattitaitoa, uutistehoa ja tosiasioita vasemmistolehdistön ''parhaana propagandana'', jolle mikään retoriikka, detaljivääristelystä puhumattakaan, ei vedä vertoja.*

Vapaan Sanan päätoimittajana Palmgren osallistui SKDL:n johtavan elimen eli liittotoimikunnan kokouksiin ja oli vuoden 1946 alusta sen varsinainen jäsen. Myöhemmin hän oli lisäksi sen työvaliokunnan jäsen, jonka kädestä lähtivät monet liiton julkilausumat, lentolehtiset ja mietinnöt. SKDL:n kulttuuriohjelma (1947), ensimmäinen lajissaan Suomessa, valmistettiin hänen johdollaan, ja Palmgren oli myös liiton periaateohjelman yksi laatija, joka 1948 esitteli sen liittokokouksen hyväksyttäväksi. Järjestö- ja luottamustehtävistä koostuukin pitkä luettelo. Palmgren oli 1945—46 valtion painotuotekomitean sihteeri ja 1946—49 valtion kirjastokomitean jäsen, 1946—56 valtion kirjallisuuslautakunnan ja 1946—53 valtion elokuvalautakunnan sekä 1951—52 Helsingin kaupungin kirjastolautakunnan jäsen. Hän kuului Suomi-Neuvostoliitto-Seuran perustajiin ja osallistui sodanjälkeisinä vuosina sen asettamien kulttuurilautakuntien toimintaan, oli vuodesta 1949 Suomen Rauhanpuolustajien keskustoimikunnan sekä vuodesta 1951 Suomi-Kiina-seuran hallituksen ja Yleisen lehtimiesliiton toimikunnan jäsen. Vapaan Sanan päätoimittajana hän osallistui kesäkuussa 1948 Neuvostoliittoon ja toukokuussa 1949 Tšekkoslovakiaan matkustaneeseen lehtimiesdelegaatioon. Kun vielä lisätään, että Palmgren keväällä 1945 oli SKDL:n ehdokkaana opetusministeriksi ja kesällä 1948 kansanedustajaksi, ollaankin päästy pitkän luettelon oikeutukseen ja ytimeen: Palmgren nautti selvästikin järjestönsä luottamusta.

Päätoimittaja Raoul Palmgrenin yhteistyö lehden ja liiton johtoelinten kanssa olikin yleisesti ottaen kitkatonta. Lehden omat johtoelimet — talousasioita käsittelevää johtokuntaa lukuunottamatta — kokoontuivat ajan mittaan yhä harvemmin. Hankalat ongelmat selvitettiin virtaviivaisesti puhelimitse päätoimittajan ja poliittisen toimittajan kesken. Myöhemmin lehden linjakysymyksiä pohdittiin yhä enemmän liiton johtoelimissä muiden ajankysymyksien yhteydessä. Palmgrenin oman myöhemmän arvion mukaan hänen sekä liiton/lehden kollektiivisten johtoelinten välillä ei ollut esiintynyt yhtään ratkaisematonta kysymystä.

Sen sijaan Palmgrenin ja SKP:n johdon välisissä suhteissa ilmeni ärtymyksen aiheita. Palmgren oli ollut syksystä 1944 lähtien SKP:n jäsen — käytännössä jokseenkin passiivinen rivijäsen, koska iltaan painottuva toimitustyö esti useimmiten osallistumisen perusosaston kokouksiin. Puolue pyrki kuitenkin esittämään jäsenelleen ohjeita ohi Vapaan Sanan omien johtoelinten. Oireellinen tapaus oli Palmgrenin kutsuminen jälkikesällä 1948 SKP:n puoluejohdon nuhdeltavaksi hänen julkaistuaan pääkirjoituksen (Kominformin kriisi, 4.7., myös tässä valikoimassa), jossa hän rohkeni toivoa kriisin osapuolten välistä sovittelua. Pahimmaksi loukkauskiveksi muodostui kuitenkin DLP, SKDL:n alainen uutistoimisto, johon SKP oli nimittänyt johtajaksi Armas Äikiän. Lehteen yritettiin DLP:stä uittaa aineistoa, joka oli vierasta sen linjalle, ja tämä tapahtui nimenomaan päätoimittajan ohitse. DLP:n asema, oikeudet ja toiminta muodostivat sitten syksyllä 1952 ratkaisevan riidan aiheen yhdessä sen painostuksen kanssa, joka Palmgreniin kohdistui toistuvasti SKP:n taholta. Marraskuussa 1952 Palmgren palautti jäsenkirjansa jäsensuosittelijansa Hertta Kuusisen käteen ja ilmoitti samalla olevansa edelleen valmis jatkamaan

Vapaan Sanan päätoimittajana. Sitä luottamusta hänelle ei suotu. SKDL:n liittotoimikunta päätti 15.12. 1952 äänestyksen jälkeen irtisanoa pää-äänenkannattajansa päätoimittajan. Työsuhde päättyi vuodenvaihteessa. Molemminpuolisin sopimuksin päätös salattiin niin tarkkaan, että Palmgrenin itsensä laatima lyhyt uutinen ja Happaman ''Lähtö ja loitsu'' -pakina tulivat jopa 30.12. pidetylle toimituksen kokoukselle täydellisenä shokkina.

Raoul Palmgrenin ''Vapaan Sanan vuosikymmen'' ei rajoittunut hänen omaan lehteensä; koko kansandemokraattisen liikkeen kulttuuritoimen aktiivisin vuosikymmen tuntuu elävän kaikkineen yhden harvinaisen näkemyksellisen miehen curriculum vitae'ssa. Niinpä Palmgren oli Kiilan perustaman 40-luku -aikakauslehden — 30-luvun Kirjallisuuslehden perinteiden jatkajan — perustajia ja vuonna 1945 myös lehden toimituskunnan jäsen; Kansankulttuuri oy:n kirjallisena johtajana 1944—45 hän lisäksi edusti lehden kustantajaa. Lehden päätoimittaja oli 1945—46 Arvo Turtiainen, 1947 Kaisu-Mirjami Rydberg; Palmgren hoiti 1945—46 aikakauslehtikatsaus-osastoa ja julkaisi tässä ''sosialistisen sivistyksen ja kulttuurisuomalaisuuden aikakauskirjassa'' paitsi pääkirjoituksia ja teoreettisia tutkielmia myös useita laajamittaisia esseitä. Keväällä 1948 ilmestynyt jo legendaarisen statuksen saavuttanut esseekokoelma ''Suuri linja'' kokosi yksiin kansiin osan näistä kirjoituksista, jotka oli ensiksi kuultu radioesitelminä. Kiilan albumissa (1944) ja 40-luku -lehdessä astui julkisuuteen myös nimimerkki R. Palomeri romaanikatkelmineen; nimimerkin ''pääteos'', naamioitu kulttuurihistoriallinen muistelmateos ja aikapommi ''30-luvun kuvat'', josta Palmgren oli kirjoittanut laajoja osia jo sotavuosien maanalaisuudessa, julkaistiin 1953.

40-luku -lehti lopetettiin vuoden 1947 lopussa, minkä jälkeen Palmgren piti toisena pääfooruminaan Kaisu-Mirjami Rydbergin toimittajaa SNS-lehteä. Tuloksena oli merkittävä kokoelma Suomen ja Neuvostoliiton (Venäjän) suhteita kartoittavia laajamittaisia tutkielmia ja kirjoitussarjoja; aihepiiri on vain yksi niistä useista, joiden puitteissa Raoul Palmgrenin kirjoituksista voisi koota mielekkään ja uusien näkökulmien vuoksi kiehtovan kirjoitusvalikoiman. Mutta Palmgrenin kirjoituksia löytyy myös Kirjastolehdestä (1945), Kommunistista (1945, 1949, 1952, mm. nimimerkillä Rollo Kirjamies!), Ajan Kirjasta (1950), Suomen Kuvalehdestä (1951) ja Areenasta (1952). Ruotsin kommunistien Ny Dag- ja Folkviljan-lehdet julkaisivat ensi vuosina Palmgrenin tekstejä. SKDL:n Ny Tidistä löytyy niinikään runsaasti käännöksiä, ja eräs kirjallisuusarvostelun normeja käsittelevä artikkeli julkaistiin myös Ruotsin Litteraturtolkning-aikakauskirjassa (1948). Suurin kansainvälinen menestys lienee ollut vuonna 1949 Fagerholmin hallituksen painokanteita käsittelevällä artikkelilla, joka julkaistiin paitsi Skandinavian maiden kommunistisissa lehdissä myös ainakin Tribuna Ludussa (Puola) ja International Journalistissa (IOJ). Tiheää vaikutelmaa täydentävät vielä säännölliset kirjoitukset SKDL:n vappu- ja joulujulkaisuissa ja vuosikalentereissa ja SKP Taistelun Tiellä -vuosikirjassa sekä tutkielmat kokoomateoksissa ''Katri Vala — tulipatsas'' (WSOY, 1946), ''Naapurimme Neuvostoliitto'' (Tammi, 1946) ja ''Käy eespäin'' (SKDL, 1949) sekä esipuhe Katri Valan pakinavalikoimassa (Kansankulttuuri, 1945).

Mitkä teemat ja sävyt erottuvat tästä tekstien runsaudesta? Palmgrenin henkilökohtaista lehtikirjoittelua leimaa ensimmäisenä sodanjälkeisenä vuonna optimistinen innostus, luottamus yhteiskunnalliseen edistykseen ja kansainväliseen yhteistoimintaan, fasismin jäänteiden hävittämisen kärsimätön kiirehtiminen. ''Nuoruuden vuosikymmenellään'' eli 30-luvulla Palmgrenilla oli paljon apua tietynlaisesta pessi-

mismistään, jonka ansiosta hän näki asenteiden ja fraasien läpi tavalla, joka on aikalaiskirjoittelussa harvinaista ja jota varmasti olisi kaivattu enemmänkin Suomessa. Nyt aluksi sävy voi olla yllättävänkin optimistinen, jopa hyväuskoisen luottavainen suhteessa niin kapitalistiseen kuin sosialistiseenkin demokratiaan — ja myös Staliniin. Pian tekstien sävy alkaa muuttua, eikä tietenkään sattumalta. Kylmän sodan merkit alkavat hallita kansainvälistä politiikkaa, asevelijuntta valtaa käsiinsä SDP:n johtoasemat, ja porvarillinen oikeisto ryhtyy etenemään SDP:n vanavedessä. Palmgrenin tekstit ovat hyökkäävämpiä, usein sävyltään katkeria ja ivallisia. Tunnusomaiseksi muodostuu erikoisesti Vapaan Sanan ja Sosialidemokraatin, Happaman ja Jahvetin (Yrjö Kilpeläinen), vuosia jatkunut sanaharkka.

Myöhäsyntyisesti asevelihenkinen lehdistöntutkija Esko Salminen leimasi pari vuotta sitten varsin huolimattomasti nimenomaan Vapaan Sanan sodanjälkeisen lehtisodan räikeäksi kauhukakaraksi: pelkistyksen takana on SS:n osuuden laupias unohtaminen ja, huvittavaa kylläkin, myös Työkansan Sanomien Vapaata Sanaa tuntuvasti ronskimman äänensävyn huomiotta jättäminen. Lisäksi kokonaisuutta on vaikea ymmärtää ottamatta huomioon pääkaupungin porvarillisen lehdistön osaksi tullutta lepokierrosta: se saattoi lekotella arvokkuuden onnentilassa, kun SS ja porvarillinen maaseutulehdistö hoitivat sen puolesta taistelun likaisen työn.

Palmgrenin toistuva hyökkäyksien kohde olikin nimenomaan maaseutulehtien älyllinen alamittaisuus, jonka sävyjen myötäilyä hän pyrki omalta osaltaan kärkkäimmissäkin polemiikeissaan välttämään. Kun ''Tekstejä nuoruuden vuosikymmeneltä'' -teoksen esipuheessa Palmgrenin kirjoituksien laaja-alaisuutta ja tyylillisiä erityispiirteitä rinnastettiin marxismin klassisiin teksteihin, on hän esimerkiksi juuri poleemikkona selvästi tätä suurta sukua, täsmällinen, laajoja yhteyksiä pienistäkin yksityiskohdista oivaltava, näiden laajojen yhteyksien konkreettisen ilmaisun vuoksi myös siekailematon ja miksei henkilökohtainenkin esimerkiksi silloin kun jonkun nimi alkaa olla yleisemmän katastrofin vertauskuva. Juuri klassisen ja ''epäsuomalaisen'' — oloissamme yhdistelmäaseena niin harvinaisen — journalistisen tehonsa vuoksi Vapaa Sana koettiin vastustajien taholla vaaralliseksi. Todisteesta käyvät toistakymmentä kunnianloukkausjuttua Vapaan Sanan ollessa hallituksen äänenkannattaja (kantajina vuoroin Otava, KOP, Tanner, Hentunen. . .) ja parikymmentä haastetta käsittävä painokannesarja Fagerholmin ''työväenhallituksen'' aikana. Parina viimeisenä päätoimittajavuonna varsinkin Palmgrenin ulkopoliittisia artikkeleita ja katsauksia alkoi leimata retoriikkaa välttävä yksityiskohtainen erittely, joka aiheutti moitteita ''tieteellisyydestä''.

Kirjoituskokoelmamme näytteitä valittaessa on eletty monia tuskaisia hetkiä, kun tilan puute on pakottanut jättämään ulkopuolelle olennaisia ja tässä hetkessä kirkkaasti loistavia kirjoituksia. Yhtenä johtolankana on ollut pyrkimys rajoittaa kirjoittelun valta-alueilla ilmenevää toistuvuutta: kommenttien ja bibliografian avulla on mahdollisuus etsiytyä myös poisjääneiden samanaiheisten kirjoituksien pariin. Hankalaksi osoittautunutta karsintaa on lisäksi helpotettu muutamilla radikaaleilla vedoilla. Vaikka Palmgrenin samanaikaisia teoksia ei ole kovin helppo saada käsiinsä — kuuluvathan monet niistä divarien aarteisiin — niihin sisältyneet tekstit on päätetty jättää valikoiman ulkopuolelle. Näin jäämme tällä erää vaille ''Suureen linjaan'' sisältyviä kansallisia esseitä (kirja ilmestyi 1948 ja toisena painoksena 1976 Kansankulttuurin kustantamana) ja Happaman Vapaan Sanan pakinoita (joita Jörn Donner kustansi valikoiman vuonna 1953). Samoin on jätetty pois tekstejä, jotka julkaistiin eräissä sodanjälkeisissä kokoomateoksissa — ''Katri Vala — tulipatsas'' (toim. Olavi Paavolainen, WSOY 1946), ''Naapurimme Neuvostoliitto''

(toim. Matti Kurjensaari, Tammi 1946) ja ''Käy eespäin, 50 vuotta Suomen työväenliikettä'' (Kansankulttuuri 1949) —, albumeissa (Kiilan albumi 1944 ja 1948), kalentereissa (Dem. Kansan Kalenteri 1946—53) ja vuosikirjoissa (SKP Taistelujen Tiellä, 1948). Lisäksi on valikoiman ulkopuolelle jäänyt pari erittäin keskeistä tekstiä, jotka julkaistiin melko hiljattain kokoomateoksessa ''Eino Leinon perinne'' (Otava, 1978): matkakuvaus ''Voitonpäiviä Tukholmassa'' vuodelta 1945 ja tutkielma ''Hautakirjoitus Koskenniemelle'' vuodelta 1947.

''Toistojen'' karsimisen strategialla on kääntöpuolensa. Käsillä oleva kirja on tekstimäärältään laaja mutta sittenkin vain jonkinlainen ranka Palmgrenin ''Vapaan Sanan vuosikymmenestä''. Kuten aina merkittävien ja tuotteliaiden kirjoittajien tuotannossa, perusajatukset eivät toistuessaan tuota yhdentekeviä variaatioita; juuri muunnelmissa ja kehittelykulun seuraamisessa on olennainen osa myös itse tuota perusajatusta. Näin siis ranka — vaikka siinä nimenomaisen yksittäisen kirjoituksen kohdalla onkin koettavissa ilmaisun ja kytkentöjen koko skaala — on vain jonkinlainen yhteenveto ja luonnos siitä, mitä nuo kirjoitukset jatkuvuudessaan ja keskellä päivänjournalistiikan ja -politiikan ristitulta olivat. Tätä rajoitusta voi vain vilpittömästi pahoitella ja toivoa kuitenkin, että aihealojen monipuolisuus ja tyylillisen skaalan rikkaus edes jotenkin välittyisivät valikoimastamme.

Palmgrenin toistuvat teemat tulevat toki selkeästi esille nytkin. Kulttuurin — kulttuuripolitiikan ja kirjallisuuskritiikin — alueella niihin kuuluu vaatimus maan kulttuurielämän uudestiarvioinnista ja demokratisoinnista, toisaalta työväenliikkeen kulttuuritoiminnan ideologisen itsenäisyyden ja samalla myös ahtaasta luokkahengestä vapauttamisen korostaminen. Myönteisen ohjelman ja vankan periaatteellisuuden rinnalla — kirjoituksissa saa luonnoksensa ensimmäinen puolueiden taholta syntynyt kulttuuripoliittinen ohjelma ''reunamerkintöineen'' — kulkee riemastuttava ja ironinen polemiikki, jossa saa ensimmäisen ja railakkaimman tuomionsa yhä vielä ja ties monettako sukupolvea hyörivä maata riivaava kulttuuribluffaus. Kansallisessa ja sisäpolitiikassa ovat vastaavasti keskeisinä esillä Snellmanin kansallisen elinetulinjan ja samalla vanhan työväenliikkeen linjan korostaminen maan sisäisessä kehityksessä ja suhteissa Neuvostoliittoon. Tähän liittyi toisaalta kokoomuksen taantumustekojen ja toisaalta itsenäisyysajan SDP:n petosten paljastaminen suhteessa historialliseen perspektiiviin. Olennainen puoli on myös fasismin jatkuvuuden väsymätön analysointi: siinäkin yksi kiintoisa linkki ''Nuoruuden vuosikymmen''-kirjan tematiikkaan. Ulkopolitiikan alueella vihdoin on hallitsevana kansainvälisen yhteistyön ja rauhanpolitiikan elintärkeyden korostaminen. Tuomionsa saavat useimmin kuulla dollari-imperialismi ja kylmä sota, innostuksen aiheita taas ovat Neuvostoliiton sodanjälkeinen rakennustyö ja Kiinan sosialistinen vallankumous.

Kerratkaamme vielä pääasiat. Edellinen valikoimamme, ''Tekstejä nuoruuden vuosikymmeneltä'', ulottui 30-luvun alusta alkuvuoteen 1941. Raoul Palmgren oli silloin 29-vuotias. Jatkosodan alkaessa hän siirtyi vakaumukselleen ja tekstiensä sanottavalle uskollisena maanalaisuuteen, kunnes hänet maaliskuun alussa 1942 pidätettiin, ilmeisesti saman ilmiannon perusteella kuin Arvo Turtiainen. Sodan aikana hän ei luonnollisestikaan julkaissut mitään. Maanalaisuudessa ja vankilassa syntyivät kuitenkin alkupuoli ''30-luvun kuvat'' -romaanista sekä lapsuudenmuistelmat, jotka ovat yhä tekijänsä kätköissä. Vuonna 1944 Palmgren oli siis 32-vuotias, seuraavana vuonna astuessaan historialliseen toimeensa — sillä mitäpä muuta Vapaan Sanan päätoimittajuus tuolloin oli! — 33-vuotias; lopettaessaan hän oli siis vasta 40-vuotias. ''Vapaan Sanan vuosikymmen'' oli siten sekin vielä nuoruuden vuosi-

kymmen. Ehkä tämä piirre omasta puolestaan syventää sitä talttumattomuutta, joka on muuten syvällä Palmgrenin persoonallisuudessa. Harvinaisin vaikutelma syntyy kenties kahden kirjoituskokoelmamme (joita kolmas ilmestyy ensi vuonna jatkamaan) leikkauspisteessä. 30-luvun eri tahoilla, usein kaiken vallankäytön ulkopuolella ilmestyvissä lehdissä, julkaistut tekstit ovat väärentämättömästi saman kirjoittajan kynästä kuin Vapaan Sanan arvovaltaista pääkirjoitustilaa käyttävän toimittajan tekstit.

Merkillisyys, eikä vain Suomen oloissa, on juuri tässä: poliittisesti painokkaan ja kaikissa yhteiskuntapiireissä poikkeuksellisen säväyksen aiheuttanut päätoimittajuus ei korruptoinut Raoul Palmgrenia. Hänen skaalansa tuntui laajenevan entisestäänkin. Kuten parhaissa ryhmätyölle perustuvissa taideteoksissa Vapaa Sana oli samalla hyvää ryhmätyötä, jossa jokainen kasvoi, ja jossain ratkaisevassa mielessä yhden miehen ''teos'': siksi käsillä olevat kirjoitukset ovat aivan eri tavalla kiintoisia kuin yleensä lehtikirjoitukset — suhteessa ajan kulumiseen varmaankin häilyvin inhimillisen ilmaisun laji — ja siksi yksi niistä monenmonista kirja-ajatuksista, joita nyt julkaistava valikoima on ajatuksiin tuonut, olisi faksimile Vapaan Sana keskeisistä numeroista. Muutamankin numeron selaileminen näyttää jo, kuinka mies ja hänen tyylinsä on yhtä kuin sanomalehti. Molemmille on ominaista — käytämme tässä hyväksemme Atos Wirtasen oivallista luonnehdintaa Happaman tyylistä — ''toisaalta armoton, älyn ja logiikan ylivoimalla ruhjova lähitaistelu-poleemisuus, toisaalta käsittelyalojen ja tyylimuotojen vaihteleva moninaisuus''. Nämä kirjoitukset ovat elävää ja haikeaakin lehdistöhistoriaa jo siksi, että niiden takaa näyttäytyvä, rohkein vedoin luova ja ryhmäänsä kirittävä lehtimies on tällä hetkellä melkein tuntematon käsite. Tilalla ovat toimitusjohtajat ja talousmiehet. Kaipaamme takaisin jos emme Vapaan Sanan vuosikymmenelle niin Vapaan Sanan kaltaista lehteä. Kirjoittaessaan ''Nuoruuden vuosikymmenensä'' tekstejä Raoul Palmgrenin ei tavallaan tarvinnut vastata ankarimmassa portaassa, koska hän oli ja eli oppositiossa, vailla käytännön linkkejä johtavaan politiikkaan. Sodanjälkeisessä Suomessa sanojen ja tekojen välillä piti olla yhteys. Mies mitattiin, linja koki testinsä, ja kesti.

Love Kirjat

1944

Jääkauden loppu

Viiden raskaan sotavuoden jälkeen alkaa rauha häämöttää ainakin Euroopan mittasuhteissa, ja kun vielä kaukoidän samurairosvo on vapautettu kymmenvuotisesta ryöstösaaliistaan, kajastaa vihdoin myös maailmanrauhan mahdollisuus.

Tajutaanko yleisesti, miten valtavasta murroksesta ihmiskunnan elämässä, miten maailmanhistoriallisesta ratkaisusta tässä on kysymys? Jospa ihmiset voisivat irtautua totunnaisesta ahtaasta näkemyksestään, paikallisista rajoituksistaan, kansallisesta sammakkoperspektiivistään, ja kohonneina yläpuolelle planeettansa ilmakehien nähdä asiat valtavassa suurpiirteisyydessä, ajasta ja paikasta riippumattomassa! Näkisivätkö he, miten viimeinen jääkausi, lamaava, tuhoava kuten kerran geologiset jääkaudet, kahdesta keskuksesta, keski-Euroopasta ja itä-Aasiasta käsin, vastustamattomana vyöryy yli maitten ja kansojen, tuhoten yhteiskuntia ja kulttuureja, jähmettäen aivoja ja jäätäen sydämiä, leviten, kunnes koko maapalloa näyttää odottavan jäätymiskuolema? Näkisivätkö he, miten tämän armottoman jääkauden lähes kymmenen vuoden ajan miltei lakkaamatta edettyä, eteneminen vihdoin pysähtyy, elämän, ihmisen, ihmissydämen ja ihmisajatuksen vastavaikutus alkaa, jääseinämä vetäytyy takaisin, murtuu tihentyvien iskujen ja kasvavan paineen alla, sulaa, kutistuu, lohkeilee kappaleiksi, katoaa...? Näkisivätkö he, miten tuhon ja kuoleman myllertämästä maasta uusi elämä alkaa viheriöidä, miten aivot vapautuvat jään puristuksesta, miten jähmettyneet sydämet virkoavat ja pusertavat jälleen verta jähmettyneisiin lihaksiin? Elämän hyöky seuraa kuoleman peräytyvää jääseinämää, elämän kuuma, punainen veri huuhtelee jääkauden häviäviä röykkiöitä ja upottaa ne vihdoin syvyyksiinsä.

Fasismin jääkausi on kulkenut yli eurooppalaisen kulttuurin. Tiede on kahlittu ja myytti korotettu sen paikalle. Ennennäkemätön kato on kulkenut yli eurooppalaisen kirjallisuuden, sen johtavat edustajat on syösty kuolemaan, vankiloihin, keskitysleireihin tai maanpakoon. Kasarmista on tullut kansankasvatuksen normaalikoulu. Keskellä näitä sankaritekojaan voittoisa fasismi on kerskunut pelastavansa länsimaisen kulttuurin, mutta länsimaisen kulttuurin kunniaksi on sanottava, että sen aidot edustajat eivät ole suostuneet fasismin pelastettaviksi, vaan ovat poljettujen kansojen rinnalla taistelleet ja kärsineet. 30-luvun kulttuurihistoriassa näemme häpeällisen nöyrän alistumisen rinnalla myös ylpeää puolustustaistelua ilman voiton toivoa. Orjuuteen painetun keskieurooppalaisen sivistyksen maanalaista hehkua eivät puoluearmeijain rautakorotkaan voineet polkea sammuksiin. Eurooppalaisen kansanrintaman ensimmäiset taistelusignaalit lähtivät Pariisin suuresta kirjailijakongressista v. 1935: Euroopan edistyksellinen kulttuuri siinä liittoutui taisteluun kuolemanvaaraa, fasismia vastaan. Mutta lopultakin on koko 30-luku fasismin vastustamatonta eteenpäinvyöryä: syntyneessä historiallisessa perspektiivissä näemme nyt, miten kansanrintamakin oli vain viivytystaistelua; yö tiheni Euroopan yllä, länsimaisen kulttuurin viimeiset taistelijat kamppailivat pimeässä, hajalle lyötyinä, toi-

vottomina; fasismin *Götterdämmerung* laskeutui yli maanosan, sodan lieskat hulmusivat tuhon yllä.

Se olisi ollut ylpeän länsimaisen kulttuurin loppu, jollei idän tasangoilla olisi kuluneen kahdenkymmenen vuoden aikana vallankumouksen pyörteissä kasvanut uutta vitaalista kulttuuria. Miten sille on nyrpistetty neniä! Miten vilpittömätkin etsijät ovat epäröineet sen edessä! Nyt, viiden sotavuoden jälkeen, meidän on julistettava totuus, joka eilen vielä tuntui paradoksilta: Neuvostoliitto, joka jättiläisruumiillaan on ottanut vastaan fasismin valtavimman panssarivyöryn ja verta vuotaen, mutta lannistumattomana ruhjonut sen väkevien jäsentensä syleilyllä, Neuvostoliitto, punainen armeija — on pelastanut länsimaisen kulttuurin. Sitä tosiasiaa ei enää milloinkaan voida tehdä tyhjäksi.

Neuvostoliiton puolustustaistelun epopea on tehnyt mahdolliseksi *40-luvun,* joka ei ole edellisen kaltainen, vaan uuden maailman aamu. Se alkaa fasismin dynaamisilla purkauksilla Euroopassa ja Tyynenmeren rannikolla, mutta näitä valtavia purkauksia seuraa sen voimien ylijännitys ja lamaantuminen; toisaalta suurten demokratiain voimainkeskitys alkaa tulla suoritetuksi, rintamat alkavat vyöryä toiseen suuntaan. Voittoisa, ylimielinen fasismi muuttuu puolustautuvaksi, hurjistuneeksi fasismiksi, se saarretaan, sen ylitse vyöryy apokalyptisen ajan viimeinen suuri tuhoamistaistelu. 30-luvun jättiläismäinen tilinteko suoritetaan 40-luvun ensimmäisellä puoliskolla, sen toisella puoliskolla ehkä luodaan perusta uudelle, ihmisenarvoiselle maailmalle. Voi olla niin, että tämä 40-luku on oleva ihmeellisin murros, mitä maailmanhistoria tuntee: kuten suuret kansainvaellukset tai renessanssi se on uuden maailmankauden, uuden kulttuurin lähtökohtana. Länsimainen kulttuuri on pelastettu suunnattomilla uhreilla: niin suunnattomilla uhreilla, että myös itse tässä kulttuurissa on suoritettava täydellinen kaikkien arvojen uudelleenarviointi.

Paljon on puhuttu Suomen maantieteellisestä tragiikasta, kun se kahden maailman ja kahden kulttuurin rajavartijana on joutunut olemaan suurten kansojen sotanäyttämönä. Tässä historianfilosofiassa on tietty totuus, mutta siihen sisältyy myös häikäilemätön propagandavalhe: tänäpäivänä tämäkin kysymys on arvioitava uudelleen. Meidän tragiikkamme ei ole lopultakaan ollut se, että olemme valinneet asuinsijaksemme tämän karun-kauniin niemekkeen idän ja lännen rajalla, vaan se, että hallitseva luokkamme omien luokkaintressiensä vuoksi on sitonut meidän kohtalomme valtakuntiin, jotka heikkoutensa tai etäisyytensä vuoksi eivät ole kyenneet meitä puolustamaan ja joitten intressinä ei ole ollut muu, kuin pitää meidän maatamme juonittelupesäkkeenä, hyökkäyslähtöalueena tai sillanpääasemana. Todella orgaaninen maantieteellinen tai taloudellinen yhteenkuuluvaisuus ei ole sitonut meitä noihin läntisiin tai eteläisiin suojelijoihimme. Kaikki nuo yhteydet ovat olleet keinotekoisia ja lopulta tuhoisia. On jälleen tarvittu kaksi perättäistä, raskasta sotaa, jotta se totuus selvenisi, että Suomen luonnollinen orientoitumissuunta on idässä: sieltä ovat meidän rotumme juuret kuten meidän maamme geologisesti liittyy idän suureen metsävyöhykkeeseen, idässä ovat meidän ulkomaankauppamme luonnolliset markkina-alueet, idässä ovat meidän kansallisen tieteemme suuret traditiot. Yli sadan vuoden ajan me elimme Venäjän yhteydessä; se oli yksinvaltainen, tsaristinen Venäjä ja sellaisena vaara meidän kansalliselle yhteiskunnalliselle olemassaolollemme, mutta älköön unohdettako, että se myös oli pisin rauhanaika meidän historiassamme, meidän talouselämämme ja sivistyksemme valtavimman nousun aika. Mahtava, uusi demokraattinen Venäjä on nyt realiteetti, meidän asemamme sen naapurina toinen realiteetti: näille tosiasioille on kylmin aivoin rakennettava meidän elämämme ja sivistyksemme tulevaisuus. Tämä tosiasia on johtavaltakin taholta jo hy-

vin edustavassa muodossa tunnustettu, eikä se tapahdu ainakaan liian aikaisin. Neljännesvuosisadan kestäneen seikkailupolitiikan jälkeen on perinteellisen politiikkamme katastrofi niin täydellinen, kuin suinkin olla saattaa. Toisen kerran vain *vastustajaimme* demokratiain voitto pelastaa meidät *liittolaisemme* Saksan militarismin orjuudelta, toisen kerran saamme vapautemme vallankumouksellisen Venäjän kädestä.

Jokohan me uskomme? Joko me olemme valmiit antamaan armoniskun myytille meidän etuvartijatehtävästämme lännen puolesta itää vastaan? Joko me käsitämme, että tehtävämme ei ole eroittajan vaan välittäjän?

Fasismin jääkausi on kulkenut meidänkin ylitsemme, myös suomalaisen kulttuurin ylitse. Suomalaisella kulttuurilla on silläkin näinä vuosina ollut taistelevat edustajansa, mutta ylipäänsä on sen tiedemiehillä, kirjailijoilla, taiteilijoilla, kansansivistystyöntekijöillä kyllä syytä itsetutkisteluun. Kovin nöyrästi heidän enemmistönsä on alistunut fasistiseen yhdenmukaistamiseen. Kovin alistuvasti he ovat asettaneet aivonsa fasistisen sotakiihotuksen ja sen yhteiskunnallisen suggestiotekniikan palvelukseen. Suomalaisen tieteen historia näiltä vuosilta tarjoaa monta irvokasta malliesimerkkiä selkärangattomuudesta, ja suomalaisessa sodanaikaisessa kirjallisuudessa on korruption ja henkisen huijauksen tuoksu. Syvällinen uudelleenarviointi, syvällinen uudestisyntyminen on välttämätön.

Älköön kuitenkaan väitettäkö, että nämä vuodet ovat kulttuurielämässämme olleet yksinomaan kielteiset vaikutukseltaan. Tieteissämme on varmaan saavutettu myös huomattavia voittoja, kirjallisuudessamme ja taiteissamme voidaan mainita todellisia merkkiteoksia: ajan suuntauksesta *huolimatta,* sitä *vastaan.* Pinnan alla kypsyy tuntemattomia lupauksia, joita voimme vain aavistella. Ja merkittävintä kai kulttuurissamme kuten yhteiskunnassammekin on se sosiaalinen henki, joka vähinerin on hahmoittunut ajan kovissa kokemuksissa. Paradoksaalisesti sanoen: sota ja fasismi ovat olleet kouluna — sosialismille.

Tämä uusi sosiaalinen henki lupaa uudistusta suomalaiselle kulttuurille. Sotakirjallisuuden tuhotulvan jälkeen on aika kasvaa esille uuden sosiaalisen romaanin, lyriikan, draaman, jotka tilittävät historiallisen ja yhteiskunnallisen murhenäytelmämme sen koko armottomuudessa ja avaavat tien uuteen kantavaan kulttuurioptimismiin. Jo tämänkin tehtävän vuoksi on maamme kirjankustannustoiminta uudistettava: sen tekemiset ja tekemättäjättämiset itsenäisyytemme ajalla ovat olleet kohtalokkaat. Se on muuttunut kyynilliseksi afääriksi taantumuksellisten kirjaliikemiesten käsissä; siinä on tapahtunut trustiutuminen aitoon kapitalistiseen tapaan. Pari suurta kirjatrustia on suvereenisesti määrännyt kirjallisuuden julkiset kasvot: leiponut neroja, silponut itsenäisiä henkiä, haudannut kapinoitsijoita elävältä. Oireita muutoksesta on havaittavissa, mutta varsin heiveröisiä toistaiseksi. Nyt on kustannustoimintamme saatettava sopusointuun uuden orientaatiomme ja uusien tarpeittemme kanssa. Ne kulttuurivoimat, jotka tähän asti ovat poliittisista syistä olleet syrjäytettyinä, on nyt päästettävä esille. Kontakti elävään maailmankirjallisuuteen, joka koko itsenäisyytemme ajan on ollut miltei katkenneena, on solmittava uudelleen ja käännöskirjallisuutemme saatettava vastaamaan vanhoja, kunniakkaita traditioitaan. Neljännesvuosisadan synnit ja laiminlyönnit on tässä korjattava, eikä vähiten Neuvostoliiton kirjallisuuden kohdalta, joka on koetettu pitää meille yhtä tuntemattomana kuin hottentottien kirjallisuus. Viime vuosien yksipuolisen natsi-germaanisen käännöskirjallisuuden jälkeen on ovet avattava uudelleen myös länteen ja tällöin huomioitava se korkeatasoinen kirjallisuus, minkä eurooppalainen kulttuuri on synnyttänyt maanpakoon karkoitettuna.

Kotimainen teatteri on viime vuodet toiminut viihdytystehtävissä, kuvaamataiteet ovat eläneet sotaisissa aiheissa. Nyt on aika kummankin palata rauhan toimiin, kuvaamaan sotien silpoman maan uudelleen rakentamista, ajan suurta sosiaalista murrosta. Uusi työtätekevien sosialistinen Suomi tarvitsee teatteria äänitorvekseen ja kuvaavia taiteita suuriin, julkisiin tehtäviin. Taiteilijakin on vastedes oleva työtätekevän kansan jäsen, työläinen, ei enää boheemi.

Tieteiden on tultava lähelle yhteiskunnallista elämää. Sodan vuodet ovat jo olleet havainto-opetusta siitä, miten läheisesti tiede on riippuvainen yhteiskunnan tarpeista, miten illusorinen hädän hetkellä on tieteen itserakkaasti korostettu riippumattomuus. Pienistä muotoprobleemeista ja ahtaista fakkikysymyksistä on painopisteen siirryttävä käytännöllisiin, sosiaalisiin tieteenalohin. Uuden, valtiotieteellisen tiedekunnan perustaminen on oire siitä, että tämä aletaan tajuta akateemisissakin piireissä. Mutta se ei riitä. Yliopistoon on saatava myös tieteellisen sosialismin oppituoli ja ajan vaatimukset toteutettava myös muiden tieteiden opetuksessa. Vuosikymmenen ajan päivänpolttava oppikoulu-uudistus on saatava jälleen demokraattiselle, tieteelliselle pohjalle; velton ''puolueettomuuden'' varjolla koululaitoksemme on vuosikymmenien aikana tottunut palvomaan taantumusta ja tieteenvastaisia mystifikaatioita. Meidän katastrofimme on ratkaisevalta osalta ollut väärän kasvatustyön ansiota. Me ylpeilemme lukutaidostamme ja kansansivistyksestämme, mutta tosiasia on, että meidän tyhmyytemme, meidän tietämättömyytemme, meidän tosiasiallinen poliittinen *lukutaidottomuutemme* teki meistä uhrin sotapolitiikan alttarille. Emme tunteneet itseämme, emme tunteneet naapurikansojamme, emme tunteneet aikamme voimasuhteita ja historiallista sisältöä; nyt saamme syödä oksennuksemme.

Jääkausi on Suomessakin loppumassa, mutta vielä törröttävät näköaloissamme monet mustuneet jääröykkiöt. Vielä kummittelevat kulttuurielämässämme vanhat ajatukset ja niiden edustajat; näyttää olevan ihmisiä, jotka eivät ole mitään unohtaneet eivätkä mitään oppineet. Keskellä suurta muutosta valitsee Kirjailijaliitto puheenjohtajakseen V.A. Koskenniemen, erään edesmenneen ''eurooppalaisen kirjailijaliiton'' keskusfiguureista, aivan kuin ei mitään olisi tapahtunut. Se on jo skandaali eikä osoita juuri tyylitajua kirjailijoittemme aivoissa! Miten voi Koskenniemi edustaa maatamme Neuvostoliitossa, Skandinaviassa, Englannissa? Onko Kirjailijaliittoa vedetty nenästä vai onko se päättänyt tehdä sankarillisen itsemurhan? — Kuolla aatteelliseen eristykseen, henkiseen syömälakkoon?

Herätköön kulttuurimaailmamme jääkauden unestaan ja nähköön, mistä tässä ajassa on kysymys! Ei paniikkia, sillä työtätekevä kansa on jalomielinen ja oikeudenmukainen. Mutta kritiikkiä, itsekritiikkiä, tahtoa ymmärtää, mistä on kysymys, tahtoa uudestisyntyä ja arvioida uudelleen.

Edessä ei ole suomalaisen kulttuurin tuho vaan renessanssi. Se riippuu meistä itsestämme.

Luovaan taisteluun!

Vapaa Sana 7.11.1944

Sotien jälkeisen Vapaan Sanan ensimmäisessä numerossa julkaistu lehden kulttuuritoimittajan kulttuuripoliittinen ohjelmakirjoitus, jonka patetiikka ja dramaattisuus hyvin kuvastaa ajankohdan tilannetta. Tämän ohjelmajulistuksen rinnakkaistekstinä voidaan pitää joulukuussa 1944 ilmestyneen Kiilan albumin pääkirjoitusta ''30-luku — 40-luku''.

Kalterit murtuvat — muusat laulavat

Maailmanhistoriallisen vapautuksen syksy! Maan alle painettu, kalterein ja piikkilangoin kahlittu kirjallisuus astuu päivänvaloon, murtumattomana, kypsyneenä ja riemuitsevana, täynnä voiton- ja taistelutahtoa. Arvo Turtiainen laulaa luonnosta, rakkaudesta, sodasta ja yhteiskunnasta täyteläisemmin kuin koskaan ennen, Elvi Sinervo kohottaa ensimmäisessä omassa runokokoelmassaan vankilan ahdistuksessa poljetun ihmisyyden järkyttävään suuruuteen, Jarno Pennanen jatkaa *Rivien* kireän-älyllisellä itsetilityslinjalla, mutta vankila on opettanut hänelle omaa nöyrää viisauttaan ja panteistista kokonaisuuden tunnetta. Proosateoksellaan Hella Wuolijoki aloittaa vankilamuistelmain sarjan ja tekee sen loistavalla tavalla. Kiilan albumissa 1944 vihdoin kahlittu — vankilan tai ajan kahlehtima — sana tilittää vaikenemisensa vuosia ja manifestoi vapautuksensa syksyn suuren optimismin: koko kirjallinen vasemmisto, luova ja kriitillinen, esiintyy kollektiivisena sen sivuilla.

Näiden teosten ilmestyminen on merkkitapaus maamme kulttuurihistoriassa. Tuskin on liioittelua, jos sanotaan, että ne merkitsevät uutta vaihetta, uuden aikakauden alkamista Suomen kirjallisuudessa. Kysymyksessä ei enää ole läpimurto — se suoritettiin jo 30-luvulla — vaan työntyminen kirjallisen kulttuurin keskuksiin.

1.

Tulen takaisin sotilas,
tulen ja nostan elämän lipun.
— Hyvästijättö rakastetulle.

Arvo Turtiaisen uusi runokokoelma *Palasin kotiin* on suurimmaksi osaksi syntynyt ''maan alla'' ja vankilassa, sen tunnusmerkkinä on voimakas myötäeläminen ajassa, sodan ja fasismin vuosien kiihkeä tilitystarve. Ajan koettelemukset eivät ole voineet särkeä runoilijan karkeanlämmintä proletaarinääntä, se soi vahvistuneena, kypsyneenä: hämmästyttävää on huomata, miten vähän hän puhuu kärsimyksestä. Hänen runoilijanlaatunsa on kokonaan ulospäinsuuntautunut.

Vaikuttavimmat tässä kokoelmassa ovat sikermät sodasta ja yhteiskunnasta. Runoilija elää voimakkaasti sotaanlähdön epätoivon tunnelmat, hän eläytyy äidin katkeraan osaan tämän lähettäessä kuolemankentille miehensä ja aavistaessa kerran myös pienen poikansa lähdön; hän tuntee sotavarusteisiin valjastetun ihmisyyden katkeran häpeän, halun hukkua siitepölynä kukkien joukkoon, mutta hän tuntee myös rakastettuaan hyvästellessään uhmaavan uskonsa:

Tulen takaisin, sotilas,
tulen ja nostan elämän lipun,
tulen ja nostan sen haudoille ja raunioille.
Tulen vallankumouksen siivin,
veljieni kanssa, sydän rakkautta tulvillaan.

Sodan hän näkee irvokkaana painajaisnäytelmänä, jättiläiskarrikatyyrinä. ''He yrittävät parantaa valtioittensa norsutautia sodan rutolla.'' *(Lääke.)* Runoilija näkee pommittajain pehmein kuparikurkuin kehräävän tuhotun ihmisasutuksen yllä. *(Isku.)* Rajattomassa itsetuhoamishimossaan ihmiset ovat rakentaneet sotakoneen, ''tarkoituksenmukaisimman kaikista koneista'', mutta eivät saakaan sitä enää pysähtymään, se tuhoaa kaiken, mutta jälkipolvet ympäröivät sen aidalla ja ihmettelevät sukupolvemme mielettömyyttä. *(Sotavoimat.)* Runoilijan salainen iva paljastuu myös runossa sotakoirasta: niin alas on ihminen joutunut, että satojen ja tuhansien elämä ja kuolema on koiran varassa — tai runossa työläissotilaasta, joka vielä joukkohaudasta katkeran tyytyväisenä ihailee valmistamiensa aseitten tehokkuutta: ''Hyviä koneita, hyvää tulta ja terästä.'' Mutta *Suorasuuntauskatrillissa* iva ilmaistaan paljaana, riehakkaana — se on kuin keskiaikainen danse macabre, se soi kuin hornamainen nauru. Eikä sota tuhoa vain fyysillisesti, se tuhoaa myös sielullisesti, amputoi sieluja kuten se amputoi jäseniä: kaiken kauhun ja raakuuden huumaamana ihmiskunta herää vihdoin tylsänä ja möhkälemäisenä, kykenemättömänä tuntemaan edes kauhua *(Amputoitu elämä).* Kerran tulee sodasta kuitenkin loppu: sinä päivänä jolloin ihmiset heräävät, rintamasotilaat huomaavat, että ratkaisu on heidän käsissään:

Me olemme kansa,
me olemme ihmeellinen voima.
Kätemme aukaisee
Elämän ja Kuoleman portin!

Muuten tämä runo — *Sodan kolmantena talvena* — on asetelmaltaan hieman tehdyn opettava, melkein ainoa tämän kokoelman runojen joukossa, josta sellainen moite voidaan esittää. Sotarunojen sikermään kuuluu myös karmea *—50°C,* eräs Turtiaisen lyriikan keskitetyimmistä saavutuksista. Se syntyi maanalaisuuden päivinä Tammelundissa, vuoden 42 tammikuun arktisina pakkaspäivinä, jolloin

välähti
pakkasen tikari
Kuoleman kädessä

ja Hitlerin hyökkäysarmeijat jäätyivät idän suurilla aavikoilla.

Voimakas on myös yhteiskunnallinen sikermä *Lauluja isänmaasta.* Runoilija sinkoaa taisteluhaasteen historianväärentäjille ja muistopatsasfraseologeille ja tekee jälleen oikeutta nuijamiehille, jotka nousivat herrojen huoveja vastaan, ja punaisille miehille, palkkaorjille, jotka kaatuivat tämän päivän puolesta *(Haudoilla, Nuijamiesten pojat).* Hän asettaa vastakkain sotamarssien hämärät miekkaunet ja työkansan raadannan raskaan säveleen, jonka sanat ovat itse elämästä:

Suuri on noususi oleva,
petetty, poljettu, ryöstetty kansa.

Tasavallan poliittiseen historiaan liittyy satiiri *Kansanvalta,* joka ilmestyi välirauhan aikana Vapaassa Sanassa: siinä pilkataan armottomasti silloista rytitannerilaista kansanvalta- ja yksimielisyyslallatusta.

Sikermä *Runoilijan henkisestä elämästä* sisältää herkullisia satiireja porvarillisen runouden parnassolta: Turtiaisen satiiri ei ole erikoisen älyllistä, se ei pistä, mutta se on silti tehokas, se iskee lujasti. Heikoin on sikermä *Ihmisen harhailevasta ajatuksesta:* Turtiaisen runoilijalaatu on liian ulospäinkääntynyt, jotta se saavuttaisi hienompia keskuslyriikan tuntoja. Mutta luonnonrunoissaan ja rakkausrunoissaan (sikermät *Puiden ja auringon alla, Ihmissydämen hellyydestä)* hän on jälleen luonut taidetta, joka ihastuttaa tuoreudellaan, aitoudellaan ja epäsentimentaalisuudellaan. Herättää huomiota, miten kevät ja aamu vuoden- ja vuorokaudenajoista yli kaiken innoittavat tätä runoilijaa. Silloinkin, kun hän kuvaa kuutamoiltaa (runossa *Kulissimies Illansuu),* hän taittaa huumorillaan kärjen kaikelta tunteilulta ja raskasmielisyydeltä. Oma asema Turtiaisen luonnonrunojen joukossa on runolla *Sumun verkko,* jossa ihmeen hienolla symboliikalla luodaan maalaus harmain värisävyin.

Palasin kotiin on Turtiaisen kolmas runokokoelma. Jos vertaamme sitä aikaisempiin kokoelmiin *(Muutos* ja *Tie pilven alta),* meille selviää, miten harvinaisen solidi ja johdonmukainen Turtiaisen runoilijakehitys on ollut. Oleellisesti hän on pysynyt samana kuin alkaessaan, jos kukaan niin hän on ollut uskollinen itselleen. Ja kuitenkin hän on kokoelma kokoelmalta kyennyt aina itsensä uudistamaan, aina kasvamaan. Hän ei ole koskaan ulkonaisilla keinoilla häikäissyt, mutta hän on aina vakuuttanut aitoudellaan, totisuudellaan, ehdottomuudellaan. Katkeamaton napanuora yhdistää hänet aikaansa ja luokkaansa, niitten suuruus ja edistyksellisyys on hänenkin suuruuttaan ja edistyksellisyyttään. Hän kantaa tänään Kaatran manttelia: hän on proletaarirunouden ehdoton kärkimies. Mutta keitä on porvaristollakaan asettaa hänen rinnalleen? Heitä ei ole ainakaan monta. Ja heidän joukossaan ei ole ainoatakaan, jolla olisi yhtä suuret edellytykset kerran nostaa harteilleen taistelevan Leinon mantteli — joka neljännesvuosisadan on ollut vallananastajan saaliina.

2.

Elin, rakastin
ja kolmekymmenvuotiaana
minut puettiin vanginpukuun.
— Pilvet.

Elvi Sinervon kokoelma *Pilvet* on kokonaan vankilassa syntynyt ja vankilaa tilittävä (sen ensi laitos ''ilmestyi'' illegaalisti vankilassa käymäläpaperille tekstattuna, kannet juovikkaasta vankilakankaasta, ja ne ovat olleet myös esikuvana nyt ilmestyneen julkisen laitoksen kauniille kannelle — Tapio Tapiovaaran työtä). Elvi Sinervo tunnetaan ennen kaikkea prosaistina, uuden proletaarikuvauksen etumaisimpana. Lyyrikkona hän on esiintynyt vain Vaella nuoruus-antologiassa ja aikakauslehdissä: eräät näistä runoista ovat kyllä kuuluneet parhaaseen, mitä proletaarirunous 30-luvulla on tuottanut. *Pilvet* on joka tapauksessa hänen ensimmäinen itsenäinen runokokoelmansa. Se on syntynyt kypsyneessä iässä, suurten ja kipeiden kokemusten kiirastulessa: ehkä ei ole ihme, että suomalaisesta lyriikasta saa etsiä ensi-

kokoelmaa, jota voisi verrata siihen tunteen syvyydessä ja ilmaisun aitoudessa. Miten tyhjän asenteelliselta tuntuukaan noiden ylen monien tavallisten runoilijain yksilöllinen tuskanpeilailu tämän kollektiivisen kärsimyksenilmaisun rinnalla! Ainakaan ei kukaan, joka itse on nämä vuodet elänyt vankilan muurien sisäpuolella, voi lukea näitä runoja liikutuksetta, joka kuohuttaa olemuksen pohjia myöten. Ja ennenkaikkea heille, kohtalotovereilleen, on Elvi Sinervo nämä runonsa kirjoittanut.

Rakastan hänen runojaan vankilaan harmaasta arkipäivästä, jossa kauneus löytyy pilven lennosta ja kivensirusta, pieni kasvaa merkitykselliseksi, ja uni korvaa elämän: miten koruttomasti, asenteettomasti ja aidosti tämä on ilmaistu! Tästä ahtaasta todellisuudesta kasvavat hänen rakkausrunonsa, ihanat ja haltioituneet, ja hänen hellyyttä uhkuvat runonsa pienelle pojalleen. Niiden takana on koko vankilan jäytävä ikävä ja tuska, joka runossa *Huuto* saa järkyttävän ilmauksen haluna palata takaisin äidinkohtuun. Mutta pelastuksena tuskasta ja tympääntymisestä on vankien keskeinen yhteiskohtalon tunne (ja illegaali yhteistoiminta, joka Hämeenlinnan naisvankien keskuudessa kehittyi läheisemmäksi ja antoisammaksi kuin varmaan missään miesvankilassa). Oli poliittisten vankien voimakas solidaarisuudentunne ja yhteiskohtalon elämys, joka sai monet aikaisemmat ryhmäeroavaisuudet katoamaan. Mutta olivat myös kriminaalivangit, prostituoidut, lapsenmurhaajat, joiden ihmisyys paljastuu runoilijalle vankilan yhteisessä kärsimyksessä. Tästä kohtalonyhteydestä kasvaa tuo luja tietoisuus:

> Toki tiesin: yksin
> koskaan ollut en.

Mutta järkyttävin, kannustavin on ollut poliittisten sankareiden, kuolemaantuomittujen ja elinkautisten, läheisyys. Heistä, heidän kohtalostaan runoilija on ammentanut voimaa, heille hän tuntee olevansa velassa:

> Kerran muistetaan niitä,
> jotka kirjoittivat historiaa verellään
> sinä päivänä,
> jona voitollisen vapauttajan
> ensimmäiset iskut
> kumahtavat porttien takaa.

Elvi Sinervo on huolehtinut heidän muistostaan! Hän on runoissaan *Sankari, Kuolemaantuomitun vaimo* ja *Kuun valovirtaa uin* kirjoittanut heidän kohtalonsa sydänverellä suomalaiseen lyriikkaan ja kansansa tajuntaan. Koruttomasti, ilman suuria sanoja, niin aidosti, niin syvältä kouraisten, että niitä ei voi lukea ilman suuren tragiikan järkytystä.

Mutta nämä sankarit eivät esimerkillään vain kannusta, he myös syyttävät. Parissa kohden runoilija ilmaisee katkeran häpeäntunteen siitä, että on tehnyt liian vähän ja nyt ei voi tehdä mitään, vain odottaa vapautta toisten käsistä. Tämä häpeäntunne on herkästä omastatunnosta kirvonnut — ehkä liiankin herkästä — mutta siinä tapauksessa voidaan sanoa: me kaikki olemme myötäsyyllisiä, jotka vielä elämme. Varmaan on runoilija ollut uskollinen niille Ulkonaseisoville, Odottaville, Vaativaisille, Kovakätisille, joista hän puhuu proosarunossaan *Unettoman laulu*. Syvällä tavalla siinä ilmaistaan vangin yhteys suuriin joukkoihin muurien toisella puolen: ”Teidän tuskanne täyttää ilman, jota hengitän, suustani ja sieraimistani tunkeutuu kärsimyksenne huuto. Te tulette minuksi ja minä teiksi. Olen yksi ja lukemattomia. Olen raskaana teistä ——”

Ja niin onkin, kaikesta kärsimyksestä ja tuskasta huolimatta, kokoelman loppunousu valoisa, optimistinen, tulevaisuuteen avautuva. Runoilija karistaa yltään kärsimyksen taakan ”kuin iljettävät ryysyt” ja tahtoo laulaa ilosta *(Ilo.) Vappumarssissa* yhtyy vankilanpihan puukenkämarssi miljoonien voitonmarssiin kaikissa maissa:

> Yli veren ja vihan ja tuskan
> näin marssivat miljoonat.
> Me laulamme. Meitä on monta.
> Me olemme voittajat.

Ja kokoelman loppurunossa *Maailman aamu* soivat voiton säveleet koko orkesterilla:

> Pyyhkikää kätenne verestä, pyövelit
> — kohta ei enää ole aikaa.
> Kätkekää rahanne, riistäjät
> — kohta ei enää ole aikaa.
> Parittukaa hedelmättömät
> — kohta ei enää ole aikaa.
> — — —
> Me tulemme, oikeudenmukaiset.
> Murtunein siivin
> pakenee yö edellämme
> ja tuuli kuljettaa naurumme
> maasta maahan.

Pilvet luettuani en epäröi asettaa sitä uuden vuosikymmenen korkeimpien lyyrillisten saavutusten joukkoon, ja Elvi Sinervon tuotannossa täysin tasa-arvoiseksi *Palavankylän sepän* rinnalle. Vankila on kypsyttänyt Elvi Sinervon suuriin saavutuksiin: hän hallitsee muodon yhtä varmasti, oli sitten kysymys vapaasta mitasta tai suljetusta, hänen ilmaisunsa on aito, hänen runokuvansa tuoreet ja elämäntäydet, ja ennen kaikkea: hänen sanottavansa on niin järkyttävän inhimillinen. Jos kukaan niin hän meidän kirjallisuudessamme toteuttaa Gorkin sosialistista ihmisyysoppia: pyhistä pyhin on ihminen. Hän löytää ihmisyyden kriminaalivankien tuomitusta joukosta, hän rakastaa palavasti ihmistä hänen nöyryytyksessään ja kärsimyksessään, mutta hän ei sääli, ei säälimällä alenna. Ja hän osaa myös vihata, niinkuin suuri rakkaus vihaa sitä, mikä kahlehtii ihmisyyttä ja alentaa sitä.

3.

Anna minulle kestävyyttä jauhaa jyväni
ja jakaa ne tarvitseville.
— Rukous

Jarno Pennasen runous ei avaudu helposti kuten Turtiaisen tai Elvi Sinervon: se on sisäänpäin kääntynyttä, sen porteilla täytyy kolkuttaa. Muistan, millaisen hämmingin synnytti ilmestyessään 1937 Pennasen ensimmäinen runokokoelma *Rivit* — tämän hämmingin vakuuttavana todistuksena voidaan pitää sitä, että Kirjallisuuslehdessä ei oikeastaan koskaan julkaistu arvostelua tästä kokoelmasta, siitä vain

keskusteltiin, sitä koetettiin tulkita. Yllättävältä ja käsittämättömältä tuntui se, että kirjoittaja, joka tunnettiin kansanpuhujana ja taistelevana sanomalehtimiehenä, näissä runoissaan ei esiintynyt julistajana ja taistelijana, vaan sisäänpäin kääntyneenä itse-erittelijänä. Niiden muoto oli äärimmäisen tiivistetty, niiden ajatussisältö korkeapaine-kireä. Niitä oli selvitettävä kuin rivistöä pieniä sfinksejä, ja vasta vähitellen todella selvisi, miten suuri todistusvoima näillä runoilla oli, ei vain kirjoittajan itsensä kohdalta, vaan myös koko 30-luvun jälkipuolen vasemmistoälymystön ja vasemmistotyöväen. Syvempi sosiaalipsykologinen analyysi osoitti, miten näissä runoissa taistelun sävelten asemesta purkautui esiin juuri se aines, joka järjestöelämän ja lehdistön julkisuudessa jäi julkituomatta, komplekseina mieleen hautumaan.

Sen jälkeen on tapahtunut paljon ja vankila-aika on tarjonnut runoilijalle ainutlaatuisen tilaisuuden itse-erittelyyn. *Elokuun päivä* onkin ratkaisevasti itsetilitystä, milloin ankaran tinkimätöntä, milloin elegantin itseironista. Viehättävä on runo *Lapsuus,* jossa kuvataan varhaisen lapsuuden kokemusta, ensimmäistä yleisömenestystä runonlausujana, minkä jälkeen pikku esiintyjä on unohdettu pölyiseen nurkkaan — ''mutta koskaan en ole uskaltanut tulla nurkasta pois''. Huumori valaisee myös runoa *Poikkipäinen onni,* kun taas asenne muuttuu itseironiseksi runosssa *Luontoni historiaa.*

Eipä minusta
vuorta tullut. Rupesin
sadepilveksi.
Vetten rankkain, rakeitten
sijaan - tihkusumua.

Runossa *Kolkutus* on traagillisuuden häivä: runoilija kehoittaa syyllistä etsiviä kolkuttajia saapumaan omalle ovelleen. Ihastuttavia ovat eräät *Eri jumalat*-osaston pienet runot, kuten *Tuhkaa* ja *Siunaus,* ja samaan osastoon kuuluvassa *Epitaafissa* on saavutettu tulos, jota synteettisyydessään on pidettävä nerokkaana:

Tässä lepää minun varjoni,
joka eli kuusikymmentäkolme sekavaa vuotta.
Minä itse kuolin seitsentoista vuotiaana,
kun rakastettuni yhden ainoan hetken epäili minua,
kun äitini lausui ymmärtämättömän sanan,
kun laskeva aurinko heitti luonnottoman pitkiä varjoja.

Suurinta *Elokuun päivässä* on se melkein itämainen elämänviisaus, jonka runoilija on saavuttanut vankilan muurien sisällä, se panteistinen kokonaisuudentunne, joka saa hänet puhumaan ''veli Toukasta'' ja ''sisar Juuresta'' (*Huominen*), se nöyryys, mikä ilmenee niin kauniisti alkurunossa *Rukous* tai kokoelman viimeisen runon *Iltahuokaus* vertauskuvassa: ''Muurahaisen askelen otin tänään sieluni polulla, havuneulasen raahasin, lehtikirvan sain kiinni. Mutta päiväni oli työtä ja kiitosta täynnä.'' Tämä on vankierakon siunattua viisautta. Pennasella on kyllä varsinaisia vankila-aiheitakin: herkkiä tilannekuvia ja tunnelmia, kaunis runo *Nuoren sisareni puolesta* — mutta ne eivät hulmua ja vetoa, nekin ovat sisäänpäinkääntyneitä, mietiskeleviä, filosofisia, kuten runo *Vain:*

Vain kahlein ihmiskunta kulkee eteenpäin.
Vankikopin peilinsirusta se vasta näkee koko itsensä!
Vain ovi lukittu voi matkan alkaa,
ja vartijoitten uhkan takana on löytöretken vapaa tie!

Verratessa *Elokuun päivää Riveihin* herättää huomiota asteikon laajeneminen Pennasen runoilijalaadussa. Tässä uudessa kokoelmassa on paljon ensikokoelman epigrammaattista kireyttä ja äärimmäistä tiivistystä, mutta siinä on myös väljempiä muotoja (vrt. *Primavera*-sikermä tai saaristorunot), vapaata, kevytmielistä elämäniloa, joka on saanut Lauri Viljasen arvostelussaan puhumaan *Elokuun päivän* nuorekkuudesta! Täysin vakuuttava ei tulos näissä tapauksissa ole — ja vielä vähemmän niissä runoissa, joissa Pennanen käyttää elegiamittaa, ehkä ensimmäisenä sitten Koskenniemen. Pennasen runoista puuttuu se luonnollinen keinuvuus ja kuvarikkaus, joka saisi ne elämään laveammissa muodoissa. Hän on luonnostaan ajattelija, itsetilittäjä, jonka voima on äärimmilleen hiotussa ja tiivistetyssä sanonnassa, ei lyyrillisessä vuolaudessa. Silti on varmaan väärin sanoa, ettei Pennanen olisi lyyrillinen runoilija, hänen kireän älyllinen laatunsa on vain niin harvinainen suomalaisessa runoudessa, että sellaisen olemassaolo on miltei unohdettu. Hänen ansionsa on siinä säälimättömyydessä, millä hän leikkelee ihmisen — itsensä — sielua, mutta myös siinä tinkimättömyydessä, millä hän asettaa tehtävän ihmiselle, itselleen:

Voi niitä, jotka silmillään näkevät, eivätkä päällään tajua!
Voi niitä, jotka päällään ymmärtävät, eivätkä käsillään kajoa!

4.

Älä pelkää, tämä on uuden
maailman synnytystuskia,
älä pelkää!
— Pandemonium

Elvi Sinervon *Pilvet* ennakoi kokonaan uutta laatua runoudessamme: Kansankulttuuri Oy kokoaa suurta vankilarunojen antologiaa, Arvo Turtiainen tiettävästi viimeistelee kokoelmaa, jolle kokonaan antavat leimansa vankila-aiheet. Hella Wuolijoen kirja *Enkä ollut vanki* aloittaa puolestaan proosamuotoisten vankilakuvausten sarjan, joka arvattavasti yhtä täydellisesti kuin sotakirjallisuus edellisten vuosien aikana tulee antamaan leimansa kirjallisuuden julkisille kasvoille. Mutta mikäli Hella Wuolijoen kirjan antama lupaus kestää, vankilakuvaukset tulevat kautta linjan liikkumaan aivan toisella taiteellisella ja inhimillisellä tasolla. Eikä siitä toki koskaan muodostu isänmaallista afääriä!

Puolentoista vuoden vankilakokemus ei ollut helppo Hella Wuolijoen ikäiselle ihmiselle ja grande damelle. Lähes 15 kuukautta hän sai odottaa kuolemantuomiota, ja loput ajasta kärsiä sen lievennystä: elinkautista; koko ajan — sekä VP:ssa että Katajanokalla — hän sai asua yksin, ainoat, joita hän tapasi kävelyillä, olivat kriminaaleja, sikiönlähdettäjiä, ja varastytöt siivosivat hänen sellinsä. Se ei ollut helppoa, mutta tuntemattoman vangin piirtämät sanat pöytälevystä julistivat: Toveri, älä lannistu! Uusi ympäristö, naiskriminaalien koko kaleidoskooppi, ihmiskokoelma, jota Lombroso tai Kretschmer olisivat kadehtineet, käänsi voimakkaasti aja-

tuksen toisten kohtaloihin, toisten kärsimyksiin (''sittenkin halusin elää, koska olen niin auttamattoman utelias...''), ja sitten oli planetaarinen jättiläisnäytelmä ulkopuolella, maailmanhistoriallinen ratkaisutaistelu: eräänä kesänä ovat saksalaiset Moskovan porteilla, eräänä toisena kesänä maihinnousu lännessä — ei halunnut ''lähteä noin vain maailmanteatterista ennen viimeistä näytöstä ... ennen auringon nousua'', oli kestettävä tämä välttämättömyyskin, uuden maailman synnytyskohina. Ja sitten oli pikku Tuuli, mummin lemmikki, keltaiset auringontäydet voikukat, pilvet taivaalla ja paljon, paljon muuta.

Kaksi puolta Hella Wuolijoen kirjassa erikoisesti lumoaa lukijaa. Ensiksikin se loppumaton inhimillinen myötätunto, jolla hän kuvaa ''murjumausoleumin'' asukkaiden, kriminaalitoveriensa, sikiönlähdettäjien, varkaiden, irtolaisten, prostituoitujen, kohtaloita ja niitä ymmärtää. Epäsentimentaalisti ja tyrkyttämättä mitään pelastusta vankilatanttien tavalliseen tyyliin. Mutta ympäröiden nämä onnettomuustoverinsa myötätunnolla ja ymmärtämyksellä, jonka on täytynyt vaikuttaa helpottavasti ja ehkäpä kohottavastikin. Hella Wuolijoessa on todella sitä yhteiskuntaäidillisyyttä, josta Lauri Viljanen puheessaan Andersen Nexölle niin kauniisti mainitsi Hella Wuolijoelle omistetuissa sanoissa. (Vereni kuohuu, kun muistan matalamieliset, ilkkuvat sanat, mitkä lakkautettu Rintamamies-lehti, eräs ainoita uutislehtiä, mitä vanki saattoi itselleen silloin tilata, kirjoitti H.W:n saatua elinkautistuomionsa...)

Toiseksi ihailen hänen henkensä riippumattomuutta tiilimuureista ja lukoista ja ristikoista, tuota intellektuellin ylpeätä itsetietoisuutta, joka saa hänet nauramaan VP:n vanginvartijalle (''Jumala loi kaikki ihmiset näköisikseen paitsi valtiolliset poliisit ja sensorit'') päin kasvoja: minä vanki! Kuka kykenee vangitsemaan minut? Ihmistä ei voi vangita... Hänen henkensä liikkuu suvereenisti menneisyydessä, nykyisyydessä, tulevaisuudessa. Hän muistaa omaisensa, pikku Tuulin. Hän muistaa symposiumit Marlebäckissä milloin Bert Brechtin ja Helene Weigelin, milloin suomalaisen älymystön seurassa. Hän muistaa matkansa vieraissa maissa, teatterikokemuksensa, elämän kauneuden. Hän näkee jättiläismäisen kansojentaistelun vyöryvän ratkaisua kohti, kuulee suurten johtajain, Stalinin, Churchillin rauhalliset, tiukat sanat, hän näkee uuden maailman aamuruskon sarastavan, vapautuksen aamun, joka on valtavasti ilmaistu fantasiassa *Kuolleet ikkunat*, jossa kirjailija vapaudenhuudollaan murtaa vankilan kalterit, ja vankien salaiset laumat häikäistyneinä tulvivat vankilanpihalle.

Kirjan kaleidoskooppinen sarja huipentuu luvussa *Pandemonium*, joka kuvaa pommitusyötä Katajanokalla, tuota hirmujen yötä, jolloin vankilaan tulee täysosuma ja syttyy tulipalo ja vain vankien oma päättäväisyys pelastaa kaikki tukehtumasta kuin rotat koloihinsa. Kellarikerrokseen on sitten kerättynä kaikki inhimillisen kurjuuden asteet, huorat, varkaat, enkelintekijät, kuolemaantuomitut. Siellä kriminaalit tyhjentävät ruokavarastoja, syövät kerrankin kyllikseen. Siellä prostituoidut antautuvat miesvangeille, jotka kuukausiin ja vuosiin eivät ole saaneet koskea naiseen. Pandemonium! Mutta siellä ovat myös poliittiset, nyt keräytyneinä kirjailijan ympärille, kuolemaantuomittu majuri esittelee sikiönlähdetyksestä tuomitun lääkärin, ranskalaisen kirjallisuuden ekspertin... ja keskellä pommituksen helvettiä kirjailija luennoi seuralle Martin du Gardista, suuresta humanistista, Jacques Thibault'sta, joka antoi henkensä maailmanrauhan puolesta. Hän on pommituksessa itsekin vahingoittunut, mutta kieltäytyy karkaamasta, kun sotilaskarkurit ilmoittavat sen järjestävänsä. Poliittiset seisovat paikoillaan!

Vapautuksen päivä, paluu kotiin, ensimmäinen päivä vapaudessa: intiimejä on-

nen lukuja, joihin antaa suuttumuksen sävyä ohranan siivottomat jäljet kirjastossa. Viimeinen luku on kaunis kunnianteko Martta Koskiselle, helsinkiläiselle työläisnaiselle, joka antoi elämänsä vapauden puolesta, kantaen maanpetturin nimeä, ja kulki kuolemaan laulaen.

Hella Wuolijoki lupaa erikseen paljastaa oikeusjuttunsa juriidisen dreyfusiaadin, lisäksi hän valmistaa näytelmää juttunsa huippukohdista. Vankilan puolitoista vuotta ovat voimakkaasti hedelmöittäneet hänen luovaa kykyään. Jäämme mielenkiinnolla odottamaan hänen paljastuksiaan ja paluutaan näyttämölle.

Vapaa Sana 20.12.1944 (N;o 7A)

Nimimerkki RP:n kirja-arvostelusikermä kattaa seuraavat teokset: Arvo Turtiainen:''Palasin kotiin'' (Tammi 1944); Elvi Sinervo: ''Pilvet'' (Tammi 1944); Jarno Pennanen: ''Elokuun päivä'' (WSOY 1944); Hella Wuolijoki: ''Enkä ollut vanki'' (Tammi 1944). Lisäksi mainitaan johdannossa Kiilan albumi 1944, josta lehdessä julkaistiin myös erillinen, Olavi Paavolaisen arvostelu.

1945

Tannenberg

Päiväkäskyssään 2. valkovenäläisen armeijan komentajalle, marsalkka Rokossovskille tiedottaa Stalin, että neuvostojoukot ovat vallanneet Tannenbergin.

Tannenberg: Kaiku vastaa vuosisatojen maailmanhistoriasta.

Vuonna 1410 täällä puolalaiset ja venäläiset joukot tuottivat ruhjovan tappion saksalaiselle ritarikunnalle, pysäyttäen voitollaan saksalaisten etenemisen itään päin.

Vuonna 1914 täällä Hindenburgin johtamat saksalaiset tuhosivat perinpohjin Samsonovin venäläisen armeijan, pysäyttäen voitollaan ''venäläisen höyryjyrän'' vyöryn Itä-Preussiin.

Saksalaiset historioitsijat, jotka Ritarikunnan tappiossa näkivät saksalaisuuden maailmanhistoriallisen tappion, ovat ylistäneet toista Tannenbergia germaanien suurena revanssina slaavilaisesta rodusta. Tannenbergin taistelun jättiläismonumenttiin haudattiin Hindenburg hänen kuoltuaan. Se oli vertauskuva, kuten Tannenberg oli vertauskuva. Saksalaisen rotu-uskon ja maailmanherruushaaveen vertauskuva.

Vuonna 1945 marssivat marsalkka Rokossovskin punaisen armeijan joukot Tannenbergiin. Vieläkö seisoo jättiläismonumentti? Vieläkö makaa hautaholvissaan kenraalisotamarsalkan ruumis?

Venäläiset Tannenbergissa: se on maailmanhistoriallisen näytelmän kolmas näytös, revanssin revanssi. Käsitetäänkö mitä se merkitsee? Slaavit valtaavat takaisin ne alueet, jotka saksalaiset ovat vuosisatojen aikana heiltä anastaneet ja pakkokeinoin germanisoineet. Slaavit ottavat haltuunsa sen aseman Euroopassa, mikä heille kuuluu maanosan suurimpana, vitaalisimpana rotuna. Eivätkä he enää edusta taantumusta ja barbariaa, heidän käsissään ovat tulevaisuuden avaimet. Voimasuhteet Euroopassa muuttuvat. Euroopan anarkian vuosisadat ovat kenties lopussa.

Vapaa Sana 23.1.1945

''Tannenberg'' aloittaa nimimerkki Kolokolin puolenkymmenen artikkelin sarjan, jotka kaikki liittyivät neuvostoarmeijan voittokulkuun talvella -45. (Nimimerkki viittaa Aleksandr Hertsenin kuuluisaan samannimiseen oppositiolehteen 1857—67.)

Viimeinen leinolainen

Tompurin muistelmain kolmannen osan ilmestyttyä viime jouluksi on nyt koko tämä suurteos, *Tompuri-trilogia* valmis. Se on elävää teatterihistoriaa, kulttuurihistoriaa, mutta ennen kaikkea erään murroskauden edustavan ihmisen historiaa: rikas, persoonallinen, tyhjentymätön.

[———]

Mikä intensiivinen työ ja sammumaton luomistahto puhuvatkaan näiden muistelmateosten sivuilta, mikä henkinen vireys ja loppumaton älyllinen uteliaisuus! Silti ne eivät arvoltaan likikään ole tasavertaisia: rinnakkain asetettuina ne muodostavat goottilaisen katedraalin, jossa ensimmäinen ja kolmas osa kohoavat uljaina huippuina keskimmäisen osan jäädessä varjoon niiden välissä. Vuosisadan kahden ensi kymmenluvun romanttisen loiston ja dramaattisen 30-luvun välissä jää 20-luku auttamattomasti latteaksi, ja Tompurin Amerikan-kuvaukset pyrkivät jäämään matkakirjallisuudeksi. Kaikenkaikkiaan on vaikeata sanoa, mikä aines näissä muistelmaniteissä vaikuttaa voimakkaimmin: niiden ajankuvaus kaikkine osuvasti luonnehdittuine kuuluisuuksineen, se Suomen teatterien historia, mikä tässä kulkee ohitsemme, ne monet näytelmäroolit ja runoteokset, jotka tässä saavat syvällisesti ymmärtävän tulkintansa, vai itse kirjoittaja, hänen heltymätön uskollisuutensa taiteelleen ja itselleen, hänen sankarillinen taistelunsa vastustusta ja ymmärtämättömyyttä vastaan, hänen kertomansa pienestä ja suuresta elämässään — päiväkirjanotteet! — hänen rajaton älyllinen uteliaisuutensa ja liikkumakykynsä, hänen sympatiansa ja antipatiansa, hänen paatoksensa ja lörpöttelynsä. Mutta varmaan hänen muistelmateokseensa voidaan soveltaa arvostelijan sanat vuodelta 1927: ''Häntä voi moittia, mutta moittiessammekin meidän on kumarrettava hänen suuren kykynsä edessä.'' Ja varmaa on myös, että vaikka hän onkin näissä niteissä kääntynyt katsomaan taakseen, hän ei, kuten Lootin vaimo, ole jähmettynyt suolapatsaaksi: Tämä teos kertoo valtavasta henkisestä vitaliteetista.

Mitä kaikkea tämä teos onkin, se on myös syytös — oikein *j'accuse* — suomalaista teatteria ja suomalaista kulttuuripolitiikkaa vastaan. Yhä uudelleen on Tompurin kyky jätetty käyttämättä, yhä uudelleen hän on suomalaisille teattereille ollut liian suuri ja liian itsenäinen, yhä uudelleen on hänen ainutlaatuinen työnsä suomalaisen kulttuurin tunnetuksitekemiseksi ulkomailla palkittu julkisessa sanassa kiittämättömyydellä tai — yhä pahempi — hiljaisuudella. Ja niin on tultu siihen muodottomuuteen, että suurin suomalainen esittävä taiteilija melkein koko elämänsä ajan on ollut irtolainen, vailla vakinaista teatterikiinnitystä, vailla sitä jatkuvaa kontaktia yleisöön, jota taiteilija luomistyössään tarvitsee. Tompuri ei voi muistelmissaan tästä vääryydestä vaieta, vaikka hän koettaakin katkeruutensa salata. Hänen kirjansa leimaa häpeäleimalla ne, jotka tähän ovat syylliset. Mutta loppujen lopuksi ei ole kysymys vain taiteilijan, yksilön kärsimästä vääryydestä: Tompuri nostaa kysymyksen korkeammalle tasolle huomauttaessaan, että tässä on kysymys myös yleisön tappiosta. Niin, yleisölle se ennenkaikkea on ollut tappio, jota ei voi korvata se, että

suuri näyttelijätär on saanut paikkansa Kansallisteatterin kattofreskossa, kaksipuolista peiliä pitelevänä Thaliana...

Tuntuisi houkuttelevalta lähteä kehittämään teoriaa siitä, että juuri teatterien suljetut ovet, vaino, väärämielisyys ja ymmärtämättömyys ovat tehneet Tompurista sen, mikä hän on, ja säilyttäneet hänet sellaisena silloin, kun lähes koko suomalainen sivistyneistö on vaipunut latteaan poroporvarillisuuteen ja antautunut taantumuksen edessä. Juuri mahtavien sorto on pakottanut hänet herkeämättömään taisteluun, etsintään ja luomiseen. Hän on ollut traditionaalisten laitosten ulkopuolella, yksinäisenä, ivan, vihan ja uteliaisuuden kohteena: hänen on täytynyt olla enemmän kuin muut, hän ei ole saanut hetkeksikään levähtää laakereilla. Hänen elämänsä on ollut yhtämittaista kompensaatiota! Tuo olisi varsin henkevä näkökohta, mutta myös varsin armoton. Ja Tompuri on itse rientänyt pareeraamaan sen Strindbergin sanoilla, kun tälle aikoinaan tarjottiin samaa laihaa lohdutusta: te ette tiedä, mitä olisin voinut luoda, jos vastustusta ja kärsimyksiä ei olisi ollut niin paljon.

Mutta entä Tompurin oma ''syyllisyys''? Hänellä on luonteessaan varmaan synnynnäistä oppositioihmistä, joka haluaa kiivetä vuorenhuipulle pitkin tuntematonta jyrkännettä sen sijaan, että kulkisi valmiiksi viitoitettua mukavaa rinnettä. Hän on ehdoton: ''Olkaa minun mukanani tai minua vastaan, mutta älkää siltä väliltä!'' Hän on itsekeskeinen, koska taiteilijan sitä ''tuleekin olla''. Hänen ominaisuuksiinsa ei kuulu mukautuminen ja sovittautuminen ajan tuuliin. Hän on vanhan tyylin individualisti ja demokraatti, joka mieluiten on päinvastaista mieltä kuin ympäristönsä. Ensimmäisen maailmansodan aikana hän on saksalaismielinen, mutta kun saksalaiset tulevat, hän on täynnä oppositiota. Punaisen vallan aikana hän kiukuttelee tunkeileville vartiomiehille, mutta tunnustaa päiväkirjassaan, että ei voi vihata kumpaakaan puolta ja että työväki lopultakin on hänen ainoa rakkautensa. Amerikassa hän kiivailee taiteilijavapauden puolesta vasemmiston lahkolaiskiihkoa vastaan, mutta kotimaassa hän on boikotissa radikaalisuutensa vuoksi ja näkyvämmin kuin kukaan Suomen porvarillisen sivistyneistön joukossa kohottaa äänensä fasismin kulttuuribarbariaa vastaan.

Tompuri ja politiikka, Tompuri ja työväenluokka! Yhä uudelleen hän muistelmissaan kieltää taiteen poliittisuuden ja hän itse välttää määrätietoisesti sekaantumista päivänpolitiikkaan. Suurlakon hän kokee enemmän ilmapiirinä kuin tapahtumana, vallankumouksen hän elää yllättävän ulkopuolisesti: on miltei irvokasta lukea, että hän vallankumoussyksyn ja -talven dramaattisina viikkoina keskittyy tanssiharjoituksiin ja kaunokirjoitukseen... Kansalaissodan hän kokee ulkopuolisena, mutta hänen päiväkirjanlehtensä kertovat samasta traagillisesta voimattomuudentuskasta kuin Ahon muistelmat kapinaviikoilta. Ratkaisun tapahduttua hän koettaa tehdä voitavansa — hyväntekeväisyysnäytännöillä, ja saksalaisvallan aikana hän erehtyy näyttelemään heidän tilaisuuksissaan, käsittäen kyllä hyvin oman kieron asemansa. Mutta — ja tämä on suuri mutta — hän jos kukaan suomalainen taiteilija on myös tajunnut ajan suuren liikunnan, ajan murrosluonteen. Suurlakon päivinä hän tahtoo ''Salomella'' ilmentää tämän murroksen luonteen, itse hän tietää olevansa ihminen ''kahden epookin vaihteessa''. ''Elämme vallankumouksen hyökyaallokossa, luultavasti niin suuren, ettei ole ennen koettu.'' Taiteilija ei ole poliitikko, mutta hänen on taiteessaan ilmennettävä ajan liikuntaa, sen suurta murrosta, sillä taide on ''itse elämää, sen polttolasin rajoittamaa ja samalla suurentamaa''. Ajan aatteet hallitsevat taiteilijaa: ''Me emme tartu niihin, vaan ne meihin. Ne ruoskivat ja ajavat meidät kuin orjat areenalle.''

Niinpä Tompuri myös käsittää suuren talouskriisin ja 30-luvun sisällön, kirjoit-

taessaan 18.9.-31 päiväkirjassaan:

''Nyt järkkyy, ei ainoastaan tämän maan rahamahdit, vaan koko Euroopan — eikä vain sen, vaan myös Amerikan ja kaiken, mitkä ne muassaan kantaa. Tuntuu kuin olisi nyt tulossa juuri sitä mitä tarvitaan.''

30-luvulla hän tekee toiviomatkansa Moskovaan ja löytää sieltä ainoan teatterin maailmassa, joka on kokonaan riippumaton rahamahdista ja latteista ajanvietenäkökohdista, joka tähtää suureen taiteeseen ja koko kansan kasvattamiseen uusiksi ihmisiksi. Tuskin kukaan meillä onkaan tehnyt Neuvostoliiton kulttuurielämää tunnetuksi niin tehokkaasti kuin Tompuri.

Hän ei ole koskaan kosiskellut työväenluokkaa: sellainen ei kuulu hänen tyyliinsä. Hän on sanonut sille joskus suorasukaisia totuuksiakin. Mutta hän on myös sanonut nuo sanat: ''Minulla on kaksi rakastajaa... Paljastan heidän nimensä: Taide ja Suomen Työväki'' — ja käytännössä osoittanut yhä uudestaan, että hän on pysynyt näille rakastajilleen uskollisena. Kuten työväenluokka on hän ollut oppositiossa itsenäisyysajan kulttuurisuuntausta vastaan. Kuten demokratia hän on ollut poljettu ja syrjäytetty. Työväenluokan ja demokratian kanssa hänen myös on saatava hyvitys tehdystä vääryydestä — nyt kun aika on kääntynyt saranoillaan ja kaikki arvioidaan uudelleen. Hänen, yksilön kohdalta tämä korvaus vain on niin paljon vaikeampi! On menetetty jotain, mitä ikinä ei voida saada takaisin, sillä kuten Goethe sanoo: nero ei elä iankaikkisesti. Mutta tunnustettakoon julkisesti vihdoinkin Tompurin työ, taistelu ja suuruus! Annettakoon hänelle vihdoinkin se valtion taiteilijaeläke, joka häneltä viisitoista vuotta sitten kiellettiin! Suomen uusi demokratia on tämän vähimmän hänelle velkaa.

Vapaa Sana 26.1.1945
Täydellä nimellä julkaistu esittely Elli Tompurin muistelmatrilogiasta (''Minun tieni'' 1942; ''Tieni jatkuu'' 1942; ''Mihin päättyvi tie'' 1944, kust. WSOY). Artikkeli julkaistaan tässä lyhennettynä, selostukset eri osien sisällöstä jätetty pois.

Kulttuurikriisi

Helsingin Sanomat on toimeenpannut kiertokyselyn aiheesta ''onko meillä kulttuurikriisi''. Kirjailija Olavi *Paavolainen* sanoo vastauksessaan, että joka ei myönnä kulttuurikriisin olemassaoloa, on täysin sokea. Kriisi ilmenee levottomuutena koko kulttuurimaailmassa, ja se tulee ennenpitkää ilmenemään myös julkaisutoiminnassa reaktiona viime vuosien aavekirjallisuutta, lattean ohjelmattomia aikakauslehtiä ja ''Saksan voiman pyhille lähteille'' tehtyjä hurskaita toivioretkiä vastaan. Edellytyksenä ulospääsyyn tästä kriisistä Paavolainen esittää vaatimuksen, että ''Suomen kansan aivot on saatava järjestykseen'' siitä sekasorrosta, johon fasismin ja sodan vuosien propaganda on ne saattanut. On saatava kirjallisuutta, joka selvittää fasismin todellisen olemuksen. On saatava tervettä, kriitillistä ajattelua niiden kansallisromanttisten myyttien tilalle, jotka ovat päässeet valtaan tieteessämme. Pysähtyneen ja ummehtuneen samankaltaisuuden sijaan on henkiseen elämäämme saatava taistelua eri suuntien välilä, sillä taistelussa ja erilaisuudessa on kulttuurin olemus.

Sivuutamme lyhyesti kirjailija Kersti *Bergrothin* vastauksen, jossa kulttuurikriisin olemus nähdään siinä, että näperrellään ''pienten paikallisten uudistusten'' (fasismin hävittämisen, mantereitten välisen turvallisuusjärjestelmän ja kahdentuhannen miljoonan ihmisen sosiaalisen elämän organisoimisen!) kimpussa, mutta ''ei oteta huomioon haudantakaista maailmaa''. Sinisen kirjan metafyysikon ylitse ovat viiden apokalyptisen sotavuoden kokemukset valuneet jälkeä jättämättä kuin vesi hanhen selästä.

Kirjailija Matti *Kurjensaari* toteaa vastauksessaan, että ''meillä todella ensimmäisen kerran on nyt jättiläismäinen kulttuurikriisi''. Ajan vaatimaa henkistä käymistilaa hän ei kuitenkaan ole nähnyt muualla kuin vasemmalla siivellä, jossa kirjailijaryhmä Kiilan julkaisema ''40-luku'' on sen ilmauksena, kun sen sijaan porvarillisen sivistyneistön ''Suomalainen Suomi'' ''nukkuu umpi-unta''. Kuitenkin on kulttuurityö ''ainoa pelastuksemme'', mutta ei tunteileva ja taaksepäin katsova kulttuurityö, vaan aktiivinen, älyllinen ja itsekriitillinen.

Niin osuvia huomioita kulttuurikriisin luonteesta ja niin oikeita näkökohtia sen ratkaisemiseksi kuin kirjailijat Paavolainen ja Kurjensaari esittävätkin, eräs oleellinen rajoitus on kummankin näkemyksellä: he eivät puhu mitään kriisistä yhteiskunnassa, kapitalistisen talousjärjestelmän kriisistä, jonka seurausilmiö kulttuurikriisi ymmärrettävästi vain on. Tässä suhteessa iskee naulankantaan kirjailija Hella *Wuolijoen* impulsiivinen vastaus:

''Kuinka meillä ei olisi kulttuurikriisiä, kun meillä on mitä syvin yhteiskunnallinen ja valtiollinen kriisi, kun koko olemassaolomme on järkyttynyt, kun meidän on opittava kokonaan uudelleen arvioimaan poliittinen asemamme ja tulevaisuudessa orientoiduttava aivan toisenlaiseen maailmaan kuin tähän saakka.''

Vain yhteiskunnallisen kriisin voittamisessa on tämän mukaan myös kulttuurikriisin ratkaisu. Vain kulttuurin sosialisoimisen kautta luodaan uudelleen kontakti luovien kulttuurityöntekijäin ja suurten joukkojen välillä, joka on kaiken suuren, orgaanisen kulttuurin edellytys. Neuvostoliitossa ei ole kulttuurikriisiä.

On myös historiallisesti rajoittunutta puhua vain tämän ajankohdan kulttuurikriisistä. Omassa vastauksessaan kiinnittää tähän huomiota sos.dem. puoluesihteeri Unto *Varjonen,* joka palauttaa mieliin, että kulttuurikriisistä on puhuttu koko itsenäisyytemme ajan. (Sensijaan hänen käsityksensä itse kriisin luonteesta on lievästi sanoen eriskummallinen, kun hän ennustaa yleistä kulttuurikriisiä vasta silloin, kun ''asemamme on poliittisesti ja taloudellisesti vakautettu''.) Aktiivisten asevelivuosien jälkeen hän luopuu nyt ''siitä näkemyksestä, että olemme lännen etuvartio itää vastaan''. ''Nyt meillä on erinomainen tilaisuus luoda rikas kulttuuri ottamalla vaikutteita sekä idästä että lännestä. Miten nämä sulatetaan yhteen, siitä syntyy meikäläinen kulttuurikriisi.'' — Kuudes haastateltava, ''mies kadulta'' (Ludviginkadultako?) antaa sivumennen sanoen pitkät piut koko kulttuurikriisille: ''Olen varma siitä, että suurelle osalle Suomen kansaa kulttuurikriisi ja jitterbug ovat suunnilleen samaa.'' Kenties. Mutta se on sinänsä vain todiste kriisin olemassaolosta.

Mutta palataksemme kulttuurikriisiin historiallisena ilmiönä:

Kulttuurin historiaa tutkiessa vaikuttaa melkeinpä hämmästyttävältä havainto, että johtavat kulttuuriteoreetikot ovat puhuneet länsimaisen kulttuurin kriisistä puolen vuosituhatta, so. renessanssista alkaen! Friedellin tavoin voisi henkevästi väittää, että juuri kulttuurin lakkaamattomassa kriisissä on sen kehityksen liikkeellepaneva voima, että kriisin loppuminen merkitsisi kulttuurin kuolemaa! Tämmöisillä paradokseilla emme kuitenkaan tavoita historiallista totuutta. Tosiasiassa ovat esim. Euroopan uudella ajalla kriisikaudet ja orgaaniset rakentavat kulttuurikaudet vaihdelleet keskenään. Mutta oleellista kuitenkin on, että kriisistä, jonka pitäisi olla poikkeustila, kulttuurielimistön kuumetila, onkin yhä suuremmassa määrin tullut pysyvä normaalitila. Ja miksi?

Siksi, että uusi aika länsimaissa on merkinnyt kapitalismin, porvarillisuuden, individualismin läpimurtoa ja valtaanpääsyä, ja että sen kautta kulttuuri on menettänyt elimellisen, sosiaalisen suhteensa ihmiskollektiiveihin.

Kapitalismi on alistanut kirjallisuuden kauppatavaraksi, porvaristo on tehnyt näyttelijän klovniksi seurapiiriteatteriinsa, individualismi on karkoittanut taiteilijan erakoksi ullakkoateljeeriinsa. Yhteiskunta, joka luo vain yksityistä kauppavoittoa silmälläpitäen, myrkyttää tiedemiehen, lääkärin, opettajan, insinöörin ja arkkitehdin luovan työn.

Yhteiskunta, joka joka kymmenennen vuoden kuluttua tarvitsee takaiskun, ja joka joka kahdeskymmenes vuosi hukuttaa ihmiskunnan yleiseen maailmanpaloon, ei ole oikea perusta kulttuurityölle vuosisatoja ja tuhansia varten. Siinä on uudenajan länsimaisen kulttuurin permanentin kriisin olemus ja ydin.

Eikä enää voida puhua kriisistä, nyt on kysymys katastrofista, loppuromahduksesta. Fasismin provosoima toinen maailmansota on raunioittanut länsimaisen kulttuurin ja se olisi sen tuhonnut, jos pelastusta ei olisi tullut idästä, jos idän suurilla tasangoilla ei olisi syntynyt elinvoimaista sosialistista kulttuuria, jota vastaan fasistisen barbarian panssari-iskut kilpistyvät ja joka hedelmöittävästi vaikuttaa koko yli-ikäiseen länsimaiseen kulttuuriin.

1940-luvun jättiläismäinen kulttuurikriisi voitettaneen, mikäli uusi kansainvälinen rauhanjärjestelmä saadaan organisoiduksi suursodan raunioille, mikäli demokraattiset, sosiaaliset voimat kaikkialla maailmassa pääsevät vallitseviksi, mikäli uuden neuvostokulttuurin hedelmöittävä vaikutus pääsee uudistamaan halvaantunutta kapitalistista kulttuurielimistöä — mikäli elimellinen kontakti saadaan jälleen luoduksi kulttuurin ja joukkojen välille, mikäli käsien työläiset ja aivojen työläiset löytävät toisensa yhteisessä suuressa rakennustyössä.

Vapaa Sana 16.4.1945
Artikkeli julkaistu nimimerkillä RP.

Marjatanmäki

Suuri runoilija haudataan tänään. Katri Vala, joka tuotannossaan kuvastaa kokonaisen sukupolven kehitystä kahden maailmansodan välillä, kokonaisen yhteiskunnan historiaa 20-luvun poroporvarillisesta *prosperitystä* 30-luvun fasistiseen *Götterdämmerungiin.* Eksoottinen ja kosminen romantikko, joka fasismin herättämänä palaa lumotuista puutarhoistaan takaisin yhteiskuntaan, kärsimään veljiensä ja sisariensa kanssa, taistelemaan elämän, oikeudenmukaisuuden ja terveen järjen puolesta kuolemansaarnaajia, orjuudenintoilijoita ja sotamystikkoja vastaan. Uuden yhteiskunnan julistaja, ihmisen rakastaja, aamun laulaja, joka kuoli maanpakolaisena vieraalla maalla, sodan ja fasismin musertamana.

Suomalainen runoilijakohtalo! Kramsun ja Leinon kohtalo! Johtuu vain uuden demokraattisen suunnan voitosta Suomessa, että hän edes nyt, kuoltuaan, saa hyvitystä. Tänään hänet juhlallisin menoin, valtion kustannuksella haudataan Söörnäisiin, Vilhovuoren Marjatanmäelle, paikalle, jonka läheisyydessä hän eli luomisvoimansa korkeimmat vuodet, työväenluokan keskelle, jonka kärsimykset ja taistelun hän intensiivisesti myötäeli ja jonka historialliseen tehtävään hän uskoi. Se oli oikea ratkaisu.

Työväenluokka hänet tunnustaa, demokratia hänet tunnustaa. Mutta mitä tekee ylioppilaskunta, ''maan toivot''? Kun Katri Valan tuhka saapuu Suomeen, ovat Turun työväenjärjestöt lippuineen sitä satamassa vastaanottamassa. Turun ylioppilaskunta loistaa poissaolollaan. Ylioppilaille on vastaanotosta ilmoitettu, mutta he ovat kieltäytyneet. He ilmoittavat, että eivät tunne Katri Vala nimistä runoilijaa, eivät ainakaan kylliksi, että voisivat päättää, onko hänen tuhkaansa kunnioitettava julkisin menoin vai ei.

Tämä on kulttuuriskandaali, isku päin demokraattisen Suomen kasvoja. Se on tyhmyyden ja tietämättömyyden osoitus, jonka tekee ymmärrettäväksi vain se, että V.A. Koskenniemi, professori ja Suomen kirjailijaliiton puheenjohtaja, on opettanut tälle ylioppilasnuorisolle kirjallisuuden tuntemusta.

Katri Vala kirjoitti työstä eikä sankariteoista, rauhasta eikä sodasta, rakkaudesta eikä vihasta. Siksi eivät ylioppilaat häntä tunne. Siksi hän kuuluu työväenluokalle, demokratialle. Siksi hänen paikkansa on Marjatanmäellä.

Vapaa Sana 28.5.1945
Signeeraamattomana julkaistu artikkeli. RP:n Katri Valan muistojuhlassa konservatoriossa 28.5.1945 pitämä muistopuhe ''Katri Vala — tulipatsas'' sisältyy Olavi Paavolaisen toimittamaan samannimiseen muistojulkaisuun (WSOY 1946).

Individualismin itsetuho

Kun T. Vaaskivi syyskuussa 1942 — 30-vuotiaana — kuoli heikon ruumiinsa pettämänä, kuumeisen luomistyönsä polttamana, sodan kauhuneuroosin musertamana, sammui kirjallisuudessamme eräs tähdenlento, jolla säkenöivässä loistossa tuskin on ollut vertaa. Kun hän 30-luvun puolivälissä kohosi pääkaupungin kirjallisten piirien tietoisuuteen, oli hänellä takanaan melkeinpä luonnoton nuoruus, työkammioon sidottu ansarielämä kirjojen keskellä, suunnaton lukeneisuus, omien kirjallisten yritysten jättiläistorsot, erakon täydellinen elämällevieraus. Lyötyään itsensä lävitse Kailas-esseellään Pohjatuulessa hän Suomalaisessa Suomessa nopeasti kohosi yhdeksi maan johtavista kriitikoista: hänen tyylinsä oli loisteliainta mitä meillä on nähty. Vaaskivi ennen muita kotiuttaa freudilaisuuden suomalaiseen kulttuurikeskusteluun, tekee sen lehtiarvosteluillaan ja teoksillaan ''Vaistojen kapina'' (1937) ja ''Huomispäivän varjo'' (1938) ja rakentaa sille myös Sillanpää-elämäkertansa (1937). Sitten murtautuu taiteilija hänessä etualalle. Uusi vaihe alkaa rokokooromaanilla ''Loistava Armfelt'' (1938) ja huipentuu maailmansodan varjossa syntyneessä Tiberius-romaanissa ''Yksinvaltias'' (I 1941, II 1942). Arvostelu oli haltioitunut. Erikoisesti ''Yksinvaltiaan'' jälkeen Vaaskiveä mainittiin historiallisen romaanin uudistajana, eurooppalaisena suuruutena, joka kunnialla kilpailee jonkun Stefan Zweigin, jonkun Feuchtwangerin kanssa.

Kirjailijan kuoleman jälkeen on nyt julkaistu edustava valikoima hänen kirjeitään, jotka heittävät terävää valaistusta tämän kirjailijakohtalon ylitse. Eräissä kirjeissä Elina Vaaralle vuodelta 1936 hän ihailtavalla rohkeudella erittelee omaa itseään. Hän kertoo yksinäisestä lapsuudestaan ja nuoruutensa kriiseistä, jotka ''on aina koettu yksin, ilman ainoankaan inhimillisen olennon osanottoa''. ''Minun sieluni historia on täysin tuntematon ja vieras läheisimmille omaisille.'' ''Olen toistaiseksi niin juureton ja irrallinen yksilö, että minulla ei ole koko avarassa maailmassa mitään Arkhimedeen pistettä, että elän monessa mielessä eräänlaista peilielämää...'' ''Luultavasti kaikkeen luovaan työhön loppujen lopuksi piilottautuu jokin kauhea elämää tuhoava momentti, jokin vihamielinen puoli, jonka laatua emme osaa määritellä. Elämä meissä muuttuu taiteeksi; liekki, jonka tulisi palaa levottomana ja lakkaamatta vaihtuen, saa kiinteän, säilyvän, kuolleen muodon ...'' Hän näkee taiteensa elämän kompensaationa: ''Elämän mitättömyyttä vastaan asetettiin unen majesteettisuus, fantasiassa korvattiin loistavan suurpiirteisesti koko puuttuva elämänkokemus.'' ''Pelkään, että minun henkeni juuret ovat kasvaneet syvälle tuohon hedelmättömään kuvitteluun, että jatkuvasti enemmän *heijastan* kuin *olen*... Luulen näkeväni selvästi ja kylmästi tulevaisuuteni: se kuluu eräiden ulkonaisten voittojen — ja tappioiden ketjuna välttämätöntä päätepistettään kohti, sen sisäinen onttous voidaan ehkä onnistuneesti korvata pintakuullolla.''

Hän ei tunne elämää, historiallisen ja yhteiskunnallisen tapahtumisen lakeja, ja huolimatta hänen lukeneisuudestaan se kostautuu irvokkaina kompastuksina hänen arvosteluissaan ja suurissa psykoanalyyttisissä teoksissaan. Hän on hämmästyttävän vieras sille, mikä todella tapahtui 30-luvulla: nyt julkaistuissa kirjeissä hän ainoastaan kerran pari mainitsee vasemmiston kulttuuritaistelun ja silloinkin vain letkauttavassa sävyssä; Katri Valan sosiaalinen julistusrunous on hänestä ''kauhean kapeaa''; työväenliikettä tai Neuvostoliittoa hän ei mainitse kertaakaan. Maailmanpolitiikkaa hän käsittelee ylen harvoin, vasta fasismin sotaanlähtö innoittaa voimakkaasti hänen mielikuvitustaan. Mutta niin vieras todelliselle elämälle kuin hän onkin, hän ei suinkaan pakene aikaa ja väisty sitä tilittämästä: päinvastoin hänellä on hyvin korostunut käsitys tehtävästään kokonaisen sukupolven, kokonaisen aikakauden tilittäjänä.

''Antaa ajassa liikkuville ajatuksille selvä, syövyttävä, loistoisa, esineellinen ja aistimusvoimainen ilmaisu — tätä päämäärää pidän jatkuvasti silmieni edessä.'' Ja nimenomaan suuressa Tiberius-romaanissa hän tietoisesti haluaa heijastaa antiikkikin oman aikamme polttavat ongelmat, kuvata keisari Tiberiuksessa diktaattoria *par excellence,* individualismin tragiikkaa, johtajan ja massan vastakohtaa. Ilmeisesti on Mussolini innoittanut häntä: ''tiedätkö, että Mussolinin hahmossa ylösnousee jotakin, joka on elähdyttänyt Scipiota ja ohjannut Rooman falangien kotkia, kun ne samosivat silloisessa maailmassa. *Tämä* Italia on vielä vailla tulkkiaan! Minua kiinnostaa rajattomasti juuri se salainen linja, jossa vanhat ja uudet vedet lyövät vastakkain ja synnyttävät kuin heijastusliikkeenä tietyn poliittisen pauhun.''

Hän kirjoittaa Tiberius-romaaniaan valtavalla inspiraatiolla, jonka hukuttavaa voimaa hän kuvaa kirjeissään yhä uudelleen. Hän tuntee ''mahtavan eepillisen kohoamisen huimausta'', hän tuntee ''salamoivaa luomisvoimaa''. Kymmenessä päivässä hän kirjoittaa vajaat kaksisataa painosivua: ''tällaiselta mahtoi tuntua Nietzschestä!'' Mutta sittenkin: jotta voitaisiin puhua nerosta (kuten jo on tehty), siihen puuttuu Vaaskiveltä alkuperäisyyttä, hänen inspiraationsa on siihen liian kirjallista, liian museotuoksuista. Kieltämättä Tiberius-romaani on loistavan lahjakkuuden ja ennenkaikkea ihailtavan kulttuurikypsyyden näyte, mutta pysyttäköön sentään suhteellisuudessa. Lukekaa Stefan Zweigiä, lukekaa Feuchtwangeria (''Jud Süssiä'', mutta erikoisesti hänen antiikinromaanejansa), lukekaa juorukronikoitsijoita Suetoniuksesta hamaan Gravesiin asti, ja ennen kaikkea, lukekaa Flaubertin barbaarinen ''Salammbo'', joka on kuin tynnyrillinen höyryävää verta, ja sanokaa sitten, mistä Vaaskivi on saanut ainehistonsa, kuvaustapansa, tyylinsä, röykkiömäiset detaljipaisuttelunsa, ja mikä on häntä itseään.

Eräistä nousukasmaisista piirteistä — ylpistely omasta karriääristä ja vaikutusvaltaisista tuttavista — ja ainaisesta taloudellisesta ahdingostaan huolimatta oli Vaaskivi elämänasenteeltaan ylimys, joukkojen halveksija, hallitsijavoiman ihailija. Kun hän teilaa dosentti Eino Railon, Yleisen kirjallisuushistorian tekijän, ei hän tee sitä radikaalina ja anti-konservatiivina vaan ylimyksenä, joka voi pahoin toisen uskomattomasta tyhmyydestä ja viheliäisestä tyylistä. On tyypillistä, että kun hän heijastaa antiikkiin oman aikamme murroksen, hän ei kohota sankarikseen Caesaria vaan Tiberiuksen, ei uudistusta, vaan mätänemisen. Hän on dekadentti, häntä kiinnostavat puvut, korut, juomat ja ruokalajit, kulissien takaiset intriigit, salamurhat, joukkomurhat, ylellisyys, mässäily ja luonnottomat paheet. Hän näkee roomalaisen yläluokan mädännäisyyden, kansa on hänelle vain taustana: sankari on Tiberius, ihmispeto, josta hän koettaa löytää jotain suurta, perusihmisen. Tehtävä on ylivoimainen, koska se on mahdoton. Vaaskivi häikäisee aluksi historiallisten freskojensa

loisteliaalla uhkeudella, mutta ennenpitkää lukija uupuu hänen kuvaustensa itseään toistavaan ylenpalttisuuteen, kaikki hämärtyy, kasautuu röykkiöiksi. Se on traagillista, kun ajattelee, minkä titaanisen tehtävän kirjailija on harteilleen nostanut ja millä sankarillisella sitkeydellä hän koetti viedä työnsä päätökseen kuolema silmiensä edessä.

Vaaskivi oli kirjaviisas, kammioerakko: siksi hän luuli hengen, aatteen, ideologian johtavan maailmankehitystä eikä käsittänyt niitä aineellisia voimia, jotka määräävät henkistä kehitystä, antiikissa kuten omassa ajassamme. Vaaskivi ammensi Friedellistä, Frazerista ja Fustel de Coulangesista; uskonto, myytti hallitsi hänen maailmankuvaansa; sensijaan, että olisi tutkinut yhteiskunnallista todellisuutta hänen mielikuvituksensa askarteli astrologiassa, ennustuksissa, unissa ja hallusinaatioissa. Hän kirjoitti lukemastaan eikä kokemastaan, ja siksi hänen ohitsensa kulkevat toiset, joilla ei ole kymmenettä osaa hänen tietomäärästään eikä hänen tyylinsä loistoa, mutta jotka ovat eläneet aikansa ja tunteneet sen liikunnan. Hän oli yksinäinen, hän halveksi joukkoa, siksi hän sortui individualismin itsetuhoon kuten Caprin erakko. On suurenmoista, että hän näki sen itse. On viheliäistä, että sitä eivät näe ne, jotka nyt luovat myyttiä hänen neroudestaan.

Vapaa Sana 12.6.1945

Täydellä nimellä julkaistu arvostelu (T. Vaaskivi: "Kutsumus. Kirjeitä vuosilta 1927—1942", WSOY 1945.)

Rikoksen vuosipäiviä

Elokuun 23 päivänä 1939 oli Saksa solminut hyökkäämättömyyssopimuksen Neuvostoliiton kanssa. Kesäkuun 22 päivänä 1941, neljä vuotta sitten, julisti Adolf Hitler klo 5.30 Saksan radiossa, että Saksan panssariarmeijat ovat vyöryneet Neuvostoliiton rajojen yli:

"Tällä hetkellä suoritetaan suurin joukkokeskitys, mitä maailmassa milloinkaan oli nähty. *Rinnan suomalaisten toverien kanssa* seisovat Narvikin voitokkaat taistelijat Pohjoisen Jäämeren rannalla, saksalaiset divisioonat Norjan valloittajan komennossa suojaavat *yhdessä suomalaisten vapaussankarien kanssa,* joita heidän marsalkkansa johtaa, *Suomen alueita.*"

Neuvostoliitto ei halunnut muuta kuin rauhaa, Neuvostoliitto ei halunnut muuta kuin jatkaa suurta rakennustyötään, viedä päätökseen kolmannen viisivuotissuunnitelmansa, kehittää tuotantovoimiaan, asunto-olojaan, kulttuuriaan, toteuttaa ihmisten hyvinvointi ja vapaus, jonka veroista maailma vielä ei ollut nähnyt. Mutta sodanjumalan varjo lankesi lännestä yli tämän maailmanhistoriallisen rakennustyön. Kapitalismin ristiriidat olivat päästäneet Euroopassa toisen maailmansodan valloilleen ja kun ryöväyshullu fasismi ei enää lännessä päässyt eteenpäin, se heitti barbaariarmeijansa, kapitalismin muukalaislegioonan, Neuvostoliittoa vastaan, tuhoamaan maailmanhistorian suurenmoisimman kulttuurisaavutuksen.

Nyt, neljä vuotta hyökkäyksen jälkeen, makaa fasismi maassa, koko edistyksellisen ihmiskunnan murskaamana, ja Neuvostoliiton punainen lippu hulmuaa Berliinin yllä. Mutta puolet Euroopan puoleisesta Neuvostoliitosta on myös raunioina, 6 ½ miljoonaa punaista sotilasta, Neuvostoliiton parasta nuorisoa, on kaatunut puolustaessaan sosialismin maata ja 15 miljoonaa Neuvostoliiton kansalaista on saanut surmansa fasistisen terrorin uhreina. Maailmanhistorian suurin rikos on tapahtunut.

Mutta jatkakaamme rikosten kronikkaa. Kesäkuun 25 päivänä 1941 julisti pääministeri Rangell Suomen eduskunnan salaisessa istunnossa, että

"Suomi eilisaamusta alkaen on joutunut hyökkäyksen kohteeksi Neuvostoliiton taholta, joka *on aloittanut* sotatoimet Suomea vastaan. Tämän johdosta *Suomi on ryhtynyt puolustamaan itseään* kaikin käytettävissään olevin keinoin."

Kesäkuun 26 päivänä julisti puolestaan presidentti Ryti Suomen radiossa:

"Kun Neuvostoliitto ... nyt on levittänyt sotatoimensa Suomen alueelle *hyökkäämällä rauhallisen kansamme kimppuun,* on meidän velvollisuutemme *puolustautua* ..."

"Suur-Saksan valtakunnan sotavoimat nerokkaan johtajansa valtakunnankansleri Hitlerin komennossa käyvät rinnallamme menestyksellisesti taistellen ... Neuvostoliiton sotavoimia vastaan."

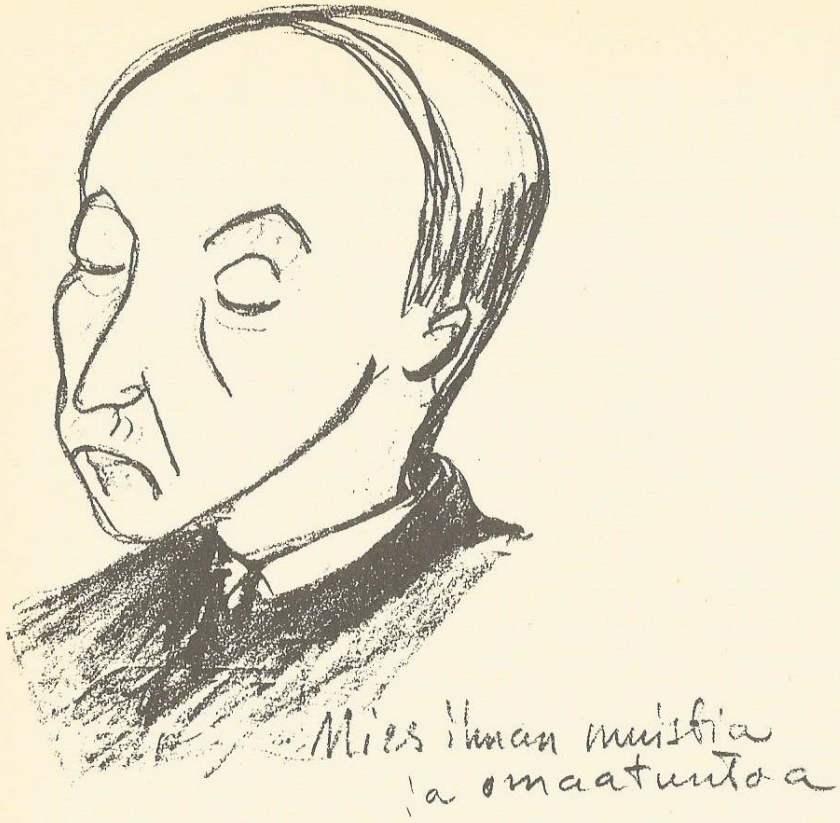

Sotasyyllisyysoikeudenkäynnin tuomaristoon kuulunut Hertta Kuusinen lähetti tämän piirroksen Risto Rydistä Raoul Palmgrenille. Kuvan mukana oli seuraava viesti: ''Raoul. Ei syntynyt muuta 'henkilökuvaa' kuin tämä. Joka ei ole tarkoitettu lehteen. Olisi toivottavaa, ettei myöskään pääkirjoituksessa sanottaisi, kuka ne on kirjoittanut. Ota sinä nyt jonkin aikaa 'syy päällesi'. Hilkalta tulee tiettävästi se säätytalopakina. H.''

Kesäkuun 29 päivänä vihdoin korkein sodanjohto kutsui Suomen kansaa ''Saksan mahtavien sotavoimien rinnalla ja asetovereina'' ''pyhään sotaan'' ja ''ristiretkelle'' ''kansakuntamme vihollista vastaan'', joka ''on röyhkeästi hyökännyt rauhassa elävän kansamme kimppuun''.

Mikä sarja valheita ja väärennyksiä käytettiinkään, jotta saatiin rauhaarakastava kansamme heitetyksi väärälle puolelle maailmantaistelussa fasismin ja demokratian välillä! Väitteen, että Neuvostoliitto olisi esiintynyt hyökkääjänä, kumoaa jo Hitlerin onneton asetoveruusselitys kesäkuun 22 päivän aamuna, kaksi vuorokautta aikaisemmin kuin Neuvostoliiton sotavoimat olivat ryhtyneet mihinkään toimenpiteisiin Suomea vastaan. Kun meillä — pääministerin eduskunnalle antaman selostuksen mukaan — syyskuusta 1940 lähtien oli sopimus saksalaisten joukkojen läpikulkuoikeudesta ja sodan syttyessä ainakin 2 saksalaista divisioonaa oli maassamme (kokonaan puhumatta ilmavoimista, joista pääministeri ei katsonut tarpeelliseksi mainita), on poliittiselle hölmöläisellekin selvää, ettei meitä sen jälkeen, kun Saksa oli ryhtynyt hyökkäykseen Neuvostoliittoa vastaan, hyökkäykseen myös Suomen alueelta, voitu pitää puolueettomina ja sodan ulkopuolella olevina. Koska herrat Ryti & Rangell tiettävästi eivät ole mitään poliittisia hölmöläisiä, jää jäljelle vain mahdollisuus, että he vastoin parempaa tietoaan johtivat Suomen kansaa harhaan ja rikokseen.

Mutta tämä oli vain lopputulos samojen piirien määrätietoisesta politiikasta monen vuoden takaa. Sitä peittääkseen presidentti ja pääministeri nyt puheissaan kasasivat syytöksiä Neuvostoliittoa vastaan osoittaakseen, että se muka ei ollut halunnutkaan Moskovassa solmitun rauhan säilymistä. Neuvostoliitto halusi rauhaa, mutta se ei voinut — ja siinä se teki viisaasti — suurestikaan luottaa Rydin hallitusjuntan rauhantahtoon. Se oli vuodesta 1938, jolloin ukkospilvet Euroopan taivaalla alkoivat kasaantua, määrätietoisesti pyrkinyt Suomen kanssa järjestelyyn, joka olisi voinut turvata sen hyökkäykseltä täältä käsin. Se halusi taetta siitä, että Suomi voi ja tahtoo puolustaa rajojaan *jokaista* hyökkääjää vastaan, *myös* Saksaa, ja oli tässä tarjonnut kaikkea myötävaikutustaan. Nämä tarjoukset torjuttiin ylimielisesti. Mutta vielä kevätkesällä 1941, viimeiseen asti, se teki yrityksiä pysyttää Suomi sodan ulkopuolella, mutta jälleen sen yritykset torjuttiin ylimielisyydellä. Myöhemmin on väitetty, että jos Suomi ei olisi yhtynyt sotaan Saksan puolella, Neuvostoliitto olisi miehittänyt maan joka tapauksessa. Syksyllä 1944 Neuvostoliitto olisi voinut miehittää maan, mutta se ei sitä tehnyt: itse todellisuus kumoaa näin sotaseikkailijain uskottelut. On myös väitetty, että Saksa siinä tapauksessa olisi hyökännyt Suomeen. Se olisi todennäköisesti sitä ainakin yrittänyt. Mutta entä sitten? Meidän olisi pitänyt puolustautua, emmekä me silloin olisi olleet yksin. Mutta Saksaa vastaan itsenäisyytemme puolesta, fasismia vastaan demokratian puolesta eivät sotapoliitikkomme halunneet sotia. He halusivat heittää Suomen kansan panoksen taisteluun fasismin puolesta. Se on asian ydin. Siihen kaatuvat kaikki perästäpäin keksityt verukkeet ''yksityissodasta'' ja ''taistelusta riippumattomuutemme puolesta''.

Neljä vuotta on kulunut rikoksen tapahtumispäivistä ja olemme, kiitos Neuvostoliiton jalomielisyyden, selvinneet rikoksestamme helpommalla kuin olisimme ansainneet. Me emme ole liikoja intoilleet osoittaaksemme edes parannusta. Muualla maailmassa tehdään lopputiliä ihmiskunnan murhapolttajien kanssa. Suomessa nämä herrat kulkevat vapaina ja rettelöivät eläkkeistään.

Vapaa Sana 22.6.1945
Signeeraamaton pääkirjoitus.

Marxilaisten aivojen triumfi

Useammat ruotsalaiset — ja kaikki suomalaiset — sanomalehtimiehet saisivat hävetä paitansa märiksi, jos heidän sodan aikana ilmestyneet artikkelinsa julkaistaisiin uudelleen kirjan muodossa. Erik Blombergin ei tarvitse hävetä. Hän saattaa tuntea hiljaista voitonriemua: pitkin matkaa hän on ollut oikeassa, hänen työkammionsa ikkunat ovat pysyneet kirkkaina silloinkin, kun sotakiihkon höyryt sumensivat hänen virkaveljiensä ikkunat. Kun hän Clartéssa 1933 määritteli kapitalistisen demokratian todellisen olemuksen, nimitti sosiaalidemokraattisen Morgontidningenin nyk. päätoimittaja Richard Lindström häntä poliittiseksi aasiksi. No niin, sama R.L. kirjoitti silloin, että ''erotuksen tekeminen porvarillisen ja sosialistisen demokratian välillä on surkeata leikittelyä sanoilla'', ja vielä syyskuussa 1941, että ''Suomi taistelee koko Pohjolan vapauden puolesta''. Kuka sitten onkin ollut ''poliittinen aasi'', ei sitä ainakaan ole ollut Erik Blomberg, jolla marxilaisena on ollut selvä käsitys siitä, mitä ajassa on tapahtunut: Espanjan kansalaissodasta ja puuttumattomattomuusilveilystä, Münchenin ruumiinryöstäjistä, saksalais-venäläisestä paktista, Suomen talvisodasta ja toisen maailmansodan kaksinaisesta olemuksesta. Sodan taantumuksellisina vuosina ei Blomberg saanut artikkeleitaan julkisuuteen oman puolueensa lehdissä — vaikka hän aikaisemmin olikin ollut Socialdemokratenin kulttuuritoimittajana —, ei Dagens Nyheterissä, eipä edes Göteborgs Handelstidningenissä, Segerstedtin maineikkaassa äänenkannattajassa; vain kommunistiset lehdet avasivat hänelle palstansa. Nyt on tilanne toinen. Aftontidningenissä Stig Ahlgren nimittää Blombergia ''sosialistisen Ruotsin hienoimmaksi ja terävimmäksi kulttuurikriitikoksi'' ja BLM:ssä Holger Ahlenius sanoo melkein saman: ''Z. Höglundin ohella on E.B. ruotsalaisen sosialismin verrattomasti etevin kulttuurivoima, hienoin äly ja terävin kynä.'' Ja ny Dagissa toteaa Gustav Johansson, että E.B., joka sodan aikana saattoi kääntyä vain kommunistisen lukijakunnan puoleen, voi nyt kääntyessään koko kansan puoleen julkaista artikkelinsa *korjaamatta niissä sanaakaan*.

Suurimman osan kirjasta täyttävät artikkelit vuosilta 1933—43. Ne ryhmittyvät parin kolmen pääkysymyksen ympärille. Ensiksikin Espanjan-kysymyksen, jossa Blomberg Georg Brantingin ja Per Meurlingin rinnalla määrätietoisimmin taisteli rauhan jakamattomuuden puolesta, puuttumattomuusilveilyä vastaan. Toiseksi Münchenin ''rauhan'', jolle Ruotsin arkkipiispa soitatti kirkonkelloja, mutta jolla tosiasiassa silloiset ''neljä suurta'' lykkäsivät vuodella maailmansotaa ja heittivät sen uhriksi keski-Euroopan viimeisen demokratian. Kolmanneksi toisen maailmansodan syttymisen ja Suomen talvisodan, joitten suhteen Blomberg selvänäköisesti osoittaa, mikä merkitys suurta hämäännystä synnyttäneelle Saksan—Neuvostoliiton paktilla oli Neuvostoliiton sotavalmiudelle ja sodan koko kululle ja mikä merkitys taas Suomen talvisodalla oli läntisen imperialistien suunnitelmissa saada Neuvostoliitto mukaan sotaan ja Saksa kääntämään hyökkäyksensä itään.

Suomen kysymykselle on uhrattu puolisensataa sivua, joilla musertavasti osoitetaan legendaksi fraasi Suomen demokraattisuudesta ja rauhantahdosta. Kesällä 1941 kirjoitetussa artikkelissa ''Blev Finland överfallet?'', samassa, jota ei edes Göteborgs-Handelstidning julkaissut, paljastetaan armottomasti Rytin ja kumppanien propagandavalheet, joiden mukaan Neuvostoliitto muka neljä vuotta sitten esiintyi hyökkääjänä ja pakotti Suomen puolustussotaan. Erkki *Järvisen* ja *A.R. Tornin* kirjasten pohjalla kuvataan parissa artikkelissa Suomen sodanaikaisia olosuhteita ja sen koko itsenäisyysajan jatkunutta provokatorista sotakiihotusta Neuvostoliittoa vastaan. Kirjan viimeisen osan muodostaa laajempi yhtenäinen tutkielma ''Demokratia ja sota'', joka on ennen julkaisematon. Siinä erittelee kirjoittaja kahden maailmansodan syitä ja seurauksia, niiden keskinäisiä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Kumpikin oli syiltään oleellisesti imperialistinen sota, taistelua maailman uudelleenjaosta, kummassakin on esiintynyt tietty vastakohta demokratian ja taantumuksen (sotilaallis-feodaalisen yksinvallan, kapitalistisen diktatuurin, fasismin) välillä, kumpikin päättyi demokratian voittoon. Mutta kun edellinen maailmansota oleellisesti pysyi imperialistisena sotana, muuttui toinen maailmansota Neuvostoliiton ja orjuutettujen kansakuntien panoksen kautta fasisminvastaiseksi kansaintaisteluksi. Viimein Blomberg uskaltautuu vielä pohtimaan sodanjälkeisiä kysymyksiä, ''kolmannen maailmansodan'' mahdollisuutta, kysymystä Neuvostoliiton tulevasta politiikasta — kommunistinen maailmanvallankumous vai rauhallinen yhteistoiminta kapitalististen suurvaltain kanssa ja taloudellinen kasvaminen niiden yli; niistä on antanut käsityksen katkelma, joka kesäkuussa julkaistiin lehdessämme. Tuntuisi muuten siltä, että koko tämän kuutisenkymmentä sivua käsittävän tutkielman julkaisemiseen suomeksi olisi kyllä aihetta.

Läpi koko kirjan — niin pitkältä ajalta ja eri kehityskausilta kuin sen eri luvut ovatkin — käy punaisena nauhana pari toistuvaa, syvästi perusteltua väitettä. Ensiksikin: että imperialismi ja fasismi ovat kapitalismia sen määrätyssä kehitysvaiheessa ja että erikoisesti Saksan fasismia ei ole tarkasteltava Hitlerin ihmetekona, vaan kansainvälisen pääoman muukalaislegioonana. Toiseksi: että ''niin kauan kuin ei ole toteutettu taloudellista demokratiaa, on poliittinen ja sivistyksellinen demokratia suureksi osaksi vain kuvitelmaa.'' Kapitalistinen demokratia on diktatuuria: ''Taloudellisesti se on miljonäärien diktatuuria. Teknillisesti se on koneiden diktatuuria. Ja sivistyksellisesti se on keskinkertaisuuksien diktatuuria.'' ''Täydellisen demokratian toteuttaa vain sosialismi.'' ''Neuvostoliitto on maailman ensimmäinen valtio, joka on toteuttanut yhteiskunnallisen demokratian ja sen kautta turvannut sivistyksen, työn ja toimeentulon kaikille.'' ''Nykyaikaisen suurvaltainsodan voi voittaa vain se valtio, joka voi mobilisoida koko kansan voimat, so. kaikkein demokraattisin valtio.'' Siksi saattoi Blomberg jo 1937 kirjoittaa: ''Minä uskon, että Neuvostoliitto on voittamaton.''

Vapaa Sana 18.7.1945

Nimimerkki R.P:n arvostelu Erik Blombergin artikkelikokoelmasta ''Demokratin och kriget'' (Steinsviks förl. 1945). — Erik Blomberg (1894—1965), clartélainen lyyrikko (kokoelmia 1918—62), esseisti (useita kokoelmia 30-luvulta lähtien) ja taidehistorioitsija (Ernst Josephson-monografia), sosialistinen humanisti, jota 30-luvun Tulenkantajissa runsaasti julkaistiin ja esiteltiin.

Arvostelussa mainitut Erkki Järvinen (E.J. Ellilän mukaan = Laurin Zilliacus) ja A.R. Torni (= Erkki Vala) julkaisivat kirjasensa (''Vi vill inte kvävas'', 1942, ja ''Finlands två ansikter'', 1944) Ruotsissa.

Atomipommi

Presidentti Truman ja pääministeri Attlee ovat tehneet ilmoituksen uudesta salaisesta aseesta. Ensimmäinen atomipommi on pudonnut Honshun saarelle Japanissa ja lennättänyt Hiroshiman kaupungin 60 km korkeuteen. ''Me olemme päästäneet auringon voimat irti.''

Atomipommi on pudonnut myös ihmisten aivoihin ja päästänyt irti mielikuvituksen voimat. ''Maailma on kokonaan uudistunut yhdessä yössä'', kirjoittaa englantilainen lehti. ''Uusi aikakausi alkaa maailmanhistoriassa'', julistaa ruotsalainen tiedemies. ''Atomipommilla kuuhun'', on suomalaisen professorin tunnus. Ne, joilla on taipumus nähdä historia tieteellisenä seikkailuromaanina, ovat rientäneet tekemään laskelmia muutoksista suurvaltojen voimasuhteissa. Japanin vastarinnasta tehdään luonnollisesti lyhyt loppu. Mutta kerrotaan myös presidentti Trumanin vilauttaneen keksintöä Potsdamissa generalissimus Stalinille; Englannin ja Yhdysvaltojen asema on äkkiä suunnattomasti vahvistunut! Toisaalta kerrotaan epävirallisesti Moskovassa, että atomipommi on keksitty siellä jo aikaisemmin ja sitä kokeiltu Berliinissä! Ruotsalainen lehti kirjoittaa:

''Koskaan aikaisemmin ei ole esiintynyt mitään, joka niin suuressa määrin tekisi kansainvälisen turvallisuusjärjestön välttämättömäksi. Mutta kun kaikki käy ympäri, muodostuu jokainen maailmanliitto kuitenkin yksityisistä jäsenvaltioista, joilla on enemmän tai vähemmän ristiriitaisia keskinäisiä etukysymyksiä. Voiko yhdistyneiden kansakuntien järjestö hallita tätä keksintöä? Tullaanko sitä käyttämään ainoastaan rauhan palvelukseen? Ellei niin tapahdu, on ihmiskunta tuomittu häviöön.''

Kuulostaa valtavalta. Mutta valtavilta kuulostivat myös saksalaisten tiedonannot salaisista aseistaan: maailmanhistoria piti niillä kääntää saranoiltaan. Niin ei käynyt. Salaisille aseille keksitään salaiset vasta-aseet. Maailmanhistoriaa hallitsevat taloudelliset voimat. Se ei suostu muuttumaan tieteelliseksi seikkailuromaaniksi.

Vapaa Sana 8.8.1945
Signeeraamaton artikkeli. Ensimmäinen reaktio uuteen maailmanhistorialliseen tekijään.

Ylioppilas Perttilän tapaus

Satusetä Topelius kertoo Välskärin kertomuksissaan ylioppilas Bertelskiöldistä, joka keskellä 1770-luvun akateemista oikeaoppisuutta uskalsi kapinoida kanonisoituja auktoriteetteja vastaan; hänen akateeminen uransa päättyi siihen. Oma aikamme tietää kertoa vastaavista tapauksista, joissa ei ole sadun häivääkään ja joita yhteisellä nimellä voisimme nimittää ylioppilas Perttilän tapaukseksi. Meidän yliopistoissamme ei enää vallitse — paitsi jumaluusopillisessa tiedekunnassa — teologinen oikeaoppisuus, mutta useimmassa tieteenhaarassa vallitsee oma fakkitieteellinen oikeaoppisuutensa: taloustieteessä liberalistinen kapitalismi, sosiologiassa yksiavioisuus, historiatieteessä geneettisyys ja valtiokeskeisyys, valtio-opissa porvarillinen parlamentarismi — se on niin veressä, että sitä tuskin huomaakaan. Ei ole suuria toiveita sillä, joka nousee kapinoimaan tätä oikeaoppisuutta vastaan.

Jokainen professori luonnollisesti suosii oppilasta, joka uskollisesti omaksuu hänen oppijärjestelmänsä. Ja professorin valta on suuri. Hän yksin määrää tieteenalansa kurssikirjat, opetusaiheen ja opetustavan. Hän tenttii oppilaansa. Hän määrää heidän harjoitustehtävänsä seminaareissa. Hänen lausuntonsa ratkaisevat opinto- ja matka-apurahojen jaon. Hänellä on lukemattomia keinoja tehdä itsenäisen, kapinallisen ylioppilas Perttilän akateeminen ura ohdakkeiseksi, ehkäpä mahdottomaksi.

Mutta entäpä jos ylioppilas Perttilä kuitenkin on päässyt niin pitkälle, että hän voi jättää pro gradu-tutkimuksensa tiedekunnan tarkastettavaksi? Tai entäpä, jos hän suorastaan on selvinnyt maisterin korkeaan arvoon ja jättää tohtorinväitöskirjansa tiedekunnalle? Ratkaisu on silloin parin kolmen asiantuntijan varassa, ja riippuu nyt heidän persoonallisista sympatioistaan tai antipatioistaan, mikä kohtalo tulee ylioppilas (tai maisteri) Perttilän tutkimustyölle. He voivat asettaa sanansa siten, että paino tulee yksipuolisesti tutkimuksen myönteisille tai kielteisille puolille. Asiain luontoon kuuluu, että perustelu tiedekunnassa aina on tieteellinen, pöytäkirjaan ei milloinkaan sanella poliittista perustelua; sellainen säästetään kahvihuoneeseen. Tuntiessaan kärsineensä vääryyttä voi maisteri Perttilä sentään valittaa yliopiston kanslerille, mutta asia ei siitä parane: kansleri pyytää lausunnon konsistorilta, jossa pätevyys on vieläkin pienempi: matemaatikko joutuu arvostelemaan esteetikkoa ja päinvastoin — ja jälleen on ratkaisu harvojen asiantuntijain varassa.

Mutta oletetaanpa — tämä on pelkkä ajatuskoe — että kapinallinen Perttilä on selvinnyt tohtoriksi ja hakee dosentuuria. Hänen pätevyydestään pyydetään lausunto ao. professorilta, jota vastaan hän on kapinoinut ja joka on tehnyt parhaansa hänen uransa jarruttamiseksi. Tämä lausunto on käytännöllisesti katsoen ratkaiseva, sillä pikku konsistorion jäsenistä, jotka asian käsittelevät, useimmat ovat eiasiantuntijoita. Nimityksen suorittaa kansleri. Yhteiskunnalla ei ole siinä mitään sanottavaa, vaikka dosentinnimitys useimmiten on pohjana myöhemmälle professo-

VIHDIN

rinnimitykselle. Professorinnimityksiin — jos nyt kapinallinen Perttilä milloinkaan suuntaa muuttamatta selviää niin pitkälle — pääsee sentään yhteiskuntakin vaikuttamaan. Opetusministeri voi sen edustajana kieltäytyä esittämästä asetettujen ehdokkaiden nimittämistä.

Ohdakkeinen on kapinallisen Perttilän akateeminen ura. Ainoana keinona päästä eteenpäin mielipiteistään luopumatta on saada tieteellistä tukea ulkomailta. Mutta siihen tarvitaan ulkomaisia suhteita, julkaisutoimintaa vierailla kielillä. Rahaa. Mutta kapinallinen Perttilä on yleensä köyhä. Useimmassa tapauksessa hänen uransa katkeaa kesken tai hän antautuu. Yliopistollinen itsehallinto on saanut jälleen kalliin voiton.

Sanotaan, että yliopiston itsehallintoon ei saa kajota, että se on kallis historiallinen saavutus, tieteellisen vapauden edellytys. Mutta ylioppilas Perttilän tapaus osoittaa, että yliopiston itsehallinto on vienyt tarkoituksensa vastakohtaan ja tämä tapaus Perttilä on vain osa hyökkäyssodan paljastamasta kansallisen sivistyselämän umpikujasta, johon yliopistolla on raskas syyllisyytensä. Yliopisto luulee olevansa valtio valtiossa, koska sillä on aloiteoikeus itseään koskevassa lainsäädännössä ja koska yliopistoa koskevia lakeja ei voida säätää pyytämättä sen lausuntoa. Mutta eduskunnalla on kuitenkin kunnia hyväksyä yliopiston talousarvio ja kansan on maksettava sen vaatimat verot. Yhteiskunnalla on silloin myös oikeus valvoa, että yliopiston itsehallintoa ei käytetä vastoin kansan intressejä. Yhteiskunnan on turvattava virkamiehistönsä ja opettajakuntansa kasvatuksen demokraattisuus. Yhteiskunnan on turvattava itsenäisen, kapinallisen ylioppilas Perttilän akateeminen ura.

Mitä voitaisiin tässä tarkoituksessa tehdä? Tuntuisi luonnolliselta, että valtiovaltakin tästä lähin saisi olla vaikuttamassa sellaisten akateemisten luottamusmiesten kuin tiedekuntain dekaanien ja varadekaanien valitsemiseen. Rehtorinnimitys olisi kokonaan siirrettävä valtioneuvostolle. Koko kanslerisysteemi olisi järjestettävä toiselle pohjalle, esim. siten, että yliopiston korkeimman johdon muodostaisi kollektiivielin, jossa eri yhteiskunnalliset järjestöt, joita yliopisto palvelee, olisivat edustettuina. Ja ennenkaikkea: tiedemiesvalinta on ylioppilasasteelta saakka järjestettävä uudelle, terveelle pohjalle, jossa ideologisen oikeaoppisuuden ja henkilökohtaisen suosikkijärjestelmän on väistyttävä tosiasiallisen lahjakkuuden ja yleisen hyödyn tieltä.

Koskenniemeläinen Goethe

''Politiikka on kohtalo!''
Napoleon Goethelle 1808.

Eräässä kirjeessään *Marxille* 1847 erittelee *Friedrich Engels* terävästi Goethen suhdetta omaan aikaansa:

''Itse Goethesta emme voi tietenkään puhua tässä seikkaperäisesti. Kiinnitämme huomion vain yhteen seikkaan. Goethe suhtautuu tuotteissaan aikansa saksalaiseen yhteiskuntaan kaksinaisesti. Toisinaan hän on sille vihamielinen; se on hänestä vastenmielinen, hän koettaa paeta sitä kuten 'Iphigeneiassa' ja koko Italian matkansa ajan; hän kapinoi sitä vastaan kuten Götz, Prometheus ja Faust; hän syytää sitä vastaan katkeran halveksuntansa kuten Mefistofeles. Toisinaan hän taas päinvastoin on ystävällinen sitä kohtaan, sopeutuu siihen kuten suurimmassa osassa 'Zahme Xenien'-runojaan, ja ylistää sitä monissa proosatuotteissaan kuten 'Maskenzugessaan'; hän tosiasiallisesti puolustaa saksalaista yhteiskuntaa, taistellen sitä uhkaavaa historiallista liikettä vastaan, erikoisesti kaikissa Ranskan vallankumousta koskevissa kirjoituksissaan. Selitys ei ole siinä, että Goethe tunnustaa ainoastaan saksalaisen elämän joitakin yksityisiä puolia niitä puolia vastaan, joille hän on vihamielinen. Tämä on usein vain hänen mielialojensa ilmausta. *Hänessä käy alituinen taistelu ympäristönsä kurjuutta inhoavan runoilijaneron ja Frankfurtin neuvosmiehen varovaisen jälkeläisen tai Weimarin salaneuvoksen välillä, joka pitää välttämättömänä aselevon aikaansaamista ympäristönsä kanssa ja itsensä sopeuttamista siihen. Täten siis Goethe on toisinaan jättiläinen, toisinaan taas kääpiö; toisinaan hän on uhmaava, maailmaa ivaileva ja halveksiva nero — ja sitten taas hän on varovainen, kaikkeen tyytyväinen, ahdasmielinen poroporvari. Goethe ei kyennyt voittamaan saksalaista surkeutta, päinvastoin surkeus voitti hänet.* Ja tämä viheliäisyyden voitto suurimmasta saksalaisesta on paras todistus siitä, että häntä ei voida lainkaan selittää ''sisältäpäin.'' Goethe on liian yleismaailmallinen, liian aktiivinen luonne, liian verevä paetakseen Schillerin tavoin tätä viheliäisyyttä kantilaiseen ihanteellisuuteen; hän oli liian tarkkakatseinen ollakseen näkemättä, että tämä pako lopulta johtaisi tylsän viheliäisyyden vaihtumiseen korkealentoiseksi viheliäisyydeksi. Hänen temperamenttinsa, hänen voimansa, hänen koko henkinen pyrkimyksensä työnsivät häntä käytännölliseen elämään, ja häntä ympäröivä käytännöllinen elämä oli viheliäinen. *Tämän vaihtoehdon edessä — elää ympäristössä, jota hänen oli pakko halveksia, ja kuitenkin olla kahlehdittuna tähän ympäristöön ainoana paikkana, missä saattoi olla aktiivinen — tämän vaihtoehdon edessä Goethe oli alituisesti. Ja mitä vanhemmaksi hän tuli, sitä enemmän peräytyi suuri runoilija mitättömän Weimarin ministerin tieltä.''* (Kursivointi RP:n.)

Samana vuonna julkaisivat Marx ja Engels ''Deutsche Brüsseler Zeitungissa'' Goethesta kirjoituksen, jossa kertautuivat monet Engelsin kirjeessä esitetyt ajatukset — jälleen osoitus siitä, miten usein Engels tässä maailmanhistoriallisessa työkumppanuudessa oli antavana puolena. Siinä esiintyy kuitenkin vielä eräs näkökohta, joka sietää tähän lisätä:

"Me emme syytä Goethea ... siitä, että hän ei ollut vapaamielinen, että hän toisinaan saattoi olla myös poroporvari; emme siitä, että ei ollut innostunut Saksan vapaudesta, vaan siitä, *että aikana, jolloin Napoleon puhdisti Saksan suunnattomat Augiaan tallit, hän voi antautua juhlallisella vakavuudella erään Saksan kaikkein mitättömimmän hovin pieniin asioihin ja huviohjelmiin.*" (Kursivointi R.P:n.)

Poroporvari

Viime jouluksi ilmestyneessä Goethe-elämäkerrassaan on prof. Koskenniemi ottanut kuvatakseen sitä keski-iän ja vanhuudenvuosien Goethea, joka askel askeleelta peräytyy myrsky- ja kiihkokautensa kapinallisuudesta, talttuu, alistuu, muuttuu Weimarin ministerinä "vanhan järjestelmän" puolustajaksi sen viheliäisimmässä saksalaisessa muodossa. On ilmeistä, että Koskenniemellä on ollut eräitä luontaisia edellytyksiä tulkita tätä Weimarin Goetheä, konservatiivia ja poroporvaria — paljon suuremmat kuin kuvata kapinallista Goethea 12 vuotta sitten ilmestyneessä teoksessaan "Nuori Goethe". Tosin Koskenniemi tietoisesti on koettanut rakentaa oman elämänsä Goethe-kaavojen mukaan: hänkin on nuoruudessaan "kapinoinut", mutta se kapina on ollut näennäistä, muodollista ja veretöntä verrattuna Goethen "myrskyyn ja kiihkoon". Mutta sitä täydellisemmin hän Suomen itsenäisyysajalla, professorina, yliopistonrehtorina, virallisena kansallisrunoilijana ja fasismin kauden johtavana kulttuuripoliitikkona on kyennyt eläytymään Goethen "kypsyyden aikaan", siihen aikaan, jolloin "Prometheus antautuu Zeus-jumalalle", kuten hän eräässä paikassa teostaan asian ilmaisee. Puhuessaan Goethestä, tulkitessaan Goetheä hän sanelee omaa persoonallista uskontunnustustaan.

Hän korostaa tietoisesti Goethen poroporvarillisuutta. Ilmeisesti se on heijastuma, paitsi kirjoittajan omasta henkisestä rakenteesta, myös siitä ajasta, jolloin tämä elämäkertateos on kirjoitettu. Silti jää Goethen persoonallisuudesta ylijäämä, jota Koskenniemi tuskin voi tavoittaa. Goethe on tehnyt tämänkin itsetunnustuksen: "Sen, joka antautuu hallintotehtäviin olematta itse hallitsija, täytyy olla joko poroporvari tai lurjus tai narri." Koskenniemi tuskin voisi nähdä itseään näin säälimättömässä valossa. Mutta Goethe ei tulkitse asemansa poroporvarillisuutta vain näin irvokkaasti kärjistäen. Hänen kirjeessään Herderille on täysin vakava sävy:

"Jos pidätte vielä minusta, jos jotkut hyvät ihmiset ovat jatkuvasti minua kohtaan suopeamieliset, jos tyttöni pysyy minulle uskollisena, lapseni saa elää, suuri uunini lämmittää hyvin, niin ei minulla sen lisäksi ole mitään toivomuksia."

Ranskan vallankumouksen valtavat purkaukset järkyttävät vanhaa, lahoa, feodaalista Eurooppaa, mutta Goethe kirjoittaa "Annaleissa" 1813:

"Milloin poliittisessa maailmassa esiintyi jotakin erikoisen uhkaavaa, silloin heittäydyin itsepäisesti mitä kaukaisimpiin aiheisiin."

Näin järkyttävällä tavalla ilmenee se tappio, jonka Goethe oli kärsinyt taistelussaan aikansa saksalaista viheliäisyyttä vastaan!

Konservatiivi

Mikä aikakausi! Ranskalainen valistusfilosofia, Ranskan suuri vallankumous ja Napoleonin porvarillinen keisarivalta järkyttävät puolen vuosisataa koko feodaalista Eurooppaa; vallankumous muuttaa teoiksi valistusfilosofien ihmisystävälliset teoriat, Napoleonin armeijat vievät ne yli Euroopan mantereen. Saksankin pikkuruhtinastyranniaan ne tuovat toiveita, uudistusta ja vapautta. Suuret saksalaiset kirjailijat ja filosofit tervehtivät innostuksella ranskalaista vapautta. Vain yksi suurista torjuu sen ylhäisin elein: Goethe, Weimarin ministeri ja salaneuvos. Kerran toisensa jälkeen hän ilmaisee vastenmielisyytensä vallankumousta kohtaan. "Kaikki vapaudenapostolit ovat minulle aina vastenmielisiä: jokainen haki lopultakin vain omaa mielivaltaansa", hän sanoo eräässä epigrammissaan Italian-matkan ajalta. Muutamassa kirjeessä Weimarin leskiherttuattarelle 1793 hän ilmaisee toivonsa, että "kirotut ranskalaiset" ajettaisiin viimeistä miestä myöten pois Saksan kamaralta. Koskenniemi toteaa teoksessaan (s. 182), että Goethe näki vallankumouksessa ja sen armeijassa etupäässä vain sivistystä ja kehitystä uhkaavan epäjärjestyksen, kaaoksen, kun taas taistelulla yksinvallasta tai tasavallasta ei ollut hänelle mitään olennaista merkitystä. Hänen kammonsa vallankumousta vastaan on niin suuri, että hän voi sanoa nuokin kammottavat sanat: "... *voin mieluummin tehdä sellaista, joka ei ole oikein, kuin kärsiä epäjärjestystä* ..." Kun hän Valmyn sotakentällä, todistaessaan vallankumousarmeijan ensimmäistä voittoa, lausuu nuo monesti siteeratut sanat: "Tältä paikalta ja tästä päivästä alkaa uusi aikakausi maailmanhistoriassa", ei hän sillä tunnusta vallankumousta oikeutetuksi, vaan ainoastaan sen mullistavan vaikutuksen koko aikakauteen. Hän näkee, mutta ei tunnusta.

Mitä perspektiivejä tämä maailmantilanne 150 vuotta sitten avaakaan meidän aikakauteemme, jolloin jälleen suuri vallankumous, Venäjän, "aloittaa uuden aikakauden maailmanhistoriassa", jolloin pikkuvaltio-Euroopan suuret kirjailijat ja filosofit tervehtivät innostuksella uutta aikaa, mutta taantumus mobilisoi kansoja niiden omaa vapautta vastaan. Tälläkin aikakaudella on omat Goethensa — suuret ja pienet — jotka näkevät vallankumouksessa vain demagogiaa ja kaaosta. Eräs heistä tuntee olevansa Koskenniemi.

Goethe käsittelee vallankumousta myös tuotannossaan, mutta — kuten Koskenniemi (s. 199) toteaa — tämä aihe "ei saanut puristetuksi hänestä hänen runoilijaarvonsa mukaista draamaa". Vasta runoelmassaan "Hermann und Dorothea", porvarisidyllissä, hän antaa arvoisensa hahmoituksen vastavallankumouksellisille saksalaisuudelleen. Sivumennen sanoen: Koskenniemi ei jätä korostamatta (s. 81), että sellaisessakin vapausnäytelmässä kuin "Egmont" Goethen vapausihanne on konservatiivinen, oloja säilyttävä.

Tunnettu ja tuomittu on Goethen välinpitämättömyys Saksan kansallista heräämistä kohtaan. Jos hän inhoaa Ranskan vallankumouksen sekasortoa, niin hän halveksii Saksan kansallista nousua. Hän pysyi vieraana sille "demokraattiselle" valtiosäännölle, jonka Weimarin suurherttua antoi maalleen, ja sananvapauteen hän suhtautui suurella epäilyllä. Oliko se hänen suuruuttaan, hänen yleismaailmallisuuttaan? Eikö siinäkin paljastu johdonmukainen konservatiivi, Weimarin feodaalinen salaneuvos?

Yhtä aikalaistaan Goethe ihaili, sehän on myöskin tunnettua: Napoleonia. Hän ei nähnyt tässä valloittajassa vallankumouksen poikaa ja perijää, vallankumouksen levittäjää yli Euroopan, hän näki vain vallankumouksen voittajan, sekasorron lo-

pettajan, hallitsijan, persoonallisuuden ja neron. Heidän kohtauksensa Erfurtissa 1808 oli Goethelle hänen elämänsä suuria hetkiä: ''Napoleon oli asettanut pisteen hänen elämänsä i-kirjaimen ylle'' (Koskenniemi, s. 326). Napoleon sanoi silloin Goethesta nuo lakoniset tunnustuksen sanat: *Vous êtes un homme* — te olette mies. Mutta hän sanoi muutakin: ''Politiikka on kohtalo'', ja se sanoo Goethesta vieläkin enemmän. Goethe oli suuri mies, mutta politiikka oli hänen kohtalonsa: saksalaisen porvariston surkeus, saksalainen pikkuruhtinasabsolutismi. Suurimmissa tuotteissaan hän nousee yleismaailmallisiin mittoihin, mutta ihmisenä, ''poliitikkona'', hän jää Weimarin sammakkoperspektiivin rajoihin.

Sosiaalipoliitikko

Goethen muutto Weimariin 1775, korostaa Koskenniemi, tuo uuden ydinongelman hänen tuotantoonsa: se on yksilön ja yhteiskunnan välinen suhde. ''Wilhelm Meisterin oppivuosissa'' pohditaan sitä, miten tunneihminen muuttuu yhteiskuntaihmiseksi, mielikuvitusihminen todellisuusihmiseksi. ''Wilhelm Meisterin vaellusvuosissa'' tunnustetaan päättäväisesti yhteiskunnan oikeus yksilöön. Siinä kehitellään sosiaalipoliittista ohjelmaa konservatiiviseen ja patriarkaaliseen henkeen. Goethe hahmottelee siinä eräänlaisen ihannevaltion, jossa käsityö on yhteiskunnan perustana ja luokkien työnjaolle rakentuu valistunut yksinvaltius — eikä tästä utopiasta puutu valtiososialistisiakaan piirteitä. Tällaiset utopiat eivät Pyhän Allianssin Saksassa olleet harvinaisuuksia eivätkä erikoisesti häpeäksi Goethellekään. Mutta mitä on sanottava siitä, että ne vielä tänä päivänä ovat ilmeisesti innostaneet Koskenniemeä ja hänen kaltaisiaan, että ne ovat olleet, sanokaamme, Koskenniemen utopia kansallissosialismista, Hitlerin ''uudesta Euroopasta''?

Faustin metafyysillisessä II osassa uusiutuu Goethen yhteiskuntautopia vielä kerran: hänen Faustinsa esiintyy suurfarmarina ja suurliikemiehenä, joka näkee tulevaisuuden näkyjä ''vapaasta kansasta, joka luovassa työssä elää onnellisena vapaalla maakamaralla'' — mutta ironisella käänteellä tämä näky muutetaan murhaavaksi arvosteluksi ihmispyrkimysten turhuudesta. Lopputulos on pessimistinen, ja pessimismi, kuten tunnettua, on aina syvämielistä.

Kunnianarvoisa ikävyys

Koskenniemi tulkitsee Goethea oppilaan ja hengenheimolaisen eläytymiskyvyllä. Mutta paljon jää hänen katseeltaan myös tavoittamatta: se mikä Goethessa *ei* ole poroporvarillista, konservatiivista, mikä on edistyksellistä ja tulevaisuutta luovaa. Kuten alkukansat tekevät puujumalansa oman kuvansa mukaan, niin hahmottelee Koskenniemi Goethen omien mittojensa myötä. Hän ryömii Goethen nahkaan, hän pakenee oman aikansa tilintekoa — kuten loppulauseessaan antaa ymmärtää — Goethen turvalliseen aikakauteen. Hän ei tuo Goetheä meille, hän ei vedä Goethesta linjaa tulevaisuuteen. Kuinka hän voisikaan?

Tässä tapauksessa on käynyt, kuten *Franz Mehring* Neue Zeitissa 1899 kirjoittaa: ''Goethen muiston vaaliminen on joutunut Goethe-pedanttien ja Goethe-

poroporvarien käsiin.'' Goethen aikakausi Saksassa oli kauhistuttava, Goethen harteilla lepäsi saksalaisen porvariston kirous ja rasitus: korvata voimattomuutensa ja alennuksensa juhlallisella arvokkuudella ja ikävällä syvämielisyydellä, heijastaa nujerretut poliittiset ja sosiaaliset toiveensa taivaallisiin aatepilviin. Ja sittenkin: niin kunnianarvoisa, poroporvarillinen, ikävä ja sovinnainen kuin Koskenniemen Goethe-hahmo ei Goethe-todellisuus sentään ollut! Niinpä sopii tähän Koskenniemen Goetheen Engelsin arvostelu *Karl Grünin* Goethesta sata vuotta sitten:

''Kirja on erikoisen luonteenomainen. Gr(ün) ylistää kaikkia Goethen *poroporvarillisuuksia inhimillisinä,* hän kuvaa frankfurtilaisen ja *virkamies*-Goethen 'todellisena ihmisenä', samalla kun hän sivuuttaa kaiken jättiläismäisen ja nerokkaan, vieläpä halveksii sitä siinä määrin, että tämä kirja kasvaa loistavimmaksi todistukseksi siitä, että *ihminen = saksalainen poroporvari.*'' (Kursivointi Engelsin.)

Teoksensa puolellatuhannella sivulla ei Koskenniemi saa sanotuksi sitä oleellista Goethe-problematiikasta, minkä Engels vangitsee kirjeensä kahdelle sivulle, ei sitä, minkä Napoleon vangitsee kahden lauseensa kuuteen sanaan. Ei riitä, että ryömii nahkaan, täytyy myös nähdä. Ulkoapäin. Ylhäältäpäin.

40-luku 5/1945
Kriittinen esittely V.A. Koskenniemen tutkimuksesta ''Goethe. Keskipäivä ja elämän ilta'' (WSOY 1944).

Diktaattori ja tyranni

Muistatteko vielä tuon patenttidemokraattisen lehdistön bravuurislaagerin 30-luvulla: diktatuuri kuin diktatuuri, samaa diktatuuria se on Neuvostoliitossa ja Saksassa, johtaja antaa määräykset, koneisto toimii, kansa tottelee, oppositiota ei suvaita, jne. jne. Siitä slaagerista on lukemattomia muunnelmia, niillä voisi täyttää tukevamman opuksen kuin tämä lehti on. Mutta se on jo jossakin määrin tarpeetonta: Natsi-Saksaa ei enää ole ja Neuvostoliiton demokraattisuus tunnustetaan yleisesti; patenttidemokraattiset diktatuurinmäärittelijät häpeisivät, jos nyt näkisivät henkensä tuotteet painettuina.

Mutta silloin, 30-luvulla: kuinka tuo diktatuuri-hölpötys meitä marxilaisia raivostuttikaan! Se perustui ulkonaisiin tunnusmerkkeihin ja nimitysten yhtäläisyyteen, mutta suurelle joukolle tuollaiset syyt ovat ratkaisevia, suuriin joukkoihin tuollainen iskusanasuunsoitto menee kuin terva kuivaan puuhun. Sen vaikutusta saattoi vain voimattomana katsella. Liian myöhään minulle vankilankirjastossa selvisi eräs historiallinen tosiasia, jota koetan seuraavassa selvitellä. *Lyhyesti sanoen: kun Marx ja Engels loivat käsitteen köyhälistön diktatuuri, kun he puolustaessaan Pariisin Kommuunia ylpeästi huudahtivat: jos tahdotte tietää, mitä on köyhälistön diktatuuri, katsokaa Kommuunia — he tekivät kohtalokkaan terminologisen erehdyksen: heidän olisi pitänyt sanoa: köyhälistön tyrannia.*

Nyt te sanotte, että Palmgren on saanut auringonpistoksen tai että tämä on hänen vankilassa saamansa aivonpehmennyksen ilmausta, mutta ei, se on erehdys. Ja koska tällainen väärinkäsitys on nitistettävä heti alkuun, annan *Tietosanakirjan* puhua, koska se on suurelle yleisölle jumalansanaa (uuden väärinkäsityksen välttämiseksi sanon, että se minulle ei ole jumalansanaa, mutta tällä kerralla se tuntuu haistavan totuuden):

Diktaattori (lat.) rajattomalla vallalla varustettu *virkamies,* jonka erinomaisten asiainhaarain vaatiessa *Rooman senaatti* määräsi enintään 6 kuukauden ajaksi (perintätiedon mukaan ensi kerran 498 ja viimeisen 202 e.Kr.). *Sen jälkeen* on diktaattorin nimeä käytetty (jo Roomassakin) henkilöstä, joka joksikin ajaksi, esim. vallankumouksessa, on saanut tai anastanut itselleen rajattoman vallan.

Tyranni, kreik. tyrannos, yksinvaltias; sortovaltias. Niiden taistelujen aikana, joita 7:nnellä ja 6:nnella vuosis. e.Kr. tapahtui Kreikassa ylimysvallan ja kansanvallan välillä, sattui usein, että *joku yksityinen kansan avulla* anasti vallan. Näitä anastuksen kautta valtaan päässeitä hallitsijoita sanottiin t:eiksi. Tällaisia t:eja olivat esim. Ateenan Peisistratos ja hänen poikansa, Korintin Kypselos ja Periandros ym. Nämä aikaisemmat t:t olivat yleensä *erittäin kunnollisia ja valtion parasta harrastavia* hallitsijoita, mutta usein myös häikäilemättömän väkivaltaisia. *Myöhemmät* t:t, esim. Sisiliassa esiintyneet, olivat vielä omavaltaisempia, niin että t. sana sai sittemmin merkityksen sortovaltias, mikä merkitys sillä vieläkin on nykyajan kielessä. *Tässä mielessä* sanottiin myöskin niitä, jotka Sparta asetti peloponnesolaissodan jälkeen 404 e.Kr. hallitsemaan Ateenaa, 30 t:ksi.

Olen edellä kursivoinut eräitä sanoja, jotta kävisi selväksi sanojen diktaattori ja tyranni alkuperäinen tarkoitus ja toisaalta niiden myöhempi harhaanjohtava merkitys. Ja nyt suoritamme pienen yhteiskuntahistoriallisen rengasmatkan saadaksemme tosiasiain lihaa tämän teoreettisen luuston ympärille.

Kreikan tyrannit

"Muuan Korinthoksen tyranni kysyi kerran Miletoksen tyrannilta neuvoa hallitusasioista. Vastaukseksi katkoi tämä kaikki ne tähkäpäät, jotka viljapellolla kohosivat muita korkeammalle."

Näin kertoo vanha antiikin historioitsija. Kertomus on valaiseva, ja jos haluaisimme keskittää kahteen lauseeseen tyrannian sosiaalisen sisällön, löytyisi tuskin parempaa karakteristiikkaa. Mutta menkäämme eteenpäin.

Tyranneja esiintyi Kreikassa n. vuodesta 650 (e.Kr.) lähtien. Vanha patriarkaalis-feodaalinen kuningasvalta oli hävinnyt: aatelisylimystön taantumuksellinen vallankaappaus oli sen kukistanut, koska kuningasvalta jossakin määrin oli suojellut kansaa sen riistolta ja sorrolta, vieläpä toisinaan määrätietoisesti nojautunut kansaan aatelia vastaan. Vallitsi siis taantumuksellinen aatelisharvainvalta, joka rasitti kansaa pahemmin kuin koskaan. Kansa oli tyytymätön, napisi ja kapinoi, mutta se oli järjestäytymätön ja valtiollisesti kokematon. Se ei semmoisenaan, puolueena tai luokkana, kyennyt ottamaan valtaa käsiinsä ja pitämään sitä käsissään. Niinpä se turvautui tyranneihin.

"Valtiollisesti kokematon ja alaikäinen kansanjoukko oli näet helposti johdettavissa sokeasti seuraamaan suosituita johtajia, kunnianhimoisia miehiä, jotka taistelussa ylimystöä vastaan osoittivat tarmoa ja voimaa." (J. Sundwall: Säätytaistelujen aika, Maailmanhistoria I, s. 381.)

Useimmat tyrannit olivat korkeasti sivistyneitä miehiä, jotka käyttivät valtaansa kansan ja valtion hyödyksi. Tuotantoa kehitettiin, suuria rakennustöitä järjestettiin, kulttuuria edistettiin heidän toimestaan. Monessa tapauksessa he olivat yläluokan luopiota, jotka oikeudentuntonsa tai kunnianhimonsa ajamina nousivat kapinaan oman luokkansa sortovaltaa vastaan. Nimitys tyranni on sivumennen sanoen täysin neutraali käsite. Vasta yläluokkaan kuuluvat historiankirjoittajat antoivat sille sen moraalisesti tuomitsevan sisällön.

"Tyrannit näet aina erikoisesti katsoivat alempien säätyjen parasta, ja heidän suuri ansionsa on, että he kohottivat talonpoikais- ja käsityöläisluokan siitä tukalasta asemasta, jossa se aikaisemmin oli elänyt." (Sundwall, e.m. teos, s. 381.)

Gustav *Schmoller* korostaa teoksessaan "Luokkataistelut ennen ja nyt" erikoisesti tyrannivallan ystävällisyyttä pikkuporvaristoa ja talonpoikaistoa kohtaan (s. 24) ja sen aatelisvastaisuutta (s. 26).

Mutta menkäämme antiikin omiin auktoriteetteihin. Platon ja Aristoteles tuomitsevat tyrannian. Teoksessaan "Politikos" *Platon* esittää parhaana hallitusmuotona perustuslaillisen monarkian ja huonoimpana tyrannian. Tämä tuntuu varsin nykyaikaiselta: jos esim. asetamme perustuslaillisen monarkian tilalle vaikkapa parlamentaarisen demokratian ja tyrannian tilalle neuvostovallan, löydämme tämän käsityksen kaikista oikeaoppisista valtio-opeistamme. Platon ei turhaan ollut aikansa muotifilosofi! *Aristoteles* taas kehittää "Politiikassaan" kysymystä siten, että oikea hallitus pyrkii yleishyvään, mutta harhaperusteilla toimiva hallitus vain omaan hyväänsä: edellisiin kuuluvat valistunut monarkia, ylimysvalta ja tasavalta, jälkimmäisiin demokratia, harvainvalta ja tyrannia. Nykyaikaiselta tuntuu tämäkin jaottelu, myöskin siinä, että se on niin sekava. Mutta samassa Aristoteleen "Politiikassa" sanotaan myöskin:

''Tyrannilla ei ole muuta tehtävää kuin kansan suojeleminen rikkaita vastaan. Hän on aina aluksi ollut kansanvillitsijä, ja tyrannian olemukseen kuuluu ylimysvallan ahdistaminen. Tyranniksi pääsemisen keinona on suuren joukon luottamuksen saavuttaminen. Sen luottamus taas saavutetaan parhaiten julistautumalla rikkaiden viholliseksi. Niin tekivät Peisistratos Ateenassa, Theagenes Megarassa, Dionysios Syrakusassa.''

Fustel de Coulanges, joka teoksessaan ''Vanhanajan kaupunkivaltio'' loistavasti erittelee uskonnollisten ideologiain ja yhteiskunnallisen kehityksen keskinäistä vuorovaikutusta (hänen teoriansa on vain käännettävä jaloilleen, kuten Marx teki Hegelille), omistaa siinä myös tärkeän sijan tyrannivallalle antiikin luokkataistelussa ja antiikin kansanvallan kehityksessä:

''Sitten kun kuninkaat oli kaikkialla voitettu ja ylimystö päässyt isännäksi, ei kansa tyytynyt vain kaipaamaan kuninkuutta. Se pyrki tuomaan sen uudelleen uudessa muodossa. Kreikassa onnistui sen kuudennella vuosisadalla yleensä toimittaa itselleen päällikkö. Kun se ei voinut sanoa tätä päällikköä kuninkaaksi, koska tähän arvonimeen sisältyi uskonnollisten tehtävien ajatus ja koska sitä saattoivat pitää vain papilliset perheet, sanoi se häntä tyranniksi.'' (s. 341.)

Tyranni oli jotain mullistavaa ja uutta kreikkalaisissa yhteiskunnissa. Häntä ei mainittu rukouksissa. Hän edusti arvovaltaa, joka ei johtunut palvonnasta, mahtia, jonka perustusta uskonto ei ollut laskenut. Tyrannia merkitsi uuden periaatteen ilmaantumista: ihmisen oli toteltava ihmistä sellaisenaan. Tyranneja ei rakastettu. Aatelisto vihasi heitä katkerasti, kansalle taas tyrannia oli vain voiton ja koston keino.

''Tyranni otettiin taistelun vaatimuksesta. Sitten hänelle jätettiin valta kiitollisuudesta tai pakosta. Mutta kun muutamia vuosia oli kulunut ja kun kovan harvainvallan muisto oli haihtunut, pudotettiin taas tyranniakin asemastaan. Tämä hallitusmuoto ei milloinkaan herättänyt kreikkalaisissa hellemmän mieltymyksen tunteita. He omaksuivat sen vain hetkelliseksi apukeinoksi, odotellessaan kansanpuolueen keksivän paremman järjestelmän tai tuntevan vihdoinkin kykenevänsä hallitsemaan itse itseään.'' (Fustel de Coulanges, s. 343.)

Varsinainen tyrannialue oli Ioonia, joissa taloudellinen ja yhteiskunnallinen kehitys oli ehtinyt korkeimmalle. Miletoksessa hallitsi tyrannina *Thrasybulos* (n. 610), Lesboksen Mytilenessä sai aateliton Pittakos n. 600 lainsäädäntövallan 10 vuodeksi, jolloin m.m. aristokraattiset runoilijat Alkaios ja Sappho ajettiin maanpakoon. Korinthoksessa, kaupan ja teollisuuden keskuspaikassa, kukisti *Kypselos* kansaan nojautuen bakkhiaadien ylimysvallan halliten tyrannina 30 vuotta (657—627). Bakkhiaadien omaisuus otettiin valtion haltuun. Hänen poikansa *Periandros* peri isänsä vallan (627—586), harjoitti suuripiirteistä suurvaltapolitiikkaa, hankki siirtomaita ja kävi kauppasotia kilpailevia kaupunkeja vastaan, mutta sääti myös lakeja orjien määrän rajoittamisesta, ylellisyyttä ja laiskuutta vastaan. Hänen seuraajansa aristokraatit kukistivat. Sikyonissa hallitsi *Kleisthenes* tyrannina n. 590, kävi sotia ja piti komeaa hovia, mutta muutti myös uudella kansanjaolla yhteiskunnan perusteet. Megarassa kukisti *Theagenes* n. 640 raha-aatelin vallan, ahdisti terrorilla aatelia, mutta kukistui pian, minkä jälkeen aateli uudelleen pääsi valtaan. Ateenassa hankki *Peisistratos* käsiinsä tyrannivallan v. 560. Hän oli itse aatelista sukuperää, syntyisin eupatriideja, mutta — kuten sanotaan — tavoitteli mieskohtaisen kunnianhimon päämääriä, lupasi jakaa köyhille maat ja sai heidät puolelleen. Vedoten aristokraattien taholta tehtyyn murhayritykseen hän sai kansankokoukselta itselleen henkivartioston ja hallitsi sitten Ateenaa yli 30 vuotta. Hän säilytti kansanvaltaiset muodot, mutta johti kansan mielipidettä mielensä mukaan. Maaomaisuuden sijasta hän asetti rahatulot varallisuusjaon perustaksi. Hän ajoi köyhien maanvuokraajien etuja suurmaanomistajia vastaan, näiden viljelemättömät maat jaettiin ja heitä rasitettiin raskaalla verotuksella. Peisistratos oli Ateenan suuruuden varsinainen luoja. Hänen kuoltuaan häntä seurasivat vallassa hänen poikansa *Hippias* ja *Hipparkhos* (527—510). Hipparkhoksen murhasivat 514 kaksi ylimysnuorukaista Harmodios ja Aristogeiton, joista aristokraatit sitten tekivät helleenisen vapauden sankareita ja jotka kuvanveistäjä on ikuistanut. Hippias siirtyi nyt todelliseen hirmuvaltaan, jonka ylimyspuolue Spartan avulla kukisti — on syytä huomauttaa, että tämä ei ollut ainoa tapaus, jolloin ylimyspuolue ryhtyi maanpetokseen saavuttaakseen takaisin menetetyn valta-asemansa, ja taantumuksen tukena oli säännöllisesti Sparta, antiikin Kreikan Saksa. (Vrt. m.m. Tudeer: Kreikan kansa persialaissotien aikana, ss. 84, 96—99.) Muuten on kylläkin erheellinen se kuva, että edes Spartan yhteiskunta olisi kehittynyt ilman ristiriitoja tai suorastaan pysynyt liikkumattomana. Päinvastoin sanoo *Thukydides* ''riitaisuuksien raadelleen sitä enemmän kuin mitään muuta kreikkalaista kaupunkivaltiota''. Mutta johtuen Spartan valtion itseensäsulkeutuneisuudesta tiedämme niistä vain perin vähän. Tiedämme, että aatelisto sielläkin riisti vallan kuninkaalta, ja että tyytymätön kansa myöhemmin hankki edustajikseen eforeja, joitten asema aluksi muistutti Rooman kansantribuunien asemaa (myöhemmin niistä tuli vanhoillisuuden tukipylväitä). Myöhemmin pari kuningasta tavoitteli tai toteutti tyrannivaltaa: sitä yritti maanpetturiksi leimattu *Pausanias* persialaissotien aikana ja sen tekivät todellisuudeksi peloponnesolaissotien aikana *Agis* ja *Kleomenes,* vieden lävitse merkittävän sosiaalisen uudistuksen, kuten Thukydides kertoo.

Antiikin kuuluisimpia tyranneja oli *Dionysios,* joka 406 sai kansan avulla vallan käsiinsä Syrakusassa, suuressa kreikkalaisessa siirtokunnassa Sisiliassa. Kansa oli aikaisemmin kukistanut aatelisvallan, mutta kun se ei kyennyt pitämään valtaa käsissään, se luovutti sen tyrannille. Dionysios vainosi ankarasti yläluokkaa, toimitti uuden maanjaon, lujitti asemaansa myöntämällä sotilaille kansalaisoikeudet, edisti suurpiirteisesti kulttuurielämää ja ajoi suurvaltapolitiikkaa. Hän kuoli 367.

Edellä on jo — eräässä Fustel de Coulangesin sitaatissa — viitattu siihen, että tyrannit olivat määrätyn aikakauden välttämättömyyksiä, vaiheen, jossa kansa ei vielä kyennyt itse hallitsemaan itseään. Tämän taidon se ennen pitkää oppi, ja silloin tulivat tyrannit tarpeettomiksi: heidät kukistettiin. Kansanpuolueen keskuudessa oli tapahtunut — taloudellisen kehityksen päästyä vauhtiin — sosiaalista kerrostumista, muodostui varakas kauppaporvaristo, joka nyt otti kansanpuolueen ja valtion johdon käsiinsä. Muodostui uusia yhteiskunnallisia epäkohtia ja uusia ristiriitoja, saavutettu porvarillinen demokratia rappeutui rahamiesten harvainvallaksi. Kansa oli pettynyt demokratian suhteen ja turvautui uudelleen tyranneihin, joita tapaamme 5.—2. vuosisadoilla kaikissa Kreikan ja Italian kaupungeissa Roomaa lukuunottamatta.

''Ei oltu enää kansanvaltaisia eikä ylimysvaltaisia. Nyt taisteltiin tyrannivallan puolesta. Näiden nimien varjossa sotivat yhä köyhyys ja rikkaus. Vapaus merkitsi hallitusta, missä rikkaat olivat määräävinä varallisuuttaan puolustamassa. Tyrannivalta merkitsi tämän täydellistä vastakohtaa'' (Fustel de Coulanges s. 429.)

Nämä uudet tyrannit olivat peloittavia painajaisia rikkaille:

''Tyranni ahdistaa aina rikkaita. Megarassa yllättää Theagenes laitumella rikkaiden karjalaumat ja surmaa ne. Kymeessä poistaa Aristodemos velat ja riistää maat rikkailta antaakseen ne köyhille. Samoin tekevät Nikokles Sikyonissa, Aristomakhos Argoksessa. Kaikkia näitä tyranneja kuvailevat kirjailijat erinomaisen julmiksi. Luultavasti he eivät kaikki olleet julmia luonnoltaan. Mutta heidän täytyi pakostakin esiintyä julmina, koska heidän oli välttämättä hankittava maata tai rahaa köyhille. He saattoivat pysyä vallassa vain tyydyttämällä joukkion ahneita mielitekoja ja elättämällä sen intohimoja.'' (Fustel de Coulanges, s. 430.)

Sama kirjailija antaa myös tyranneista eloisan psykologisen tyyppikuvan, joka kyllä tuntuu nähdyn ajan aristokraattien silmälaseilla:

''Näiden kreikkalaisten kaupunkivaltioiden tyranni on henkilö, josta emme minkään nykyaikaisen ilmiön nojalla voi muodostaa itsellemme käsitystä. Hän on mies, joka elää alamaistensa keskellä, ilman välittäjiä ja ilman ministerejä, iskien heihin suoraan. Hän ei ole suinkaan tuossa korkeassa ja riippumattomassa (? — RP) asemassa, missä on yleensä suuren valtion päämies. Hänellä on kaikki yksityisihmisen pienet intohimot. Hän ei ole välinpitämätön takavarikoinnin tuottamasta hyödystä. Hän yltyy pian vihaan ja helposti taipuu hän henkilökohtaiseen kostonhimoon. Hän pelkää, koska hän tietää vihollisia olevan aivan lähellään ja yleisen mielipiteen hyväksyvän salamurhan, kun on kysymys tyrannista. Saattaa arvata, millaiseksi käy moisen miehen hallitus. Ellei oteta lukuun paria kolmea kunnioitettavaa poikkeusta, ovat kaikissa kreikkalaisissa kaupungeissa neljännellä ja kolmannella vuosisadalla valtaan nousseet tyrannit hallinneet vain imartelemalla joukkion kaikkein huonoimpia ominaisuuksia ja iskemällä väkivaltaisesti maahan kaiken, mikä oli ylhäisempää syntyperän, rikkauden ja kunnon nojalla. Heidän valtansa oli rajaton. Kreikkalaisilla oli tilaisuus panna merkkille, kuinka helposti tasavaltainen hallitusmuoto muuttuu hirmuvallaksi silloin, kun se ei huoli isosti kunnioittaa yksilön oikeuksia. Vanhat olivat antaneet valtiolle sellaisen mahdin, että sinä päivänä, jolloin tyranni otti käsiinsä tämän kaikkivallan, ihmisillä ei ollut enää minkäänlaista turvaa häntä vastaan, vaan hän oli laillisesti heidän henkensä ja omaisuutensa herra.'' (ss. 430—431).

Saatuamme näin väläyksen tyranniasta sen myöhemmässä, jo rappeutuneessa vaiheessa suoritamme yhteenvedon sen esiintymisestä antiikin helleenien keskuudessa.

Näemme, että tyrannia syntyi kärjistyneen luokkataistelun aikakausina, ensin kansan taistelussa aristokraattista harvainvaltaa vastaan, sitten sen taistelussa omasta keskuudestaan noussutta rahaylimystöä vastaan. Kansa, so. pikkuporvaristo, käsityöläiset ja talonpojat, ei ollut kypsä, ei yhteiskunnallisesti kyllin voimakas eikä valtiollisesti kouliintunut ja organisoitu pitääkseen valtaa itse käsissään: se luovutti vallan tyrannille tai tuki henkilöä, joka tavoitteli tyrannivaltaa. Älkäämme vain ottako tätä ilmiötä kaavamaisesti ja mekaanisesti. Antiikin kansanvalta eteni myös muita teitä kuin tyrannian: ajatelkaamme suuria lainsäätäjiä kuten Solonia Ateenassa tai demokraattisia valtionjohtajia Kleistheneestä Perikleeseen. Eikä tyranni myöskään ollut mikään kiinteästi määrätty ihmistyyppi, joka olisi putkahtanut esiin nappia painamalla. Hän saattoi olla putkahtamattakin. Hän saattoi olla itsekäs, vallanhimoinen olento, joka käytti kansaa vain portaana valtaansa tai hän saattoi olla jo ideologisesti sidottu kansan vapaustaisteluun: kummassakin tapauksessa hän joutui palvelemaan historiallista kehitystä. Lisäksi meidän on aina pidettävä mielessä, että tämä taistelu tapahtui vapaiden kansalaisten välillä, kahden omistusmuodon, suuromistuksen ja pienomistuksen välillä; omistamattomat, orjat,

antiikin proletariaatti, oli tämän taistelun ulkopuolella. Tyrannia ei ollut ''köyhälistön diktatuuria'', käyttääkseni vielä kerran tuota onnetonta termiä, se oli työtätekevän keskiluokan, käsityöläisten ja talonpoikain ''diktatuuria'' maa- ja rahaylimystöä vastaan. Mutta työtätekevä keskiluokkapa olikin tuon ajan edistyksellinen sosiaalinen elementti: sen tukema tyrannia merkitsi kansan suuren enemmistön etua pienen vähemmistön etua vastaan.

Rooman tyrannit ja diktaattorit

Roomassa ei ollut tyrannijärjestelmää siinä mielessä kuin Kreikassa. Toisissa Italian kaupungeissa oli tyranneja, Roomassa ei. Mutta vastaavia ilmiöitä voimme kyllä todeta. Eräät Rooman myytillisistä kuninkaista olivat tietyssä mielessä ''tyranneja'', kansan etujen puolustajia ylimystöä vastaan:

''Kuninkaiden ja ylimystön kamppailu sai yhteiskunnallisen taistelun luonteen. Kuninkaat kiinnittivät itseensä kansan. Turvateista ja rahvaasta etsivät he tukeaan. Niin voimakkaasti järjestettyä patriisiluokkaa vastaan nostivat he niin lukuisat Rooman alemmat luokat. Ylimystö huomasi silloin olevansa kaksinkertaisessa vaarassa, joista pahin ei ollut kuninkuuden edessä taipuminen. Se näki selkänsä takaa nousevan luokkien, joita se halveksi. Se näki rahvaan kohottavan päätään, tuon uskonnottoman, liedettömän luokan. Se huomasi senkin mahdolliseksi, että sen omat turvatit hyökkäävät sen kimppuun itsessään perheen piirissä, jonka rakenne, oikeus, uskonto silloin joutuivat kiistan ja uhan alaisiksi. Kuninkaat olivat siis sille inhottavia vihollisia, jotka valtaansa lisätäkseen pyrkivät mullistamaan perheen ja kaupunkivaltion pyhän järjestyksen.

Serviusta seuraa toinen Tarquinius. Hän pettää senaattorien toivon, senaattorien, jotka ovat hänet valinneet. Hän tahtoo olla isäntä: *de rege dominus extitit*. Hän tekee niin paljon pahaa kuin suinkin voi patriisiluokalle. Hän hakkaa korkeat päät maahan. Hän hallitsee kysymättä isien neuvoa, käy sotaa ja tekee rauhan pyytämättä heidän hyväksymistään. Patriisit näyttävät joutuneen lopulisesti tappiolle.'' (Fustel de Coulanges ss. 307—308.)

Meille on tunnettua, kuinka taistelu kuningasvallan ja aristokratian välillä lopulta — v. 500 vaiheilla e.Kr. — päättyi kuningasvallan tappioon ja lakkauttamiseen. Ylimystön edustuslaitoksesta, senaatista, tulee valtion johtava elin, ja rahvas, plebeijit, saa kokea vaikeita aikoja. Se kapinoi ja napisi. Se koetti palauttaa kuningasvallan tai saada johtajakseen tyrannin:

''Rooman rahvas kutoi ensin salajuonia asettaakseen Tarquiniuksen jälleen valtaan. Sitten se yritti luoda tyranneja ja kiinnitti toiveensa vuoroin Publicolaan, vuoroin Spurius Cassiukseen ja Manliukseen. Syytös, jonka patriisit niin usein kohdistavat niihin luokkatovereihinsa, jotka etsivät kansan suosiota, ei varmastikaan ollut pelkkää herjausta. Suurten pelko ilmaisee rahvaan toiveet.'' (Fustel de Coulanges, s. 343.)

Kansanvalta kehittyi Roomassa kuitenkin toisia teitä. Kapinallaan plebeijit saavat aikaan erikoisten luottamusmiesten, *kansantribuunien* asettamisen keskuudestaan. Kansantribuuni ei ollut lailla asetettu, vaan kansan juhlallisella valapäätöksellä *(lex sacrata)*: hän oli uusi elementti Rooman yhteiskunnassa, pyhä ja koskematon *(sacrosanctus)*. Hänen valtansa oli tavaton: hän saattoi *veto*llaan seisauttaa koko valtiokoneiston, kumota senaatin päätökset ja konsulien toimenpiteet, estää sotaväen kutsunnat ja veronkannon. Myöhemmin säädettiin niinikään, että toinen kon-

suleista oli valittava plebeijien keskuudesta. Suurilla lakikodifioinneilla — kymmenmiesten lait, kahdentoista taulun lait — ja uudella kansanjaolla, centuriajaolla, tasoitettiin niinikään vastakohtia patriisien ja plebeijien välillä. Silti ei luokkataistelu vaiennut. Uutta taloudellista kerrostumista tapahtui ja puunilaissotien jälkeen taistelut leimahtivat uudella raivolla, vieden lopulta tasavallan häviöön. Kohtaamme näissä kansalaissodiksi kärjistyvissä luokkataisteluissa kansanjohtajia, joita nimitetään tyranneiksi. Palaamme heihin myöhemmin. Nyt painamme mieleemme, että kuten Kreikassa niin Roomassakin nämä luokkataistelut yleensä tapahtuivat ylimysluokan (maa- ja rahaylimystön) ja keskiluokan välillä. Rooman proletariaatti, orjat, olivat sen alapuolella ja antoivat kuulua itsestään vain harvoin, mutta kerran tavalla, joka järkytti koko Italiaa: Spartacuksen orjakapinassa.

Tyypillisesti roomalainen tuote valtioelämässä oli *diktaattori.* Muistutan vielä määritelmästä, jonka tietosanakirja antaa diktaattorista, ja pyydän sitten lukemaan K.J. *Hidénin* määritelmän Maailmanhistoriassa, I osa, kirjoitus ''Rooman tasavalta puunilaissotiin asti'', s. 658:

''*Dictatorin* hämäräperäinen nimitys lienee saatu latinalaisilta tai muualta läheisyydestä, missä sellainen korkea virkamies toisinaan mainitaan. *Senaatin* päätöksestä *konsuli* nimitti jonkun kokeneen ja arvossapidetyn kansalaisen diktaattoriksi, korkeintaan kuuden kuukauden ajaksi. Hän saattoi kyllä luopua edesvastuullisesta toimestaan ennen tämän ajan kulumista ja saavutti sitä enemmän kunniaa ja jälkimainetta, mitä lyhyemmässä ajassa hän suoriutui tehtävästään. Hänen virka-aikanaan tasavaltainen valtiomuoto näennäisesti oli lakkautettu ja piiritystila eli lisätty suojelutila vallitsi Roomassa. Kaikki hallitus- ja virkaelimet pysyivät edelleen voimassa, mutta toimivat diktaattorin vallan alaisina. Tavallisesti diktaattori asetettiin sota-aikoina, mutta määrättiin joskus *myös erityisiä tehtäviä* tai juhlamenoja suorittamaan'' (kurs. R.P.).

Muistamme kauniin kertomuksen diktaattori *Cincinnatuksesta,* joka noudettiin pelloltaan pelastamaan isänmaata vihollisen hyökkäykseltä. Hänen tehtävänsä oli ilmeisestikin ulkopoliittista laatua, kuten myös *Camilluksen,* joka valtasi Veijin 396, tai kuuluisan *Fabius Maximus Cunctatorin,* puunilaissodan viivytysstrategin. Mutta *Quintus Hortensius* valittiin diktaattoriksi muita ''erityisiä tehtäviä'' varten: kärjistyneen luokkataistelun hetkellä v. 287 sovittamaan patriisien ja plebeijien vastakohtia, ''pelastamaan yhteiskunnan''. Hän ei ollut ainoa tällainen diktaattori: näemme hänessä roomalaisen diktaattorin perustapauksen.

Diktaattorin nimitti konsuli senaatin, patriisiluokan hallituselimen, päätöksestä. Hän oli ylimysvallan edustaja hetkellä, jolloin yhteiskunta oli vaarassa, sisäisesti tai ulkonaisesti. Hän ei ollut nousevan, kapinallisen luokan edustaja kuten tyranni, vaan vanhan järjestelmän virkamies hetkellä, jolloin sen olemassaolo oli uhattuna. Vaaran hetkellä ylimysvaltainen valtio keskitti kaiken vallan yhden miehen käsiin. Näemme, miten täydellisesti harhaanjohtavan merkityksen diktatuuri myöhemmin sai, kun vallankumouksen johtajia alettiin kutsua diktaattoreiksi ja vihdoin luotiin käsite ''proletariaatin diktatuuri''.

Kuuluisin roomalainen diktaattori ja samalla kaikkien aikojen diktaattoreiden perityyppi oli *Sulla,* ''suuri taantumuksellinen ja pyövelimestari'' (Birt), rappeutunut, nautiskeleva ylimys, joka kilpaili plebeiji Mariuksen kanssa sotamaineesta ja vallasta ja joka voitettuaan kilpailussa v. 82 valittiin diktaattoriksi nimenomaan valtiomuodon ja lainsäädäntötoiminnan uudelleenjärjestämiseksi. Hän on ensimmäinen diktaattori pitkään aikaan, sillä toisen puunilaissodan aikana diktaattorinvirka on joutunut pois käytännöstä. Hän oli oikeastaan myös viimeinen diktaattori, mikäli emme tulkitse keisarivaltaa eräänlaiseksi diktatuuriksi. Ne diktaattorit, jotka nimitetään viimeisen esikristillisen vuosisadan kansalaissotien kaaoksessa, edustavat jo jotakin muuta, pikemmin tyrannia kuin diktaattoria sen alkuperäisessä merkityksessä. Mutta Sulla oli aito diktaattori. Hän pelasti vanhan ylimysvaltaisen yhteiskunnan raivaamalla proskriptioillaan hengiltä tuhansia kansanpuolueen johtomiehiä ja tekemällä senaatin jälleen hallitsevaksi elimeksi. Hänestä löyhkää vastaamme home ja veri, mädäntyvän, keinotekoisesti säilytetyn yhteiskunnan tuoksu. *Catilina* on hänen kummitteleva irvikuvansa vuosikymmentä myöhemmin.

Plebeijikenraali *Gaius Marius,* ''synkkäotsainen kyklooppi'', edustaa aristokraatteihin kohdistuvine terrorihallituksineen hänen vastakohtanaan jotakin, joka tuo mieleemme Kreikan tyrannit. Eräänlaisia tyranneja olivat myös *Gracchus*-veljekset, kansanpuolueen johtomiehet edellisellä vuosisadalla, jotka kansantribuuneina yrittivät viedä lävitse laajan uudistusohjelman. Niin käsittivät asian ainakin roomalaiset patriisit, jotka kiihottivat roskaväkeä ''lyömään maahan tyrannin'' ja saivatkin murhautetuksi molemmat Gracchukset. Gaius Gracchusta vastaan varustettiin konsulit nimenomaan diktaattorin valtuuksilla. Mutta entäpä *Caesar?*

Tässä meillä on visainen ongelma. Ylistyskirjallaan Caesarista (l'Histoire de Jules César) liitti esi-fasistinen vallananastaja ja diktaattori Louis *Bonaparte* Caesarin nimen kohtalokkaalla tavalla omaan tahraiseen nimeensä. Fasismin historianfilosofi Oswald *Spengler* teki teoksissaan Caesarista kantaisän ihannoimalleen sotilas- ja puoluediktaattorille, joka tekee lopun parlamentaarisesta valtataistelusta ja toteuttaa auktoritatiivisen valtion — fasistidiktaattorille. Toisaalta meillä on *Georg Brandesin* panegyyrinen Caesar-elämäkerta, joka ylistää Caesaria nimenomaan kansanpuolueen johtajana, suurena vallankumouksellisena ja uudistajana, ensimmäisenä, joka julisti, etteivät rikkaus ja vapaus olleet toisistaan riippuvaisia (I, s. 65). Toisaalta *Schmoller* toteaa, että Caesarin sosiaalipolitiikka oli konservatiivista, oloja säilyttävää (e.m. teos, s. 50 ja seur.), toisaalta nähdään, miten hänen uudistuksensa saattoivat häviöön sadoittain ylimysperheitä, mutta hyödyttivät 80 miljoonaa ihmistä. Brandes nimittää Caesaria ensimmäiseksi nykyaikaiseksi ihmiseksi, Theoder *Birt* omistaa hänelle epiteetit: ryöväri, tuhlari, loistava peto (Rooman miehiä, s. 179). Tosiasia on, että hän on Rooman kansanpuolueen suurin johtaja sen taistelussa patriiseja vastaan, uuden kapitalistiluokan johtaja taistelussa maanomistajaylimystöä vastaan: yhteiskunnallisen edistyksen toteuttaja, pikemmin tyranni kuin diktaattori. Jo triumviraatin aikana, Caesarin ollessa liitossa *Crassuksen* ja *Pompeiuksen* kanssa, optimaatit esittivät syytöksen, että kolme tyrannia hallitsee Roomaa. Tätä vastaan painaa vähemmän se, että senaatti nimitti voittoisan Caesarin elinikäiseksi diktaattoriksi: toisaalta tämä senaatti oli kansanpuolueen valtaama, toisaalta se antoi Caesarille kaikki muutkin kunnianimitykset kansantribuunista pontifex maximukseen, ylimmäiseen pappiin saakka! Kuudenkymmenen katkeroituneen ylimyksen salaliitto, joka johti Caesarin murhaan, oli muodostettu ''tyrannia vastaan'', ja paljonpuhuva on piintyneen vanhoillisen, poroporvari *Ciceron* peittelemätön riemu saatuaan kuulla Caesarin murhasta:

''Onko missään koskaan ... suoritettu suurempaa tekoa, onko tehty kunniakkaampaa työtä, tekoa, joka ansaitsisi sen hartaampaa suosittamista ihmiskunnan ikuisesti muistettavaksi?'' (Oratio Philippica II, 13.)

Renessanssityranneja

Renessanssiajalla voimme jälleen tutkia tyrannien esiintymistä. Jälleen on kärjistyneitten luokkataistelujen aika, jälleen nousee uusi luokka, kauppaporvaristo, vanhaa järjestelmää, keskiaikaista feodalismia vastaan. Jälleen on nouseva luokka, porvaristo, liian heikko ottaakseen itse luokkana vallan käsiinsä, jälleen se turvautuu tyranneihin. Kohtaamme niitä erikoisesti Italiassa, Euroopan etumaisessa maassa, mutta myös Euroopan muissa maissa, joissa kuitenkin dynastinen hallitsija yleensä joutuu näyttelemään tyrannin osaa.

Tällä ilmiöllä on teoreetikkonsa. *Marsilius Padualainen* (1270—1342) näkee hallitsijassa kansan tahdon toteuttajan, feodalismin kukistajan. Hänen teoksestaan ''Defensor pacis'' (Rauhan puolustaja) sanoo Maailmanhistoria (III, s. 149):

''Marsiliuksen teoksessa ei enää puhuta feodalismista, siinä on kysymys ihan uudesta yhteiskuntajärjestyksestä, jonka tekijöinä olivat kansankokoukset ja eduskunnat, yksinvaltiaat ja kansan tahtoa personifioivat *muinaisajan tyrannien tapaiset hallitsijat.*'' (Kurs. R.P.).

Marsilius oli uudenaikaisen keisarivallan kannattaja paavia vastaan ja harrasti ystävyyttä sellaisten tyrannien kuin Veronan Can Grande della Scalan ja Milanon Matteo Viscontin kanssa. Paavi kirosi hänet göbbelsiläiseen propagandatyyliin hirvióksi, ''joka oli tunkeutunut esiin saatanan ja helvetin rikkalätäkön syvyydestä''. Mutta hänen teoksellaan oli tavaton merkitys ja se levitti eri kielillä hänen ajatuksiaan ympäri Eurooppaa.

Myös *Nicolaus Cusanus* (k. 1464) näki ruhtinasvallassa porvarien yhteistahdon toteuttajan. Mutta renesanssityrannian varsinainen teoreetikko oli kuitenkin *Niccolo Machiavelli* (1469—1527), kuuluisa firenzeläinen valtiomies, joka puolusti tasavaltaa ''Discorsi''-(Ajatuksia-) teoksessaan, mutta ''Il Principessä'' (Ruhtinaassa, 1513) siirtyi tyrannivallan kannattajaksi. Rousseaun ''Yhteiskuntasopimuksen'' ja Kommunistisen manifestin rinnalla se on varmaan uudenajan kuuluisin ja vaikuttavin poliittinen teos. Jokainen häikäilemätön itsevaltias on siihen nojautunut, mutta alunperin se syntyi pyrkimyksestä löytää mies, tyranni, isänmaanystävä, joka kukistaisi feodalismin ja yhdistäisi Italian. Eikä se mies, johon Machiavelli pani toivonsa, ollut mikään enkeli: hän oli *Cesare Borgia!*

Aikakausi ristiretkistä löytöretkiin aivan vilisee pikkutyranneja kaikissa Italian valtioissa. Taistelussa, jota käytiin feodaalien ja porvarien välillä ja sitten rahaylimystön (popolo grosson) ja pikkuporvariston (popolo minuton) välillä, löytyi useita eri mahdollisuuksia tyrannin valtaanpääsylle. Eräissä tapauksissa oli pikkuporvaristolle pakko myöntää oma päällikkönsä, *capitano del popolo,* jonka johtajamana se muodosti ikäänkuin valtion valtiossa. Joskus kansa asettui tukemaan Signorianimistä virkakuntaa aatelin kurissapitämiseksi, sen kautta saattoi jollekin suurporvarille avautua mahdollisuus tyrannin valtaan pääsemiseen; sama koskee *podestá*-nimistä hallintoelintä. Vieläpä palkkasoturipäälliköistä, *kondottiereista,* saattoi sopivassa tilanteessa putkahtaa tyranni; monet heistä olivatkin kansasta kohonneita, kuten *Carmagnola,* joka oli ent. sikopaimen, tai *Piccinino,* joka oli ent. teurastajanrenki. Milanossa vallitsivat *della Torret* anzianona (kaupunginvanhimpana) tai capitanona vuodesta 1237: popolo grossoa rasitettiin ankarilla veroilla, aateliset karkoitettiin kaupungista; linjaa jatkoivat *Viscontit* ja *Sforzat.* Vv. 1250—93 suoritettiin Firenzessä sarja vallankumouksia, joiden tuloksena aateli kokonaan suljettiin valtion hallinnasta ja signorian (ammattikuntaneuvoston) johtoon asetettiin

kansaa edustava *gonfaloniere di giustizia,* kansantribuuni. Sen jälkeen taantumus ja kumoukset vuorottelivat. V. 1342 otti kansaan nojautuva onnensoturi *Valter de Brienne* käsiinsä tyranninvallan, jota seurasi laaja ammattikuntademokratia: ''Leipurit, teurastajat, suutarit, viinurit herrastelivat Palazzo Vecciossa keikaillen aivan kuin olisivat olleet kuninkaita.'' Sitten vuorottelivat taas taantumus ja kumoukset, kunnes *Medicien* kauppiassuku kukisti ylimystön, palautti jälleen poistetun kansankokouksen, mutta järjesti vaalijärjestelmän sellaiseksi, että valta keskittyi sen omiin käsiin. Medicit edustivat ajan edistyksellistä porvaristoa; välinäytös, jonka muodosti fanaattisen munkin *Savonarolan* johtama pappisvalta (1494—98), merkitsee siihen verrattuna taantumusta ja nojautui toisaalta köyhälistöön, toisaalta ylimystöön.

Itse Roomassakin, paavin pääkaupungissa, kohosi tyranneja. V. 1328 kruunattiin, Marsilius Padualaisen aatteitten merkeissä, *Sciarra Colonna* Rooman keisariksi, mutta hänen hallituskautensa ei muodostunut pitkäaikaiseksi, yhtä vähän kuin romanttisen kapakoitsijanpojan *Cola di Rienzin,* joka v. 1347 seppelöitiin Rooman tasavallan kansantribuuniksi. Häviölle joutui myös *Bajamonte Tiepolon* demokraattinen kapinayritys kaupparuhtinaiden konservatiivisessa Venetsiassa.

Mutta kun puhumme renessannssityranneista, emme saa unohtaa kruunupäitä, jotka dynastiselta valtaistuimelta käsin riehuivat tyranneina feodaaliylimystöä vastaan ja omaa valtaa vahvistaessaan nojautuivat kansaan, ennenkaikkea nousevaan porvaristoon. Sellaisia tyranneja olivat *Ferdinand I* Napolissa (1458—94), *Filip IV Kaunis* (1285—1314), *Kaarle V* (1364—80) ja *Ludvig XI* (1461—83) Ranskassa, *Henrik VII* Englannissa ja seuraavat hallitsijat Pyreneitten niemimaalla, jotka jo historioitsijain antamilla liikanimillä osoittavat, mitä he ovat laatuaan: *Pietari Julma* Kastiliassa, *Pietari IV Jäykkä* Aragoniassa, *Kaarle II Paha* Navarrassa, *Pietari I Ankara* Portugalissa — he panivat alulle työn, jonka Isabella ja Ferdinand veivät sitten päätökseen 1400-luvun lopulla.

Ylipäänsä on täysi syy uumoilla kansan etujen puoltajaa valtaistuimella, kun aristokraattiset tai klerikaaliset historioitsijat liittävät hänen nimeensä jonkin alentavan, häpäisevän merkityksen. Tanskassa hallitsi 1500-luvun alussa kuningas nimeltä *Kristian II Tyranni*; hän kävi leppymätöntä taistelua feodaaleja vastaan ja puolusti kansan etuja. Venäjällä hallitsi tsaari nimeltä *Iivana IV Julma;* hän muodosti erikoisen terrorijärjestön pajariluokkaa vastaan kansan suojelemiseksi; hän on venäläisten kansanlaulujen sankari, ei julma, vaan peloittava. Kansanlaulussa hän sanoo:

> ''Kaikki ruhtinaat ja herrat
> nyljen elävältä.
> Annan keittää kattilassa
> teidät kaikki, pajarit ja ruhtinaat . . .''

Paras makupala viimeksi: olipa kerran Bysantissakin keisari, joka puolusti kansaa aatelisten ja pappien verenimijäahneutta vastaan. Munkit kirjoittivat hänen historiansa. Hänen kutsumanimekseen tuli *Kopronymos, Sontaniminen.*

Uuden ajan perspektiivi

Kuningasvallan ja porvariston liitto keskiaikaista feodalismia vastaan oli luonnollisesti olosuhteiden luoma tilapäinen yhteenliittymä. Niin pian kun kuningasvalta oli selvinnyt feodaaliherroista, se kukisti myös kaupunkien itsenäisyyden ja ra-

kensi *absolutismin, ruhtinasyksinvallan* hoviaatelin, porvarispatrisiaatin ja kirkkoylimystön kolmiyhteydelle. Uudet, tyytymättömät porvariskerrokset kapinoivat tätä järjestelmää vastaan. Sen edustajia ovat valtio-opissa *monarkomakhit (Hotman, Languet, Buchanan)* sekä *Althusius,* jotka julistavat, että korkein valta kuuluu kansalle, jonka luottamuksen täyttäjänä kuningas vain on; jos kuningas ei noudata kansan tahtoa, häntä vastaan saadaan nousta oppositioon ja hänet voidaan erottaa. Eräät jesuiitat *(Suarez, de Mariana* ja *Bellarmin)* julistavat kuninkaanmurhankin luvalliseksi. Mutta ajan kuuluisimmat ja vaikutusvaltaisimmat teoreetikot puolustavat absolutismia: *Jean Bodin* Ranskassa julistaa, että kansa on kerta kaikkiaan luovuttanut suvereniteettinsa kuninkaalle, ja *Thomas Hobbes* Englannissa toteaa, että vain rajaton yksinvaltius voi hillitä ''kaikkien sodan kaikkia vastaan''. Kuuluisa *Grotius* on heitä lähellä. Ranskalaiset *Fénelon* ja *Bossuet* vihdoinkin antavat absolutismille jumalallisen pyhityksen.

Myöhemmin puhutaan valistuneesta yksinvaltiudesta, joka haluaa ''hallita ilman kansaa kansan hyväksi''. Sitä ei voi verrata antiikin tyranniaan, rahvaanhalveksunta oli huipussaan vv. 1550—1750 (vrt. Schmoller e.m. teos s. 85). Mutta jonkinlaisen jälkiajatuksen renessanssiruhtinaiden ''tyranniasta'' näemme eräiden valistushallitsijain ja heidän ministeriensä politiikassa: Itävallassa *Josef II,* Espanjassa *Kaarle III* ja *Aranda,* Portugalissa *Josef I* ja *Pombal,* Napolissa *Tanucci,* Toskanassa ruhtinas *Leopold,* Tanskassa *Struensee* ja *Bernstorff,* Ranskassa *Turgot* lannistavat aatelin mahdin ja vievät läpi laajan reformiohjelman.

Porvarilliset vallankumoukset nostavat esiin suuren tyylin tyranneja. He ovat tyranneja siinä sosiologisessa merkityksessä, että he ovat uuden, nousevan, edistyksellisen luokan johtajia tilanteessa, jossa se ei vielä luokkana voi hallita yhteiskuntaa. He ovat myös tyranneja vastustajain, ylimysten, kielenkäytössä. Sellainen tyranni on Englannin vallankumouksen suuri johtaja *Oliver Cromwell,* jonka kuollessa riehui hirmumyrsky ja rojalistit höpisivät: ''noin riehuu perkele tullessaan noutamaan tyrannin sielua''. Tyranni oli sekä tosiasiallisesti että vastustajain, feodaaliylimysten ja girondistipatriisien, kielenkäytön mukaan myös *Robespierre,* Ranskan vallankumouksen suurin johtomies, hirmuhallituksen luoja. Tyranni maanosaisissa mittasuhteissa oli *Napoleon Bonaparte,* vallankumouksen päättäjä, mutta myös levittäjä yli Euroopan. Tyrannin nimellä häntä kunnioitti Englannin rahoittama propaganda kaikissa maissa, edistyksellisenä tyrannina häntä seurasivat ranskalaiset porvarit, talonpojat ja työläiset taistelukentiltä taistelukentille.

Ensimmäiseen Napoleoniin verrattuna on hänen veljenpoikansa *Louis Bonaparte* (keisarina *Napoleon III*) vain historiallinen karikatyyri. Hänkin on porvariston keisari, mutta ei enää edistyksellisen, vaan taantumuksellisen porvariston, joka ei enää kykene omin voimin hallitsemaan yhteiskunnallista kenttää ja jättää sen tämän esifasistisen diktaattorin käsiin. Kun Victor Hugo nimittää häntä tyranniksi, on se tyrannisanan häpäisemistä. Hänessä kohtaamme taas puhdasverisen diktaattorin, ja hänestä jatkuu sukukunta meidän aikakauteemme, hänen viitanperijöitään on *Mussolini* Italiassa, *Pilsudski* Puolassa, *Horthy* Unkarissa, *Primo de Rivera* ja *Franco* Espanjassa, *Salazar* Portugalissa, *Pangalos* ja *Metaxas* Kreikassa, *Hitler* Saksassa ja hänen suuruudenaikansa kaikki alisatraapit alkaen Ranskan *Pétainista* aina Norjan *Quislingiin* ja Kroatian Ante *Paveliciin* asti. Siitä sukukunnasta olemme toivottavasti ikiajoiksi päässeet.

Tyranneja näemme nousevan vielä siellä, missä porvarillinen vallankumous liittyy kansalliseen ja imperialisminvastaiseen taisteluun. Kunnioittaisimme *Kemalia,* Turkin uudestiluojaa, ja *Sunjatsenia,* Kiinan vallankumouksen johtajaa, sillä nimellä.

Nykyaikaisessa köyhälistövallankumouksessa saattaa syntyä tilanteita, joissa proletariaatti luokkana ei vielä ole kypsä pitämään valtaa käsissään, vaan jättää sen puolueen käsiin. Sellainen vaihe oli Venäjän vallankumouksessa vuodesta 1917 stalinilaiseen perustuslakiin asti. Sellaisia tilanteita voi syntyä myös muissa maissa ja maanosissa. Älköön silloin annettako taantumukselle tilaisuutta käsitehämmentämiseen nimittämällä sitä ''köyhälistön diktatuuriksi'', koska diktatuuri kerran on taantumuksellisen luokan hallitusmenetelmä. Nimitettäköön sitä köyhälistön tyranniaksi, sillä se on eroavaisuuksistaan huolimatta sittenkin läheisemmin sukua tyrannialle, tälle edistyksellisen luokan hallitusmenetelmälle.

Sillä diktatuuri on ''vanhan järjestelmän'', säilyttävän ja taantumuksellisen luokan hallitusmenetelmä silloin, kun se EI ENÄÄ luokkana kykene hallitsemaan yhteiskunnallista tilannetta; tyrannia taas on nousevan, edistyksellisen, vallankumouksellisen luokan hallitusmenetelmä silloin kun se EI VIELÄ luokkana kykene hallitsemaan yhteiskunnallista koneistoa.

Se on nyt tehty, ja jäljet kauhistuttavat.

Marxilaisuuden sadantena riemuvuotena panet dynamiittipanoksen proletariaatin diktatuurin alle ja räjäytät sen ilmaan. Herostratos oli gentlemanni sinuun verrattuna.

Eikö sinun päähäsi koulun penkillä taottu kaunista tunnuslausetta: *in tyrannos,* tyranneja vastaan? Eikö se tunnuslause sinun ylioppilaskeväänäsi, Lapuan keväänä, hehkuttanut koko sinun vapauspaatostasi? — Kyllä, mutta paria vuotta myöhemmin huomasin, että saman tunnuksen kohottivat liberalistiset politikoitsijat, joille pääasia oli kaiken pysyminen ennallaan ja joiden hengensuunnalle radikaali sanomalehtimies antoi sattuvan nimen: seitsemän unikeon liberalismi.

Eikö sinulle koulupoikana kerrottu kaunista tarinaa diktaattori Cincinnatuksesta, joka potaattipelloltaan noudettiin pelastamaan isänmaataan ja joka isänmaan pelastettuaan kauniisti palasi taas potaattimaalleen? — Kyllä, mutta voimakkaammin minuun vaikutti oman aikakauteni kertomus diktaattori Hitleristä, joka jätti jälkeensä raunioitetun maanosan ja 50 miljoonaa ihmisruumista.

Sitten ei olekaan jäljellä muuta kuin välienselvitys vanhojen herrojen kanssa, Marxin ja Engelsin. Kääntyvätkö he haudassaan? Vai heilauttaako Marx leijonanharjaansa ja tokaisee: sehän nyt oli peijakasta, Fritz, kun jäi tuo hoksaamatta — ja vastaako Engels nauraen: täytyyhän meidän jättää jotain tekemistä tulevillekin sukupolville, ja lisäksi, Mor, sehän on pelkkä käsitekysymys! — Heitä minä hiukan pelkään, vanhoja herroja. Mutta te elossaolevat: tässä on taisteluhansikkaani, käykää turnajaisiin!

40-luku 8/1945

Vaikka tutkielma ''Diktaattori ja tyranni'' olikin leikkimielellä kirjoitettu, siinä oli totta toinen puoli, ja täydeksi todeksi sen otti Akseli Mod ryhtyessään sitä vastaan Kommunistissa (4—5/1945) polemiikkiin, joka lehden toimituksen sen katkaistua päättyi RP:n osalta 40-luvussa n:o 3/1946 julkaistuun kokoavaan loppureplIikkiin. 60- ja 70-luvuilla termi ''köyhälistön diktatuuri'' joutui länsi-Euroopan maissa niin huonoon huutoon, että se on kommunistisissa puolueissakin pyritty korvaamaan — ei kylläkään RP:n suosittelemalla ''tyrannialla'' vaan italialaiselta Antonio Gramscilta (1891—1937) peräisin olevalla ''hegemonia''-(johtovalta-)käsitteellä.

Proletaarinen kulttuuri
Työväenkulttuuri
Edistyksellinen kulttuuri

Äskettäin on Vilho *Kaislan* toimittamana ilmestynyt pieni kirjanen nimeltä ”Taistelu ajatuksen vapauden puolesta”, joka paitsi kirkonvastaisia kirjoituksia — Ernst Lampen Iso-Keisarin, Toivo Åkermanin ja Kaislan — sisältää myös Aaro *Tuomisen* poleemisen artikkelin ”Kulttuurikriisi”. Lukuisten oikeaan osuvien ja erinomaisten ajatusten ohella tämä kirjoitus sisältää eräitä kompleksimaisia harhakäsityksiä. Kun se käsittelee erästä aivan keskeistä kysymystä kulttuuripolitiikassamme ja lisäksi käyttää lähtökohtanaan minun kirjastani ”Suomen kulttuurin linja”, en malta olla siihen vastaamatta ja selvittelemättä ongelmia, jotka myös minua ovat viime vuosina syvästi askarruttaneet.

Onko meillä työväen kulttuurin kriisi?

Kirjoittaja lähtee siitä tosiasiasta, jonka ”Suomen kulttuurin linjassa” osoitan: että Suomen kulttuuri elää syvässä kriisissä, joka koskee koko itsenäisyysajan kulttuuria. Mutta hän astuu pitkän askeleen eteenpäin ja väittää, että ”myös ns. proletaarinen kulttuuri, työväen kulttuuri, Suomessa elää tällä hetkellä vakavan kriisin aikaa”. Ja hän vielä syventää väitettään: ”Työläiskulttuuri on elänyt ainaisessa kriisissä, sen panos koko kulttuurielämään on ollut vähäinen.” Syinä tähän hän esittää:

1. ”Suomen kulttuurilta on puuttunut täysin vapaamielisyyden laajentava ilmapiiri”;
2. ”Suomen työväenluokka ei itsekään ole osoittanut kyllin selvästi olevansa kulttuuritahtoinen”;
3. ”Työväenluokan piiristä ei ole kyetty nostamaan esiin tuskin ketään kulttuuripersoonaa”.

Erikoisen monimutkaiseksi muodostuu kriisi 30-luvulla. Eräät porvarillisesta intelligentsiasta lähtöisin olevat, työväenluokkaan siirtyneet henkilöt olivat ”proletaarisen kulttuurin lippuina ja tulkkeina”, ”mutta työväenluokka ei tunne heitä omikseen”. ”Alaston ikävä totuus on, että ”he ovat ja pysyvät jonkinlaisena aristokratiana työväenluokan suuren enemmistön silmissä”, ja tuollaisen käsityksen syntymiseen ”nämä kirjalliset marxilaiset teoreetikot, työväenluokkaan tulleet ns. kerma” ”itse on antanut aiheen”. Seuraavista syistä:

1. ”Se ei taistellut niinkään työväestön kultin (?), ei varsinaisesti proletaarisen kulttuurin puolesta, se taisteli koko vapaamman hengenelämän puolesta.” Vaikka

”sen julistukset tuntuivat vallankumouksellisilta silloista taantumuksen pimeää taustaa vasten”, sen jäsenet ”itse asiassa vain halusivat säilyttää liberaalisen suunnan”, joskin he ”näkivät työväenluokassa sen ainoan voiman, joka voi ja jonka täytyy pelastaa kulttuuri”.

2. Vaikka on myönnettävä, että ”työväestö Suomessa ei ole erikoisen kulttuuritahtoista”, ei intelligentsia ”ole ollut edes sen vähäisen kulttuuritahdon tuntija, joka on kasvanut työväestön piirissä”. Sille on usein ”kritiikki kritiikin itsensä vuoksi ollut pääasia”, ja ”koko tuon älymystön kritiikki torjuu luotaan puhtaasti proletaarisen kulttuurin ilmaukset” (esittelee Ada Negriä, Hemingwayta tai Lawrencea, mutta ei ole kiinnostunut Kaarlo Vallista, Kaarlo Katkerasta tai Ludvid Kososesta), eikä ole ”hakenut selvitystä oman maansa, oman kourallisen prolet-kultin kehityksestä”.

3. Sen taholta osoitetaan työväestölle ”vain linjoja ja manifesteja, yleisiä ja pääpiirteissään noudatettavia näkemyksiä, osoittamatta konkreettisesti, missä se (?) kompastuu, kaatuu”.

Kriisiä toiselta puolelta on syventänyt se, että ”työväenluokan se osa, jonka toiminta oli sallittu noina taantumuksen aikoina, ei kyennyt viemään eteenpäin proletaarista kulttuuria, vaan pysähtyi arkaillen pikkuporvariston hapannuttamaan ideologiseen sekamelskaan”. Vaikka työväestö ”näki tuossa kulttuuritaistelussa silloin ainoan henkireiän”, se ei tuntenut intelligentsiaa omakseen; ainoastaan ”radikaalisin osa taistelevasta työväenluokasta oli valmis ojentamaan kätensä, tulemaan vastaan”.

Nyt on aika toinen. Nyt ”on Suomen työväenluokka pystyvä nostamaan oman työläiskulttuurinsa sille tasolle, jolle se kuuluu”, nyt ”me työläiset voimme antaa oman panoksemme työväenluokan nousuun”. ”... vaadimme koko kulttuurin liberaalisempaa suuntautumista, mutta vaadimme myös, että oma panoksemme siihen on oltava suurempi kuin mitä se on ollut”. Meidän on pyrittävä ”puhtaasti proletaarisen kulttuurin” luomiseen.

Tällainen on kirjoituksen sisältö. Olenko suorittanut yhteenvedon oikein, Aaro Tuominen?

Voiko ”puhtaasti proletaarista” kulttuuria syntyä kapitalistisessa yhteiskunnassa?

Väittäessään, että Suomen työväenkulttuuri elää tällä hetkellä ja aina on elänyt kriisissä, koska sen panos kulttuurielämään on niin vähäinen ja siltä puuttuu kulttuuritahtoa, esittää Aaro Tuominen totuuden ja ei-totuuden.

Tämä johtuu siitä, että hänelle ei ole selvillä itse työväenkulttuurin historiallinen dialektiikka. *Hän luulee ”puhtaasti proletaarisen kulttuurin” voivan syntyä kapitalistisessa yhteiskunnassa, mikä olisi vastoin marxilaisen sosiologian peruslakeja, henkisen kehityksen riippuvaisuutta aineellisesta, taloudellisesta ja yhteiskunnallisesta kehityksestä. Työväenkulttuuri voi täyteläisenä syntyä vasta työväen hallitsemassa yhteiskunnassa, sosialistisessa yhteiskunnassa. Sen edellytyksiä, sen alkeita, sen loistaviakin esijoukkoja voi esiintyä kapitalistisessa ympäristössä ja ennenkaikkea siirtymävaiheessa sosialismiin, siitä on todistuksina kirjallisuudessa esim. Andersen Nexö tai kuvaamataiteessa Masereel tai Diego Rivera. Mutta kapitalistisen*

standardisivistyksen vaikutuksesta työväenluokan suurten massojen kulttuurielämä jää harrastelun ja jäljittelyn tasolle, se on ''alaston ikävä totuus''. 30-luvulla, keskellä fasistista taantumusta ja porvarillisen kulttuurin löyhkäävää rappiota, me vaistomaisesti uskoimme työväenluokan kulttuuritahtoon, työväenluokkaan kulttuurin kannattajana, pelastajana, uudestiluojana, koska johonkin ihmisen nyt kertakaikkiaan täytyy uskoa. Tämä on yksi kirjoittajan terävänäköisiä havaintoja. (Se oli todellakin meidän puolestamme eräänlaista ''kulttia'', palvontaa, käyttääkseni sanaa, jota kirjoittaja kyllä käyttää väärässä merkityksessä.) Ja tietysti työväenluokka *on* kaikkea sitä ja ennenkaikkea *tulee olemaan*. Mutta nyt, kymmenen vuotta myöhemmin, kykenemme myös näkemään, että käsitimme silloin asian aivan liian yleispiirteisesti, erittelemättömästi. Jos otamme työväenluokan suuren massan, sen kulttuuritaso on vielä täysin kehittymätön ja epäitsenäinen. Sen kirjallisuutta ovat tosikertomukset, sen musiikkia Malmstén, sen kuvaamataidetta kiiltokuvapostikortit. Ja sen poliittisen etujoukonkin keskuudessa, joka on päässyt irtautumaan porvarillisen massakulttuurin viheliäisyydestä ja tuntee harrastusta sosialistista kulttuuria kohtaan, laahaavat psykologiset ja tyyli-ihanteet usein kaukana suurlakon ja kansalaissodan välisessä ajassa. Sille pohjalle ei enää rakenneta elävää, luovaa kulttuuria, vaan korkeintaan antologioita ja tohtorinväitöskirjoja. (Sivumennen sanoen: ei ole totta, että intelligentsiaa ei kiinnostaisi vanhempi suomalainen työväenkirjallisuus. Itse puolestani olen kirjoittanut siitä aiheesta väitöskirjaa, minkä valmistumisen vain olosuhteitten tuomat muut tehtävät ovat ehkäisseet.) Luonnollisesti meidän on tunnettava mennyt, voidaksemme ymmärtää nykyistä ja rakentaa tulevaa. Mutta selviönä on pidettävä, että *pelkän sentimentaalisen kurjuudenkuvauksen tai pelkän poliittisen propagandan pohjalle ei voida rakentaa nykyajan edistyksellistä romaania tai näytelmää ja että nykyaikainen proletaariruno ei rakennu jälkileinolaisen aatehelskyttelyn pohjalle.* Selvää on myös, että ennenkaikkea meitä kiinnostaa oman aikamme kirjallisuus ja taide.

Mutta palataksemme asiamme päälinjalle: koska kerran kapitalistisessa yhteiskunnassa ei *voi* syntyä puhdasta proletaarista kulttuuria, ei sen puuttuessa voida myöskään puhua mistään ''kriisistä''. Sen puuttuminen johtuu niin sanoaksemme asiain luonnosta. Tämä toteamus ei saa viedä meitä passiivisuuteen: päinvastoin on määrätietoisesti pyrittävä luomaan edellytyksiä (''vapaamielisyyden laajentavaa ilmapiiriä'') työväen kulttuurin kehitykselle ja itse työväenkulttuuria rakennettava niin leveällä rintamalla kuin suinkin mahdollista. Mutta pidettäköön silloin mielessä, *että edistyksellinen työväenkulttuuri voi syntyä vain oman aikamme tieteellisten saavutusten, oman aikamme tyyli-ihanteiden ja oman aikamme taidemuotojen pohjalla.* Työväenkulttuuri on tuomittu harrastelijamaisuuteen, jäljessä laahaamiseen ja museorihkamaksi, jos nurkkakuntaisesti rajoitutaan omaan kuoreensa ja kuvitellaan vain sen olevan työväenkulttuuria, joka syntyy ''rasvanahkaisten'' käsien kautta. Työväenluokan on tunnustettava omikseen, ei varauksetta tai kritiikittömästi, mutta tunnustettava kuitenkin, ne sen omasta keskuudesta lähteneet kirjailijat ja taiteilijat, jotka uskollisina luokkansa aatteille ovat kehittäneet sen kulttuuriliikettä ajan vaatimusten tasolle ja taistelevat asemasta kansallisen kulttuurin johdossa. Sen on avarakatseisesti annettava tukensa myös sille suurelle edistykselliselle kirjallisuudelle ja taiteelle, joka syntyy aikanamme, siitäkin huolimatta, että se ei mahtuisi työväenkulttuurin rajoihin. Sen on muistettava, mikä on tänään sen historiallinen asema: että sen harteilla on yhteiskunnan ja sen kautta myös kulttuurin tulevaisuus.

Onko ''proletaarikulttuuri'' pelkkä käsite?

Tästä tulemme kysymykseen, joka on hyvin monimutkainen ja vaikea, mutta ei sen vähemmän arvoinen. Kahta käsitettä ''työväenkulttuuri'' ja ''proletaarinen kulttuuri'' käsitellään vähän väliä selvittelemättä tarkemmin niiden sisältöä ja käsittämällä niillä ylipäänsä aivan samaa. Niistä on tullut oikeita käsitehämmennyksen ja lahkolaisrajoittuneisuuden sesam-avaimia.

Onko Neuvostoliiton kulttuuri ''työväenkulttuuria'', ''proletaarikulttuuria''? Se on valtio, jossa sosialismin toteuttamisen kautta on jäljellä kolme luokkaa: työväenluokka, talonpoikaisto ja intelligentsia. Kaikkia niitä voimme kuitenkin nimittää työtätekeviksi luokiksi ja Neuvostoliittoa työläistasavallaksi. Tuntuu siis kyllä aiheelliselta nimittää sen kulttuuria työläiskulttuuriksi, taikka, jos ajattelemme sen yhteiskuntajärjestelmää, sosialistiseksi kulttuuriksi. Mutta voiko sen kohdalla puhua ''proletaarikirjallisuudesta''? Minä en kutsuisi Aleksei Tolstoin, Mihail Šolohovin, Leonid Leonovin, Ilja Ehrenburgin tai muiden hyvin palkattujen neuvostokirjailijain tuotantoa ''proletaaritaiteeksi'', ''köyhälistötaiteeksi''. En yksinkertaisesti siitäkään syystä, että heidän teostensa problematiikka leviää paljon laajemmalle kuin köyhälistön elämänpiirin rajat — ja *koska Neuvostoliitossa yksinkertaisesti ei enää ole mitään proletariaattia.* Koko käsite on siellä täydellisesti vanhentunut, kuuluen historiaan. Eikä siellä puhuta ''työväenkulttuuristakaan'', vaan sosialistisesta kulttuurista, neuvostokulttuurista, millä todetaan se, että työväenluokasta on tullut valtion ylläpitäjä, kansakunnan sisältö.

Mutta jos sovellamme käsitteitä ''proletaarikulttuuri'' tai ''työväenkulttuuri'' länsimaiseen sivistyspiiriin, teemme sielläkin mullistavan havainnon, että *saamme heittää yli laidan likipitäen kaikki ne, joita olemme tottuneet kirjallisuudessa ja taiteessa ihailemaan ja rakastamaan.* Mitä proletaarikirjailijoita ovat Anatole France, Romain Rolland, Henri Barbusse, Jules Romains, Roger Martin du Gard, André Malraux, Heinrich Mann, Lion Feuchtwanger, Theodore Dreiser, Sherwood Anderson, Upton Sinclair, John Dos Passos, Ernest Hemingway tai John Steinbeck? Mitä työläistaiteilijoita ovat Cézanne, Matisse, Picasso tai Léger? Kuitenkin nämä nimet ovat etummaisia elävän maailmankulttuurin kehityksessä, kuitenkin niiden kantajat ovat ideologisesti edistyksellisiä, useimmat puoluekannaltaan sosialisteja tai kommunisteja. Mutta he eivät ole ''rasvanahkaisia''! Heidän taiteensa musertaa vanhaa ja avaa tietä uuteen. Mutta se ei tyydy vain valottamaan köyhää proletaarista olemassaoloa, vaan antaa kuvan koko yhteiskunnasta dialektisine vastakohtineen, kokonaisen nykyaikaisen maailmankuvan. He ovat sosialisteja, he ovat edistyksellisiä kirjailijoita ja taiteilijoita, mutta heidän kohdallaan kelpaavat termit ''proletaarikulttuuri'' ja ''työväenkulttuuri'' vain tieteellisiksi operaatiovälineiksi, keinoiksi, joilla valaisemme rajailmiötä ja selvennämme vastakohtia.

Näyttää loppujen lopuksi siltä, että käsite ''proletaarikulttuuri'' on sangen lyhytikäinen kehitysilmiö, joka esiintyy kapitalismin hajoamisen ja proletaarisen vallankumouksen kaudella, mutta häviää sitä mukaa, kun työväenluokka sosialismin toteutuessa muuttuu riistetystä, sorretusta proletariaatista valtion hallitsevaksi luokaksi, ''koko kansaksi''. Työväenkulttuuri on laajempi käsite, jota voimme käyttää vielä sosialistisessakin yhteiskunnassa. Mutta ylipäänsä niiden käytössä on noudatettava suurempaa varovaisuutta kuin tähän asti. *Ennen kaikkea emme saa antaa käsitteiden terrorisoida todellisuutta.* Kun puhumme aikamme johtavasta kirjallisuudesta, Romain Rollandista ja Upton Sinclairista Aleksei Tolstoihin ja Šoloho-

viin asti, käyttäkäämme silloin yleisnimitystä ''edistyksellinen''. Se on kovin väljä ja sillä on se heikko puoli, että se ei ole sosiologinen vaan ideologinen käsite, mutta se on myös — vaaraton. Työväenkirjallisuus muodostaa siitä vain osan ja proletaarikirjallisuus vieläkin rajoitetumman osan.

Intelligenssi-kompleksi?

Mutta palataksemme Aaro Tuomiseen: erikoisen syvänä hän näkee kriisin taantumuksellisella 30-luvulla, jolloin porvaristosta irtautunut intelligenssiryhmä kävi sosialistista kulttuuritaistelua, mutta vain taistelevan työväenluokan etujoukko tunsi sen omakseen; työväen syvät rivit näkivät siinä vain luokan aristokratian, työväen kermakerroksen, ja se itse puolestaan vaikka panikin uskonsa työväenluokkaan, ajoi lopultakin vain liberalismia eikä ymmärtänyt sitä vähäistäkään kulttuuritahtoa, mikä työväenluokassa ilmeni, ja arvosteli sen ilmauksia.

Siinä me nyt olemme, Jarno Pennanen, Helmer Adler, Nyrki Tapiovaara, Maija Savutie, Raoul Palmgren, Arvo Turtiainen ja koko Kiilan kirjailijafalangi hänen johdollaan! Kritiikki on armoton, mutta minusta tuntuu, että se ei ole aivan oikeudenmukainen. Uskon, että kirjoittaja on pyrkinyt vain tämän kipeimmän kysymyksemme avoimeen, peittelemättömään käsittelyyn, mutta hänen tietämättään hänen katsettaan hämmentää tietty kompleksi, jota voisi sanoa *työväen intelligenssikompleksiksi. Se ilmenee siinä, että työväki tahtoo tunnustaa omakseen vain sen kulttuurissa, joka edelleen — niin sanoakseni — kantaa känsiä kourissaan.* 30-luvun marxilaisessa kulttuurifalangissa oli todella puhtaita porvarillisia käännynnäisiä, jotka fasismi ja kapitalismin maailmankriisi johtivat työväenluokan luo (Pennanen, Adler, Tapiovaara, Palmgren), mutta suurin osan sen jäsenistä oli työväenluokasta lähtöisin ja ''rasvanahkaisista'' heidät erotti vain se, että he olivat saaneet enemmän opillista sivistystä, kenties oppiarvoja myöten . Mainitsen erikoisesti Elvi Sinervon ja Arvo Turtiaisen, jotka tänä päivänä ovat edistyksellisen, sosialistisen kirjallisuutemme kärjessä. Ovatko he silti sen vähemmän proletaarisia, jos he ovatkin saaneet laajemman kulttuurikoulutuksen, jos he ovat kohottaneet työväenkirjallisuuden sen harrastelija-, ''kynäilijä-'' tasolta ja nostaneet sen aikamme psykologisten ja tyyli-ihanteiden tasolle? Tuollaisessa käsityksessä paljastuu tietty sosiaalinen rajoittuneisuus, nurkkakuntainen lahkolaisuus, jonka rajoittamana työväenkulttuuri ei milloinkaan pääse holhoamaan harrastelijatasoa pitemmälle.

Suhde työväenluokan ja sen intelligenssin, käsien ja aivojen työläisten kesken on saatava terveelle, luonnolliselle työnjaon pohjalle. Ottakaamme siinä oppia Neuvostoliitosta, jossa ''intelligenssi-kompleksi'' on voitettu asenne.

Luokka ja kansakunta

Mutta Aaro Tuomisen kritiikissä on suoranaisia virheitäkin. Kyllä me 30-luvun puolivälissä ajoimme niin ''selväpiirteistä'' marxilaisuutta kulttuuripolitiikassa, että itse Marx olisi voinut kauhistuneena sanoa: Minä en ole marxilainen! Se oli lahkolaiskiihkomme myrskykautta, se oli penikkatautimme aikaa. Kansanrintamakausi

oli sille kaikkine liioitteluineenkin terveellinen vastamyrkky. Tuona aikana emme todellakaan tunteneet oman maamme ''puhtaasti proletaarisen kulttuurin ilmauksia''. Yliarvioimme ne sisäisen tarpeemme vuoksi uskoa johonkin. Mutta siitä on jo puhuttu edellä. Kritiikkimme ei kohdistunut silloin ''kouralliseen prolet-kulttia'', vaan kokonaan porvarilliseen kulttuuriin. *Nyt on tilanne toinen. Nyt on tullut aika myös määrätietoisesti kehittää työväenluokan kulttuuria ja sitä varten on sen perusteiden lujuus tarkasti tutkittava.* Ei tulla todellakaan toimeen vain ''linjoilla'' ja ''manifesteilla'' (ei myöskään Aaro Tuominen pääse kirjoituksessaan sen pitemmälle), tarvitaan konkreettista selvitystä kohta kohdalta. Kunpa siihen riittäisi kulttuurikaadereita!

Mutta samalla kun kehitämme työväenkulttuuriamme, meidän on muistettava, että meillä on nyt jo velvollisuuksia, jotka menevät luokkarajojen yli. Työväenluokka ei ole enää vain oppositioluokka, se jakaa porvariston ja talonpoikaiston kanssa vallan tässä yhteiskunnassamme. Meillä on kansallisia velvollisuuksia. *Työväenluokan on edistyksellisimpänä, aktiivisimpana luokkana otettava harteilleen kulttuurin tulevaisuus. Sen on lisättävä omaa kulttuuripanostaan, mutta sen on myös annettava voimakas tukensa koko edistykselliselle kulttuurille ja osoitettava sen edustajille, että se on sivistysystävällisin kaikista luokista.* Siinä ei riitä väritön ''liberalismi'', tarvitaan luovaa demokratismia, kansanrintaman suurta innostavaa paatosta.

40-luku 9/1945

Teoreettinen linjankäynti, joka edustaa Kiilan sodanjälkeistä avartunutta kulttuurinäkemystä suuntaamalla kritiikin niihin ''aitoproletaarisiin'' voimiin, jotka olivat vasemmalta nousseet Kiilan linjaa vastustamaan. Näitä ajatustapoja esiintyi Kiilan sisäpuolellakin, mutta erikoisesti 20-luvun uudelleen elvytetyn TKL:n (Työläiskynäilijöiden liiton) piirissä, ja havainnollisesti niitä edusti turkulaispiiri, johon Vilho Kaisla ja Aaro Tuominen kuuluivat.

Kärpäset Argoksessa ja Vichyssä

Tukholma lokakuussa 1945. Englantilaisia sotalaivoja satamassa, joulukuusenkoreina iltavalaistuksessa. Tanskan vastarintaliikkeen näyttely jättiläisteltassa Kuningas Kaarle XII:n puistossa: maanalaisia kirjapainoja, radioasemia, elokuvateattereita, sairaaloita, panssarivaunuja, dokumentteja Gestapo-terrorista, kidutuskammioita ja vankisellejä, havainnollinen oppitunti illegaalissa toiminnassa ja partisaanisodassa. Sensaationnälkäisten lehtien uutispula: rakastava pari tekee kaksoisitsemurhan, eräs tietty hra Mattson tekee suuria kavalluksia kansanhuollossa — jättiläisotsikot aivan kuin silloin kun Hitlerin ''uusi Eurooppa'' luhistui ja atomipommit putosivat Nagasakiin.

Teattereissa menee kevyt komedia ja operetti. Griegin ''Barabbas'' oli Studiossa jäänyt kahteen esitykseen. Mutta Dramatenissa on todellinen teatteritapahtuma, Jean-Paul Sartren ''Kärpäset''.

Jean-Paul Sartre Tukholmassa

Keskiviikkoiltana tapaan Sartren kutsuilla tukholmalaisen kirjallisuustohtorin luona; siellä ovat koolla ruotsalaiset *40-talistit,* nuo esteetit ja muotoradikaalit, joilla on varsin vähän yhteistä suomalaisen 40-luvun ryhmän kanssa. Sartre on heidän epäjumaliaan, ja heidän kasvoistaan loistaa huonosti salattu mustasukkaisuus, kun epäjumala uhraa kaksi tuntia illasta suomalaiselle kommunistille.

Sartre saapuu myöhästyneenä ja hänen tulonsa aiheuttaa kuumetilan vieraissa, jotka ovat ryhmittyneet kirjojen, taulujen ja houkuttelevien pöytien keskelle. Kookkaiden skandinaavien joukossa hän on yllättävän pienikokoinen. Hänen liikkeensä ovat kulmikkaat ja epävarmat, hänessä on jotain kuivan älyllistä, tyyppinä hän on enemmän tiedemies kuin runoilija. Silmälaseista huolimatta huomaa, että hän on hiukan karsasilmäinen, mutta tavalla, joka vain tehostaa hänen olemuksensa terävää älyllisyyttä.

Hän edustaa uutta Ranskaa, miehitysajan ja vastarintaliikkeen Ranskaa: hän on sen johtava dramaatikko. Hän on nyt neljissäkymmenissä. Hän on alkanut tiedemiehenä: hän on saanut filosofisen koulutuksensa Saksassa ja on maassaan arvossapidetty sekä kirjallisuushistorioitsijana että tietoteoreetikkona. Hän lukeutuu eksistentialistisen koulukunnan radikaaliin vasemmistoon ja selostaa minulle perusteellisesti filosofiaansa, jonka käytännöllisenä johtopäätöksenä on se, että ihminen on vapaa. Vapaa tietyissä rajoissa. Hän ei voi määrätä, onko hän kapitalisti vai proletaari. Mutta hän voi valita, onko hän kommunisti vai taantumuksellinen. Totean, että hänen kantansa ei ole ristiriidassa dialektisen materialismin kanssa. Hän tietää sen hyvin itse. Hän ei kuulu kommunisteihin, mutta hän on läheisessä vuorovaikutuksessa heidän kanssaan. Hän on vastarintaliikkeen miehiä.

Miehitysajan tuloksena on Ranskassa kolme kirjallista ryhmää, kertoo Sartre. Huomattavin niistä on rationalistinen ja dialektismaterialistinen ryhmä, joka on muodostunut *Pensée*-aikakauskirjan ja valtavaksi suunnitellun tietosanakirjan *l'Encyclopédie de la renaissance française* ympärille: se on suuri intellektuelliryhmitys, johon kuuluu tiedemiehiä kuten *Langevin* ja *Morgan,* kirjailijoita kuten *Aragon* ja *Eluard* sekä taiteilijoita. Sosialistinen realismi voittaa alaa sen lippujen alla. Kommunistisella puolueella on siihen voimakas vaikutus kuten yleensäkin maassa, kiitos sen johtavan aseman, mikä sillä on ollut vastarintaliikkeessä.

Toisen ryhmän muodostavat eksistentialistit, jotka rakentavat ateistiselle filosofialle uutta, vapaata, konstruktiivista moraalia. Se on Sartren ryhmä ja siihen kuuluvat myös *Albert Camus* ja *Simone de Beauvoir.* Näiden molempien ryhmien välillä käyty väittely on toverillista ja myönteistä.

Kolmannen ryhmän muodostavat surrealistit, joiden tuotantoa Sartre kutsuu ''epätoivoisten kirjallisuudeksi''. Se on pessimististä eikä usko toimintaan eikä edistykseen. Sille tyypillinen on *Georges Bataillen* itsemurharomaani *Le beau ténébreux.* Ylipäänsä voi sanoa, että surrealismi on menettämässä merkityksensä. Eräät sen johtomiehistä kuten Aragon ja Eluard ovat siirtyneet kommunistien leiriin, toiset taas kuten Brêton ja Dali ovat muuttaneet ulkomaille.

Sartrella on takanaan proosateoksia: romaani *La nausée* (Inho, 1938) ja novellikokoelma *Le mur* (Seinä), joitten aiheisiin ja ilmapiiriin sodanedellisen Ranskan ristiriidat ovat painaneet leimansa. Paraikaa hänellä on tekeillä 3-osainen romaani *Le chemin de la liberté* (Vapauden tie), joka antaa läpileikkauksen Ranskan kehityksestä 1935—45. Mutta nimensä hän on luonut näytelmäkirjailijana. Siellä on *Huis clos* (Suljettujen ovien takana), painajaismainen kauhugalleria, kolme ihmistä helvetissä toisiaan piinaamassa, näytelmä, joka kestä vain 90 minuuttia, ilman väliaikoja, ''koska helvetissä ei ole väliaikoja''. Arvostelijat ovat verranneet sitä Strindbergiin ja Lagerkvistiin. Mutta siellä on ennenkaikkea *Les mouches,* Kärpäset. Ranskan vastarintaliikkeen suuri aatenäytelmä.

Kirjailija kertoo sen synnystä. Luhistumisen jälkeen joutuivat kirjailijat kysymyksen eteen, mitä tehdä. Oli niitä, jotka antautuivat voittoisan fasismin palvelukseen: collaboratöörit. Heidän kirjojaan julkaisiin, heidän näytelmiään esitettiin, heistä tuli virallisen Ranskan edustajia. Mutta oman kansansa taholta heitä kohtasi viha ja halveksunta, ja vapautus merkitsi heille tilintekoa. Oli niitä, jotka kieltäytyivät yhteistoiminnasta ja ylpeästi vaikenivat: *Roger Martin du Gard* kuului heihin. Oli niitä, jotka siirtyivät emigrantteina vieraisiin maihin aloittaen siellä taistelun natsismia vastaan: *Jules Romains* kuuluu heihin. Oli myös niitä, jotka jäivät paikoillaan ja etsivät mahdollisuuksia kaikesta huolimatta toimia sortajia vastaan. Syntyi kokonainen maanalainen lehdistö ja kustannustoiminta. Mutta etsittiin ja löydettiin muoto myös legaaliselle toiminnalle. Kirja tai näytelmä sai vertauskuvallisen naamion. Niinpä Sartren Kärpäsiä esitettiin parisilaisessa teatterissa kuuden kuukauden ajan kesäkuusta 1943 heinäkuuhun 1944. Miehitysvallan luvalla: saksalaiset eivät näytelmää ymmärtäneet. Ranskalaiset sen ymmärsivät.

Uusi Orestes-tulkinta

Tuntuu siltä, että ruotsalaistenkin on vaikeata sitä ymmärtää. Täytyy olla kokenut miehitysajan kaikki elämykset, jotta sen täydellisesti ymmärtäisi, sanoo Sartre Lisään tähän, että täytyy myös tuntea kreikkalaista mytologiaa, jotta ymmärtäisi kaikki näytelmän vertauskuvat. Se ei ole suuren yleisön näytelmä. Näin sen torstaina, ja Dramaten oli vain puolillaan.

Sartre oli sijoittanut näytelmänsä barbaariseen, feodaaliseen Kreikkaan. Hän on valinnut aiheekseen klassillisen Orestes-tarun, jota Hellaan kaikki suuret traagikot, Aiskhylos, Sophokles ja Euripides, ovat käyttäneet näytelmissään. Shakespearen Hamlet on siitä eräs muunnos. Se on innoittanut moderneja näytelmäkirjailijoita uusiin tulkintoihin: O'Neill ja Girandoux ovat sitä käyttäneet. Taruhan on lyhykäisyydessään tämä: Troijan sodasta palanneen Argoksen kuninkaan Agamemnonin surmaavat yksissä juonin kuningatar Klytaimestra ja tämän rakastaja Aigisthos. He hallitsevat kaupunkia viisitoista vuotta, mutta silloin saapuu verikostajana Agamemnonin poika Orestes, joka on kasvatettu vieraassa maassa ja surmaa sekä äitinsä että tämän rakastajan, vallananastajan. Kostottarien takaa-ajamana äidinmurhaajana Orestes joutuu harhailemaan maasta maahan; kirjailijat kuvaavat eri tavoin, miten hän vihdoin saa sovituksen ja palaa isänsä valtaistuimelle.

Sartre on antanut tarulle uuden tulkinnan. Argos on vallananastajain orjuuttama kaupunki, jossa kansa näivettyy kurjuuden- ja häpeäntunnossaan: Vichyn Ranska. Orestes saapuu maahan ei kruununtavoittelijana ja verikostajana, vaan Ateenan porvarien kasvattamana filosofisena etsijänä, joka haluaa nähdä isänsä maan. Hän kohtaa lapsuutensa kaupungin taantuneena ja rappeutuneena, raatokärpästen ahdistamana, hän kuulee tuskan ja katumuksen huudot hovin synkistä holveista, hän näkee kansan alennustilan, hän tapaa sisarensa Elektran, Tuhkimon, joka hehkuu inhoa ja vihaa. Elektra nostaa vastarinnanlipun, Elektra tanssii kuolleidenjuhlassa valkeaan pukeutuneena ja herättää kansassa uskon elämään. Elektra on odottanut veljeään johtajana, vapauttajana, sankarina, hän on pettynyt tämän hamletmaisesta epäröinnistä. Mutta sitten ottaa Orestes aloitteen käsiinsä, surmaa vallananastajan ja äitinsä ja pakenee sisarensa kanssa kansan raivoa Apollon temppeliin. Kostottarien parvi vainoaa heitä kärpästen hahmoissa ja nyt horjuu Elektra: hän hyväksyy vallananastajan, Aigisthoksen (Pétain) surmaamisen, mutta ei äitinsä Klytaimestran (collaboratöörit). Hän murtuu ja pakenee. Kaikkea säätelevää Zeus-jumalaa (fasismi) uhmaten Orestes pidättää kärpäsiä, avauttaa ovet kostonhimoiselle kansanjoukolle, puhuu sille lempeästi ja rohkaisevasti ja syöksyy pois kärpäsparvi kintereillään. Hän ei himoitse kuninkaan tahrattuja vallansymboleja, hän haluaa vapauttaa kansan sortajistaan — ja kärpäsistä, omasta kurjuudentunnostaan. ''Jumalien ja kuninkaiden salaisuus on se, että ihmiset ovat vapaita. Jos ihmiset itse sen oppivat tietämään, jumalat ja kuninkaat ovat voimattomia.''

Dramaten

''Kärpäset'' on suuressa määrin lavastusnäytelmä. Dramaten — ohjaajana *Alf Sjöberg*, lavastajana kuvanveistäjä *Eric Grate* — on asettanut sen näyttämölle suorastaan musertavalla teholla. Näytelmässä ei ole mitään siitä Perikleen viileän majesteettisesta, puhdaspiirteisestä helleenisyydestä, mikä kansanomaisessa käsityksessä liittyy antiikin Kreikan yleiskuvaan. Vastaamme tulvii barbaarinen, feodaalinen Kreikka, jonka palatsit ovat kyklooppiluolia, jumalankuvat kuin neekerien kauhuhahmoja, puvut kirjavia kuin germaanisen keskiajan. Mutta kaikki tämä perustuu huolellisiin tutkimuksiin. Neljännen näytöksen barbaarinen jättiläis-Apollon löytyy mykeneläisestä keramiikasta ja paljasrintaisen, barokkipukuisen Klytaimestran esikuvana on itse Knossoksen käärmejumalatar. Lavastuksella, puvuilla, musiikilla, valonheittäjillä ja elokuvalla on luotu kokonaisuus, joka on suggeroiva.

I näytös: Argoksen kuninkaanlinna, kyklooppiluola, jonka harjaa koristaa Zeuksen jättiläispää (se on kuin Pääsiäissaarilta!). Kärpästen surina ilmassa, kärpästen varjoleikki Zeuksen kivikasvoilla. Kauhun lamauttamat, vääntyneet ihmiset, kärsimyksen huudot palatsin onkaloista. Elektran raivotar-viha, Klytaimestran kauhistuttavan, pohjattoman toivottomuuden leimaama hahmo, sammunut tulivuori. Tätä taustaa vastaan kotiinpalaavan Oresteen luonnollinen inhimillisyys, hänen opettajansa valistusfilosofinviisaus, ihmisten keskellä tuntemattomana, ironisena maailmanmiehenä esiintyvän Zeuksen tyyni olympolainen hahmo.

II näytös: Kuolleiden juhla kalliojärkäleitten keskellä, mustiinpukeutunut, orjuudessaan, kurjuuden- ja synnintunnossaan vääntelehtivä kansa, kuninkaan ja ylipapin magia, jolla kansa nujerretaan yhä syvemmälle nöyryytykseensä. Elektran valkopukuinen, tanssiva hahmo: hän puhuu vapaudesta, onnesta, ilosta ja kauneudesta, kansa herää, alkaa uskoa häntä, ja Aigisthoksen väkivaltajärjestelmä horjuu. Mutta silloin sekaantuu Zeus asiaan: salama leimahtaa, ukkonen jyrähtelee, kallionjärkäleet liikahtelevat: kansa kiemurtelee maassa ja on valmis repimään omilla käsillään jumalienuhmaajan, Elektran.

III näytös: Valtaistuinsali, Zeuksen pään hallitsema, kattona avara taivas. Zeus ilmoittaa Aigisthokselle, että hänen aikansa on päättynyt, hän on kuoleva. Ihminen, väsynyt ja kärsivä, paljastuu sortovaltiaassa: hän repii pois kuninkaallisen komeutensa, hiuksensa ja partansa, ja edessämme ovat porvarin, tavallisen ihmisen nääntyneet kasvot. Hän riitelee Zeuksen kanssa: kaikki rikoksensa hän on tehnyt vain — *järjestyksen* vuoksi. Ja Zeus paljastaa jumalien ja kuninkaiden salaisuuden: ihminen on vapaa. Sinä päivänä, jona hän sen tajuaa, heidän sortovaltansa on lopussa. Zeus poistuu, Orestes saapuu ja surmaa vallananastajan miekallaan, Klytaimestran kuolinhuudot kuuluvat hetkistä myöhemmin naapurihuoneesta.

IV näytös: Apollon temppeli, turvanetsijät Orestes ja Elektra patsaan jalustalla, kostottarien, painajaismaisten jättiläiskärpästen vainoamina. Yllä avoin taivaankansi, jonka Zeus saa käskyillään vaihtumaan päivästä yöksi: äsken liukuivat poutapilvet sinisellä taivaalla, nyt kiertyvät tähtien kuviot. Zeuksen ja Oresteen suuri välienselvittely: Zeus pelottelee Orestesta kostollaan, Orestes uhmaa omantunnontuskia. Zeus lupaa Oresteelle Argoksen valtaistuimen, jos hän katuu ja nöyrtyy. Orestes on taipumaton. Ensi kerran Zeus menettää olympolaisen tyyneytensä, hän on barbaarijumala, joka uhkailee, mielistelee, karjuu — äkkiä hänen äänensä vahvistetaan kovaäänisellä! Orestes vetoaa kansaan, antaa sille vapauden-ohjelmansa ja rientää pois vetäen jäljessään omantunnontuskien, kurjuudentunnon ja sortotraditioiden kärpäset. Zeuskin on kadonnut: hän on kärsinyt tappion. Näyttämölle jää kansa.

Loistavia osasuorituksia: *Uno Henning* Zeuksena, *Stig Järrel* Aigisthoksena, *Åke Claesson* filosofi-opettajana, *Olof Widgren* Oresteena. Pieni, ylen pieni *Mai Zetterling* esittää Elektrana fyysillisestikin melkein ylivoimaisen voimannäytteen: hän on fuuriana liian hento, mutta hänen tanssinsa uhrivuorella on lumoava, hänen itseki-

dutushimoinen heittäytymisensä kostottarien kynsittäväksi järkyttävä. *Karin Kavlilla* on Klytaimestrana suuri ilta: kiihkeä, sammunut ääni, tuskan ja häpeän runtelemat kasvot, murtunut vartalo tulkitsivat yhtä ainoaa pohjatonta toivottomuutta.

Minä syytän —

Teatterin ohjelmalehtiseen on Sartre kirjoittanut ''puolustuspuheen vastuunsatuntevalle kirjallisuudelle''. Se on suuren tyylin kirjallinen manifesti, jonka katkelmalla päätän kirjoitukseni:

''Että vuoden 1848 tapaukset eivät liikuttaneet Balzacia ja että Flaubert seisoi pelokkaan ymmärtämättömänä Pariisin kommuunin edessä, on jotakin, jota täytyy valittaa, valittaa *kirjailijan itsensä vuoksi:* he menettivät siinä jotakin ikuisiksi ajoiksi. Me emme tahdo menettää mitään omassa ajassamme: on kenties toisia aikakausia, jotka ovat kauniimpia, mutta tämä on meidän; me voimme elää vain tässä elämässä, tässä sodassa, kenties tässä vallankumouksessa. Olemme varmoja siitä, että emme *voi* vetäytyä syrjään. Jos olisimme mykkiä ja liikkumattomia kuin kivet, olisi kuitenkin itse passiivisuutemmekin teko sinänsä. Äänensä hiljentäminen silloin, kun on omistanut elämänsä romaanien kirjoittamiselle, sisältää semmoisenaan kannanoton. Kirjailija on sijoitettu omaan aikaansa: kaikkeen siihen, mitä hän sanoo, vastaa kaiku, ja se vastaa myös vaikenemiseemme. Minä syytän Flaubertia ja Goncourtia rankaisutoimenpiteistä, jotka seurasivat Pariisin kommuunia, koska he eivät kirjoittaneet ainoatakaan riviä niiden estämiseksi. Voidaan kenties sanoa, että se ei ollut heidän asiansa: mutta oliko Calas'n oikeusjuttu Voltairen asia? — oliko Dreyfusin tuomio Zolan asia? — oliko Kongon hallinto Giden asia? Jokainen näistä kirjailijoista vastasi määrätyssä tilanteessa elämässään tähän vastuullaan kirjailijana. Miehitysaika on opettanut meille vastuumme.''

40-luku 10/1945
Toinen 40-luvussa julkaistu matkakuvaus Tukholmasta, keskeisenä hahmona nyt Jean-Paul Sartre. Edellinen (''Voitonpäiviä Tukholmassa'', 40-luku 5/1945) sisältyy kirjoitusvalikoimaan ''Eino Leinon perinne'' (Otava 1978).

1946

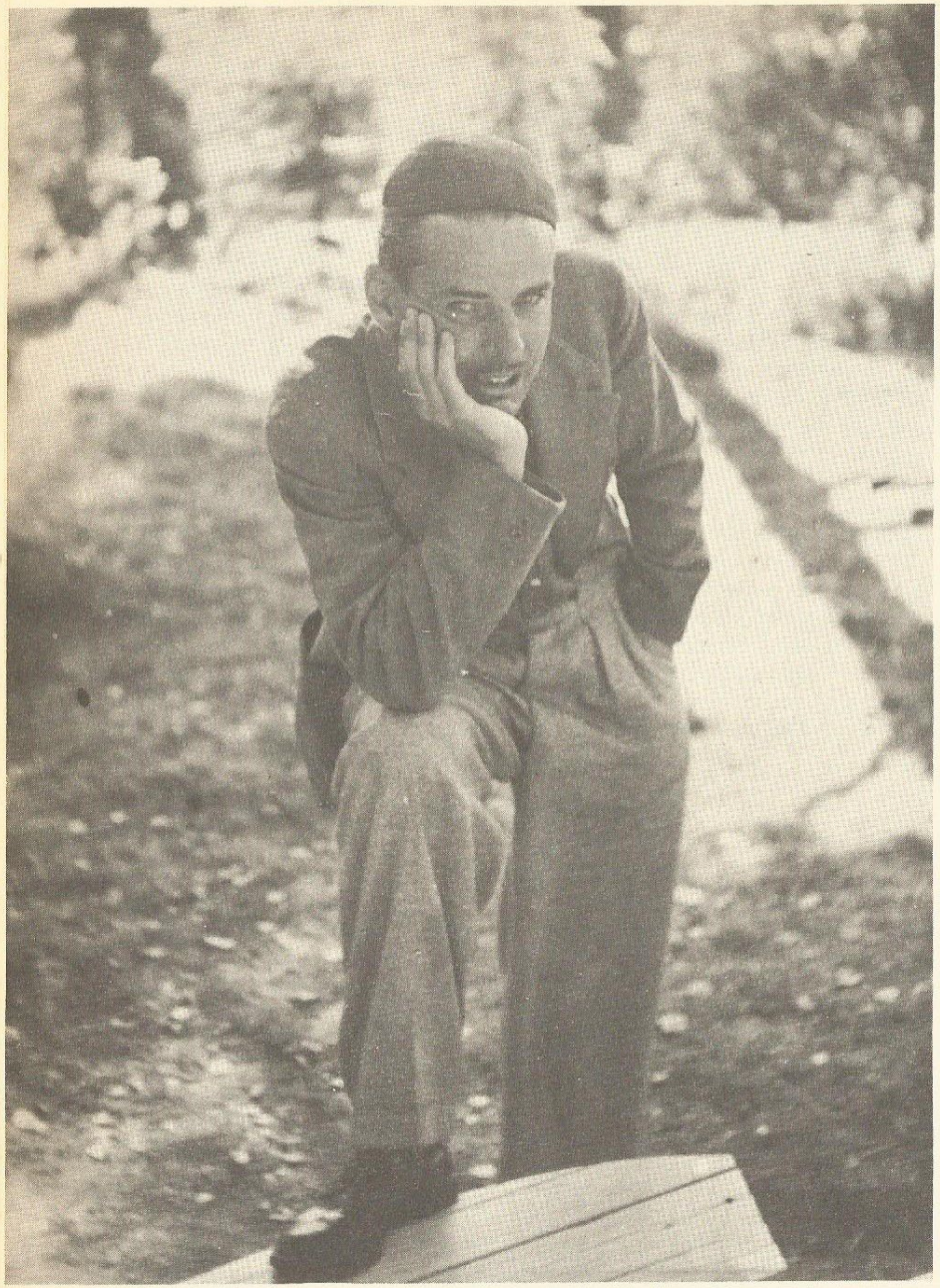

Raoul Palmgren kiilalaisvierailun aamutunnelmissa Iisko Lassilan kesähuvilalla 1946.

Suunnitelmallisuutta kustannustoimintaan

Viime perjantaina annettiin lehdistössä selostus painotuotekomitean mietinnöstä. Ensimmäinen niistä monista huomattavista aloitteista, joita opetusministeri Helo teki kulttuurielämämme demokratisoimiseksi, on tämän komitean työn valmistuttua saatu ratkaisuvaiheeseen. Komitean mietintö oli eri intressipiirien sovittelun tulos ja sellaisenaan tavoitteiltaan rajoitetumpi kuin se ohjelma, jota esim. meidän taholtamme aikaisemmin oli esitetty. Silti se toteutettuna merkitsee huomattavaa edistysaskelta nykyisiin olosuhteisiin verrattuna. Mietinnön kantavuutta lisää vielä se, että se on komitean yksimielisesti hyväksymä, vaikka siinä oli mukana myös kahden suurkustantajan edustajat.

Komitea asetettiin tutkimaan painotuotteiden kustannus- ja välitysliikkeessä vallitsevia epäkohtia ja tekemään ehdotuksia niiden poistamiseksi.

Se on ulottanut tutkimustyönsä koko itsenäisyysaikaan ja sitäkin kauemmaksi. Kysymyshän ei ole vain nykyisistä, sodanjälkeisistä kasvannaisilmiöistä kustannus- ja kirjakauppa-alalla — ennenkaikkea roskakirjallisuuden tulvasta — vaan epäkohdista, jotka ovat kehittyneet vuosikymmenien aikana ja suorastaan kuuluvat itsenäisyysajan kulttuurijärjestelmään.

Tälle on — paitsi järjestelmällistä Neuvostoliiton vastaista kirjallisuutta — komitean sihteerin antaman selonteon mukaan ollut tunnusomaista,

että työväenkirjallisuuden sekä ajankohtaisen yhteiskunnallisen ja valtiollisen kirjallisuuden julkaiseminen on laiminlyöty, että käännöskirjallisuudessa on laiminlyöty moderni maailmankirjallisuus ja pidetty kannattavaisuusnäkökohtaa etusijalla, että kustannustoiminnan kaupallisuus on vienyt ajanvietekirjallisuuden tulvaan, jonka rajoittamista jo paperipulakin vaatisi, ja että kustannustoiminnasta ylipäänsä on puuttunut suunnitelmallisuutta.

Komitean keskeisimpänä esityksenä on *Kirjatuotannon Keskusliiton* perustaminen keräämään yhteisen neuvottelupöydän ääreen kaikkien kirjatuotannon ja -levityksen intressipiirien ja myös valtion edustajat tarkoituksella tutkia ja korjata epäkohtia, sovitella ristiriitoja, luoda suunnitelmallisuutta kirjallisuuden tuottamiseen ja levittämiseen. Kirjailijat ja kustantajat kohtaisivat toisensa tasavertaisina sen kirjallisessa jaostossa, kustantajat ja kirjakauppiaat sen kaupallisessa jaostossa, suuret sivistysjärjestöt sen sivistyksellisessä jaostossa ja kaikki nämä intressipiirit liiton neuvostossa. Valtiolla olisi liiton elimissä kaksi edustajaa, jotka toimisivat niiden puheenjohtajina. Liitto sovittelisi, esittäisi toivomuksia, antaisi suuntaa, mutta ei määräisi: kustannustoiminta jäisi edelleen vapaaksi. Mutta seuraamalla tarkasti kotimaista kirjatuotantoa ja esittämällä orientoivia katsauksia ulkomaisesta kirjallisuudesta keskuselin pelkällä tosiasiain painolla varmaan antaisi kustannustoiminnalle valppaamman ja tarkoituksenmukaisemman suunnan.

Komitean muista esityksistä herättää huomiota ehdotus erikoisverosta alaarvoiselle kirjallisuudelle, jota vastaan aatteellisin keinoin tähän asti on turhaan taisteltu. Komitean tutkimus on osoittanut, että meillä on kymmenittäin kustannusliikkeitä, jotka julkaisevat melkeinpä pelkkää ajanvietekirjallisuutta. Nykyisen paperipulan aikana ei ole mitään järkeä myöntää paperia tällaisille kustantajille. Mutta mikäli roskakirjallisuutta edelleen kuitenkin ilmestyy — ja sitä tulee ilmestymään ainakin paperisäännöstelyn päätyttyä — sitä on rajoitettava erikoisverolla, jonka perusteet määrää opetusministeriön asettama asiantuntijalautakunta.

Toinen huomiota herättävä esitys on komitean ehdotus Rautatiekirjakaupan kirjanmyynnin rajoittamisesta alkuperäisiin rajoihinsa, so. rautatiealueelle, ja sen pohjan laventamisesta siten, että siihen tulevat mukaan suuret sivistysjärjestöt, joitten työn hyväksi voittovaroja myös käytetään. Monopolina toimivan jättiläismäisen kirjakauppayrityksen kyseessäollessa ei tätä ehdotusta voida suinkaan pitää kohtuuttomana.

Kun on kysymyksessä vaikeat epäkohdat maan kulttuurielämässä ja kun näitä epäkohtia tutkineen komitean mietintö sisältää yksimielisen ehdotuksen, lienee lupa toivoa, että tässä asiassa ilman enempiä viivytyksiä siirrytään ohjelmasta toimeenpanoon.

Vapaa Sana 5.2.1946

Signeeraamaton pääkirjoitus. Valtioneuvoston 3.5.1945 painotuotteiden kustannus- ja välitysliikkeissä vallinneita epäkohtia tutkimaan asettama komitea (puheenjohtajana kansaned. Yrjö Räisänen, jäseninä kansaned. Arvo Paasivuori, toim.johtajat Heikki Reenpää, Untamo Utrio ja Toivo Karvonen sekä johtajat Yrjö Jäntti ja Einar Ketola, sihteerinä R.P.) poikkesi komiteain tavanmukaisesta pitkäikäisyydestä jättäen mietintönsä — vieläpä yksimielisesti! — jo 30.1.1946. Komitean esitykset jäivät kuitenkin lepäämään niin Paasikiven kuin Pekkalankin hallituskausiksi, ja vasta Fagerholmin hallituksen opetusministeri R.H. Oittinen kaivoi niistä esille sen osan, mikä hyödytti Tammea ja OTK-laista osuuskauppaliikettä. — Kts. myös pääkirjoitus 40-luvussa 2/1946.

Vapaamielisyys ja vapaamieliset puolueet

Viime viikonvaihteessa pidetty edistyspuolueen puoluekokous on askarruttanut lehdistöä ja yleistä mielipidettä paljon enemmän kuin mainitun puolueen merkitys edellyttäisi. Siinä tapahtuneessa hajaannuksessa ei ole nähty vain edistyspuolueen aatteellista vararikkojulistusta, vaan yleensäkin vapaamielisyyden kriisi. Käsityksemme mukaan näitä asioita ei kuitenkaan olisi sekoitettava toisiinsa. Edistyspuolueen ja yleensä vapaamielisten puolueiden häviö on asia sinänsä, vapaamielisyyden asema toinen.

Meidän vapaamielisellä puolueellamme — 90-luvulta lähtien nuorsuomalaisella puolueella, vuodesta 1918 lähtien kansallisella edistyspuolueella — on takanaan loistavat perinteet. Nuorsuomalainen puolue kirjoitti lippuunsa 1800-luvun suuret edistykselliset aatteet ja sen ympärille ryhmittyivät sivistyneistömme valiot. Yksikamarisessa eduskunnassa sillä oli huomattava asema: sen edustajamäärä oli 1907 26, 1914 29. Kansalaissodan jälkeen puolue kuningaskysymyksen vuoksi hajosi, mutta sen tasavaltalaisen sivustan toimesta perustettu edistyspuolue kohotti uudelleen nuorsuomalaisuuden kunniakkaan lipun. Ståhlbergin, Ritavuoren ja Holstin johdolla se ajoi voimakasta sovintopolitiikkaa kansalaissodan haavojen parantamiseksi, edistyksellistä yhteiskuntapolitiikkaa ja johdonmukaista rauhanpolitiikkaa. Puolue saavuttikin eduskunnassa vanhan asemansa, lähes 30 edustajapaikkaa ja useat kokoomushallitukset muodostettiin sen johdolla. Tälle ajalle jyrkkänä vastakohtana on puolueen asema ja politiikka 30-luvulla, jolloin taantumuksellinen Kivimäen suunta pääsi puolueessa vallalle ja sen edustajamäärä valtiopäivillä oli laskettavissa kahden käden sormilla. Kivimäen kukistuttua pääsi puolueessa lyhyeksi ajaksi vallalle vapaamielisempi Cajanderin suunta, mutta se osoittautui vain episodiksi, jonka jälkeen puolue — sotavuosina ja niiden jälkeen — on osoittautunut äärimmäisen taantumuksen puolueeksi, valmistellen AKS:n kanssa fasistisen yhtenäisyyspuolueen perustamista ja ajaen tällä hetkellä oikeistolaisempaa linjaa kuin itse kokoomuspuolue. Eero Erkon, Arvid Järnefeltin, K.J. Ståhlbergin ja Heikki Ritavuoren perintö on joutunut poliittisten uhkapelaajien käsiin.

Edistyspuolueen rappeutuminen ja häviö on luonnollisesti osaltaan seurausta sitä johtavien piirien kaksinaamaisesta politiikasta, kannattajien harhaanjohtamisesta vapaamielisten tunnusten alla taantumukselliseen käytäntöön. Mutta tämä selitys ei riitä. Näkisimme edistyspuolueen kohtalon selityksen laajemmassa kansainvälisessä perspektiivissä.

Vapaamielisten puolueiden loistoaika oli maailman etummaisissa maissa jo 1800-luvulla, "vapaan yritteliäisyyden" ja vapaakaupan aikakaudella. Ensimmäisestä maailmansodasta alkaa yleinen käänne, sotien väliaikana vapaamieliset puolueet lähes kaikissa maissa murenevat oikeiston ja vasemmiston puristuksessa; toinen maailmansota vihdoin täydentää kehityksen. Viime vuoden vaaleissa kärsivät sekä Eng-

lannin vapaamielinen puolue että Ranskan sosiaaliradikaalinen puolue musertavan tappion, ja se vapaamielisyyden aikakausi, jota Rooseveltin valtakausi Yhdysvalloissa merkitsi, on vähinerin vaihtumassa trumanilaiseksi konservatismiksi.

Mikä on ollut syynä tähän yleismaailmalliseen ilmiöön? Vapaamielisten puolueiden ohjelmaan on alunperin kuulunut 1) poliittinen liberalismi (ihmisoikeudet, yleinen äänioikeus, ajatuksenvapaus, painovapaus jne.), 2) taloudellinen liberalismi (elinkeinovapaus, yksityisyritteliäisytys, vapaakauppa) ja 3) kulttuuriliberalismi. Näistä kulttuuriliberalismi on ytimenä koko uudenajan henkisessä vapausliikkeessä renessanssin päivistä lähtien, sen elinikä on valtavasti laajempi kuin siihen nimellisesti liittyvän poliittisen liikkeen ja oleellinen siitä tulee varmaan elämään yli kapitalismin häviönkin. Myös poliittisen vapaamielisyyden tunnuksilla on elinvoimansa yli määrätyn aikakauden ja puoluejärjestelmän, voidaan sanoa, että Yhdysvaltain riippumattomuusjulistuksen ja Ranskan vallankumouksen ihmisoikeuksien julistuksen jälkeen stalinilainen perustuslaki on sen huomattavin maailmanhistoriallinen toteutus. Taloudellinen liberalismi sensijaan on kiinteästi määrättyyn aikakauteen sidottu, ja siitä kiinnipitäminen on muodostunut kohtalokkaaksi vapaamielisille puolueille. Ajanmukaisen, positiivisen taloudellisen ja sosiaalisen ohjelman puuttuminen, jäykkä kiinnipitäminen yksityiskapitalismista sekä kielteinen suhtautuminen valtiollistamis- ja sosialisoimispyrkimyksiin on muodostunut haudaksi vapaamielisille puolueille. Tästä on olemassa yksi loistava poikkeus: Rooseveltin valtakausi Yhdysvalloissa, ja se osoittaa, miten elinvoimainen vapaamielisyys voi olla, kun se ottaa ohjelmaansa suurpiirteisen taloudellisen ja yhteiskunnallisen tasoituksen. Mutta suomalainen edistyspuolue! Ei kai kukaan kuvittele, että pelkkä ''laillisuus'', ''isiltä peritty pohjoismainen vapaus'' ja ''lainalainen yhteiskunta ja edistys'' olisi ohjelma, joka voisi koota ympärilleen keskiluokan laajat kerrokset!

Mutta vaikka vapaamieliset puolueet ovat vaipuneet mitättömyyteen, ei vapaamielisyys itsessään ole kuollut. Paradoksaalista tilanteessa on juuri se, että sama toinen maailmansota, joka on antanut armoniskun vapaamielisille puolueille, on merkinnyt vapaamielisten aatteitten renesanssia. Toisaalta ovat työväenpuolueet jo ennen sotaa omaksuneet tunnuksiinsa myös vapaamielisyyden vuosisataiset tavoitteet. Toisaalta olivat vapaamielisyyden ihanteet yhdistyneitten kansakuntien tunnuksina niiden taistelussa fasismia vastaan: ne julistettiin niin Atlantin kartassa ja Jaltan julistuksessa kuin YK:n peruskirjassakin. Vapaamielisyys elää, aikakauden suuri murros kantaa sitä lipussaan, mutta vapaamieliset puolueet, jotka ovat takertuneet aikansaeläneihin opinkappaleisiin, jäävät kehityksessä jälkeen, taistelevat omien ihanteittensa toteutusta vastaan ja kuolevat surkean näivetyskuoleman.

Vapaa Sana 12.4.1946
Signeeraamaton pääkirjoitus.

Kansakunta, isänmaa, lippu

Mitä on kansakunta? Onko se maailmanhengen lihaksituleminen, veren ja maaperän mystillinen kohtalo, heimojumalan valittu taistelujoukko? Vai onko se yksinkertaisesti historiallinen ilmiö, määrätyn maantieteellisen ympäristön, vuosisatoja kestäneen yhdessä asumisen, yhteisen kielen, tapojen, katsomusten ja intressien yhteen sitoma ihmisjoukko? Hallitsevilla luokilla on ollut pyrkimys tehdä salaperäisiksi yksinkertaisia asioita, tehdä realiteeteista magiaa.

Mitä on isänmaa? Onko se verenhimoinen hirviö, joka vaatii työtätekevältä kansalta nöyrää alistumista isiltä perittyyn yhteiskunnalliseen hierarkiaan, kaatumista kunnian kentillä hämärien, korkealentoisten aatteiden puolesta, verta, kyyneliä ja hikeä? Hallitsevat luokat ovat koettaneet isänmaastakin tehdä luokkaetujensa välikappaleen, jäykän, muuttumattoman käsitteen.

Kuitenkin osoittaa silmäys oman maamme historiaan, että kukin aikakausi on antanut isänmaalle oman sisältönsä, kunkin aikakauden johtava yhteiskuntaluokka painanut siihen oman henkensä leiman. Omaan aikaansa sidottu oli Sprengtportenin ja hänen kumppaniensa kansallisuus- ja isänmaakäsite, kun he 1700-luvun lopulla suunnittelivat Suomen irroittamista itsenäiseksi aatelistasavallaksi. Omaan aikaansa sidottu oli Arwidssonin ja Snellmanin kansallisuus- ja isänmaakäsite, jolla he mobilisoivat kansan syviä suomenkielisiä rivejä sitä etuoikeutettua yläluokkaa vastaan, joka oli omistanut itselleen niin kansallisuuden kuin isänmaankin. Kolmas muunnelma oli se kansallisuus- ja isänmaakäsite, jonka taantumuksellinen porvaristo kohotti vanhan yhteiskuntajärjestelmän suojamuuriksi nousevaa työväenliikettä vastaan ja josta se rakensi valtiollisen itsenäisyytemme.

Köyhälistön suuri opettaja vastasi sata vuotta sitten syytökseen, että kommunistit muka tahtovat hävittää työläisiltä isänmaan ja kansallisuuden, että ''työläisillä ei ole mitään isänmaata. Heiltä ei voi ottaa mitä heillä ei ole.'' Pitikö tämä väite paikkansa sata vuotta sitten? Ehdottomasti. Mutta tänään on tilanne toinen. Jo ensimmäisen maailmansodan kaaoksesta nousi työläisten johtama suurvalta, Neuvostoliitto, jonka kansojen isänmaallisuus toisessa maailmansodassa koki tulikokeensa ja hämmästytti koko maailmaa. Fasismin ja toisen maailmansodan aikakausi on merkinnyt vanhan porvarillisen kansallisuus- ja isänmaakäsitteen ristiriitaa, umpikujaa, vararikkoa. Kaikkien maiden kansallisuuskiihkoiset ja kiihkoisänmaalliset nähtiin liittoutuneina mustaksi internationaleksi omien kansojensa alistamiseksi suurpääoman kansainväliseen diktatuuriin. Sama aikakausi näki uuden, työtätekevien joukkojen vapaustaisteluun liittyvän kansallisuuskäsityksen ja isänmaallisuuden kansainvälisen läpimurron. Se ei ole ristiriidassa työväenliikkeen kansainvälisyyden kanssa. Työväenliike on lähes sadan vuoden aikana luonut kansainvälisiä yhdyssiteitä hyvin tietäen, että köyhälistön maailmanhistoriallinen vapaustaistelu ulottuu yli kansa- ja roturajojen ja liittää solidaarisuuden sitein kaikki ne, joita rahan or-

juus kuristaa. Mutta väritön kosmopolitismi on jo luonnollisista syistä ollut aina vieras työväenluokalle, jota asuinseutu ja äidinkieli sitoo paljon voimakkaammin kuin konsanaan hallitsevia luokkia. Ja mitä suurempi osuus vallasta jossakin maassa on työtätekevillä, sitä voimakkaampi on myös heidän isänmaallisuutensa.

Kun työtätekevät fasismin ja toisen maailmansodan aikakaudella ovat omaksuneet kansallisuusaatteen ja isänmaallisuuden, on tällä toisaalta kokonaan toinen leima kuin sillä ''kansallisuudella'' ja ''isänmaallisuudella'', jota reformistiset työväenjohtajat tyrkyttivät joukoilleen ensimmäisen maailmansodan syttyessä. Silloin se oli sovittelua, antautumista, heikkouden ilmaus. Nyt se on voiman ilmaus. Vanha porvarillinen nationalismi ja patriotismi ovat romahtaneet, valtaan nouseva työväenluokka kohottaa kansallisuuden ja isänmaan omiksi tunnuksikseen ja antaa niille oman henkensä leiman. ''Maa meidän on ja olla täytyy, vaan ei laiskain lurjusten.''

Kansakunnan ja isänmaan eräänä vertauskuvana on lippu. Siitäkin on hallitseva luokka pyrkinyt tekemään pyhän, salaperäisen esineen, jolle se juhlapuhein ja lakimääräyksin on vaatinut kansan kunnioitusta. Lippuun liittyy historiallisia perinteitä, jotka vaikuttavat siihen, millaisin tuntein kansa lippua katsoo. Vallankumousten myrsky hulmuaa Neuvostoliiton punaisessa lipussa tai Ranskan trikolorissa, taantumus ja sortovalta liittyvät mielikuviimme joittenkin toisten maitten lipuista. Mutta lipun sisältö ja tunnearvo voivat myös muuttua. Niinpä meidän siniristilippumme, joka kohosi vuoden 18 kansalaissodasta ja jota lapuanvuosina pakkomääräyksin tyrkytettiin työväelle, ei ole enää sama kuin silloin. Se on tänään Suomen demokraattisen tasavallan lippu, Suomen työtätekevän kansan lippu, ja se on huomenna oleva sitä vielä enemmän. Keskellä punavihreitä ja punaisia järjestölippujamme se ei ole enää vihollinen, vieras tungettelija; se kuuluu niiden keskelle, kuten isänmaa kuuluu työtätekeville ja kuten työväenluokka huomispäivänä on kansakunnan sisältö.

Vapaa Sana 18.4.1946

Signeeraamaton pääkirjoitus. — SKDL:n kansallista linjaa hahmotetaan tässä tavalla, joka sai Yrjö Leinon liittotoimikunnan ja eduskuntaryhmän yhteisessä kokouksessa varoittamaan liian rohkeasta etenemisestä.

Ei niin, toveri Kriticus

Hyvä ystäväni Kriticus on Kommunistin viime numerossa asettanut keskustelun alaiseksi nimim. Happamen pakinassaan tässä lehdessä esittämän väitteen, että työväestö ei tällä hetkellä tunne kylliksi kiinnostusta kulttuurikysymyksiin ja että meidän kulttuuritaistelumme siksi on jäänyt vaille tarpeellista tukea.

Kriticus esittää antiteesin: ''entäpä jos *kulttuuripiirejä* ei kiinnosta enää *työväenluokka*.''

Tämän uhkaväitteen todistukseksi hän esittää aluksi kaksi uutta väitettä:

1) ''Tämä kulttuurietujoukko, joka pääosaltaan on kokoonpantu henkilöistä, jotka eivät ole jokapäiväisessä välittömässä kosketuksessa työväenluokkaan, eivät ole siitä peräisin ja pääasiassa työskentelvät vain kulttuurikysymysten piirissä ... näkevät vain yleisen linjan, mutta eivät havaitse tuon yleisen tavoitteen saavuttamiseksi käytäviä välttämättömiä väliratkaisuja.''

2) ''Olemme kulttuurikysymyksissä joutuneet ja kietoutuneet taisteluihin ja yhteenottoihin vastustajan kanssa kysymyksissä, jotka ovat kaukana varsinaisen työväenluokan jokapäiväisistä kysymyksistä, *sen* edessä tällä hetkellä olevista kysymyksistä.''

Mitä tulee ensimmäiseen apuväitteeseen, minun on vaikea tietää, mitä toveri Kriticus tarkoittaa ''kulttuurietujoukolla''. Mikäli hän tarkoittaa sillä varsinaista Kiilan piiriä, hän on väärässä. Tämä sama väite esitettiin hiljattain eräässä keskustelutilaisuudessa, jossa en valitettavasti voinut olla läsnä ja jossa se tietämäni mukaan vakuuttavasti kumottiin. Toveri Kriticus oli tässä tilaisuudessa läsnä, joten ihmettelen, että hän katsoo aiheelliseksi tämän väitteen vielä toistaa. Missä ovat Kiilan jäsenet, jollei korviaan myöten mukana jokapäiväisessä poliittisessa taistelussa tai työväen omassa sivistystoiminnassa? Kaisu-Mirjam Rydberg — kansanedustajana ja Vapaan Sanan pakinoitsijana. Pentti Lahti — Työkansan Sanomain pakinoitsijana. Maija Savutie — Kansankulttuurin kirjallisena johtajana. Raoul Palmgren — niin, tässä minä istun, kirjoitan 90 % muusta kuin kulttuurista enkä ennätä edes pistäytyä Kiilan kokouksissa. Luulen, että koko Kiilassa on vain kaksi kirjailijaa, joilla on jonkinlainen ylellisyys omistautua pääasiassa luovalle kirjailijantyölle: Elvi Sinervo ja Arvo Turtiainen, molemmat sivumennen sanoen syntyperältään täysverisiä proletaareja ja tuotannollaan kiinteästi kiinni luokassaan. Luulen, että meillä on siihen varaa. He ovat meidän lahjakkaimmat työläiskirjailijamme ja heidän täytyy saada toteuttaa luovaa kykyään. Niin, ja sitten on Jarno Pennanen, josta pitäisi kirjoittaa pitkälti, sillä hän on ongelma sinänsä. Mutta tuskin voidaan kieltää, etteikö hän olisi suorittanut pääkaupungin kulttuuripiireissä työtä, johon ei ainoakaan toinen olisi pystynyt. Kenties se työ ei ole tapahtunut työväen elinkysymysten välittömässä läheisyydessä, mutta silti se on ollut suurimerkityksellistä. Missään tapauksessa ei yhden jäsenen perusteella voida määritellä koko Kiilaa.

Mikäli toveri Kriticus siis tarkoittaa ''kulttuurietujoukolla'' Kiilaa, hän on vää-

rässä ja antaa väärän todistuksen. Tämä ''kulttuurietujoukko'' on jokapäiväisessä kosketuksessa työväenluokkaan ja sitä myös ''kiinnostaa'' työväenluokka.

Mutta mikäli toveri Kriticus tarkoittaa koko sitä älymystö- ja sivistyneistöjoukkoa, joka sotien jälkeen (ja osittain jo ennen) on lähestynyt työväenliikettä, joka on ollut mukana SN-Seuran ja kenties SKDL:nkin toiminnassa, hän on oikeassa. Nämä ihmiset näkevät työväenliikkeen suuren linjan, mutta eivät voi olla kiinnostuneita jokaisesta päivänkysymyksestä. Mitenkähän muuten ei voikaan olla, se kai on meille selvää etukäteen. Mutta sen pahempi; nämä ihmiset ovat toivoneet myös työväen näkevän heidän kulttuuritaistelunsa suuren linjan ja saavansa työväeltä tukea taistelussaan taantumusta vastaan. He eivät ole sitä kylliksi saaneet, he ovat pettyneitä. On merkkejä siitä, että heitä ''ei enää kiinnosta työväenluokka'' — ainakaan siinä määrin kuin vuosi sitten.

Mennäksemme sitten toveri Kriticuksen toiseen apuväitteeseen: en uskoisi hänen tosissaan väittävän, että taistelu koulu-uudistuksen puolesta, taistelu Suomen Työväen Teatterista, Kirjailijaliitosta, Taiteilijaseurasta, Yleisradiosta tai taistelu kustannustoiminnan demokratisoinnista ''ovat kaukana varsinaisen työväenluokan jokapäiväisistä kysymyksistä'' eivätkä sille kuulu. Kyllä taistelu näillä rintamilla on elimellisessä vuorovaikutuksessa työväen muun vapautustaistelun kanssa. Lähinnä työväen mielenkiinto on luonnollisesti kohdistunut poliittisiin ja taloudellisiin tavoitteisiin, mutta kyllä se tahtoo myös lastensa kasvatusta demokraattisessa hengessä, kyllä se tahtoo myös edistyksellistä kirjallisuutta, teatteria, taidetta, radio-ohjelmaa. Ne saavutetaan vain taistellen. Tappio niitten rintamalla on myös tappio työväenluokan koko taistelurintamalla. Ja siitä juuri on kysymys, että samaan aikaan kun voittoja saavutetaan poliittisella ja taloudellisella rintamanosalla, kulttuuririntamalla on kärsitty pahoja tappioita, koska välttämätöntä joukkotukea on puuttunut. Ymmärrän, mistä tämä johtuu: työväen voimat ovat kokonaan kiinni muilla rintamanosilla. Ymmärrän myös, että näin on suurin piirtein täytynyt olla, voimamme ovat rajoitetut. Mutta kaikki eivät sitä ymmärrä, ja siinä on vaara. Kärsimme vielä pahempia tappioita, jollei muutosta ole aikaansaatavissa.

Kriticuskin myöntää, että ''se kulttuuritaistelu, jota kulttuurietujokkomme käy, on *täysin* sen yleisen linjan mukainen, jota työväenjärjestöjenkin taistelu seuraa''. Mutta hän väittää edelleen, että ''yleinen linja ei voi edetä, yleisiä tavoitteita ei voida saavuttaa, ellei näitä kysymyksiä ('hinta- ja palkkakysymystä, kansanhuoltoa, kansaneläkevakuutusta, tuotantokomiteoita ja lukuisia muita konkreettisia työväenluokan elinkysymyksiä') sitä ennen voiteta. Kulttuurietujoukon taistelu on turhaa, jos taistelu näistä kysymyksistä menetetään.''

Tunnustan viimeisen lauseen, en tunnusta edellistä. Mutta antakaamme Kriticuksen jatkaa:

''Ei ole kysymys laajan rintaman eri lohkoista. Kulttuuririntama on kyllä erikseen, taloudellinen, poliittinen ja ammatillinen erikseen, mutta kulttuurietujoukkomme, Kiila, 40-luku ja muut eivät ole vain joukko-osasto, vaan mieluummin *aselaji* yhteisessä taistelussamme. Yksi aselaji ei riitä ratkaisemaan taistelua millään rintamanosalla. Niitä tarvitaan kaikkia jokaisella rintamanosalla taitavasti johdettuina ja käytettyinä. —— Eikö olisi syytä vetäytyä hieman takaisin, lainata kulttuuriaselajia työväenjärjestöjen edessä olevien taistelujen voittamiseksi. Uskallan olettaa, että vasta sitten kun se on tapahtunut saa kulttuuririntama puolestaan jälleen *joukot* käytettäväkseen oman taistelunsa voittamiseksi. Mutta vain tällä ehdolla.''

Kriticus on aivan oikeassa sanoessaan, että eri rintamanosilla on eri ajankohtina määrätty tärkeysjärjestys, vieläpä siinäkin, että kulttuuririntama ei ole tällä hetkellä tärkein. Päävoimat on kunakin ajankohtana keskitettävä yhden päätavoitteen saavuttamiseksi. *Mutta:* sinä olet epädialektinen, toveri Kriticus, asettaessasi eri rintamanosat semmoisinaan myös määrättyyn peräkkäisjärjestykseen. *Rintaman kokonaisuudessaan täytyy kestää. Emme voi tyhjentää jotain rintamanosaa hyökätäksemme toisella. Siitä seuraa rintamamurto omalle puolellemme, mikä vaarantaa myös hyökkäyksemme päärintamalla. Kulttuuririntamalla on omat ajankohtaiset tehtävänsä, joiden laiminlyömisestä tulee olemaan kauaskantoiset kielteiset seuraukset koko taistelullemme.*

Ennenkaikkea on kysymys sivistyneistön voittamisesta demokratian puolelle. Se ei ole vain ideologinen, vaan myös — ja ennen kaikkea — taloudellinen kysymys. Ja siinä suhteessa on meidän taholtamme käsitykseni mukaan tapahtunut laiminlyöntejä, jotka olisi korjattava, mitä pikemmin sen parempi. Sivistyneistö on vaikeuksissa ja tarvitsee meitä. Mutta myös me tarvitsemme sivistyneistöä. Joka päivä antaa todistuksia henkisten voimien puutteesta liikkeessämme. Niiden saaminen helpottaa taistelua jokaisella rintamanosallamme. Meillä ei totisesti ole varaa ajaa sivistyneistöä uudelleen taantumuksen syliin.

Vihdoin jää jäljelle toveri Kriticuksen vaatimus kulttuuriaselajimme ''lainaamisesta'' ''työväenjärjestöjen edessä olevien taistelujen voittamiseksi''. Eikö sitten näin ole jo tapahtunut ja jatkuvasti tapahdu? Näen vappurunon Kommunistissa: kirjoittaja on Elvi Sinervo. Näen vappurunon Työkansan Sanomissa: kirjoittaja on Pentti Lahti. Näen vappurunon Vapaalle Sanalle: kirjoittaja on Arvo Turtiainen. Pitäisikö heidän inspiroitua myös hinta- ja palkkakysymyksestä, kansanhuollosta, kansaneläkevakuutuksesta, tuotantokomiteoista ja ''muista konkreettisista työväenluokan elinkysymyksistä''?

Ei niin, toveri Kriticus. Olen aina ihaillut sinun elävää kulttuuriharrastustasi, mutta tässä asiassa sinä olet poroporvari, tässä asiassa sinä seisot luomisprosessin salaisuuden ulkopuolella. Runouden olemukseen kuuluu tietty yleisnäkemys, runouden olemukseen kuuluu tietty välimatka. Vaatimalla runoilijoiltaan antautumista päivänpoliittiseen nikkarointiin työväenluokka on jo menettänyt kyllin monta lahjakasta runoilijaa — luopioina tai henkisesti näivettyneinä. Siihen ei ole varaa. Todella lahjakkaille, luoville runoilijoilleen työväenluokan täytyy antaa tilaisuus suureen taiteelliseen luomistyöhön; kirjallisen käsityön täytyy heillä jäädä vain puhdetyön asemaan. Runouden käsityöläisiä meillä on kyllä riittämiin, asetettakoon kukin paikoilleen.

Rakas toveri Kriticus: toivon, että voimme olla tästä yksimielisiä. Ymmärrän kirjoituksesi motiivin: hyvä sydämesi on saanut sinut ritarillisesti puolustamaan työväenliikettä syytöstä vastaan, että se olisi laiminlyönyt kulttuurivoimien tukemisen. Tämä asenne on saanut sinut heittämään syytöksen kulttuurivoimien niskoille, lausumaan siitä väärän todistuksen. Toivon, että olet kyllin ritarillinen myös tunnustamaan tämän.

Vapaa Sana 28.4.1946

Nimimerkki RP:n artikkeli. — Nimimerkki Kriticuksen takana Kansankulttuurin toimitusjohtaja ja SN-Seuran myöh. pääsihteeri Toivo Karvonen (s. 1900), joka nimellä Paul Hansen oli esiintynyt myös 30-luvun Kirjallisuuslehden kirjoittajana. Kriticuksen artikkeliin puuttuivat myös Maija Savutie (Soihdun vappunumero) ja Arvo Turtiainen (Kommunisti 15.5.1946, sis. Minun maailmani, Tammi 1978).

Radion kulttuuri-ikkuna Eurooppaan

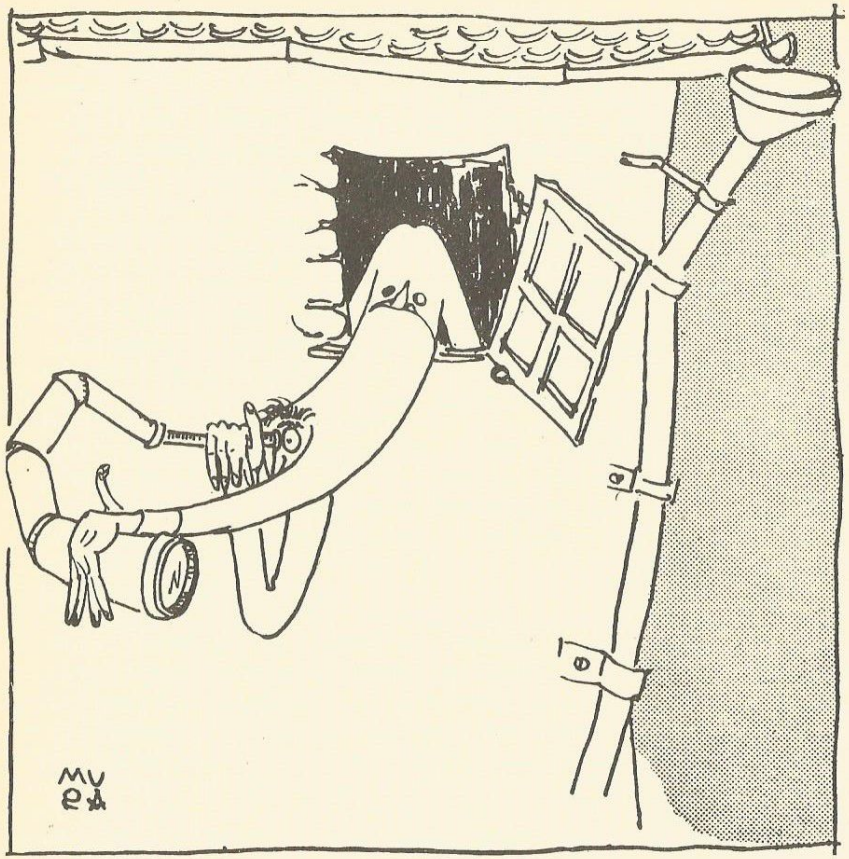

Raoul Palmgren oli 40-luvulla tunnettu radioääni, sekä ''suuren linjan esitelmöitsijä (oik.) että ''ikkunoiden'' avaaja ''itään ja länteen'', josta Kauppalehden pilapiirros ''Maisteri Palmgrenin objektiivinen kiikari'' vuodelta 1946.

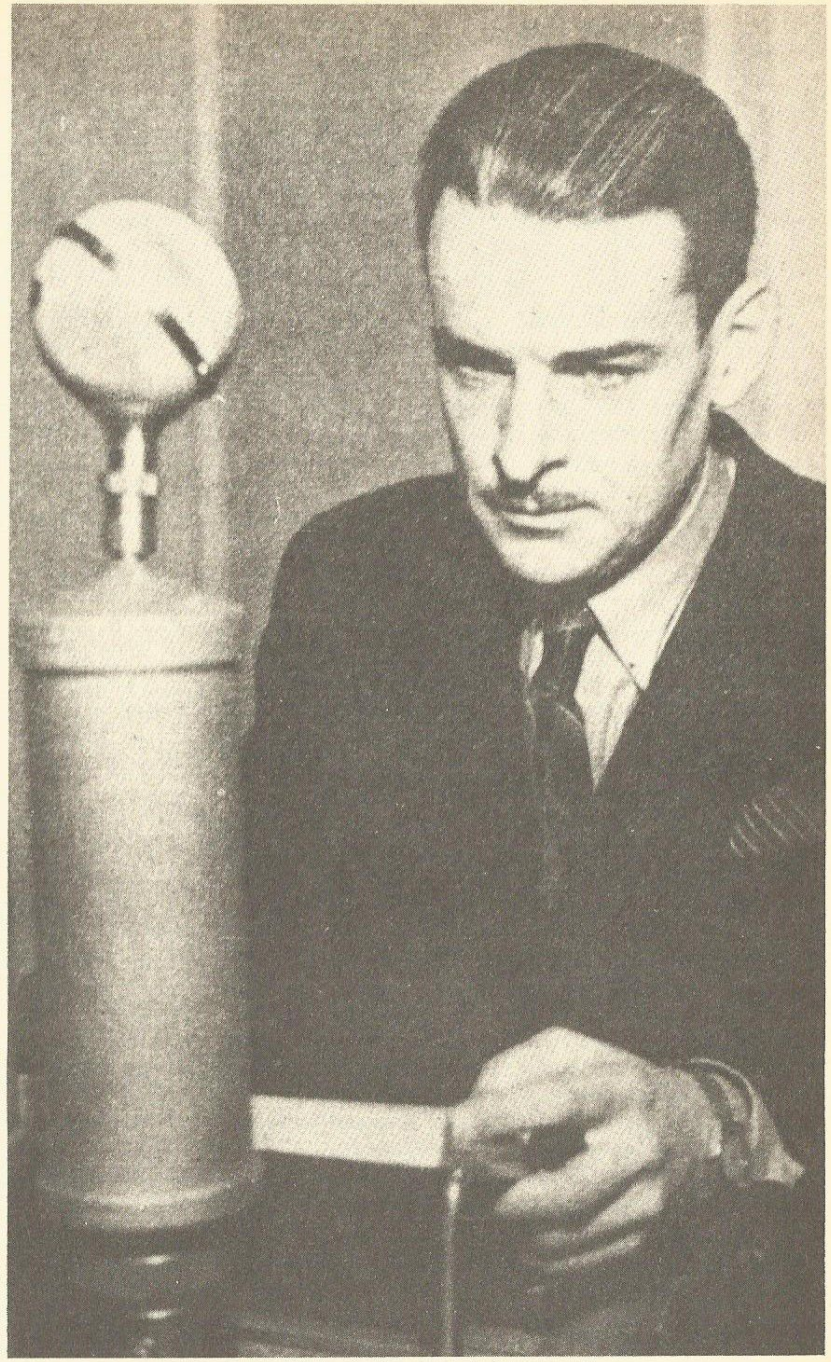

Teesejä Snellmanista

''Viisauden alku on tosiasiain tunnustaminen.''
Carlyle

Kansallisesta herättäjästämme on tullut kansallinen myytti. Äskeisissä sodissamme tämä myytti kärsi lopullisen katastrofin. Koskeeko se myös kansallista herättäjäämme?

J.W. Snellman kävi nuoruudentaistelunsa 1830-luvulla akateemisen vapauden puolesta. Hän kävi tämän taistelun Pyhän allianssin taantumuksen varjossa taantumuksellista virkavaltaa ja obskurantismia vastaan. Ne, jotka yli sata vuotta myöhemmin vetoavat hänen sanoihinsa esiintyessään yliopistotaantumuksen puolesta maan demokraattista hallitussuuntaa vastaan, ovat vailla historiallista näkemystä tai suoranaisia väärentäjiä.

J.W. Snellman liittyi tiedemiehenä Hegeliin ja saksalaiseen idealismiin, mutta hän on myös nähnyt saksalaisen hengen hämäryyden, verrannut hegelismiä skolastiikkaan ja kohottanut sen yläpuolelle länsimaiden kirkkaan, realistisen ajattelun. Hän rakensi valtiokäsityksensä sille metafyysiselle käsitykselle, että valtio on siveellisyyden korkein ilmenemismuoto ja että kansallishenki on sen perustana, mutta käytännöllisessä toiminnassaan hän on käsittänyt valtioelämän reaalisten yhteiskunnallisten etukysymysten taisteluna, toiminut taloudellisten, yhteiskunnallisten ja sivistyksellisten uudistusten puolesta. Hänen seuraajansa ovat tässä suhteessa perineet häneltä vain hämäryyden ja skolastiikan.

Sanomalehtimiehenä Snellman ei vain taistellut kansallisuusaatteen ja kieliuudistuksen puolesta, vaan ennen kaikkea taloudellisten ja yhteiskunnallisten uudistusten, tuon ajan edistyksellisten uudistusten puolesta, paljasti epäkohtia naisen asemassa, elinkeinolainsäädännössä, maatyöväen asemassa, irtolaislainsäädännössä. Kansallisuusideologia on hänelle politiikan salakieli oloissa, joissa politiikasta ei voinut avoimesti kirjoittaa. Ne, jotka itsenäisyysajalla ovat tehneet Snellmanista aatteellisen lippunsa, ovat kokonaan unohtaneet, että hän oli myös ja ennen kaikkea yhteiskunnallinen taistelija, nousevien yhteiskuntaluokkien puolestapuhuja.

Snellmanissa on nähty vain kansallisuusideologi. Sellaisena hänestä on tehty AKS:n profeetta, kansalliskiihkon, ruotsalaisvihan ja Suur-Suomi-aatteen profeetta. Se on väärennys. Snellman itse näki kansallisuus- ja kielitaistelun yhteiskunnallisena kysymyksenä: se merkitsi hänen aikanaan oikeudettomien suomenkielisten kansanluokkien murtautumista taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen vaikutusvaltaan, sivistykseen. Tämä yhteiskunnallinen liike on ajat sitten saavuttanut päämääränsä. Snellmanin vaatimukset, jotka 1840 merkitsivät historiallista edistystä ja oikeudenmukaisuutta, merkitsevät 1940 taantumusta ja vääryyttä. Snellman aitosuomalaisuuden oppi-isänä on väärennös, itse hän useaan otteeseen puolusti ruotsalaisen rahvaan oikeutta omakieliseen sivistykseen. Hän ei ollut myöskään mikään nationalisti: vain vuorovaikutuksessa muiden kansakuntain kanssa hän näki kansallisen sivistyksen kukoistavan. Ja kaikkein vähiten hän oli Suur-Suomen ja sotapolitiikan kannattaja. ''Suomi ei voi saada mitään aikaan väkivallalla'', hän sanoo kuuluisassa kirjeessään Cygnaeukselle 1840, ''sivistyksen voima on sen ainoa pelastus.''

Kuten nuortaantumukselliset ovat väärentäneet Snellmanin kansallisuusideologina, ovat vanhoilliset monopolisoineet hänet käytännöllisenä valtiomiehenä. Valtiollinen suunta, joka ennen itsenäisyyttä kantoi suomettarelaisuuden ja sen jälkeen kansallisen kokoomuksen nimeä, on tehnyt hänestä lipun vanhoillisen paikoillaanpysymisen ohjelmalleen. Snellman oli vanhoillinen siinä mielessä, että hän pyrki toteuttamaan vain sen, mihin hänen aikanaan oli reaalipoliittiset edellytykset. Mutta tosiasiassa hän oli suuri uudistaja, jopa mullistaja. Hänen johdollaan suoritettiin 1850- ja 60-luvuilla suomalaisen kapitalismin historiallinen läpimurto: se oli vallankumous, vaikkakin hiljainen. Ne muodot, joissa tämä vallankumous toteutettiin, olivat kapitalistisbyrokraattiset, kovat ja säälimättömät köyhälistöä kohtaan, mutta Snellmanilla oli siihen historiallinen oikeutus: kapitalismin läpimurto oli silloin historian edistyksellinen sisältö. Tämä käytännönpolitiikka samoinkuin Snellmanin taistelu nousevaa työväenliikettä ja uusia aatteita vastaan ovat kuitenkin aikaansa sidotut: ne, jotka 50 ja 80 vuotta myöhemmin, kokonaan muuttuneissa olosuhteissa, toistavat Snellmanin toimenpiteitä ja sanoja, ovat historian väärentäjiä, he eivät käsitä, että se, mikä oli edistystä 1866, on taantumusta 1906 tai 1946.

Mutta vaikka Snellmanin käytännöllinen talous- ja yhteiskuntapolitiikka oli aikaansa sidottu, on hänen politiikkansa realistinen henki jatkuvasti pätevä. Snellman jos kukaan käsitti pienen kansan aseman ja mahdollisuudet. Snellman jos kukaan käsitti, että Suomen on rakennettava politiikkansa sille maantieteelliselle tosiasialle, että se on suuren Venäjän välitön naapuri ja että sen rauha ja sota, sen kukoistus ja perikato on riippuvainen siitä, miten se saa suhteensa Venäjään järjestetyiksi. Siksi hän 1850-luvulla, Krimin sodan yhteydessä, tuomitsi Ruotsiin siirtyneiden emigranttien vehkeilyt Suomen irroittamiseksi Venäjästä sodan avulla, siksi hän 1863, Puolan kapinan yhteydessä, jälleen kohotti varoittavan äänensä, siksi hän 1880 luki tuomion yli Becker Beyn samanlaisten suunnitelmien. Tämän Snellmanin ajatuksen, hänen *todellisen kuningasajatuksensa,* ovat itsenäisyysajan johtomiehet unohtaneet, ja tulokset ovat olleet kohtalokkaat. Jos missään niin tässä on aika palata Snellmaniin. Suomi on nyt valtiollisesti itsenäinen ja sen naapurina on vapaa, edistyksellinen Venäjä, Neuvostoliitto. Se, mikä Snellmanin aikana oli maantieteellinen pakko ja välttämätön paha, on nyt meidän ainutlaatuinen yhteiskunnallinen ja valtiollinen etumme.

Vapaa Sana 12.5.1946
Tämä signeeraamaton pääkirjoitus, jonka rinnalla oli julkaistuna J.W. Snellmanin sodanvastainen artikkeli ''Sota vai rauha Suomelle'' (Litteraturblad 1863), vaikutti saatujen tietojen mukaan ajan sivistyneistöpiireissä shokin tavoin ja oli alkuna vuosikymmeniä jatkuneelle Snellmanin uudestiarvioinnille.

Järjestelmä Immonen

I

Olen ollut käräjillä, oikein vanhan hyvän ajan suomalaisilla käräjillä. Ne ovat toista kuin sota-ajan kenttätuomiot sotaoikeuksissa ja hovioikeuksissa, joissa sodan ja fasismin vastustajia tuomittiin ilman pitempiä puheita. Täällä harkitaan perusteellisesti, täällä täytetään muodollisuudet, täällä lykätään ja lykätään. Kysymyksessä on Sonkajärven pitäjän käräjäkunnan kihlakunnanoikeus. Esillä on ns. Sukevan juttu. Oikeuden istuntopaikkana on Iisalmen pitäjän Iisalmen kylän vankitupa n. 1 km Iisalmen kaupungista.

Rakennukseen kuuluu tupa, josta ovet vievät kamariin ja kahteen vankiselliin. Vankiselleissä säilytetään vankeja. Kamarissa säilytetään todistajia. Tuvassa istuu oikeus.

Näkymä ei ole järin juhlallinen. Tuvan perällä on rinnakkain kaksi pöytää. Pöytien takana istuu oikeuden puheenjohtaja Eino Heilimo , ent. Hjellman, ent. Viipurin hovioikeuden varapresidentti, ent. Viipurin shakkiklubin puheenjohtaja ja ent. IKL:n edustajaehdokas — nykyisin Sonkajärven tuomiokunnan tuomari. Tyyppinä oikea vanhan ruotsalaisen virkaylimystön edustaja, sen, josta Suomen kansan sananlaskuissa on niin syvällisiä ja katkeria elämänviisauksia. Tuomarinpöydän päässä istuu kaitaisena käräjäkirjuri. Tuomarista vasemmalle, penkillä ikkunan ääressä, istuvat lautamiehet. Tuomarista oikealle, suuren leivinuunin liepeellä, istuvat puolustusasianajajineen syytetyt, talousvahtimestari Immonen, lempinimeltä Pataässä, ja vartija Laine, lempinimeltä Ponkka. Keskilattialla on syyttäjän, varatuomari Kyläsen pöytä. Hänen takanaan istuu yleisö, suureksi osaksi Sukevan vartijoita omaisineen, joukossa myös Sukevan omalaatuisen kuuluisa johtaja Autio, eli kuten hän itse rakasti itseään kutsuttavan: rosvopäällikkö Sutki.

Esillä oli keskiviikkona — jolloin minä olin paikalla — Immosen ja Laineen asia. Aamupäivä meni revisioviraston lausunnon käsittelyyn, jossa Sukevan keskusvankilan taloudenhoidossa ilmenneet törkeät väärinkäytökset saivat virallisen vahvistuksen. Iltapäivällä tuli syyttäjän todistajain vuoro. Olin yksi heistä.

II

Oli tapahtunut näin: Eräänä sunnuntaiaamuna syksyllä 1943 saapui vartija Rönkkä äkkiä yhteiskerrokselle, jonka puhdistajana minulla oli kunnia toimia. Hän komensi jonoon käytävälle erään yhteishuoneen asujamiston, 8—9 miestä. Sitten saapui vahtimestari Immonen aloittaen myrskyisen tutkimuksen luvattomista kessukaupoista, joita mainitun kämpän miehistön oli todettu harjoittaneen. En nähnyt tätä näytelmää, mutta avoimeen pesuselliin, jossa oleskelin, kuulin käytävästä äänet, jotka eivät todistaneet vain tutkinnosta, vaan myös rangaistuksesta: lyöntejä, rähinää, uhkauksia, kirouksia, vastaväitteitä. Apupuhdistaja, seppä Lauri Nummela seisoi pesusellin ovella ja näki koko tapahtuman. Kun se oli ohi ja pieksetyt miehet suljetut takaisin selliinsä, riensi Nummela kertomaan minulle näkemänsä, minkä lisäksi menin kohta ko. selliin haastattelemaan pieksetyitä. He olivat likipitäen kaikki isoja, riskejä miehiä. Kysyin, kuinka he sietävät yhden miehen antavan selkään koko kämpälle. Vastaus oli: mitä vastustus kannattaa, joutuu vain erikoiskäsittelyyn ja saa kokea vielä pahempaa.

Tuomari luki tutkijalle antamani selostuksen. Vahvistin sen. Tuomari sanoi väheksyvällä äänellä: Te siis vain *kuulitte*. Ja käräjäkirjuri varmaankin kirjoitti pöytäkirjaan: hän vain kuuli.

Mutta Lauri Nummela myös näki. Hän oli kriminaali, joka vapautui vasta äskettäin ja jolla ei ole kansalaisluottamusta. Mutta ennenpitkää hänellä on.

Tuomari kääntyi syytetyn puoleen: mitä Teillä on asian johdosta sanomista.

Immonen nousi. Hän on hieman laihtunut, mutta vahva ja kookas hän on edelleen. Kuten vangit sanoivat: karju. Hänen tukkansa on ajettu lyhyeksi, mikä kyllä ei johdu siitä, että hän olisi pidätetty: hän on raskaista syytöksistä huolimatta yhä vapaalla jalalla. Aivan yhtä röyhkeän näköinen hän ei ole kuin voimansa päivinä. Leuka ei ole samalla tavoin hyökkäävä, silmät luimistelevat.

— En voi muistaa tapausta, hän sanoo. Sattui useinkin, että jonkin kämpän miehistö piti ottaa käytävälle tutkittavaksi, kun oli tullut ilmi laittomia kauppoja. Mutta mitään väkivaltaa siinä ei tapahtunut, sellainen on pelkkää kuvittelua. Tietysti täytyi käyttää tiukkaa äänensävyä ja tietysti syntyi kolinaa, kun vankien riisuutuessa saappaita putosi lattialle.

— Sihteeri merkitsee pöytäkirjaan: syntyi kolinaa, kun saappaita putosi lattialle, sanelee tuomari.

Myöhemmin kuulen Immosen puolustuspuheessaan selittäneen kaikki syytökset kuvittelun ja kostonhalun ilmauksiksi; mikäli niissä jossakin oli perää, se johtui siitä, että hänkin oli *järjestelmän* uhri.

Hänkö järjestelmän *uhri?* Hän oli järjestelmä *itse!*

III

Täällä tutkitaan ja tutkitaan, lykätään ja lykätään ja kuitenkin asia on päivänselvä. *Systeemi Immonen on selvä. Tai systeemi Autio, miltä kannalta sen ottaa.*

Autio oli Sukevan keskuvankilan vastuunalainen johtaja. Hän veisasi viisi tehtävästään. Hänelle kapteenin titteli ja paikallisen hevosvarikon päällikkyys merkitsivät kymmenesti enemmän. Sukeva oli kuuluisa hyvinsyötetyistä, kiiltävistä hevosistaan ja nälkäisistä, luurankomaisista vangeistaan.

Johtaja Autiota näki harvoin. Silloin tällöin, epäsäännöllisin väliajoin, hän otti vankeja vastaanotolleen, lupasi paljon ja unohti kaiken. Apulaisjohtaja taas oli pelkkä paperiherra, joka istui kansliassaan ja täytti sarakkeita. Järjestyksen pito (eli vankeinhoito, kuten sitä kauniisti nimitettiin) jäi vankilan ''aliupseerien'' käsiin. Mutta ei niinkään v.a. vartiopäällikön (vaikkei hänkään mikään pyhimys ollut)

kuin talousvahtimestarin, jolla kaiken järjen mukaan ei pitänyt olla mitään tekemistä kurinpidon kanssa. Hän muodosti vankilassa oman oikeusjärjestelmänsä, valtion valtiossa, joka toimi selvin gestapomenetelmin. Immosella oli apulaisinaan eräitä pahimpia vartijoita ja myös eräs vanki, Humalainen nimeltään, joka toimi rangaistuskerroksen puhdistajana ja samalla vankien pamputtajana, saaden siitä ylimääräiset ruoka- ja tupakka-annokset. Tämän järjestelmän tuloksena pahoinpideltiin satoja ja taas satoja vankeja, suoritettiin raakalaistekoja, joista kellarikerroksesta kuuluneet valitushuudot ja tiheät kuolemantapaukset kertoivat omaa kieltään.

Tämä järjestelmä toimi Immosen johdolla ja Aution (vähintään hiljaisella) suostumuksella.

Sillä on vielä rinnakkaisjärjestelmä: taloudellinen ryöväys, jonka kautta vankilaviranomaiset veivät osansa vankien muutenkin niukoista annoksista. Sekin on toiminut täysin systemaattisesti ja siinäkin on Immosella talousvahtimestarina ollut avainasema.

Nämä ovat aivan päivänselviä tosiasioita. Niistä eivät puhuneet vain selleihinsä suljetut rangaistusvangit, joitten yhteydet ulkomaailmaan ovat heikot ja joitten voi väittää elävän pakkomielteiden vallassa. Myös kaikki luottovangit, kirjurit, puhdistajat — nuo vankilan etuoikeutetut, jotka pääsevät liikkumaan paljon ja näkemään paljon, todistavat siitä yksimielisesti. Samoin monet vartijat, kun heidän kanssaan puhuu kahdenkesken.

Tapaus on selvä: saksalainen keskitysleirijärjestelmä suomalaisissa mittasuhteissa. Mutta oikeus halkoo hiuksia, pitkittää, lykkää ja lykkää taas. Ihmispedot Belsenin ja Buchenwaldin rikollisluokkaa kulkevat vapaalla jalalla ja nauravat koko jutulle: ilveilyä.

IV

Todistajain odotushuoneessa toimii toinen tuomioistuin. Siellä oli minun ohellani kuusi entistä Sukevan vankia, useimmat sodasta kieltäytyjiä, nyt demokraattisen järjestötoiminnan aktiiveja eri puolilla Suomea.

Hra kihlakunnanoikeudentuomarille olisi ollut terveellistä kuulla tämäkin kansan mielipide. Hän olisi huomannut, että oikeudenkäynti ei ole mitään shakkipeliä, vaan kansan oikeudentunnon tunnollista huomioonottamista (hän kuulikin siitä osan, sillä muutamat näistä todistajista eivät voineet kiivastumatta kuunnella Immosen verukkeita ja vastaväitteitä, vaan antoivat mielipiteensä hänestä kuulua niin, että oikeustupa kaikui!).

Tämä tapaus on selvä kuin Mussolinin juttu, sanoivat miehet, jotka olivat tulleet tänne pajoista ja aurankurjesta, ruskeina ja ahavoituneina. Miksi sitä ei voida ratkaista yhtä mutkattomasti?

— Minä sanon, kuinka oikeudenkäynti olisi järjestettävä, sanoi eräs. Kaikki sodanaikaiset Sukevan vangit olisi kerättävä Messuhalliin, ja lavalle tuotava kaikki samanaikaiset vanginvartijat, yksi kerrallaan, ja kysyttävä: onko kellään mitään tätä miestä vastaan? Se, jota vastaan kellään ei olisi mitään, olisi vapaa. Ja syyllisiä vastaan saisi jokainen esittää syytöksensä. Syytökset verrattaisiin keskenään, tuomiot julistettaisiin. Se ei kestäisi viikkoa enempää, siitä olen varma. Ja tuomiot tulisivat

sellaiset, että oikeudentunto olisi tyydytetty.

Sanoivat ne todistajiksi kutsutut miehet muutakin — tästä tuomarista ja oikeuslaitoksesta yleensä. Näitten miesten oikeudentunto oli kuohuksissa siitä näytelmästä, jota Sukevan jutussa nyt näytellään, kuten on kansan enemmistönkin oikeudentunto. Oikeuslaitos ja kansan oikeustajunta ovat joutuneet ristiriitaan. Onko oikeuslaitos kansaa varten vai kansa oikeuslaitosta varten? Oikeuslaitoksesta on muodostunut pato demokraattisen kehityksen tielle. Avattakoon se ennenkuin se murretaan. Poistettakoon virkamiesten erottamattomuus, kuten kolmen suuren puolueen ohjelmassa on sovittu. Jos Sukevan jutusta on jotain hyötyä ollut, niin se, että se on osoittanut, että *oikeuslaitoksen uudistusta ei enää voida viivytellä.*

Vapaa Sana 17.5.1946

Runsaat 2,5 vuotta kestäneen vankilatuomionsa aikana — jota kuvaili hirtehishumoristiseen tyyliin Demokraattisen Kansan Joulussa 1945 julkaisemassaan muistelmassa ''Porvarin vankiluolissa'' — RP joutui kokemaan monenlaisia sota-ajan vankilaelämän ilmiöitä, mukaanluettuna vartijamielivalta ja erilaiset taloudelliset väärinkäytökset. Oikeuskanslerin viraston järjestämässä vankilaväärinkäytösten tutkimuksessa hänkin oli kokemuksistaan kuultavana, mistä seurasi esiintyminen syyttäjän todistajana Hämeenlinnan raastuvanoikeudessa ja Sonkajärven kihlakunnanoikeudessa (Sukevan juttu). Jälkimmäisestä olemme reportaasi.

Ihminen on poistunut keskeltämme

Jos yritetään arvioida Wiikin elämäntyötä, voidaan sanoa, että se käsittää melkein koko Suomen työväenliikkeen historian. Wiik on kokenut maamme työväenliikkeen nousut ja laskut, sen voitot ja tappiot. 45 vuotta hän ennätti olla mukana työväenliikkeessä ja siitä lähes 40 vuotta varsin keskeisillä paikoilla. Käytännöllisessä järjestötoiminnassa, sanomalehtimiehenä, puhujana, poliittisessa elämässä kansanedustajana hän on suorittanut määrässä ja laadussa harvinaisen elämäntyön. Mutta se iskulause, joka 30-luvulla asetti "Wiikin teorian Tannerin käytäntöä" vastaan, osuu varmaankin oikeaan siinä, että Wiik sekä henkiseltä rakenteeltaan että toiminnaltaan oli sittenkin enemmän teoreetikko kuin käytännön poliitikko.

Suurimman työnsä hän on tehnyt Suomen työväenluokan opettajana: tieteellisen sosialismin välittäjänä ja selvittelijänä, marxilaisuuden soveltajana historialliseen menneisyyteen ja päivänpolttavaan nykyhetkeen.

Alituisesti hän taisteli opin puhtauden puolesta, alituisesti hän taisteli marxilaisuuden vesittäjiä ja väärentäjiä vastaan. Ja vaikka hän itse ei joka suhteessa — esim. tietoteorian kohdalla — omaksunut dialektista materialismia, hän on epäilemättä parhaimpia marxilaisuuden tuntijoita, mitä meillä on ollut ja tehnyt sen levittämiseksi työtä kuin vain harvat.

Luonteenominaisuuksiltaan ja teoreetikkona oli Wiik jo kuin ennakolta määrätty oppositiomieheksi ja tätä asennetta kehitti hänen vastakohtasuhteensa Tanneriin tämän valtakaudella. Tässä asenteessa olisi voinut olla hedelmättömyyden vaara, mutta siitä pelasti Wiikin hänen korkea periaatteellisuutensa, hänen eetillinen ihanteellisuutensa.

Kantamalla pikkupiirteisen reformismin aikoina korkealla aatteen lippua, pitämällä etualalla suurta päämäärää hän teki suurenmoisen työn estämällä sosiaalidemokraattista työväenliikettä kokonaan vajoamasta reformismin suohon. Suuremmalla syyllä kuin ketään toista voidaan Wiikiä nimittää Suomen työväenliikkeen omaksitunnoksi.

Häntä ei oltu luotu johtajaksi: hän oli siihen liian vaatimaton, liian yksilöllinen, liian tunnontarkka, liian omantunnontarkka, liian älykäs. Valta tekee tyhmäksi, sanoi hän minulle kerran.

Hän tunsi varmaan omakseen Luciferin viisauden Anatole Francen "Enkelien kapinassa": ei koskaan ottaa valtaa, aina valmistaa vallankumousta.

Wiikiltä puuttuivat kaikki suuret eleet joukkojen hurmaamiseksi, hän oli erakko jonka oli vaikeata saavuttaa kosketusta kanssaihmisiinsä. Hänen originellisuutensa on ollut lukemattomien kaskujen aiheena. Olisi ollut mahdotonta kuvitella häntä ministerinä tai muuna etikettiin sidottuna julkisuuden ihmisenä. Hän suoritti elämäntyönsä toisella tavalla. Enemmän kuin ura hänelle merkitsi elämä. Enemmän kuin asema riippumattomuus. Enemmän kuin konsulin vaippa kansantribuunin

koskemattomuus. Enemmän kuin valta totuuden ääni.

On järkyttävää ajatella miten epäajanmukainen Wiikin tapainen ihminen oli meidän kymmenluvuillamme.

Ne ovat olleet diktaattorien ja kondottierien aikaa. Teatraaliset johtajahahmot ovat meidän aikanamme esittäneet mahtipontista sankarinäytelmää, ympäröineet itsensä aseitten ja univormujen loistolla, lippumetsällä ja vyöryvillä kannattajajoukoilla, täyttäneet eetterin suurilla sanoilla ja maanosan raunioilla ja ihmisruumiilla. Ihmiset on totutettu ihailemaan voimaa, terveyttä, häikäilemättömyyttä, yli-ihmistä tai ihmispetoa. Tänä aikana keskuudessamme on vaikuttanut pieni, ujo, nukkavieru, vaatimaton, erakkomainen ihminen, joka ei ole kohottanut ääntään, ei heittänyt esiin demagogisia tunnuksia, ei kiihoittanut, ei kalastellut suosiota, vaan täyttänyt elämänsä lakkaamattomalla aherruksella, oikeamielisyydellä ja hyvyydellä, mutta myös pyhällä, profeetallisella vihalla rahamahtia, sortoa ja sotaa vastaan. Ei niin että hän olisi ollut poliittisesti erehtymätön, ei niin että hän olisi luonteeltaankaan ollut vailla virheitä. Mutta siitä huolimatta — ja ehkä juuri siksi — hän oli ainutlaatuinen. Vasta hänen kuoltuaan me sen täysin käsitämme, kun on kuin ilma ympärillämme olisi tullut koleammaksi, auringonvalo himmeämmäksi.

Meidän keskellämme oli vaeltanut ihminen, kokonainen ja samalla vastakohdista rajattoman rikas.

Ihminen, joka eli kokonaan totuudelle, aatteelle, työtätekevien asialle. Ihminen, joka rakasti kaikkea luonnossa, linnunradasta ja ihmisestä maan matoon ja heinänkorteen saakka. Ihminen, joka sisäisiltä mitoiltaan oli niin rikas, niin monitahoinen, niin monelle tietämyksen alalle suuntautunut, että hänestä voidaan sanoa — ja tässä tapauksessa se ei ole pelkkä korulause — että mikään inhimillinen ei ollut hänelle vierasta.

Keskellä petojen raunioittamaa maailmaa on ihminen poistunut keskeltämme: meitä viluttaa. Mies, jota nimitettiin työväenliikkeen omaksitunnoksi, on poistunut, kansantribuunin ääni on vaiennut: me tunnemme turvattomuutta. Mutta: hänen ihmisyytensä *muisto* on meitä lämmittävä, hänen kansantribuunin äänensä on kaikuva meille yli kuolemankin rajojen, ja eikö ole niin, että hänen herättämänsä ja vahvistamansa omantunnonääni kuiskaa yhä voimakkaampana meidän jokaisen rinnassa kutsuen väsymättömään taisteluun työväenluokan yhtenäisyyden puolesta, sosialismin toteuttamisen puolesta, korkeamman ihmisyyden puolesta. Me emme tukahduta sitä ääntä, toveri Caius.

Vapaa Sana 10.7.1946
RP:n muistopuhe K.H. Wiikin haudalla Helsingin Uudella hautausmaalla 9.7.1946. Wiikin elämäntyötä yksityiskohtaisemmin RP käsitteli tutkielmassaan "K.H. Wiik — oikeaoppinen ja omatunto" Dem. Kansan kalenteri 1953 (1952).

Kenraali Samjatin ja kaksi karttaa

Punaisen armeijan kenraalimajuri Samjatin on äskettäin palauttanut mieliin eräitä tosiasioita toisesta maailmansodasta.

Kun Hitler aloitti hyökkäyksensä Neuvostoliittoa vastaan, hän heitti itärintamalle 180 280:sta divisioonastaan, joiden lisäksi tuli 40 divisioonaa Saksan vasallivaltioista. 22:sta panssaridivisioonastaan hän asetti Neuvostoliittoa vastaan 19 ja 4:stä ilma-armeijastaan 3. Vertailukohtana voidaan mainita, että Saksalla ensimmäisessä maailmansodassa oli 220 divisioonaa käytettävänään *sekä* länsi- *että* itärintamalla. Toisessa maailmansodassa Saksalla — v. 1942 — oli 240 divisioonaa *yksin itärintamalla.* Mikään maa ei milloinkaan ole ottanut vastaan sellaista hyökkäysvyöryä.

Ranskan luhistuttua kesäkuussa 1940 joutui Englanti vuoden ajan yksinään taistelemaan Saksaa vastaan, so. puolustautumaan saarillaan. Mutta kesäkuusta 1941 aina kesään 1944 saakka, Ranskassa tapahtuneeseen maihinnousuun ja toisen rintaman avaamiseen asti, kolmen vuoden ajan, joutui Neuvostoliitto tosiasiallisesti taistelemaan Saksaa vastaan jokseenkin yksinään. Punaisen armeijan voitot Moskovan, Stalingradin ja Kurskin luona tekivät mahdolliseksi Montgomeryn voiton Pohjois-Afrikan erämaasodassa ja Italian nujertamisen.

Luonnollisesti saavutettiin voitto demokratian yhteisillä ponnistuksilla. Ilman Yhdysvaltain elintarvike- ja sotamateriaaliapua olisi Saksan hyökkäyksen torjuminen ollut moninkerroin vaikeampaa, kenties mahdotonta. Mutta on muistettava, että Yhdysvaltain lähetykset itärintaman taisteluitten ensi vaiheessa tuskin peittivät tappioita ja että ne ylipäänsäkin muodostivat vain 10—15 % Neuvostoliiton omasta sotatuotannosta. Vv. 1943—45 oli Neuvostoliiton sotatuotanto vuosittain: 30.000 tankkia ja panssariautoa, 40.000 lentokonetta, 120.000 tykkiä, 450.000 konekivääriä, 3.000.000 kivääriä, 2.000.000 konepistoolia, 100.000 kranaatinheittäjää. Yksistään vuonna 1944 valmistettiin yli 240 milj. kranaattia ja 7,5 miljardia kivääripatruunaa.

Sodan loppuvaiheeseen saakka käytettiin 4/5 Saksan sotavoimista Neuvostoliittoa vastaan; vielä viimeisillä viikoilla siirsivät saksalaiset joukkoja länsirintamalta itärintamalle; sodan viime päivinä jatkoivat saksalaiset vastarintaa vain idässä.

Kun lisäksi muistetaan, että mikään maa ei kärsinyt sellaisia aineellisia ja ihmishenkien menetyksiä kuin Neuvostoliitto ja että puolet — ja rikkain osa — sen Euroopanpuoleisesta alueesta joutui perinpohjin hävitetyksi, ei voida muuta kuin todeta, että Neuvostoliitto on maksanut voiton moninkertaisesti kalliimmin kuin Yhdysvallat, Englanti ja Ranska yhteensä. Tämä on syytä pitää mielessä arvioitaessa Neuvostoliiton sodanjälkeistä politiikkaa. Se ei väitä voittaneensa fasismia yksin, mutta se odottaa, että sen ratkaiseva panos ja sen antamat uhrit tunnustetaan, että sille varataan mahdollisuus jälleenrakentaa se, minkä sota hävitti. Se ei tavoittele maailmanvaltaa tai imperialistisia etuja, mutta se haluaa varmistaa turvallisuutensa vastaisuudessa.

Sen vuoksi on naurettava se syytös, joka taantumukselliselta taholta on singottu: että Neuvostoliitolla olisi ''laajenemispyrkimyksiä'', että se pyrkisi ''tukikohtajärjestelmällä'' vaarantamaan toisten suurvaltojen perinteellisiä intressejä.

Tämän väitteen asettavat irvokkaaseen valoon kaksi karttaa, jotka amerikkalainen vasemmistolehti *New Masses* jokin aika sitten on julkaissut. Näissä kartoissa — julkaisemme ne toisessa paikassa lehteämme — on maapalloa katseltu ''ylhäältä päin'', so. pohjoisnavalta käsin. Ensimmäisessä niistä on merkitty paikat, jotka Yhdysvallat on muodostanut tai pyrkii muodostamaan tukikohdikseen, ja yhdistetty ne käyrillä emämaahan. Näitä tukikohtia on Islannissa, joka on kaksi kertaa niin kaukana Yhdysvalloista kuin Neuvostoliitosta, Dharanissa Saudi-Arabiassa, joka on seitsemän kertaa niin kaukana Yhdysvalloista kuin Neuvostoliitosta, tai Panamassa, jonka etäisyys New Orleansista on neljä kertaa suurempi kuin Dardanellien etäisyys Odessasta. Niitä on Tyynenmeren saarilla, Uudessa Kaledoniassa, Galapagos-saarilla, Venezuelassa, Azoreilla ja Dakarissa, kokonaan puhumatta Kiinasta. Koko Yhdysvaltain Tyynellämerellä, Atlantilla, Keski- ja Kauko-Idässä olevan tukikohtaverkoston tuloksena on Neuvostoliiton saartaminen lännestä, idästä ja etelästä. Sitä lisäksi täydentää Englannin imperium tukikohtineen.

Toinen kartta osoittaa, millainen tukikohtaverkosto Neuvostoliitolla pitäisi olla, jos se pyrkisi laajentumaan Yhdysvaltojen malliin. Sillä pitäisi olla tukikohtia Ceylonissa ja Singaporessa, Filippiineillä ja Hongkongissa, Havaijilla ja Grönlannissa, Galapagos-saarilla ja Venezuelassa, Azoreilla ja Dakarissa, Suezilla ja Arabiassa. Mutta mitä sanottaisiinkaan, jos se esittäisi tällaisia vaatimuksia, kun jo sen joukkojen oleskelu Bornholmissa tai sen toivomukset Dardanellien tai Tripolitanian suhteen herättivät moraalisen suuttumuksen myrskyn!

Tosiasiassa on Neuvostoliitolla oman alueensa ulkopuolella vain kaksi tukikohtaa: Porkkala Suomessa ja Port Arthur Mandshuriassa. Ja niiden tarkoituksena ei ole muu kuin turvallisuuden varmistaminen lähimmillä raja-alueilla.

On ollut syytä esittää eräitä perustavia tosiasioita toisesta maailmansodasta ja sen jälkiajan maailmanpolitiikasta, ettei kansainvälisten uutistoimistojen propaganda pääsisi hämmentämään alkeellistakin suhteellisuutta maailmanpoliittisessa keskustelussa.

Vapaa Sana 12.7.1946
Signeeraamaton pääkirjoitus.

Korkeamman hengenviljelyn edistäminen

Opetusministeriössä ja myös jo valtioneuvostossa on tiettävästi ollut käsiteltävänä aloite laiksi Suomen Akatemiasta ja valtion apurahoista korkeamman hengenviljelyn edistämiseksi. Suunnitelman mukaan tulisi perustettavaksi Suomen Akatemia, johon kuuluisi 12 jäsentä, joista 9 tieteen, 3 taiteen edustajaa. Näille kaikkein korkeimman hengenviljelyn edustajille määrättäisiin korkeimman palkkaluokan palkka, jonka avulla heille varattaisiin mahdollisuus kokonaan antautua luovaan työhön. Mutta nämä 12 akateemikkoa muodostavat kuitenkin vain suunnitelman huipun. Seuraavana kerroksena siinä ovat muut ansioituneet, varttuneet tiedemiehet ja taiteilijat, joista sadalle kerrallaan (80 tiedemiehelle ja 20 taiteilijalle) annettaisiin n. 200.000 mk:n stipendi, joka vapauttaisi saajansa käytännöllisten sivutoimien hoitamisesta. Kolmannen kerroksen vihdoin muodostaisivat nuoret, lahjakkaat tiedemiehet ja taiteilijat, joista niinikään sadalle (80 tiedemiehelle ja 20 taiteilijalle) varattaisiin perheellisyydestä riippuen 200.000 tai 100.000 mk:n stipendi. Akateemikkojen ja stipendiaattien valitseminen jäisi käytännöllisesti katsoen korkeakoulujen käsiin. Koko suunnitelman toteuttamisen lasketaan tulevan vuosittain maksamaan n. 50 milj. mk.

Korkeamman hengenviljelyn edustajain, nimenomaan tiedemiesten, taloudellinen hätätila on ollut viime kuukausina yhä uudelleen esillä. Maailmankuulujen tiedemiesten maastamuutto, etevien tiedemiesten siirtyminen yksityisten palvelukseen tai kuormittuminen tieteellistä työtä haittaavilla sivutoimilla, nuorten tiedemiesten lisääntyvä velkataakka, luopuminen akateemiselta uralta ja siten tieteellisen jälkikasvun tyrehtyminen ovat olleet hälytysmerkkejä hätätilasta, jonka torjuminen vaatii pikaisia ja tehokkaita toimenpiteitä. Nyt esitetyn suunnitelman katsotaan tuovan tilanteeseen pelastuksen, samoin kuin sen kautta riennettäisiin ajoissa tukemaan myös kirjallisuutta ja taidetta, jotka nekin lähivuosina joutunevat lisääntyviin taloudellisiin vaikeuksiin.

Suunnitelma on epäilemättä suuripiirteinen. Korkeamman henkisen viljelyn kriisi on jatkunut oikeastaan koko itsenäisyysajan, mutta koko tänä aikana ei ole pystytty luomaan ja toteuttamaan suurta yhtenäistä kulttuuriohjelmaa. Kun luovan kulttuurin asema viime vuosina on entisestään vaikeutunut, on sekin eräs itsenäisyysajan väärän kansallisen kulttuuripolitiikan ja sen lopputulosten, kohtalokkaitten sotien seurausilmiö; uusi demokraattinen Suomi on siinäkin suhteessa saanut kannettavakseen raskaan perinnön. Ja niinpä saamme nyt nähdä sen ilmiön, että köyhtyneen, vaikeitten taloudellisten pulmien kanssa painiskelevan sodanjälkeisen Suomen tehtäväksi on tullut ojentaa auttava kätensä luovalle henkiselle työlle, mitä vauras sodanedellinen Suomi ei halunnut tehdä, vaan uhrasi miljoonansa ja miljardinsa sotavarusteluun. Kun porvarillinen lehdistö, Uusi Suomi kärjessään, on nyt rientänyt lyömään rumpua uudesta kulttuuriohjelmasta aivan kuin omasta saavutuksestaan, sen tulisi muistaa, että 20- ja 30-luvun porvarillisten hallitusten opetusministerit eivät ryhtyneet mihinkään tällaiseen; kulttuurityö oli silloin sivuasia sotavarustelun rinnalla.

Meidän tahollamme on vanhastaan oltu sillä kannalla, että suuri, rakentava kulttuuriohjelma on välttämätön, jotta Suomi pääsisi toteuttamaan itseään alalla, jolla sen voitot, pienenä kansakuntana, ovat saavutettavissa. Suunnitelma on kuitenkin niin laajakantoinen ja valtion rahataloudellinen ahdinko tällä hetkellä niin suuri, että perusteellinen harkinta on välttämätön, ennen kuin sitä ryhdytään käytäntöön soveltamaan. On ensiksikin otettava huomioon, että korkeamman kulttuurin kriisi ei koske vain aineellista toimeentuloa, ei ole vain kukkarokysymys. Kriisi on yhtä suuressa määrin ideologista laatua. Se on ilmennyt tieteen, kirjallisuuden, taiteen vieraantumisessa työtätekevästä kansasta ja sen ajankohtaisista ongelmista. Se on ilmennyt akateemisen sivistyneistön joutumisessa ideologiseen ristiriitaan kansan suuren enemmistön kanssa. Se on ilmennyt koko kasvatussysteemin ja opetusohjelman suuntautumisessa väärille urille, tuloksena sotapolitiikan kansallinen itsemurha. Käsityksemme mukaan nämä kaksi puolta, aineellinen ja henkinen, kuuluvat yhteen ja olisi ratkaistava yhteydessä keskenään.

Tällöin ei päämääräksi ole asetettava uuden kulttuuriohjelman ulkonaista muhkeutta ja edustavuutta, päämääräksi on asetettava kansallinen ja kulttuuripoliittinen tarkoituksenmukaisuus. Tärkeämpää kuin uljailla titteleillä ja suurilla palkoilla pidättää maassa tiedemiehiä, jotka ovat valmiit jättämään isänmaansa sen vaikeuksissa, on luoda edellytykset uuden, realistisesti suuntautuneen ja kansan elinkysymyksistä kiinnostuneen tiedemiespolven kasvattamiseen ja suurienkin summien uhraaminen tähän tarkoitukseen. Ratkaisuvaltaa jakoperusteiden määräämisessä ei tällöin voida jättää suurille korkeakouluille, jotka ovat olleet vanhoillisuuden pesäpaikkoja eivätkä vieläkään ole antaneet vakuuttavia osoituksia edes halusta tunnustaa uusi kansallinen todellisuus. Valtiovallan on huolehdittava siitä, että apurahoja annettaessa viitoitetaan myös *suuntaa* tieteelliselle työlle ja että nimenomaan tähän asti kokonaan lapsipuolen asemassa olleille yhteiskuntatieteille annetaan kaikki mahdollinen tuki. Jos nimenomaan jonkun akatemian perustamisesta on kysymys, perustettakoon silloin yhteiskuntatieteellinen akatemia tai tutkimuslaitos, sillä kokonaisen tieteenhaaran luomisesta täytyy olla kysymys.

Olemme edellä viitanneet eräisiin perusheikkouksiin esityksessä korkeamman henkisen viljelyn tukemiseksi. Se halpahintainen, demokratiaa vastaan kohdistunut kiihotus ja keinottelu ''tiedemiesten hädällä'', mitä taantumuslehdistö tästä kysymyksestä — sekä ennen että jälkeen nyt käsiteltävänä olevan lakiesityksen — on sisältänyt, osoittaa, että perusteellinen harkinta on paikallaan päätettäessä suunnitelmasta, joka ehkä vuosikymmeniksi luo pohjan maan korkeammalle kulttuurityölle.

Vapaa Sana 2.10.1946
Signeeraamaton pääkirjoitus. — Eräs alkumerkki ns. akatemiataisteluun (1946—47), jossa Vapaan Sanan ja sen päätoimittajan osuus demokraattisen vaihtoehdon ajajana oli Kyösti Skytän (''Akatemiataistelu 1945—48'', 1975) mukaan keskeinen.

”Suomalainen demokratia”

Vetosimme äskettäin tällä paikalla Suomen sivistyneistöön. Helsingin Sanomat on pääkirjoituksessaan tähän vetoomukseemme vastannut.

Lehti myöntää, että eri poliittisten piirien keskinäinen yhteistyö ei ole muodostunut niin hankauksettomaksi kuin olisi ollut toivottavaa ja että nimenomaan sivistyneistössä on paljon niitä, jotka jatkuvasti epäluulolla suhtautuvat ”uusiin kasvoihin” ja vieroksuvat yhteistyötä heidän kanssaan. Sensijaan lehti kiistää väitteen, että tähän sisäpoliittiseen ennakkoluuloisuuteen ja vastenmielisyyteen liittyisi myös ennakkoluulo ja vastenmielisyys Neuvostoliittoa kohtaan. ”Erimielisyyttä saattaa esiintyä vain siitä, missä muodossa ja mistä asenteesta suomalaisten on pyrittävä noita hyviä ja luottamuksellisia suhteita rakentamaan.” Tuo yhteinen pohja — jatkaa lehti — on löydettävä omia sisäisiä suhteitamme tarkastamalla, ja tällöin on suurimpana vaikeutena se, että laajoissa piireissä ei luoteta siihen, että kansandemokraatit ”kaikissa asioissa ja kaikissa olosuhteissa noudattavat demokraattista ja parlamentaarisen pelin sääntöjä”, vaan epäillään näiden turvautuvan valtapyrkimyksissään oikotiehen, so. ”valtiosäännön ja yksilönvapaudelle rakentuvan suomalaisen demokratian vastaisiin” ulkoparlamentaarisiin keinoihin.

Kysymys on siis kolmesta asiasta. Ensiksikin eri poliittisten suuntien keskinäisestä luottamuksesta maassamme. Toiseksi suomalaisen demokratian luonteesta. Kolmanneksi Neuvostoliittoon suhtautumisemme muodosta ja asenteesta.

Ei ole kulunut kauan siitä, kun lehdistössä Uudesta Suomesta Sosiaalidemokraattiin asti kuin yhteisestä sopimuksesta julistettiin, että SKDL:ään ei luoteta. Tästä kysymyksestä on kerran syytä puhua suunsa puhtaaksi. Näiden lehtien ja niiden takana olevien puolueitten mieleen ei nähtävästi ole juolahtanut tai ne ovat unohtaneet, että kysymyksellä on toinenkin puoli: *voivatko ”uudet kasvot”, voiko SKDL luottaa puolestaan niihin?* Emme nyt puhu Uudesta Suomesta ja sen ympärille keräytyneistä fasistisista aineksista: emme luota niihin emmekä kysy niiden luottamusta. Mutta kuinka on muiden puolueiden laita? Voimmeko luottaa maalaisliittoon, jonka piiristä lapuanliike sai useat näkyvät johtajansa, jonka petoksen kautta Svinhufvud presidentinvaalissa 1931 syrjäytti Ståhlbergin, ja joka kymmentä vuotta myöhemmin esiintyi yhtenä kiihkeimmistä sotapuolueista? Voimmeko luottaa edistyspuolueeseen, joka petettyään ståhlbergilaiset ihanteensa on tuonut valtiolliselle näyttämölle Kivimäen, Rytin ja Rangellin, ollut yhdessä AKS:n kanssa perustamassa Nousevaa Suomea ja joka aivan äskettäin on puoluejohtajansa suulla julistanut leppymätöntä taistelua kommunismia ja Neuvostoliittoa vastaan? Voimmeko luottaa sosiaalidemokraattiseen puolueeseen, joka tuki 30-luvun kivimäkiläistä taantumusta, joka asennoitumisellaan teki mahdollisiksi Neuvostoliiton vastaiset sodat ja jonka johtoon sotapolitiikan romahduksen jälkeen ovat kiivenneet asevelipoliitikot Varjonen, Leskinen ja kumppanit? Mikä oikeus näiden puolueiden lehdillä, joiden

toimittajina jatkuvasti istuvat vanhat sotapropagandistit ja demokratian haudankaivajat, on asettaa kyseenalaiseksi luottamus SKDL:ää kohtaan, jonka poliittinen linja keskellä vanhojen puolueitten yleistä poliittista vararikkoa on osoittautunut oikeaksi ja joka olemassaolollaan teki mahdolliseksi maamme riippumattomuuden säilymisen?

Omasta puolestaan SKDL on kaikesta huolimatta osoittanut luottamusta vanhoja puolueita kohtaan ja ryhtynyt niiden kanssa yhteistyöhön, koska kansalliset ja isänmaalliset syyt sitä vaativat. Yhteistyösopimus SKDL:n, maalaisliiton ja sos.dem. puolueen välillä solmittiin eduskuntavaalien jälkeen 1945, ja se on siitä lähtien muodostanut pohjan koko parlamentaariselle ja hallituspolitiikallemme. SKDL on esiintynyt tämän yhteistyösopimuksen ohjelman uskollisimpana ja innokkaimpana puolustajana ja toteuttajana kahden muun puolueen yhä uudelleen pyrkiessä sitä rikkomaan ja sen toteuttamista viivyttämään. Juuri tämä tosiasia on pakottanut SKDL:n vetoamaan kansaan saadakseen totetutetuksi elintärkeitä ohjelmakohtia, joihin kaikki kolme puoluetta ovat sitoutuneet; ja kaikki puolueet ovat perästäpäin tunnustaneet nämä toimenpiteet välttämättömyyksiksi.

Se ei ole merkinnyt demokraattisten pelisääntöjen rikkomista, sen suomalaisen demokratian, jota Helsingin Sanomat yrittää määritellä (panemme tyydytyksellä merkille, että HS ei nyt sano: pohjoismaisen). *Mikä on tämä suomalainen demokratia?* Onko se säätyvaltiopäivien demokratia? Onko se suurlakon toteuttama yleinen äänioikeus ja yksikamarijärjestelmä? Onko se kansanvaltuuskunnan valtiosääntö? Onko se ståhlbergilainen parlamentarismi? Onko se Kivimäen ja Rytin poliisijärjestelmä? Vastoin Helsingin Sanomia väitämme, että se ei ole mitään staattista, kertakaikkiaan määriteltyä; kapitalismi ei välttämättä kuulu sen olemukseen; se on kehityksenalainen kuten yhteiskuntakin ja juuri nyt se on voimakkaan kehityksen, laajentumisen ja täydellistymisen alainen. Olemme tunnustaneet parlamentarismin, mutta sanomme myös, että siihen kuuluu täydennyksenä kansan vapaan tahdon ilmeneminen järjestöissä ja kansalaiskokouksissa ja että juuri tämä on *kansanvallan vastapaino* ulkoparlamentaariselle rahavallalle, sitä tarpeellisempi, mitä enemmän parlamentaariset puolueet laiminlyövät ohjelmansa ja ennenkaikkea v. 1945 solmitun yhteisen ohjelman toteuttamisen. Se on nimenomaan suomalaista demokratiaa, jonka pohjalla tahdomme seistä.

Vain demokratia, yhä laajemmalle leviävä kansanvalta ja sen vihollisten tekeminen vaarattomiksi — mihin niin välirauhansopimus kuin tuleva rauhansopimus meidät velvoittavat — voivat turvata meidän kansallisen tulevaisuutemme ja olla pohjana ystävällisille suhteille Neuvostoliiton kanssa. Siinä eivät riitä sanat, varsinkaan, kun teot puhuvat toista. Rauhansopimuksen käsittely Pariisissa on viimeksi osoittanut, että SKDL:n linja tälläkin kertaa on ollut oikea ja että mikäli erimielisyyttä siihen nähden on ilmennyt, se on merkinnyt asennoitumista Neuvostoliittoa ja omia kansallisia etujamme vastaan.

Vapaa Sana 28.10.1946
Nimim. RP:n pääkirjoitus.

”Antikristuksen ihmetyöt”

Jälleen on joulu ja kaikissa kristikunnan kirkoissa julistetaan enkelten sanoja Betlehemin paimenille: *maassa rauha ja ihmisille hyvä tahto...* Tuhatyhdeksänsataaneljäkymmentäkuusi vuotta on kristillisen ajanlaskun mukaan kulunut noiden sanojen julistamisesta, niitä on julistettu kaikille kansoille, ja kuitenkaan eivät ihmiset ole lakanneet raatelemasta toisiaan sodilla, kuitenkaan ei yhteiskunnallista vääryyttä ole poistettu.

Mitä on kristillinen kirkko yhdeksäntoista vuosisadan kuluessa tehnyt Betlehemin sanojen toteuttamiseksi? Eikö se jo ensimmäisten vuosisatojen kuluessa taipunut Rooman sortovaltion palvelijaksi ja pyhittänyt sotaa, hyökkäyssotaakin? Eikö se itse keskiajan pimeinä vuosisatoina levittänyt oppiaan tulella ja miekalla? Eikö se uudenajan ensimmäisinä vuosisatoina tehnyt Euroopasta raatelevien uskonsotien näyttämöä? Eikö se uusimmalla ajalla ole pyhittänyt kapitalistista riistoa, vihkinyt sotalippuja, tukenut kansalliskiihkoisia taantumuspuolueita, taistellut tekniikan ja tieteen edistyksellisiä saavutuksia vastaan, vainonnut lahkoja ja suuria henkiä, jotka ovat vaatineet palaamista alkukirkon puhtaaseen julistukseen? Eikö nimenomaan katolinen kirkko avoimesti tue taantumusta Ranskassa, Italiassa, Saksassa, Itävallassa — kaikkialla maailmassa?

Niin on tapahtunut. Pahinta ei ole ollut kristillisen kirkon voimattomuus oppinsa toteuttamisessa. Kohtalokkain on ollut selitys, että Betlehemin julistus ei ole tästä maailmasta eikä tätä maailmaa varten. Että ”rauha maassa ja ihmisille hyvä tahto” ei merkitsekään sotien poistamista ja maailmanrauhaa, yhteiskunnallisen vääryyden poistamista ja luokatonta yhteiskuntaa. Että maailma on murheen laakso ja sellaiseksi tarkoitettu. Että kysymys ei ole sen parantamisesta, vaan yksityisen ihmisen parantamisesta ja hänen kilvoittelustaan ijankaikkista elämää varten. Ja tästä on tultu viimeiseen johtopäätökseen: että ponnistukset tämän maailman parantamiseksi, sotien poistamiseksi ja oikeudenmukaisen yhteiskunnan luomiseksi ovatkin — Antikristuksen ihmetöitä.

On järkyttävä tosiasia, että kristillinen kirkko ja sen mukana kymmenet miljoonat ihmiset ovat kieltäneet tukensa työltä maailmanrauhan ja sosialismin toteuttamiseksi.

Meidän aikamme on nähnyt pahuuden mahdin ilmestyskirjamaisessa hirveydessään. Ei vain kymmenen vuotta kestänyttä raakalaisjärjestelmää länsimaisen kulttuurin keskuksessa, ei vain yli puolen vuosikymmentä kestänyttä joukkoteurastusta koko vanhalla mantereella. Vaan ennenkaikkea sortovaltion saatanallisen mahdin ihmisten sieluihin, kyvyn tehdä lampaistakin petoja. Aika on osoittanut, että ihmisen parantaminen on toivotonta, jollei maailmaa ja yhteiskuntaa paranneta, jolleivat korkeimmat siveyslait toteudu yhteiskunnassa ja kansainvälisessä elämässä.

Siitä nyt taistellaan, sitä kohti ponnistellaan. Lähes kolme vuosikymmentä on

uutta yhteiskuntaa rakennettu jättiläisalueella Itämeren ja Tyynenmeren välillä. Uutta tasa-arvoisuuden ja luokattomuuden yhteiskuntaa, jossa ei ole sortoa eikä riistoa, ei kansallisuus- eikä rotuvihaa. Ilman sen luovaa kestävyyttä ja sen kansalaisten ihmisyysuskoa maailman kansat olisivat tänään fasismin orjia ja kristillisyyden ihanteet poljettu sotilassaappaitten alle. Yli sodan kärsimysten ja raunioiden ovat kaikuneet Stalinin profeetalliset sanat: *Peto on voitettava ihmisessä.* Sosialismi ei unohda ihmistä, ihmisen sielua; uusia ihmisiä tarvitaan rakentamaan uutta yhteiskuntaa. Mutta se tietää myös, että ihmisten suurta joukkoa ei voida uudistaa ellei yhteiskuntaa, jossa he toimivat ja josta he ammentavat ihanteensa, uudisteta. Ihmisen ja yhteiskunnan on uudistuttava vuorovaikutuksessa keskenään.

Sosialismin maa on myös maailmanrauhan lujin tae. Atlantin takaa on toisaalta kajahtanut suuren presidentin Franklin Rooseveltin tunnus, että ihmiset yli koko maapallon on *vapautettava pelosta,* sodan ja turvattomuuden pelosta. Maailmanrauha on rakennettava, mutta sitä ei rakenneta hurskaille toiveille, vaan sodan yhteiskunnallisten syiden poistamisen ja vastuunalaisten valtioiden keskisten sopimusten reaalisille perustoille.

Kristillisyyden aatteet ovat olleet suunnaton voima ihmiskunnan kehityksessä; jokainen demokraattinen ja sosialistinen liike on kantanut niitä lipussaan, jokainen todellinen askel demokratiaa ja sosialismia kohti on ollut niiden toteutusta. Ihmiskunta elää nyt suurinta murrosta, mistä maailmanhistoria tietää kertoa; kristillisyyden aatteen yleisestä käytäntöönsoveltamisesta on kysymys. Kykeneekö kristillinen kirkko — ja sen kannattajat — seuraamaan mukana, itse uudistumaan? Siitäkin on näkynyt merkkejä, vaikka ne vielä ovat olleet hajanaisia. Mutta siitä riippuu kristillisen kirkon oma historiallinen kohtalo. Betlehemin sanat toteutuivat maan päällä ilman kirkon myötävaikutustakin, mutta niiden toteuttamista vastustaen kirkko ei voi elää.

Vapaa Sana 24.12.1946
Signeeraamaton pääkirjoitus. Kirkon asemaa käsitelty aikaisemmin Vapaan Sanan pääkirjoituksessa ”Voiko kirkko demokratisoitua?” 20.7.1945.

Päämaja ja vankila katsovat aikaa

Aivan joulun kynnyksellä ilmestyi kaksi teosta, joita voi pitää mielenkiintoisimpina koko syyskirjallisuudessa. Kumpikin on muodoltaan päiväkirja ja kummassakin kuvataan sotavuosia, mutta kun Olavi *Paavolainen* ''Synkässä yksinpuhelussa'' (WSOY) katselee niitä TK-komppaniasta ja Päämajan Tiedotusosastosta, katselee Arvo *Turtiainen* teoksessaan ''Ihminen 503/42'' (Tammi) niitä Helsingin, Turun, Riihimäen ja Sukevan vankiloista. Kaksi näkökenttää, kaksi näkemistapaa, kaksi radikaalia kulttuurisukupolvea. On tarkoituksetonta kysyä, kumpi näkee enemmän, kumpi näkee oikein. Mutta huomio kiintyy siihen, että problematiikka on moninkertaisesti helpompi sille, joka on valinnut vankilan tien, kuin sille, joka toimii päämajassa ja jonka aivoja polttaa koko kansallinen murhenäytelmä.

Synkkä yksinpuhelu

''Olen elänyt sodan päässäni, sydämessäni niin kipeästi, niin tuskallisesti ja niin armottomasti, että, piru vieköön, ansaitsisin vaikka Mannerheimin ristin!''

Jos jostakin kirjasta on etukäteen puhuttu, niin Paavolaisen sotapäiväkirjasta. Paavolainen on aina osannut tehdä reklaamia itsestään, ja tästä sotapäiväkirjasta etukäteen tihkuneet tiedot, kuten kahden kustantajan järjestämät lukutilaisuudetkin, ovat todentotta luoneet jännityksen ilmapiirin sen ympärille. Mutta kysymys ei ole vain reklaamista. Jotain todella on odotettu. Aina siitä lähtien, kun ''Nykyaikaa etsimässä'' 20-luvun lopulla ilmestyi, on Paavolainen ollut levottomuutta synnyttävä *enfant terrible* maamme kulttuurielämässä — levottomuutta herättävä silloinkin, kun hän on vaiennut ja paennut aikaa joko alusvaatereklaamiin tai eksoottisiin maihin. Mäntsälän keväänä hän sinkosi julkisuuteen ''Suursiivouksen'', kirjallisen pamfletin, jolla tulenkantajain ympärillä rehoittanut kirjallinen humpuuki sai meidän oloissamme ainutlaatuisen murhaavan ja herkullisen teilauksen, ja jossa esitettiin myös positiivinen kirjallinen ohjelma: psykologisen ja sosiaalisen ihmiskuvauksen vaatimus. 30-luvun jälkipuoliskolla ilmestyivät Paavolaisen suuret kulttuurikriitilliset matkakirjat, joiden apokalyptisesta jumalhämärästä kohosivat teesit ajan suuresta rintamajaosta ja suuresta murroksesta. Oli monesti vaikeata sanoa, mitä kirjailija tunnuksillaan milloinkin tarkoitti — ajan koko ristiriitaisuus kuvastui niissä — mutta yksi teesi oli selvä: Suomessa ei ymmärretä, mitä ajassamme on tapahtumassa, Suomessa eletään kansallisen sammakkoperspektiivin varassa, ja huonosti meidän käy, jos emme ajoissa parannu rajoittuneisuudestamme.

Suursodan aattona Paavolainen palasi matkaltaan Neuvostoliitosta, matkalta, jota kuvaavan kirjan piti paljastaa hänen teossarjansa ''luolan salaisuuden''. Sitä kirjaa ei milloinkaan ilmestynyt — valitettavasti, sillä jos suomalaiseen sivistyneistöön jokin järjensana olisi pystynyt, tämän kirjan olisi täytynyt se tehdä. Nyt sitä korvaa lyhyt johdatus ''Eurooppalainen odysseia'' sotapäiväkirjan alussa, kuvaus kotiinpaluusta läpi sotaan syöksyvän kontinentin — suppeudessaan ja ylimalkaisuudessaan lopultakin varsin vähän antava. Pariisissa — toisessa kotimaassaan — Paavolainen hetkeksi miettii jäämistä sinne suurta reportaasia tekemään. Lähetystön neuvosta hän palaa Suomeen ja joutuu talvisotaan kunniamerkkejä jakavan kenraalin adjutantiksi ... Se sota päättyy hänen kohdaltaan irvokkaasti Mikkelin pommitukseen, apteekin pullohyllyköiden vyöryessä hänen ylitseen.

Toinen sota asettaa hänet propagandatehtäviin. Se alkaa mobilisaatiomääräyksellä 17.6. ja matkamääräyksellä Vilppulaan, jossa propagandaryhmät kokoontuvat. Jo 19.6. siellä ylemmissä piireissä puhutaan avoimesti Saksan liitosta ja Suur-Suomesta, mutta Kuorevedeltä saapuvan komppanian keskuudessa on henki niin ''julkean innoton'' että ''ilmassa on miltei kapinaa''. Paavolainen on alunperin täynnä ''pahoja aavistuksia lorun lopusta'', hän näkee sodan ''herrojen sotana'', joka ei tule innostamaan kansaa. Ylipäällikön onneton ristiretki-päiväkäsky täydentää tämän epätoivon tunnelman.

Paavolainen joutuu propagandakomppanian mukana Ilomantsiin, Tolvajärvelle, Kollaalle, ja kulkee 27.8. rajan yli. Häntä ilmeisestikin innoittaa hyökkäysvaihe, ''oman Kannaksen'' takaisinvaltaus ja romanttisen ''Itä-Karjalan'' avautuminen, mutta toisaalta häntä jäytävät yhä uudet ristiriidat. Maailmanpoliittinen ristiriita: mieletön sota, jossa Suomi on heitetty Neuvostoliittoa vastaan, jonka voimavaroista Paavolainen on saanut käsityksen, mieletön sota, jossa Suomi on johdettu väärälle puolelle suuressa maailmanhistoriallisessa rintamajaossa. Persoonallinen ristiriita: tunne oman aseman inhottavasta epärehellisyydestä — propagandistina sen sijaan että taistelisi ase kädessä, propagandistina, joka ei usko omaan asiaansa.

''TK-miehenä oleminen on naurettavaa, tragikoomillinen korvike. Jos en olisi upseeri, tahtoisin olla rintamalla. En pelkää kuolemaa, mutta upseerina pelkään vastuuta *toisten elämästä.* Ja kuitenkin tiedän, että vain aktiivinen osallistuminen sotaan voisi antaa minulle tunnonrauhan — ja *oikeuden olla kapinallinen.*''

Hän tuntee juurettomuutensa. ''Olen menneen aikakauden tyyppi — 'tarpeeton ihminen''' (millä irvokkaalla tuskalla hän myötäelääkään sen pintakulttuurin kuoleman, jota hän ''Nykyajassa'' oli julistanut!), mutta hän ei silti halua Zweigin, Friedellin tai Karin Boyen tavoin tehdä ''intellektuellin koristeellista itsemurhaa'' — hän haluaa elää aikansa mukana. Mutta hän pakenee sietämätöntä velvollisuuttaan:

''En osaa valehdella — en osaa kirjoittaa TK-propagandaa. Siksi turvaudun taas 'ajattelevaan maisemaan' ... Salakavala, mutta henkisesti tavattoman rasittava keino, jota koko ajan TK-miehenä olen viljellyt.''

Ja hän kirjoittaa hurmioituneena lukuja Karjalan valtavasta, koskemattomasta luonnosta, sen vanhasta kulttuurista ja alkuperäisistä ihmisistä — ''Sinisen kukan maasta'' ja ''Aunus Harmaasilmästä'', mutta tässäkin on ristiriitansa:

''Taistelen kahden vastakkaisen vetovoiman välillä. Esteettinen minäni hurmaantuu kaikesta tästä vanhasta, runollisesta ja maalauksellisesta ympäristössämme. Älyllinen minäni tuntee raskasta tympääntymistä ajatellessani, että kreikkalaiskatoliset kenttäpastorimme tulevat nyt todennäköisesti koko ristiretkeläisvimmalla syöttämään tälle yksinkertaiselle kansalle sellaista kristillistä taikauskoa, josta me luterilaisetkin jo yli neljäsataa vuotta sitten taistelimme itsemme irti. — — Suomalaiset ovat saapuneet Itä-Karjalaan kuten ainakin 'herrakansa', kantaen mielessään luonnotonta unelmaa maasta, joka ihmisineen päivineen muutetaan dekoratiiviseksi museoksi, jota korskea ja oman ylemmyytensä tietoisuudesta nauttiva sotilasylimystö hallitsee.''

Jos mieliala hyökkäysvaiheen aikana saatiin pingotettua jopa innostukseen, romahtaa se ''istumasodan'' aikana täydellisesti. Nurmoilaan majoitetussa TK-komppaniassa — ''desperadojen komppaniassa'' — eletään kuin viimeistä päivää, ''vuosisadan ryyppäys'' seuraa toista, ja lopulta muodostuu humala miltei kroonilliseksi olotilaksi. Paavolaisen naurulla on epätoivoinen kaiku, kun hän ironisoi kokemuksiaan Nurmoilassa ja sieltä suorittamillaan matkoilla kotirintamalle: Suur-Suomi-kulissien romahtelua, valtaanpäässyttä kuolemanmystiikkaa, uskonnollista huijausta (joka kukoistaa myös sos.dem. puolueessa), koulu-uudistussuunnitelmia uskonnon ja aseharjoitusten lisäämiseksi ja ennen kaikkea tuota suomalaista kirkonkylämentaliteettia, jossa patenttiuskonnollisuus, kansallinen omahyväisyys ja militaristinen voimanihailu kukoistavat suloisessa sovussa, ja sitä näkymätöntä sensuuria, jonka on luonut ''suomalainen mentaliteetti, sen halu kertakaikkisesti *olla tietämättä* ja pysyä irti muun maailman tapahtumista ja kohtaloista''. Ja yhä uudelleen Paavolainen puhuu rintamanjaosta, jota ei tahdota ymmärtää:

''On kohtalokasta, että meillä ei lainkaan ymmärretä, millä puolen nykyisessä ei vain henkisessä, vaan *myös poliittisessa ja sotilaallisessa* rintamanjaossa todella taistellaan kristillishumaanisten perusarvojen puolesta. Muu maailma on jo aikoja sitten oppinut huomaamaan, että näitä arvoja ei suinkaan uhkaa se tieteellinen maailmankatsomus, jota bolshevismi edustaa ja joka kaikissa maissa on luonteenomainen sivistyneistön ajattelutavalle, vaan se uudeksi uskonnoksi ja moraalikodeksiksi julistautunut, veren ja rodun yliherruuteen perustuva, voimaa, väkivaltaa ja 'valittujen' herruutta ylistävä oppi ja uuspakanuus, jota kansallissosialistinen Saksa edustaa. Yhteiskunnalliset tunnukset kaikkien ihmisten vapaudesta, veljeydestä ja tasa-arvosta ovat myös kristillisiä perustunnuksia. Kristinusko on bolshevismin isoäiti, sanoi jo Spengler.''

Paavolainen ei ole tuskassaan yksin, hänellä on kohtalotovereita, helsinkiläisiä älymystön jäseniä, jotka tuntevat samoin. Mutta heitä ei ole monta, ja harvoja heitä löytyy myöskään ''Lokissa'', Päämajan tiedotusosastossa Mikkelissä, jonne Paavolainen saa komennuksen toukokuussa 1942 ja jonka palveluksessa hän joutuu olemaan sodan loppuun. Hän ei lähde sinne mielihyvin, mutta huomaa sitten tyydytyksekseen, että sielläolollа on etunsa: ei tarvitse valehdella, propaganda tapahtuu korjailemalla — annettujen määräyksien mukaan — muiden juttuja. Ja kaikkien Karjalan herooisten maisemien uhallakin tämä Mikkelin-aika muodostaa mielenkiintoisimman osan Paavolaisen sotapäiväkirjaa. Hän on nyt tapahtumain polttopisteessä, poliittiset uutiset ja rintamaraportit kulkevat hänen käsiensä lävitse, ''siniset'' tiedotusbulletiinit, ulkomaiset lehdet, huhut ja juorut. Hitlerin ''Uuden Euroopan'' operettinäytelmät, suurpoliittiset intrigit ja niiden heijastumiset omalla kotoisella maaperällä, maailmansodan ratkaisevan käänteen kumeat alkusoitot Stalingradissa ja El Alameinissa, alkava tapahtumain vyöry ja sen suuret loppunäytökset. Mutta Paavolainen ei ole vain todistamassa moraalista rappeutumista ja mätänemistä päämajassa, hän kirjoittaa myös herkullisen kuvauksen piispa Sormusen kuopiolaisesta kulttuuripiiristä ja Suomen Kulttuurirahaston neuvottelupäivistä Helsingissä, joilla sosiaalidemokraateilla on niin irvokas osa; koko tuosta pakokauhusta kulttuuriin, kun kansallinen voimapolitiikka sortuu jalkojen alta. Tässä katastrofinäytelmässä hän joutuu uudelleen arvioimaan talvisodankin, joka tähän asti hänelle — kivennapalaiselle — on ollut ''pyhä'': hän ei uskalla vielä epäillä sen oikeutusta, mutta kyllä sen tarpeellisuutta ja tarkoituksenmukaisuutta.

Paavolainen on — sen ohella että hän on verraton skandaalikronikoitsija — sähköistävä maailmantapahtumain kirjaanviejä; sodan loppuvaiheen kuvauksessa saa hänen staccato-tyylinsä henkeäsalpaavan tihennyksen. Mutta omituista: romahduksen jälkeenkään ei Paavolainen vapaudu tuskastaan: niin on käynyt kuin hän on ennustanut, niin on käynyt kuin hän on toivonut, mutta yhäkin hän epäilee: ymmärtääkö Suomen kansa ja ennen kaikkea sen sivistyneistö vieläkään, mitä maailmassa on tapahtunut ja mitä johtopäätöksiä sen on vedettävä? Yhdestä hän sentään on varma: uuteen samanlaiseen sotaan ei Suomen kansaa voitaisi johtaa.

''Synkkä yksinpuhelu'' on supistelma, karsittu laitos Paavolaisen alkuperäisestä päiväkirjasta (nytkin sen laajuus on lähes 1.000 sivua!), mutta sen autenttisuudesta ei ole epäilystä, sen ovat Paavolaisen työtoverit, jotka paikan päällä seurasivat hänen muistiinpanojaan ja leikkeiden keräilyään, todistaneet. ''Synkkä yksinpuhelu'' on ajan dokumentti, joka ei vain ole kuvaus, paljastus, syytös, vaan jonka pitäisi muodostua myös ravistavaksi herätyssaarnaksi ennen kaikkea sivistyneistölle. Tekisi mieli uskoa, että sen takana on enemmän kuin yksilö: sukupolvi. On vain sanottava, että tämä 20-luvun sivistyneistöpolvi, joka vuosia sitten on ylittänyt 40:n, on jo epäillyt ja kiemurrellut kyllin kauan; sen loppumaton itsetilitys alkaa vaikuttaa koomilliselta; on jo aika sen vetää johtopäätökset ja — tehdä työtä. Toivottavasti ''Synkkä yksinpuhelu'', Paavolaisen suurin itsetilitys, on myös hänen viimeinen itsetilityksensä.

Ihminen 503/42

Luja on salpojen teräs,
vankka on nivelien rauta.
Luja on usko teräkseen, rautoihin, salpoihin.
Mutta lujempi on minun uskoni käsiin,
joiden tekemät ne ovat.
Kerran tulevat ne murtamaan
teräksen, rautojen ja salpojen
pakkovallan.

Arvo Turtiainen, hammasteknikko, runoilija, sanomalehtimies, katseli Suur-Suomi-sotaa vankilasta käsin. Hän kuuluu siihen sukupolveen, joka kasvoi tietoisuuteen 30-luvun suuren maailmanpulan, fasismin ja sodanuhkan varjossa, Tulenkantajain ja Kirjallisuuslehden ideologisessa voimakentässä; hän oli eräs Kiilaryhmän kärkihahmoista, joka jo sodan aattovuosina loi itselleen nimen uuden sukupolven alkuvoimaisimpana proletaarirunoilijana. Köyhälistökodin lapsena ja

köyhälistökaupunginosan kasvattina hänen juurensa olivat kiinni maaperässä kuin vain harvojen ikätoverien, ja niinpä hän myös oli taistelija, jonka sodan 1941 alettua oli painuttava maan alle. Maaliskuun 3 päivän vastaisena yönä 1942 ohrana hänet pidätti muun ''Tammelundin siirtokunnan'' kanssa, ja niin alkoi Suuri Seikkailu, kiertomatka isänmaan vankiloissa ja oikeusistuimissa.

Turtiainen on jo ennättänyt tilittää vankilavuosiaan runokokoelmassa ''Laulu kiven ja raudan ympyrässä''. Nyt hän antaa proosalle — vankilavuosien päiväkirjamuistiinpanoille — sananvuoron. Tuloksena on persoonallisesti mielenkiintoinen itsetilitys, mutta samalla todistusvoimainen ajandokumentti. ''Ihminen 503/42'' kertoo lähinnä oikeudenkäynnistä erään radikaalin älymystöryhmän edustajia vastaan ja heidän tavastaan elää vankila, mutta samalla se pätevästi edustaa niitä satoja ja tuhansia poliittisia vankeja — rehellisiä sosialisteja, kommunisteja, demokraatteja, sodanvastustajia, uskovaisia — jotka Ryti-Tannerin järjestelmä sulki vankilaan. Turtiaisella on voimakas tunne tästä vankien yhteiskohtalosta, ei vain poliittisten, vaan myös kriminaalien, joiden rikoksiin ja tuomioihin yhteiskunnalla on useinkin oma osuutensa. Eräässä päiväkirjamerkinnässä hän vertaa tätä yhteiskohtaloa jättiläisjunaan:

''Kuvittelen, että vankila on suuri, röykkiömäinen rautatievaunu. Kaikki me, jotka ajatustemme ja kohtaloittemme samankaltaisuuden vuoksi kuulumme yhteen, istumme sen uumeniin teljettyinä. Meidän lisäksemme kymmenentuhatta varasta, ryöväriä, murhamiestä, keinottelijaa. Vaunuamme vetää puuskuttava jättiläismäinen veturi, jota voidaan nimittää vaikkapa Historiaksi. Juna syöksyy ulvoen ja rämisten läpi ajan myrskyn. Pysähdyspaikkoja ei ole. On vain vaarallinnen, tuntematon rata, jonka mutkapaikoissa väijyy kuolema. Välttämättömyyden tienviitat vilahtelevat silmien ohitse häipyen eilispäivien verenhehkuviin auringonlaskuihin. Suuntana on Tulevaisuuden asema.''

Turtiaisen vankilapäiväkirjan yleispätevyyttä lisää myös se, että hän joutui kokemaan varsin monta vankilaa: Ratakadun ohranahotellin jälkeen Katajanokan byrokraattisen vankighetton, sullottuna ahtaaseen koppiin kahden kriminaalin kanssa, sitten touko—joulukuussa 1942 Turun lääninvankilan, jossa hän poliittisena tutkintovankina nauttii huomattavia etuoikeuksia, saapa kuulua kuutosten seurustelukerhoonkin; sitten vuoden 1943 alkupuoliskolla Riihimäen keskusvankilan pakkoluokan kuritushuonevankina, maailmasta eristettynä, työnään paperipussien liimaileminen ja kuuppavaunujen täyttäminen savimontulla, nähden ympärillään kaikki systematisoidun virkavallan ja organisoidun nälän kauhunäytelmät; ja vihdoin — paras viimeiseksi — toukokuusta 1943 aina syyskuuhun 1944 Sukevan keskusvankilassa, pahamaineisimmassa kaikista Suomen vankiloista, ''rosvopäällikkö Sutkin keisarikunnassa'', jossa hallitsivat nälkä, kessu ja korpiterrori ja jossa vanki saa sananmukaisesti taistella elämästä ja kuolemasta. Turtiainen heiluttaa vuoroin kuokkaa, lapiota, heinähankoa, räätälinneulaa, paskapaljuja — ja sairastaa siinä ohessa paisekuurin, joka saattaa varjoon Jobinkin kärsimykset.

Suomen sodanaikaiset vankilaolot ovat jo tulleet eri yhteyksissä paljastetuiksi; mielenkiintoisin on Turtiaisen kirja nyt kuvauksena tämän vankilalaitoksen uhrista, ihmisestä, hänen kokemuksistaan, kärsimyksistään, sopeutumisestaan, reaktiotavoistaan, hänen mahdollisuuksistaan ja tavastaan seurata suurten maailmantapahtumain kulkua. Kirjailijan mukana on tuomittu eräs kulttuuriliike, erään älymystöpolven kapina tihentyvää taantumusta ja lähestyvää sotaa vastaan. Ei hän pakoile vastuuta, ei hän pyydä armoa. Oikeusistunnon jälkeen hän kirjoittaa ilkkuen:

''Yleinen syyttäjä on vaatimaton. Valtiollisen poliisin muistioista hän olisi löytänyt paljon muutakin. Sen, että olemme koko 30-luvun ylimielisesti ja hävyttömästi pilkanneet ja solvanneet aikakautemme kiihkokansallista hengenelämää, kirjallisuutta, kulttuuria. Me olemme sylkeneet Koskenniemen kasvoille, me olemme kehoittaneet kansaa ripustamaan Eino Railon kirjat käymälöittensä seinille ja käyttämään niitä edes siten hyödyllisellä tavalla. Me olemme osoittaneet K.S. Laurilalle paikan helvetin yhdeksännessä piirissä, jossa kaikki vilpistelevät, tekopyhät pedantit ulvovat hamaan aikojen loppuun ja vielä siitä yli. Me olemme haukkuneet koululaitostamme päin ryssää-halleluja-jeesuskristus -lastentarhaksi, me olemme haukkuneet oppikoulujamme äänisjärvestä-laatokkaan -miekkailukerhoiksi ja vihdoin olemme solvanneet yliopistoamme jonkinlaiseksi sinimustaksi pässilukioksi, jonka useiden professoreiden mielestä Hitlerin 'Mein Kampf' on arvokkaampi kuin Platon ja jonkun Spinozan ajatukset matomaista juutalaisplutokraattista kiemurtelua jonkin rosenbergiläisen rotufilosofian ylevyyden rinnalla.

Me olemme historiallisista mielikätköistämme kaivaneet esiin vanhan Zolan hulmuavan viitan, vetäneet sen poikamaisille hartioillemme ja huutaneet yli koko suomalaisen yhteiskuntaelämän sumeilemattoman 'Jáccusemme'.''

Kirjoittajaa kuohuttaa korkeintaan se summamutikkainen menettely, millä oikeuslaitos soveltaa heidän tapaukseensa v. 1936 paljastuneen kansanrintamamuistion tökeryyksiä ja ajankohtaisista syistä väärentää heidän kansallisen kulttuuritaistelunsa pelkäksi Kominternin agentuuriksi, tekee heidän jutustaan kuutosprosessin ylöslämmitettyjen jälkinäytöksen. Häntä kuohuttaa tuo ohranan omalaatuinen johtopäättely:

''On olemassa kymmenen vuotta sitten valtiopetoksen valmistelusta tuomittu 'rikollinen' X. Syytetty Y on silloin tällöin tavannut X:n. Salaperäisen Z:n kautta, joka on tavannut Y:n, on tullut tietoon Y:n kertoneen, että eräs A, jonka hän on tavannut, myös on X:n tuttava. Koska Y on ollut yhteydessä rikolliseen X:ään ja epäiltävään A:han, hän on varmasti yhtä rikollinen ja yhtä epäiltävä kuin hekin. Koska Y lisäksi on kertonut Z:lle A:n ja X:n suhteista, eikä Z ole sitä paheksunut, on Z:kin rikollinen A:sta puhumattakaan, joka ilmeisesti onkin suurin rikollinen heistä kaikista, koska hänen on onnistunut niin taitavasti salata suhteensa sekä X:ään, Y:hyn ja Z:aan.''

Mutta siinä kaikki. Ihminen 503/42 on poliittisen koulunsa käynyt, häntä ei lopultakaan hämmästytä tämä kaikki: sen parempi, että niin likaavat oman pesänsä! Hänellä riittää huumorintajua riitelemään vankilanjohtajien, opettajien ja vartijoitten kanssa pienistä oikeuksistaan, kuuntelemaan vartijoitten idioottimaisia sotatilannearvioita — ja jos hän joskus onkin räjähdyspisteessä, on hän perästä päin valmis nauramaan. Ja vaikka hän joutuu aika-ajoin taistelemaan elämästään, vaikka hän joutuu kokemaan pohjaan asti nöyryytykset, nälän, kurjuuden ja yksinäisyyden, kokemaan tilanteita, jotka eivät kysy vähemmän rohkeutta kuin etulinjojen joukkopsykoosi — koska ne on kestettävä yksin — hän on kuitenkin paremmalla puolella: hän tietää *miksi* kärsii, *mitä* vastaan taistelee; hänen ei tarvitse valehdella, ei itselleen eikä muille. Ja hänellä on lisäksi toverinsa, vankilassa ja muualla, joista mitkään muurit ja salvat eivät voi häntä erottaa.

Tämä kaikki muodostaa vankkumattoman pohjan Turtiaisen tavalle *elää vankila*. Hänen vankkumattomalle optimismilleen ja luottamukselleen, hänen herpaantumattomalle uteliaisuudelleen ympäristöään kohtaan, hänen satiiriselle iloittelulleen, hänen hellittämättömälle ajatteluntarpeelleen, hänen kyvylleen elää mukana maailmantapahtumissa, vaikka olisi kuinkakin eristetty. Kokemus on ylipäänsä se

— ja Turtiaisen päiväkirja vahvistaa sen — että älyllisesti ja poliittisesti kehittynyt vanki oli hämmästyttävän hyvin perillä sekä sotatapahtumain kulusta että sisäpoliittisen kriisin asteittaisesta lisääntymisestä. Viikkolehdet Rintamamies, Hakkapeliitta, Aseveli, vankien kerran kuussa ilmestyvä ainutlaatuinen Elämästä-lehti — ne eivät ole mitään ensiluokkaisia uutislehtiä, mutta ajan mukana kasvaa kyky lukea rivien välistä, huhut kertovat yhtä ja toista, mikä pitää paikkansa, tapaajat, omaiset kertovat hekin aika-ajoin jotain. Paljon on tietysti mukana vankilaelämän tyypillistä toiveajatteluakin.

Turtiaisen vankilapäiväkirjan voima on sen havainnollisuudessa, elämysrikkaudessa, ruikuttelemattomassa optimismissa, karussa huumorissa ja rehevässä satiirissa. Runon syntyprosesseihin saamme ehkä kurkistaa useammin kuin maallikkoa kiinnostaisi — onhan tekijä runoilija; filosofointia on ehkä liikaa myöskin, ja se on pahempi juttu, kun kirjoittaja ei ole filosofi. Lukuunottamatta sitä, että Turtiainen omavaltaisesti yrittää pienentää allekirjoittaneen kohtalotoverinsa ansioluetteloa väittämällä (s. 165), että sain Hovissa 4 v. 6 kk vankeutta (vaikka se oli kuritushuonetta), ja (s. 239) että Korkein oikeus alensi sitä vuodella (vaikka se ainoastaan muutti tuomion vankeudeksi), Turtiaisen kirja tuntuu — omiin kokemuksiini verrattuna — varsin totuudenmukaiselta. (Nämä epätarkkuudet, samoin kuin eräät toiset nimiä ja aikamääriä koskevat, kirjoittaja voi korjata kirjansa uusissa painoksissa, sillä epäilemättä siitä tulee menekkiteos.) Verrattuna aikaisempiin vankilakirjoihin — Sulo Wuolijoen, Rieti Itkosen, vieläpä Hella Wuolijoen heti vapauduttuaan julkisuuteen heittämään — se epäilemättä on huomattavin; voidaan sanoa: tämän vankilaistuntokauden standarditeos! On peloitettu vankilakirjallisuuden tulvalla sotakirjatulvan jälkeen. On toivottava, että sitä ei tulisi, että tämä tässä vaiheessa riittäisi. Korkeintaan soisi Säämäjärven keskitysleirin miehille tilaisuuden tilittää kokemuksiaan, jotka sentään niin suuresti poikkeavat tavallisista vankilakokemuksista, ja sitten saman tilaisuuden vanhoille Tammisaaren vangeille. Mutta se saisikin riittää: uudet ongelmat, sodanjälkeiset, odottavat tilittäjiään!

Vapaa Sana 29.12.1946
Täydellä nimellä julkaistu arvostelupari.

Historialliset aiheet neuvostoelokuvassa

Uusi neuvostoelokuva murtautui kansainväliseen tietoisuuteen suurten vallankumousfilmien kautta. Milloinkaan ei yhteiskunnallista mullistusta oltu kuvattu sellaisella väkevällä realismilla ja sellaisella agitatorisella teholla. Milloinkaan elokuva ei ollut julistanut sillä tavoin vapauden evankeliumia kaikille kansoille. *Pudovkinin* ''Äiti'' ja *Eisensteinin* ''Panssarilaiva Potemkin'' ovat edelleenkin voittamattomia saavutuksia, klassisia laadussaan.

30-luvulla kohoavat historialliset aiheet neuvostoelokuvassa vallitseviksi. Fasismin pyövelinvarjo lankeaa yli sosialismin suuren rakennustyön, kansakunnan kaikki henkiset voimavarat mobilisoidaan tulevan voimainmittelyn varalle. Voimaa ammennetaan historiallisesta suuruudesta, menneisyys arvioidaan uudelleen. Siellä ei ole vain sortoa, riistoa ja pimeyttä. Siellä on myös suuria edistyksellisiä hahmoja, hallitsijoita, jotka voimakeinoin ovat muuttaneet Venäjän yhteiskunnallisia kasvoja, sotapäälliköitä, jotka ovat puolustaneet venäläistä maaperää vieraita valloittajia vastaan ja vieneet Venäjän voitollisia lippuja kauas Eurooppaan ja Aasiaan.

Jo ennen sotaa saimme nähdä eräitä suuria neuvostovenäläisiä historiallisia elokuvia. Muistamme *Petrovin* rehevän ja vitaalisen ''Tsaari Pietarin'' — edelleenkin arviointini mukaan suurenmoisimman koko lajissa — ja *Eisensteinin* ''Aleksanteri Nevskin'', jossa historiallinen kärki jo selvästi kohdistui saksalaisuuteen. Välirauhan jälkeen olemme nähneet *Eisensteinin* monumentaalisen ''Iivana Julman'', *Petrovin* Napoleonin Venäjän-retkeä kuvaavan ''Kutusovin'' ja nyt viimeksi *Pudovkinin* ''Suvorovin'', jonka samoin kuin edellisenkin sankarina on venäläinen sotapäällikkö.

Kaikki nämä historialliset elokuvat ovat olleet korkeata taiteellista luokkaa. Hollywoodin romantisoitua historiankuvausta vastaan niissä asetetaan väkevä historiallinen todellisuus; massat elävät niissä, toiminnassa ja ihmistyypeissä on aitovenäläistä rehevyyttä. Myös ideologisesti ne ovat merkittäviä. Niiden perusteema on venäläis-isänmaallinen, mutta tähän aiheeseen on liittynyt yhteiskunnallisen edistyksen ylistys: niin Pietari Suuri kuin Iivana Julmakin ovat olleet suuria edistyksellisiä mullistajia Venäjän yhteiskunnallisessa elämässä. Puhtaammin patrioottinen on aatelinja ''Aleksanteri Nevskissä'' ja ''Kutusovissa'': hädän hetkellä, vieraan valloittajan uhatessa Venäjänmaata löytyy sodanjohtaja, joka tajuaa Venäjän kansan vastarinnan salaisuuden ja heittää valloittajat rajojen taakse.

Komplisoidumpi on ideologinen asetelma ''Suvorovissa'', joka ohjaukseltaan, näyttelijäsuorituksiltaan ja valokuvaukseltaan on näistä historiallisista elokuvista kaikkein huomattavimpia.

Suvorov on 1700-luvun suuria sotapäälliköitä, eräs huomattavimpia koko Euroopassa, Katariina II:n sotien sankari. Hän on valistusajan kasvatti, älykäs epäilijä, ennakkoluuloton, vailla kunnioitusta vanhoja kaavoja ja vanhoja auktoriteetteja

kohtaan. Hän on sotataidon uudistaja, sotilaittensa isä, hovikaavamaisuuden ja hovinarrimaisuuden halveksija. Mutta toisaalta hän kuitenkin on maaylimys, maalaisjunkkari, sotamonomaani, jolle sota ja sotilaselämä ovat kaikki maailmassa. Hän on venäläinen patriootti, joka nujertaa Pugatshevin talonpoikaiskapinan, lyö turkkilaiset ja kukistaa Kosciuszkon johtaman puolalaisten kapinan; riemuiten hän ottaa vastaan puolihullun tsaarin antaman tehtävän lähteä Itävallan keisarin liittolaisena taistelemaan Ranskan vallankumouksen hyökkäysarmeijoita vastaan. Myös Kutusov taistelee Napoleonia vastaan, mutta hän puolustaa silloin isänmaata, jonka maaperälle on hyökätty, ja se Napoleon, jota vastaan hän taistelee, on jo vallanhimossaan uhrannut vallankumouksen omille dynastisille ja maailmanvalloitushaaveilleen. Toisin Suvorov. Vuosisata ei vielä ole vaihtunut. Bonaparte ja muut vallankumouksen kenraalit levittävät porvarillista vapautta feodaaliseen Eurooppaan, horjuttavat iskuillaan Itävaltaa, taantumuksen tukipylvästä. Tätä Ranskaa vastaan, tämän Itävallan puolesta johtaa Suvorov joukkonsa sankarilliselle retkelle yli Alppien. Se on innostavaa venäläiselle kansallistunteelle, mutta sillä ei ole ymmärrettävästi kansainvälistä kantavuutta. Suvorovin taistelulla maailmanhistoriallista edistystä vastaan kaukana oman maansa rajoista ei tunnu olevan moraalista oikeutusta. Hän puhuu itse preventiivisodasta: jollei ranskalaisia voiteta nyt, ne muutaman vuoden perästä seisovat Venäjän rajalla. Se on jonkinlainen perustelu, mutta tuskin riittävä. Ranskan vallankumous tsaristisen Venäjän rajalla: entä sitten?

Toinen maailmansota on ollut ja mennyt; otaksuttavasti historialliset elokuvat ennen pitkää tulevat Neuvostoliitossa väistymään kuten jo ovat tehneet varsinaiset sotaelokuvat. Uusia aiheita nousee etualalle. Venäjän suuri vallankumous on varmaan jatkuvasti ehtymätön aineisto, erikoisesti sen myöhempi rakentava vaihe. Venäjän historiasta löytyy varmaan muitakin kuin sotaisia aiheita: esimerkiksi 1800-luvun suurten aatetaistelijain, jonkun Belinskin, jonkun Herzenin, jonkun Tshernyshevskin, jonkun Krapotkinin elämä. Ja neuvostovenäläinen filmikomedia on sodan jälkeen elänyt todellista renessanssia, josta tuon tuostakin olemme saaneet riemastuttavia todisteita.

40-luku 2/1946
Täydellä nimellä julkaistu artikkeli.

1947

Esseitä ja manifesteja

Koy Tammi on tehnyt teon, jonka olisi pitänyt tapahtua paljon aikaisemmin: siirtänyt suomenkielelle valikoiman Hagar Olssonin esseistiikkaa. Hagar Olsson ei ole tuntematon nimi suomalaisellakaan puolella, mutta mitä hänen monessa suhteessa uraauurtava kaunokirjallinen kokeilunsa onkin merkinnyt, hänen työnsä painopiste on sittenkin luovassa kulttuurikritiikissä, esseistiikassa, hänen manifestiensa heräätyshuudoissa. Skandinaviassa tämä tunnustetaan, mutta suomalaisessa Suomessa, jossa esseistiikka on jäänyt perin harvalukuisten ja voittopuolisesti akateemisten tekijäin hoidettavaksi, on saatettu laiminlyödä tämä elävä, persoonallinen, leimuava lisä kansalliseen kulttuuriimme.

Jonkin tilapäisen torkahduksen vuoksi on suurin osa nyt ilmestyneen valikoiman tutkielmista jäänyt vaille merkintää ilmestymisajasta, mikä vaikuttaa hämmentävästi, kun kysymyksessä on puolentoistakymmentä esseetä eri kehityskausilta ja valikoimalla on kokonaisen elämäntyön ohimarssin leima. Niinpä hieno essee Walt Whitmanista, edelläkävijästä, on ilmestynyt jo modernismin läpimurtokokoelmassa *Ny generation* (1925). Samoin ovat Blok- ja Majakovski-esseet peräisin 20-luvulta. Erikoisen tärkeätä on tietää, että pateettisen upea essee Eugene O'Neillistä on ilmestynyt jo Tulenkantajissa 1929 ja Arvid Mörne-essee kokoelmassa *Arbetare i natten* (1935): kummassakin tapauksessa on tutkielma jo ''asiallisesti vanhentunut'', koska kummankin kirjailijan kehityksessä sen jälkeen on esiintynyt uusia vaiheita. Näiden varsinaisesti kirjallisten tutkielmien joukossa — joita ei suinkaan kaikkia voi mainita — herättää erikoista huomiota kaksi loistavaa todella suuren tyylin esseetä: 20-luvulla kirjoitettu ''Suomalaisen kirjallisuuden Oblomoveja'', nerokas tulkinta Kiannon, Lehtosen ja Sillanpään edustaman kansankuvauksemme luonteesta, sekä syvästi eletty ja tavattoman antoisa tutkielma Agnes von Krusenstjernasta (1937).

Mutta sittenkin ne kirjoitukset, joihin huomio tänä päivänä kiihkeimmin kohdistuu, ovat kokoelman ensimmäinen ja kaksi viimeistä. Ensimmäinen, ''Pimeitä teitä'' (1935), on keskitetty ja persoonallinen tulkinta ensimmäisen maailmansodan jälkeisestä modernismista mottona Charles Vildracin pelottomat sanat: *Il faut rester ici, chanter dans cette nuit* (On seistävä tässä, laulettava tässä yössä). Kirjailijan on oltava taistelija, profeetta, vallassa olevien muotojen ja käsitysten ''hurskas herjaaja''. Porvarillisen ideologian aika on mennyt, se ei enää synnytä suurta taidetta. Todellisuus on uusi:

''Tämä todellisuus ei ole todellisuutta, jota (kirjallisuushistoriallisessa mielessä) 'kuvataan'. Se on sekasortoista, tyhjentymätöntä, dynaamista eikä sitä voi käsittää 'romanttisesti' enempää kuin 'realistisestikaan', vaan ainoastaan *dialektisesti.*''

''Pimeitä teitä'' on vielä essee, kokoelman kaksi viimeistä kirjoitusta, ''Kirjailijakutsumuksen rappeutuminen'' ja ''Kirjailijat ja maailmantilanne'', jotka ovat kirjoitetut 1944, toisen maailmansodan loppuvaiheessa, ovat persoonallisia uskontunnustuksia, vetoomuksia, manifesteja. Kiihkeästi Hagar Olsson niissä hyökkää ''intellektuellien petosta'' vastaan, joka on saanut nämä luopumaan tehtävästään ihmiskunnan henkisinä johtajina, rintamataistelijoina, ihmisyyden puolustajina, *poliitikkoina* ja korvaamaan eurooppalaisen kirjallisuuden suuren perinteen norsunluutornissa harjoitetulla ''taiteella taiteen vuoksi'' tai huijarimaisella kaupallisuudella. On tultu siihen, että kirjailija-sanalla on naurettava ja alentava kaiku. Fasismi ja toinen maailmansota ovat kuitenkin rautakoroillaan herättäneet näkemään, mihin on tultu ja mikä on kirjailijan tehtävä. ''Mustan listan aika on tullut kirjailijoillekin. Ei kysytä: mitä olet kirjoittanut, vaan: missä olet seisonut?'' Mutta tämä ankara aika tarjoaa myös vastalahjan: yhteiselämän, jota kirjailija eristyksen vuosikymmeninä on kaivannut. Ja siitä kasvaa ''yksinkertaisen ihmisen aikakausi'' ja ''ne, jotka ovat kulkeneet rinta rinnan tämän yksinkertaisen ihmisen kanssa, tulevat kirjoittamaan sen kirjallisuuden ja luomaan sen taiteen''.

Erikoisella voimalla Hagar Olsson kääntyy kovaa, teknillistä, brutaalia gangsteriromantiikkaa vastaan, jota ''kovaksikeitetyt'' amerikkalaiset edustavat ja joka kaikkiin kapitalistisiin maihin levinneenä merkitsee ''raakuuden renessanssia'':

''Onko ylipäänsä olemassa parempaa esimerkkiä rappiokulttuurin madaltumisesta puhtaaksi keinotteluksi ja itsepetokseksi kuin nämä kirjalijat ja kulttuurisankarit, jotka 'kirjallisesti' ylistävät sitä, mitä 'poliittisesti' vastustavat, jotka seisovat Hitlerin vihollisina sodassa, mutta kirjallisella toiminnallaan valmistavat tietä uudelle väkivallan mentaliteetille, uuden ihmisen asian tappiolle?''

Ja vihdoin Hagar Olssonin ohjelma, leimuavalla intohimolla julistettuna:

''Olisi parasta uudistaa koko käsityksemme kulttuurista, riisua yltämme henkisen ylpeyden narrinkaapu ja tunnustaa itsellemme, että niin kauan kuin pidämme kulttuuria itsetarkoituksena, kirjallisuutta, taidetta ja tiedettä olympolaisina maailmoina, missä epäjumalat ja pyhitetyt pedot harjoittavat peliään välittämättä ihmisistä ja heidän maallisista tarpeistaan, niin kauan jää myös kulttuuri väkivallan helpoksi saaliiksi, kirjallisuus ja taide pysyvät voimattomina sorron edessä ja tiede antautuu, kuten tähänkin asti, yhtä mielellään sodan ja kauhistuttavan kuoleman kuin elämän ja ihmisen palvelukseen. Loppujen lopuksi voi sotaa, väkivaltaa ja varmistamattoman revolverin raakaa viettelystä vastustaa yksistään kansa itse, tuo kärsivällinen, työtätekevä, elämän vuoksi kaiken kestävä nimetön joukko, ja ainoastaan tähän perustuva kulttuuri, joka on tullut kallisarvoiseksi joukolle ja jonka se käsittää omakseen, voi tehdä valonsa, ilonsa ja rikkautensa avulla kansan — ja siten myös itsensä — vastustuskykyisemmäksi. Ainoastaan sellaisen yhteiskulttuurin voi ajatella kestävän ihmissuvun nykyisessä kehitysvaiheessa, joukkojen vastustamattomasti noustessa ylös syvyyksistä ja tekniikan antaessa jumalten salaman kenen käteen hyvänsä. Ainoastaan sellaisen kansankulttuurin voi ajatella tulevan maailmankulttuuriksi, voi ajatella lopullisesti muovaavan kansoja, rotuja ja luokkia täyssointuiseksi ihmiskunnaksi.''

Se on stalinilainen kulttuuriohjelma, ohjelma ''pedon hävittämisestä ihmisestä'' ja uuden inhimillisen kulttuurin rakentamisesta. Mutta se on samalla kaikkien edistyksellisten kulttuurityöntekijäin ohjelma yli maapallon, ainoa parannuskeino fasismin myrkyttämälle ihmiskunnalle.

Vapaa Sana 26.1.1947
Nimimerkki RP:n arvostelun kohteena Hagar Olssonin esseevalikoima ''Hurskaat herjaajat'' (suom. Vihtori Laurila, Tammi 1946).

Avoin kirje Wäinö Aaltoselle

Maestro!

Sallinette minun ensin sanoa, että olen taiteenne harras ihailija. Tunnustan Teidän suuruutenne ei vain oman aikamme taiteessa, vaan myös kulttuurihistoriallisissa mittasuhteissa. Tunnen ylpeyttä ja kiitollisuutta siitä, että Teidän taiteenne ja siveltimenne työskentelevät juuri tässä maassa ja tässä ajassa, että Te osaltanne olette tekemässä ne suuriksi ja kuolemattomiksi.

Sitä tuskallisempi kokemus minulle oli lukea Teidän syytöspuheenne Suomen Kuvalehden sivuilta. En tahtoisi uskoa, että se todella on Teidän kynästänne. Sanotte itse: ''Minun käteni on paremmin tottunut pitämään talttaa kuin kynää. Minä jätän vuoron niille, jotka paremmin kynää käyttävät.'' Olen ollut tuntevinani toisen miehen kynänjäljen syytöspuheessa, jonka alle Te olette kirjoittanut nimenne. Sen miehen, joka pimeitten, kulissientakaisten voimien lähettinä on sekoittanut korkeamman hengenviljelyn asian taantumuksen päivänpoliittisiin juonitteluihin ja jonka kynänjälki viime kuukausien aikana on ollut nähtävissä yhä uusissa yhteyksissä.

Uskon, että Teidän kätenne on paremmin tottunut käyttämään talttaa kuin kynää. Uskon, että Teidän aivonne ovat tottuneet paremmin luomaan kuin — juonittelemaan. Olitte Te tuon Suomen Kuvalehden julkaiseman syytöspuheen kirjoittaja tai ei: *Teitä on häikäilemättömästi johdettu harhaan. Teidän nimeänne on häikäilemättömästi käytetty väärin.*

Se on hyvin surullista sekä demokraattisen Suomen kannalta,jota vastaan Teitä on kiihotettu, että Teidän itsenne kannalta, joka on koetettu tehdä ''mahdottomaksi'' maan demokraattisten piirien silmissä.

Demokraattisella Suomella ei ole varaa menettää Teitä ja Teidän koko olemukseltaan sosiaalista taidettanne. Mutta vielä vähemmän Teillä on varaa katkaista siteitänne maaperään, josta Teidän taiteenne on kasvanut ja — kasvaa.

Olen lukenut Suomen Kuvalehdessä julkaistun syytöspuheen yhä uudelleen ja joka kerralla olen tuntenut yhä kipeämmin, että siinä on avautunut väärinkäsitysten kuilu, jonka ei enää saa antaa levitä, vaan joka on pyrittävä täyttämään niin kauan kuin se vielä on mahdollista.

Se on kuviteltu kuilu *demokratian* ja *luovan neron* välillä. Sitä ei ole keksinyt Suomen Kuvalehden syytöspuheen kirjoittaja. Se on vanha ennakkoluulo, jota tähänastiset vallanpitäjät — ovat he sitten olleet miekan tai rahan ruhtinaita — ovat ylläpitäneet eristääkseen luovat taiteilijat kansasta ja säilyttääkseen heidät omina suojatteinaan.

Se on ennakkoluulo, jolle monet surulliset kokemukset ovat kieltämättä antaneet virikettä. *Mutta niin ei tarvitse olla. Demokratian ja luovan neron ei tarvitse vihollisina seistä vastakkain.* Neuvostoliitto on siitä osoituksena. Samoin jokainen maa, jossa demokratia täydellisenä toteutuu.

Puhutaan Perikleen Ateenasta ja renessanssiajasta, mutta Te tiedätte hyvin, millaisin taiteellisin ja aatteellisin myönnytyksin esim. renessanssitaiteilijat lunastivat asemansa mesenaattiruhtinaitten suojatteina. Te muistatte myös, millaisia ovat olleet omat kokemuksenne yksityisistä suomalaisista mesenaateista, teollisuusruhtinaista.

Olemme nyt joka tapauksessa siinä, että *ainoa mesenaatti taloudellisessa epävarmuudessa eläville taiteilijoille voi olla demokraattinen yhteiskunta.*

Sitä yhteiskuntaa ja valtiota vastaan Te nyt sinkoatte syytöksenne.

Juuri sitä vastaan. Ette sitä valtiota vastaan, joka vallitsi sodan edellä. Joka tinki kulttuuri- ja sosiaalimenoista sotavarustelujen hyväksi. Vaan tätä demokraattista, edistyksellistä valtiota vastaan, joka on kohottanut jälleen esiin Snellmanin ja Leinon edustaman sivistys- ja sosiaalivaltion ihanteen.

Suomalaisen kulttuurin renessanssi voi kasvaa ja on kasvava tästä uudesta lähtökohdasta. Mutta Te tiedätte hyvin, millainen raunioiden, velkojen ja korvausten perintö on jäänyt rasittamaan uuden kulttuuri-Suomen rakentamista. Että perusta on rakennettava ennen kuin huippukerroksia voidaan lähteä pystyttämään. Että toistaiseksi, kun puute on kaikkein välttämättömimmästäkin, voi olla kysymys vain hätätoimenpiteestä korkeamman hengenviljelyn hyväksi. Te ette *halua* sitä tietää. Teidän *täytyy* se tietää.

Teidän täytyy tietää myös se, mitä ilmeisesti ette ole tähän asti tietänyt: että Akatemia-hanke, jonka lipuksi Teidänkin nimenne on lainattu, on lähtöisin taantumuksellisista piireistä, jotka omana valtakautenaan, jolloin maa oli rikas, jättivät luovan kulttuurin omiin hoteisiinsa, mutta nyt, kun maa taistelee aineellisesta olemassaolostaan, ovat tehneet Akatemiasta taktillisen välikappaleen demokratian ''kulttuurivihamielisyyden'' ''paljastamiseksi'' ja demokratian ja luovan kulttuurin asettamiseksi vastakkain.

Kun me olemme taistelleet tätä kyynillistä huijausta vastaan, emme ole halunneet taistella luovaa kulttuuria vastaan. Meidän taholtamme on ehdotettu hallituksen stipendijärjestelmän lisäksi suurempia ja pitkäaikaisempia apurahoja, jotka takaisivat pitkäjännitteisemmänkin luovan työn.

''Tunnen katkeruutta ajatellessani, mitä osaisin, mutta en saa'', kirjoitatte syytöspuheessanne. Ymmärrän Teitä. Mutta pyydän, että Te myös ymmärtäisitte meitä.

Kun ajattelen, että Te katkeruudessanne kenties lausutte vielä sanoja, jotka tekevät kuilun ylipääsemättömäksi; kun ajattelen, että Te katkeruudessanne vielä kenties liitytte niiden riveihin, jotka ovat jättäneet isänmaansa sen vaikean uudestisyntymisen hetkellä; tai kun ajattelen, että Te yksinkertaisesti vain vaieten tunnette luomisvoimanne kuluvan hukkaan pääsemättä toteuttamaan suunnitelmianne, tahdon ehdottaa — ei, vaatia, huutaa:

Wäinö Aaltosen luomistyö on turvattava. Valtiovallan on myönnettävä hänelle riittävä vuosittainen työapuraha, puoli miljoonaa tai niin paljon kuin hän tarvitsee.

Maestro! Te olette syyttänyt, solvannut — tai Teidän nimissänne on syytetty, solvattu — demokratiaa. Tahtoisin demokratian nöyryyttävän Teitä olemalla oikeamielisempi kuin Te olette ollut.

Epäilen kynänjälkeänne Suomen Kuvalehdessä. Mutta en epäile pensselinjälkeänne SNS-lehden viime numeron suurella Lenin-aukeamalla.

Vapaa Sana 26.1.1947

Täydellä nimellä julkaistu teksti, eräs ''akatemiataistelun'' keskeisiä. Vihjattu WA:n kirjoituksen todellinen tekijä oli maist. Leo Sario (s. 1916), oikeiston akatemia-hankkeen impressaario, myöhemmin matematiikan professori Los Angelesissa.

Pax Americana eli tyhjiö-teoria

Wall Streetin ruotsalainen äänenkannattaja Dagens Nyheter julkaisi tk. 6 pnä New Yorkin kirjeenvaihtajansa selonteon mielialoista, joita Englannin äkillinen ilmoitus joukkojensa poistamisesta Kreikasta on herättänyt Yhdysvaltain taantumuspiireissä. Presidentti Truman on pitänyt salaisen neuvottelun ulkoministeri Marshallin ja kongressin johtajain kanssa. Maan suurimmat lehdet pohtivat ongelmaa, joka ''pommiräjähdyksen äkillisyydellä'' on iskenyt amerikkalaiseen tietoisuuteen. Ongelma on tämä:

''Onko perinteellisesti eristäytymispolitiikaa kannattanut USA halukas silminkantamattomaan tulevaisuuteen ryhtymään maailman poliittisen tasapainopyörän tehtävään? Onko 1800-luvun Pax Britannicaa seuraava 1900-luvun Pax Americana? Vai onko USA vetäytyvä takaisin kuoreensa ja jättävä Euroopan ja Aasian Neuvostoliiton vaikutuspiiriin?''

Ajatuksenjuoksu on seuraava: Englanti on toisessa maailmansodassa heikentynyt eikä voi enää täyttää ''historiallista tehtäväänsä'' olla ''tasapainon ja rauhan säilyttäjänä'' maailmassa. Sen yhteiskunnallisissa valtasuhteissa on tapahtunut ratkaisevia siirtoja, sen huomio on kääntynyt omiin sisäisiin pulmiinsa. Se valmistautuu vetäytymään vanhoista siirtomaistaan ja suojelusalueistaan Intiasta, Egyptistä, Palestiinasta ja nyt myös Kreikasta, jossa se parin vuoden ajan on ylläpitänyt kansanvastaista vähemmistöhallitusta. Mikä on oleva seuraus? Nämä maat ja niiden kansat pääsevät itse päättämään asioistaan ja vaativat vapautusta ei vain imperialismin valtiollisesta vaan myös taloudellisesta holhouksesta. Kansainvälisen monopolipääoman edut joutuvat uhatuiksi. Englantilaisten joukkojen vetäydyttyä Kreikasta ''ei tule kestämään kauan ennenkuin Kreikka on kommunistinen''. Se vaikuttaa edelleen, että Turkki ei voi jatkaa nykyistä puskurivaltiopolitiikkaansa, vaan joutuu sovittelemaan Neuvostoliiton kanssa. Eivätkä katastrofinäköalat pysähdy tähän. Jos Englanti joutuu luopumaan — kuten jo on saatu kuulla vihjeitä — Italian nykyisen hallitussuunnan taloudellisesta tukemisesta, ''myöskin italialaiset löytävät pian tien kommunismiin''. Ja jos Italia lähtee tälle tielle, ''on kenttä avoin myös punaiselle Ranskalle''. Espanjasta puhumattakaan, jossa Francon järjestelmää on jatkuvasti pidetty pystyssä samoilla perusteilla. Yhdysvaltain velvollisuus on panna liikkeelle dollarinsa ja miehitysjoukkonsa ottaakseen harteilleen vastuun maailmanrauhasta ja kansojen tulevaisuudesta. Yhdysvaltain on täytettävä vaarallinen tyhjiö, joka kansainvälisessä voimakentässä syntyy Englannin vetäytymisen johdosta.

Näemme, että aave kummittelee amerikkalaisen taantumuksen aivoissa, kommunismin aave. Sen torjumiseksi se on liikuttavalla huolenpidolla valmis holhoamaan, ei vain oman maanosansa kansoja, vaan myös Euroopan ja Aasian. Se ei voi tällöin

vedota omaan turvallisuutensa takaamiseen, se on keksinyt uuden teorian, *tyhjiö-teorian*. Se merkitsee: jos imperialismin ote jossakin maapallon kolkassa herpoaa, jos kansat itse pääsevät päättämään omista asioistaan, maapallolla syntyy tyhjiö, jonka jonkin toisen suurvallan — tietysti juuri Yhdysvaltain — on riennettävä ihmisrakkauden nimessä täyttämään. On pitkä harppaus eurooppalaista imperialismia vastaan tähdätystä Monroe-opista tähän teoriaan, jolla pyritään luomaan oikeus Yhdysvaltain imperialistiselle sekaantumiselle kaikkialla maailmassa. Yhdysvallat ''tuntee vastuuta'' Kreikasta ja Turkista: se on samaa kuin jos Neuvostoliitto ilmoittaisi ''tuntevansa vastuuta'' Panamasta ja Meksikosta!

Kymmenen vuotta hallitsi maailmaa fasismin painajainen suurelintila-oppeineen. Viisi vuotta taistelivat maapallon kansat elämästä ja kuolemasta tämän painajaisen hävittämiseksi. Atlantin-julistuksessaan Yhdysvaltain ja Englannin päämiehet ilmoittivat kunnioittavansa ''kaikkien kansojen oikeutta saada valita sellainen hallintomuoto, jonka alaisina nämä haluavat elää'', Teheranin, Krimin ja Potsdamin julistuksissa tämä periaate sai kaikkien ''kolmen suuren'' vahvistuksen ja Yhdistyneitten Kansakuntien peruskirja on tämän periaatteen soveltamista.

Mutta amerikkalainen taantumus ei hyväksy kansojen itsemääräämisoikeutta eikä usko sodan jälkeen hahmoteltuun rauhanjärjestelmään. Rooseveltin atlantilaiset periaatteet se haluaa korvata tyhjiö-teorialla, *joka ei ole mitään muuta kuin fasistinen suurelintila-oppi uudessa muodossa esitettynä.*

Vapaa Sana 12.3.1947
Signeeraamaton pääkirjoitus.

Snellman ja Castrén: Kaksi linjaa kansallisessa liikkeessä

Lokakuun 10 pnä 1844 oli J.V. Snellman Kuopiosta kirjoittanut M.A. Castrénille, kielentutkijalle ja kansatieteilijälle:

''Kansa elää käytännöllisemmin (kuin teorioivat oppineet). Se ei kohdista huomiotaan koko maailmaan, vaan ainoastaan niihin, joiden kanssa sillä on tekemistä, ja *sorretun kansakunnan lähin ja luonnollisin tie heränneeseen kansallistajuntaan on asettua vastustavalle kannalle niitä kohtaan, jotka sen kansallisuutta sortavat.*''

''Nyt meidän onnemme onnettomuudessa on, että Suomen kansan kansallista tietoisuutta painaa etusijassa toinen mahti kuin se, joka sitoo sen valtiollista itsenäisyyttä. Jos nämä kaksi sensijaan olisivat yhtenä, niin sittenkään ei olisi mitään muuta valittavana kuin menettää tai voittaa, se on uskaltaa. Mutta vieraalla sivistyksellä on toinen alkuperä, ja sen vastustaminen on ilmeisesti kirjallisuuden yksinomainen asia! Lykätä tuonnemmaksi! Mutta *silloin tulee aika, jolloin molemmat mahdit ovat yksi, ja toisen vastustaminen on julkista kapinaa toistakin vastaan.*''

''Tuskin kannattaa puhua siitä, että germaaninen sivistys muka voi ylläpitää meitä slaavilaista sivistystä vastaan.''

Näin vastaa Snellman niille, jotka olivat varoittaneet häntä Saima-lehden liian radikaalista suunnasta ja suositelleet ajan voittamista viisaalla vaikenemisella.

Castrén vastaa hänelle saman kuun 18 pnä päivätyllä kirjeellä, joka tulenaran sisältönsä vuoksi toimitettiin perille nyrkkipostissa:

''Vastustuksen herättäminen. Mutta jotta tämä vastustus olisi perinpohjainen ja saisi aikaan sen tuloksen, johon me lopuksi tähtäämme, täytyy sillä olla valtiollinen suunta — sen pitää olla miekoin suoritettavaa vastarintaa. Jos nyt sellainen vastustus nostettaisiin, niin siitä ehdottomasti olisi seurauksena Suomen perikato so. päinvastaista, kuin mitä vastustus tarkoittaa. Sinä näyt miettineen toisen keinon meidän pelastukseksemme — germaanisen kulttuurin vastustamisen, vapautumisen sen kahleista. Suuria asioita on tapahtuva Suomessa, ennenkuin tämä toivomus toteutuu. Kuinka se miespolvi, joka nyt matelee maassa ja nöyrästi taivuttaa selkänsä Venäjän ruoskan iskuille, koskaan uskaltaisi ajatella niin rohkeasti? Historia myös todistaa, ettei missään siellä ole kehittynyt henkistä vapautta, missä valtiollinen vapaus on sorrettuna. Ja ilkeänviekas venäläinen politiikka on kyllä keksivä keinoja tuhotaksen sen (henkisen vapauden) kehityksen. Senvuoksi *pidän koko meidän puuhaamme nyt vain kapinan valmisteluna. Ei niin, että me omin voimin pystyisimme niin suurenmoista tekoa saamaan aikaan, mutta me saatamme käyttää tilaisuutta hyväksemme.* Venäläinen joutuu ennemmin tai myöhemmin iskemään yhteen turkkilaisten kanssa, jotka saavat kannatusta kirgiiseiltä, tataareilta ja koko Kaukaasialta. Puola odottaa vain sellaista tilaisuutta voidakseen tarttua aseisiin. *Silloin mekin Suomen soilta tulemme huutamaan turmiota Moskovalle.* Mutta siihen saakka, niin arvelen, meidän tulee säästää kaikki melske, ja näin varsinaisesti sen vuoksi, ettei vastustusta voida sietää eikä siis myöskään toteuttaa. — — *Kaikkea vastustusta pidän sopimattomana, myös germaanista sivistystä vastaan,* koska me emme voi toivoa saavamme mitään parempaa tilalle. Pääasia on meidän nykyisessä tilassamme elähdyttää ja ylläpitää vastaherännyttä rakkautta suomaahan. — — Meidän täytyy aluksi olla puolustuskannalla, niin kauan kuin meillä ei ole voimaa hyökätä vihollisen kimppuun; taistelua tulee meidän pitää silmällä, mutta nyt on ainoastaan koottava voimia. Lapsia meidän tulee tehdä, kirjoja kirjoittaa, isänmaanrakkautta vaalia ja virittää; kunkin kohdaltamme meidän tulee tehdä työtä kykymme mukaan, eikä Jumala ole meitä hylkäävä.''

Näemme: kun *Snellmanin* käsityksen mukaan kansan oli suunnattava taistelunsa lähintä sortajaansa, ruotsalaista yläluokkaa, vastaan ja käytettävä hyväkseen tilaisuutta sen kukistamiseen, ennenkuin tulee aika, jolloin sekä se että valtiollisen vapautemme holhooja (venäläinen tsarismi) ovat yhtä, on *Castrénin* mielestä päävaarana — ja oikeastaan ainoana vaarana — Venäjä, jota vastaan meidän on liittouduttava germaanisen sivistyksen (ruotsalaisen yläluokan) kanssa, varovaisesti vaiettava, mutta samalla valmistauduttava aseelliseen kapinaan, liittolaisinamme puolalaiset, turkkilaiset, kirgiisit, tataarit ''ja koko Kaukaasia''.

Meillä ei ole tietoa siitä, mitä Snellman tähän kirjeeseen vastasi, sillä hänen kirjeensä ei tiettävästi ole säilynyt. Mutta siitä antavat hänen kirjoituksensa Saimassa selvän käsityksen. Ja erikoisella selvyydellä Snellman esittää kantansa Itämaisen sodan aikana 1850-luvulla Litteraturbladetissa ja 1863 Puolan kapinan aikana samassa lehdessä julkaisemissaan kirjoituksissa, joissa hän jyrkästi tuomitsee ne, jotka valavat kannuja Suomen irroittamiseksi länsivaltojen avulla Venäjästä ja sen liittämiseksi uudelleen Ruotsiin. ''Tosiasioita ei voida kieltää'', hän kirjoittaa Itämaisen sodan aikana, ''ja epäämättömästi totta on se, että Suomi *on ollut* Ruotsin maakuntana. — Tosiasia on, että tuolla 'maakunnalla' *nyt* on oma lainlaatimus, oma hallitus, omat raha-asiat ja, luvalla sanoen, sille on säilynyt oma kansallisuus ja oma kieli.'' Viisauden alku on tosiasiain tunnustaminen: emigranttikannunvalajain sotaseikkailuhaaveiden sijasta ''olevia oloja on käytettävä kaikkeen siihen hyvään, minkä ne suinkin sallivat''.

Ja kirjoituksessaan ''Sota vai rauha Suomelle?'' (Litt.bl. 5/1863) Snellman toteaa, että ''sota sille (Suomelle) on ja tulee olemaan ainoastaan onnettomuus'', että ''se, joka luulee, että slaavilaisilla kansallisuuksilla ei ole omaa tulevaisuutta Euroopan kulttuurissa, osoittaa vain olevansa kykenemätön lukemaan historiaa'', että ''skandinaavinen (ja länsimainen! — RP) Suomi olisi nyt ja aina ... Venäjän 'maantieteellinen vihollinen' '', että ''ainoastaan sivistymättömien heimojen nähdään taistelevan tuhoutumiseensa saakka'', että ''kansakunnan tulee luottaa ainoastaan itseensä''. Missä? Toteuttaessaan oman kansallisen, sivistyksellisen ja poliittisen ohjelmansa, järjestäessään olemassaolonsa suuren maantieteellisen naapurinsa kanssa.

Joka tämän perusteella väittää, että Snellman on AKS:n sotamystiikan ja Suur-Suomi-aatteen henkinen isä, on joko hullu tai väärentäjä. *Snellmanin linja* on tämä: Suomen kansalle oli yhteys Venäjään merkinnyt huomattavaa etua ja sen on olevia oloja hyväkseen käyttäen pyrittävä lyömään vaarallisin vastustajansa, ruotsalainen yläluokka, joka sosiaalisine ja sivistyksellisine etuoikeuksineen estää sen nousua; missään tapauksessa ei Suomi ulkopuolisiin voimiin nojautuen saa vaarantaa saavutuksiaan ja olemassaoloaan nousemalla kapinaan Venäjää vastaan.

Castrénin linja sen sijaan merkitsi taistelun välttämistä ruotsalaista yläluokkaa vastaan, voimien keräämistä väkivaltaista ratkaisua varten, jolloin Suomi ulko-

puolisiin valtoihin nojautuen voi tehdä tilinsä Venäjän vallan kanssa. Mitä se olisi merkinnyt? Kansallisen vallankumouksen, kapitalismin läpimurron lykkäämistä — joten Suomen kansa mahdollisen Venäjän vastaisen sodan sattuessa olisi ollut kypsymätön itsenäisyyteensä ja joutunut ilman muuta Ruotsin (tai muitten länsivaltojen) vasalliksi — jälleen etuvartioksi Venäjää vastaan.

Jos me näin ollen riistämme AKS:ltä — ja tämän päivän jääräpäisiltä "perisuomalaisilta" — heidän profeettansa J.V. Snellmanin, suomme niille sen hyvityksen, että luovutamme niille M.A. Castrénin. Hänen ohjelmansa on täsmälleen heidän ohjelmansa. Suomalaisen itsemurhan ohjelma.

On muuten mielenkiintoista todeta, että Snellmanin ja Castrénin vastakohta toistuu Yrjö Koskisen ja August Ahlqvist-Oksasen vastakohtana. Jälkimmäinen, yksi Suomettaren perustajista, joka sitten runoilijana ja aatteenmiehenä oli lähestynyt "verettömiä", asettanut Runebergin Aleksis Kiveä vastaan ja runossaan "Valtiollista" leimannut fennomaanit kyykäärmeiksi, jotka hyökkäävät ruotsalaisuutta vastaan silloin, kun voimat olisi koottava Venäjän taholta uhkaavaa vaaraa vastaan, uudistaa nämä ajatuksensa puheessa, jonka hän piti Olavinlinnan juhlassa kesällä 1876. Yrjö Koskinen puolestaan, joka jo 50-luvun väittelyissä oli asettunut Snellmanin kannalle, vastaa Oksaselle Kirjallisessa Kuukauslehdessä, mistä väittely sitten siirtyy Uuteen Suomettareen. Oksanen sanoo nimenoman jatkavansa Castrénin linjaa ja väittää fennomaanien tulkitsevan Castrénia väärin. Yrjö Koskinen puolestaan taas tietoisesti jatkaa Snellmanin linjaa: taistelua ruotsalaisuutta vastaan ei voida lykätä toistaiseksi, muuten on tuleva aika, jolloin sivistyksellinen ja valtiollinen muukalaisvalta täällä on yksi ja sama ja — kuten Yrjö Koskinen Snellmania siteeraten jatkaa — "vastustus toista vastaan on avoin kapina toistakin vastaan".

"Suuren vuosisadan" valtava aineellinen ja henkinen edistys on todistuksena siitä, että Snellman ja Yrjö Koskinen tässä suuressa kiistakysymyksessä olivat oikeassa. Itsenäisyytemme sisäiset erehdykset kypsyivät "pax russican" suojassa. Mutta kun Venäjän tsarismi vuosisadan lopulla uhkasi sortotoimenpiteillään meidän kansallista olemassaoloamme, ei Yrjö Koskisella ja hänen puolueellaan ollut enää muuta ratkaisua, kuin alistuminen myönnytykseen toisensa jälkeen. Ja jos heille oli jäänyt vain Snellmanin opin ulkonainen kuori, luopuivat Snellmanin opista kokonaan ne aktivistit, jotka vastoin hänen varoituksiaan — mutta Castrénin tunnusten mukaan! — kääntyivät etsimään ulkoapäin tukea Suomen itsenäisyystaistelulle. Snellmanin opin sekä muodon että ytimen omaksuivat vain vallankumoukselliset sosialistit, jotka ryhtyivät kansalliseen itsenäisyystaisteluun *liitossa Venäjän itsensä,* Venäjän vallankumouksellisen liikkeen kanssa.

Heidän ei sallittu toteuttaa politiikkaansa. Suomen itsenäisyys toteutettiin keisarillisen Saksan avulla ja työväenliikkeen raunioilla. Mutta monien harhateiden jälkeen — jolloin me Castrénin tavoin olemme etsineet liittolaisiksemme mongoleja, turkkeja ja japanilaisia! — olemme palanneet Snellmaniin ja vuoden 1917 vallankumouksellisiin sosialisteihin, kansallisen politiikkamme suureen vitaaliseen linjaan.

Vapaa Sana 12.5.1947
Täydellä nimellä julkaistu pääkirjoitussivun neliö.

Työväenpuolueet ja kulttuuripolitiikka

Kansallisessa kulttuuritaistelussa ovat SKDL:n kulttuuriohjelma ja Suomen Akatemia-suunnitelma muodostuneet kuluneen talven aikana lipuiksi, joiden ympärillä rintamat ovat hahmottuneet. SKDL:n kulttuuriohjelman vaatimuksena on: kulttuuri koko kansan omaksi. Akatemia-suunnitelman päämääränä on valmistaa kahdelletoista hengenylimykselle mahdollisuus täysin riippumattomaan olemassaoloon. Edellinen ohjelma on demokraattinen ja edistyksellinen. Jälkimmäinen ohjelma on aristokraattinen ja vanhoillinen.

Kiusallista huomiota on herättänyt, että sos.dem. eduskuntaryhmän enemmistö — tunnuksenaan puheenjohtajansa hra Lumpeen nietzscheläiset sanat "Yksi ainoa erityisen etevä mies saattaa merkitä enemmän kuin sadat tavallisen lahjakkaat" — asettui varauksettomasti kannattamaan Akatemia-ehdotusta. Sen sijaan ovat sosiaalidemokraatit tähän asti pidättyneet lausumasta kantaansa SKDL:n kulttuuriohjelmasta, vaikka puolueen oma yleisohjelma ilman muuta olisi edellyttänyt siihen myönteistä suhtautumista. S. Sosiaalidemokraatissa on nimim. M.S.J. (Martta Salmela-Järvinen?) nyt ottanut tämänkin tehdäkseen. Kommunistiselta taholta on syytetty sosiaalidemokraatteja siitä, että he eivät lainkaan ole käsitelleet SKDL:n kulttuuriohjelmaa, sanoo kirjoittaja, lisäten: "Syytös on aiheellinen, sillä tuo ohjelma on todella käsittelemisen arvoinen."

Mutta se, mitä tämän jälkeen saamme SS:n palstoilta lukea, on sellaista, että sen yhtä hyvin olisi voinut sanoa Kauppalehden Tero, Suomalaisen Suomen Kalamies ja Akatemia-aatteen kauppamatkustaja hra Sario itse. Kirjoittaja lainaa joukon ympäristöstään irroitettuja lauseita kulttuuriohjelmasta — hyviä lauseita, joita kukaan rehellinen sosiaalidemokraattinen työmies ei voi olla allekirjoittamatta. Mutta M.S.J:n tulkinta onkin se, että nämä hyvät ja demokraattiset ohjelmakohdat on pantu kokoon pelkistä peitesanoista, koska muka kommunisteilla "demokraattinen" ja "edistyksellinen" merkitsevät yhtä kuin "kommunistinen"!

On sekin tapa selviytyä kannanotosta toisen työväenpuolueen ohjelmaan! Se on täsmälleen sama metodi, jota hra Sario käytti Yliopistolla pidetyssä väittelytilaisuudessa. Emme suinkaan vaadi sosiaalidemokraatteja semmoisenaan hyväksymään SKDL:n kulttuuriohjelmaa, jo arvovaltasyistä voi heiltä edellyttää jonkin "oman kannan" esittämistä, mutta kuka olisi aavistanut heitä henkisesti niin köyhiksi, että heillä puolen vuoden harkinta-ajan jälkeen on esitettävinä vain lainauksia hra Sarion demagogisesta sanavarastosta!

Ja nyt voimmekin kysyä, mikä on ollut sos.dem. puolueen kulttuuripoliittinen linja. Ennen kansalaissotaa sillä oli johdossaan miehiä, joilla oli elävä mielenkiinto nousevaa, luovaa kulttuuria kohtaan ja jotka tiesivät, mitä on sosialistinen kulttuuripolitiikka, ja niinpä puolue tuona aikana kykeni ajamaan myös kansallista kulttuuripolitiikkaa. Kansalaissodan jälkeen nousivat kylmät liikemiehet puolueen joh-

toon, ja niinpä sen ''kulttuuripolitiikalle'' onkin antanut leiman kaksi piirrettä: toisaalta syvä kunnioitus virallisen, akateemisen kulttuurin edessä, toisaalta alistuva tyytyminen siihen, että työväenluokkaa varten riitti jokin vesitetty ''kansansivistys''. Minkäänlaista yritystä kansalliseen kulttuuritaisteluun, uusien, radikaalien voimien mobilisoimiseen leveällä rintamalla ja asemien valtaamiseen kulttuurielämän johdossa ei siltä taholta tehty. Sen kulttuuripolitiikka oli alemmuuskompleksin näivettämää henkistä lahkolaisuutta. Loistavan näytteen siitä on viimeksi antanut edustaja Lumme esittämällä eduskunnan puhujalavalla puolueen kantana hra Sarion byroosta saatua valmista Akatemia-tekstiä.

Toisin SKDL. Kulttuurikritiikillään ja kulttuuriohjelmallaan se on saanut aikaan hedelmällisen käymistilan koko kansallisessa kulttuurielämässä. Sivistyneistön nuoret, edistykselliset ainekset, lukuisat tiedemiehet, kirjailijat ja taiteilijat, ovat ryhmittyneet sen ympärille. Sos.dem. puolueen parhaat kulttuurivoimat ovat siirtyneet sen riveihin. Ja vaatiessaan kulttuurielämän demokratisoimista ja henkisen työn tekijäin taloudellisen aseman parantamista leveällä rintamalla, SKDL ei ole tyytynyt vain sanoihin, vaan ryhtynyt myös tekoihin. (''Valitettavasti ohjelma ei ole vain 'ohjelma', sitä pyritään käytännössä myös toteuttamaan'', sanoo SS:n kirjoittaja.) SKDL:n kansanedustajain toimesta on eduskunnalle jätetty joukko aloitteita, *jotka rakentuvat SKDL:n kulttuuriohjelmalle* ja joilla pyritään helpottamaan vaikeuksia siellä, missä ne kulttuurielämässä ovat suurimmat. *Myös joukko sosiaalidemokraatteja esiintyy näiden aloitteiden allekirjoittajina* — Aino Malkamäki, Aino Lehtokoski, Penna Tervo, Varma Turunen, Yrjö Kilpeläinen, Onni Peltonen, Alpo Lumme ja — useammin kuin kukaan toinen — *Martta Salmela-Järvinen.*

Vapaa Sana 21.5.1947

Signeeraamaton pääkirjoitus. — SKDL:n kulttuuriohjelma — ensimmäinen lajissaan maassamme — oli valmistunut RP:n johdolla vuoden -47 alussa. Sitä käsittelevä pääkirjoitus oli Vapaassa Sanassa 1.2.1947.

Eduskunta, parlamentarismi, demokratia

Tänään vietetään Suomessa yksikamarisen eduskuntamme 40-vuotisjuhlaa.

Uudenaikainen eduskuntalaitos on kansojen valtiollisessa historiassa ylipäänsä kuulunut porvariston valtaanpääsyn saavutuksiin. Niin ei tapahtunut meillä, jossa porvariston valtaannousu tapahtui hitaasti ja ilman jyrkkiä murroksia ja jossa *määräaikaiset* säätyvaltiopäivät muodostuivat ''porvarillisen vallankumouksen'' huomattavimmaksi valtiolliseksi saavutukseksi.

Näiden säätyvaltiopäivien sanottiin edustavan koko Suomen kansaa, mutta tosiasiassa ne kuvastivat sitä kuin eriskummallinen kieropeili. Säätyvaltiopäivillä edusti — käyttääksemme Eetu Salinin sanoja — 62 valtiopäivämiestä 2 1/2 miljoonaa talonpoikaa, 80 valtiopäivämiestä 250.000 kaupunkilaista, 37 valtiopäivämiestä 7.000 pappia ja oppinutta, 200 valtiopäivämiestä 5.000 atelista. Tämän kieropeilin murskasi työväenluokan nyrkki. Vasta työväen äänioikeustaistelu toteutti meillä uudenaikaisen kansanedustuksen.

Jo perustavassa kokouksessa Forssassa 1903 — keskellä synkintä Bobrikovin sortokautta — hyväksyi sosiaalidemokraattinen puolue äänioikeusohjelman, jossa yleiselle ja yhtäläiselle äänioikeudelle perustuva yksikamarinen kansaneduskunta esitettiin työväenluokan valtiolliseksi lähivaatimukseksi. Porvarillisten puolueiden taholta ei tähän oltu suostuvaisia, vaan yleinen ja yhtäläinen äänioikeus pyrittiin korvaamaan varallisuusasteikolla. Suurlakko syksyllä 1905 ei työväen osalta muodostunut näin ollen vain perustuslakitaisteluksi, vaan myös äänioikeustaisteluksi. Ja kun suurlakko ei jälkimmäisessä suhteessa vielä tuottanut tuloksia, täytyi työväen vuoden 1906 alkukuukausina, jolloin äänioikeuskysymys oli säätyvaltiopäivillä käsiteltävänä, uudelleen mobilisoida joukot, nyt säätyjä vastaan. Lopuksi oli sen vaatimuksiin myönnyttävä. Toukokuun 29 pnä 1906 hyväksyivät säädyt uuden valtiopäiväjärjestyksen. Nykyinen eduskuntalaitoksemme on kaduille ja toreille kokoontuneen työväenluokan saavutus.

Uusi yksikamarinen eduskuntalaitoksemme oli demokraattisimpia, mitä siihen aikaan missään oli olemassa, ja se merkitsi pitkää askelta kansanvaltaa kohti. Kun tiedämme, että siihen asti edustusta vailla ollut köyhälistö eduskunnan ensimmäisissä vaaleissa sai 80 edustajaa 200:sta, ymmärrämme, millaista kansan tahdon laajennusta uusi yksikamarinen merkitsi säätyihin verraten. Mutta kun meillä nykyään katsotaan parlamentarismin ilman muuta kuuluvan kansanvaltaan, on myös muistettava, että koko tsarismin aikana parlamentarismia ei toteutettu. Käytännössä sitä alettiin toteuttaa v. 1917 ja muodollisen formuloinnin se sai vasta uudessa perustuslaissamme v. 1919.

Mutta vaikka parlamentaarinen eduskunnallisuus onkin siitä lähtien virallisesti vallinnut, on se kuitenkin ollut monenlaisten rajoitusten alainen. Pääomamahti ja sen tueksi muodostettu aseellinen luokkajärjestö — ''yhteiskunnassa vallitsevat todelliset valtasuhteet'' — ovat rajoittaneet kansan tahdon luonnollista esiinpääse-

mistä. Kolme kertaa — 1923, 1930 ja 1941 — on eduskunnasta poistettu sosialistisen opposition edustajat ja puolitoista vuosikymmentä on sosiaalidemokraattiselle puolueelle varattu yksinoikeus edustaa työväenluokkaa parlamentissa. Vasta välirauhan jälkeen 1944 meillä voidaan puhua todella parlamentaarisesta kansanvallasta.

Niiden puolueitten ja ryhmien taholta, jotka vallassa oltuaan ja monin tavoin parlamentarismia rikottuaan ovat vuorostaan joutuneet oppositioon, pyritään nykyisin tuomitsemaan kansan mielipideilmaisut — ''torikokoukset'' — ja siten asettamaan eduskunta kansaa vastaan, parlamentarismi välittömästi ilmaistua kansantahtoa vastaan. Tällöin unohdetaan itse kansanedustuslaitoksemme vallankumouksellinen alkuperä samoinkuin sekin, että yhtä vähän parlamentarismi kuin aikaisemmin säätyvaltiopäivät on mitään ikuista ja muuttumatonta. Järjestelmän tulee olla kansaa varten eikä kansan järjestelmää varten. Jos jokin kansanedustusjärjestelmä ei enää vastaa uusien olosuhteiden tarpeita, sitä on syytä sellaiseksi kehittää. Ei vain Neuvostoliitossa ole kehitystä tässä suhteessa viety eteenpäin, vaan myös uusissa sodanjälkeisissä demokratioissa, esimerkiksi Tshekkoslovakiassa, on pyritty löytämään muotoja, jotka täydentäen parlamentarismia tuovat kansan mielipidemuutokset välittömämmin esiin kuin mitä eduskunta voi tehdä. Mutta kansanedustuksen tehoa ei heikennä vain sen hitaus kansan mielipidemuutosten heijastajana, vaan myös se, että pääomavaltaisessa yhteiskunnassa rahamahti edelleen muodostaa ulkoparlamentaarisen voiman, joka väärentää kansan tahdon ilmausta. Ainoana mahdollisena vastavoimana muodostavat kansan joukkotahdon ilmaukset — nuo halveksitut ''torikokoukset'' — välttämättömän osan kansanvaltaa.

Eduskuntalaitostamme juhlitaan nyt arvokkain menoin, joille ulkomaisten valtuuskuntien — erikoisesti Neuvostoliiton — läsnäolo antaa erikoista loistoa. Tekee kuitenkin ikävän vaikutuksen, että *itse kansa* on näistä juhlista niin syrjäytetty, että ainoa tilaisuus, johon kansalla on ollut mahdollisuus aktiivisesti osallistua, on SKDL:n Helsingin kunnallisjärjestön Alppilavalle järjestämä keskustelukokous. Kansa on kuitenkin tämän eduskuntalaitoksen taistelullaan aikaansaanut!

Vapaa Sana 23.5.1947
Signeeraamaton pääkirjoitus.

''Se on suomettarelaista''

''Se on suomettarelaista. Siinä leirissä, siinä ajatus- ja taistelutavassa on eräitä puolia, joita minä en anna heille anteeksi koskaan. Yksi niitä on nakertava halpamaisuus. Typeryys yhtyneenä ilkeään vahingoittamisen haluun. Sen käärmeen pää on poljettava rikki.''

Eino Leino 1908

P.O. Barck on äskettäin Hufvudstadsbladetissa norjalaisesta kulttuuriväittelystä julkaisemassaan alakerrassa epäsuorasti arvostellut kotimaan oloja, joissa vapaa, asioiden ytimiin menevä julkinen keskustelu ei hänen mielestään ole mahdollinen. Aikaisemmin on Hagar Olsson eri yhteyksissä kohdistanut leimuavan syytöksen siihen valonarkaan, epärehelliseen, henkisesti velttoon mentaliteettiin, joka tekee tällaisen keskustelun mahdottomaksi. Ilmeistä onkin, että syy meikäläisen poliittisen ja kulttuurikeskustelun latteuteen on enemmänkin itse keskustelijoissa, sekä julkisessa sanassa että suuressa yleisössä, kuin ulkonaisissa olosuhteissa. Joskin arkaluontoinen ulkopoliittinen asemamme vielä tällä hetkellä asettaa vapaalle keskustelulle tiettyjä rajoituksia, ei sen kaiken järjen nimessä pitäisi viedä sellaiseen valonarkuuteen, latteuteen ja älylliseen epärehellisyyteen, mikä jatkuvasti hallitsee henkistä elämäämme.

Joitakin yrityksiä on tehty rohkean kansallisen itsetilityksen suorittamiseksi sen ideologisen katastrofin jälkeen, jota sotapolitiikan romahdus on merkinnyt. Sellaiseen on pyritty tässä lehdessä. Sellaiseen on pyritty 40-luvussa. Sellaiseen on pyritty SNS-lehdessä. Sellaiseen on pyritty SKDL:n kulttuuriohjelmassa. Hagar Olsson on pyrkinyt sellaiseen eräissä taistelevissa artikkeleissaan. Jarno Pennanen on pyrkinyt sellaiseen runoelmassa ''Jeremian murhe''. Olavi Paavolainen on pyrkinyt sellaiseen sotapäiväkirjassaan. Mutta toiselta taholta — siltä, jonka aatejärjestelmää katastrofi nimenomaan koski ja jolle kaikkien arvojen uudestiarviointi ennen muita olisi kuulunut — on näihin haasteisiin vastattu vain tympeällä vaikenemisella, kuluneilla fraaseilla, helppohintaisella virnuilulla.

Viimeisenä esimerkkinä on ollut kansainvälinen kirjailijakongressi, jonka nuoret kirjailijat järjestivät Helsingissä noin kuukausi sitten ja jossa Neuvostoliiton ja Pohjoismaiden kirjailijat yli ennakkoluulojen raja-aitain keskustelivat eräistä oman ammattikuntansa mutta samalla myös demokraattisten kansojen päivänpolttavista ongelmista. Nämä nuoret kirjailijat kuuluivat erilaisiin aatteellisiin leireihin, mutta he keskustelivat kirjailijoina eivätkä poliitikkoina ja löysivät monessa keskeisessä kysymyksessä yhteisen pohjan.

Siltoja rakennettiin idän ja lännen välille. Mutta suomenkielinen porvarillinen lehdistö, joka päivästä päivään jauhaa fraasia, että *tietysti* me kaikki haluamme rauhaa ja ystävyyttä Neuvostoliiton kanssa, *tietysti* me haluamme olla silta idän ja lännen välillä, pyrki nyt, kun tähän tähtäävästä *teosta* oli kysymys, vaikenemaan hengiltä koko kongressin. Ja kun Skandinavian lehdistössä kongressin jälkeen on käyty vilkasta jälkikeskustelua siellä esilletulleista ajankohtaisista ongelmista, vallit-

see Suomen porvarillisessa lehdistössä tylsä hautausmaarauha. Mitä meille kuuluvat ajan kansainväliset kulttuuriongelmat, mitä meille kuuluvat aatteet, jotka hehkuttavat älymystöä naapurimaissa: me olemme kylliksi itsellemme, meille riittävät isiltä perimämme vesittyneet totuudet!

Miten kohtalokas tämä asennoituminen onkaan ollut kulttuurikehityksellemme viimeisen 40 vuoden aikana! Miten monta kirjailijaa, taiteilijaa, lehtimiestä ja tiedemiestä se on ajanut katkeroitumiseen, toivottomuuteen ja eristäytymisen hedelmättömyyteen! Eino Leino oli eräs sen uhreista, mutta hän on myös osoittanut, missä oli syyllinen: se oli *suomettarelaisuus,* joka itse ohjelmansa toteuttaneena otti tehtäväkseen estää jokaisen uuden aatevirtauksen esiinpääsemisen, pysyttää kaikki ennallaan. Seyniläisinä taantumusvuosina tämä henki levisi myös nuorsuomalaisuuteen, kansalaissodan jälkeen puolueiden uudestimuodostuminen jatkoi tätä kehitystä ja Kivimäen valtakausi 30-luvulla täydensi sen edistyspuolueen osalta. Maalaisliiton kulttuurivihamielisyys taas on ollut suorastaan perinteellistä, ja kohtalokkainta oli, että Tannerin valtakausi merkitsi suomettarelaisen hengen tihkumista myös sosiaalidemokraattiseen työväenliikkeeseen.

''Sen käärmeen pää on poljettava rikki'', kirjoitti Eino Leino suomettarelaisuudesta, mutta lisäsi samalla: ''Jospa vaan voisi olla vakuutettu siitä, ettei sijalle astu joku toinen käärme.'' Todellisuus ylitti kaikki Leinon kuvitelmat: suomettarelainen puolue lopetti toimintansa (muuttuen kokoomuspuolueeksi), mutta suomettarelainen henki on samalla myrkyttänyt kaikki vanhat puolueet. Yhden käärmeen pään tilalle on tullut sanokaamme neljä. Niin olemme nykyisessä kulttuurikriisissä, jossa rehellistä kansallista itsetilitystä väistetään ja jossa sanatkin ovat menettäneet kaiken totuusarvonsa. Suomalaisfasismin kulttuuriäänenkannattaja Suomalainen Suomi esiintyy 'vapaan kulttuurin' puolustajana — samalla teilaten jokaisen vapaan kulttuurin ilmauksen! Pääoman diktatuurin ja venäläisvihan klassillinen pääedustaja Uusi Suomi esiintyy kansalaisvapauksien ja Neuvostoliiton-ystävyyden puolestapuhujana — samalla tehden kaikkensa oikeistosalaliittolaisten suojelemiseksi. Aseveli-poliitikkojen Varjosen ja Leskisen Sosialidemokraatti esiintyy 'todellisen demokratian' äänenkannattajana ja sosialismin ystävänä — samalla pyrkien estämään jokaisen tehokkaan askeleen työväenjohtoista yhteiskunnallista demokratiaa kohti.

Historiallisella kohtalonhetkellämme, jolloin ennen kaikkea tarvittaisiin älyllistä rohkeutta ja rehellisyyttä, meidän henkinen ilmapiirimme on älyllisen valheellisuuden ja raukkamaisuuden läpitunkema. Jos koskaan niin nyt pätevät Eino Leinon satiirissaan ''Valheen valta'' sinkoamat teesit:

''Kaksi suurta taistelua meillä on ollut, kansallinen ja perustuslaillinen. Kolmas ja syvällekäyvin kaikista on meillä edessä vielä, nimittäin radikaalinen ja yhteiskunnallinen kulttuuritaistelu, jos meidän mieli koskaan vapautua sisäisestä valheestamme.''

Se taistelu on meidän suoritettava. Se taistelu on osa taistelustamme yhteiskunnallisen kansanvallan toteuttamiseksi ja uuden ulkopoliittisen linjamme tekemiseksi jokaisen suomalaisen sydämenasiaksi.

Vapaa Sana 23.7.1947

Signeeraamaton pääkirjoitus. Per Olof Barck (1912—78), suomenruotsalainen kriitikko ja kirjallisuudentutkija, 1964—71 Åbo Akademin kirj. historian professori.

Saslavski neuvostodemokratiasta

Utopia, koe, arvoitus?

Ruotsissa on Arbetarkulturin kustannuksella ilmestynyt vajaat sata sivua käsittävä kirjanen neuvostodemokratiasta. Suppeudestaan huolimatta se on asiallisestikin varsin antoisa, mutta sen lukemisen tekee erikoisen nautittavaksi sen loistava poleeminen tyyli. Kirjasen tekijä D. *Saslavski* onkin eräs kansainvälisesti tunnetuimpia ja persoonallisimpia neuvostojournalisteja.

Kirjasensa ensimmäisessä luvussa torjuu Saslavski eräitä tyypillisiä virheitä Neuvostoliiton arvioinnissa — ja tekee sen poleemisella loistolla.

Ensin, suuren Lokakuun vallankumouksen jälkeen, uusi sosialistinen yhteiskunta selitettiin *utopiaksi,* muistuttaa Saslavski. Mutta huolimatta parjauskampanjasta, kansalaissodista ja imperialistivaltojen interventiosta tämä utopia ei ottanut kuollakseen, Neuvostoliitosta muodostui todellisuus.

Nyt omaksuttiin uusi selitys. Neuvostoliitto oli *koe:* sopi katsella, mitä siitä syntyisi. Mutta jokaisen kokeen on joskus päätyttävä, huomauttaa Saslavski järkevästi. On todettava, onko koe onnistunut vai epäonnistunut. Toinen maailmansota oli sellainen koetin. Ei osoittautunut vain, että kaikista Euroopan uusista valtiomuodostelmista vain Neuvostoliitto kesti Saksan militarismin purkauksen, se myös ennen muita natsi-Saksan murskasi. Se oli tähän koettelemukseen paremmin valmistautunut kuin sekä Englanti että Yhdysvallat.

Oli naurettavaa enää tämän jälkeen puhua ''kokeesta''. Siis alettiin puhua *arvoituksesta.* Neuvostoliitto oli ''arvoitus''! Saslavski kirjoittaa:

''Neuvostoliitto on ollut olemassa kohta 30 vuotta. Yli kahden vuosikymmenen ajan on maassamme ollut suurempien valtioiden diplomaattisia edustajia — ministereitä, lähettiläitä ja attaseoita. Satoja kirjeenvaihtajia suurimmista englantilaisista, amerikkalaisista ja ranskalaisista sanomalehdistä on oleskellut täällä lyhyemmän tai pitemmän ajan. Kirjoista, joita on kirjoitettu Neuvostoliitosta, voisi muodostaa tuhatniteisiä kirjastoja. Todennäköisesti ei missään maassa ole käynyt niin paljon ''tarkkailijoita'' kuin Neuvostoliitossa. Valtuuskuntia ja yksityishenkilöitä on matkustanut ja matkustaa jatkuvasti tänne. Kuinka monia insinöörejä ja teknikkoja onkaan oleskellut täällä ja saanut mahdollisuuden ei vain opiskella vaan myös osallistua maan sisäiseen elämään!''

On tämän jälkeen naurettavaa, kun joku aikoo matkustaa Neuvostoliittoon kuten tuntemattomaan maahan, sanoo Saslavski. ''Amerikkaa ei tarvitse löytää toista kertaa. Kolumbuksen aika on ohitse.'' Mutta — huomauttaa Saslavski — yhtä typerän ennakkoluuloisesti suhtautuvat feodaaliaristokraattiset häväistyskirjojen kirjoittajat Ranskaan suuren vallankumouksen aikana.

Vanha maailma uuden kuvastimessa

Neuvostoliittoa nimitetään arvoitukseksi ja sen demokraattista pätevyyttä epäillään.

''Mutta jos se ei ole demokraattinen, niin mitä se on sitten?
Aristokraattinen? Ei, se ei ole aristokraattinen.
Plutokraattinen? Ei, se ei ole plutokraattinen.
Mutta miten on sitten luonnehdittava tätä valtiota, joka on ollut olemassa jo lähes 30 vuotta ja muodostunut yhdeksi maailman mahtavimmista valtioista?
Sitä on vaikea sanoa, se on arvoitus.
Jälleen arvoitus! Aina vain arvoitus!
Mutta jos vanhan maailman tiedemiehet eivät voi ratkaista tätä arvoitusta, kenties se johtuu jostain virheestä itse heidän tieteessään: heidän tieteensä on kenties epäluotettava tai mennyt umpilukkoon?''

Tosiasia on, sanoo Saslavski, että Neuvostoliitto kaikesta viisastelusta ja kauhupropagandasta huolimatta on demokratia, vieläpä täydellisin demokratia, mitä tähän mennessä on ollut:

''Sellaista demokratiaa ei vielä ole esiintynyt historiassa. Eikä siinä kyllin — juuri sinä ajankohtana, jolloin neuvostodemokratia syntyi, ilmenivät vanhan porvarillisen demokratian virheet ja puutteet selvempinä kuin koskaan aikaisemmin. Vanha maailma sai katsella itseään uuden kuvastimesta. Eräässä kaikkialla maailmassa tunnetussa sadussa kerrotaan pahasta haltiattaresta, joka nähdessään kuvansa taikapeilistä tahtoi särkeä peilin.''

Neuvostoliittoa on yritetty rinnastaa Natsi-Saksaan, huomauttaa Saslavski edelleen, mutta mitä yhteistä neuvostojärjestelmällä on fasismin kanssa, joka vihasi demokratiaa sydämensä pohjasta, kielsi kansansuvereenisuuden, kansalaisten tasaarvon, ihmisoikeudet, edistyksellisen kulttuurin, tieteen ja filosofian, jumaloi sotaa, yritti palauttaa keskiaikaisen säätyvaltion ja tehdä koko maapallosta rotuoppiensa koekentän! Sano minulle kenen kanssa seurustelet, niin sanon, mikä sinä olet, kuuluu vanha sananlasku. Neuvostoliittoa ihailevat edistykselliset ihmiset ja puolueet kaikkialla maapallolla ja kaikkialla maapallolla tukee Neuvostoliitto edistyksellisiä voimia. Mutta miten on niitten laita, jotka nyt syyttävät Neuvostoliittoa ''fasismista''?

Porvarillisen demokratian perillinen

Kirjasensa toisessa luvussa Saslavski käsittelee ''kansanhallintoa''. Ateenaa nimitetään ensimmäiseksi demokratiaksi, toteaa kirjoittaja mutta muistuttaa samalla, että tämä demokratia käsitti vain vapaat kansalaiset, kansan vähemmistön. Nykyään puhutaan kansanenemmistön vallasta, ja sillä perusteella nimitetään mallidemokratiaksi nykyistä Englantia, jossa äänten enemmistö on saanut Labour Party pitää käsissään hallitusvaltaa. Mutta kapitalistisissa demokratioissa on valta jaettu, huomauttaa Saslavski. Työväenluokalla voi olla enemmistö parlamentissa samalla kun maan rikkauksien, pääoman ja tuotantovälineitten hallinta on pienen vähemmistön, yksityiskapitalistien käsissä. Ja jälkimmäinen on lopultakin kaiken vallan perusta. Englantilaiset esittävät nykyisin oman järjestelmänsä yleispätevänä mallina ja kehoittavat Neuvostoliittoa omaksumaan sen muodot. Mutta eikö ole nurinkurista, että uuden pitäisi omaksua vanha, kysyy Saslavski. Englantilaisten sietäisi muistaa, miten epähistoriallisen tyhmästi he kohtelivat kerran Yhdysvaltoja, kun se 1700-luvulla nousi historian näyttämölle jonain ennennäkemättömänä, eikä uudistaa samaa tyhmyyttä.

Samalla kun neuvostodemokratia oleellisesti eroaa porvarillisesta, sillä on myös paljon yhteistä. ''Olemme tietoisia siitä, että ilman porvarillista demokratiaa ei myöskään neuvostodemokratiaa olisi voinut syntyä.'' Me olemme oppineet paljon länsi-Euroopalta ja Amerikalta, kirjoittaa Saslavski, ja edelleen: ''Me tunnemme George Washingtonin, Abraham Lincolnin, Garibaldin ja ihailemme heitä suuresti.'' ''Me arvostamme länsieurooppalaisen kulttuurin korkeammalle kuin moni länsieurooppalainen.'' Yhteinen taistelu fasismia vastaan — ''he kirosivat Marxin ja Engelsin yhtä hyvin kuin Voltairen ja Darwinin''! — on lähentänyt länsimaista ja neuvostodemokratiaa. Ne saattoivat taistella rinnakkain *fasismia* vastaan, eivätkö ne myös sotaa seuranneella rauhankaudella voi yhdessä taistella *taantumusta* vastaan?

Mutta, muistuttaa Saslavski: ''Demokratia ei ole meille jokin historiallinen muistomerkki, yli-ikäinen valtiomuoto, vaan elävä, syvä ja rikas historiallinen ilmiö. Demokratia syntyi kerran, se on kasvanut ja kasvaa edelleenkin. *Neuvostodemokratia on porvarillisen demokratian historiallinen perijä.*''

D. Saslavski vierellään Raoul Palmgren ja Hertta Kuusinen Vapaan Sanan toimituksen vieraana.

Olisiko oppositiopuolue perustettava vain ''länsimaisten'' iloksi?

Erikoisen tunnusmerkillinen Saslavskin erittelytavalle on hänen tapansa katsoa asioita historiallisessa perspektiivissä. Se ilmenee myös seuraavassa luvussa, jossa hän siirtyy käsittelemään puolueita demokratialle ominaisina laitoksina — ja sitä käsittämättömäksi leimattua ilmiötä, että neuvostodemokratiassa on vain yksi puolue.

Puolueet kuten demokratiakin ovat historiallisia ilmiöitä, muistuttaa Saslavski. Nykyaikaiset poliittiset puolueet ovat paljon myöhemmän ajan tuotteita kuin esim. parlamentit. Porvarillisten demokratiain perustuslaeissa ei ylipäänsä puhuta puolueista yhtään mitään.

Kun kummeksutaan Neuvostoliiton yksipuoluejärjestelmää, Saslavski kysyy ivallisesti, kuinka monta puoluetta siis demokratiassa on esiinnyttävä. Jos puolueiden lukumäärä on demokratian mittana, olisi paras demokratia vanha Itävalta-Unkari, jossa puolueita oli jokseenkin yhtä monta kuin edustajia! Jos Englannin nykyisestä kolmipuoluejärjestelmästä siirrytään jälleen — vapaamielisten hävitessä näyttämöltä — kaksipuoluejärjestelmään, väheneekö silloin demokratia 1/3:lla? Tai entäpä jos voittoisa työväenpulue saisi ihan kaikki äänet, olisiko se silloin demokratian loppu Englannissa?

Saslavski tarkastelee puoluekehitystä Englannissa ja Yhdysvalloissa todeten, että ''luokkataistelu on pohjana puolueitten syntymiselle, kehitykselle ja häviämiselle. Missä on useita toisilleen vihamielisiä luokkia, siellä on myös useita keskenään vihamielisiä puolueita. Taistelun luonne määrää puolueitten lukumäärän.'' Mielenkiintoinen on Saslavskin toteamus, että Yhdysvalloissa ei oikeastaan vallitse kaksipuolue- vaan yksipuoluejärjestelmä. Kaksi poliittista trustia, demokraatti- ja republikaanipuolue, ovat oikeastaan vain yhden ja saman raha- ja teollisuusporvariston puolueen kaksi eri siipeä.

Saslavski tunnustaa periaatteen, että jos maassa on vastustushenkinen vähemmistö, senkin on tultava edustetuksi parlamentissa. Kuitenkin, hän toteaa, Neuvostoliitossa on vain yksi puolue, vieläpä se julkisesti ja peittelemättä sanotaan maan perustuslaissa. Mutta tämä johtuu siitä, että Neuvostoliitossa ei ole useita keskenään vastakkaisia luokkia, ei luokkataistelua, ei ristiriitaisia luokkaintressejä. ''Miten silloin voisi syntyä kaksi, kolme tai useampia puolueita Neuvostoliitossa?''

''Me emme voi keinotekoisesti suunnitella toisen puolueen perustamista vain tyydyttääksemme vanhan porvarillisen demokratian palvojia.''

Saslavski palauttaa mieleen eräitä tosiasioita puoluelaitoksen historiasta Venäjällä. Sosialistisen valtion julistaminen lokakuussa 1917 ei vielä poistanut kapitalismia, kapitalistisia intressejä eikä siis myöskään luokkataistelua Venäjältä. Oli myös useita puolueita — kommunistisen ohella kadetit, sosiaalivallankumoukselliset ja mensheviki. Arvattavasti ne olisivat säilyneet yhtä kauan kuin kapitalismikin, jolleivat ne olisi ryhtyneet kapinaan ja kansalaissotaan, jossa ne murskaantuivat.

Uuden, ''toisen'' puolueen perustamisesta Neuvostoliittoon toivovat länsimaat kapitalismin palauttajaa, sanoo Saslavski. Mutta:

''Kapitalismia ei milloinkaan tulla palauttamaan Neuvostoliitossa, yhtä vähän kuin keskiaikaista maaorjuutta voidaan palauttaa Englannissa tai neekeriorjuutta Yhdysvalloissa.''

Kansanvaalit — lännessä vai idässä?

Eräs demokratian tuntomerkkejä on, että koko kansa osallistuu vaaleihin, huomauttaa Saslavski kirjasensa seuraavassa, kansanvaaleja käsittelevässä luvussa.

Mutta miten on laita lännessä? Puhumatta varallisuus- ym. rajoituksista tai epäoikeudenmukaisesta vaalipiirijaosta porvarillisissa demokratioissa on pantava merkille, että kansan suurilla joukoilla ei niissä ole ratkaisuvaltaa vaalien ensimmäisessä vaiheessa, ehdokkaitten asettamisessa. Se on puolueitten tai puoluekoneistojen asia, ja ne edustavat vain kansan vähemmistöä. Puolueitten ulkopuolella olevalla henkilöllä ei ole mahdollisuutta mitenkään vaikuttaa ehdokkaitten asettamiseen eikä myöskään itse tulla nimetyksi ehdokkaaksi. Puoluekoneistot nimeävät ehdokkaat, kansa saa vain valita valmista. Seurauksena onkin, että suuri osa äänioikeutetuista jättää oikeutensa käyttämättä.

Toisin neuvostodemokratiassa. Jo paikallisien ja keskusvaalilautakuntien valitseminen on valtava joukkoliike, johon koko kansa ottaa osaa. Sitten seuraa ehdokkaitten asettaminen neuvostoihin, ylimmästä alimpaan asti. Jälleen on koko kansa liikkeellä. Ehdokkaita voivat asettaa kaikki yhteiskunnalliset järjestöt: kommunistinen puolue (6 milj. jäsentä), nuorisoliitto (miljoonia jäseniä), ammatilliset liitot (useita kymmeniä milj. jäseniä), osuustoiminnalliset järjestöt (käsittävät lähes kaikki talonpojat ja miljoonia kaupunkilaisia), tieteelliset yhdistykset, kulttuuri- ja urheilujärjestöt. Vaalikokouksissa, joita lehdistö tarkasti seuraa, joutuvat ehdokkaat perusteellisen kritiikin alaisiksi, jolloin jokaisella neuvostokansalaisella on mahdollisuus syytöksillään tehdä kenen tahansa ehdokkuus tyhjäksi. Puolueettomalla on tässä samat mahdollisuudet kuin puolueeseen kuuluvalla. Vastoin yleisiä luuloja puolueeseen kuuluvalla ''ei maassa ole suurempia oikeuksia kuin puolueettomalla, mutta hänellä on suuremmat velvollisuudet ja enemmän vastuuta''. Kun ehdokkaat on asetettu — he ovat yhtä hyvin puolueen ulkopuolelta kuin sisältä — eivät he ole puolueen *tai* puolueettomien ehdokkaita, vaan puolueen *ja* puolueettomien. He ovat siten kansan valtavan enemmistön ehdokkaita.

Neuvostovaalit osoittavat, että pientä murto-osaa lukuunottamatta koko kansa ensiksikin käyttää äänioikeuttaan ja että toiseksi jälleen pientä murto-osaa lukuunottamatta koko kansa antaa luottamuksen ehdokkaille, jotka se itse on asettanut. Neuvostoihin, korkeimmista neuvostoista kyläneuvostoihin asti, kuuluu miljoonia jäseniä. ''Eivät missään maailman maassa niin suuret kansanjoukot osallistu maansa hallintaan.''

Mikä kontrolloi lehdistöä ja miten?

Erillisessä luvussa Saslavski käsittelee erästä tärkeätä demokratian puolta, julkista sanaa, lehdistöä. Neuvostolehdistöä on syytetty epävapaaksi, on sanottu valtion sitä kontrolloivan.

Koko maailmassa ei nykyisin voi olla lehdistöä, jota joku ei kontrolloisi, vastaa tähän Saslavski. Kysymys on vain siitä, *mikä* kontrolloi ja *miten*. ''Kapitalistisissa maissa kontrolloi lehdistöä suurpääoma. Neuvostoliitossa kontrolloi lehdistöä sen omistaja — neuvostokansa.'' (Toisessa kohdassa täsmällistetään: hallitus, puolue, ammattiyhdistykset ja muut yhteiskunnalliset orgaanit.)

Saslavski selostaa joukon paljastuksia Yhdysvaltain lehdistöstä ja sen riippuvaisuudesta suurpääomasta. Mottona voisi olla New York Herald Tribunen toimittajan John *Swintonin* sanat kaupunkinsa lehtimiesten kokouksessa (George Seldesin teoksessaan lainaamat):

''Minulle maksetaan 150 dollaria viikossa, jotta en esittäisi lehteni palstoilla omaa mielipidettäni. Kaikki te ansaitsette suunnilleen saman summan samasta asiasta. Jos minä esittäisin oman itsenäisen mielipiteeni lehdessäni, joutuisin 24 tunnin sisällä työttömäksi.''

Valtaosa Englannin lehdistöstä edusti viime vaalitaistelussa toista mielipidettä kuin kansan enemmistö osoitti vaaleissa kannattavansa: vaalien tulos oli siten tavaton yllätys, lehdistö oli johtanut yleistä mielipidettä harhaan. Kapitalistinen lehdistö on vailla vastuuntunnetta, omistajainsa rahansaalistuksen ja vallanhimon välikappaleena se vaarantaa kansan edut ja kansojen välisen rauhan. Kansa ei voi sitä kontrolloida, lehtien julkaisemisen välineet — kirjapainot, paperi, jakeluverkosto — kuuluvat rahan etuoikeuksiin. Toisin Neuvostoliitossa. Lehden julkaisemisen käytännön edellytykset ovat siellä valtion, so. kansan, käsissä.

Saslavski viittää jälleen historiaan. Tsarismin aikana oli kommunistinen Pravda pieni paperilappunen, jonka levitystä virkavalta alituisesti ahdisti. Helmikuun vallankumous toteutti porvarillisen painovapauden. Pravda sai valtiovallalta luvan vapaasti ilmestyä, mutta siltä puuttuivat kaikki aineelliset edellytykset saada koko ja ulkoasu, jotka olisivat vastanneet sen yhä kasvavaa levikkiä; vihdoin taantumukselliset kiihkoilijat järjestysvallan estämättä tuhosivat sen kirjapainon. Lokakuun vallankumous julisti todellisen painovapauden. Hallituksen dekreetillä kaikki kirjapainot ja kaikki paperinkäyttö otettiin kansan omaisuudeksi. Myös oppositiolehdet — Retj, Djen, Russkije Vjedomosti — saivat edelleen ilmestyä. Vasta kansalaissodan puhjettua ne valtiopetoksellisina lakkautettiin.

Mr Winterton löytää uusia luokkia Neuvostoliitosta ...

Kirjasensa viimeisessä luvussa Saslavski kumoaa eräitä Neuvostoliiton-vastaisen propagandan lempiväitteitä, kuten perheen hävittämistä, uskonnon vainoamista, sivistyneistön kurjistumista, talonpoikain pakkokollektivisointia, naisen alennettua asemaa ja puoluehuipuston tai Stalinin diktatuuria koskevia. Erikoisen herkullinen on hänen vastauksensa englantilaiselle lehtimiehelle Paul Wintertonille, joka Neuvostoliitossa käydessään oli tehnyt sen huomion, että tanssijattarella voi olla suuret tulot ja porttivahdilla pienet, mistä johtopäätöksenä oli: ahaa, Neuvostoliitossa on siis kuitenkin eri yhteiskuntaluokkia. Saslavski:

''Winterton huomaa Moskovassa oleskelunsa aikana porttivahtien luokan ja ensitanssijattarien luokan. Porttivahdeilla eivät olot ole niinkään lihavat, mutta he eivät kuole kuitenkaan nälkään. Ja ensitanssijattaret elävät kuin keskinkertaisen omaisuuden omistavat englantilaiset. Mutta se on myös ylellisyyden korkein aste Neuvostoliitossa: että on hyvää ruokaa, auto ja kesähuvila.

Neuvostoliitossa löytyy epäilemättä näyttelijöitä ja runoilijoita, jotka elävät hyvin, ja löytyy porttivahteja, joiden olot ovat huonommat. Mutta takaamme, että Winterton ei Neuvostoliitossa tavannut runoilijaa, jonka oli pakko työskennellä

porttivahtina, ettei kuolisi nälkään. Hän ei tavannut myöskään näyttelijättäriä, jotka olisivat uneksineet pääsevänsä kotiapulaiseksi, kamarineidoksi tai keittäjättäreksi saadakseen menonsa ja tulonsa tasapainoon.

Neuvostoliiton sosialistinen järjestelmä ei tunnusta mitään pikkuporvarillista tasoitusta. Sosialismin aikana saa jokainen työtätekevä palkan suorituksensa mukaan. Neuvostoliitossa on stahanovtyöläisiä, jotka ansaitsevat enemmän kuin kukaan näyttelijä.

Meidän mielestämme niillä mailla, joissa esiintyy työttömyyttä ja prostituutiota, on vähemmän oikeutta kutsua itseään demokratiaksi kuin Neuvostoliitolla, jossa runoilijat kirjoittavat runoja, tanssijattaret tanssivat, porttivahdit aukaisevat portteja ja kaikki ihmiset työskentelevät rehellisesti omaksi ja kansansa hyväksi.''

Kaikki, mitä tähän lisätään tai tästä vähennetään, on pahasta. Täysosuma, tavarits Saslavski!

Vapaa Sana 31.8. ja 1.9.1947

Täydellä nimellä julkaistu pääkirjoitussivun neliö. Selostuksen lähtökohtana D. Saslavskin kirjanen ''Sovjetdemokratin'' (Arbetarkultur, Sthlm 1947). S. vieraili sodanjälkeisinä vuosina parikin kertaa Suomessa (mm. Vapaan Sanan toimituksessa) ja kuului suomalaisen lehtimiesretkikunnan isäntiin NL:ssa kesäkuussa 1948.

Professori Koskimiehen linjankäynti

Ensimmäinen kysymys, minkä prof. Koskimiehen uusi kirjallisuushistoria lukijassa herättää, on yksinkertaisesti: onko tämä tarpeellinen? Tosin Tarkiaisen ”Suomalaisen kirjallisuuden historian” ilmestymisvuosi oli 1934, mutta eihän meidän pienissä oloissamme ole tässä suhteessa totuttu liikaan ylellisyyteen: Tarkiaisen edeltäjä oli O.A.Kallio ja Kallion edeltäjä — Julius Krohn! Mutta ehkäpä V.A. Koskenniemi vastaa tähän kysymykseen Uudessa Suomessa Koskimiehestä julkaisemassaan arvostelussa: *”Nyt jo voi huoleti sanoa, että se on yhdellä iskulla vanhentanut edeltäjänsä samalla alalla.”*

Edeltäjä on ennen muita Tarkiainen. Häntäkään ei kukaan voisi syyttää radikalismista; hänen skeptillinen tyyneytensä kantaa kaikkia konservatismin merkkejä. Mutta hän ei sittenkään ole Uuden Suomen, kokoomuksen miehiä, ei suomettarelaisen perhepiirin jäsen. Sitä on taatusti Rafel Koskimies, joka voi aloittaa ”Elävän kansalliskirjallisuutensa” sukunsa suurmiehestä Yrjö Koskisesta ja päättää teoksensa toisen osan isäänsä Jaakko Forsmaniin! Samalla tavoin kuin Eino Leino kerran Aspelin-Haapkylän teatterihistoriasta voisi nyt Koskimiehen kirjallisuushistoriasta sanoa, että se suuressa määrin on *suomettarelaista perhekronikkaa*. Saamme kokea sen omalaatuisen ilmiön, että sotapolitiikan romahduksen jälkeen, jolloin odottaisi suurta uudestiarviointia myös kirjallisuutemme valtavirtauksista, uudestiarviointi suoritetaankin, mutta — entistä oikeistolaisemmassa hengessä. Tiede on edelleen sen käsissä, jonka käsissä on raha.

Koskimiehen luokkatietoisuus voi saada kerrassaan irvokkaita ajankohtaisia korostuksia, varsinkin hänen teoksensa I osassa, joka ilmeisesti on kirjoitettu jo sodan aikana. Niinpä hän näkee (I, s. 10) äskeiset sotamme nimenomaan Runebergin ”Vänrikkien” hengessä käytyinä, esittää (I, s. 41) ”taistelun itsenäisyyden ja vapauden puolesta” — ei siis esim. vapaudenrakkauden yleensä — Suomen kansan perimmäisenä luonteenominaisuutena, asettuu (I, s. 207) odottamaan suurta uskonnollista herätystä sotien tuloksena, julistaa (I, s. 227) ”sosialistisen kiihotuksen” jo menneisyyteen kuuluvaksi, esittää (I, s. 270) Kramsun erikoisesti puolustusvalmiuden runoilijana ja Koskenniemen (II, s. 366)”yhtenä niistä tekijöistä, jotka henkisesti lujittivat puolustusvalmiuttamme ja järkkymätöntä itsenäisyystahtoamme ennen suurta myrskyä ja vielä sen aikanakin”. — Kovin suuri ja kestämättömälle pohjalle rakentuva päivänkohtaisuus voi olla historioitsijalle kohtalokas.

Koskimiehen puoluetietoisuus esiintyy myös yleisemmällä tavalla. Se ilmenee 1860-luvun erittelyn yhteydessä hänen aktiivisena kannanottonaan suomettarelaisen kielipolitiikan puolesta, se esiintyy Meurmanin kristillisen konservatismin innoittuneessa apologiassa, se esiintyy (I, s. 217) puheessa Brandesin ”juutalaisesta nihilismistä” ”länsimaalais-kristillisen perinnön” vastakohtana (edellinen ”on ollut

omansa viemään herkkiä mieliä harhaan”!), se esiintyy (I, s. 221) valittelussa ”vieraista aatteista”, jotka rajoittivat Minna Canthin taidetta (toisaalta eivät suomettarelaisuuden uskonnollis-isänmaallis-kansallis-militaristiset aatteet suinkaan ole ”vieraita” eivätkä esteenä taiteellisuudelle!), se esiintyy (I, s. 428) Järnefeltin yhteydessä poroporvarillisena väitteenä, että ”hänen koko suhtautumisensa sisäisiin yhteiskunnallisiin, uskonnollisiin ja valtiollisiin ongelmiimme on siinä määrin ennakoluulotonta, että se toisinaan saattaa näyttää vastuuttomalta” — ja liikuttavina yrityksinä löytää selitys tämän kirjallisuutemme *enfant terriblen* ”epänormaaliselle” taipumukselle ”aina asettua vasemmalle, perinteitä ja konservatismin ihanteita vastaan”!

Koskimiehen korostettu puoluetietoisuus esiintyy myös (I, s. 439) 70- ja 80-luvun afäärihenkisen suomalaisuusliikkeen puolusteluna Ivalon ”Aikansa lapsipuolessa” esittämää kritiikkiä vastaan. Ja koko loistossaan se esiintyy, kun tullaan vuosisadan vaihteeseen, nuorsuomalaisten ja suomettarelaisten vastakohtaan. Koskimies ei voi kieltää, etteivätkö ajan loistavimmat kirjailijat olisi kuuluneet nuorsuomalaiseen falangiin ja etteikö suomettarelaisella puolella tässä suhteessa olisi vallinnut tietty henkisten voimien pula, mutta hän löytää toki suomettarelaisesta leiristä sellaisen matkakirjailijan kuin Inhan ja omistaa hänelle 6 sivua! Ja kun hän teoksensa II osan alussa ryhtyy esittelemään uuden vuosisadan ”suurta kulttuurikritiikkiä”, ei hän nosta esiin Eino Leinoa, kuten odottaisi, vaan Gunnar Suolahden ja Volter Kilven! Suomettarelaisten köyhään kirjailijafalangiin hän Koskenniemen ja Wilkunan rinnalle hyväksyy myös Algot Untolan; tässä on ilmeisesti merkittävä uudestiarviointi tapahtumassa, Koskimies tekee tälle koko itsenäisyysajalla hyljeksitylle kirjailijalle vihdoinkin oikeutta — nimittäin Maiju Lassilana; Irmari Rantamalana hänet sen sijaan verhotaan mielisairauden hämärään (vrt. II, s. 214). Erikoista vaivaa kirjoittaja näkee Leinon ja Koskenniemen vastakohdan sovittelemisessa, mistä Koskenniemi arvostelussaan onkin esittänyt hänelle kauniin kiitoksen. Vanhemman työväenkirjallisuuden Koskimies unohtaa jokseenkin kokonaan: Kaatrasta tai Lehtimäestä hän ei hiiskahda sanaakaan. Loistossaan on Koskimiehen puoluetietoisuus vihdoin vuoden 1918 tapahtumain yhteydessä, jolloin hän (II, s. 10) selittää, että ”kaikki kansakunnan henkiset voimat olivat 'valkoisella puolella' ” ja että ”vastuuntuntoisimmat ja kehittyneimmät sosialistien johtomieheistä sanoutuivat irti aseellisesta vallankaappauksesta”!

Olisi lopuksi syytä tehdä eräitä puhtaasti asiallisiakin huomautuksia. On syytä kysyä, onko aikajärjestys ollut oikea, kun 70-luku, ”pienoishuumorin vuosikymmen”, esitetään jo ennen Kiveä, kun Kramsu esitellään vasta Canthin ja Erkon jälkeen tai kun Linnankosken vuoro tulee paljon myöhäisempään aikaan vaikuttaneiden Mannisen, Talvion, Lehtosen ja Kilven jälkeen. Kansalaissodan syitä esitellessään (II, s. 10) Koskimies mainitsee ”pahimpana epäkohtana” sen, että ”ruotsinkielisen yläluokan ja suomenkielisen rahvaan välille” oli ”auennut juopa”: mikäli tällä todellakin tarkoitetaan omaa vuosisataamme, kysymyksessä on varmaan perusteellinen anakronismi; kyllä ”juopa” 1900-luvulla kulki aivan toisia sosiaalisia uomia! Pelkkänä lipsahduksena lienee pidettävä, että Koskimies (II, s. 5) mainitsee 1908 alkaneen uuden taantumuskauden edustajana myös — v. 1904 murhatun v. Plehwen!

Edellisen perusteella voisi saada käsityksen, että allekirjoittaneella olisi vain pahaa sanottavana prof. Koskimiehen uudesta kirjallisuushistoriasta. Tällainen käsitys on kuitenkin liioiteltu. En voi olla pitämättä Koskimiehen kirjallisuushistoriallista uudestiarviointia ajanharhana enkä olla toteamatta sen luokka-, puolue- ja

kotterianäkemysten rajoituksia, mutta samalla tunnustan monta myönteistä ominaisuutta tässä teoksessa.

Puhtaasti muodollis-esseistisesti edustavat monet Koskimiehen hahmottelemat kirjailijakuvat varsin kunnioitettavaa tasoa (eräät niistä ovat huomattavan laajoja: Kivi ja Aho 70 siv., Leino 60, Koskenniemi 30 siv., eräitä vertailukohtia mainitakseni). On tietysti enemmän kuin luonnollista, että Koskimiehen on vaikea eläytyä jonkun Minna Canthin, jonkun Järnefeltin, jonkun Eino Leinon taistelevan-edistykselliseen aatemaailmaan, että hän paremmin tuntee liikkuvansa omassa henkisessä maastossaan jonkun Mannisen, jonkun Maila Talvion, jonkun Volter Kilven ja ennen kaikkea jonkun Koskenniemen akateemisen ja konservatiivisen runouden alueella. Mutta toisaalta hän ei Koskenniemen tavoin pyri esiintymään Ahlqvist-Oksasen apologeettina (joskin hänen tulkintansa Ahlqvistin ja Kiven vastakohdasta — vrt. I, s. 89 — ei tunnu perustellulta); Ahon pohjimmaltaan vanhoillisesta luonteesta ja hänen muotikirjailijamenestyksestään Koskimiehellä on esitettävänään terävän ilkeitä huomioita; Mannisen, Kiannon, Lassilan tai Volter Kilven (myöhäistuotannon) erittelijänä hän suorittaa eräissä suhteissa pioneerityötä, ja Juhani Siljon ja Ain'Elisabeth Pennasen rakkaussuhteen kirjallisten heijastusten erittelyssä hän uskaltautuu varsin epäakateemiseen intiimisyyteen. Kiitettävän runsaasti huomioita — vaikka yksipuolisiakin — Koskimies omistaa aikakausien yleiselle aatesisällölle; erikoisesti hänen taustamaalauksensa ensimmäisen maailmansodan edellisestä aikakaudesta sisältää monia valaisevia, jopa herkullisia piirteitä.

Huomattavan teon kulttuurihistorioitsijana Koskimies suorittaa eri aikakausien aatteellisten johtajain ja edustavien tiedemiesten esittelijänä. Meillä ei ole tässä suhteessa paljonkaan kiinnitetty huomiota *tyyliin* — eivät tiedemiehet itse eivätkä myöskään kulttuurihistorioitsijat. Koskimies tekee älykkään huomautuksen, että ''ero pelkän humanistis-tieteellisen teoksen ja kirjallisen aikaansaannoksen välillä on . . . sama kuin virkakirjeen ja rakkauskirjeen välillä'' ja kohottaa esiin niitä harvoja, jotka tässä suhteessa edustavat eurooppalaista tasoa — eikä hän voi ilmeisesti mitään sille, että hän tällöin joutuu jälleen nostamaan esiin pääasiassa omia puoluetovereitaan!

Erikoisen maininnan ansaitsee Koskimiehen oma tyyli: hänen pyrkimyksensä kohti persoonallista ja tuoretta ilmaisutapaa on saanut arvostelijoilta erikoista tunnustusta, ja syystä kylläkin. Koskimies pyrkii ilmeisesti määrätietoisesti selkeään kansantajuiseen ja samalla uusasiallisesti esteettiseen sanontaan, jossa ''hienovarainen'', ''riipaiseva'' ja muut tekohenkevät estetismit ovat kiellettyjä; ja ylipäänsä hän tässä onnistuukin, vain harvoin lukija töksähtää sellaiseen keinotekoisuuteen kuin esim. ''elonkerainen''.

Koskimies on laajassa kirjallisuushistoriassaan ennättänyt nyt kansalaissodan rajavuoteen — yksityisissä monografioissa hän on sen ylittänytkin. Kolmatta osaa, joka käsittää itsenäisyysajan, jää ymmärrettävistä syistä jännityksellä odottamaan.

Vapaa Sana 31.8.1947

Nimim. RP:n arvostelu Rafael Koskimiehen ''Elävän kansalliskirjallisuuden'' I ja II osasta (Otava 1944, 1946).

Demokratia: kuollut kaava vai elävä sisältö?

Puheessaan kansanvallan vainajain muistojuhlassa Malmilla toissa sunnuntaina sisäministeri Leino lausui mm. että ''kansanvalta ei suinkaan vielä ole täydellinen, sen olemassaolo ja kehitys ei ole lopullisesti turvattu, jokaisen rehellistä työtä tekevän kansalaisen toimeentulo ei vielä ole täysin taattu'', sekä edelleen: ''demokratia ei merkitse sekasortoa ja epäjärjestystä, vaan nimenomaan järjestystä ja *turvallisuutta* kansalle''.

Nämä lausumat, jotka eivät tietysti olleet tarkoitetut miksikään demokratian määritelmäksi, ovat saaneet ruotsalaisen kansanpuolueen äänenkannattajan Vasabladetin nousemaan katederiin ja selittämään, että sisäministerillä ei ole aavistustakaan siitä, mitä demokratia oikeastaan on.

''Hra Leino tarkoittaa demokratialla myös politiikkaa, jonka päämääränä on turvata kansalaisten toimeentulomahdollisuudet. Tällöin sisällytetään käsitteeseen demokratia enemmän, kuin siihen kuuluu'', kirjoittaa Vasabladet ja esittää sitten oman teoriansa demokratiasta:

''Demokratia ei ole mitään muuta, kuin että poliittinen valta kuuluu koko kansalle eikä yhdelle tai muutamille henkilöille tai tietyille yhteiskuntaluokille. *Mitään muuta ei sana demokratia merkitse. Se, mihin kansa valtansa käyttää, ei merkitse yhtään mitään.* Se voi käyttää sitä yhteiskunnan heikommin toimeentulevien jäsenten elämänehtojen parantamiseen tai luodakseen itselleen mahdollisuuksia huveihin ja ylelliseen elämään, demokratiaa se on molemmissa tapauksissa. Demokraattisessa valtiossa voidaan ajaa vanhoillista — jopa taantumuksellista — , edistysystävällistä tai radikaalisiin uudistuksiin pyrkivää politiikkaa kansasta itsestään riippuen.''

Edellisen perusteella voisi vetää johtopäätöksen, että Vasabladet ei tunnusta demokratiaksi Ateenan antiikkista kansanvaltaa, ei Yhdysvaltain klassillista demokratiaa, ei Englannin kaksipuolue-parlamentarismia 1700- ja 1800-luvulla, ei varallisuusasteikon rajoittamaa v:n 1830 ranskalaista valtiojärjestelmää, ei Bismarckin ''yleistä'' äänioikeutta: vallan pitää kuulua *koko* kansalle, demokratiaa on vasta, kun valtiota johtaa kansan tai sen suuren enemmistön tahto, jolloin — kuten lehti sanoo — ''myös vähemmistö on jossakin määrin otettava huomioon''. Mutta kutakin noista edellämainituista järjestelmistä on aikanaan tervehditty demokratian ihanteena, kunnes jälleen on huomattu, että demokratian piiri on ollut riittämätön, että demokratiaa on ollut edelleen lajennettava ja kehitettävä. Päättyisikö kehitys siis yleiseen äänioikeuteen perustuvaan parlamentaariseen enemmistövaltaan, porvarilliseen, poliittiseen ''puhtaaseen'' demokratiaan?

Se näyttää olevan Vasabladetin käsitys. On puhuttu demokratian kriisistä — Vasabladetilta se ilmeisesti on jäänyt havaitsematta. On osoittautunut, että demokratian toteuttaminen on paljon monimutkaisempi ongelma, kuin sen edelläkävijäteo-

reetikot olivat voineet kuvitella — mutta Vasabladetin kirjoittaja on ilmeisesti päättänyt tutkimuksensa näihin demokratian klassikoihin! Lehdessämme on viime viikkoina selostettu kritiikkiä, jonka sosiaalidemokraatit Laski ja Wigforss sekä kommunisti Saslavski ovat kohdistaneet porvarilliseen demokratiaan: kenties oikeaoppinen Vasabladet kieltäytyy ottamasta sitä huomioon, mutta se voisi sentään huomioida myönnytykset, joita jopa Herbert Tingstenin, kapitalistisen demokratian kiihkeän puolustajan, on tässä suhteessa pakko tehdä! Miten voi valta olla *koko* kansalla? Miten voidaan kansalaisoikeudet turvata niin, että maan *jokaisella* täysi-ikäisellä asukkaalla todella on yhtä suuret mahdollisuudet vaikuttaa yleisten asiain kulkuun? Luokkayhteiskunnassa, jossa eri kansanluokilla on erilaiset taloudelliset resurssit, se ei parhaassakaan tapauksessa ole mahdollista. Ja tästä tullaan siihen, että nämä mahdollisuudet on pyrittävä mahdollisimman laajassa mittakaavassa hankkimaan, so. *poliittista demokratiaa laajennettava taloudelliseksi ja yhteiskunnalliseksi kansanvallaksi.* Sosialismi on kehittyvän ja laajenevan kansanvallan johdonmukainen johtopäätös, askel tiellä demokratian yhä suurempaan täydellisyyteen — eikä suinkaan ''kokonaan toinen asia'', kuten Vasabladet koettaa väitää.

Mutta Vasabladetin puhtaasti muodollinen demokratiakäsitys johtaa sen mielettömämpiinkin väitteisiin. ''Se, mihin kansa valtaansa käyttää, ei merkitse yhtään mitään''! Kansa voi käyttää valtaa luodakseen itselleen ylellisen elintason — kenties parasiittiaseman siirtomaariiston kustannuksella, vai mitä Vasabladet tarkoittaa? Mutta onko se silloin demokratiaa? Tai se voi ajaa vaikka taantumuksellista politiikkaa, selittää Vasabladet edelleen, emmekä tiedä, tarkoittaako lehti tällöin esim. mahdollisuutta, että jonkin suurvallan äänestäjäenemmistö itsekkäiden elintasoetujensa vuoksi ajaisi taantumuksellista politiikkaa kansainvälisellä foorumilla. Mutta olisiko se silloin demokratiaa? Voisiko demokratiaa ''sisällä'' vastata epädemokraattisuus ulospäin? Meistä näyttää, että Vasabladetin muodollinen demokratia — joka teoriassa näyttää niin selvältä — vie käytäntöön sovellettuna juuri siihen, mistä lehti syyttää vasemmistoa: täydelliseen käsitehämmennykseen! Vasabladetin demokratia ei ole vain muodollinen, jäykkä, epähistoriallinen ja epäsosiologinen kaava, se on myös käytännöllisesti aivan *tyhjä.* Sen vastakohtana käsitys, jota myös ministeri Leino puheessaan edusti, näkee demokratian historiallisena ilmiönä, kehittyvänä, täydellistyvänä, elävänä organismina. Ei ole epäilystä siitä, kumpi vastaa todellisuutta.

Olemme omistaneet tämän huomion Vasabladetille — muut saman puheen arvostelijat, jääräpäisen opposition äänitorvet, eivät ole edes huomion arvoisia! —, koska Vasabladet kuitenkin käytännössä on esiintynyt demokraattisen suuntauksen kannattajana ja fasismin määrätietoisena vastustajana. Sen käytäntö on onneksi — ainakin tähän mennessä — ollut parempi kuin sen teoria!

Vapaa Sana 2.9.1947
Signeeraamaton pääkirjoitus.

Katsaus: Nylonsukkien ihmeelliset seikkailut vanhakasvoisessa lehdistössä

Pääkaupungin suurimmat kapitalistilehdet kirjoittavat arvokkaan paheksuvasti raaistumisesta ja edesvastuuttomuudesta, joka niiden mielestä on vallannut lehdistön — nim. uusikasvoisen. Pääkaupungin suurimmat kapitalistilehdet pohtivat akateemisen syvällisesti ajatuksia, joita eräs berliiniläismielisyydestään tunnettu uutistohtori on äskettäin kehitellyt eräässä esitelmässään, ja vaativat demokraattisen julkisuusperiaatteen nimessä lehdistölle — nim. vanhakasvoiselle — vapaita käsiä pöyhiä hallituksen papereita.

Miten on vanhakasvoisen lehdistön oman asiallisuuden ja moraalin laita? Paljonko sen vastuuntuntoon voidaan luottaa? Kysymystä valaisee ns. nylonsukkahistoria, jonka ihmeellisiä seikkailuita vanhakasvoisessa lehdistössä seuraavassa esittelemme. Yhtä hyvin olisimme voineet valita jonkin toisen aiheen: Stockholms-Tidningenin Kunnas-''paljastukset'' tai Unkarin vaalit. Mutta nylonsukkahistorian etu on siinä, että se on yksinkertainen ja kansantajuinen. Pienoiskoossa siinä paljastuu koko kapitalistilehdistön poliittinen sensaatiotekniikka.

Pelinavaus

Keskiviikkona 3.9. pääkaupungin ruotsalaisen iltalehden NYA PRESSENIN etusivulla oli luettavana 3- palstainen sensaatiouutinen: **''750 paria nylonsukkia kuriiripostissa. Vastaanottaja oli Leinon sihteeri.''** Lehti kertoi kuriiripostissa 3—4 viikkoa aikaisemmin paljastuneesta skandaalista, jolloin *''kuriiri, jolla oli mukanaan 750 paria nylonsukkia, osoitettuja ministeri Leinon sihteerille, sattumalta joutui kiinni. Sukat olivat neljässä paketissa, joista eräs sattumalta meni rikki.''* Pakettien lähettäjäksi oli lehden tietämän mukaan merkitty varakonsuli Veikko Jokinen Suomen Tukholman-lähetystöstä ja vastaanottajaksi neiti Salme Ruokolainen, ''ministeri Leinon sihteeri'', joka elokuun 15 pnä äkkiä oli jättänyt toimensa. Lisäksi — kertoo lehti — oli kuriirilla kaksi pakettia sisäministeriön vanhemmalle hallitussihteerille Juho Saariselle ja nämä paketit sisälsivät paitoja. Kaikissa paketeissa oli lisäksi kelloja.

(Skandaali oli paljastettu, maassa oli kohu. Kamreeri ja rouva Perisuomalaisen päivällispöydässä oli puheenaiheena päivän suuri sensaatio: sisäministerin jättiläismäinen sukka-afääri! — Jaa-a, sanoinhan minä Juho, että kommunisteilta voi odottaa mitä tahansa! Kuule, luuletko, että hänellä on haaremi, sillä Leinolla?)

Seuraavana aamuna

julkaisivat lehdet sisäministeriön ja ulkoministeriön selitykset. *Sisäministeriö ilmoitti, että neiti Ruokolainen oli toiminut sisäministerin puheluiden yhdistäjänä (eikä sihteerinä) ja oli hän jo 15.7. eronnut toimestaan. Yhtä vähän sisäministeri kuin sisäministeriökään olivat tietoisia hänen salakuljetuspuuhistaan. Ulkoministeriö taas ilmoitti, että vt. lähetystöavustaja (ei varakonsuli) Jokinen oli antanut nimensä käytettäväksi jollekin ''syrjäiselle'', joka oli pakettien todellinen lähettäjä ja joka oli johtanut avustajaansa harhaan pakettien sisällöstä. Eräs Tukholman-lähetystön vahtimestari taas oli merkitty lähettäjäksi paketteihin, jotka olivat osoitetut hallitusneuvos Saariselle ja jotka sisälsivät nekin — paitsi paitaa — nylonsukkia. Todellinen vastaanottaja oli tälläkin kertaa joku ''syrjäinen'', hallitusneuvos Saarinen ''oli asetettava täysin kysymyksessä olevan asian ulkopuolelle''. Ulkoministeriö on tutkinut asiaa ja ryhtynyt tilanteen vaatimiin toimenpiteisiin.*

Lehdet julkaisivat nämä selitykset mahdollisimman huomaamattomina, eräät vielä asettaen sanan ''selitys'' lainausmerkkeihin. Sen sijaan ne jatkoivat vielä sensaatio-otsikointiaan kuin mitään selityksiä ei olisi annettukaan. ''**Nylonsukkia ja kelloja maahan kuriiripostin mukana. Pakettien vastaanottajaksi merkitty ministeri Leinon sihteeri**'', julisti UUSI SUOMI etusivullaan kahden palstan otsikoin. ''**Skandaali kuriiripostissa, Leinon sihteerille yritettiin salakuljettaa 750 paria nylonsukkia**'', oli S. SOSIALIDEMOKRAATIN yhtä skandaalinhaluinen kahden palstan etusivun otsikko. US:lla on lisäksi arvokas vihjaisu: *tutkijaviranomaiset eivät ole onnistuneet selvittämään neiti Ruokolaisen nykyistä olinpaikkaa.* HUFVUDSTADSBLADET on otsikoinnissaan korrektimpi, mutta ampuu sen sijaan artikkelissaan salakähmäisen laukauksen:

''Asian tekee entistä huomiotaherättävämmäksi se, että sisäministeriön palveluksessa olevan henkilö, joka käytti hyväkseen suojelevaa nimikettä 'sisäministeri Leinon sihteeri', on tässä tapauksessa näytellyt johtavaa osaa. Olisi toivonut tiedon olevan virheellisen kunnes sisäministeriö eilisiltana antamallaan 'peruutuksella' raa'asti murskasi nämä toiveet ...''

Minkä jälkeen annetaan ymmärtää, että ulkomaanedustuksessa ministeri Leinon nimeä kohtaan tunnettu pelko esti salakuljetuksen ilmitulemista ... (Syy on aina lopulta määrätyllä taholla!) HELSINGIN SANOMAT puolestaan paljastaa — ei otsikossa, vaan tekstissä —, että *sukkien todellinen lähettäjä olikin elokuvatuottaja Teuvo Tulio.* Samalla lehti riensi omasta puolestaan selittämään, että *hallitusneuvos Saarinen oli syytön.*

Iltalehdet vastakkain

Mitä sanoo NYA PRESSEN illalla ilmestyessään? Se ilmoittaa (1 palst. otsikolla), että ''Kuriiri oli Teuvo Tulio. Nya Pressenin sensaatiomainnen paljastus vahvistettu'' (!!) Ja jos lehti etusivullaan on röyhkeä, on se sukka-afäärille omistamassaan pääkirjoituksessa liukas luikertelija, kysyen tekopyhästi Vapaalta Sanalta, olisiko sitten pitänyt vaieta neiti Ruokolaisen virka-asemasta, ja osoittaen sisäministerille seuraavan kaksimielisyyden:

''Oletamme, ettei hänen (nti Ruokolaisen) eroamisensa pari päivää sen jälkeen, kun paketti oli hajonnut, johtunut mistään sattumasta, vaan täysin korrektista ja perustellusta toimenpiteestä hänen päällikkönsä taholta, joka nopealiikkeisyydestään ansaitsee kaiken tunnustuksen.''

Ja KAUPPALEHTI keksii peräytymistielle kääntyessään vielä paremman aasinpotkun:

''Ja varmaa tietysti on, että niin hyvin lähettiläämme kuin sisäministerimmekin ovat syyttömiä tapahtuneeseen. Jälkimmäiselle asia on arvattavasti aivan erityisen kiusallinen. Eihän voi olla hauskaa, että *jälleen joutuu toteamaan, että läheinen apulainen — kuinka mones, jos kaikki Valpon johtomiehet otetaan lukuun — on luisunut rikoksen polulle* ja ryhtynyt käyttämään virka-asemaansa väärin.'' (Kurs. VS:n).

ILTASANOMAT esiintyy tällä kertaa asiallisuuden äänitorvena, emmekä tiedä, johtuuko se vilpittömästä vakaumuksesta vaiko siitä, että t ä m ä n skandaalijutun oli toinen iltapäivälehti äkännyt. ''Väärinkäyttöä'', toteaa lehti pääkirjoituksessaan mutta jatkaa sitten:

''On kuitenkin syytä pitää käsitteet selvinä, missä skandaali ja missä väärinkäytös tässä tapauksessa on. J u t u s s a o n v e d e t t y e s i i n n i i t t e n h e n k i l ö i t t e n n i m e t , j o i l l e p a k e t i t o v a t o l l e e t o s o i t e t u t j a j o i s t a t o i s e n n i m e ä o n k ä y t e t t y l u v a t t o m a s t i j a h ä n e n t i e t ä m ä t t ä ä n . Toinen sitä vastoin lienee ollut yksissä tuumin lähettäjän kanssa, mutta s k a n d a a l i a o n h a l u t t u p a i s u t t a a v i e l ä h e i t t ä m ä l l ä v a r j o h ä n e n e s i m i e h e e n s ä . Samoin on tarkasti mainittu, kuka oli se Tukholman lähetystön virkailija, jonka hyväuskoisuutta ja luottamusta on käytetty väärin, ja annettu sellainen käsitys, kuin kuriiripaketin vastaanottaminen lähetettäväksi olisi ollut luvatonta hommaa. Lähetystön vahtimestarikin on, vaikka ei nimeltä, tunnontarkasti mainittu yhtenä säännönvastaisen paketin hyväksyjänä. S e n s i j a a n o n y l e e n s ä v a i e t t u s i i t ä h e n k i l ö s t ä — kysymys on oikeastaan kahdesta, joista kuitenkin vain ensimmäinen on suuryrittäjä alallaan — j o k a o n h a r j o i t t a n u t h ä n e l l e m y ö n n e t y n o i k e u d e n v ä ä r i n k ä y t t ö ä j a p e t t ä n y t l ä h e t y s t ö n l u o t t a m u k s e n . Ei ihme, että tavallisten ihmisten tietoisuudessa koko syyllisyyskysymys tällä tavoin menee päälaelleen.'' (Harv. VS:n.)

Perjantaiaamu: uusia vihjeitä

Perjantaiaamuna toteaa SS (1 palsta), että ''Teuvo Tulio oli kuriirina'', HS (1 palsta) että ''Nylonsukkien kohtalosta määrää khm'', Hbl (1 palsta), että ''syytteitä on odotettavissa kuriiripostin väärinkäytöstä'' sekä — huom! — että ''Tukholman lähetystö on asian ulkopuolella''. Yritteliäin on nyt US, joka etusivun uutisessaan (2 palstaa) selittää, että ''nylonsukkien vastaanottajan olinpaikka yhä tuntematon'' ja artikkelissaan lanseeraa uuden vihjeen: n t i R u o k o l a i n e n o n k i n o l l u t a i k a i s e m m i n V a l p o n p a l v e l u k s e s s a j a e d u s t a a s i i s u u s i a k a s v o j a :

''Nylonskandaali on päivän uusin puheenaihe. S i s ä m i n i s t e r i L e i n o l l a o n t o d e l l a h u o n o o n n i l ä h i n t ä y m p ä r i s t ö ä v a l i t e s s a a n . Ja kuitenkin hänen sihteerillään, joka antautui suurimittaiseen nylonkeinotteluun, olisi pitänyt olla

mitä parhaat edellytykset menestyä uusien kasvojen palveluksessa. Mainittu sihteeri oli näet ennen kuin hän siirtyi sisäministeriön kirjeenvaihdon ja puhelujen hoitajaksi valtiollisen poliisin päällikön sihteerinä. Hänen poliittisilla kasvoillaan on siis ilmeisesti ollut taattu ja luotettava väri, oikea ja nykyaikainen make up. Mutta sekään ei näytä auttavan, kun tilaisuus aukenee. On muistettava, että nylonsukat kuuluvat maksavan n. 2.000 mk. Kysymys on siis ollut puolentoista miljoonan markan afääristä. Vähän väliä voidaan todeta, että vasemmiston vaatima puhdistus tuo pinnalle aineksia, jotka eivät kainostele käyttää asemaansa yksityisetujensa ajamiseen." (Harv. VS:n.)

Iltalehdistä ILTA-SANOMAT vaikenee nyt koko jutusta, ja NYA PRESSEN peräytyy viisasteluineen muut lehdet-osastoonsa. Sensijaan KAUPPALEHTI ottaa viedäkseen eteenpäin Uuden Suomen vihjettä julistaen etusivullaan (2 palstaa): "Nylonsukkien suurhankkijalla on kahden vuoden passi. Onko Salme Ruokolainen poistunut maasta? Sukkakeinottelijalla hyvät suhteet Valpoon."

(Kamreeri ja rouva Perisuomalaisen päivällispöydässä. — Jaa, jaa, Juho, enkös minä sitä aavistanut! Tuo Leino on tietysti toimittanut bulvaaninsa ulkomaille turvaan ... Kauhean surku sitä Tuliota, hän on niin romanttinen ...)

Huhut kuolemastani suuresti liioitellut

Lauantaiaamuna kertoo HS tullihallituksen kanneviskaalin suorittamista kuulusteluista, joissa oli paljastunut, että *"mitä tulee niihin neljään pakettiin, joissa oli yksinomaan nylonsukkia, on niistä vastuussa elokuvaohjaaja Teuvo Tulio"*. Tämä oli selittänyt tarvitsevansa niitä uutta elokuvaansa varten, jonka tapahtumat liikkuivat (sic!) sukkatehtaassa. Hän oli käyttänyt hyväkseen konsuli Jokista Tukholman lähetystössä ja ennestään tuntemaansa nti Ruokolaista valtioneuvostossa. *"Koska kuriiripostin henkilökunta ei mahdollisesti kuitenkaan olisi tuntenut nti Ruokolaista, kirjoitti Tulio sulkeisiin nimen 'Ministeri Leinon sihteeri'."* Lopuksi lehti mainitsee, että *"neiti Ruokolainen lienee poistunut maasta"* ja että hänellä on *"hyvät suhteet Valpoon"*. "Onko Ruokolainen jättänyt maan?" kysyy Hbl etusivunotsikossaan. SS:n on pakko toistaa HS:n esittämä kuulusteluselostus, mutta lehti ei jätä suinkaan mainitsematta, että *"nti Salme Ruokolainen, ... ennen kuin hän siirtyi sisäministerin sihteeriksi, oli valtiollisen poliisin päällikön sihteerinä, siis luotettavan värinen"*. Ja sitten on lehdellä kerrottavana kerrassaan murheellinen uutinen: nti Ruokolainen ei ollutkaan Valpon likvidoima tai Leinon maasta salakuljettama, vaan oli aivan proosallisesti ilmoittautunut poliisille ja ollut kuulusteltavana, *"joten ko. lehtien arvelut ovat perättömiä"*. Sama murhetieto on US:lla kerrottavana, minkä vuoksi se kiinnittää päähuomionsa sen seikan vakuuttamiseen, että hallitusneuvos Saarinen on *"kokonaan asian ulkopuolella"*.

Viimeinen shokki

Iltalehdet joutuvat tuhoamaan parempien piirien viimeisetkin toiveet. ILTA-SANOMAT ja NYA PRESSEN kertovat kolmipalstaisin etusivun otsakkein, että "hallitussihteeri Saarisen paketti olikin aiottu apulaispoliisipäällikkö Sinervälle", että *"rikoskomissaario oli kellojen vastaanottaja"*.

"Apulaispäällikkö Sinervä oli aikaisemmin lainannut rahaa eräälle Suomen kansalaiselle, joka muutti Ruotsiin. Velan maksun oli sovittu tapahtuvan siten, että mainittu henkilö lähettäisi Sinervälle elintarvikkeita ja muutakin luvallista tavaraa sisältäviä paketteja Ruotsista. Ohimennen oli käsitelty mahdollisuutta lähettää niistä joitakin kuriiriteitse. Palattuaan Ruotsin-matkaltaan Sinervä oli äkkiä saanut tältä tuttavaltaan kirjeen, jossa ilmoitettiin hänelle tarkoitetun, hallitussihteeri Saarisen nimelle tulleen paketin lähettämisestä ja sisällöstä. Sinervä oli heti lähettänyt Ruotsiin kirjeen ja moittinut tuttavaansa hänen menettelystään."

Ilta-Sanomat kertoo näin, vakain ilmein, sanasta sanaan. Nya Pressen ei ole yhtä herkkäuskoinen ja tuo esiin sen koomillisen sivupiirteen, että salakuljetuksesta kiinni joutuneen rikoskomissaario Sinervän virkatehtävänä oli erikoisesti — säännöstelyrikosten selvittäminen ... KAUPPALEHTI puolestaan kertoo, että 5 henkilöä asetetaan syytteeseen, Sinervä, Tulio, Ruokolainen, Jokinen ja myös yhä uudelleen etukäteen viattomaksi selitetty hallitusneuvos Saarinen.

(Illalla kamreeri ja rouva Perisuomalaisen päivällispöydässä — synkkä hiljaisuus. Rouva arkana, levottomana:
— Juho, sano minulle ... ovathan he myös kansandemokraatteja, hallitusneuvos Saarinen ja komissaario Sinervä ...?
— Mrrrr. Älä puhu asioista, joita et ymmärrä. Missä minun sateenvarjoni on? Lähden tästä Kokoomuksen kerhoon. Mrrrrh.)

"Jääkin siis vähäiseksi henkilöksi"

Sunnuntain aamulehdet sisältävät loistavin toivein alkaneen nylonsukkajutun murheelliset maahanpanijaiset. HS:kin tietää nyt nti Ruokolaisen jo torstaina löytyneen ja toteaa viittä syytettyä odottavan oikeudenkäynnin ja tuomion, joka lain mukaan on salakuljetuksesta sakkorangaistus tai vankeutta vähintään kaksi kuukautta. SS toteaa sukkaskandaalin olevan lopullisesti selvitetyn. Hbl mainitsee Tulion piirtelevän ja kertovan juttuja, joille elokuvapiirit nauravat, sekä edelleen lääninhallituksen peruuttaneen Sinervän virkamääräyksen. Ja US vihdoin toteaa surumielisesti, että *"jutussa aikaisemmin keskeistä osaa näytellyt sisäministeri Leinon sihteeri Ruokolainen jääkin siis vähäiseksi henkilöksi ..."*

(Synkkä sunnuntaiaamu ... kamreeri Perisuomalainen hoitaa kohmeloaan, rva Perisuomalainen menee kirkkoon ...)

Hukkaan menivät hyvät humalat ... Mutta pää pystyyn vain, julkisuusperiaatteen uljaat puolustajat Mannerheimintiellä, Ludviginkadulla, Siltasaarella, Fabia-

ninkadulla: pian toki keksitään uusi juttu ja koneisto pannaan taas pyörimään, ja säihke syttyy kamreeri ja rouva Perisuomalaisen silmiin. Ja lisäksi, maaseutulehdistön ei tarvitse olla niin turhan nuuka, maaseutulehdistössä jatkuvat skandaalijutun kaiut ja kaiunkaiut. Katsokaapa vain SAVON yritteliästä Paavo-pakinoitsijaa, joka vihjaa näin:

''Tietysti me kaikki uskomme, että sisäministeri on syytön, sillä eiväthän ainakaan hänen jalkoihinsa naisten nylonit mahdu. Sen nyt pitäisi kaikkien päähän mahtua. Sisäministerillä on kyllä puoliso, mutta hän on sanonut tulevansa toimeen villasukillakin.

Toivotaan hartaasti, että Tulio seuraavan kerran kuriiripostia käyttäessään lähettää Ruotsista kansanhuollon jakeluun koko naisten kerraston. Tällä kertaa vaihteeksi esim. ministeri Murron naissihteerin suosiollisella välityksellä.'' (Harv. VS:n.)

Ehkäpä siinä oli vihje? Ehkäpä olisi syytä välillä vaihtaa hyökkäyskohdetta?

Vapaa Sana 10.9.1947

Nimim. Pancho Villa julkaistu journalistinen katsaus. Lyhenne khm s. 149 viimeistä edellisen kappaleen alussa tarkoittaa kansanhuoltoministeriötä.

Ympyrän neliöiminen

Kuukauden toisensa jälkeen ovat sanomalehtien uutissivuja täyttäneet hälytysuutiset kolminkamppailusta, jota juutalaisten, arabialaisten ja englantilaisten kesken käydään Palestiinan ''pyhällä'' maaperällä. Juutalaisille siionisteille tämä maa on ''luvattu maa', jonne he lähes kaksituhatvuotisen manpakolaisuuden jälkeen haluavat palata. Arabialaisille, jotka vuosituhannen ajan ovat maata asuttaneet, se on osa arabialaista maailmaa. Englannille — edesmenneen Kansainliiton valtuuttamalle Palestiinan mandaattisuojelijalle — tämä maa on tärkeiden irakilaisten öljyjohtojen päätepaikka ja imperiumin puolustusjärjestelmän tukikohta.

Natsien antisemitistinen propaganda syytti aikoinaan Englantia ''juutalaiseksi plutokratiaksi'' — sen irvokkaampaa on nyt, että juutalaisten maanalainen liike nimittää Englantia ja sen työväenhallitusta vihollisekseen n:o 1. Mutta tämä väite ei ole vain demagogiaa. Englanti on pettänyt lupaukset, joita se on antanut juutalaisille niin ensimmäisen kuin toisenkin maailmansodan aikana. Chamberlainin hallituksen ''Valkoisen kirjan'' vuodelta 1939 leimasivat sekä työväenpuolue Morrisonin että vapaamielinen puolue Sinclairin ja vanhoillinen puolue Churchillin suulla kyynilliseksi lupauksen pettämiseksi ja uudeksi Müncheniksi, mutta yhtä kaikki — ja huolimatta siitä, että Kansainliiton mandaattikomissio kesäkuussa 1939 yksimielisesti totesi Valkoisen kirjan olevan ristiriidassa Kansainliiton Englannille antamien valtuuksien kanssa — tämä asiakirja on siitä lähtien ollut brittien Palestiinapolitiikan ohjenuorana ja sen jyrkkiä maahanmuuttoa rajoittavia määräyksiä armotta pidetty voimassa. Lähi-idän kärjistyneissä olosuhteissa Englanti on pitänyt tärkeämpänä olla ärsyttämättä suurta arabialaismaailmaa kuin tehdä oikeutta pienelle juutalaiskansalle, joka fasismin aikakautena joutui kokemaan kaikki Ilmestyskirjan vitsaukset.

Englanti ei kyennyt — tai ei halunnut — suojella juutalaisia siirtokuntia arabialaiselta terrorilta, jonka takana oli Jerusalemin mahtava fasistismielinen suurmufti. Päinvastoin Englanti vuoden 1944 puolivälissä ryhtyi entistä jyrkempiin toimenpiteisiin rajoittaakseen juutalaisten maahanmuuttoa, joka natsivankilain avautuessa muuttui suorastaan kansainvaellusmaiseksi. Katkeruus juutalaisten keskuudessa kasvoi räjähdyspisteeseen ja kiihkokansallinen Irgun Zwai Leumi aloitti maanalaisen terrorisotansa brittiläisiä miehitysjoukkoja ja vieläpä Englannin hallituksen jäseniäkin vastaan. Irgun Zwai Leumin menettelytavat — attentaatit ja panttivankien telotukset — ovat nostaneet Englannissa antisemitismin aallon, jonka mukana Mosleyn fasistiliikekin on pyrkinyt uuteen nousuun, mutta englantilainen mielipide on mielellään unohtanut brittiläisen vastaterrorin Palestiinassa ja juutalaisten järkyttävät pakkolaivaukset takaisin saksalaisiin keskitysleireihin, nyt englantilaisten vartioimiin.

YK:n yleiskokouksen työlistalla on nyt ruotsalaisen Sandströmin puheenjohdolla toimineen komission ehdotus Palestiina-ongelman ratkaisemiseksi. Sen mukaan Palestiina jaettaisiin kolmeen valtioon, juutalaisvaltioon ja arabialaisvaltioon sekä erilliseen Jerusalemin alueeseen, joka olisi juutalais-arabialainen ja kansainvälisessä hallinnassa. Jakotehtävä on ollut valtiollisesti, kansatieteellisesti ja taloudellisesti melkein ylivoimainen tehtävä. Kuten oheisesta kartasta nähdään, muodostuisivat sekä juutalais- että arabialaisvaltio kumpikin kolmesta erillisestä kappaleesta, mikä ei kuitenkaan estä sitä, että arabialaisvaltioon 620.000 arabialaisen rinnalle jäisi 15.000 juutalaista ja juutalaisvaltioon 550.000 juutalaisen rinnalle suorastaan 500.000 arabialaista! (Jerusalemin alueella olisivat voimasuhteet tasan: 100.000 kumpiakin.) Luonnottoman taloudellisen pirstomisen välttämiseksi on komissio ehdottanut raha-, tulli-, liikenne-, posti-, puhelin- ja lennätinunionin muodostamista molempien valtioiden välille, osittain YK:n kontrollissa. Palestiina-suunnitelma ehdotetaan toteutettavaksi kahden vuoden kuluessa, minä aikana sallittaisiin 150.000 juutalaisen maahanmuutto. Tänä aikana vastaisi Englanti YK:n puolesta maan hallinnosta, mutta mahdollisesti voitaisiin mandaattivaltoja nimetä useampiakin. Komission enemmistökannan ovat sanelleet Kanada, Tshekkoslovakia, Guatemala, Hollanti, Peru, Ruotsi ja Uruguay, vähemmistön ehdottaessa juutalais-arabialaista liittovaltiota.

Palestiina-komission esitys ei ole tyydyttänyt kumpaakaan osapuolta. Kiihkojuutalainen Irgun Zwai Leumi on hylännyt sen suoralta kädeltä ja myös Zürichissä kokoontunut Siionistinen pääneuvosto leimannut sen epätyydyttäväksi. Toisaalta sekä Lontoossa toimiva Arabialainen toimisto että Kairossa oleva Arabialaisten korkein neuvosto ovat selittäneet, että Palestiinan jako merkitsee koko Lähi-Idän hulmahtamista tuleen, koko arabialaismaailman nousemista ”pyhään sotaan”. Ja yhtä päättäväisesti hylätään liittovaltioajatus. YK:n yleiskokous on siis pelottavan ratkaisun edessä. Kansalliskiihko ja imperialistiset etupyyteet ovat Palestiinassa muodostaneet tilanteen, jonka selvittäminen muistuttaa ympyrän neliöimistä.

Olemme jo useita kertoja todenneet, että siionistien unelma kaikkien juutalaisten kokoamiseksi Palestiinaan, jonne arabialaiset jo vuosituhannen aikana ovat juurtuneet, on epärealistinen ja kestämätön ratkaisu. On selvää, että niille juutalaisille, jotka haluavat palata, se on tehtävä mahdolliseksi ja heidän turvallisuutensa taattava, mutta ennenkaikkea: juutalaisten olemassaolo on turvattava kaikissa maissa, joihin he puolestaan jo ovat juurtuneet, *eurooppalaisesta juutalaisghetosta, eurooppalaisesta juutalaiskeskitysleiristä* — ihmiskunnan suurimmasta sodanjälkeisestä häpeästä — on tehtävä vihdoinkin loppu.

Vapaa Sana 24.9.1947

Signeeraamaton pääkirjoitus. Tuolloin elettiin vaihetta, jolloin Palestiinan keinotekoinen jako kahteen valtioon oli YK:n merkeissä tapahtumassa ja toisaalta arabien ja juutalaisten välinen terroristinen sissisota täydessä käynnissä. Vrt. pääkirjoitus ”Juutalaiset” 11.1.1946.

Kulttuurivanhoillisuuden mausoleumi

Ne suppeat vanhoilliset kulttuuripiirit, jotka panivat alulle ristiretken Suomen Akatemian puolesta, saivat nähdä työnsä vievän voittoon. Korkeamman hengenviljelyn tukemista koskeva laki varustettiin vastoin hallituksen esitystä Akatemian huippukerroksella, ja tämä laki, joka hyväksyttiin syyskuun 24 pnä, tulee voimaan lokakuun 15 pnä ja käytäntöön ensi vuoden alusta.

Akatemian asianajajain käytettävänä oli 30-luvun kokemukset samanlaisten ”kansanliikkeiden” järjestämisessä: muistetaan vielä lapuanliike, yliopiston aitosuomalaistamisliike, Kannaksen linnoittamisliike jne. Mutta paitsi käytännöllistä kokemustaan ja suurpääoman propagandaresursseja saattoivat Akatemia-agitaattorit nojata kahteen muuhunkin tekijään: toinen oli kulttuurityöntekijäin yleinen hädänalainen asema, toinen maalaisliiton ja sos.dem. puolueen kulttuuripoliittinen sekavuus — tai paremmin sanoen: kulttuuriohjelmattomuus. Oli irvokasta, että maalaisliitto, jonka penseys kaikkea yli maatalousneuvonnan menevää kulttuurityötä kohtaan on aina ollut tunnettu, nyt humaltui kahdentoista akateemikon lupaamista ihmeteoista! Oli irvokasta, että sos.dem. puolue, muka työväenpuolue, Akatemian puolesta käydyssä kamppailussa innostui jopa näyttelemään lipunkantajan osaa ja ylistämään ”muutamien harvojen” neroutta tärkeämmäksi kuin satojen ja tuhansien sivistyksellinen kenttätyö! Ja irvokkainta kaikesta: pari vuotta sen jälkeen, kun sanotut puolueet ”kolmen suuren” yhteisessä ohjelmassa olivat sitoutuneet kulttuurielämän demokratisoimiseen ja virkamiesten erottamattomuuden kumoamiseen, ne olivat valmiit pystyttämään kulttuurielämään epädemokraattisuuden ja vanhoillisuuden linnakkeen ja silmät ummessa varustamaan kaksitoista — suurimmalta osalta oikeistolaista — hengenylimystä erottamattomuuden ja riippumattomuuden kaikkivallalla!

SKDL on tässä kysymyksessä ollut hallituksen kannalla ja määrätietoisimmin taistellut Akatemia-suunnitelmaa vastaan; SKDL:n kulttuuriohjelmasta tuli suorastaan Akatemian vastaisen demokraattisen kulttuuririntaman taistelulippu. Mutta SKDL ei jäänyt tässä taistelussaan yksin. Laajat yliopistopiirit asettuivat painostusta uhmaten vastustamaan Akatemian kytkemistä korkeamman hengenviljelyn tukemiseen, samoin huomattava osa kirjailijoista; ja maan taiteilijajärjestöt asettuivat miltei kauttaaltaan Akatemiaa vastustavalle kannalle. Lehdistöstä taas Helsingin Sanomat omaksui tässä asiassa nuorsuomalaisuuden vanhoja demokraattisia perinteitä vastaavan kannan.

Akatemia-intoilijat saivat tahtonsa lävitse; vastuu siitä, mitä tuleman pitää, ei ole ainakaan demokraattisen rintaman; meille jää kiitollinen tehtävä viedä aikanaan ilmiöt kirjoihin. Jo nyt voidaan kuitenkin arvioida, mitä tämä laki käytännössä tulee merkitsemään.

”Akateemikon nimittää tasavallan presidentti niistä henkilöistä, jotka akatemialautakunta ehdottaa”, sanotaan 5 §:ssä. Akatemialautakunta päättää ehdollepantavien henkilöiden lukumäärästä, sanotaan samassa pykälässä. Akateemikko ei saa

olla täyttänyt 60 (ensi kerralla 65) vuotta (4 §) ja akateemikonviroista neljän tulee edustaa luonnontieteitä, kolmen henkitieteitä ja kolmen taiteita, kahden akateemikonviran ollessa vaihtuvia. *Näissä puitteissa on siis akatemialautakunta kaikkivaltias: se voi ''harkintansa mukaan'' esittää niin monta akateemikkoehdokasta kuin on nimitettävänäkin, tasavallan presidentin tehtäväksi jää vain nimittäminen.*

Kuinka on sitten kokoonpantu tämä kaikkivaltias akatemialautakunta? Siinä on (5 §:n) mukaan edustettuina 8 korkeakoulua (Helsingin yliopiston kansleri puheenjohtajana), 6 tieteitä ja muka myös kirjallisuutta ja taiteita edustava ''akatemiaa'' tai seuraa sekä — ilmeisesti suurenakin myönnytyksenä sosiaalidemokraateille! — Työväen Sivistysliitto ynnä lopuksi valtio yhdellä edustajalla. Kuten jo aikaisemmin olemme osoittaneet, on kirjallisuuden ja taiteiden edustus akatemialautakunnassa järjestetty siten, että kirjailijoita eivät edusta Suomen kirjailijaliitto ja Finlands svenska författarförening — vaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, kuvaamataiteilijoita eivät Suomen taiteilijaseura ja muut taiteilijain ammattijärjestöt — vaan Suomen taideseura ja Taideakatemian säätiö, säveltäjiä ei Suomen säveltäjäin liitto — vaan Sibelius-Akatemia, puhumattakaan siitä, että näyttämö- ja tanssitaiteilijoiden tai arkkitehtien edustusta ei ole lainkaan katsottu tarpeelliseksi huomioida! Akatemia-suunnitelma on tiedemiespiireistä lähtöisin, ja nämä ovat kahmaisseet itselleen sen toteutuksessa leijonan osan: *kirjailijain ja taiteilijain osuus akateemikkopaikoista ei ole vain rajoitettu yhteen neljännekseen, heidän edustajansa akatemialautakunnassa lisäksi nimittävät naamioidut tiedemiesyhteisöt!*

Akatemia-lakiin liittyy laki apurahoista varttuneemmille ja nuorille tieteen ja taiteen harjoittajille: se on sentään positiivinen saavutus, joka tulee koskemaan 200 luovan kulttuurityön edustajaa. Siinäkin esiintyy kuitenkin samoja yksipuolisuuksia kuin Akatemian kohdalla. Ainoastaan neljäsosa apurahoista tulee kirjailijain ja taiteilijain osalle. Tiedemiehille tarkoitetut apurahat jaetaan eri korkeakouluille niiden professorimäärää (vast. ylioppilasmäärää) vastaavassa suhteessa ja niiden myöntämisestä päättää korkeakoulun kansleri, tai jos sellaista ei ole, rehtori. Kirjailijoille ja taiteilijoille myönnetyt apurahat jätetään samojen tieteellisluontoisten laitosten jaettaviksi, jotka ovat myös akatemialautakunnassa edustettuina. *Todentotta: akateeminen vanhoillisuus on pyritty pitkin linjaa linnoittamaan tehokkaimmalla mahdollisella tavalla!*

Apurahajärjestelmä tulee maksamaan valtiolle 40 milj. mk vuodessa, mikä ei sinänsä ole paljon, kun otetaan huomioon, miten laajalle sen vaikutus ulottuu. Akateemikot taas on määrätty korkeimpaan palkkausluokkaan, minkä lisäksi heille maksetaan 300.000 mk:n vuotuinen apuraha. *Se merkitsee miljoonaa markkaa vuodessa akateemikkoa kohti, minkä lisäksi tulevat assistenttien palkat, akateemikkojen eläkkeet jne.* Kalliin hinnan on Suomen kansa saanut maksaa propagandamanööveristä, jolla pieni sivistyneistöklikki jymäytti maalaisliiton ja sos.dem. puolueen ''pitkätukkaisia'' rakentamaan kulttuurivanhoillisuuden mausoleumin — epäkäytännöllisen ja epädemokraattisen paraatilaitoksen samaan aikaan, kun kulttuurin kenttätyö kaikilla tahoilla kärsii välttämättömänkin puutteesta ja suuret demokraattiset kulttuurireformit viivästyvät määrärahojen puuttuessa.

Vapaa Sana 5.10.1947

Signeeraamaton pääkirjoitus akatemiarintaman voiton jälkeen. Vrt. kirjoitukset ''Korkeamman hengenviljelyn edistäminen'' 2.10.1946 ja ''Avoin kirje Wäinö Aaltoselle'' 26.1.1947.

Mitä on fasismi?

''Ainoastaan varkaus voi pelastaa omaisuuden, valapattoisuus uskonnon, äpäryys perheen ja epäjärjestys järjestyksen.''

— Karl Marx: Louis Bonaparten 18 päivä Brumairekuuta

Neljännesvuosisata on kulunut päivistä, jolloin fasismi ensi kerran sai käsiinsä hallitusvallan huomattavassa eurooppalaisessa valtiossa; viisitoista vuotta sitten muodostui fasismi eurooppalaiseksi vaaraksi; pari vuotta on kulunut siitä, kun maailmanfasismin viimeiset suurmotit murtuivat Euroopassa ja Itä-Aasiassa. Voitaneen kaiken jälkeen vastata kysymykseen, mitä on fasismi.

Fasismista esitettiin aikanaan monta yksipuolista, harhaanjohtavaa selitystä. Siinä nähtiin ''kansallinen vallankumous'', ''kansakunnan kaikkien terveitten voimien'' reaktio köyhälistön vallankumouksen uhalle. Tai siinä nähtiin keskiluokan kapina *sekä* kapitalismia *että* proletaarista sosialismia vastaan. Tai on nähty siinä vain italialainen tai saksalainen ilmiö, jolla ei ole vastinetta muissa maissa.

Tosiasiassa eivät Mussolinin ja Hitlerin fasistiset liikkeet, yhtä vähän kuin muutkaan maailmansotien välikauden fasistiset liikkeet, olleet mitään uutta. Suora linja niihin johtaa 1800-luvun viimeisten vuosikymmenien — alkavan imperialistisen aikakauden — kansalliskiihkoisesta, imperialaistisesta taantumuksesta, joka saavutti johtoaseman useimmissa Euroopan johtavissa maissa. Nämä puoluesuunnat eivät kuitenkaan vielä olleet fasismia: ne olivat taantumuksellisia, kansallisuus- ja sotakiihkoisia, mutta ne eivät vielä näennäisvallankumouksellisilla tunnuksilla pyrkineet vetoamaan kansan syviin kerroksiin eikä niillä vielä ollut käytettävänään iskujoukkotaktiikkaa, jolla valtiovallan suosiollisesti avustaessa ruhjotaan vastustajain rivit. Eräs tällainenkin liike kuitenkin esiintyi: mustasotnialaisuus, jonka avulla tsarismi vuoden 1905 vallankumouksen jälkeen ruhjoi ne, jotka äsken olivat sen olemassaoloa uhanneet.

Ei ole kuitenkaan unohdettava erästä tärkeätä historiallista ilmiötä, joka ennakoi fasismia puolen vuosisataa ennen mustasotnialaisuutta: Louis Bonaparten vallankaappausliikettä Ranskassa, jonka demagogiaa, iskujoukkoterroria ja gangsterimentaliteettia Karl Marx on mestarillisesti eritellyt — kapitalistisen yhteiskunnan hätätilannetta, jossa porvaristo luokkana luopuu hallitsemasta, jotta sen huipusto kätyriensä avulla voisi pystyttää yksinvaltansa.

Louis Bonaparten diktatuurissa esiintyvät jo fasismin oleelliset ainekset, mutta historiallisessa perspektiivissä se on kuitenkin vasta ennakko-oire. Fasismin klassillinen aikakausi on kahden maailmansodan välillä, jolloin se saavuttaa hallitusmahdin kolmessa suurvallassa ja kokonaisessa joukossa pienempiä. Italia ja Saksa muodostavat tyypilliset tapaukset. Kumpikin maa oli maailman imperialistisessa uudestijaossa jäänyt tyydyttämättömäksi: kummassakin oli näin ollen joukkopohja kan-

salliselle revanssi- ja laajentumisideologialle. Kummassakin maassa kapitalismi oli joutunut kriisiin, kuolemanvaaraan, ja suurpääoma ryhtyi auliisti tukemaan pienen sotamystikkopiirin toimintaa. Kummassakin fasismi aluksi, joukkoja kerätäkseen ja valtaan päästäkseen, vetosi näennäisvallankumouksellisin tunnuksin kaikkiin kansan tyytymättömiin kerroksiin: keskiluokkaan, joka inflaation kautta oli joutunut puristukseen, intellektuelleihin, jotka olivat menettäneet kulta-aikansa, työttömien ja ryysyköyhälistöläisten miljoona-armeijaan. Kummassakin fasismi suurpääoman rahoittamana organisoi koulutetun puoluearmeijansa ja aseistetut hyökkäysosastonsa, jotka järjestysvallan siunaamina terrorisoivat vastustajain kokouksia ja ruhjoivat heidän järjestönsä. Kumpikin heti valtaanpäästyään heitti romukoppaan radikaaliset tunnuksensa tai teki niistä pelkkiä kulisseja kansanvallan ja työväenliikkeen hävittämiselle ja suurpääoman ennennäkemättömälle vallan ja omistuksen kehitykselle. Kumpikin käänsi kansan toimintatahdon ulospäin, kansallisuusvihan ja valloituspolitiikan tielle. Kummankin välttämätön lopputulos oli sota.

Kansanvalta ja työväenliike ovat saaneet maksaa kalliit oppirahat ymmärtääkseen, mitä fasismi on ja miksi se voitti. Työväenliike oli hajanainen sen sijaan, että se olisi yhdistänyt voimansa fasismia vstaan. Osa työväenliikettä — sosiaalidemokratia — turvautui valtiovaltaan fasisteja vastaan, vaikka valtiovalta näitä tosiasiassa suojeli, ja kompromettoi itsensä joukkojen silmissä ''mädän'' kapitalistisen järjestelmän pönkittäjänä samaan aikaan, kun fasistit sitä vastaan demagogisesti hyökkäsivät; sosiaalidemokratia turvautui myös kesyyn parlamentaariseen keskustalaisuuteen ja virkavaltaiseen poikkeuslakipolitiikkaan, vaikka fasismi on murskattavissa vain ''kentällä'', asettamalla kova kova vastaan, tempaamalla lakkaamatta etenevällä yhteiskunnallisella liikkeellä fasisteilta heidän näennäisvallankumoukselliset tunnuksensa.

Fasismi on kokonaan kapitalistisen yhteiskunnan tuote; niissä maissa, missä sosialistinen vallankumous on voittanut — ennen kaikkea Neuvostoliitossa —, fasismi on menettänyt maaperänsä, tullut mahdottomaksi. Kapitalistisessa maailmassa sen sijaan — vaikka toinen maailmansota sanotaankin käydyn fasismin hävittämiseksi ja fasistiset suurvallat siinä luhistuivatkin — fasismi on edelleen mahdollinen ja sen uudesta noususta on selviä merkkejä. Merkittävin on sen nousu Yhdysvalloissa, jossa se etenee sekä kentällä, ''aitoamerikkalaisuutena'', terrorina vasemmistolaisia, ammattijärjestöjä ja neekereitä vastaan, että itse hallituskoneistossa ja mahtipolitiikassa Truman-doktriinin alla. Mutta merkittävä on fasismin nousu myös Ranskassa, josta sen vaikutus säteilee naapurimaihinkin. Ei ole mitään epäilystä siitä, että de Gaullen ''Ranskan kansan kokoomus'' edustaa puhdasveristä fasismia: sanotaan, että se on mahdotonta, hänhän on vapauttaja-kenraali! — mutta eikö Mussolini ollut entinen sosialisti? Pahaenteistä on, että Ranskan sosialistit näyttävät toistavan täsmälleen Italian ja Saksan sosialistien virheen: jatkavan kahden rintaman taistelua, jonka lopputuloksena ei voi olla muu kuin fasismin voitto.

Vapaa Sana 30.10.1947

Signeeraamaton pääkirjoitus. Fasismia kansainvälisen suurpääoman rahoittamana taantumusliikkeenä RP oli käsitellyt aikaisemmin (16.8.1945) pääkirjoituksessa ''Fasismi — Rahan muukalaislegioona''. — De Gaullea koskeva luonnehdinta ja Ranskaa koskeva ennuste artikkelin lopussa osoittautuivat erheellisiksi.

Edistyksellisen kulttuurin ongelma

Jos ajattelemme joitakin inhimillisen kulttuurin merkittävimpiä perussaavutuksia — kielten syntyä, tulentekotaidon keksimistä, metallien käyttöönottamista, maanviljelyksen syntyä, höyryvoiman keksimistä tai puhuaksemme uusimmasta valtauksesta atomivoiman alistamista palvelemaan ihmisen tarkoitusperiä —, jos puhumme näistä merkkipaaluista ihmiskunnan kehityksen satatuhatvuotisella taipaleella, meille epäilemättä pelkistyy jokin *oleellinen edistyksellisen kulttuurin käsitteessä: me tarkoitamme sillä saavutuksia, joilla lisätään ihmisen valtaa luonnon yli, jotka merkitsevät ihmiskunnan kohottamista korkeammalle kehitystasolle.*

Jos edelleen ajattelemme esim. lääketieteen saavutuksia erikoisesti uudella ajalla, keksintöjä, joilla taistelu suuria kulkutauteja vastaan, jotka aikaisemmin saattoivat tuhota ihmisiä enemmän kuin sodat ja nälänhädät, on tehty ennen aavistamattoman tehokkaaksi, on meillä siinäkin ihailtava esimerkki edistyksellisestä kulttuurista, joka lisää ihmisen herruutta luonnon yli.

Jos vielä ajattelemme yhteiskuntatieteen kehitystä viimeisen sadan vuoden aikana — erikoisesti sitä, mikä liittyy *Marxin, Engelsin, Leninin* ja *Stalinin* nimiin —, kehitystä, joka on saattanut myös aikaisemmin sekavana kaaoksena tai itsestään toimivana automaattina pidetyn yhteiskuntaelämän inhimillisen älyn ja inhimillisen järjestelykyvyn piiriin, tehnyt politiikastakin tieteen, jolla yhteiskunnallista ja tuotannollista kehitystä voidaan määrätietoisesti ohjata, on meillä tässäkin esimerkki edistyksellisestä kulttuurista, joka lisää ihmisen mahtia luonnon yli.

Ajatelkaamme toisaalta luonnontietteitten valtavia saavutuksia antiikin luonnonfilosofeista omaan aikaamme asti: ajatelkaamme vallankumousta, mitä uuden ajan aamunkoitossa merkitsivät *Kopernikuksen* ja *Galilein* toteamukset maailmanjärjestelmämme aurinkokeskeisyydestä, mitä merkitsi *Newtonin* keksimä painovoimalaki, mitä ovat merkinneet viime vuosisatojen tähtitieteelliset löydöt, mitä *Darwinin* kehitysoppi, mitä *Einsteinin* suhteellisuusteoria: välillisesti monet näistäkin saavutuksista ovat lisänneet valtaamme luonnon yli, mutta ennen kaikkea ne ovat merkinneet *maailman- ja elämänkuvamme vallankumouksellista uudistusta, todemman, pätevämmän selityksen löytämistä sille maailmalle ja luonnolle, jonka keskellä me elämme, inhimillisen tietämyksen laajentumista ja syventymistä.*

Se ei ole vähemmän tärkeätä. Keskiaikainen feodalismi ei kukistunut vain ruudin käytäntöön ottamiseen ja kauppapääoman liikuntaan, vaan myös tieteen ja maailmankatsomuksen kopernikaaniseen vallankumoukseen. Ihmisen vapautustaistelun historiassa eivät keskeistä roolia ole näytelleet vain höyryvoiman keksiminen, teollinen vallankumous ja marxilainen yhteiskuntatiede, vaan myös Kopernikuksen ja Galilein julistama uusi maailmankäsitys, joka romahdutti pohjan keskiajan vanhatestamentillisen maailmankuvan alta, Darwinin kehitysoppi tai embryologia, jotka karkoittivat teologisen taikauskon myös ihmisen kehityksen selittämisestä, ja — jos

VIIPURIN KUNNANKIRJASTO

siirrymme psykologian alalle — nykyaikainen sielutiede, behaviorismi ja freudilaisuus, jotka ovat karkoittaneet teologian sen viimeisestäkin suojavarustuksesta, ihmisen n.s. sielusta.

Kaikki tämä on merkinnyt jatkuvaa, merkitykseltään vallankumouksellista valtausta inhimillisessä tietoisuudessa.

Luulenkin, että meillä ei ole erimielisyyttä siitä, mitä tarkoitamme edistyksellisellä kulttuurilla, milloin kysymys on saavutuksista tekniikan ja useimpien tieteitten, nimenomaan ns. eksaktisten tieteitten, luonnontieteitten alalla. Edistyksellisyys merkitsee tällöin ihmisen herruuden lisäämistä luonnon yli, inhimillisen tietämyksen laajentumista. Keskustelua voi korkeintaan herättää kysymys siitä, mitä palvelemaan mullistavat kulttuurisaavutukset asetetaan — onko esim. edistystä se, että atomivoima asetetaan palvelemaan yhteiskunnallista taantumusta, ihmiskunnan tuhoamista ja maapallon räjäyttämistä kosmiseen avaruuteen.

Entä taide?

Erimielisyyttä tulee sensijaan esiintymään, jos siirrymme tarkastelemaan niitä tieteenhaaroja, jotka ovat luonteeltaan vähemmän eksaktisia ja enemmän ideologisia, sekä niitä kulttuuri-ilmiöitä, jotka kuuluvat taiteen alaan. Koska luulen ongelmaa eniten selventävän juuri taiteiden käsittelemisen, siirryn suoraan näihin.

Luulen, että teidän joukossanne on niitä, joiden mielestä edistyksellisyys runouden, kuvanveiston, näyttämötaiteen jne. alalla esiintyy yksinomaan tai ainakin kerrassaan ratkaisevasti sen *aatteellisessa sisällössä, sen tendenssissä.* Luulen toiselta puolen, että joukossamme on niitäkin, joiden mielestä sisältö on taiteessa jotakin epäolennaista ja tendenssi kenties suorastaan vahingollistakin, sanalla sanoen: joiden mielestä koko taiteiden edistys ilmenee niiden *teknisessä kehityksessä, niiden muodon ja tyylin hienostumisessa ja monipuolistumisessa.*

Kummat ovat oikeissa? Vai eivätkö kummatkaan?

Helleenisen kulttuurin todistus

Ajatelkaamme ensiksikin ns. länsimaisen kulttuurin ensimmäistä suurta kukoistuskautta, helleenisen kulttuurin kukoistuskautta. On ilmeistä, että tuon ajan kulttuurikukoistus oli elimellisessä yhteydessä samanaikaisiin yhteiskunnallisiin, valtiollisiin ja ideologisiin mullistuksiin. Kreikan johtavissa valtioissa kukistui vanha patriarkaalis-feodaalinen yhteiskuntajärjestelmä; kauppaan, teollisuuteen ja merenkulkuun nojautuva porvaristo työntyi kaikkialla valtiollisen elämän kärkeen. Samanaikaisesti kukistuivat vanhat uskomukset ja tieteellisperäinen elämänkäsitys pääsi valtaan. Uusi yhteiskuntajärjestelmä joutui sitten jännittämään kaikki voimavaransa suuressa puolustustaistelussa Persian kuninkaita vastaan. Kaikki nämä historialliset tapahtumat loivat elämään jännitystä, kiihkoa, kuumeista vilkkautta: niitä edellytyksiä, joita tarvitaan kukoistuskauden syntymiselle kulttuurielämässäkin.

Ja mitä tapahtui tuona aikana kulttuurielämässä? Tarkastakaamme ensin kirjallisuutta. Vanhan, kaavamaisen sankarieepoksen, tyypillisesti feodaalisen runoudenmuodon, syrjäyttivät uudet, persoonalliset, vaihteluista rikkaat lyyriset muodot,

tuntemattomien rapsodien tilalle astuvat yksilölliset runoilijapersoonallisuudet — *Alkaios, Sappho, Anakreon, Pindaros* ja muut —, joista erääät paljastavat niin nykyaikaisen, monisärmäisen sielunelämän, että heitä voidaan luontevasti esittää rinnan 1800-luvun hienostuneimpien lyyrikoiden kanssa. Ja vieläkin mullistavampi merkitys on sillä, että alkeellisesta kulttinäytelmästä kehittyvät näytelmätaiteen uudenaikaiset muodot, tragedia ja komedia, kuuluisimpina edustajinaan *Aiskhylos, Sophokles, Euripides* ja *Aristophanes*, joissa kuvastuu koko helleenisen maailman, ja elämänkatsomuksen asteettainen mullistussarja.

Olisi nyt nähdäkseni mieletöntä nähdä koko tässä kirjallisuudenkehityksessä vain kehitystä kohti yksilöllisempiä, hienostuneempia, ilmaisurikkaampia muotoja — vaikka tietysti siitäkin on kysymys. Toiselta puolen: niin kiihkeästi kuin useat tämän kauden johtavista runoilijoista olivatkin mukana ajan yhteiskunnallisessa ja poliittisessa luokkataistelussa ja sellaiset jäljet kuin tämä poliittinen asennoitumisen puolesta ja vastaan onkin painanut monen heidän tuotantoonsa — kuitenkin uskallan epäillä, että tämä yhteiskunnallis-poliittinen puoli, tämä suoranainen tendenssi olisi ollut se tekijä, joka antoi tälle taiteelle aikanaan sen valtavan merkityksen koko kansakunnan elämässä ja tekee sen edelleen eläväksi myös meille, jotka elämme 2000 vuotta tuon ajan jälkeen. *Eiköhän ratkaiseva merkitys ollut tuon runouden aiheuttamalla mullistuksella aikansa yleisessä katsomustavassa, siinä miten uusi runous opetti ihmiset näkemään uudella, syvemmällä, totuudellisemmalla tavalla elämää ympärillään, ymmärtämään uudella tavalla toista ihmistä, sanalla sanoen: toteutti ihmisten tunne-elämässä ja mielikuvituksessa saman vallankumouksen, jonka porvaristo oli suorittanut yhteiskunnassa ja suuret filosofit tietoisuudessa.*

Sama koskee kuvaamataidetta, nimenomaan kuvanveistoa. Linjassa Tenean Apollo-patsaan feodaalisen jäykästä ja kaavamaisesta asennosta ja liikkumattomuudesta *Polykleitoksen* Keihäänkantajan sulavan liikunnan ja porvarillisuuden kautta *Lysippoksen* Kaapijaan, solakkaan, ylimykselliseen keikariin, paljastuu koko yhteiskunnan kehityksen linja antiikin Kreikassa. Miten käsitys ihmisestä tuona aikana kehittyykään ja rikastuukaan! Miten elämänrytmin vapautuminen ja kiihtyminen kuvastuukaan noissa antiikin ihmisvartaloissa, jotka vuosituhansiksi muodostuivat saavuttamattomiksi ihanteiksi! Tyylin hienostumistako me näissä vain tutkimme, kun vaivumme niiden ihailuun? Se näkemys olisi kovin ammattimaisesti rajoittunut! Mutta toiselta puolen: siinä määrin kuin tuon kuvanveiston kehityslinja onkin kytkeytynyt ajan yhteiskunnalliseen liikuntaan ja mitä tendenssejä sen edustajat ovatkin edustaneet, me emme ammenna heidän luomuksiensa merkitystä tyhjiin myöskään pelkällä poliittisella tendenssillä, enemmänkin: se on tässä tapauksessa varsin köyhä ja tulokseton erittelytapa. *Koko elämänkuvan ilmaisun erittelemiseen meidän on pyrittävä.*

Renessanssin salaisuus

Samanlainen mutta vielä valtavampi kuin helleenisen kulttuurin kukoistuskausi oli merkitykseltään renessanssin kulttuuri, sillä keskiaikaa ei ollut kahlinnut vain feodaalinen jäykkyys ja kaavamaisuus, vaan myös kreikkalaista mytologiaa paljon ahdashenkisempi ja elämänkielteisempi katolinen usko, ja toiselta puolen renessanssin vaikutus säteili ei vain Välimeren piiriin, vaan koko Eurooppaan. Kuten yhteiskunnallinen vallankumoussarja oli helleenisen kulttuurikukoistuksen liikkeelle

panevana voimana, samoin syntyi renessanssi Italiassa ja oleelliselta osalta myös muissa maissa uudenaikaisen kauppakapitalismin mukana, ristiretkien ja löytöretkien aiheuttaman kuumeisen taloudellisen, valtiollisen ja henkisen käymistilan tuloksena. Ajatelkaamme sen huippuja kirjallisuudessa — jotain *Dantea*, jotain *Cervantesia*, jotain *Leonardo da Vinciä*; ammentaisimmeko heidän edistyksellisyytensä tyhjiin jollakin tyylianalyysillä tai jollakin erittelyllä heidän poliittisesta tendenssistään? Edellinen vaihtoehto näyttää täysin naurettavalta, jälkimmäisestä saatamme keskustella, se muodostaa ainakin mielenkiintoisen kysymyksenasettelun. Dantehan oli innokas puolueihminen, ja tunnettu tosiasia on, että samalla kun hän murroskauden ihmisen aivoin hahmotteli ''Jumalallisessa komediassaan'' koko hajoavan keskiaikaisen maailmankuvan, samalla hän myös muodosti teoksestaan pamfletin poliittisia vastustajiaan vastaan sijoittamalla heidät suorasukaisesti helvettiin. Mutta tällä perusteella ei hänen ''Jumalallinen komediansa'' toki ole tullut kuolemattomaksi! Cervantesin ''Don Quijote'' luotiin satiiriksi keskiaikaisesta ritariromantiikasta — mutta meidän silmissämme se kasvaa satiiriksi koko keskiaikaisesta, yli-ikäisestä yhteiskunnasta ja sen kummittelevista ihanteista. Ja kun tullaan Shakespeareen, joudutaan täydelliseen umpikujaan, mikäli häntä yritetään arvioida pelkän poliittisen tendenssin nojalla. Eihän siinä tapauksessa voida todeta muuta, kuin että hän oli aatelisherran palveluksessa, ihannoi ruhtinaita ja ivasi verisesti tavallista kansaa. Missä olisi siis hänen elinvoimaisuutensa ja edistyksellisyytensä? Ja jos mennään suuriin renessanssitaiteilijoihin, Michelangeloon tai Leonardo da Vinciin, on todettava, että he palvelivat italialaisia ruhtinaita ja katolista kirkkoa ja julistivat maalauksissaan ja veistoksissaan työnantajainsa mahtia ja aatteita. Siinäkö kaikki?

Ei suinkaan! Uskon olevani oikeassa kun sanon, että ratkaisevasti *toiset syyt luovat renessanssikulttuurin edistyksellisyyden ja antavat sille sen valtavan, purkausmaisen elinvoiman.* Shakespeare oli aatelisherrain palveluksessa ja hänen yhteiskunnalliset mielipiteensä olivat aristokraattiset, mutta täydessä ristiriidassa näiden seikkojen kanssa *hänen taiteensa tunnelatauksessa, sen mielikuvitusrikkaudessa, sen ihmisten valtavassa tahdonvoimassa purkautuu historian näyttämölle nousevien uusien luokkien valtava, ehtymätön elinvoima, uusi elämäntahto, uusi moraali ja maailmankuva, ja sama koskee suuria renessanssitaiteilijoita!* Tämä kulttuurivallankumous säteili syvemmälle ja laajemmalle kuin mikään poliittinen tendenssi, se oli osaltaan luomassa uutta ihmistä, uutta yhteiskuntaa, uutta maailmankautta. Juuri tästä syystä renessanssin kulttuuri on kuolematon, juuri siksi se löytää kaikupohjan jokaisessa uudessa, vallankumouksellisessa kulttuurivirtauksessa: vaikka poliittiset aatteet ovatkin toiset, on perusresonanssi sama.

Kysymys tendenssistä

En tiettävästi kuulu niihin, jotka pelkäävät poliittista ja yhteiskunnallista tendenssiä taiteessa ja sen tuomitsevat; mielestäni ajan suuret yhteiskunnalliset ja poliittiset kysymykset ovat yhtä luonnollinen ja luvallinen aihe runoilijalle tai taiteilijalle kuin rakastetun silmät tai linnunradan tähdet. Mutta loppujen lopuksi ratkaisee kaiken se, miten runoilija tai taiteilija itse on aiheensa elänyt, missä määrin se on lihaa hänen lihastaan ja verta hänen verestään; pelkkä aate ei sinänsä tee taidetta suureksi tai edistykselliseksi. Tendenssiä ei saa tyrkyttää taiteilijalle eikä taiteilija

puolestaan keinotekoisesti saa tyrkyttää tendenssiä kanssaihmisilleen. On muistettava *Engelsin* varoitukset kirjeissään miss Harkness'ille ja Minna Kautskylle: *''Mitä enemmän tekijän mielipiteet jäävät varjoon, sen parempi taideteokselle.'' ''Tarkoitan sitä, että tendenssin täytyy kummuta itse tilanteesta ja toiminnasta, ilman että siihen nimenomaisesti kiinnitetään huomiota, eikä runoilijan ole pakko antaa lukijainsa käteen kuvaamiensa yhteiskunnallisten ristiriitojen tulevaa yhteiskunnallista ratkaisua.''*

Muistettakoon, miten *Marx* ja Engels arvioinneissaan asettivat poliittisesti taantumuksellisen *Balzacin* kirjailijana paljon yläpuolelle reformisti *Zolan*, koska hän ihmisen ja yhteiskunnan kuvaajana oli paljon tämän yläpuolella! Muistettakoon, miten Marx kirjeessään Lassallelle moitti tätä siitä, että hän yhteiskuntahistoriallisessa murhenäytelmässään oli pitänyt esikuvanaan poliittisen käsitteellistä Schilleriä eikä Shakespearea, elämän kuvaajaa koko sen monimuotoisessa rikkaudessa. Muistakaamme tämä, kun arvioimme kirjallisuuden ja taiteen edistyksellisyyttä! Ja muistakaamme myös sanat, joilla Engels kirjeessään Minna Kautskylle määrittelee edistyksellisen kirjallisuuden linjan: *''Kun se totuudenmukaisesti kuvaamalla todellisia olosuhteita repii rikki niitä koskevat sovinnaiset harhakäsitykset, järkyttää porvarillisen maailman optimismia ja pakoittaa epäilemään olevien olojen ikuisuutta, vaikka se ei itse tyrkyttäisikään suoranaista ratkaisua, eipä joissakin olosuhteissa edes selvästi määrittelisi kantaansa.''*

Yhteiskunnallisen romaanin valtaus

Eräs kirjallisuuden merkittävimpiä aluevaltauksia viimeisen sadan vuoden aikana on ollut yhteiskunnallisen romaanin kehitys. Ranskassa Balzac, Zola, *Martin du Gard*, Saksassa *Thomas* ja *Heinrich Mann*, pohjoismaissa *Strindberg* ja *Andersen Nexö*, Yhdysvalloissa *Dreiser, Upton Sinclair* ja *Steinbeck*, Venäjällä *Tolstoi* ja *Gorki* — vain eräitä huippuja mainitakseni — ovat teoksissaan kuvanneet ihmistä yhteiskunnan jäsenenä ja siten suunnattomasti syventäneet käsitystämme siitä kohtalonyhteydestä, mikä vallitsee ihmisyksilön ja yhteisön välillä; toiset heistä ovat esiintyneet yhteiskunnallisten epäkohtien paljastajina, yhteiskunnallisina reformaattoreina, toiset taas pyrkineet suuriin sosiaalisiin läpileikkauksiin, suuriin kokonaiskuvauksiin yhteiskuntajärjestelmien ja yhteiskuntaluokkien kehityksestä — ajateltakoon esim. kuvauksia, joita Thomas Mann ''Buddenbrookeissaan'' Galsworthy ''Forsythein tarussa'', Dreiser ''Intohimojen trilogiassaan'', Gorki ''Artamonoveissa'' tai Martin du Gard ''Thibault'n suvussa'' ovat esittäneet porvariston noususta, loistosta ja rappiosta. Neuvostovenäläinen kirjallisuus, joka johdonmukaisesti on esittänyt ihmisiä sosiaalisessa kentässä, työprosessissa, on puolestaan antanut ainutlaatuisen panoksen yhteiskunnallisen romaanin kehitykseen.

On myös muita linjoja

Kuitenkin on otettava huomioon, että modernin kirjallisuuden taisteleva *edistyksellisyys ei ole ilmennyt vain tällä puhtaasti sosiaalisella linjalla. Se on ilmennyt myös ideologisella ja moraalisella tasolla,* taisteluna porvarillisen yhteiskunnan ah-

taita moraalikäsityksiä ja uskonnollisia ennakkoluuloja vastaan, koko sitä elämänkielteisyyttä vastaan, mikä kapitalistiseen moraaliin sisältyy. Emme tällöin voi sivuuttaa sitä merkitystä, mikä on ollut esim. suurten ''keskilännen'' kirjailijain, Dreiserin, Sinclair *Lewisin*, Sherwood *Andersonin* taistelulla puritaanista elämänkielteisyyttä vastaan, emme englantilaisen *D.H. Lawrencen* vitaalisen elämänpalvonnan julistusta, emme André *Giden* porvarilliseen perhemoraaliin kohdistamaa syövyttävää kritiikkiä, emme ruotsalaisen Agnes von *Krusenstjernan* armotonta paljastusta kapitalistisen yhteiskunnan kieroonkasvaneesta erotiikasta ja sukupuolimoraalista. Ja vihdoin tahtoisin sanoa, että *vaikka sosiaalisuus onkin ilmeisesti aikamme romaanin ja draaman päälinjana, koskaan emme saa unohtaa, että suuren taiteen kantavana voimana sittenkin on suuri ihmiskuvaus.* Kuten maisemamaalaus, jossa ei kuvastu inhimillinen sieluntila, on vain kuvailevaa luonnontiedettä, niin on yhteiskuntaromaanikin, jota ei kannata suuri ihmiskuvaus, vain kuvailevaa yhteiskuntatiedettä, vain yhteiskunnallista reportaasia. Yhteiskunnallisen kirjallisuuden kehityksessä on näin ollen alati käytettävä hyväksi se ihmiskuvauksen syväporaus, joka saavutetaan osittain kaukanakin kehityksen päälinjasta, kirjallisuudessa, joka monasti jää vain pienen tuntijapiirin omaisuudeksi — kuten James *Joyce* ''Odysseuksessaan'' tai Marcel *Proust* jättiläisteoksessaan ''Mennyttä aikaa etsimässä''. *Erikoisesti Neuvostoliitossa kehitetyn yhteiskunnallisen kirjallisuuden ja erikoisesti länsimaissa kehitetyn psykologisen ihmiskuvauksen synteesissä näkisin tulevaisuuden kulttuurirenessanssin suuren linjan.*

Johtopäätöksemme ja tehtävämme

Näemme kulttuurin edistyksellisyyden ilmenevän siinä, miten se lisää ihmisen valtaa luonnon ja yhteiskunnan yli, siinä miten se avartaa, syventää ja mullistaa tietämystämme maailmasta, elämästä, ihmisestä, siinä miten se kehittää ja uudestimuovaa tunne-elämäämme, mielikuvitustamme. Poliittinen, yhteiskunnallinen, ideologinen edistyksellisyys on siitä tärkeä osa, mutta kuitenkin vain osa.

Näemme myös, *miten laaja ja vastuunalainen on tehtävämme kulttuurin edelleenkehittäjänä.* Näemme kokonaisen historiallisen kulttuurikauden lähenevän hajoamistaan, näemme uuden kulttuurin olevan syntymässä, näemme kulttuurivastuun siirtyvän vanhan valtaluokan harteilta uuden luokan harteille. Tätä maailmanhistoriallista prosessia on seurattava ja edistettävä tieteellisellä asiallisuudella. Emme saa minkään toiveunelmien vallassa liioitella sitä hajoamisprosessia, mikä kapitalistisen maailman kulttuurissa tapahtuu — siinä ei hehku vain mätänemisen fosforihohde, se ei tuota vain älyn ja maun hienostuneisuuden eksklusiiveja ilmauksia, se osoittaa yhä uudelleen myös hämmästyttävää elinvoimaisuutta —; emmekä toiselta puolen saa liioitella uuden luokan kulttuurikypsyyttä, maapallon viidellä kuudesosalla sen luova ja kannattava voima rajittuu vain osaan kulttuurielämää. Itse kehityssuunnasta ei kuitenkaan ole epäilystä, ja tällöin *riippuu ratkaisevasti meistä, siirtymäkauden ihmisistä, millaisen muodon tulevaisuuden sosialistinen kulttuuri on saava,* onko rakennustyö aloitettava perusteista, vai kykenekö uusi kulttuuri omaksumaan kaiken edistyksellisen, elinvoimaisen myös vanhasta. Siitä riippuu, jatkuuko kulttuurikehityksen nousu suoraan sen nykyiseltä tasolta, vai seuraako pysähdys, taka-askeleitakin, ennen kuin uusi kulttuurirenessanssi on mahdollinen.

Tämän vuoksi tahtoisin varoittaa summittaisista hylkäystuomioista ja kulttuurikritiikkimme muodostamisesta pelkäksi poliittiseksi taktiikaksi. On hyvin helppoa — ja valitettavasti myös kansanomaista — teilata noin vain suoralta kädeltä kulttuuri-ilmiöt, jotka eivät ole täysin poliittisen linjamme mukaisia; on paljon vaikeampaa — ja monesti myös epäkiitollista — pyrkiä tunnollisesti ja rakentavasti erittelemään, tulkitsemaan, omaksumaan. Edellisellä menettelyllä tehdään kuitenkin karhunpalvelus meidän ajankohtaiselle kulttuuripolitiikallemme ja meidän tulevaisuuden kulttuurin rakennustyöllemme, sillä sekä madalletaan joukkojen henkistä tasoa että karkoitetaan yhä uudelleen edistyksellisestä liikkeestä kulttuurihenkilöitä, jotka ovat olleet ainakin sen sympatisöörejä, ja samalla myös heidän kannattajiaan. Pitäisin tätä linjaa vulgaarimarxilaisena, liikkeen penikkatauteihin kuuluvana. Tämän hengensuunnan ihanteena tuntuu olevan kuoro, joka laulaa täsmälleen yksiäänisesti! Mutta sen vastapainoksi tahtoisin *edistyksellisen kulttuurin vertauskuvaksi esittää orkesterin, jonka sadat soittajat ja kymmenet eri instrumentit seuraavat kukin omia nuottejaan, mutta samalla kuitenkin historiallisen edistyksen johtajapuikon liikkeitä, ja muodostavat siten yhtenäisen, vivahdusrikkaan, täyteläisen kokonaisuuden.*

40-luku 11—12/1947

Tämä 40-luvun viimeisessä numerossa julkaistu teksti — aiemmin Edistyksellisen kirjallisuuden juhlassa 23.11.1947 pidetty puhe — on samassa lehdessä n:o 9/1945 julkaistun tutkielman ''Proletaarinen kulttuuri — työväen kulttuuri — edistyksellinen kulttuuri'' ohella RP:n tärkeimpiä sodanjälkeisiä linjankäyntejä vasemmistolaisen kulttuuriteorian ja -politiikan uudestiarvioimiseksi ja avartamiseksi; perin kaukana ollaan 30-luvun alkupuolen penikkatautisesta oikeaoppisuudesta!

1948

”Aasia aasialaisille”

Kun Yhdysvaltain presidentti Monroe v. 1823 julisti ns. Monroe-opin, jolla eurooppalaisten suurvaltain sekaantuminen Amerikan mantereen itsenäisten valtioitten politiikkaan leimattiin epäystävälliseksi teoksi, oli se nuoren, nousevan mantereen itsenäisyysjulistus ulkopuolista imperialismia vastaan. Kun taas 80-luvun lopulta lähtien ns. pan-amerikkalainen liike Yhdysvaltain johdolla alkoi, vetosi Yhdysvallat edelleen Monroe-opin periaatteisiin, mutta koko liikkeen sisältö oli silloin jo oleellisesti muuttunut. Yhdysvalloista itsestään oli tulemassa ensiluokan imperialistinen suurvalta ja sen päämääränä oli oman poliittisen ja taloudellisen hegemoniansa vahvistaminen Amerikan mantereella — tavoite, joka lopullisesti saavutettiin Rio de Janeiron liittosopimuksella 1947. Mutta samana vuonna Yhdysvallat myös esitti Truman-oppinsa julistautuen valtapoliitisten ”tyhjiöitten” perijäksi ja ”rauhan” ylläpitäjäksi kaikkialla maailmassa. Monroe-oppi oli Truman-opilla käännetty päälaelleen, anti-imperialisti oli julistautunut pääimperialistiksi.

Imperialismin vastainen liike Aasiassa on alkanut toisin muodoin ja myös kehittynyt toiseen suuntaan. Se alkoi erillisten suurten siirtomaa- ja puolisiirtomaakansojen — intialaisten, kiinalaisten — taisteluna eurooppalaista sekaantumista ja holhousta vastaan. Japanin yritys Yhdysvaltain imperialistiseen tyyliin asettua koko maanosaa käsittävän liikkeen johtoon epäonnistui ja luhistui lopullisesti toisessa maailmansodassa. Venäjän vallankumouksen kautta lähes puolet Aasian valtavasta pinta-alasta lukemattomine pienine takapajuisine kansoineen vapautui imperialistisesta riistosta ja joutui mullistavan sosialistisen yhteiskunta- ja kulttuurivallankumouksen piiriin. Ensimmäisen maailmansodan tuloksena saavuttivat myös lähi- ja keski-idän arabialaisvaltiot sekä Persia muodollisen itsenäisyyden ja Turkki vapautui imperialistisesta holhouksesta; kaikki nämä maat ovat kuitenkin myöhemmin joutuneet englantilaisesta ja amerikkalaisesta imperialismista riippuviksi. Toisen maailmansodan jälkisatona ovat Intia — kahteen valtioon jakautuneena — sekä Birma saavuttaneet muodollisen itsenäisyyden; samoin on käynyt Indo-Kiinalle (Vietnamille) ja Indonesialle, jotka kuitenkin sittemmin ovat ase kädessä saaneet puolustaa saavutuksiaan uudelleen hyökkäävää ranskalaista ja hollantilaista imperialismia vastaan. Vihdoin on mainittava Kiina, jonka vapaustaistelu 20-luvulla sortui Tshiangkaishekin ja Kuomintangin petokseen, mutta joka nyt kommunistisen puolueen johdolla murtaa imperialismin kahleet ja on astumassa jättiläismäisen yhteiskunnallisen vallankumouksen tielle.

Kansallinen ja yhteiskunnallinen vapaustaistelu ovat Aasian maissa yleensä kytkeytyneet toisiinsa. Edellinen on kerännyt taisteluun kaikki imperialismin vastaiset edistykselliset voimat, ei vain talonpojat ja työläiset, vaan myös kansallisen kapitalistiluokan ja sivistyneistön; jälkimmäinen on ensi saavutusten jälkeen luonut uusia vastakohtia kansallisen rintaman sisälle ja saanut porvariston jopa turvautumaan

entisiin vastustajiinsa, imperialistisiin suurvaltoihin. Näin on se kuva, jonka tämän päivän Aasiassa kohtaamme, monimuotoinen ja hämmentävä. Kun esim. Turkki ja Iran (Persia) ovat uudelleen kytkeytyneet imperialismin rintamaan, ovat Intia ja Birma uusien sisäisten valtataisteluitten edessä ja Kiina, Vietnam ja Indonesia sotatilassa. Aasian kansojen rintama ei ole ehyt, mutta toisaalta ei näytä myöskään siltä, että se panaasialainen liike, joka toisen maailmansodan jälkeen on uudelleen syntymässä, voisi joutua toistamaan panamerikkalaisen liikkeen irvokkaan kehityksen. Imperialistinen Japani on poissa pelistä. Panaasialaisen liikkeen johdossa ovat vallankumouksellinen Kiina ja porvarillis-edistyksellinen Intia, jossa kommunistinen liike voimakkaasti leviää; sen päämääränä on kaiken imperialistisen sekaantumisen ja holhouksen karkoittaminen Aasian mantereelta. Samalla kun tämä liike selvästi suuntautuu Yhdysvaltain, Englannin, Ranskan ja Hollannin imperialismia vastaan, sen piirissä tunnetaan voimakasta myötätuntoa ja ihailua Neuvostoliittoa kohtaan, jossa syystä nähdään imperialismin vastainen voima nro 1.

Nämä seikat on syytä palauttaa mieleen, kun Intiassa, New Delhissä, paraikaa on koolla toinen sodanjälkeinen panaasialainen kongressi, jossa 19 valtiota on edustettuina. Tässä kongressissa, josta tiedot toistaiseksi ovat olleet varsin suppeita, ei ole ainoastaan julistettu, että siirtomaavallan päivät ovat Aasiassa pian luetut, ja päätetty ryhtyä toimenpiteisiin Indonesian puolustamiseksi uutta imperialistista rosvohyökkäystä vastaan, siellä on myös tehty aloite Aasian kansakuntien järjestön luomiseksi. Neuvoisimme Suomen lehdistöä, jonka palstoja nykyisin täyttävät kannunvalannat Yhdysvaltain johtamien liittorakennelmien korttitaloista, kiinnittämään suurempaan huomiota siihen, mitä Aasiassa — taustanaan *Kiinan suuri vallankumous* — on tapahtumassa. Emme luule ennustavamme väärin, kun sanomme, että Aasiassa on tapahtumassa jotain sellaista, johon maailmanhistoriallisessa merkityksessä vain Venäjän vallankumousta voidaan verrata.

Vapaa Sana 24.1.1948
Signeeraamaton pääkirjoitus.

Hautakivet hautakivien takana

Suomalaiset kulttuurirahastot ja Koy Tammi ovat tehneet kunnioitettavan palveluksen suomalaiselle kulttuurille antaessaan Arvo Turtiaiselle tilaisuuden Spoon Riverin kääntämiseen. Ja Arvo Turtiainen on tehnyt erinomaisen työn. Mutta onpa hänellä siihen myös erikoiset edellytykset, sillä Majakovskin ja Sandburgin ohella Edgar Lee Masters on niitä runoilijoita, jotka ovat lähimpänä hänen omaa laatuaan.

Kesti kauan, ennenkuin Amerikka tuli omavaraiseksi kulttuurialalla, pioneerikauden valtava ekspansio nieli niin maan miehiset älylliset voimat, että kulttuuri, runous, jäi naisellisten sinisukkain hoivailtavaksi, eurooppalaisten virtausten jäljittelijäksi. *Walt Whitman* (Ruohonlehti, 1853), *Edgar Lee Masters* (Spoon River Antologia, 1915) ja *Carl Sandburg* (Chicagon runoja, 1916) antavat Amerikan runottarelle oman itsenäisen äänen, ja heidän jälkiään seuraa uusimman amerikkalaisen runouden edistyksellinen falangi.

Edgar Lee Masters syntyi 1869 talonpoikaissuvusta Kansasissa, josta perhe pian siirtyi Illinoisiin, Petersburgiin, siihen tyypilliseen keskilännen pikkukaupunkiin, josta Marsters myöhemmin käyttää Spoon Riverin nimitystä. Petersburg sijaitsi vain parin mailin päässä Abraham Lincolnin kotipaikasta, suuren presidentin edistyksellinen perinne eli siellä Mastersin nuoruuden aikana vielä voimakkaana. V. 1891, hieman yli 20-vuotiaana, Edgar Lee Masters — joka oli valmistunut lakimieheksi — siirtyi Chicagoon asianajajaksi, toimien tällä alalla parikymmentä vuotta ja perehtyen tällöin syvällisesti ajan taloudelliseen ja poliittiseen elämään. Sivuharrastuksenaan nuori lakimies runoili, mutta hänen ensimmäiset kokoelmansa jatkoivat jäljittelijäkirjallisuuden sovinnaisia jälkiä. Vasta ensimmäisen maailmansodan edellä hän löytää oman laatunsa, vapautuu. St Louisissa ilmestyvässä Mirror-lehdessä ilmestyvät 1914 ensimmäiset Spoon River -runot ja seuraavana vuonna ilmestyi ensimmäinen Spoon River Antologia, amerikkalaisen runouden suurin merkkitapaus sitten Whitmanin ''Ruohonlehtien''. Jäljittelijärunoilijain koulukunnan taholta Spoon River Antologia otettiin vastaan raivoisalla tuomiolla, mutta ennen pitkää uusi runous peri voiton. Spoon River Antologiassa opittiin näkemään tyypillisesti amerikkalainen runoudenmuoto, kuten Spoon Riverissä nähtiin jokainen keskilännen pikkukaupunki, koko Amerikka pienoiskoossa. Mastersin tuotanto on varsin laaja, kymmenkunnan runokokoelman ohella hän 20-luvulla julkaisi 6 proosateosta sekä maineikkaan Lincoln-elämäkerran. Spoon River Antologia on kuitenkin jäänyt hänen merkittävimmäksi saavutuksekseen — ja nimenomaan sen ensimmäinen laitos; myöhemmin runoilija näet täydensi antologiaansa voimatta kuitenkaan uusissa runoissa säilyttää ensimmäisten realistista dokumentaarisuutta. Turtiaisen käännös muuten perustuu v:n 1924 laitokseen.

Spoon River Antologian runot ovat pienoiselämäkertoja, tiivistettyjä yhteenvetoja ihmiselämästä, hautakirjoituksia. Mutta ne eivät ole hautakirjoituksia tavallisessa mielessä, sellaisia kuin Spoon Riverin hautakivien hakkaaja Richard Bone — itsekin jo kummun alla — on tilaajien mieliksi sommitellut. Ne ovat *hautakirjoituksia hautakirjoitusten takana* — armoton totuus ihmiselämästä pyrkimyksineen ja ihanteineen, paheineen ja valheineen. Kuolleet itse paljastavat elämänsä ilman naamaria.

Kumpujen alla puhuvat Spoon Riverin mahtimiehet: Thomas Rodes, rahamies, joka kullan mahdilla on pakoittanut valtaansa toisia ihmisiä, mutta jonka elämäntyön oma hulttiopoika turmelee; tuomari Somers, suuri lakimies, jonka hautanaapuriksi ironinen kohtalo on sijoittanut kaupungin juopporentun Chase Henryn; pormestari A.D. Blood, ankara siveyden esitaistelija, jonka hautakiveä nuoripari pitää irstautensa vuoteena; John M. Church, pelätty käräjäpukari, jonka aivokoppaan nyt käärme on tehnyt pesänsä; hammaslääkäri Sexsmith, joka elämänviisautenaan toteaa, että totuus moraalista on kuin ontto, kullalla täytetty hammas; tai Hildrup Tubbs, kansan aatteiden pettäjä, loiseläin, jota kuolemakin hyljeksi kuin sikaa. Tai ''menestyneet naiset'': Dora Williams, joka miehestä mieheen kulkien raivaa tiensä kansainväliseen salonkiloistoon, ja venakko Sonja, jonka haudan ääressä sininärhet räkättävät. Kumpujen alta puhuvat myös haaveksijat, epäonnistuneet, elämän murskaamat, sortuneet taistelijat: Minerva Jones, kaupungin runoilijatar, joka heittää henkensä raa'an teurastajan raiskaamana; tohtori Meyers, joka menettää uransa yritettyään pelastaa Minervan onnettomuutensa seurauksilta; Carl Hamblin, radikaalisen Clarionin toimittaja, joka kieritellään tervassa ja höyhenissä hänen paljastettuaan oikeuden jumalattaren todelliset kasvot; taidevalokuvaaja Penniwitt, joka menetti asiakkaansa näpättyään elämänsä mestarikuvan, kuvan tuomari Somersista ilman naamaria; Nellie Clark, jonka avioliitto sortuu, kun miehelle paljastuu, että hänet oli raiskattu 8-vuotiaana; Harmon Whitney, rappeutunut nero, ja Lucian Atherton, ränsistynyt maaseudun don Juan; George Gray, joka ei milloinkaan ollut uskaltanut elää; Oaks Tutt, totuudenetsijä, jonka Jonathan Swift Somers — Spoon Riverin runoilija — oli suistanut Pontius Pilatuksen kysymyksellä: mikä on totuus?; tai Harry Wilmans, joka koulunopettajan sankarifraasien innostamana kaatui siirtomaasodan helvetissä ymmärtämättä lippua hautakivessään.

Mutta totuus ei paljastu hautakiven valheiden takaa vain sellaisena kuin vainajat itse sen kohdallaan tuntevat. Elämä leikkii ihmiskohtaloilla, eri hautakirjoitusten välisissä ristiriidoissa paljastuu sen julma ironia. Sokeana syntynyt Lois Spears ylistää elämää, mutta isän, Willard Fluken, hautakirjoituksessa paljastuu sokeuden syy: syfilistartunta. Hamilton Greene, Spoon Riveristä Washingtoniin asti kohonnut poliitikko, ylpeilee amerikkalaisella alkuperällään ja kiittää kaikista lahjoistaan vanhempiaan, mutta Elsa Westmanin hautakirjoituksesta saamme tietää, että Hamilton onkin tämän, Greene-perheen saksalaisen palvelijattaren, avioton lapsi, joka häväistysjutun torjumiseksi oli esitetty perheen omana. Avioliiton valhe paljastuu Roscoe Purkapilen ja hänen vaimonsa hautakirjoituksissa; vain toinen sen tietää. Aviorikoksen murhenäytelmä kietoutuu kolmen ihmisen, Tom Merritin, hänen vaimonsa ja tämän rakastajan Elmer Karrin, hautakirjoitusten ympärille. Joskus muodostavat hautakirjoitukset kokonaisia kohtalosarjoja, kuten Washigton McNeelyn, Spoon Riverin Jobin, ja hänen perheensä.

Erääst Spoon River-antologian runoista liittyvät Abraham Lincolnin perinteeseen, ja tähän edistykselliseen perinteeseen liittyy myös Mastersin yhteiskunnallinen radikalismi, hänen vihansa sortajia ja riistäjiä vastaan, hänen säälinsä elämän kovaosaisia kohtaan. Toisaalta hän on — Dreiserin, Andersonin ja muitten suurten keskilännen kirjailijain tavoin — antipuritaani, elämänpalvoja. Eikö elämä olisi parempi ilman sukupuolisia kieltoja ja kaksinaismoraalia, kysyy hautakirjoituksessaan rouva Williams, opettajatar, Dora Williamsin äiti. ''Toivon, että olisin upottanut lihalliset käteni hedelmöittymistä janoavien kehräkukkien sydämiin'', huudahtaa Edmund Pollard ihanassa ylistyksessään elämännautinnolle. Mutta suurin on runoilija satiireissaan, antaessaan ivansa ruoskan heilua. Ajateltakoon rinnakkain kahden lehtimiehen, radikaalin Carl Hamblinin ja keltaisen journalistin, toimittaja Whedonin hautakirjoituksia!

Spoon River-antologian runous on kuten kääntäjä esipuheessaan sanoo, suurten joukkojen runoutta. Mutta enpä suosittele sen lukemista yhteen mittaan: vaikutelma on silloin musertava. Mastersin hautakirjoitukset ovat tiivistettyjä elämänkohtaloita, romaaneita — Balzacin, Flaubertin, Dostojevskin ja Dreiserin romaaneita! — pienoiskoossa, eräänlaisia *romaanin skenarioita*, jotka kaikessa niukkasanaisuudessaan askarruttavat voimakkaasti lukijan mielikuvitusta, jättävät sanomansa sen täydennettäväksi kaikkiaan suuntiin. Spoon River Antologia on mittasuhteissaan ja todistusvoimassan moderni Jumalainen komedia, moderni Kadotettu paratiisi; siksi sen siirtäminen suomenkielelle on suursaavutus kansalliselle kulttuurillemme.

Vapaa Sana 25.1.1948

Nimimerkki R. P:n kirjaesittely lehden kulttuurisivuilla. Esitelty teos Edgar Lee Masters: Spoon River Antologia. Suom. Arvo Turtiainen. Tammi 1947. — RP on käsitellyt 1900-luvun keskeistä amerikkalaista kirjallisuutta myös 40-luvussa julkaistuissa tutkielmissa Steinbeckista (3/1945), Dreiserista (1/1946) ja Londonista (11—12/46).

Raskas, ylpeä ja velvoittava muisto

30 vuotta on tänään tullut kuluneeksi siitä päivästä, jolloin Suomen kansalaissodan ja työläisvallankumouksen on laskettu alkaneen. Kysymyksessä oli suuri murros kansamme elämässä, johon vain ruotsalaisvaltausta, maamme siirtymistä Venäjän valtapiiriin, ''kansallisen nousun'' läpimurtoa tai vuosien 1905 ja 1917 tapahtumia voidaan verrata. Maamme sisäinen ja ulkonainen kehitys ratkaistiin silloin neljännesvuosisadaksi.

Mutta itseasiassa alkuvuoden 1918 tapahtumat olivat vain vuoden 1917 tapahtumain johdonmukaista jatkoa ja tammikuun 28 pnä purkautui sähkölataus, joka edellisestä syksystä lähtien oli tihentynyt yhteiskunnassamme ja jonka juuret olivat oikeastaan vieläkin kauempana. Räikeät yhteiskunnalliset epäkohdat — ennenkaikkea torppariorjuus —, joitten korjaamisen tsaristinen ja kotimainen taantumus olivat jarrutuksellaan estäneet, muodostivat tässä latauksessa pohjimmaisen räjähdysaineksen, mihin liittyi kiihdyttävänä tekijänä kiristyvä elintarvikepula. Poliittisesti oli maa jakautunut kahteen leiriin, joista toinen, työväenliikkeen johtama, nyt kuten vuoden 1905 suurlakon päivinä, pyrki laajimman demokratian toteuttamiseen, toinen taas, jossa syksyn 1917 kuluessa löysivät toisensa niin vanhat suomettarelaiset kuin ns. aktivistitkin, suurporvariston johtama leiri, pyrki oman luokkavaltansa säilyttämiseen hinnalla millä hyvänsä. Ja kohtalokkain oli lopulta ulkopoliittinen kahtiajakautuminen. Kun työväenliike ajoi sitä suurlakosta saakka omaksumaansa linjaa, että itsenäisyytemme on toteutettava lojaalissa yhteisymmärryksessä Venäjän vallankumouksellisen liikkeen kanssa, etsivät porvarilliset itsenäisyysmiehet, ns. aktivistit, politiikalleen tukea ulkoapäin, Ruotsista ja viimekädessä imperialistisesta Saksasta, jonka avulla jääkäriliike organisoitiin. Mustin porvarillinen taantumus taas, suomettarelaiset, jotka olivat luokkaetujensa säilyttämiseksi nojautuneet tsarismiin, etsivät sen kaaduttua Venäjän porvarillis-imperialistisen väliaikaisen hallituksen tukea, ja kun sekin oli kaatunut, olivat valmiit aktivistien kanssa heittäytymään Saksan intervention varaan.

Näin olivat syksyn kuluessa kaikki räjähdysainekset yhtyneet, ja kun valkoinen puoli oli torjunut viimeisen keinon, joka olisi voinut pysäyttää vaarallisen kehityksen: sosialidemokraattisen senaatin muodostamisen, ei kansalaissota ollut vältettävissä.

Valkoinen puoli oli siinä aloitteentekijänä, kuten se pitkin vuotta 1917 oli ollut aloitteentekijänä varustautumisessa, ja niinpä se myös saavutti alunperin hyökkääjän edun, kun taas punainen puoli, joka marraskuun yleislakon aikana torjui tilaisuutensa vallanottoon, nyt joutui taisteluun alivoimaisena ja vasta maaliskuussa pystyi ryhtymään yleishyökkäykseen. Tämä hyökkäysliike kilpistyi ja vaihtui valkoisten vastahyökkäykseksi, ja kun samaan aikaan saksalainen maihinnousuarmeija iski punaisten selustaan, oli taistelun lopputulos ratkaistu, vaikka se punaisten sankarillisen tuhoutumistaistelun ansiosta jatkuikin vielä toista kuukautta.

Mikä oli sitten se ohjelma, se lippu, jota Suomen köyhälistö niin epätoivoisella sitkeydellä puolusti? Se oli oma luokkaetu, kapitalistisen riiston ja feodalismin jätteiden poistaminen. Se oli laajimman kansanvallan toteuttaminen. Se oli ulkopoliittinen suuntaus, joka yhä uudelleen on osoittautunut meidän kansallisen olemassaolomme väistämättömäksi ehdoksi. Kansanvaltuuskunnan politiikka alusta loppuun saakka on tämän politiikan toteutusta. Vallankumousjulistuksessaan 28 pnä tammikuuta 1918 se julistaa: ''Olemme sosialidemokraatteja. Tiedätte siis, mikä on toimintaohjelmamme. Se on sosialistinen ohjelma.'' Ja jos tarkastamme lähemmin tuota ohjelmaa, se on kansandemokratian ohjelma myös tänään asettaen tehtäväksi virkakoneiston, oikeuslaitoksen ja kulttuurielämän demokratisoimisen, kansanvaltaisen verouudistuksen, torpparivapautuksen, pankki-, teollisuus- ja kauppapääoman alistamisen yhteiskunnan valvontaan ja suurten tuotantolaitosten ottamisen yhteiskunnan haltuun. Kansanvaltuuskunnan perustuslaki on jopa vielä maltillisempi: puhumattakaan siitä, että se edustaisi jotain köyhälistön diktatuuria, se ei ole edes sosialistinen vaan radikaaliporvarillis-demokraattinen perustuslaki, kansanvaltaisin, mitä meillä milloinkaan on ollut; monet sen periaatteista jouduttiin omaksumaan vuoden 1919 perustuslakiimme. Kansanvaltuuskunnan ensimmäisiä toimenpiteitä oli torpparivapautuksen julistaminen; sekin oli porvariston toteutettava voittonsa jälkeen. Ja 1 pnä maaliskuuta Venäjän vallankumoushallituksen kanssa tekemälläään sopimuksella kansanvaltuuskunta saavutti ei vain vahvistuksen Suomen suvereniteetille vaan myös Petsamon liittämisen Suomen valtioalueeseen.

Vuonna 1918 Suomen työväenluokka — eräitä sivuunjääneitä reformisteja lukuunottamatta — taisteli yhtenäisenä; kun se kärsi tappion, johtui se ratkaisevasti ulkopoliittisista valtasuhteista, imperialistisen Saksan vahvuudesta ja sosialistisen Venäjän heikkoudesta. Yli neljännesvuosisadan ajaksi rakensi voittoisa porvaristo luokkavaltansa näille ulkopoliittisille suhdanteille, kunnes pohja toisessa maailmansodassa romahti niiden alta. Suomen työtätekevä kansa elää nyt uutta etsikkoaikaansa; saako sisäinen kahtiajako nyt estää siltä suuren päämääränsä saavuttamisen?

Vapaa Sana 28.1.1948
Signeeraamaton pääkirjoitus.

Sasu Punanen

Kansanedustaja, Helsingin kaupunginhallituksen jäsen ja Alkoholiliikkeen apulaisjohtaja Yrjö Räisänen täyttää tänään 60 vuotta. Tänä vuonna tulee myös kuluneeksi 30 vuotta siitä, kun Sasu Punanen ensi kerran ilmaantui Suomen lehdistön palstoille. Kuten kansakunta tietää, näillä seikoilla on tietty yhteys keskenään. Kansakunta myös katsonee, että tässä tapauksessa 30-vuotisjuhla on vieläkin merkittävämpi kuin 60-vuotisjuhla. Mutta toisaalta; jollei olisi ollut Yrjö Räisästä, eipä olisi ollut Sasu Punastakaan.

Yrjö Räisänen — jos puhumme aluksi hänestä — syntyi 16 pnä helmikuuta 1888 Kuopiossa satulasepän poikana. Isä oli tuon ajan kunnianarvoisia, valistuneita käsityöläismestareita, joka oli aktiivisesti mukana työväenliikkeen ensimmäisessä, wrightiläisessä vaiheessa, mutta jäi syrjään, kun työväenliike omaksui itsenäisen luokkataisteluohjelman. Poika jatkoi isän työtä, mutta uudella, itsenäisellä pohjalla. Jo lukiolaisena, 19-vuotiaana, hän liittyi sosialidemokraattisen liikkeen riveihin ja toimi sitten työväenlehtien toimittajana eri puolilla maata: Savon Työmiehessä Kuopiossa 1908—15, Vapaassa Sanassa Vaasassa 1915—16, Työmiehessä 1916—18. Työmiehen toimitussihteerin tuolilla päättyy ensimmäinen vaihe Yrjö Räisäsen lehtimiestoiminnassa — tai tarkemmin sanoen Ison Mjölön keskitysleirillä, jonne kansalaissodan lopputulos hänetkin vie.

Mutta syksyllä Yrjö Räisänen on jälleen vapaa, ja nyt alkaa tunnetuin vaihe hänen elämässään. Syyskuun 15 pnä julkaisee uudelleen toimintansa alkaneen sosdem. puolueen uusi pää-äänenkannattaja S. Sosialidemokraatti ensimmäisen numeronsa, ja tässä numerossa — keskellä porvarillisen kuningasfarssin irvokkaita loppukohtauksia — suorittaa nimimerkki *Sasu Punanen* entréensa suomalaiseen lehdistöön ja suomalaiseen politiikkaan:

''Saanko luvan esitellä: Punanen. Sasu Punanen sanan täydessä merkityksessä.
— — —

Minä, Sasu Punanen, suomalainen saunankävijä, spesialisti alallani, rupean nyt itse saunottajaksi. Annan saunan silloin tällöin ja kelle sattuu, suomalaisen saunan. Tekisi mieli antaa joskus, kun näin viran ottaa, oikein näpäkkä sauna, sellainen maineeni mukainen, mutta pelkään että kiuas ei vielä kestä. Jos se nyt ei vielä sillä löylyllä halkeaisikaan, niin halkeaisi ainakin löylytettävän huudosta. Äänellä on joskus Jerikon muuritkin murskattu, miksei yksi Sasu Punasen kiuas saattaisi joutua saman kohtalon alaiseksi.

Alkakaamme siis taitavasti,niinkuin siistien ja siviäin sopii. Sasu Punanen sulkeutuu suosioonne. Olkaa hyvä ja tuokaa löylytettäviä.

Näkemiin, eli niinkuin sitä nyt sanottaisiin: auf Wiedersehen.''

Sasu Punanen aloittaa varovasti, mutta tosiasiassa jo tässä nimimerkin valinnassa, joka tapahtui aikana, jolloin punainen oli suomenkielen vihatuin ja kammoksutuin sana, paljastuu tietty luonteenrohkeus. Se on samalla nerokas journalistinen oivallus, osoitus terävästä itsensätuntemisesta: Juhani Ahon löylysankari, joviaalinen, leveän humoristinen, elämänmyönteinen, aina maankamaralla liikkuva ja hiukkasen itserakas: juuri sitä kaikkea on S. Sosiaalidemokraatin Sasu Punanen.

Hänen ensimmäinen löylytettävänsä on porvariston voitonhumala, kuningasfarssi, saksalaisinnostus — ja niihin liittyvät myös hänen myöhemmät pakinakokoelmansa ''Punakaarti, porvari ja vehnäpulla'' sekä ''Jussi Taavetti Haataisen sijaiskärsimys''. 20-luvulla vierailee vasemmistotyöväenliike tiheästi Sasu Punasen saunanlavalla, ja vaikka palohaavat taitavat vieläkin jonkun nahkaa kirvellä, ei kai kiellettäne, etteikö Sasu olisi ollut ammattinsa taitava löylyttäjä. Mutta 30-luvulla tulevat vuoroon lapuanmiehet ja iikooällät, jotka ''virmojen'' kanssa saavat jakaa Sasun löylytyksen makeuden, eikä ole ihme, että joviaalinen, elämänmyönteisesti naurava Sasu, patentti-isänmaallisuuden naamionpaljastaja ja sen korusanakulissien romahduttaja, oli pelätyimpiä ja vihatuimpia vastustajia, mitä fasistit tunsivat. ''Sirkuskadun kellarikyy'' — se oli Sasu Punasen lempinimi Ajan Suunnassa, täysin tyylivirheellisesti tietenkin.

Sasu Punanen esitettiin Ajan suunnan taholta punaisena vallankumouksellisena, mutta tosiasiassa hän koko henkiseltä rakenteeltaan on maltillinen sovittelija, reformisti — ''olemme oikeistososialidemokraatti niin oikealla kuin kärsii'', kuului Sasun usein toistettu meriselitys linjastaan. Mutta tämä ei estä sitä, että hän 30-luvun taisteluissa, joissa taistelun näkyvät päälinjat kulkivat maltillisen vapaamielisyyden ja oikeistofanatismin välillä, näytteli kerrassaan historiallista osaa. Sitä ansiota ei vasemmistokaan Sasu Punaselta kieltänyt. Kun Yrjö Räisänen täytti 50 vuotta, luonnehti Jarno *Pennanen* hänen merkitystään Kirjallisuuslehdessä julkaisemassaan esseessä, joka varmaan edelleen on terävintä, mitä Sasu Punasesta on kirjoitettu. ''Maan ensimmäinen poliittinen sanomalehtimies istuu työväenlehden toimituksessa'', kirjoittaa Pennanen jatkaen: ''Se ei ole mikään sattuma. Kapitalistisessa yhteiskunnassa ei porvarillisella lehtimiehellä ole selkänojaa rahavaltaa vastaan. Viimeksimainittu voi erottaa hänet yleisöstä. Työväenlehdessä hän voi nojata joukkoihin — —'' Edelleen:

''Missä määrin se persoonallisuus, jota nimimerkki Sasu Punanen edustaa, on identtinen Yrjö Räisäsen kanssa, jääköön tässä syrjään, tyyppinä se on yhtä tuttu kuin Chaplin. Se on tyytyväinen, vaatimaton ja samalla vähän itserakaskin, vielä enemmän mukavuutta rakastava. Se on pikkuisen kirkollinen, pikkuisen vanhoillinen ja pikkuisen edistyksellinen. Se ei jonkun Teemun — Eino Leinon sotaisaa nimimerkkiä muistaakseni — tavoin nauttien syöksy taistelun tiimellykseen eikä koskaan loistele älyllisillä ilotulituksilla. Mutta tämä kaikkea riitaa ja rähinää karttava pyöreä ja suvaitsevainen henkilö vainuaa kuitenkin oikealla Isä Brownin viisaudella riidanrakentajat ja paljastaa heidät ja riidan syyt.''

''Hän on vain otsanmitan edellä yleistä suomalaisia opinionia — siksi häntä kuullaan niin hyvin. Mutta hän pysyy sen edellä elävän ja aktiivisen päivälehtikielen kirjoittajana, itsenäisen sanomalehtimiestradition ylläpitäjänä. Nousevan porvariston luoman tradition, jonka myöhäiskapitalismi on yrittänyt kokonaan tuhota, mutta jota työväenluokka jo kurottuu pelastamaan. Se on Sasu Punasen paikka suomalaisen sivistyksen viljelijänä, hänen luova osansa maansa kulttuurikehityksessä.''

Samoihin aikoihin, kun nämä sanat kirjoitettiin, alkoivat kuitenkin ne ''ylivoimaiset tekijät'', joihin tässäkin kirjoituksessa viitattiin, rajoittaa yhä enemmän Sasu Punasen kirjoittamisen vapautta. Vaikka Sasu olikin ''niin oikealla kuin taitaa'', hänen rauhanrakkautensa ja työväenmielisyytensä muodostuivat esteeksi sodanvalmisteluille, joihin sosdem. puolueen oikeistojohtajat ryhtyivät yhdistämään puolueensa. V. 1939 Sasu Punanen saa Tannerin kädestä lopputilin, ja talvisodan jälkeen nähdään semmoinen kumma, että vanha rerofmisti Yrjö Räisänen muodostaa puolueen vasemmiston kanssa ''kuutosryhmän'' ja suorittaa sen viikkolehden Vapaan Sanan palstoilla Sasu Punasena toisen tulemisensa. Olivatko syyt vain persoonalliset, kuten on tahdottu väittää? Varmaankaan ei: ratkaisussa painoi toki sekin, että Sasu kuitenkin oli rauhan- ja työväenmies. Vapaan Sanan palstoilla hän taisteli porvariston ja tannerilaisten revanssisotapolitiikkaa — ''yksimielisyysjallitusta''! — vastaan, ja kun uusi sota kaikesta huolimatta oli syttynyt, sai Sasu toisten kuutosten kanssa maksaa rauhantaistelunsa kuritushuonetuomiolla ''valtiopetoksen valmistelusta''! Keväällä 1944 hän vapautui, mutta sai olla kuuluisalle Pöljän pysäkilleen karkoitettuna, kunnes sotapolitiikkaa vihdoin romahti. Silloin oli Sasu toisen kerran Vapaata Sanaa perustamassa, ja on sitten kuulunut sekä lehden johtokuntaan että esiintynyt sen ja SYP:n [Sosialistinen yhtenäisyyspuolue] äänenkannattajan Vapaan Pohjolan pakinoitsijana.

Edellisessä on puhuttu melkein yksistään Sasu Punasesta. Älkäämme unohtako myöskään Yrjö Räisästä puolue-, eduskunta-, kunnallis-, osuuskauppa- ja kulttuuripoliitikkona. Yrjö Räisänen oli sosdem. puoluetoimikunnan jäsenenä 1919—20 ja vuodesta 1930 sekä eduskunnan että Helsingin kaupunginvaltuuston jäsen ja kaupunginhallituksen jäsen 1934—41, palaten sekä eduskuntaan että kunnallispolitiikkaan uudelleen sodan jälkeen. Hän on ollut myös Helsingin työväen säästöpankin isäntiä ja Elannon hallituksen jäsen sekä Työväen Sivistysliiton perustajia ja sen toimikunnan varapuheenjohtaja vuoteen 1940, monista muista luotamustoimista puhumatta. Sodan jäkeen hän siirtyi Alkoholiliikkeen palvelukseen, toimien nykyisin sen apulaisjohtajana.

Harvoin enää saadaan lehtien palstoilta lukea, ''mitä Sasulle kuuluu'': leipävirka ja sairaalloisuus ovat kahlinneet kynän, jonka jälki parin vuosikymmenen ajan on kuulunut Suomen kansan päivittäiseen hengenmuonaan. Mutta jäljet näkyvät ja niinpä tänään, samalla kertaa, kun Vapaan Sanan ja sen lukijakunnan puolesta esitämme onnittelumme 60-vuotiaalle Yrjö Räisäselle myös kohotamme neekerinlakkiamme Sasu Punaselle, suurelle löylymiehelle.

Vapaa Sana 16.2.1948
Nimimerkki RP:n merkkipäiväkirjoitus. — Yrjö Räisänen kuoli jo 18.6.1948.

Maailmantaantumuksen laiskanläksy

''If we see that Germany is winning we ought to help Russia and if Russia is winning we ought to help Germany and that way let them kill as many as possible...''
(Jos näemme Saksan olevan voitolla, meidän on autettava Venäjää, ja jos näemme Venäjän olevan voitolla, meidän on autettava Saksaa ja täten annettava niiden tappaa (toisensa) niin perusteellisesti kuin mahdollista...)
Harry Truman New York Times'issa 24.6.1941.

Tammikuun lopulla avasi Yhdysvaltain ulkoasiainministeriö uuden rintaman Neuvostoliittoa vastaan käymässään ''kylmässä sodassa'': julkaisi länsiliittoutuneitten haltuun joutunutta diplomaattista asiakirja-ainehistoa Neuvostoliiton ja Saksan elokuussa 1939 solmiman hyökkäämättömyyssopimuksen ympäriltä. Tarkoitus oli saattaa Neuvostoliiton suhteet Natsi-Saksaan epäilyttävään valoon. Helmikuun puolivälissä vastasi Neuvostoliitto haasteeseen julkaisemalla neljä selostusta sen haltuun joutuneesta natsien asiakirja-ainehistosta, joka valaisi länsivaltain Saksan-politiikkaa aina 20-luvulta sotavuosiin asti.

Neuvostoliiton paljastukset muodostuivat piinalliseksi muistinverestykseksi länsivalloille. Ensimmäisessä paljastuksessa palautetaan mieleen, miten länsivallat — myös ja ennenkaikkea Yhdysvallat — tukivat Saksan taloudellista jälleenrakentamista Hitlerin edellisellä kaudella, sijoittaen vv. 1924—29 10—15 miljardia Rmk pitkäaikaisia ja 6 miljardia Rmk lyhytaikaisia luottoja Saksan raskaan teollisuuden ja siten myös sen sotapotentiaalin jälleenrakentamiseen. Dawesin sotakorvaussuunnitelmalla oli keskeinen tehtävä toisaalta amerikkalaisen pääoman tunkeutumisessa Saksaan, toisaalta Saksan nostamisessa jaloilleen suojamuuriksi Neuvostoliittoa vastaan. Amerikkalaiset suurkapitalistit Du Pont, Morgan ja Rockefeller esittivät tärkeätä osa Saksan raskaan teollisuuden rahoittamisessa. Yhdysvaltain suurin autotrusti General Motors hallitsi tosiasiassa puolta Saksan autoteollisuudesta ja loi siten pohjan Saksan armeijan motorisoimiselle. v. 1931 nousivat länsimaiden sijoitukset Saksan teollisuuteen jo 25 miljardiin Rmk. Ja kun Yhdysvallat pääasiassa huolehti Saksan uuden imperialismin rahoituksesta, huolehtivat Englanti ja Ranska esteiden poistamisesta sen poliittisen ekspansion tieltä, mikä Hitlerin valtaantulon jälkeisinä vuosina tapahtui kollektiivisen turvallisuuden periaatteen hautaamisella. Jo 1933 solmivat Englanti, Saksa, Ranska ja Italia Roomassa yhteistoimintasopimuksen ja v. 1935 solmitulla Lontoon laivastosopimuksella avattiin myös meret Saksan imperialistiselle laajentumiselle. Neuvostoliitto jätettiin Kansainliitossa — mm. Abessinian valtauksen yhteydessä — yksin puolustamaan kollektiivisen turvallisuuden periaatetta.

Paljastus nro 2 käsittelee länsivaltain 30-luvun jälkipuoliskolla noudattamaa ns. puuttumattomuuspolitiikkaa, jolla ne luovuttivat Espanjan, Itävallan ja Tshekkoslovakian fasistisen akselin lävistettäväksi. Mentiin pitemmällekin: ryhdyttiin Saksan ja Italian kanssa yhteistoimintaneuvotteluihin akselin laajentamiseksi koko Eurooppaa käsittäväksi ja Saksan eskpansion kääntämiseksi itäiseen suuntaan, so. Neuvostoliittoa vastaan. Jo marraskuun 19 pnä 1937 tapahtuivat Hitlerin ja lordi Halifaxin neuvottelut Ober-Salzburgissa ja maaliskuun 3 pnä 1938 Hitlerin ja Henderssonin kohtaus, mitkä johtivat Itävallan valtaukseen maaliskuussa 1938; vain Neuvostoliitto kohotti varottavan äänensä ja vaati Kansainliiton ryhtymistä toimintaan. Ja syyskuun 9 pnä 1938 tapahtui Chamberlainin ja Hitlerin ensimmäinen koh-

taus, mikä johti neljää päivää myöhemmin Englannin ja Ranskan nootteihin Tshekkoslovakialle sen painostamiseksi myöntymään Saksan pirstomisvaatimuksiin. Jälleen Neuvostoliitto yksin asettui tukemaan Tshekkoslovakian kansallista riippumattomuutta. Länsivaltain petospolitiikka huipentui syyskuun 29—30 pnä 1938 tapahtuneessa Münchenin kokouksessa, jossa Tshekkoslovakian kohtalo sinetöitiin ja Berliini—Rooma-akseli laajeni Berliini—Rooma—Pariisi—Lontoo-neliöksi. Kun Yhdysvaltain ulkoministeriö nyt tekee suuren numeron Neuvostoliiton ja Saksan hyökkäämättömyyssopimuksesta elokuussa 1939, on muistettava, että *Chamberlainin ja Hitlerin allekirjoittama englantilais-saksalainen deklaraatio syyskuun 30 pnä 1938 jo merkitsi Englannin ja Saksan välistä hyökkäämättömyyssopimusta ja että Bonnet'n ja Ribbentropin ranskalais-saksalainen deklaraatio joulukuun 6 pnä 1938 merkitsi Saksan ja Ranskan välistä hyökkäämättömyyssopimusta.*

Vastoin länsivaltain väitteitä jatkuu sama petospolitiikka vuonna 1939. Sitä käsittelee Neuvostoliiton tietotoimiston paljastus nro 3, jossa käsitellään Englannin ja Ranskan Neuvostoliiton kanssa käymiä neuvotteluita, jotka alkoivat maaliskuussa 1939 ja kestivät lähes 4 kuukautta. Näillä neuvotteluilla eivät länsivallat — kuten Neuvostoliitto — pyrkineet mihinkään tehokkaaseen puolustusjärjestelmään Saksan hyökkäysvaaran torjumiseksi, vaan toisaalta saattamaan koko hyökkäyspaineen Neuvostoliiton kannettavaksi, toisaalta painostamaan Saksaa myönnytyksiin lännessä. Että länsivaltain tarkoituksena oli vain viivyttely ja kiristys, käy ilmi siitäkin, että ne lähettivät Moskovaan neuvottelemaan toisen luokan diplomaatteja, joita ei oltu varustettu edes virallisilla valtuuksilla! Samanaikaisesti ne kävivät Saksan kanssa neuvotteluja maailman etupiireihin jakamisesta ja Puolan uhraamisesta — ennen kuin muste oli kuivunut niiden Puolan kanssa solmiman puolustusliiton alta! *Päämääränä oli Saksan yllyttäminen ekspansioon itäiseen suuntaan ja Neuvostoliiton sitominen yksipuoliseen puolustusjärjestelmään, joka väistämättömästi saattaisi sen sotaan Saksan kanssa.*

Ainoa järkevä johtopäätös Neuvostoliiton taholta oli hyökkäämättömyyssopimuksen solmiaminen Saksan kanssa, mikä pudotti länsivallat kuoppaan, mitä ne itse olivat kaivaneet, ja antoi Neuvostoliitolle kahden vuoden varustautumisajan Saksan tulevan hyökkäyksen varalta, josta ei ollut mitään epäilystä. Paljastus nro 4 on omistettu tälle kysymykselle ja suojautumistoimenpiteille, joita Neuvostoliitto Saksan hyökkäyksen torjumiseksi joutui suorittamaan Puolassa, Baltiassa, Suomessa ja Bessarabiassa. Mutta siinä myös osoitetaan, mikä osa länsivaltain sotastrategiassa oli Suomen talvisodalla. enemmänkin: vielä senkin jälkeen, kun Saksa oli hyökännyt Neuvostoliittoon ja sotaliitto oli solmittu länsivaltain, Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain välillä, pelasivat vaikutusvaltaiset piirit lännessä kaksinaamaista peliä, mikä ilmeni toisen rintaman avaamisen viivyttelyssä ja minkä tarkoituksena oli Saksan ja Neuvostoliiton näännyttäminen toisiaan vastaan sen ylevän periaatteen mukaisesti, minkä ent. senaattori Harry Truman esitti keskitetysti New York Times'issa Saksan panssariarmeijan vyöryessä yli Neuvostoliiton rajojen. Ja vieläkin enemmän: länsivallat olivat suoranaisessa neuvottelukosketuksessa natsivaltoihin, neuvotellen syksyllä 1941 sekä vuosina 1942 ja 1943 Lissabonissa ja Triestessä Neuvostoliiton selän takana erillisrauhasta akselivaltain kanssa.

Siinä on pääkohdat Neuvostoliiton esittämistä paljastuksista. Se on terveellinen kertauskurssi ihmiskunnalle. Se on kirvelevä laiskanläksy taantumukselle. Ei ihme, että mr Lippman katuu provokaatiota, joka tämän laiskanläksyn aiheutti.

Vapaa Sana 22.2.1948
Signeeraamaton pääkirjoitus.

Koko kansan yhteinen asia

On tapahtunut maailman luonnollisin asia: Neuvostoliitto on Suomelle, ainoalle rajanaapurilleen, jonka kanssa sillä ei vielä ole ystävyys- ja avunantosopimusta, esittänyt neuvottelujen alkamisesta samanlaisen sopimuksen solmiamiseksi.

Tämä luonnollinen asia on tehnyt äkkiä Suomesta paukku-uutisen sen länsimaisen lehdistön palstoille, joka luonteensa mukaisesti etsii sensaatiota ja palvelee rahaa. Pääkaupunkimme on äkkiä täyttänyt ulkomaisten lehtimiesten heinäsirkkaparvi, keinotekoiset ''uutiset'' ja tuulesta temmatut huhut kuohuvat pärskeinä villissä kannunvalannassa. Luonnollisesta asiasta koetetaan paisutella luonnoton: tämä on länsimaisen lehdistön osuus. Oma hallitussuunnan vastainen lehdistömme ja sen takana olevat poliitikkopiirit puolestaan ovat saaneet oman osansa suuressa roolijaossa: jarruttaa, pitkittää, mitä kauemmin sen parempi.

Ei ole ihme, että Suomen työtätekevä kansa on noussut valppaasti seuraamaan tilannetta ja demokraattisten järjestöjensä kokouksista tuonut julki tyydytyksensä sen johdosta, että Neuvostoliitto on kohdistanut Suomelle tämän kädenojennuksen, ja samalla esittänyt vaatimuksen, että mitkään juonittelijain jarrutustoimenpiteet eivät saa viivyttää kansamme suuren kysymyksen myönteistä ratkaisemista.

Tämän kansan välitön tahdonilmaisu on herättänyt pelkoa ja kiukkua niissä piireissä, jotka toinnuttuaan sotapolitiikkansa romahduksesta ovat jälleen lähteneet johtamaan kansaa vanhalle onnettomuuksien tielle. Kuluneet häväistysotsikot ''torikokouksista'' toistuvat jälleen taantumuslehdistön palstoilla ja eilen riensivät pääkaupungin iltalehdet, sekä Ilta-Sanomat että Nya Pressen, varoittamaan kansaa sekaantumasta kysymykseen, joka näiden lehtien mielestä on vain presidentin, hallituksen ja eduskunnan asia. Ja tyypillistä kyllä S. Sosialidemokraatti on tälläkin kertaa omaksunut äärimmäisen oikealaitahyökkääjän osan omistaen eilen sekä pääetttä väliartikkelinsa taisteluun ystävyyssopimusta ja sen puolesta esitettyjä kansalaismielipiteen ilmaisuja vastaan. Eilisiltana antamassaan räikeäsävyisessä julkilausumassa ovat sos.dem. puoluetoimikunta ja eduskuntaryhmä rientäneet antamaan tukensa puolueen pää-äänenkannattajan kannanotolle. Työväenpuolueeksi — vieläpä sosialidemokraattiseksi työväenpuolueeksi — itseään nimittävä puolue kiistää tässä kansalta oikeuden mielipiteensä ilmaisemiseen kysymyksessä, joka on koko kansamme elinkysymyksiä ja koskee jokaista kansalaista! Äänenkannattaja, joka ei vain ole tuomitsematta rahavallan ja sen lehdistön ulkoparlamentaarista painostusta tässä asiassa eikä myöskään kansainvälisen taantumuslehdistön sekaantumista ratkaisuun, joka kuuluu vain Suomen kansalle, vaan jopa itse on kaikin tavoin tätä painostusta ja sekaantumista edesauttamassa, kiistää kansalta oikeuden heittää vaakaan ainoata vastapunnusta, mikä sillä on käytettävänään, joukkotahtonsa ilmausta laillisten järjestöjensä kautta! Syvälle on vaipunut sos.dem. puolue petoksessaan kansaa vastaan.

Ensimmäisenä ja ainoana puolueena on sos.dem. puolue rientänyt tuomaan esiin *kielteisen* kantansa ystävyys- ja avunantosopimukseen nähden: tämä on paljonpuhuva todistus asemasta, jonka tämä puolue on taantumusrintamassaan omaksunut. Myös porvarillinen lehdistö on tuonut esiin vastustavan kantansa, mutta itse puolueet ovat tähän mennessä vaienneet. Luotamme viimeiseen asti niiden vastuuntuntoon, ja ennenkaikkea olemme varmat, että tämä kysymys, jota ei aiheetta ole nimitetty laajakantoisimmaksi, mitä valtiollisessa elämässämme on esiintynyt sitten sotapolitiikan romahduksen, saavuttaa näiden puolueiden — ja varsinkin sos.dem. puolueen — jäsenjoukoissa ja kansalaisjoukoissa puolueitten ulkopuolella vastakaiun, jota mikään rahalehdistön peloituspropaganda ei voi tehdä tyhjäksi.

SKDL on koko sodanjälkeisen ajan ollut se poliittinen järjestö, joka määrätietoisimmin on ajanut uutta suuntausta. Luonnollista on, että SKDL myös nyt alkaneessa kamppailussa kansamme turvallisuuden ja riippumattomuuden varmistamiseksi on asettunut johtamaan koko sitä kansalaismielipidettä, joka yli luokka- ja puoluerajojen haluaa vastata Neuvostoliiton suuren vanhuksen kädenojennukseen. Eilen antamassaan lämminsävyisessä vetoomuksessaan SKDL:n liittotoimikunta osoittaa, mistä nyt syntyneessä tilanteessa on kysymys ja mitä puolustusliiton solmiaminen meille merkitsee. *''Olemme joutuneet vaiheeseen, jossa Suomen kansan on aihetta koota rivejään yksimielisyyden ja yhteistahdon merkeissä. Myönteinen suhtautuminen ystävyys- ja avunantosopimukseen ei ole yhden puolueen tai puolueryhmittymän asia. Se on kaikkien isänmaataan rakastavien kansalaisten asia.''* Niin eivät puhu provokaattorit, niin puhuu vastuuntuntoinen joukkojärjestö, joka on ottanut omakseen koko kansan yhteisen asian.

Vapaa Sana 3.3.1948

Signeeraamaton pääkirjoitus. YYA-sopimusta on käsitelty myös pääkirjoituksissa 28.2. (''Ystävyys- ja avunantosopimus'') ja 28.4. (''Ratkaisuvaiheessa'') sekä takautuvasti nimimerkki Historicuksen neliöartikkeleissa ''Puolustusliittosopimus. Miten se syntyi...'' (3.4. ja 4.4.1949) ja ''Kertauskurssi kolmen vuoden takaa'' (6.4.1951).

Sosialidemokratian kaksi tietä

Tukholmalaisen sosdem. lehden Morgon-Tidningenin palstoilla on viime viikkoina nähty hysteerisiä purkauksia niitä Itä-Euroopan sosialidemokraattisia johtomiehiä vastaan, jotka ajan suuressa rintamajaossa ovat valinneet yhteistyön kommunististen puolueitten kanssa eikä, kuten ''länsimaisen sosialidemokratian'' johtajat, yhteisrintamaa porvarillisten puolueitten kanssa Marshall-suunnitelman lipun alla. Sellainen arvossapidetty, avarakatseinen työväenjohtaja kuin Tshekkoslovakian Fierlinger on jopa esitetty perityyppinä jostakin erikoislaatuisesta selkärangattomuudesta, jostakin ainutlaatuisesta petoksesta — työväenluokkaa kohtaan!

Viime päivinä on S. Sosialidemokraatti yhtynyt tähän häväistyskampanjaan ja kääntänyt samalla syytöksen niitä sosialidemokraatteja vastaan, jotka Suomessa sodan jälkeen, sosdem. puolueen kieltäydyttyä yhteistoiminnasta kommunistisen puolueen kanssa, ovat siirtyneet SKDL:n lippujen alla tätä yhteistyötä toteuttamaan. Näitä työväenluokan yhteistyön ja yhtenäisyyden kannattajia nimitetään ''köydenrasvaajiksi'' ja luonnehditaan selkärangattomiksi, ''helposti säikytettäviksi'' olioiksi, joilla ei ollut eikä ole rohkeutta vastustaa kommunistien tukahduttavaa painostusta.

SS on mielestämme tehnyt tyhmästi siirtäessään häväistyskampanjansa kotimaan maakamaralle. Niin kauan kuin oli kysymys Saksan Grotewohlista, Puolan Cyrankiewiczistä, Tshekkoslovakian Fierlingeristä, Unkarin Szakasitsistä tai jopa Italian Nennistä, tarjosi riittävä etäisyys mahdollisuuden, että lukijakunta saadaan uskomaan puheisiin heidän ''selkärangattomuudestaan''. Mutta ei tunnu todennäköiseltä, että sosialidemokraattiset työläiset suostuisivat tällä uskomaan, että kuutoset — joku Wiik, joku Helo, joku Räisänen, joku Sundström, joku Rydberg, joku Meltti —, jotka sotapolitiikan edessä uskalsivat sanoa ei ja jotka maksoivat rohkeutensa monen vuoden kuritushuonetuomiolla sodanaikaisissa oloissa, että he olisivat ''helposti säikytettäviä'' pelkureita! Ja yhtä vaikeata on saada työläiset uskomaan, että se joukko johtavia sosialidemokraatteja, — Mauno Pekkalasta, J.W. Kedosta, Yrjö Ruudusta, S.-K. Kilvestä ja Atos Wirtasesta lähtien —, joka sodan jälkeen siirtyi SKDL:n riveihin, olisi toiminut ''pelosta'' ja ''selkärangattomuudesta'', tai että sellaisista syistä olisivat toimineet ne vasemmistososialidemokraatit — kuten Eino Pekkala ja K.L. Kulo — jotka kautta aikojen ovat pysyneet sosdem. puolueen ulkopuolella. Kaikki nämä henkilöt — ja lukemattomat heidän mukanaan — ovat tehneet ratkaisunsa työväenliikkeen yhtenäisyyden ja kansallisten elinetujen nimissä. Ne, jotka sen jälkeen ovat kaapanneet käsiinsä johtovallan sos.dem. puolueessa, ovat kyllä osoittaneet ''selkärankaa'' — työväen yhtenäisyyden vastustamisessa, so. täydellistä selkärangattomuutta kapitalismin ja suurporvariston etujen edessä.

Siitä on juuri kysymys. Ja seikan valaisemiseksi riittää pintapuolinenkin silmäys Euroopan kartalle, jolla kansanvaltaiset ja rahavaltaiset, sosialistiset ja kapitalistiset voimat ovat sodan jälkeen mitelleet voimiaan. Länsi-Euroopassa, missä oikeistososialidemokraatit ovat määränneet puolueittensa poliittisen linjan, ovat sodan jälkeen aloitetut taloudellista kansanvaltaa toteuttavat kansallistamistoimenpiteet pysähtyneet, talouselämä joutunut sekasortoon ja monopolikapitalismi kaikkialla lujittamassa vanhaa herruuttaan. Itä-Euroopassa, missä vasemmistososialidemokraatit ovat päässeet määräämään puolueittensa menettelytavan, on laaja kansallistamisohjelma sekä maareformi viety lävitse, suurpääoman mahtiasema murrettu, tuotannollinen nousu rakennettu suunnitelmallisuuden pohjalle ja pohja luotu sosialismin toteuttamiselle. Ero on huimaava, mutta sitä ratkaisevammaksi se muodostuu, kun otetaan koko maapallon kehitys huomioon ja nähdään, että läntisen oikeistososialidemokratian ratkaisu ei ole tapahtunut vain oman maan kapitalistiluokan, vaan myös kansainvälisen suurpääoman hyväksi, kun taas itäisen vasemmistososialidemokratian ratkaisu ei ole tapahtunut vain oman maan työväenluokan, vaan koko maailman edistyksen ja sosialismin hyväksi.

Suuri numero on oikeistososialidemokratian taholla tehty siitä, että useissa itäisen kansandemokratian maissa — mm. Itä-Saksassa, Unkarissa, Romaniassa, Bulgariassa, Jugoslaviassa ja Albaniassa — työväenpuolueet ovat yhtyneet. Se on leimattu luonnottomaksi pakkotoimenpiteeksi, johon sosialidemokraattien muka vastoin tahtoaan on täytynyt alistua. Tämä on vääristelyä, joka ilmeisesti perustuu kuvitelmalle, että työväen puolueitten yhtyminen kaikkialla noudattaa samanlaista antautumislinjaa, jota sosialidemokraatit ovat esim. Skandinavian maissa sanelleet kommunistisille puolueille. Itä-Euroopan kansandemokratioissa on tilanne kuitenkin toinen. Kun molemmat työväenpuolueet ovat suunnilleen yhtä mieltä pääkysymyksistä, on puolueitten yhtyminen jo suorastaan käytännölliseltä kannalta luonnollinen toimenpide. ''Kommunistisessa manifestissa'', kuten tunnettua, ei ''kaikkien maiden proletaareja'' kehoiteta liittymään kahteen vaan yhteen. Eikä yhtymään kapitalismia säilyttääkseen, vaan toteuttaakseen kansojen ja ihmiskunnan vapauttamisen, sosialismin.

Vapaa Sana 13.3.1948
Signeeraamaton pääkirjoitus.

Isänmaa ei ole kuin nainen. . .

Akateeminen Sosialistiseura on epäilemättä tehnyt rohkean teon valitessaan keskustelutilaisuutensa aiheeksi niin arkaluontoisen ja tunnepitoisen aiheen kuin isänmaallisuus. Jotta ylipäänsä saavutettaisiin jonkinlainen asiallinen keskustelupohja tässä kysymyksessä, on tarpeen pyrkiä määrittelemään, mitä isänmaallisuus on, ja ennenkaikkea hahmoitella jonkinlainen isänmaallisuuden ilmenemismuotojen historiallinen ja sosiologinen linja.

Mitä on siis isänmaallisuus? Ilman muuta kai voimme sanoa, että se on rakkautta omaan maahan, isänmaahan, mutta ei suinkaan isänmaahan vain maantieteellisenä käsitteenä vaan myös siinä asuviin ihmisiin; onpa lisäksi väitetty, että isänmaanrakkaus ilmenee myös kiintymyksenä tässä maassa syntyneisiin yhteiskunnallisiin elinmuotoihin ja laitoksiin ja näiden pohjalla kehittyneisiin kanssakäymisen muotoihin ja henkisiin perinteisiin. Tämä viimeksimainittu antaisi isänmaallisuudelle määrätyn konservatiivisen luonteen.

Kun tarkastelemme isänmaallisuuden esiintymistä historiallisena ja sosiologisena ilmiönä, näemme kuitenkin, ettei siihen suinkaan ilman muuta liity konservatiivisuuden piirrettä.

Nousevan porvariston edistyksellinen patriotismi

Isänmaanrakkaus — sellaisena kuin me sen käsitämme — on verrattain lyhyen historiallisen kehityksen tuote: voidaan sanoa, että se nousi historian näyttämölle porvariston mukana. Feodaaliluokka ei tuntenut isänmaanrakkautta. Vaikka esim. keskiajan ritarirunoudessa saattaa esiintyä isänmaan nimi, ei siinä ylistetty soturiuskollisuus ja uhrimieli kohdistu isänmaahan semmoisenaan vaan lääniherraan, viime kädessä kuninkaaseen. Vasta kun nykyaikaiset kansallisuusvaltiot syntyvät kuninkaitten ja porvariston yhteisrintaman tuloksena, syntyy myös kansallishenki ja sen seuralaisena isänmaallisuus, patriotismi.

Ja vasta sitten, kun porvaristo luokkana nousee ruhtinasyksinvaltiutta vastaan luodakseen yhteiskunnan uudelleen omien ihanteittensa mukaan, vasta silloin tulee isänmaallisuus, patriotismi tietoiseksi ideologiaksi ja samalla uusia, nousevia yhteiskuntaluokkia hehkuttavaksi poliittiseksi intohimoksi. Vanhaa feodaaliyhteiskuntaa ja feodaalisia ulkovaltoja vastaan kohdistui Ranskan vallankumouksen taistelutunnus ''isänmaa on vaarassa'' ja *Rouget de Lislen* ''Marseljeesi'':

''Allons enfants de la patrie,
le jour de gloire est arrivé — —''

Ja toisaalta: nousevan porvariston vapaus- ja uudistustahtoon perustui myös se isänmaallinen innostus, joka *Fichten* ja *Körnerin* julistamana valtasi Saksan kansan sen vapaustaistelussa Napoleonia vastaan.

Siirtyäksemme omaan maahamme, emme voi olla toteamatta, että isänmaallisuus täälläkin syntyy sen vuosikymmeniä kestäneen porvarillis-yhteiskunnallisen mullistussarjan tuotteena, joka tunnetaan ''kansallisen nousun'' nimellä.

Meilläkin tämä nousevan porvariston isänmaallinen ideologia on edistyksellinen ja kohdistuu niitä yhteiskuntaluokkia vastaan, jotka ovat porvarillisen kehityksen tiellä. Sietää myös panna merkille, että vain aniharvoissa tapauksissa — kuten esim. eräissä *M.A. Castrénin* kirjeissä tai *Oksasen* ''Suomen valta''-runossa — tämä patriotismi kohdistuu samalla kansallisuusvihana tai laajentumispyrkimyksenä vierasta kansakuntaa vastaan. Suuntaa-antava on *Snellmanin* teesi kirjeessään Fredrik *Cygnaeukselle* 1840: ''Suomi ei voi saada mitään aikaan väkivallalla, sivistyksessä on sen ainoa voima.'' Kansallisen nousun aikakauden patriotismi on lämmintä kiintymystä omaan maahan, toimintaintoa oman kansan kohottamiseksi sen siihenastisesta yhteiskunnallisesta ja sivistyksellisestä takapajuisuudesta, harrasta uskoa tämän maan ja sen kansan valoisaan tulevaisuuteen edistyksellisenä oikeus- ja kulttuurivaltiona.

Vallanpidon ja sodankäynnin välikappale

Näemme siis, että patriotismi historiallisessa alkumuodossaan on edistyksellinen ideologia. Mistä siis johtuu, että se myöhemmissä ilmenemismuodoissaan on muuttunut aseeksi vallanpitäjäin käsissä kansaa vastaan, kuinka on voitu sanoa, että uskonnon rinnalla on patriotismi ollut se ideologia, jolla suurimmat onnettomuudet ja verilöylyt on tuotettu maailman kansoille?

Voidaan ensiksikin vastata, että patriotismi ei suinkaan ole ainoa ideologia, joka historiallisen kehityksen vaikutuksesta on läpikäynyt muodonmuutoksia, jotka ovat tehneet edistyksellisestä aaterakennelmasta taantumuksellisen. Edelleen: kuten aikaisemmin totesimme, merkitsi feodaaliluokan edustama alkeellinen patriotismi oikeastaan vain uskollisuutta lääninherraa kohtaan; nyt voitaisiin sanoa, että porvarilliseen patriotismiin alunperin kätkeytyi yksinomistuksen vääristelevä aines, että siinä feodaalien lääniherrauskollisuuden tilalle on tullut uskollisuus rahaa kohtaan.

Porvarillinen patriotismi on kapitalismin valtakaudella muodostunut kiintymykseksi ei maata ja kansaa, vaan omaa omistusta ja sen säilymistä kohtaan. Patriotismista on tullut ideologinen väline, jolla kansan syviä rivejä pyritään pitämään sorronalaisessa asemassaan ja saamaan ne tarpeen tullen uhraamaan henkensä sodissa valtaluokan taloudellisten etujen puolesta.

Kapitalismin valtakaudella on tuskin ollut ainoataan syvälle käypää yhteiskunnallista uhrausta — pulakautta, poliittisten oikeuksien rajoitusta jne — jota ei olisi verhottu patriotismin korulauseilla, ja tuskin ainoatakaan sotaa, jota ei olisi sanottu käytävän ''isänmaan puolesta''. Suuri kansa on kukistanut pienen — kuten Englanti buurisodassa — isänmaallisiin tunteisiin vedoten, ja ensimmäisessä maailmansodassa taistelivat kaikki kansat ''isänmaan puolesta'', vaikka vastakkain oli vain kaksi imperialistista maailmanvaltapyrkimystä.

Ei ihme, että porvarillis-vapaamielisissä piireissä kehittyy ajatussuunta, joka asennoituu kielteisesti isänmaallisuuteen ja pyrkii sen yli itse rakentamaan uutta, ihmisten ja kansojen veljeydelle rakentuva rauhanideologiaa. Meillä Suomessa esim. Minna *Canth* ja Arvid *Järnefelt* ovat esittäneet tällaisia aatteita ja Eino *Leino* suurlakon jälkeen julkaisemissaan suurissa kansallisissa uudestiarvioinneissa asettanut ankaran kritiikin alaiseksi virallisen isänmaallisuuden.

Vanhan työväenliikkeen asenne

Vielä vähemmän on ihme, että sosialistinen työväenliike asettui arvostelevalle ja kielteiselle kannalle porvarillisten patriotismiin nähden. ''Työläisillä ei ole isänmaata'', kirjoittivat *Marx* ja *Engels* ''Kommunistisessa manifestissa'', ''heiltä ei voida ottaa sitä, mitä heillä ei ole.'' Mutta teksti jatkuu: ''Kun proletariaatin lähinnä täytyy vallata itselleen valtiollinen valta, kohottaa itsensä kansalliseksi luokaksi, muodostua kansakunnaksi, on se itse vielä kansallinen.''

Nouseva työväenliike — meillä kuten muuallakin — olikin internationalismin kannalla asettaen työväenluokan kansainvälisen solidaarisuuden porvarillis-kansallisten ja porvarillis-isänmaallisten näkökohtien yläpuolelle. Mutta toisaalta ei esim. Suomen työväenliike ollut suinkaan vieras isänmaallisuudelle. ''Suomen syvät rivit rakastavat sydämensä pohjasta isänmaatansa eli oikeammin koko kansaansa ja sen tulevaisuutta'', kirjoitti *R.N. af Ursin* jatkaen: ''ainoastaan syviä rivejä kohottamalla voi koko kansan sisällinen voima kasvaa ja vahvistua.''

Työväki oli jätetty osattomaksi isänmaasta: sen oli se taistelulla vallattava.

''Maa meidän on ja olla täytyy, vaan ei laiskain lurjusten'', kuuluvat Internationalen sanat.

Tosiasiassa oli vanha työväenliike vuoden 1905 suurlakosta aina vuoden 1918 kansalaissotaan asti kansallisen puolustustaistelun, vitaalisen kansallisuuspolitiikan kärjessä, yhdistäen taistelun syvien rivien etujen ja oikeuksien puolesta taisteluun kansallisuussortoista, taantumuksellista tsarismia vastaan liitossa Venäjän vallankumouksellisten voimien kanssa. Aikana, jolloin suomettarelainen porvaristo omien luokkaetujensa säilyttämiseksi veljeili kansamme olemassaoloa uhkaavan tsarismin kanssa, aikana jolloin aktiivisen ja passiivisen vastarinnan porvaristo etsi tukea lännestä ja sen piirissä kehittyi kohtalokas venäläisvastainen kansallisuusviha, Suomen työväenliike sovelsi politiikassaan Snellmanin kuningasajatusta ja yhdisti taisteluunsa tsarismia vastaan solidaarisuuden Venäjän sorrettua, sankarillista kansaa kohtaan. Sosialistisen kansallisuuspolitiikan, sosialistisen isänmaallisuuden ylemmyys porvarilliseen nähden ilmeni tässä kaikessa loistossaan. Toiselta puolen meidän on muistaminen, että Venäjän työväenliike eri vaiheissa uskollisesti tuki meidän kansallista taisteluamme ja että vasta Lokakuun vallankumouksen jälkeen meidän itsenäisyytemme tunnustettiin.

Jyrkkä kahtiajako

Erikoisen kohtalokkaaksi isänmaallisuuden kannalta muodostui meidän maassamme vuoden 1918 kansalaissota, jossa työväenliike murskattiin ja sen raunioille pystytettiin voittoisan porvariston valkoinen luokkavalta. Vanha työväenliike oli 1917 määritellyt, että Suomen itsenäisyys on mahdollinen vain laajalle pohjalle ra-

kentuvana demokratiana ja lojaalissa ystävyydessä uuteen, vallankumoukselliseen Venäjään. Tästä periaatteesta luovuttiin nyt kummassakin suhteessa. Työväen poliittisia oikeuksia rajoitettiin, samalla kun maan ulkopoliittinen asenne rakennettiin sille periaatteelle, että Suomi on ''Lännen etuvartija Itää vastaan'' nojautuen aina siihen imperialistiseen valtaan tai valtaryhmään, joka jyrkimmin asennoituu Neuvostoliittoa vastaan.

Seurauksena oli kansan jyrkkä kahtiajako. Porvaristo saattoi ylläpitää valkoista luokkavaltaansa vain kiihkoisänmaallisuuden ja kansallisuusvihan avulla, kun taas radikaali työväenliike, joka näki ihanteensa Neuvostoliitossa, asennoitui jyrkän kielteisesti porvarilliseen isänmaallisuuteen.

Se näki tämän isänmaallisuuden ilmenevän vuosien 1919—22 ''heimosodissa'', AKS:n suursuomalaisessa ideologiassa, Lapuanliikkeen gangsterivallassa, Kivimäen poliisivaltiossa ja vuosien 1939—44 sotapolitiikassa, ja tunsi asemansa paarian asemaksi. Porvarilliselta taholta kommunistinen ja vasemmistososialistinen liike leimattiin ei vain epäisänmaallisiksi vaan jopa isänmaanpetturuudeksi.

''Sosialipatriotismi''

Toisaalta ei ole unohdettava, että Suomen työväenliikkeessä 1918—44 esiintyi myös toisenlaista asennoitumista isänmaallisuuteen, asennoitumista, jota oli ilmennyt jo vanhassa työväenliikkeessäkin ja koko kansainvälisessä työväenliikkeessä.

Tarkoitan suuntaa, joka tunnetaan revisionismin nimellä, ja joka soveltautuessaan poliittisesti ja taloudellisesti kapitalistisen yhteiskunnan puitteisiin omaksui myös porvarillisen patriotismin.

Tässä kysymyksessä on kuitenkin tehtävä jyrkkä ero pienten, sorrettujen, vasta itsenäisyydestään taistelevien eurooppalaisten kansojen ja siirtomaakansojen sekä toisaalta itsenäisten maitten, ennenkaikkea suurvaltain välillä. Kun pienen, sorretun maan tai siirtomaan työväen imperialismin vastainen taistelu saa kansallisen ja isänmaallisen muodon, sitä on pidettävä luonnollisena ja edistyksellisenä ilmiönä; kun taas työväenliike jossain imperialistisessa suurvallassa omaksuu kansallisisänmaallisen ideologian, ovat käytännölliset seuraukset joltisellakin varmuudella taantumukselliset. Revisionistisen sosialidemokraattisten puolueitten patrioottinen asenne 1914 päästi valloilleen ensimmäisen maailmansodan kaikkine kauhistuttavine seuraamuksineen. Kaikissa sotivissa maissa vain Venäjän bolsevistinen puolue omaksui selvän internationalistisen ja imperialismin vastaisen linjan, ja tuloksena olikin, että työväenluokka Venäjällä ensimmäisenä kukisti kapitalismin ja loi sosialismille rakentuvan yhteiskunnan. Neuvostoliitto syntyi.

Uusi sosialistinen isänmaallisuus

Kolme vuosikymmentä on kulunut tuosta maailmanhistoriallisesta käänteestä, ja samaan aikaan kun porvarillinen patriotismi ja kansallismielisyys kärjistyi fasismissa hirvittäväksi karrikatyyriksi ja toisessa maailmansodassa kärsi musertavan romahduksen, olemme saaneet nähdä, miten Neuvostoliitossa on kehittynyt uusi sosialistinen isänmaallisuus, neuvostopatriotismi, joka kohdistuu yli kansallisuusrajojen kaikkiin sosialismin maassa eläviin kymmeniin ja satoihin kansoihin, mutta joka toisaalta on myös kansallisuusvihalle vieras suhtautumisessa muihin kansoihin. Tämä neuvostopatriotismi koki tulikokeen toisessa maailmansodassa, eikä millään taholla enää voi olla epäilystä sen innoittavasta, elävöittävästä voimasta. Ilmeisesti tässä on kysymys isänmaallisuuden uudesta, korkeammasta muodosta: patriotismi on työväenluokan valtaannousun ja vanhojen luokkarajojen häviämisen kautta puhdistunut rahaan ja omistukseen liittyvästä kuonasta, kuten nouseva porvaristo kerran puhdisti patriotismin feodaaliluokan vasallisuhdeajattelusta.

Mutta uusi proletaarinen, demokraattinen patriotismi ei ole syntynyt vain Neuvostoliitossa, vaan myös niissä itä-Euroopan maissa, jotka toisen maailmansodan raunioille rakensivat uudet kansandemokratiansa. Näissä maissa ei proletaarinen vallankumous ole vielä tapahtunut, mutta yhteiskunnassa kuitenkin tapahtunut ratkaisevia voimansiirtoja, jotka ovat kukistaneet vanhat valtaluokat, tehneet työväenluokasta johtavan luokan ja luoneet pohjan sosialismin toteuttamiselle. Tuntuu luonnolliselta ajatella, että työväenluokka näissä maissa tuntee olevansa isäntä talossaan — ja on siis isänmaallinen.

Eikä siinä kaikki: myös niissä maissa, joissa taistelua edistyksen ja taantumuksen, kansandemokratian ja imperialistisen sekaantumisen välillä on sodanjälkeisinä vuosina käyty — mainitsen erikoisesti Ranskan ja Italian — on työväenliike omaksunut selväpiirteisen patrioottisen ja kansallisen asenteen. Näissä maissa ei työväenluokka ole voittanut, mutta olisi kyllin vahva voittamaan, jolleivat ulkopuoliset imperialistiset voimat tukisi vanhan järjestelmän voimia; se tuntee olevansa maan kansallisten etujen todellinen ajaja ja on siksi kansallinen ja isänmaallinen.

Sama koskee edelleen siirtomaakansoja — kiinalaisia, intialaisia, indonesialaisia, vietnamilaisia —, jotka maailmansodan jälkeen ovat taistelleet valtiollisen itsenäisyytensä ja kansallisen riippumattomuutensa puolesta.

Kenenkään päähän tuskin pälkähtää väittää, että neuvostopatriotismissa tai tässä sodanjälkeisessä sosialistisessa ja demokraattisessa patriotismissa olisi kysymys jostain samanlaisesta kuin revisionistinen sosialipatriotismi, oikeistososialidemokratian asennoituminen ensimmäisessä maailmansodassa ja kahden maailmansodan välikaudella.

Oikeistososialidemokratian patriotismi oli antautumista porvarillisten luokkaetujen edessä, soveltumista porvarilliseen luokkaideologiaan, joka esim. Suomessa sai huipennuksensa siinä, että sosdem. puolue taisteli oman porvaristonsa rinnalla Hitlerin liittolaisena Neuvostoliittoa vastaan. Neuvostopatriotismi ja sodanjälkeinen uusi kansandemokraattinen patriotismi ovat isänmaallisuuskäsitteen vallankumouksellista uudestiarviointia, joka perustuu sille tosiasialle, että työväenluokka joko jo on isäntä talossa tai tästä asemasta välittömästi taistelee. Kun oikeistososialidemokratian patriotismi merkitsi erään työväenluokan osan liittymistä porvaristoon ja asennoitumista työväenluokan toista osaa vastaan, merkitsevät neuvostopatriotismi ja kansandemokratian patriotismi koko valtaan päässeen tai valtaan pääsevän työväenluokan uudestiasennoitumista.

Sodanjälkeinen interregnum

Palataksemme kansalliselle pohjalle, on tilanne sotien jälkeen varsin erikoislaatuinen. Lähes 30 vuotta kestänyt porvariston luokkavalta on menettänyt edellytyksensä ja samalla romahtaneet edellytykset tänä aikakautena vallinneen ulkopoliittisen suuntauksen alta.

Lähes kolme vuosikymmentä on osaa työväenluokasta pidetty isänmaanpetoksellisena, mutta nyt on täytynyt käytännössä tunnustaa, että tämä osa — kommunistit ja vasemmistososialidemokraatit — on ollut oikeassa pitäessään kiinni ulkopoliittisesta suuntauksesta, jonka J.V. Snellman ja vanha työväenliike olivat hahmotelleet. 20- ja 30-luvun täyttivät maan- ja valtiopetosjutut kommunisteja ja muita vasemmistolaisia vastaan; sodan jälkeen olemme saaneet nähdä kenraaleja, vuorineuvoksia ja paronittaria tuomittavan maanpetoksesta — ''lieventävien asianhaarojen vallitessa'' tosin, mutta kuitenkin. Samalla kun vasemmiston, erikoisesti SKDL:n piirissä, on vahvistumistaan vahvistunut uusi demokraattinen, imperialisminvastainen isänmaallisuus, on porvarillisessa patriotismissa havaittavissa uusien muotojen etsintää, jossa alistuminen maailmanvaltaan — Yhdysvaltain johdolla perustettuun tietenkin — on tullut erääksi ideologiseksi piirteeksi.

Maailmanvaltio — utopia vai todellisuus?

Tämä ajatus maailmanvallan perustamisesta uusien sotien ehkäisemiseksi on esiintynyt eri puolilla maailmaa ja monet edistyksellisinä tunnetut tiedemiehet — kuten *Einstein* — ovat asettuneet sitä puoltamaan. Se on lisäksi vanha haave, jota suuret ajattelijat vanhalta ja keskiajalta lähtien ovat kannattaneet. Ilmeistä on kuitenkin, että se käytännössä muodostuisi Yhdysvaltain herruudeksi kaikkien muitten kansakuntain yli ja veisi siten kansalliseen sortoon sekä — koska Yhdysvallat on kapitalistinen maa — välttämättömästi myös yhteiskunnalliseen riistoon, vieläpä sotiinkin. Vasta kun sosialismi on maailmassa voittanut, on kansojen tasa-arvoinen yhteenliittyminen maailmanfederaatioksi mahdollinen; vasta kun patriotismi on läpikäynyt viimeisenkin, proletaarisen vaiheensa, voi kehitys jatkua yli patriotismin kansainväliseen veljeyteen. Kaikki oikotien kaavailut ovat yhtä epähistoriallisia kuin epäsosiologisiakin.

Kyynikko voisi nyt sanoa: Suomen porvaristo on nojannut valtansa kapitalistiseen länteen ja pyrkii kapitalistisen lännen avulla jälleen luokkavaltansa palauttamaan; hyvä, olkoon niin, mutta työväenluokka, vasemmisto, taas on nojannut valtapyrkimyksensä sosialistiseen Neuvostoliittoon ja tekee samoin nyt; kumpikin puoli on siis yhtä isänmaallinen ja epäisänmaallinen. Näin voisi sanoa, jos keskustelu säilytetään puhtaasti muodollisella pohjalla. Mutta on olemassa kriteeri, joka ratkaisee kummankin luokan isänmaallisuuden arvon. Porvaristo ensiksikin pyrkii läntisellä suuntauksellaan suojelemaan omia luokkaetuoikeuksiaan kansaa vastaan; työväenluokka taas pyrkii Neuvostoliittoon nojautuessaan lopettamaan porvariston luokkavallan ja avaamaan kehityksen laajimpaan kansanvaltaan, yhteiskunnalliseen edistykseen ja hyvinvointiin, antamaan isänmaan koko kansalle. *Loppujen lopuksi eivät isänmaallisuuden arvoa ratkaise sanat vaan teot.* Koko itsenäisyyden ajan on porvaristo elänyt suoranaisessa isänmaallisessa humalassa, isänmaan nimessä se on muiluttanut työläisiä, isänmaan nimessä se on piirrellyt miekalla rajoja Äänisille ja Uralille — ja nyt yhtäkkiä koko sen poliittinen suuntaus on osoittautunut keinotekoiseksi ja luonnottomaksi, suureksi onnettomuudeksi koko kansalle. Työväenluokka, vasemmisto taas, on saattanut suhtautua kylmästi koko isänmaahan, joka on antanut sille vain työttömyyttä, vainoa ja maanpakolaisuutta, se on voinut kirotakin porvariston huulilla alituisesti kuplivaa isänmaa-sanaa, mutta sotapolitiikan romahdus on osoittanut, että työväki, vasemmisto sittenkin oli, tietoisesti tai vaistomaisesti, oikeassa korostaessaan ystävyyttä Neuvostoliiton kanssa ja imperialistisen holhouksen torjumista meidän kansallisena elinehtonamme. Porvarillisen ja proletaarisen patriotismin vastakohdan ratkaisee lopulta objektiivinen tosiasia, meidän maantieteellinen sijaintimme, joka ennakolta määrää, että Venäjän, Neuvostoliiton, rinnalla me voimme kukoistaa, sitä vastaan ulkopuolisiin voimiin nojautuen me ennemmin tai myöhemmin joudumme väistämättömään tuhoon.

Isänmaa ei ajattele kuin rakastajatar

Isänmaata on joskus verrattu naiseen: puhutaan Mariannesta, Mamma Sveasta tai Suomi-neidosta. Tällöin on kuitenkin muistettava, että isänmaa ratkaisee itseensä kohdistuvan rakkauden arvon ihan toisten, paljon asiallisempien näkökohtien mukaan kuin nainen arvioi rakastajansa tunteen määrän. Nainen voi huudahtaa: ajatella, hän väärentää, varastaa, murhaakin minun puolestani — niin hän minua rakastaa! Tai: hän pahoinpitelee minua joka yö, hän kiskoo minua tukasta ja näkisitpä, millaisilla mustelmilla olen — hän on ihana rakastaja! Mutta isänmaa ei ole niin romanttinen, ei niin sokea tunteissaan ja arvioinneissaan.

Isänmaa sanoo: tuo porvari se kulkee aina minun nimeni huulillaan mutta hänen tekonsa köyhdyttävät minun kansaani ja johtavat sotiin, jotka maksetaan kappaleilla minun ruumiistani; sille rakkaudelle minä en suurta arvoa anna. Isänmaa sanoo: tuo työmies ei hevillä saa minun nimeäni huultensa yli, mutta hänen sydämensä on kultaa ja hänen järkensä terve ja kättensä työllä hän tekee rikkaaksi minut ja kaikki lapseni; minä pidän tästä työmiehestä ja hänen ujosta koruttomasta rakkaudestaan.

Vapaa Sana 18.3.1948
Akateemisen Sosialistiseuran 17.3.1948 yliopistolla järjestämässä väittelytilaisuudessa pidetty alustus.

Marxismin maailmankuva

Olen ennättänyt lukea Arnold Ljungdalin teosta vain vähän kerrallaan töitteni lomassa ja samaan aikaan ovat käsiini kertyneet Ruotsin lehdissä tästä kirjasta julkaistut arvostelut. Tingsténin Dagens Nyheterille kirjoittamassaan yhtä asiantuntemattomassa kuin asiattomassa esittelyssä Anders Wedberg letkauttaa ivallisesti, että Ljungdal esittelee marxilaisuutta kuin liberaalinen teologi kristinoppia; sosialidemokraattisessa Morgon-Tidningenissä Nils Beyer päätyy eräiden kriitillisten huomautusten jälkeen tunnustukseen, että Ljungdalin teos on paras esitys, mitä ruotsiksi on olemassa marxilaisuudesta, ja kommunistisessa Ny Dagissa on lehden oman arvostelijan Olle Carlssonin samanlaisen toteamuksen sisältävän arvostelun jälkeen syntynyt kiihkeä ja kiintoisa väittely eräistä Ljungdalin tietoteoriaa koskevista kannanotoista.

Yleinen toteamus näyttää Ruotsin työväenlehdistössä joka tapauksessa olevan, että Ljungdalin teos on paras esitys marxilaisuudesta, mikä ruotsinkielellä on ilmestynyt. Meillä Suomessa tällaisen teoksen tarve ja merkitys olisi sitäkin suurempi, kun meillä tuskin on olemassa mitään yhtenäistä esitystä marxilaisuuden maailmankuvasta. Tri Arnold Ljungdalin — tukholmalaisen kirjastonhoitajan ja Clartén johtomiehen — kahdentoista vuoden tutkimusten tuloksena syntynyt yli 300-sivuinen teos, vapaa kaikesta oikeaoppisesta kaavamaisuudesta ja sitaattien painolastista, laajasta oppineisuudestaan huolimatta elävä ja persoonallinen, on meillä jotain ennennäkemätöntä! Olen monesti ollut ymmällä, kun joku marxilaisuudesta kiinnostunut intellektuelli on tiedustellut minulta sopivaa johdatusta marxilaisuuteen; tästä lähtien voin hyvällä omalla tunnolla suositella Arnold Ljungdalin teosta.

Miten tärkeä tällainen teos olisi meillä, ilmenee mm. siitä, että meillä sellaisissakin piireissä, jotka esiintyvät sosialisteina, jopa marxilaisina, saatetaan tulkita Marxin ja Engelsin teoria vain taloudelliseksi ja yhteiskunnalliseksi oppirakennelmaksi. Nämä ihmiset rajoittavat Marx-Engelsin dialektis-materialistisen historiankäsityksen pelkäksi taloudelliseksi historiankäsitykseksi, ja marxilaisuudesta filosofiana, tietoteoriana, elämän- ja maailmankäsityksenä, he yksinkertaisesti eivät tahdo tietää mitään. Marxilaisuus on heidän mukaansa pelkkä yhteiskunnallinen ja taloudellinen teoria, sen rinnalla voi tietoisuudessamme ristiriidatta kukoistaa mikä teologinen taikausko hyvänsä.

Näille ihmisille — jotka ilmeisesti eivät koskaan ole lukeneet Marxin ja Engelsin filosofisia teoksia — olisi terveellistä tutustua Ljungdalin kirjaan, jonka alkupuoli on omistettu juuri *marxilaiselle filosofialle*. Mielenkiintoisella tavalla siinä osoitetaan marxilaisen tietoteorian — dialektisen materialismin — suhde Hegelin dialektiseen idealismiin ja sitä seuranneeseen nuorhegeliläiseen materialismiin, toisaalta valaistaan dialektisen materialismin suhdetta aikaisempaan rationalismiin ja empirismiin, jotka nekin tietoteoreettisesti edustavat idealismia. Dialektinen materialismi eroaa sekä aikaisemmasta mekaanisesta materialismista että kaikista idealistisista

suunnista, mutta se tunnustaa myös edistyksellisen aineksen kummassakin. Arvostellessaan Feuerbach-teeseissään vanhemman materialismin passiivista ja epädialektista asennetta todellisuuteen Marx ja Engels toisaalta tunnustivat idealismin myönteisen panoksen, sen inhimilliselle aktiivisuudelle omistaman huomion. Mekaanisen materialismin tavoin ei marxilainen, dialektinen materialismi väitä, ettei tietoisuus ole muuta kuin ainetta, se toteaa kokemusperäisesti, että ainetta voi olla ilman tietoisuutta, mutta tietoisuutta ei koskaan ilman ainetta; aine esiintyy ajallisesti tietoisuuden edellä, mutta tapahtuminen syntyy näiden jatkuvasta vuorovaikutuksesta. Marxilaisuus ei myöskään mekaanisen materialismin tavoin edellytä, että tietoisuus vain kuvastaisi ulkopuolista aineellista todellisuutta; havaintomme, mielikuvamme ja käsityksemme syntyvät monimuotoisen, aktiivisen henkisen prosessin kautta.

Aivan toisin kuin marxilaisuuden vastustajat väittävät, dialektinen materialismi ei suinkaan ole synkkä, kahlitseva, deterministinen teoria, sanoo Ljungdal. Päinvastoin:

''Sen merkitys on käsitykseni mukaan siinä, että se tarmokkaammin ja määrätietoisemmin kuin mikään toinen aikamme filosofinen suunta on auttanut meitä voittamaan puhtaaksiviljellyn koneteorian painajaisunen. Mutta huomattakoon — ei voittamaan korvaamalla sen yksipuolisen ja abstraktisen materialismin yhtä yksipuolisella ja abstraktisella idealismilla, joka supistaa ulkopuolisen maailman olemassaolon tyhjäksi varjoksi. Voittaminen tapahtuu siten, että se *läpi* mekaanisten abstraktioiden johtaa meidät todellisuuteen sellaisena, kuin se ilmenee välittömälle aistielämyksellemme sen koko tyhjentämättömässä muotojen ja laatujen rikkaudessa. Se murtaa käsitteiden noidanympyrän ja palauttaa meille kosketuksen nuoreen ja aamutuoreeseen maailmaan, jossa aurinko paistaa ja kaste kimmeltää, jossa taivas kaartuu ylitsemme kuin sininen silkkiverho ja ruoho hyväilee vihreänä ja raikkaana meidän jalkojamme''.

Helppotajuisempi, vaikka toisaalta tuskin niin omakohtaisesti eletty ja itsenäinen, on Ljungdalin esitys *marxilaisuuden historiakäsityksestä*, joka muodostaa teoksen jälkiosan. Heti aluksi kirjoittaja torjuu sen väärinkäsityksen — jota mm. *de Man* ja *Lukács* ovat edustaneet —, että marxilainen historiankäsitys merkitsisi sitä, että ihmisten aineellisten etujen tavoittelu määräisi heidän toimintansa ja siten myös historian kulun; tämähän on muuten myös vulgaariporvarillinen käsitys Marxin ''taloudellisesta historiankäsityksestä''! Ljungdal nimittää de Manin ja Lukácsin historiankäsitystä viime kädessä taloudellis-psykologiseksi ja määrittelee samassa yhteydessä kantansa eräisiin muihin materialistisiin historiateorioihin. Näitä on *Montesquieun, Herderin* ja *Bucklen* edustama maantieteellinen materialismi, joka esittää ihmisen ja historian maantieteellisen ympäristön, luonnon tuotteina ja jonka virhe on siinä, että se unohtaa ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksen; edelleen biologinen materialismi, joka selittää historiantapahtumisen rodun, kansanluonteen yms. määräämänä ja jonka yksipuolisuuden kirjoittaja osoittaa valaisemalla japanilaisen tai venäläisen ''kansanluonteen'' muodonvaihdosta tuotantojärjestelmien vaihtuessa; edelleen *Tainen* miljööteoria, jossa kaksi edellistä yhdistetään ja jonka kohdalla kirjoittaja huomauttaa, että marxilaisuudessa koko yksilön ja ympäristön vastakohta voitetaan ja muuttuu mielettömäksi: ''olosuhteet muovaavat ihmisiä yhtä suuressa määrin kuin ihmiset olosuhteita''. Marxilaisuuden vaikutuksen alaisena taas on syntynyt se taloudellinen historiakäsitys, jota edustavat mm. *Dopsch, Lamprecht, Sée, Pirenne* sekä Ruotsissa *Heckscher* ja *Weibullin* koulukunta ja jonka rajoituksista edellä jo on ollut puhe.

Ljungdal suorittaa myös marxilaisuuden rajankäynnin idealistiseen historiankäsitykseen päin, joka edustaa ''suurten miesten'' ja ihanteitten kaikkivaltaa historiassa ja jossa epämääräinen ''kyllästyminen'' riittää selittämään käänteet historiankulussa. Ljungdal ironisoi herkullisesti jälkimmäistä ja, vaikka ei suinkaan kiellä suurten henkien yksityistä panosta kehityksessä, asettaa sen kuitenkin kriittisen tarkastelun kohteeksi. ''Ihminen ei voi luoda tai ohjata ajan virtaa, hän voi vain purjehtia sen aalloilla'', on Bismarck sanonut. Suuret ihmiset eivät — eivätkä edes tavalliset ihmiset — ole pelkkiä olosuhteiden tuotteita, historian marionetteja, mutta toisaalta asettavat olosuhteet heidän toiminnalleen määrätyt kehykset, joiden yli he eivät pääse. Tieteessä ovat määrätyt kysymyksenasettelut ''ilmassa'', ja taiteessakin, jossa yksilöllinen panos on ehkä suurin, ovat johtavat henget tavallisesti ''primus inter pares'', ensimmäisiä kokonaisessa olosuhteiden esiinnostamassa kykyjen joukossa. — Mielenkiintoinen on Ljungdalin rajankäynti marxilaisuuden ja kehitysopin välillä: edellisen dialektista, aika-ajoin tasaisena vierivää, aika-ajoin hyppäykseen kehittyvää historiankulkua vastaa jälkimmäisen doktrinaari usko tasaiseen, kriisittömään kehitykseen, mikä ei lopulta ole muuta kuin poliittisen liberalismin heijastuma historiantutkimuksessa.

Marxilainen historiankäsitys ei kiellä henkisten tekijäin merkitystä historiassa eikä se toisaalta väitä, että aineelliset tekijät ilman muuta määräisivät kaiken, että muu olisi vain niiden heijastumaa. Mutta se lähtee siitä luonnollisesti tosiasiasta, että ''antiikki ei voinut elää vain politiikasta eikä keskiaika vain katolisesta uskosta'', että ennenkuin ihmiset voivat politikoida, luoda aatejärjestelmiä ja rakentaa henkistä kulttuuria, heillä täytyy olla olemassaolonsa aineelliset edellytykset. Historiallisen kehityksen pohjimmaisina tekijöinä ovat näinollen *tuotantovoimat* — raaka-aineet, koneet, liikennevälineet, fyysinen työvoima, tekniset välineet, työläisten moraalinen ja älyllinen taso — sekä *tuotantosuhteet* — ne yleiset yhteiskunnalliset muodot, joiden vallitessa tuotanto tapahtuu. Tuotantovoimien ja tuotantosuhteitten vuorovaikutuksesta ja ristiriidoista syntyy historiallinen kehitys ja niiden asettamissa rajoissa kehittyy inhimillinen politiikka ja kulttuuri.

Keskeinen tekijä marxilaisessa historiankäsityksessä on *luokkataistelun* käsite. Se ei ole Marxin ja Engelsin keksimä. Ennen heitä sen esittivät jo Ranskan vallankumouksen aikakaudella *Barnave* ja *Saint-Simon* ja restauraation aikakaudella *Guizot, Thierry* ja *Mignet*. Mutta kukaan näistä edelläkävijöistä ei ymmärtänyt taloudellisten tekijäin merkitystä luokkataistelujen historiassa ja kaikki he rajoittivat huomionsa porvariston taisteluun feodalismia vastaan. Marx ja Engels kytkivät luokkataistelun tuotantovoimien ja tuotantosuhteiden dialektiikkaan ja he myös vetivät esille *proletariaatin* maailmanhistoriallisen roolin. Mutta yhtä vähän kuin he yleensä perustavat historiankäsityksensä vain ahtaalle aineellisten etujen tavoittelulle, yhtä vähän he luokkataistelussa näkevät vain kamppailua hinnoista ja palkoista, voitosta ja maakorosta — siinä esiintyy ''koko inhimillisten intohimojen ja affektien asteikko'' ja sitten ''jokainen luokkataistelu on samalla myös ideologista kamppailua''. Tästä marxilaisuuden täyteläisestä historiannäkemyksestä antaa Ljungdal loistavan näytteen eritellessään uudenajan nousevan porvariston kulttuuritaistelua 1600- ja 1700-luvun Ranskassa ja Saksassa, missä hän vetää teräviä paralleeleja oman aikamme nousevan proletariaatin kulttuuritaisteluun. Eikä lopuksi voi olla mainitsematta erittelyä, jonka Ljungdal suorittaa *intellektuellien* asemasta ja osuudesta kulttuurikehityksessä ja siinä ilmenevässä luokkataistelussa. Ne luokat, jotka ovat varsinaisesti taistelevat vallasta, eivät tavallisesti itse tuota henkistä kulttuuria; sitä varten on olemassa erikoinen intellektuellien aivotyöläisten ryhmä. Tämä ryhmä kuitenkin nojautuu työssään johonkin yhteiskunnan luokista — tavallisesti vallassaolevaan — ja edustaa työssään sen ihanteita. Niinpä on myös meidän aikamme ''proletaarikulttuuri'' vain harvoin ''työläisten itsensä'' luomaa; sen ovat luoneet intellektuellit, jotka — samoin kuin 1700-luvun valistusmiehet — ajan suuressa murroksessa ovat asettuneet nousevan luokan puolelle ja omaksuneet sen ihanteet.

Teoksensa lopulla tri Ljungdal käsittelee ''marxilaisuuden rajoituksia'', so. marxilaisuudessa vielä esiintyviä jäänteitä aikaisemmista mekaanisista teorioista sekä myöhemmässä ''ortodoksilaisuudessa'' (*Kautsky* ym) ilmenevää teorian kangistumista. Juuri tämä osa teoksesta on herättänyt polemiikkia, mutta selviönä on pidettävä, että mikään marxilaisuudessa ei ole niin korkea eikä pyhää, ettei sitä olisi lupa arvostella ja eliminoida, jos se kerran on vanhentunutta. Marxilaisuuden myöhemmässä kehityksessä esiintyy niin paljon pedanttista oikeaoppisuutta, puustaaviuskollista kamariviisautta ja hedelmätöntä sitaattienkokoilua, että teos sellainen kuin nyt esitelty on todella ilolla tervehdittävä saavutus. Marxilaisuuden elinvoima on tietystikin siinä, että se lakkaamatta kehittyy ja alituisesti tarkistaa tuloksensa koko nykyaikaisen tieteen ja ennenkaikkea elävän todellisuuden koettimessa. Arnold Ljungdalin teos, jossa dogmaattisuutta ja systemaattisuutta välttäen liikutaan henkevässä, esseistisessä muodossa kaikilla tietämyksen aloilla, edustaa epäilemättä korkeata marxilaista kulttuurikypsyyttä ja tekee samalla aiheensa keitaaksi niillekin, jotka marxilaisuudessa tähän saakka ovat nähneet vain näännyttävän erämaan.

Vapaa Sana 20.3.1948

Täydellä nimellä julkaistu esittely Arnold Ljungdalin teoksesta ''Marxismens världsbild'' (Norstedt 1947).

Vaara on oikealla

Vasemmiston taholta on jo muutaman kuukauden aikana varoitettu uudesta lapuanliikkeestä. Kunnallisvaalit, joissa porvarilliset puolueet muodostivat yhteisen rintaman ja niiden listoilla kummitteli lakkautettujen fasistijärjestöjen toimihenkilöitten nimiä, sekä ''talouspiirien'' lähetystön käynti vaalien jälkeen presidentin luona olivat ensimmäisiä selviä oireita pyrkimyksestä palata lapuanvuosien rintamamuodostukseen ja tavoitteisiin.

Se, mikä puolisen vuotta sitten saattoi vielä näyttää ''pirun maalaamiselta seinälle'', on viime viikkoina ja päivinä saanut sellaisen vahvistuksen, ettei oikeiston tavoitteista enää ole epäilystäkään. Kun kokoomuspuolueen tamperelainen äänenkannattaja Aamulehti pääkirjoituksessaan viime perjantaina esitti vaatimuksen, että ''maaseudun olisi jollakin tavoin järjestyttävä rauhallisen elämänmenon suojaksi'', minkä ''pitäisi tapahtua piittaamatta puoluerajoista'', puhuu tässä väärentämättömänä kokoomuksen ääni vuodelta 1929, jolloin toisia porvarillisia puolueita samoin painostettiin ''yhtenäiseen isänmaalliseen rintamaan'' ''kommunistista vaaraa'' vastaan. Ja kun samassa kirjoituksessa valitetaan sitä, että ''yhteiskunta-ja valtiojärjestyksen puolustajilta puuttuvat tukijoukot'', ymmärrämme kyllä yskän: tässä haikaillaan sitä ihanaa aikaa, jolloin kapitalistiluokalla oli lakonmurtajajärjestönsä ja ''pihkalan kaartinsa'' käytettävinä työläislakkoja vastaan ja etuoikeuksiensa suojana 100.000 hampaisiin asti aseistettua suojeluskuntalaista. Mutta ymmärrämme myös, ettei kysymyksessä ole vain menneen ihanuuden haikaileminen, vaan myös tulevaisuudenohjelma vanhojen luokkajärjestöjen elvyttämiseksi uusissa muodoissa. Ja ymmärrämme vihdoin, ettei tässä puhu vain Aamulehden yksinäinen ääni vaan kokoomuspuolue, ja että tämän äänen takana on jo käytännöllisiä tekoja, valmisteluja ja suunnitelmia.

Kuten aikaisemminkin, on kokoomuksella nytkin toisissa puolueissa käytettävänään henkilöitä ja ryhmiä, jotka oman puolueensa nimissä ajavat kokoomuksen asiaa. Kuten 1929 on kokoomuksella nytkin tukikohtansa maalaisliiton eduskuntaryhmässä ja lehdistössä. Ja jos lapualaismielisen vuorineuvossivustan mahti onkin ruotsalaisessa puolueessa vuodesta 1930 heikentynyt, on sensijaan silloin vastaanrimpuillut edistyspuolue nyttemmin muuttanut pelkäksi kokoomuspuolueen pikkuporvarilliseksi liitteeksi. Huomattavin voitto kokoomukselle on kuitenkin se, että sosialidemokraattinen puolue, joka 1930 Tannerin johdolla sentään asettui, jollei Lapuan lakeja niin kuitenkin Lapuan laittomuutta vastaan, on nyt Varjosen, Leskisen, Kilpeläisen ja kumppanien johdolla valmis lapuanfasismin iskujoukoksi.

Yhä uudet siirtymiset sosdem. puolueesta SKDL:ään osoittavat niiden johtopäätöksen, joilla on älyä ja rehellisyyttä nähdä, mihin puolueen uusi asennoituminen on viemässä. Myös porvarillisissa puolueissa kohoaa varoituksen ääniä. Niinpä maalaisliittolainen kansanedustaja Kekkonen puolueensa vaalijuhlassa Loimaalla

pitämässään puheessa varoitti kokoomuksesta, joka ''synnytti fasistisen ikl:n ja helli sitä povellaan'' ja jonka johtoon sodan jälkeen jälleen ovat päässeet ''ne piirit, jotka ovat henkilökohtaisesti ikl:n työn jatkajia''. Vasabladet, ruotsalaisen puolueen vapaamielisen sivustan äänenkannattaja, puolestaan kirjoittaa:

''Kommunismia vastaan taistellaan demokratian nimessä, ja siinä taistelussa on myös mukana suomalainen oikeisto, vaikka sen demokraattinen mielenlaatu on lievimmin sanoen kyseenalainen. Henki on siellä aivan sama kuin lapualaiskaudella, surullisella muistossa, ja jos olisi joitakin mahdollisuuksia — jotka kuitenkin kokonaan puuttuvat —, oltaisiin valmiita aloittamaan uusi lapuanliike jo huomenna. On tärkeätä, että ruotsalaisella taholla ollaan täysin selvillä suomalaisen oikeiston todellisesta luonteesta. Mikään poliittinen suunta ei vuosisadanvaihteen routavuosista lähtien ole näytellyt maassamme niin turmiollista osaa kuin tämä suomalainen oikeisto. On sentähden tärkeätä, että ne, jotka tahtovat olla vapaamielisiä, pitävät silmällä myös oikeiston sotaliikkeitä ja pyrkimyksiä. Suomen ruotsalaisilla ei ole, kun on kysymys heidän kansallisista intresseistään, mitään saatavana siltä taholta.''

Nämä ovat yksinäisiä ääniä, sillä niin maalaisliitto kuin ruotsalainenkin puolue äänestivät kokoomusjohtaja Salmisen ehdottamaa epäluottamuslausetta kansandemokraattiselle sisäministerille ja olivat siten raivaamassa pahinta estettä oikeiston kaappauspyrkimysten tieltä. Mutta näitä ääniä tuskin voidaan olla kuulematta: niissä paljastetaan ydin siinä yhtenäisen ''kommunisminvastaisen'' rintaman muodostuksessa, jota kokoomuksen johdolla nyt suoritetaan. Ja ydin on se, että kokoomuksessa, tämän rintaman johtavassa puolueessa, ovat kerääntyneet kaikkien sodan jälkeen fasistisina ja Neuvostoliiton vastaisina lakkautettujen oikeistojärjestöjen jäsenjoukot ja että kokoomus siten automaattisesti on muodostunut lapualaisuuden jatkoksi poliittisessa elämässämme. Ydin on se, että jokainen ''kommunisminvastainen'' rintama välttämättömyyden pakolla joutuu oikeiston johdettavaksi ja muodostuu siten oikeiston diktatuuripyrkimysten välikappaleeksi.

Niin sisäpoliittisesti edulliselta kuin tilanne — edistyspuolueen ja sosdem. puolueen täydellisen antautumisen vuoksi — uuden lapuanrintaman muodostumiselle näyttääkin, sillä on toisaalta vastassaan tekijöitä, jotka rajoittavat näitä mahdollisuuksia. Ensiksikin rauhansopimustekstin ja poliittisten tosiasiain määrittelemä uusi asemamme Neuvostoliiton rinnalla. Toiseksi SKDL:ssä ja ammatillisessa liikkeessä järjestyneet demokraattiset voimat. Mutta vaikka katsottaisiinkin, että oikeiston yritykset uuden lapuanliikkeen luomiseksi ovat etukäteen tuomitut epäonnistumaan, on kuitenkin olemassa vaara, että oikeisto kaikesta huolimatta tällaista yrittää ja siten aiheuttaa maallemme uusia sisä- ja ulkopoliittisia onnettomuuksia. Rivit on koottava, katse on teroitettava tämän vaaran torjumiseksi. Pahinta, mitä nyt voidaan tehdä, on — samalla tavoin kuin tannerilaisuus 30-luvulla — sulkea silmänsä tosiasioilta ja pyrkiä, oman asemansa näennäiseksi vahvistamiseksi, tulkitsemaan kaikki parhain päin. Vaara on nähtävä siellä, missä se on. Oikeiston eteneminen on todettava siellä, missä sitä tapahtuu. Vain tällä edellytyksellä voidaan taantumuksen vaara muuttaa eduskuntavaaleissa taantumuksen tappioiksi.

Vapaa Sana 31.5.1948
Nimim. RP:n pääkirjoitus.

Kominformin kriisi

Viime viikon alussa levittivät maailman uutistoimistot tietoa Kominformin Jugoslavian kommunistisen puolueen johtoon kohdistamasta arvostelusta ja sen päätöksestä erottaa tämä puolue jäsenyydestään. Uutinen vaikutti pommin tavoin. Suomen taantumuspuolueet, jotka muutenkin ovat pyrkineet etsimään vaalitaisteluvalttinsa ulkomailta ja jotka muutamaa päivää aikaisemmin olivat tulkinneet Kominformin lehdessä julkaistun Grigorianin artikkelin iskuksi kansandemokraattista liikettä vastaan, julistivat nyt ''kansandemokratian kuolinkellojen soivan'' myös Suomessa ja näinollen olevan aivan hyödytöntä äänestää SKDLn ehdokkaita! Häikäilemättömämpää demagogiaa saa etsiä. Perehtyminen Kominformin kriisiin osoittaa, että sen koskemilla asioilla ei ole kerrassaan mitään tekemistä Suomen ja sen kansandemokraattisen liikkeen kanssa. Kysymys on asioista kokonaan toisella tasolla.

Kominfromin päätöslauselma — joka hyväksyttiin Romaniassa kesäkuun alkupuolella pidetyssä kokouksessa ja jonka sanamuoto on julkaistuna lehtemme tämän päivän numerossa — sisältää ankaran ja yksityiskohtaisen arvostelun Jugoslavian kommunistisen puolueen politiikasta ja menettelytavoista. Siitä käy ilmi, että vaikka ristiriita nyt vasta on tullut julkisuuteen, se juontuu jo maalis-huhtikuun ajalta, jolloin Neuvostoliiton kommunistisen puolueeen johto kirjeellisesti esitti Jugoslavian veljespuolueelle arvostelunsa ja varoituksensa. Toisten Kominform-puolueitten ehdotuksiin selvitellä syytöksiä yhteisessä kokouksessa Jugoslavian kommunistisen puolueen ilmoitetaan kuitenkin esittäneen kieltävän vastauksen; myöskin nyt Romaniassa pidettyyn kokoukseen se kieltäytyi saapumasta.

Päätöslauselma sisältää 8 kohtaa. Ensimmäisessä kohdassa väitetään Titon, Kardeljin, Djilasin ja Rankovičin johtaman Jugoslavian kom.puolueen viime aikojen sisä- ja ulkopolitiikassaan noudattaneen väärää linjaa, joka merkitsee luopumista marxilais-leniniläisestä opista. Toisessa kohdassa väitetään, että samainen puolueen johto on jopa osoittanut vihamielisyyttä Neuvostoliittoa kohtaan asettaen mm. sen Jugoslaviassa oleskelevat kansalaiset erikoisvalvonnan alaisiksi. Kolmannessa kohdassa Jugoslavian kom. puolueen selitetään taloudellisessa ja yhteiskunnallisessa politiikassaaan jättäneen huomioimatta kapitalististen ainesten kasvun ja siitä aiheutuvan luokkataistelun jatkuvan kärjistymisen; niinpä — vaikka maata ei ole kansallistettu — on talonpoikaistoa käsitelty yhtenä kokonaisuutena, vieläpä esitetty se valtion lujimpana perustana. Neljännessä kohdassa syytetään puolueen luopuneen johtoasemastaan kansanrintamassa ja piiloittautuneen kansanrintaman taakse, vaikka siihen kuuluu mitä erilaisimpia yhteiskunnallisia aineksia. Viidennessä kohdassa puoluetta syytetään puoluedemokratian korvaamisesta byrokraattisuudella, puoluekritiikin, -itsekritiikin ja -vaalien laiminlyömisestä (erikoisesti mainitaan oppositiokannalla olleiden keskuskomitean jäsenten Juiovičin ja Hebrangin

puolueesta erottaminen ja pidättäminen, mikä luonnehditaan ''aito turkkilaiseksi terrorikomennoksi''). Kuudennessa kohdassa puoluetta syytetään kovakorvaisuudesta Kominformin neuvojen ja varoitusten suhteen; hätiköityinä toimenpiteinä mainitaan erikoisesti pienteollisuuden ja -kaupan kansallistaminen ja laki talonpoikain viljaverosta; puolueen sanotaan yliarvioineen mahdollisuutensa suurtalonpoikain hävittämiseen luokkana, mikä ei ole mahdollista, ennenkuin on kehitetty riittävät mahdollisuudet kollektivisoinnille ja sosialistiselle teollisuudelle. Seitsemäs kohta käsittelee uudelleen Jugoslavian puoluejohdon haluttomuuta neuvotteluihin toisten Kominform-puolueitten kanssa. Kahdeksannessa kohdassa vihdoin suoritetaan yhteenveto, jossa katsotaan Jugoslavian kom. puolueen lähteneen tielle, joka saattaa sen Kominformin ulkopuolelle — mahdollisesti myös imperialisminvastaisen sosialistisen rintaman ulkopuolelle, sillä nationalististen voimien Jugoslavian politiikassa saama yliote ei voi johtaa muuhun kuin Jugoslavian muuttumiseen tavalliseksi porvarilliseksi tasavallaksi ja sen joutumiseen riippuvaisuussuhteeseen imperialistisista maista. Kominform-puolueet uskovat kuitenkin, että Jugoslavian veljespuolueessa on kylliksi terveitä voimia, jotka pakottavat puolueen johtajat tunnustamaan ja korjaamaan virheensä tai kykenevät tarpeen tullen heidät syrjäyttämään.

Jugoslavian kommunistisen puolueen johto on vastannut näihin ankariin syytöksiin kiistämällä syytösten aiheellisuuden ja esittämällä joukon vastasyytöksiä. Selityksessä väitetään, että Neuvostoliiton kom. puolue ottaessaan maaliskuun 27 pnä ensi kerran asian esille kääntyi muitten, muttei asianomaisen itsensä puoleen, joka sai siitä tietää vasta Unkarin kom. puolueen välityksellä. Edelleen väitetään Neuvostoliiton kommunistisen puolueen hyljänneen Jugoslavian kom. puolueen huhtikuun 13 pnä tekemän ehdotuksen syytösten todenperäisyyden tutkimisesta. Syytökset leimataan ''perättömäksi panetteluksi''. Venäläisiä asiantuntijoita ei ole varjostettu, mutta näiden väitetään värvänneen Jugoslavian kansalaisia asiamiehikseen. Sodan jälkiseuraukset ovat estäneet eräiden vaalien suorittamisen, mutta puolueen keskuskomitean enemmistö on valittu eikä asetettu. Puolue johtaa kansanrintamaa, eikä päinvastoin. Todelliset syyt ovat aiheuttaneet Juiovičin ja Hebrangin erottamisen ja pidättämisen. Kansallistamis- ja talonpoikaispolitiikassa on noudatettu marxilais-leniniläistä linjaa. Syytökset kansalliskiihkoisesta politiikasta eivät pidä paikkaansa. Puolue ei osallistunut Bukarestissa pidettyyn kokoukseen, koska kutsukirje oli laadittu epätoverilliseen sävyyn. Puolue kehoittaa jäseniään sulkemaan rivit. ''Se on ainoa vastaus kaikkiin näihin syytöksiin.''

Tällaiset ovat syytökset ja vastasyytökset. On vaikea täsmälleen arvioida tosiasioita kumpienkin takana. Periaateessa on luonnollisesti niin, että kaikilla Kominform-puolueilla ja varsinkin Neuvostoliiton taisteluissa karaistuneella ja kokemuksista rikkaalla kom. puolueella on täysi moraalinen oikeus — enemmänkin: velvollisuus — ojentaa neuvoillaan ja varoituksillaan jäsenpuoluetta, jonka ne katsovat virheellisillä ja hätiköidyillä toimenpiteillä vaarantavan sosialismin toteuttamisen omassa maassaan ja samalla imperialisminvastaisen rintaman lujuuden. Periaatteessa on toiselta puolen selvää, että sosialismin toteutumisen myönnetään kussakin maassa tapahtuvan sen omien edellytysten ja olosuhteiden pohjalla — kaavamaisella yhdenmukaistamisella on tässä suhteessa saatu paljon pahaa aikaan. Ilmeistä on että edellytykset ja olosuhteet sellaisessa teollisesti neitseellisessä, puolipatriarkaalisessa talonpoikaismaassa kuin Jugoslaviassa ovat melkoisesti toiset kuin esim. Tšekkoslovakian kaltaisessa kehittyneessä teollisuus- ja kulttuurimaassa. Ilmeistä on toisaalta, että Titon johtama Jugoslavia, joka omalla taistelullaan vapautui saksalaisvallasta, on kansallisessa itsetietoisuudessaan kehittynyt pitemmälle

kuin on terveellistä. Veljespuolueiden kritiikkiin se on vastannut uhmalla.

Toiset kansandemokratiat ovat Titon uhmailun tuominneet. Hänen asemansa — partisaanijohtajana, kansallissankarina — on osoittautunut kuitenkin ennustettua vahvemmaksi. Se on ilmeisesti vahva puolueessakin, ja syntynyt kriisi — paradoksaalista kylläkin, vaikka kysymyksessä ovat Titon liiallisesta kommunistisesta jyrkkyydestä johtuvat syytökset — kokoaa hänen ympärilleen myös maan vanhoilliset, nationalistiset porvarilliset ainekset. Miten pitkälle kriisi kehittyy, on vielä vaikeata arvioida. Hartaasti on toivottava, että molemmat osapuolet ankarien sanojen jälkeenkin löytävät vielä tien rakentavaan, sovinnolliseen ratkaisuun. Muuten on edessä vaara, että Jugoslavia — politiikan lakien kiertämättömyydellä — joutuu imperialistisien voimien armoille ja portti kansandemokratian rintamaan on auki.

Vapaa Sana 4.7.1948

Nimikirjaimilla R.P. signeerattu pääkirjoitus. Sikäli mainittava, että kirjoittaja kutsuttiin sen johdosta SKP:n puoluetoimikunnan kokoukseen nuhdeltavaksi ''titolaisuudesta''. ''Vääräoppisuudestaan'' RP sai hyvityksen vasta Stalinin kuoltua, kun Hruštšev Bulganinin kanssa Jugoslaviassa 1955 vieraillessaan tunnusti, että ''se kaikki'' oli ollut vain sittemmin (1953) teloitetun marsalkka Berijan provokaatiota...

Mauno Pekkalan hallitus

Pääministeri Mauno Pekkalan jätettyä torstaina hallituksensa eronpyynnön tasavallan presidentille on eräs itsenäisyysaikamme pisimmistä ja tuloksellisimmista hallituskausista päättynyt. Kahden ensimmäisen varsinaisen ns. sodanjälkeisen hallituksen johtomiehen J.K. Paasikiven tultua helmikuussa 1946 valituksi presidentiksi annettiin uuden hallituksen muodostaminen Paasikiven lähimmän miehen Mauno Pekkalan tehtäväksi. Nyt eroavan hallituksen toimiaika on siis kestänyt 2 ½ vuotta ja tämä aika on ollut eräs historiamme vaikeimpia.

Paasikiven toinen hallitus oli eduskuntavaalien jälkeen keväällä 1945 muodostettu kolmen suurimman puolueen — SKDL:n, sosdem. puolueen ja maalaisliiton — sekä niiden solmiman yhteistyösopimuksen pohjalle: lisäksi oli ruotsalainen kansanpuolue hallituksessa edustettuna. Samalle parlamentaariselle pohjalle rakentui myös Mauno Pekkalan hallitus, ja edeltäjäänsä selväpiirteisemmin se otti kolmen suuren sopimuksen hallitusohjelmakseen. ''Välirauhansopimuksen tarkka täyttäminen'' ja ''ystävällisten suhteittemme kehittäminen ja lujittaminen Neuvostoliittoon ja Liittoutuneisiin kansakuntiin yleensä'' sekä erikoisesti ''lopullisen rauhan saavuttaminen'' asetettiin tässä ohjelmassa ulkopolitiikkamme tärkeimmiksi tehtäviksi. Sisäpoliittinen osa on syytä lainata kokonaan:

''Sisäpolitiikankin alalla on uuden ulkopoliittisen ajatustavan juurruttaminen kaikkiin kansankerroksiin ensisijainen tehtävä. Kansa kokonaisuudessaan olisi saatava käsittämään, että edessä olevien suurten tehtävien suorittaminen ei ole mahdollista ilman, että sotapolitiikan viimeisetkin jätteet, mitä laatua ne lienevätkin ja millä aloilla niitä esiintyneekin, poistetaan. Mm. sivistyselämän elvyttäminen ja puhdistaminen kiihkokansallisista ja epäkansanvaltaisista piirteistä on siten viipymättä suoritettava. Olojemme kansanvaltaistamista on jatkettava kaikilla aloilla, päämääränä fasististen ainesten poistaminen johtavilta paikoilta yhteiskunnassa sekä fasististen piirteiden hävittäminen yleensä julkisesta elämästä. Niiden piirien toimintaa, jotka piirit sekä julkisessa sanassa että vielä enemmän salassa mitä moninaisimmin tavoin juonittelevat nykyistä poliittista suuntausta vastaan, on tarkoin seurattava. Asekätköt on kaikki haettava päivänvaloon ja niiden toimeenpanijat saatettava edesvastuuseen. On hankittava takeet siitä, että armeijasta muodostuu kansanvallan tuki ja turva. Myös oikeuslaitoksessa on toimeenpantava tarpeellisia uudistuksia, jotapaitsi vankilaolot on korjattava.''

Sosiaali- ja talouspolitiikassa ilmoitettiin noudatettavan edellisen hallituksen ja kolmisopimuksen suuntaviivoja sekä ruotsinkielisen väestön oikeudet turvattavan.

Mauno Pekkalan hallitus oli kuten sanottu kokoomushallitus, jossa sodanjälkeistä suuntausta ja kolmisopimusta johdonmukaisesti noudattavan SKDL:n rinnalla olivat edustettuina myös aikaisemmat sotapuolueet, joiden piirissä kansallinen ja

yhteiskunnallinen uudestiarviointi oli jäänyt vain näennäiseksi. Niinpä hallituksen politiikka ei voinutkaan muodostua johdonmukaiseksi eikä hallitusohjelma semmoisenaan tulla täytetyksi. Hallitus ei joutunut politiikassaan taistelemaan vain varsinaisen oppositiopuolueitten kasvavaa ja ulkomailta tuettua vastarintaa vastaan, vaan myös sitä oppositiota vastaan, joka kasvoi itsensä hallituksen sisällä, sosdem. puolueen ja maalaisliiton taholla, yhteistoiminnassa hallituksen ulkopuolisen opposition kanssa. Tämä kerrassaan epälojaali hajoituspolitiikkaa aiheutti kerran, keväällä 1947, jopa hallituspulan, joka 6 viikkoa kestettyään kuitenkin päättyi siihen, että Pekkalan hallitusta oli pyydettävä jäämään paikoilleen.

Johdonmukaisin on hallituksen politiikka ollut ulkopolitiikan alalla, vaikka ristiriitoja ja jarrutusta silläkin alalla on ilmennyt. Pekkalan hallitus asetti päätehtäväkseen lopullisen rauhan aikaansaamisen, ja tämän tehtävän se myös täytti. Elokuussa 1946 pidetyssä Pariisin rauhankonferenssissa luotiin pohja Suomen sekä Neuvostoliiton ja Englannin väliselle rauhansopimukselle, jonka eduskunta keväällä 1947 hyväksyi ja joka syyskesällä 1947 astui voimaan. Suhteita Neuvostoliittoon on määrätietoisesti kehitetty, mihin hallitusvaltuuskuntien käynneillä Moskovassa on ollut huomattava osuutensa, ja kevättalvella 1948 solmitulla Suomen ja Neuvostoliiton ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimuksella tämä politiikka vahvistettiin tulevaisuuttakin varten. Toisaalta on torjuttu länsimaisen imperialismin pyrkimykset Marshall-sopimuksin tai muilla tavoin kytkeä maamme Neuvostoliiton vastaisiin ryhmityksiin. Tulokset tästä politiikasta ovat näkyneet edullisina kauppasopimuksina Neuvostoliiton kanssa sekä jatkuvina huojennuksina sotakorvaussuorituksissamme, joista viimeinen, kerrassaan ratkaiseva, saatiin viime kesäkuun alussa.

Huolimatta siitä, että kaikki puolueet yhä uudelleen ovat toistaneet — ja jälleen toistavat — vakuutusta, että ulkopolitiikkamme voi olla vain yksi mahdollinen, ei Pekkalan hallitus saanut ainoalle mahdolliselle ulkopolitiikalleen suinkaan kaikkien puolueitten kannatusta; päinvastoin on jokainen sen ratkaiseva ulkopoliittinen toimenpide — viimeksi puolustusliittosopimus — voitu viedä lävitse vain ankaralla taistelulla ei vain ulkopuolista vaan myös sisäpuolista oppositiota vastaan. Vielä selvempi on vastustus ollut sisäpolitiikan alalla siitä huolimatta, että tehtävät tässä suhteessa ovat määritellyt niin kolmen suuren sopimuksessa kuin hallitusohjelmassakin ja vaikka sen yhteys ulkopolitiikkaan on ollut ilmeinen. SKDL:n hallitusryhmän ja nimenomaan kansandemokraattisen sisäministerin lujuuden ja määrätietoisuuden ansiosta hallitus on kuitenkin voinut jatkaa sitä demokratisoimis- ja fasismin poisraivaamispolitiikkaa, joka edellisen hallituksen aikana oli pantu alulle; mutta niinpä myös taantumuksen raivo kiihkeimpänä kohdistui juuri sisäministeri Leinoon johtaen viime keväänä hänen syrjäyttämiseensä.

Horjuvin on hallituksen politiikka ollut taloudellisella alalla, jolla SKDL:llä on vähiten ollut sananvaltaa ja jolla se ei riittävästi ole voinut torjua maalaisliiton edustamien suurtuottajaetujen, rahaministerin edustamien kapitalistietujen ja sos.dem. puolueen ajaman demagogisen hajoituspolitiikan aiheuttamia vaurioita. Suuressa määrin hallituksen ansiota — ei vähiten siksi, että se on nauttinut työtätekevien lojaalia luottamusta — on kuitenkin ollut se, että emme ole ainoastaan selvinneet sotakorvauksistamme, vaan myös vuosi vuodelta voineet kohottaa tuotantoamme, elintasoamme ja ulkomaankauppaamme, niin että meidän asemamme nyt on parempi kuin minkään toisen sodassa suoranaisesti olleen, kapitalismin pohjalle jääneen maan. Kansanhuollossamme on siltä osalta, kuin se on kuulunut kansandemokraattisen ministerin toimintapiiriin, tapahtunut huomattavia parannuksia työtätekevien hyväksi ja musta pörssi on melkein hävitetty. Sosiaalisen lainsäädännön

alalla on — kansandemokraattisen sosiaaliministerin johdolla — toteutettu uudistuksia, jotka ylittävät kaiken sen, mitä itsenäisyysajalla on aikaisemmin aikaansaatu. Kulttuurialalta on mainittava ennenkaikkea laki korkeamman hengenviljelyn tukemisesta.

Kun tiedetään, että propagandakoneisto valtavalta osalta edelleen on taantumuksellisen suurpääoman käsissä, ei voida ihmetellä sitä ensinäkemältä hämmästyttävää seikkaa, että Pekkalan hallitus kaikista ansioistaan huolimatta on ollut ehkäpä itsenäisyysaikamme parjatuin hallitus. Mutta vaikka kansan suuri työtätekevä enemmistö ei joka suhteessa voikaan olla tämän hallituksen aikaansaannoksiin tyytyväinen — paljon tärkeätä on jäänyt kerrassaan aikaansaamattakin — ja vaikka tämän kansanosan tiedottomimpia aineksia on voitu johtaa harhaankin, hallitusta vastaan, voi kuitenkin ennustaa, tarvitsematta pelätä paljastuvansa vääräksi profeetaksi, että työtätekevät ja pieneläjät, *varsinainen Suomen kansa*, tulee muistamaan kiitollisuudella Mauno Pekkalan hallitusta ja antamaan myös sen päämiehelle toisenlaisen tunnustuksen kuin rahan värittämä ns. julkinen mielipide hallituksen elinaikana. Mauno Pekkalan hallitus on kuitenkin ollut — nimenomaan kansandemokraattien ansiosta — meidän demokraattisin hallituksemme kansalaissodan jälkeen.

Vapaa Sana 24.7.1948

Signeeraamaton pääkirjoitus kolmisopimushallituksen erottua sen jälkeen, kun SKDL heinäkuun eduskuntavaaleissa oli kokenut raskaan tappion. Hallituksen vaihdos (K-A. Fagerholmin vähemmistöhallituksen nimitys 27.7.) muutti Vapaan Sanan hallituksen äänenkannattajasta oppositiolehdeksi.

Apropos Sartre

Avoin kirje Armas Äikiälle

Olet kahdessa laajassa kirjoituksessasi Työkansan Sanomissa lokakuun 17 ja 23 pnä kohdistanut ankaran arvostelun Jean-Paul *Sartren* kahteen täällä paraikaa esitettävään näytelmään. ''Likaiset kädet'' ja ''Kunniallinen portto''. Koska arviointisi mielestäni perustuu eräisiin suoranaisiin virheisiin ja kirjoitustesi sävy on pikemmin demagoginen kuin asiallinen, en voi olla varustamatta niitä eräillä syrjähuomautuksilla.

Esitellessäsi aluksi Jean-Paul Sartren kirjailijatoiminnan yleistä suuntaa ja poliittista taustaa annat kirjoituksessasi sen kuvan, ikäänkuin vasta amerikkalainen miehitysvalta olisi levittänyt ja tehnyt tunnetuksi Sartren aatteita. Tosiasiassa Sartre esiintyi filosofina ja kirjailijana jo ennen sotaa, vaikkakin herättämättä sen suurempaa huomiota, mutta jo saksalaisen miehitysvallan aikana, ranskalaisen vastarintaliikkeen filosofina ja kirjailijana, hän nousi maineeseen. Käsitykseni mukaan hänen filosofiallaan, eksistentialismillaan, onkin ollut huomattava käytännöllinen merkitys vastarintaliikkeen päivinä sen korostaessa — ei kuten sinä väität, passiivisuutta ja yhdentekevyyttä *(''että tehköön ihminen mitä tahansa, asiat menevät kuitenkin omaa menoaan'')*, vaan päinvastoin — aktiivisuutta, jokaisen yksityisen ihmisen valinnan ja päätöksenteon mahdollisuutta. Taistelussa sitä fatalistista kohtaloonalistumista vastaan, joka rintamien luhistuessa 1940 oli vallannut suuren osan Ranskan kansaa, tällä filosofialla oli arvonsa; sensijaan ei sille yleisesti ja jatkuvasti filosofisena oppirakennelmana kannata antaa sen suurempaa merkitystä, niin monista erilaisista (taantumuksellisistakin) aineksista se on kokoonpantu. Käsitykseni on kuitenkin se, että niin paljon filosofiaa kuin Sartre sekoittaakin teoksiinsa (esim. suomeksi ilmestynyt romaani ''Inho'' on eräänlainen eksistentialismin käytännöllinen oppikirja), ei hänen parhaitten teoksiensa arvo riipu tästä filosofiasta eikä sen mukana myöskään kaadu.

Vastarintaliikkeen päivinä Sartre oli ilmeisesti varsin lähellä kommunistista puoluetta — saatoin todeta hänen sympatiansa vielä keväällä 1945 keskustellessani hänen kanssaan Tukholmassa —; sen jälkeen ovat tiet etääntyneet toisistaan. Toivon, että syynä tähän ei osittainkaan olisi ollut Ranskan kommunistien mahdollinen taitamaton suhtautuminen Sartreen, tähän tyypilliseen ''länsimaiseen'' intellektuelliin, jossa epäily on voimakkaampi kuin usko, kieltäminen voimakkaampi kuin myöntäminen, repimishalu voimakkaampi kuin rakentamishalu. Sartre on jumaltenkieltäjä — mutta samalla älyllinen metafyysikko; Sartre on asettanut tarkistuksen alaiseksi kaikki ideologiset ja moraaliset arvot — myös ne, jotka hehkuttavat kommunistista liikettä; Sartre on häikäilemättömästi analysoinut ja leikellyt ihmistä

— myös hänen syvimmässä alennustilassaan: tästä kaikesta seuraa, että hän ei ole ''meikäläinen'', ei sosialistinen humanisti, mutta myös se, että hän on porvarillisen yhteiskunta- ja kulttuurirappion teräviä paljastajia — ja että asiallisen marxilaisen arvioinnin tällä pohjalla olisi pitänyt olla mahdollinen.

Mutta miksi jatkaa selvittelyä yleisellä pohjalla: menkäämme jo niihin kahteen näytelmään, joihin sinä olet kritiikkisi kohdistanut; niissä meillä on pari valaisevaa havaintoesimerkkiä.

''*Likaiset kädet*'', joka nyt menee Kansallisteatterissa, on tiettävästi Sartren viimeisin näytelmä. Sinä tuomitset sen arvostelussasi ilman muuta ''*kaupallisesti tuottoisaksi antikommunismiksi*'', jonka tehtävänä yksinkertaisesti on häpäistä Ranskan kommunistista puoluetta, esittää se ''*mitättömien juonittelijoiden ja jesuiittojen ryhmäkuntana*'', jossa kaikki toimivat vain puolueen käskystä ajattelematta itse lainkaan. — Minusta tuntuu, ettei asiaa voida kuitata näin yksiviivaisesti.

Näytelmän juoni on, kuten tunnettua, suunnilleen seuraava. Toisen maailmansodan parhaillaan riehuessa, eli v. 1943, on Saksan miehittämän maan, ''Illyyrian'', ''proletaarisessa puolueessa'' syntynyt skisma kahden suunnan välillä. Toinen, johon Louis ja Olga kuuluvat, haluaa jatkaa jyrkkää vallankumouksellista luokkataistelulinjaa, taistella sovittelematta niin vierasta miehitysvaltaa kuin omia porvarillisia puolueitakin (sekä miehitysvallan kanssa liittoutunutta että terroritekoihin turvautunutta vastustuspuoluetta) vastaan valmistuen ottamaan koko vallan käsiinsä silloin, kun Neuvostoliiton puna-armeija tunkeutuu yli rajojen. Toinen suunta taas, jonka johtajana on Hoederer, pitää hallitusvastuun ottamista puolueelle yksinään ja puna-armeijaan nojautuen liian riskaabelina ja epäpopulaarina ja satojentuhansien sotilaiden uhraamista siinä tapauksessa sotakentällä liian kalliina uhrauksena, ja ryhtyy kahden porvarillisen puolueen edustajain kanssa neuvotteluihin yhteisen vapautuskomitean muodostamisesta, joka ottaisi käsiinsä vallan saksalaismiehityksen luhistuessa ja solmisi aselevon venäläisten kanssa. Louis'n ryhmällä on vihiä Hoedererin suunnitelmista, niitä pidetään turmiollisina, ja kun ryhmää lähellä oleva nuori fanaattinen käännynnäinen Hugo ilmoittaa haluavansa raivata Hoedererin pois tieltä, annetaan se hänelle tehtäväksi ja hänet lähetetään sihteerinä Hoedererin salaiseen ja hyvinvartioituun päämajaan. Hugo saapuu sinne nuoren kauniin vaimonsa, yläluokasta lähteneen ja sen tapoihin ja käsityksiin edelleen takertuneen Jessican kanssa, mutta joutuu vasten tahtoaan Hoedererin voimakkaan, rehevän persoonallisuuden lumoamaksi. Hoederer rakastaa ihmisiä kaikkine puutteineen, Hugo aatteitaan! Heikkotahtoisena, alemmuuskompleksiensa riivaamana Hugo kiemurtelee tehtävänsä ylivoimaisuudessa, kohottaa kerran toisensa jälkeen pistoolinsa, mutta ei voi laukaista, ja Jessicakin, jolle Hugo hysteerisessä lörppösuisuudessaan on uskonut salaisen tehtävänsä, vakuuttautuu Hoedererin asenteen oikeudesta, koettaa saada Hugon luopumaan aikeistaan, ja kun se ei onnistu, paljastaa suunnitelman Hoedererille. Tämä tapahtuu juuri sillä hetkellä, jolloin Hoederer neuvotteluissa ruhtinas Paulin ja Karskyn, porvarillisten puolueitten johtomiesten, kanssa on pääsemässä tarkoitustensa perille. Siitä huolimatta hän yrittää saada Hugon järkiinsä häntä nöyryyttämättä ja näyttää onnistuvankin. Mutta tyydyttämätön, eroottista seikkailua toimettomuudessaan janoava Jessica saa nyt ärsytetyksi Hoedererin pois tasapainosta, Hugo yllättää heidät syleilyssä ja suorittaa mustasukkaisuuden kiihkossa tekonsa. Ennen kuolemaansa Hoederer vielä ottaa syyn päälleen ja pyytää henkivartioitaan säästämään Hugon hengen. Hugo joutuu vankilaan ja saa siellä huomata puolueen vainoavan henkeään. Kun hän sodan päätyttyä 1945 palaa vapauteen, saa hän Olgalta kuulla puolueen asenteen muuttuneen: sen on

omaksunut Hoedererin ''opportunistisen'' linjan ja kunnioittaa julkisesti Hoedereriä suurena edelläkävijänään. Hän, Hugo, sensijaan on tullut leimatuksi natsien agentiksi. Hänelle tarjotaan mahdollisuutta uudella nimellä osallistua puolueen työhön, mutta hän kieltäytyy astuen mieluummin ulos yöhön, jossa teloittajat häntä odottavat.

Puolue, joka käyttää salamurhia, puolue, joka vaihtaa nahkaa, puolue, joka uhraa kylmästi ihmisen tarkoituksenmukaisuudelle: poroporvarillinen katsoja varmasti kammahtaa tätä kaikkea. Eivät nämä ominaisuudet myöskään — yhtä vähän kuin eräät suoranaiset lapsellisuudet (Hugon käyttäytyminen) — kuvasta totuudenmukaisesti kommunistista puoluetta — edes sodan, armottoman olemassaolonkamppailun aikana. Mutta voidaanko ''Likaisia käsiä'' siitä huolimatta pitää Ranskan kommunistista puoluetta (tai yleensä kommunistisia puolueita) vastaan tähdättynä tahallisena häpäisynä?

Kiinnittäisin huomiota seuraaviin tekijöihin.

Ensiksikin: Sartren näytelmä on kauttaaltaan varsin ylimalkainen, mitä paikallisuuteen tulee. Sen tapahtumapaikkana on ''Illyria'', mikä lähinnä vastaa nykyistä Jugoslaviaa; ja että kysymys muutenkin on pikemmin Jugoslaviasta kuin Ranskasta, ilmenee myös puheessa ''prinssihallitsijasta'' ja puna-armeijan maahansaapumisesta (henkilönimistö, kuten huomataan, on aivan kansainvälinen). Lisäksi puolueen nimi ei ole ''kommunistinen'' vaan ''proletaarinen''. — Tällä kaikella en tarkoita, että Sartre kenties olisi tarkoittanut jotakin määrättyä muuta maata (kuin Ranskaa) tai määrättyä muuta puoluetta (kuin kommunistista). Tarkoitan vain, että hän ei ole halunnut ainakaan suoranaisesti kohdistaa kuvaustaan Ranskan kommunistiseen puolueeseen, vaikkakin luonnollisesti kommunistinen puolue on hänen mielikuvitustaan innoittanut (ei kai sitä jokin sosdem. puolue olisi voinut tehdä!)

Toiseksi: vaikka näytelmän Hugo tuo esiin individualistisen älymystöläisen voimattoman raivon yksinkertaisia työläispartisaaneja (Hoedererin henkivartioita) ja toisaalta (näytelmän lopulla) itse puoluetta vastaan, lankeaa valaistus säälittävänä juuri tämän älymystöläisen itsensä ylitse (21-vuotiaana hän varsin huonosti edustaa ihmisryhmäänsä), kun taas ankarien puolueihmisten, Louis'n ja Olgan, kuvat piirtyvät ylivoimaisina hänen rinnalleen — ja ennenkaikkea Hoedererin renesanssihahmo! Verrattakoon näihin (ja erikoisesti juuri Hoedereriin) toisten puolueiden edustajia, ruhtinas Paulia ja Karskya, tai kapitalistiluokan tuotteita, Hugoa ja Jessicaa, niin ei voida tulla muuhun tulokseen, kuin että ''proletaarinen puolue'' kirjailijan silmissä on ainoa, jossa on elämää, elinvoimaa, suuruutta, tulevaisuutta; sitä kritisoidaan, sen olemusta (tietoisesti tai tiedottomasti) väärennetäänkin, ja sittenkin: se on ainoa, jossa on toivoa; muut puolueet ja luokat ovat täysin mätiä!

Lopuksi: kun kaiken jälkeen selität, että *''Hoederer on jesuiittatyyppi, jolle tarkoitus pyhittää keinot. Hän pyrkii valtaan hinnalla millä hyvänsä tahansa, valehtelee puoluetovereilleen, työntää kätensä sontaan kyynärpäitä myöten. Hänessä ei ole mitään inhimillistä. Ihmiset ovat hänelle vain työkaluja. Naista kohtaan hän käyttäytyy kuin barbaari. Sartre on kuvannut tämän sankarinsa sellaiseksi, jollaiseksi kommunisminvastustajat ovat kauhukertomuksissaan kommunistit aina kuvanneet''* — en todellakaan tiedä, pitäisikö itkeä vai nauraa, niin täysin päälaellaan sinun arviointisi on. Edellä olemme nähneet, miten jalosti Hoederer kohtelee Hugoa; hänkö pitäisi ihmisiä vain työkaluinaan! Hänen aluksi karkealta vaikuttavan olemuksensa alta paljastuu rehevä, rikas, syvästi inhimillinen persoonallisuus — se on varmasti jokaisen katsojan vaikutelma, joka ei ole asettanut silmilleen todellisia kie-

rolinssejä. ''Ihana ihminen!'', oli Elvi Sinervon hieman pateettinen arviointi Hoederista! Ja kun Hoederer koettaa karkeudella torjua vaaraa, jonka huomaa uhkaavan rakkaudenkipeän Jessican taholta ja vihdoin — viikkoja ilman naista eläneenä — lankeaa hetkeksi tämän viettelykseen, nimität häntä ''barbaariksi''! Minä pyhäkoululaisena sinä esiinnyt, toveri Äikiä! Muistuu mieleen Engelsin ironinen mainin ta Freiligrathista: että hänen runojaan lukiessaan tuntuu siltä, että ihmisellä ei ole lainkaan sukupuolielimiä... (Lue myös jatko, toveri Äikiä!)

Sartren ''Likaiset kädet'' voidaan esittää kahdella tavalla riippuen siitä, pannaanko positiivinen painopiste Hugoon vai Hoedereriin. Jos painopiste pannaan Hugoon, syntyy näytelmästä ''rehellisen'' intellektuellin syytös ''opportunistista'' puoluetta vastaan; jos painopiste pannaan Hoedereriin, jää Hugon rooli vain teorioihin ja aatteisiin kangistuneen idealistin surkeaksi kapinoinniksi puoluetta vastaan, joka on realistinen ja kasvaa todellisuuden mukana. Kansallisteatterin ohjaus kulkee jälkimmäistä linjaa, ja se jo osoittaa, miten perinjuurin väärä on erittelysi tämän ohjauksen ''provokatoorisesta'' tarkoitusperästä — huippuna on se, että Aku Korhosen Hoederer-hahmo olisi maskeerauksellaan tarkoitettu kuvaamaan Stalinia ja tyydyttämään taantumuksellisen katsojakunnan toiveunia hänen murhaamisestaan! Sellainen syyfös pääjohtaja Kalimaa, vanhaa slavofiiliä ja SN-Seuran teatterijaoston puheenjohtajaa, vastaan on yhtä mieletön kuin törkeä, ja Aku Korhonen on tuskin koskaan sellaisella lämmöllä ja hartaudella hahmoitellut ihmistyyppiään kuin Hoedereriä, kommunistijohtajaa, esittäessään.

Arvaan hyvin, että teilattuasi ''Likaisten käsien'' yhteydessä Sartren kokonaan ja kaikiksi ajoiksi jouduit varsin vaikeaan tilanteeseen nähtyäsi tämän jälkeen Kansallisteatterissa saman kirjailijan ''Kunniallisen porton'', paljastavan syytöksen amerikkalaista rotukiihkoa ja neekerivainoja vastaan. Se käy ilmi TS:ssa julkaisemastasi kirjoituksestakin, jossa tunnustat, että ''Kunniallisen porton'' nähtyään *''saattaa joutua ymmälle''* ja että tässä näytelmässä olisi voinut olla lähtökohta *''suureen, realistiseen taidekuvaukseen perustuvaan yhteiskunnalliseen näytelmään''*. Mutta tämän Gordionin solmun sinä ratkaiset kuitenkin ilman vaikeutta: *''Itseasiassa probleemi ei ole vaikea ratkaista. 'Kunniallinen portto' on vain asetettava Sartren tuotannon lähtökohdaksi ja 'Likaiset kädet' päätepisteeksi...''* Kas niin, vika on vain siinä, että ''Kunniallinen portto'' ei ole lähtökohta, vaikka kuinka sen siksi asettaisit, vaan *Sartren viimeistä edellinen näytelmä*, ilmestynyt tiettävästi vuoden 1946 lopussa tai vuoden 1947 alussa, sen jälkeen kun Sartre aikoja sitten oli leimattu ''amerikkalaisen imperialismin agentiksi''!

Näytelmän juonesta jokin sana. Kaksi neekeriä on junassa joutunut puolustamaan koskemattomuuttaan parin valkoisen rotukiihkoilijan ahdisteluja vastaan; toinen neekereistä on kahakassa menettänyt henkensä, toinen päässyt pakenemaan. Pelastaakseen yläluokkaan kuuluvan valkoisen murhaajan rangaistukselta koettavat hänen toverinsa poliisivoiman avustamina saada samassa vaunuosastossa matkustaneen prostituoidun Lizzien todistamaan, että neekerit olivat yrittäneet tehdä hänelle väkivaltaa, jolloin murhaaja olisi toiminut ''täysin luvallisesti''; pelastunutta neekeriä taas jahdataan kuin metsänpetoa lynkattavaksi, koska ''hän on yrittänyt väkivaltaa valkoista naista kohtaan''. Fred, senaattorin poika, viettää yönsä Lizzien luona ja yrittää lahjuksilla saada hänet taipumaan, mutta ei onnistu. Poliisit uhkaavat soveltaa prostituution vastaista lakia ja panna Lizzien vankilaan, mutta tämäkään ei tehoa. Lizzien luontainen rehellisyys ja oikeudentaju nousevat moista oikeusmurhaa vastaan; päinvastoin hän piiloittaa luokseen turvaa etsivän neekerin. Mutta sitten noudetaan avuksi Fredin isä, arvokas ja hunajasuinen senaattori (Kan-

santeatterin esityksessä hän kyllä on kuin texasilainen karjahuijari), ja tämä vetää esille Valkotukkaisen Äidin, Ansioituneen Suvun, Amerikkalaisen Kansakunnan — ja saa tyttöpoloisen pään pyörälle: hetken heikkoudessa tämä allekirjoittaa valmiin todistajalausunnon, katuen tekoaan liian myöhään. Neekeri tosin pääsee pakoon, mutta Valkoinen Rotu on voittanut. Ensin voimattomasti raivottuaan Lizzie lohduttautuu päästyään Fredin vakinaiseksi rakastajattareksi ja saatuaan lupauksen omasta kauniista huvilasta neekeripalvelijoineen...

Olen lukenut tämän näytelmän sen ilmestyttyä ja sitten nähnyt sitä esitettävän sekä Oslossa että Helsingissä. Ja lukemani ja näkemäni perusteella sanoisin, että — mikäli esitys on täysipainoinen — murhaavampaa satiiria amerikkalaisesta rotuhengestä tuskin voi kuvitella. Syytöksen kohde on tässä (toisin kuin ''Likaisissa käsissä'') ajallisesti ja paikallisesti aivan selvä; kaikki puheet siitä, että Sartre olisi tarkoittanut rotukiihkoa yleensä, ovat lörpöttelyä. Yleisön reaktiosta ei myöskään voi erehtyä: amerikkalainen rotuhenki kuohuttaa sitä. Mutta tämäkään ei sinua tyydytä. Kahdesta syystä. Ensiksikin sinua loukkaa se, että näytelmä tapahtuu bordellissa, toiseksi sinua kuohuttaa se, että näytelmä päättyy niin toivottomasti; ''mahtavan yhteiskunnallisen liikkeen, työväenluokan'' olisi pitänyt astua näyttämölle ja antaa näytelmälle toisen päätöksen.

Edellisen tiimoilta selität, että näytelmä on *''täynnä epäluottamusta ihmistä kohtaan, täynnä toivottomuutta ja likaa''*, että *''Sartrella on sairaalloinen taipumus työntää kätensä kyynäspäitä myöten likaan. Hameeton portto ja sen lisäksi vielä housuton senaattorin poika''*, joten kaiken kaikkiaan *''ihmisen etsiminen lian ja kuonan keskeltä ei ole niin jaloa kuin rappeutuneen yläluokan taidekriitikot kuvittelevat''*. Kuulehan nyt, toveri Äikiä, saat suoda anteeksi, mutta sinun moraaliset vuodatuksesi tuovat elävästi mieleeni autuaasti nukkuneen K.S. Laurilan moraaliryöpyt Hella Wuolijoen ''Justiinan'' ylitse (esim: ''Hän (Hilda) olisi kyllä voinut sisäisesti olla se miksi hänet on kuvattu: lutka, haaska ja vampyyri. Mutta hän ei olisi voinut tuoda tuota sisäistä lutkamaisuuttaan ja haaskamaisuuttaan sillä tavalla ilkkuen ja hoilaten julki kuin hän sitä tekee''; — lähemmin voit tutustua tähän patenttimoraaliin K.S. L:n kirjassa ''Taistelu taiteesta ja siveellisyydestä'', WSOY 1938). On nyt lievästi sanoen ällistyttävää, että äärimmäiskonservatiivisen K.S. Laurilan linjaa suomalaisessa taidekritiikissä jatkaa — kommunisti Armas Äikiä! Sartre on todentotta paremmassa seurassa: myös Shakespeare, Balzac, Strindberg ja Dreiser ovat kaikkien moraalifanaatikkojen uhallakin uskaltaneet etsiä ''ihmisiä lian ja kuonan keskeltä''. Viittaan vielä kerran Engelsin kirjoitukseen ja hänen mainintaansa ''viimeisestä saksalaisesta poroporvariennakkoluulosta''.

Mitä taas tulee tyytymättömyyteesi näytelmän pessimistiseen — enemmänkin: rienaavan irvokkaaseen — loppuun, olisi tietysti ollut komeaa, jos Amerikan työväenliike ja Wallacen edistyspuolue lopulta torvin ja rummuin ja liehuvin lipuin olisivat marssineet näyttämölle, antaneet senaattorille ja kumppaneilleen hyvin ansaitun tärskyn ja kohottaneet kilvelle neekerin ja Lizzien, mutta luulenpa Engelsin olleen oikeassa, kun hän kirjeessään rva Kautskylle varoitti reseptilopusta; kyllä luonnollisella älyllä varustettu katsoja (tai lukija) muutenkin osaa vetää johtopäätöksensä. Mutta ei siinä kaikki: lopettaessaan näytelmän kuten lopettaa Sartre on paljon lähempänä amerikkalaista todellisuutta kuin sinä toiveuninesi (sen vahvistavat vaikkapa juuri suoritetut presidentinvaalit), ja juuri tältä synkältä todellisuuspohjalta nousee se hätähuuto, joka kouraisee katsojaa paljon syvemmin kuin kaikki voitonparaatin rakennelmat.

Joht. Kalimaa vastaan sinkoamaasi väärää syytöstä lisäät lopuksi syytöksellä

''Kunniallisen porton'' ohjaajia, Eino Salmelaista ja Jussi Snellmania, vastaan: että he ovat valinneet näytelmän muka ''vahingossa'', ''asiantuntemattomuudessa'' — luullen sen sisältävän samanlaista antikommunistista propagandaa kuin mielestäsi ''Likaiset kädet''! Syytöksesi on yhtä typerä kuin tökerökin: ''Kunniallista porttoa'' on maamme lehdistössä jo aikoja sitten esitelty, ja olisipa nyt kummallinen sattuma, jos juuri vapaamielisimmät teatterimiehemme olisivat innokkaimpia kaivamaan esiin kommunisminvastaisimpia näytelmiä. Sinun kulttuuripoliittiset linjasi ovat luvalla sanoen eriskummallisia.

Kirjeeni on venynyt pitkäksi, kallis ystäväni Armas Äikiä, mutta pitkiäpä olivat sinunkin kaksi kirjoitustasi ja lukuisat niissä esiintyvät virheet. Jos nyt kuvittelet, että avoimen kirjeeni on sanellut halu puolustaa Sartrea ja nolata sinua, niin erehdytpä jälleen; kirjeeni on sanellut yksinomaan halu puolustaa kulttuuripolitiikkamme kunniaa, jolle sinä kirjoituksillasi olet tehnyt karhunpalveluksen.

Vapaa Sana 5.11.1948

Täydellä nimellä julkaistu poleeminen kirjoitus, jonka taustalla oli Kansallisteatterissa 8.10. ensiesityksensä saanut Jean-Paul Sartren näytelmä ''Likaiset kädet'' (1948) ja sen ohella mm. Helsingin Kansanteatterissa esitetty saman tekijän menestysnäytelmä ''Kunniallinen portto'' (1946). Polemiikki jatkui Äikiän vastineella ''Apropos Palmgren'' ja RP:n loppurepliikillä ''Postikortti Armas Äikiälle'' (molemmat Vapaassa Sanassa 12.11.). RP:n Sartre-puolustus ei pystynyt pelastamaan ''Likaisia käsiä'' — joulukuun toisella viikolla se jouduttiin hallituksen toivomuksesta poistamaan ohjelmistosta —, mutta kommunistisen liikkeen asenne Sartreen on sen jälkeen muuttunut; tosin useammankin kerran.

Kansakunnan oppivuodet

Matti Kurjensaari tuli jo 30-luvulla tunnetuksi eräänä kulttuuriradikaalisen falangin terävimmistä kriitillisistä voimista; yhtä hyvin sanomalehtiarvostelijana ja 'Nykypäivän' toimittajana kuin älymystöromaanien ''Tie Helsinkiin'' ja ''Nuoruuden toinen näytös'' kirjoittajana hän pyrki erittelemään kansallisia penikkatautejamme ja pitämään yllä einoleinolaisten ja ståhlbergilaisten perinteitten lippua. Sodan jälkeen hän toimi lyhyemmän ajan ''Hellan radion'' draamallisen osaston johdossa toimittaen samalla merkittävän kokoomateoksen ''Naapurimme Neuvostoliitto'', mutta vetäytyi sitten omiin kirjallisiin töihinsä, jonka tulokset nyt ovat edessämme.

Kurjensaari on teoksensa motoksi valinnut Volter Kilven sanat:

''Oikea isänmaanrakkaus on samanlaista kuin terve itsekunnioitus; omien virheiden ja puuttuvaisuuksien selkeätä, lahjomatonta näkemistä, mutta niiden näkemistä ei itseään halveksien, vaan taistellakseen itsensä vapaaksi niiden vallasta, teon ja tahdon siveellisellä teräksellä juurittaakseen ne itsestään pois.''

Ja niinpä hänen teoksensa ei olekaan vain syytös, tuomio ja teloitus, vaan yritys *sisältä käsin* elää kansakunnan mukana sen itsenäisyysajan kaikissa sielunliikkeissä, erehdyksissä ja harhoissa, yritys *sisältä käsin* suorittaa arviointinsa, määritellä virheet, suorittaa linjanveto. Teoksensa muodon on kirjoittaja alistanut palvelemaan monivivahteista, vaikeaa tehtäväänsä: siinä on aineksia muistelmateoksesta, esseestä, romaanista, kulttuuripakinastakin.

Muodoltaan Matti Kurjensaaren teos onkin nautittavinta, mitä meillä kulttuurikritiikin alalla ylipäänsä on kirjoitettu. Kurjensaari on ranskalaisesti kouliintunut tyylitaituri, mutta samalla äärettömän hitaasti ja tunnollisesti työskentelevänä stilisti, jonka intohimona on tuore, persoonallinen ilmaus. On vaikeata olla ottamatta pitkiä lainauksia hänen teoksestaan — vaikkapa vain osoittaakseen, miten huolellisesti harkittua hänen pilkun ja puolipilkun käyttönsä on, miten määrätietoisesti hän niillä säännöstelee lauseittensa rytmin ja hengityksen. Eri tyylilajit vaihtelevat, niitä käytetään eräissä luvuissa, joiden ajallisuus ja paikallisuus lakkaamatta vaihtuu, aivan orkestraalisesti, ja jos jotakin huomautettavaa arvostelijalle jää, se koskee sittenkin pikemmin sisältöä: että tuossa oikullisessa siirtyilemisessä aikaan ja paikkaan nähden ei aina hallita ainehistoa, vaan joudutaan toistamaan jo aikaisemmin sanottua.

Mutta jo sisältöön! Kurjensaari aloittaa teoksensa puolikaunokirjallisella muistelmalla lapsuudestaan, ensimmäisistä omakohtaisista yhteiskunnallisista sielunliikkeistä, joita hämeenlinnalainen köyhälistöpoika kokee vuosien 1917—18 kohtalonkumeiden tapahtumain edessä. Vielä kansalaissodan syttyessä hän on ''puolueeton reportteri'', kuten vain kymmenvuotias voi olla; sodan päättyessä hän on voimakkain sympatioin myötäelänyt työväenluokan murhenäytelmän ja tehnyt järkyttävän

havainnon, että ''kansa oli jakautunut kahtia''. Tämä kokemus jää hänen sieluunsa ''kipeänä särönä'', ja sen hän näkee myös jääneen haavaksi kansakunnan elämään ja tietoisuuteen. Koko itsenäisyysaika on eräällä tavalla vuoden 1918 haavojen toipilaskautta. ''Kaikessa, mikä kauan sen jälkeen tapahtuu, haluan pohjimmiltani nähdä, miten käy niiden, jotka sinä keväänä löytiin maahan.''

Kurjensaari tutkii tätä 20-luvun historiassa: K.J. Ståhlbergin eleettömänsankarillisessa sovinnonyrityksessä, unohdetun kamarierakon Hannes Heikkisen sosiaalieettisessä kulttuurikritiikissä, mutta hän näkee samalla näiden yritysten ''traagillisen epäajanmukaisuuden'': 20-luku merkitsee vanhan vapaamielisyyden katoa, uusi ''valkoinen'' Suomi hahmottuu. Se on suurten teollisuuskonsernien, urheiluharrastusten, suojeluskuntain ja kansallisen itsetietoisuuden Suomi, joka tosin ''antoi erinomaisia yritteliäisyyden, optimismin ja järjestelykyvyn näytteitä, mutta sielunelämältään... oli poikamainen, kansallisromanttinen, lapsellinen''. Kulttuurikuva maaseudulla muuttuu: suojeluskuntatalo syrjäyttää nuorisoseuratalon, paikallispäällikkö kansansivistäjän. Mutta myös kaupunkilaissivistyneistön (ja yleensä sivistyneistön) kokoonpano ja ajattelutapa muuttuvat. Luvussa ''Tie Helsinkiin'' Kurjensaari tuoreella ja havainnollisella tavalla kuvaa sitä muutosprosessia, mikä tapahtuu ylioppilasnuorisossa: ''sivistyneistön tulvaa'', kiristynyttä kilpailua paikoista, ensipolven sivistyneistön kasvamista leimaa-antavaksi. Ja ''ensimmäisen polven sivistyneistö pitää tärkeimpänä tehtävänään vasta saavutetun asemansa turvaamista ja vakauttamista'', siltä puuttuu sukupolvien viljelyksen luoma älyllinen rohkeus.

Mihin epä-älyllisyyteen ensipolven sivistyneistö saattaa harhautua, sitä Kurjensaari kuvaa teoksensa seuraavassa, AKS:lle omistetussa luvussa, jossa tämän itsenäisyysajan ensi vuosikymmenien johtavan ylioppilasjärjestön aatteellinen ja poliittinen kehitys hahmotellaan aina syntyvaiheen vaatimattomasta alusta 20- ja 30-luvun mahtavuusvuosien kautta sotavuosien triumfiin ja v. 1944 tapahtuneeseen romahdukseen asti. Tuskinpa on ymmärtävämmin ja samalla upeammin kuvattu tämän järjestön kehitystä kuin Kurjensaari on tehnyt, mutta se ei estä häntä päätymästä toteamukseen, että tämä liike, jossa Kansallinen voitti Yhteiskunnallisen, oli ''pohjimmaltaan ajanharha'' ja sitä johtava henki, joka 400.000 ''heimoveljeä'' kohtaan tunnettuun rakkauteen liitti vihan 180.000.000 ihmistä kohtaan, luonnottomuus. Toinen maailma avautuu, kun Kurjensaari luvussa ''Kaksi työläistä'' lähtee Toivo Pekkasen tunnetun romaanin ''Tehtaan varjossa'' pohjalta kuvaamaan itsenäisyysaikamme kahta henkistä suuntausta työväenliikkeessä, Samuel Oinoa, sosialidemokraattia, ja Pekka Valvetta, kommunistia. Lapuanliike poistaa julkiselta näyttämöltä Pekka Valven, taistelijan, kirjailija seuraa Samuel Oinon, tarkkailijan, osanottoa 30-luvun radikaalisiin kulttuuriharrastuksiin. Vertaus on lähtökohtana hedelmällinen, mutta ei lopultakaan tee oikeutta tosiasioille: Samuel Oino tuskin on tyypillinen (aktiivinen) sosialidemokraatti, ja jos hän on 30-luvun kulttuuriharrastuksissa mukana, on niissä mukana myös poliittiselta kentältä karkoitettu Pekka Valve! Luku päättyy kuitenkin kirkkaaseen yhteenvetoon, jonka vuoksi mielellään antaa anteeksi luvussa esiintyvän mahdollisen virhenäyn:

''Maailman kulttuurikehityksen päälinja on meidän ajallamme *taistelu yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta*. Tämä seikka määrää maailman aatteellisen suursäätilan. Se saattaa olla ikävä, traagillinen, vastenmielinen, innostava, luotaan työntävä, hajoittava tai kokoava, mutta kaikki todelliset ratkaisut suoritetaan sillä linjalla.

Yhteiskunnallinen panee liikkeelle Kansallisen, eikä päinvastoin. Yhteiskunnallinen johtaa, ja Kansallinen kuuluu alistettuna sen saattueeseen. Aikamme arvokkain ihmisaines on yhteiskunnallisesti suuntautunutta. Nuorison, joka haluaa kulkea aikansa elimellisten aatteiden mukana, täytyy hylätä Kansallinen ideologiansa johtajana. Ja jos Kansallinen aikoo saada tavoitteitaan toteutumaan, niin sen on toimittava sopusoinnussa Yhteiskunnallisen kanssa.''

Kuvattuaan älykkäästi ja ironisesti koseerisessa ''Korkokuvassa 30-luvusta'' sen Suomen henkisiä pikkupiirteitä, joka ''lammikkona kuvasteli maailmaa omien mittojensa mukaan'', tulee kirjoittaja lopulliseen murhenäytelmään, sotavuosiin. Hän pyrkii havainnollistamaan oleellisen niin talvisodan kuin toisenkin sotamme hengestä, haluamatta tai kykenemättä vieläkään täysin vapautumaan edellisen sankarimyytistä, mutta pilkaten armottomasti sitä sovintofarssia, jolla vuoden 1918 luoma kuilu sotien välikaudella yritettiin täyttää. Vasta sotien jälkeinen Suomi, ''toinen tasavalta'', tekee käytännössä oikeutta vuoden 1918 punaiselle puolelle, Pekka Valve astuu esiin, ja aikakauden suureksi kysymykseksi muodostuu, mille puolelle asettuu nyt Samuel Oino. Joka tapauksessa voittaa Yhteiskunnallinen nyt Kansallisen, ''työväenliike asettaa kysymykset''. Muutokset ovat olleet pienempiä kuin oli odotettu. Sivistyneistö on jälleen osoittanut heikkoutensa ja omaksunut henkiseksi asenteeksi jääräpäisen riippumisen kiinni vanhassa. Kuitenkin on päästävä eteenpäin — vaikka ''tuuman verran vaan''. ''Jos Suomelle jotakin on toivottava, niin on toivottava ennen muuta suuria valtiomiehiä, suuria kriitikoita.''

Siinä ovat pääajatukset Matti Kurjensaaren kansallisesta itsetilityksestä, joka on suoritettu sisältä käsin ja itse myötäeläen, mutta josta samalla ovat kasvaneet kannanotot puolesta ja vastaan. Kurjensaaren teos on osoitus siitä, että myös vapaamielisellä kulttuurikritiikillä, einoleinolaisella perinteellä, on vielä panoksensa annettavana. Soisi sen saavuttavan runsasta vastakaikua, ja nimenomaan sivistyneistön keskuudessa.

Vapaa Sana 7.11.1948
Nimimerkki RP:n kulttuurisivulla julkaistu arvostelu. (Matti Kurjensaari: Taistelu huomispäivästä. Tammi 1948.)

1949

Taistelujuhla

Sata vuota tulee tänään kuluneeksi siitä, kun Elias Lönnrot allekirjoitti Kalevalan toisen, täydellisen laitoksen alkulauseen, so. Uuden Kalevalan valmistumisesta.

Uuden Kalevalan 100-vuotisjuhlia vietettiin maassamme virallisesti jo puolitoista kuukautta sitten, perinnäisen Kalevala-päivän, helmikuun 28:n yhteydessä, joka taas on 1835 valmistuneen ns. Vanhan Kalevalan vuosipäivä. Mikään historiallinen pedanttisuus ei kuitenkaan ole syynä siihen, että Suomen Kansan Demokraattinen Liitto nyt vasta, niin lähellä satavuotispäivää kuin poliisimääräykset antavat myöten, juhlii Uuden Kalevalan satavuotispäivää. Syyt ovat toki painavammat.

Ensiksikin: niin selvästi kuin Elias Lönnrot itse tajusikin Kalevalan perustana olevan kansanrunouden todella olleen kansan runoutta, kansan kollektiiviluomusta kansaa itseään varten, on myöhempi kansanrunoudentutkimus, varsinkin itsenäisyysajalla, pyrkinyt kehittämään teoriaa, joka tosin rakentuu pelkille olettamuksille, mutta jonka poliittinen ja kulttuuripoliittinen tarkoitus on sitä selvempi: että kalevalainen kansanrunous olisi syntynyt jo varhaiskeskiajalla, viikinkiajalla, ja olisi ammattilaulajain laulamaa hovirunoutta. Karjalaisten runonlaulajain osuus jäisi täten vain säilyttäväksi, kansa itse syrjäytettäisiin luomistyöstä, joka on melkein vailla vertaa maailmankulttuurissa. Tässä paljastuu Suomen itsenäisyysajan tieteen epädemokraattinen, kansanvastainen henki.

Toiseksi: niin itsestään selvänä kuin Elias Lönnrot piti sitä, että kalevalainen kansanrunous oli syntynyt siellä, mistä hän ja hänen työtoverinsa sen suurimman ja arvokkaimman osan olivat keränneetkin, Vienan-Karjalassa, on myöhempi kansanrunoudentutkimus, varsinkin itsenäisyysajalla, omaksunut teorian, jonka mukaan tämä runous olisikin syntynyt länsi-Suomessa, josta se vasta kristinuskon tieltä vähitellen olisi siirtynyt Karjalan rauhoitettuihin korpiin. Tämä teoria, joka yleensä esiintyy elimellisessä yhteydessä edelliseen, on luonteeltaan yhtä moninkertaisesti hypoteettinen ja yhtä poliittisesti tarkoitusperäinen: siinä paljastuu itsenäisyysajan tieteen kansalliskiihkoinen, Neuvostoliittoa vastaan vihamielinen suuntaus. Tämän hengen edustajille on ollut sietämätön se ajatus, että kansanrunous, jolle koko kansallista kulttuuriamme valtavasti hedelmöittänyt kansalliseepos rakentuu, olisi pääosaltaan syntynyt nykyisen Karjalais-Suomalaisen neuvostotasavallan alueella, nykyisen sosialistisen karjalaisheimon laulamana. Ja jolleivat tosiasiat sopeudu teorioihin, sen pahempi tosiasioille!

Viime vuosina on suomalainen kansanrunoudentutkija tri Väinö *Kaukonen* asettanut tieteellisen tarkistuksen alaiseksi koko sen tieteen nimessä kehitetyn suursuomalaisen myytin, jota Kaarle Krohn, Jalmari Jaakkola, Uno Harva, Martti Haavio ym. länsisuomalaisen koulukunnan edustajat ovat Lönnrotin Kalevalan pohjalla rakennelleet, ja suorittanut täten työn, joka on verrattavissa Thomas Masarykin maineikkaaseen raivaustyöhön tšekkien kansallisessa perinteessä. Uuden Kalevalan sa-

Raoul Palmgren puhumassa Uuden Kalevalan 100-vuotisjuhlassa 1949.

tavuotispäiväksi on taas O.V. *Kuusinen* julkaissut uuden Kalevalalaitoksen, jolla tämä eepos pyritään tuomaan aikaa ja kansaa lähelle ja jonka laajassa esipuheessa länsisuomalaisen koulukunnan teorianrakentelu asetetaan armottoman kritiikin alaiseksi ja samalla esitetään dialektisen materialismin pohjalla kansanrunouden synnystä ja syntymisajasta tulkinta, joka on perustaa luova koko vastaiselle sosiologisesti suuntautuneelle kansanrunoudentutkimukselle; tähän Kuusisen luovaan tekoon on Neuvosto-Karjalassa ja yleensä Neuvostoliitossa lisäksi yhtynyt kansalliseepoksemme ainutlaatuinen juhliminen.

On nyt kysyttävä, miten virallinen suomalainen tiede ja julkinen suomalainen mielipide ovat asennoituneet näihin käänteentekeviin tapauksiin kansanrunoudentutkimuksen alalla. Onko niitä tervehditty ilolla tai asetettu ne edes asiallisen tarkastelun alaiseksi? Onko pyritty hedelmöittämään kansanrunoudentutkimusta yhteistyöllä yli rajojen? Ei, uskollisena perinteilleen on vanhoillinen hengensuunta jatkanut eristäytymistään ja pyrkinyt vaikenemalla tappamaan itselleen epämieluisat mielipiteet. Uuden Kalevalan viralliset satavuotisjuhlat vietettiin läntisen suuntauksen merkeissä, juhlapuheissa ja -kirjoituksissa vaiettiin tri Kaukosen nimestäkin ja kaikki mitä O.V. Kuusisen suurtyölle omistettiin, oli muutamia typeriä nälväisyjä sanomalehtien pakinoissa. Loistossaan esiintyi se suomettarelainen henki, jota Eino Leino kerran vaati murskattavaksi.

Kun siis Suomen Kansan Demokraattinen Liitto huomenna Messuhallissa juhlii Uutta Kalevalaa, se on oleva taistelujuhla, jossa kohotetaan esiin se, mikä virallisista Kalevala-juhlista syrjäytettiin: Kalevala kansan eepoksena, kansan luovana hengensaavutuksena, karjalaisen ja suomalaisen kansan yhteisenä omaisuutena, Suomen ja Neuvostoliiton yhdistäjänä. Jokaista valistunutta työläistä, jokaista kulttuurivastuuntuntoista kansalaista kutsuu tämä taistelujuhla.

Vapaa Sana 17.4.1949
Nimimerkki RP:n kulttuurisivunartikkeli.

Agnes von Krusenstjernaa suomeksi

On kuvaavaa, että kun aikanaan Ibsenin — ja myös Strindbergin — tuotanto siirrettiin suomenkielelle varsin nopeasti sen ilmestymisen jälkeen, niin Agnes von Krusenstjerna, maailmansotien aikakauden suurin hahmo Ruotsin kirjallisuudessa, on saanut odottaa kääntämistä aina tähän vuoteen asti; siinä käännöstoiminnassa, jolla sodan jälkeen on täytetty edellisten vuosikymmenien aukkoa modernin maailmankirjallisuuden kohdalla, on Krusenstjerna jäänyt likipitäen viimeiseksi.

Tony-kirjat, joista nyt kaksi ensimmäistä — Tonyn kasvuvuodet ja Tonyn oppivuodet — on yhtenä, lähes 700 sivuisena ilmestynyt suomenkielellä, muodostavat käänteen Agnes von Krusenstjernan tuotannossa ja samalla ensimmäisen hänen kolmesta suuresta pääteoksestaan; kaksi muuta ovat 30-luvulla ilmestyneet 7-osainen Fröknarna von Pahlen-sarja ja 3-osainen Fattigadel. Agnes von Krusenstjerna kuului ruotsalaiseen ylhäisaateliin ja oli upseerintytär, jonka lapsuus tässä ympäristössä oli kaikkea muuta kuin onnellinen. Hänen varhaistuotantonsa ei tästä paljonkaan kerro eikä se myöskään puhu demonista, paljastajasta ja taistelijasta, joka kirjailijassa myöhemmin heräsi; se käsittää sarjan sujuvasti kirjoitettuja, mutta varsin pinnallisia ja harmittomia tyttöromaaneja. Syksyllä 1918 purkautui kuitenkin sukurasitus, joka tähän saakka oli ollut piilevänä: Agnes von Krusenstjerna joutui Solnan mielisairaalaan, josta vapautui vasta seuraavana keväänä. Vuonna 1920 hän matkusti Englantiin toipumaan, mutta sairastui siellä uudelleen joutuen jälleen viettämään kuukausia eräässä Göteborgin sairaalassa. Nämä kriisivuodet muodostuivat käänteentekeviksi. ''Nyt työnnän lapioni maahan ja alan työskennellä. Tahdon tutkia ja oppia, kuinka muut ovat kärsineet ja saavuttaneet elämässään totuuden'', Agnes von Krusenstjerna oli kirjoittanut jo 1918. ''Olen saanut tarpeekseni ylhäisaatelista, jumalanpelosta ja siveellisyydestä'', hän kirjoitti 1920, ja eräässä toisessa yhteydessä: ''Päätös, jonka nyt yksin olen tehnyt ilman ulkonaisia vaikutteita, on Elämän kanssa tehty sopimus, jota minun ei tarvitse allekirjoittaa pikkusormeni verellä ymmärtääkseni, että sopimus henkisessä mielessä on allekirjoitettu punaisimmalla sydänverellä.''

''Minun kynässäni on verta'': tällä motolla Agnes von Krusenstjerna varustaa erään myöhemmän teoksistaan, ja hänen elämänpalvonnassaan, hän sukupuolisuuden korostuksessaan on todella jotain demonista, hänen tuotantonsa itsetilityksessä oman kärsimyksen sydänveri. ''Näin aikani tavat, ja kirjoitin nämä kirjat'': näillä Rousseaun hiljaisenylpeillä sanoilla Krusenstjerna varustaa erään toisen teoksensa, ja hänen myöhempi tuotantonsa sisältää todellakin erään yhteiskuntaluokan, ruotsalaisen aatelin, tavoista paljastavan kronikan, jonka veroista armottomuudessa tuskin ruotsalaisessa kirjallisuudessa on sitten Strindbergin esiintynyt. Suuren elämänkuvaajan, rohkean yhteiskuntapaljastajan herääminen Krusenstjernassa ei kuitenkaan ollut yksistään hänen omien kärsimystensä satoa; yhtä ratkaiseva vaikutus

oli tutustumisella David Sprengeliin, hienoon ja terävään kulttuurikriitikkoon, josta 1922 tuli Agnes von Krusenstjernan puoliso. Eräät tutkijat ovat osoittaneet, että Sprengelin osuus koko Krusenstjernan myöhäistuotantoon on ollut tavaton.

Tony-kirjojen ensimmäinen osa, ''Tonyn kasvuvuodet'', hahmoittui ja syntyi 20-luvun alkuvuosina ja ilmestyi 1922, toinen osa ''Tonyn oppivuodet'' ja kolmas osa ''Tonyn viimeiset oppivuodet'' saivat hahmoituksensa Ranskan-matkalla 1922—26. Näiden teosten itsetilityksellinen luonne on ilmeinen: kun Agnes von Krusenstjerna aloittaa romaaninsa toisen luvun noilla kohtalontuntuisilla sanoilla: ''Nimeni on Tony Hastfehr, äitini on Ruthveneja'', kertoo hän itsestään ja omasta sukurasituksestaan. Romaani vie meidät norrlantilaiseen garnisonikaupunkiin, jollaisessa — tarkemmin sanoen Gävlessä — myös everstintytär Agnes von Krusenstjerna lapsuutensa ja nuoruutensa vietti. Myös Tonyn isä on upseeri, joskin vakinaisesta palveluksesta luopunut, ja perhe viettää kaupunkitalossaan varsin eristynyttä elämää, vain aatelisen sotilas- ja byrokraatti-sukupiirin kanssa seurustellen: Tonyn kaunis äiti on pian tyttären syntymän jälkeen vajonnut mielipuolisuuden yöhön; häntä hoidetaan kotona, mutta hänen silmissään on ikuinen tyhjyys.

Pieni Tony etsii korvausta isästään, aina loistavasta, hyväntuulisesta ja satuja kertovasta Pa'sta, joka hellävaroin ohjaa tyttärensä ymmärtämään äidin kohtaloa ja suvun kirousta. Elämän ja maailman vähittäinen avautuminen Tonylle saa kiehtovan ja syvästi eletyn kuvauksen. Yksinäisen ja haavemielisen tytön elämään tulee enemmän vaihtelua, kun hän aloittaa koulunsa, saa ensimmäiset ystävättärensä ja kokee ensimmäiset lapselliset ihastumisensa. Mielenkiintoa herättää varsinkin Maud Borck, Tonyn ystävätär keskiluokilla, kiihkeä, romanttinen hahmo, jonka taipumukset johtavat perverssiin suuntaan; hänen, kuten yleensä sairaitten ja ''pahojen'' ihmisten, kuvauksessa kirjailijatar osoittaa suurimman voimansa. Toinen eroottinen järkytys on Tonylle isänsä ja kauniin upseerinrouvan rakkaussuhteen paljastuminen: traagisessa rakkaudessaan äitiin ja isäänsä kohtaan tuntemassaan jumaloinnissa Tonyn on vaikea sitä ymmärtää. Ensimmäinen kirja päättyy äidin kuolemaan; Tony on silloin 17-vuotias ja joutuu vaikeaan uskonnolliseen kriisiin: lapsuudenusko horjuu.

''Tonyn kasvuvuodet'' on ennenkaikkea nuoren tytön kehityksen ja eroottisen heräämisen kuvausta; toisaalta se kuvaa sukurasituksen hidasta vaikutusta hänessä. Mutta se ei ole myöskään vailla sosiaalista panosta, tuota yläluokan paljastusta, joka sittemmin tulee niin keskeiseksi Krusenstjernan tuotannossa. Osittain paljastus tapahtuu suoranaisena tapain- ja ihmiskuvauksena, toisaalta repliikkeinä. Kyyninen Clacs Rosencrantz sanoo:

''Ja missä olen ollutkin, olen kokenut saman kirotun epämiellyttävyyden tunteen kohdattuani miehiä ja naisia, jotka eivät kuulu omaan yhteiskuntaluokkaani. Siksi, että olen ollut väsynyt ja he elinvoimaisia. Siksi, että nuo ihmiset punaista voimakasta verta uhkuvine ruumiineen katsovat huomispäivään, jolloin olut jälleen on kuohuva laseissa ja leipä paistuva uunissa kauniin ruskeaksi. Mutta meille vanhoille aatelissuvuille ei ole olemassa mitään tuollaista huomispäivää, jota toisenlaiset ihmiset kaipaavat luultavasti vain ilosta saada jälleen tuntea itsensä nälkäisiksi. Esi-isämme suorittivat urotekoja ja voittivat taisteluissa, mutta me — useimmilla meistä ei ole edes senvertaa lihaksia, että saisimme ne tuntumaan koukistaessamme käsivarttamme! Sukulaisavioliittojen kautta olemme lopulta tulleet kaikki toisemme sukulaisiksi — — — Useimmat ajattelevat vain kaikenlaisia mitättömyyksiä, eivätkä jaksa kohdistaa harrastuksiaan muuhun kuin joutavuuksiin ja turhuuksiin. Ja kuitenkin on niitäkin, joilla on sekä älyä, tahdonvoimaa että päämäärä, mihin pyrkivät. Mutta heillä pettävät melkein aina hermot. On kuin voimat lamautuisivat juuri silloin, kun ne pitäisi jännittää äärimmilleen. Heillä ei ole minkäänlaisia edellytyksiä selviytyä elämässä.''

Tony-sarjan toinen osa ''Tonyn oppivuodet'' käsittää vain parin vuoden ajan, mutta ne ovat murrosvuosia,jotka johtavat Tonyn ensi kerran mielisairaalan porttien sisäpuolelle. Äidin kuoleman jälkeen on perhe muuttanut Tukholmaan, ja siellä joudumme Tonyn kehitystä seuratessamme tutustumaan uusiin ympäristöihin. Siellä on kreivitär Mirjam Meijerhjelmin, os. Ruthven, loistelias, teeskentelevä, tyhjänpäiväinen salonki, johon pahanilmanlintuna aika-ajoin ilmaantuu salaperäinen, rappiolle joutunut, mutta muuta sukua tarkkanäköisempi Magnus Ruthven. Uskonnollisessa kriisissään Tony joutuu myös herttuapari Teofilin vapaakirkolliseen piiriin todetakseen siellä lapsenuskonsa lopullisesti romahtaneen. Yläluokkalaisnuorison tanssikerhossa, josta Tony tämän jälkeen kreivitär Mirjamin painostuksesta etsii viihdytystä, häijy Henriette Sooth pyrkii myrkyttämään hänen elämänsä ja edistää siten romahduksen tuloa. Koko elämänpiiri on luonnoton ja sairas.

''Me vanhojen sukujen jälkeläiset tunnemme voimakkaammin kuin muut oman minämme elävän! Niin kuin hysteerikot, jotka kuvittelevat nuppineulan piston miltei näkymättömän haavan aiheuttavan ruumiissaan kuolettavaa tuskaa, puserramme me omasta pienestä elämästämme niin paljon keskitettyä kauhua ja riemua, että se riittäisi miljoonille. Niin kuin hysteerikot... me *olemme* hysteerisiä.''

Rauhaa ja tasapainoa Tony löytää Herbert Holstissa, nuoressa, älykkäässä muusikossa, johon luulee myös vakavasti rakastuneensa, kunnes ensimmäisen maailmansodan aattokesänä kokee ensimmäisen huumaavan intohimon kohdatessaan Frank Macleanin. Mitään ei tapahdu, kohta Frank matkustaa kotimaahansa, mutta tämä tapaaminen herättää Tonyssa naisen ja saa hänet yön hetkinä kirjoittamaan paperille sanan ''Aistillisuus'':

''Olin riisuttu, alaston, paljastettu, enkä hävennyt. Tuntui kuin minut olisi vallannut päihtymys, polte, joka esti minua palelemasta, kuin viattomuudentäyteys, joka esti minua häpeämästä. Tunsin äkkiä kasvavani, puhkeavani kukkaan. Olin nainen, enkä ollut tietänyt sitä. Värisevin käsin sivelin ruumistani. Nainen! Sitä todisti rintojeni hieno pyöreys, lantioiden kaaret, jotka sulkeutuivat kuin kätkien sisäänsä värisevän maljan. Minun osani oli ottaa vastaan, hellästi ja täydellisesti, kaikki jäsenenihän avautuivat kuin sulkeakseen syleilyynsä rakkauden. Suojattomina, avuttomina! Turvattomuudestaan iloiten!''

Näissä sanoissa huipentuu Krusenstjernan elämänpalvonta, jonka hän teokseensa liittämissään kommentaareissa ilmaisee tehtävänä: ''Erotiikan on hehkuttava kautta koko kirjan kuin tummanpunainen kukka.'' Hän ei turhaan ole Freudin ja Lawrencen aikalainen, vaikkei tiettävästi olekaan näiltä saanut suoranaisia vaikutteita. Mutta jos hän onkin erotiikan, aistillisuuden, *alastoman elämän* suuri julistaja Ruotsin kirjallisuudessa, niin tuskin kukaan on siinä myöskään kuvannut erotiikan kironalaisuutta niin väkevästi kuin hän. Tony etsii pelastusta Herbert Holstista, viileästä kaunosielusta, mutta ei sitä saa; Frankin kuva vainoaa häntä, hän joutuu eroottisen hysterian valtaan, on näkevinään Frankin, puhuu hänen äänellään, muuttuu häneksi! Hyväsydäminen, ritarillinen Herbert ei voi häntä pelastaa; näin hän kirjan lopulla ensimmäisen kerran joutuu tutustumaan siihen ''Keisarin hotel-

liin'', mielisairaalaan, jolle sarjan viimeinen osa melkein kokonaan on omistettu. — ''Tonyn oppivuodet'' päättyy satiiriseen kuvaukseen saksalaismielisestä sotainnostuksesta, joka 1914 täytti Ruotsin korkea-aatelin.

On hartaasti toivottava, että kustantaja huolehtii myös Tony-sarjan kolmannen osan, jossa — aiheen kammottavuudesta huolimatta — kirjailijan kuvausvoima kuitenkin huipentuu, siirtämisestä suomenkielelle. Ja toivottavaa olisi edelleen, että myöhemmin saisimme kielellemme myös Fröknarna von Pahlen-sarjan valtavan ajankuvauksen, tapainkronikan, erotiikan jättiläisdokumentin, sekä Fattigadel-sarjan, jossa Agnes von Krusenstjernan ihmis- ja tapainkuvaus objektivisoituu ja saavuttaa huippunsa ennen kirjailijan 1939 tapahtunutta kuolemaa.

Vapaa Sana 14.8.1949

Nimimerkki RP:n kirja-arvostelu. (Agnes von Krusenstjerna: ''Tonyn kasvu- ja oppivuodet''. Suom. Kirsti Kariniemi. Kustannustalo 1949.) K:n muuta kirjamuotoista tuotantoa ei ole suomennettu.

Nyt taistellaan perusoikeuksista

Kun maamme demokraattiset kansalaispiirit toukokuun 1948 sisäministerikriisin aikana vastasivat taantumuksen koko sodanjälkeiseen sisä- ja ulkopoliittiseen suuntaukseen kohdistamaan hyökkäykseen yleisellä mielenosoitus- ja lakkovyöryllä, kysymyksessä oli poliittinen liikehtiminen: sisäministerin paikka ei saanut joutua taantumuksen käsiin. Silti yhtyivät lakkoliikkeeseen myös laajat poliittisesti järjestäytymättömät ammatillisen liikkeen piirit. Käsitettiin, että myös työtätekevän kansan aineelliset elinedut olivat kysymyksessä.

Kun Kemin työläiset viime heinäkuussa ja nyt viime päivinä joukko hallituksesta ja kapitalisteista riippumattomia ammattiliittoja on lähtenyt lakkotaistelun tielle, ovat syyt olleet taloudelliset: työnantajain palkanalennuspyrkimykset on torjuttava, hintakehityksen vuoksi yhä ahtaammalle joutuneelle työväenluokalle turvattava osuus kasvaneesta kansantulosta. Sosialistisen ja kommunistisen työläisten rinnalla on myös runsaasti sosialidemokraattisia ja puolueettomia työläisiä lakoissa mukana. Nämä tosiasiat eivät ole estäneet lakonmurtajalehdistöä jälleen leimaamasta lakkoliikkeitä poliittisiksi, pelkiksi kommunistisiksi vallankaappausyrityksiksi. On jälleen tultu siihen, että jokainen liike työtätekevän kansan elinehtojen parantamiseksi leimataan kommunistiseksi.

On tietysti niin, että kuten poliittinen lakkoliike — vrt. edellä — saattaa samalla koskea työläisten taloudellisia elinetuja, samoin myös taloudellinen lakko saattaa olla vaikutuksiltaan poliittinen, koskea työläisten poliittisia oikeuksia. Siinä mielessä ovat SKDL ja SKP antaneet periaatteellisen tukensa nyt käynnissä oleville lakkoliikkeille, kuten kaikille oikeutetuille lakoille. Mutta suoranaisesti tapahtumain kulkuun työtätekeväin poliittiset järjestöt ovat tarttuneet vasta silloin, kun lakkotaistelu on saanut myös ensiluokkaisen poliittisen luonteen. Ja ensiluokkaisen luonteen on lakkotaistelu saanut nyt, kun hallitus lakkolaisiin kohdistamillaan voimatoimenpiteillä ja kansalaisten perustuslaillisiin oikeuksiin kohdistamillaan hyökkäyksillä on saattanut asian kokonaan uuteen vaiheeseen.

Vai eikö lakkotaistelu ole muodostunut poliittiseksi, kun sisäministerin rikkureitten turvaksi lähettämä poliisiosasto avaa tulen lakkomielenosoittajia vastaan surmaten yhden, sähköasentaja Felix Pietilän, ja haavoittaen kymmenkunta muuta, heidän joukossaan tapahtumia seuraava lehtimies, Kansan Tahdon toimittaja Kullervo Kaukonen?

Eikö lakkotaistelu ole muodostunut poliittiseksi, kun poliisit pidättävät Kemiin matkalla olevan SKDL:n Kaakamon osaston puheenjohtajan Mauno Viitaniemen ja pakottavat hänet pahoinpideltynä kääntymään takaisin?

Eikö lakkotaistelu ole muodostunut poliittiseksi, kun poliisi pidättää parikymmentä työväen luottamushenkilöä, heidän joukossaan Kemin kaupunginvaltuuston puheenjohtaja Antero Heikkilä, saman kaupunginvaltuuston jäsen ja SKDL:n La-

pin piiritoimikunnan jäsen Hannes Pulkka, paperityöväen luottamusmies Väinö Raati sekä metsä- ja uittotyöväenliiton järjestäjä Mäkinen?

Eikö lakkotaistelu ole muodostunut poliittiseksi, kun konepistoolimiehet tunkeutuvat SKDL:n ja SKP:n Kemissä sijaitseviin piiritoimistoihin, vetoavat valtuuksia tiedusteltaessa konepistooleihinsa — ''tässä meillä on valtuudet!'' — ja suorittavat tarkastuksia ja takavarikointeja jopa toimistohenkilökunnan poissaollessa?

Eikö lakkotaistelu ole muodostunut poliittiseksi, kun Kemin kaupunki julistetaan poikkeustilaan, perustuslain takaama kokoontumisvapaus kumotaan — ei vain lakkolaisilta, vaan yleensäkin! — ja kaupunki jätetään poliisi- ja sotilasvallan mielivaltaan?

Eikö lakkotaistelu saa ulkopoliittistakin väriä, kun SN-Seuran elokuva-auto takavarikoidaan ja saman seuran jäsenkortti selitetään raskauttavaksi asianhaaraksi?

Kyllä, työläisten taloudellinen puolustustaistelu on laajentunut poliittiseksi taisteluksi, *taisteluksi työtätekevien perustuslaillisten oikeuksien puolesta.* Mutta siihen eivät ole johtaneet SKDL tai SKP, vaan hallitus ja sen takana olevat suurpääomanpiirit.

Työväen perustuslaillisista oikeuksista ei taistella nyt ensi kertaa: muistettakoon vuodet 1930 tai 1940! Kummallakin kerralla julistettiin taantumuksen taholla taistelun koskevan vain kommunistista puoluetta, mutta tosiasiassa oli kysymys koko työväenliikkeestä, demokratian viimeisistä jätteistäkin. Ja enemmänkin: kummallakin kerralla oli kysymys myös sodanvalmistelusta Neuvostoliittoa vastaan. Sillä sotaan Neuvostoliittoa vastaan ei voida ryhtyä niin kauan kun demokratiaa on olemassa, ja demokratiaa ei voida hävittää niin kauan kuin kommunistinen puolue on taistelemassa sen puolesta. Ja kääntäen: kommunistista liikettä ei voida diskriminoida tekemättä tyhjäksi demokratiaa ja ottamatta taisteluasennetta myös sosialismin maata, Neuvostoliittoa vastaan. Tässä on nykyinen tilanne koko vakavuudessaan.

SKDL:n ja SKP:n taholta on nyt vedottu tasavallan presidenttiin ja samalla on arvovaltainen valtuuskunta lähetetty tutustumaan todelliseen tilanteeseen Kemissä; samaan aikaan on SN-Seuran puheenjohtaja matkustanut ottamaan selvää seuraa vastaan kohdistuneista poliisitoimenpiteistä. Uhkapelipolitiikallaan on nykyinen hallitus johtanut tilanteen sisä- ja ulkopoliittiseen umpikujaan, josta ulospääsynä voi olla vain — kuten Hakaniemen eilisen suurkokouksen julkilausumassa vaaditaan — sisäministerin erottaminen ja vastuuseensaattaminen, pidätettyjen vapauttaminen ja perustuslaillisten olojen viipymättä palauttaminen Kemissä.

Vapaa Sana 20.8.1949

Signeeraamaton pääkirjoitus, aiheena mielipidettä kuohuttaneet Kemin lakkotapahtumat, joita sitten käsitellään lehden pääkirjoituksessa yhä uudelleen. Yleiskuvauksen Kemin tapahtumasarjasta sisältää Kerttu Murron (Kauniskankaan) ja Kullervo Kaukosen kirja ''Oikeus konepistoolin piipussa'' (KK 1950).

Atomipommi

Viime perjantaina — samaan aikaan, kun USA:n senaatti hyväksyi länsieurooppalaisille satelliiteilleen 1.314 milj. dollarin supistetun aseavun ja Neuvostoliiton ulkoministeri Vyshinski YK:n yleiskokouksessa ehdotti Neuvostoliiton, Yhdysvaltain, Kiinan, Englannin ja Ranskan yhteistä sopimusta maailmanrauhan turvaamiseksi — ilmoittivat Yhdysvaltain presidentti Truman ja Englannin pääministeri Attlee yhdenmukaisesti, että Neuvostoliitossa on räjäytetty atomipommi, atomipommi ei ole enää Yhdysvaltain monopoli.

Uutinen on lännen kapitalistilehdistössä lavastettu jättiläissensaationa, eikä ole epäilystä siitä, että sosialisminkauhuiset ainekset, jotka ovat rakentaneet elämänuskonsa ja politiikkansa Yhdysvaltain atomipommimonopoliin, tuntevat maan keinuvan jalkainsa alla. Tuskin muistetaan, että ulkoministeri Molotov jo vallankumouksen vuosipäivänä 1947 ilmoitti, että atomipommi ei ole enää Yhdysvaltain salaisuus, so. että myös Neuvostoliitto sen tuntee. Englantilainen atomitutkija prof. Olifant riensi silloin selittämään, että atomisalaisuuden tunteminen ei vielä merkitse, että atomipommia voitaisiin valmistaa tai vielä vähemmän sillä kokeilla, ja häntä säestivät sotaprogandistit Atlantin tällä ja tuolla puolen. Viime heinäkuussa julkaisi ranskalainen viikkolehti Samedi Soir uutisen atomipommin räjäyttämisestä Siperiassa — tarkemmin sanoen Kaspian takana — saman kuun 10 pnä; myös se pyrittiin läntisessä propagandassa leimaamaan pelkäksi sensaatioksi. Nyt on länsivaltain korkeimman poliittisen johdon täytynyt myöntää se, mitä enää ei voitu salata. Myytti Atlantin liiton ratkaisevasta atomipommimonopolista on romahtanut. Atlantin liiton sotasuunnitelma, jonka ytimenä oli amerikkalaisten strateginen kaukopommitus atomipommeilla, on menettänyt kauhulumouksensa. Ei ihme, että presidentti Truman nyt puhuu atomiaseen kansainvälisen valvonnan välttämättömyydestä ja että kongressin atomienergiakomitean puheenjohtaja MacMahon on suositellut Trumanin ja Stalinin kohtaamista — Moskovassa. Taloudellista paniikkia on seurannut sotilaallinen ja poliittinen.

Yhdysvalloille on atomimonopoli — ja yleensä salainen tuhoamisase — merkinnyt ainoata keinoa selvitä maailmanvaltakamppailussaan. Neuvostoliitolle atomipommin merkitys on toisarvoinen, se on pelkkä puolustusase; sen ''salainen ase'' nro 1 on sosialismi, jonka teho ei vähene sen kautta, että sen toisetkin ''keksivät''. Neuvostoliitto on kerran toisensa jälkeen — viimeksi YK:n yleiskokouksessa vuosi sitten — ehdottanut atomiaseen kieltämistä ja kansainvälisen elimen perustamista tämän kiellon noudattamista valvomaan. Tämä ehdotus voidaan nyt ottaa esille uudelleen; kenties sen vastaanotto on hiukan suopeampi kuin tähän saakka. Tunnustus atomipommin räjäyttämisestä Neuvostoliitossa voi merkitä atomisodan vaaran poistumista — kenties kolmannen maailmansodan vaaran yleensäkin.

Vapaa Sana 25.9.1949

Signeeraamaton pääkirjoitus. — Kts. aikaisemmat samaa aihetta käsittelevät artikkelit 8.8.1945 ja 9.11.1947 Vapaassa Sanassa.

Vähemmistöhallitus teoriassa ja käytännössä

Tämän väittelytilaisuuden arvoisien järjestäjien ilmoituksen mukaan keskustelun aiheena on vähemmistöhallitus sekä teoriassa että käytännössä. Arvaan, että ainakin joku neljästä alustajasta on ottanut vaivakseen pöyhiä valtio-opillista kirjallisuutta vähemmistöhallituksen osuudesta parlamentarismin teoriassa, joten jo siitäkin syystä aion kuitata asian tämän puolen lyhyellä. Mutta on toinenkin syy: kysymys vähemmistöhallituksesta ei ole nähdäkseni teoreettisesti lainkaan niin monimutkainen, että se ansaitsisi hiuksiahalkovaa valtio-opillista teoriointia. *Sosiologiselta* kannalta katsoen on hallitus kapitalistisen luokkavaltion vallitessa yleensä aina vähemmistöhallitus: kapitalistis-porvarillisen vähemmistön hallitus kansan työtätekevää enemmistöä vastaan; poikkeuksen tekevät vain eräät ylimenotilanteet, joissa työväenluokka jo on saanut otteen valtiovaltaan joko keskittäen vallan kokonaan itselleen — kuten kansandemokratioissa — tai sen jälleen menettäen — kuten Suomessa tai Ranskassa. Toiselta puolen: puhtaasti *parlamentaariselle* pohjalle siirrettynä kysymys niinikään on yksinkertaisempi kuin teoreettinen hiustenhalkominen näyttää edellyttävän. Todellista vähemmistöhallitusta ei tällä pohjalla arvioiden käytännöllisesti katsoen näytä olevan olemassa: joko parlamentaarisen vähemmistön muodostama hallitus mukauttaa ohjelmansa ja politiikkansa sellaiseksi, että se saa taakseen parlamentaarisen enemmistön — tai se on tuomittu kaatumaan.

En halua tuhlata suppeata aikaani edellisen teesini perustelemiseen: antimarxilaisista — jollaisia kolme muuta alustajaa täällä ovat — se luonnollisesti vaikuttaa yhtä mielettömältä kuin se marxilaiselle on täysin selvä. Tyydyn vain huomauttamaan, että suuren osan äänioikeutettuja jäädessä ns. länsimaissa säännöllisesti äänioikeuttaan käyttämättä voittavalla puolueella tai voittavilla puolueilla useimmiten on takanaan äänioikeutettujen vähemmistö. Käsissään olevilla propagandaresursseilla rahapuolueet lisäksi voivat ratkaisevasti vaikuttaa äänioikeutettujen asennoitumiseen. Ja lopuksi: hallituksen enemmistö- tai vähemmistöluonnetta arvioitaessa ei voida ottaa huomioon vain sen numerollista kannatusta vaan myös sen poliittinen suunta: keiden puolesta, keitä vastaan? En siis puutu asiain tähän puoleen tässä sen pitemmälti. Sensijaan haluan lausua muutaman sanan toisen teesini perustelemiseksi.

Kaksi ''vähemmistöhallituksen'' tyyppiä

Ns. parlamentaarisia vähemmistöhallituksia meillä Suomessa on esiintynyt kahta tyyppiä. Ensimmäistä edustaa Väinö *Tannerin* sosialidemokraattinen hallitus 1926—27, puhdas puoluehallitus, kuten muistetaan. Määrätyissä yhteiskunnallisissa ja taloudellisissa kysymyksissä se saattoi nojautua myös työväen vasemmistoryhmän tukeen, mutta senkin kanssa varsinainen hallituspuolue olisi ollut eduskunnallisena vähemmistönä. Omaan puolueohjelmaansa rakentuvalla hallitusohjelmalla Tannerin hallitus ei olisi siten voinut pysyä päivääkään pystyssä. Se oli kuitenkin vallassa noin vuoden ja tämä oli mahdollista vain siten, että se esitti erittäin ylimalkaisen, porvarillis-reformatorisen ohjelman, jota myös keskustapuolueet saattoivat kannattaa, ja että se — ennenkaikkea — ajoi politiikkaa, jonka porvaristo saattoi hyväksyä. Kun hallitus vihdoin — taktillisista syistä — budjettiesityksessään esitti tullien alentamista, mihin porvaristo ei ollut valmis, se kaatui heti.

Muodollisesti yhden puolueen vähemmistöhallituksena Tannerin hallitus tosiasiallisesti oli sosdem-keskustalainen hallitus, parlamentaarinen enemmistöhallitus. Vähemmistöhallitus se sensijaan oli sosiologisesti katsoen, kapitalistisen vähemmistön hallitus kansan työtätekevää enemmistöä vastaan.

Toista muodollista parlamentaarisen vähemmistöhallituksen tyyppiä edustaa vv. 1932—36 vallassa ollut *Kivimäen* hallitus. Muodollisesti se nojautui vain pikkuriikkiseen edistyspuolueeseen, mutta samalla siinä oli ''ammattiministereinä'' — kuten termi kuului — epävirallisia edustajia myös toisista porvarillisista puolueista; tämä ''ottopoikasysteemi'' on ollut eräs taantumuksen paljon käyttämiä menetelmiä. ''Ammattiministeriensä'' kautta oli Kivimäen hallituksella IKL:ää lukuunottamatta kaikkien porvarillisten puolueitten tuki, kun se poikkeuslainsäädännöllään ''laillista tietä'' toteutti Lapuanliikkeen kommunismin ja demokratian vastaista ohjelmaa. Tosiasiassa sillä oli siten — politiikkansa ansiosta — takanaan eduskunnan enemmistö, mutta lisäksi on otettava huomioon, että myös Tannerin johtaman sosdem. ryhmän ''lojaali oppositio'' oli laadultaan niin lojaalia, että se tosiasiallisesti merkitsi Kivimäen taantumuspolitiikan tukemista.

Muodollisesti parlamentaarinen vähemmistöhallitus olikin siten tosiasiallisesti parlamentaarinen enemmistöhallitus, kun se taas sosiologisesti oli vähemmistöhallitus, kapitalistisen vähemmistön hallitus työtätekevää enemmistöä vastaan.

Muutta menkäämme vihdoin siihen muodolliseen parlamentaariseen vähemmistöhallitukseen, jossa meidän kaikkien ajatukset kuitenkin askartelevat, nykyiseen ns. *Fagerholmin* hallitukseen. Muodollisena vähemmistöhallituksena se edustaa samaa tyyppiä kuin em. Tannerin hallitus. Sekin on yhden puolueen hallitus, vieläpä paljon pienemmän kuin tämä puolue 20-luvulla oli. Se on nimittänyt itseään ''työväenhallitukseksi'' siitä huolimatta, että toinen suuri poliittinen työväenryhmittymä, SKDL, on alusta-alkaen asettunut oppositioon sitä vastaan, ja kuitenkin se on voinut pysyä vallassa yli 13 kuukautta. Miten tämä on ollut mahdollista?

Ohjelma ja todellisuus

Etsikäämme arvoitukseen selvitystä hallituksen ohjelmasta. Ohjelmassaan hallitus ensiksikin lupasi jatkaa edellisen hallituksen ulkopoliittista suuntausta paitsi YK:n periaatteiden myös rauhansopimuksen ja ystävyyssopimuksen pohjalla. ''Hallitus on'' — sanottiin ohjelmasssa — ''pyrkivä jatkuvasti lujittamaan ystävällisiä ja luottamuksellisia suhteita Neuvostoliittoon.'' — Me tiedämme, millä tavoin hallitus on tätä ulkopoliittista ohjelmaansa noudattanut.

Rauhansopimusta on rikottu ja sallittu rikottavan, aikaisemmin hyvät suhteemme Neuvostoliittoon ovat muodostuneet sellaisiksi, että ne suuresti muistuttavat

vuosien 1940—41 ns. välirauhan aikaista tilannetta, maamme on jälleen vedetty imperialististen suurvaltain Neuvostoliiton vastaisten juonittelujen piiriin.

Hallituksen ja hallitusrintaman taholta tämä kaikki kiistetään, mutta kiistämättöminä tosiasioina ovat ja pysyvät Neuvostoliiton julkisen sanan taholta tämän tästä uusiintuneet hyökkäykset nykyistä hallitussuuntaamme vastaan ja ennenkaikkea neuvostohallituksen diplomaattiset esiintymiset, suulliset ja kirjalliset huomautukset, joitten lukumäärää en enää — sen tunnustan — ole parhaalla tahdollanikaan voinut pitää mielessäni.

''Sisäpoliittisella alalla hallitus näkee tärkeänä tehtävänään kansanvaltaisen valtiojärjestyksen lujittamisen sekä fasististen pyrkimysten ehkäisemisen'', sanotaan Fagerholmin hallituksen ohjelmassa edelleen.

Mikäli hallitus pitää kansanvallan lujittamisena ja fasististen pyrkimysten ehkäisemisenä valtiokoneiston — oikeuslaitoksen, poliisin, valtiollisen poliisin, jopa sotaväenkin — kääntämistä jälleen työtätekeviä luokkia ja niitä edustavaa vasemmistoa vastaan ja vapaitten käsien antamista fasistiselle kiihotukselle ja toiminnalle, asekätkijöitten ja sotasyyllisten vapauttamista, niin OK, antakaamme sen tulla uskossaan autuaaksi, mutta älkäämme olko hämmästyneitä, jos ne, joihin hallituksen voimatoimenpiteet kohdistuvat, ovat toista mieltä.

Talouspoliittisesti hallitusohjelmassa luvataan taloudellisen vakautumisen aikaansaamista, inflaation pysäyttämistä ja työrauhan ylläpitämistä ''palkkojen ja hintojen oikeudenmukaisen suhteen pohjalla''. Ei liene enää epäilystä siitä, että hallituksen vakauttamispolitiikka on ollut kapitalistista vakauttamista. Inflaatio on tosin hetkeksi pysähtynyt, mutta tilalle olemme saaneet kaksi devalvaatiota. Työrauhaa on yritetty ylläpitää, ei tosin ''palkkojen ja hintojen oikeudenmukaisen suhteen pohjalla'', vaan poliisipampuilla, konepistooleilla ja tuomioistuimien luokkapäätöksillä. Muistuttaisimmeko tämän jälkeen hallitusta vielä siitä, että se on ohjelmassaan luvannut ''täystyöllisyyden säilyttämistä'', kun meillä viime talvena oli 60.000 työtöntä ja ensi talveksi luvataan 100.000; että se on luvannut ''valtion menojen vähentämistä'', kun budjetin loppusummista on saavutettu uusia ennätyksiä; että se on luvannut ''verotuksen oikeudenmukaistamista'' erikoisesti ''ahtaimmassa taloudellisessa puristuksessa'' olevien ''kansalaisryhmien'' kohdalta, kun se kaikkia — myös kapitalisteja — koskevien verohelpotustensa vastapainoksi on nostanut välillisiä veroja, joita työväen taholta on aina jyrkimmin vastustettu; että se on luvannut jopa ''taloudellisen elämän kehityksen suunnitelmallista ohjausta'' — kenties jonkinlaista sosialisointia, jumala paratkoon! — kun siitä ei ole kuulunut hiiskahdustakaan; että se on luvannut monenlaista hyvää ja kaunista vähävaraisen maanviljelijäväestön hyväksi, kun juuri tämä yhteiskuntaryhmä on hallituksen valtakaudella joutunut sellaiseen puristukseen, että se on pakottanut maalaisliitonkin eräänlaiseen oppositioon, mikä on paljon se. Kenties näistä seikoista muistuttaminen ei ole ainoastaan tarpeetonta, vaan myös armotonta, ja vaatii lohdutukseksi sen myönnytyksen, että hallitus toki on noudattanut erästä ohjelmakohtaansa, lupaustaan ylläpitää ''kiinteätä yhteyttä työmarkkinajärjestöihin''. Niin, älkäämme sitä kieltäkö: SAK:hon on pidetty niin kiinteätä yhteyttä, että siitä on tehty hallituksen nöyrä käskyläinen, ja Työnantajaliittoon on yhteys ollut niin kiinteätä, että työnantajapiirit ovat kitkeneet kokoomuksesta kaikki ajatuksetkin nykyisen hallituksen kaatamisesta.

Jos siis nykyisen sosdem. hallituksen ohjelma — tuota sosialisointivihjausta kenties lukuunottamatta — on puhdas keskustalais-porvarillinen ohjelma, ei hallitus sitäkään ole noudattanut, vaan toiminut oikeistoporvarillisen käytännön mukaisesti.

Onko siis ihme, että porvarilliset puolueet — joitten ulko- ja sisäpoliittisista syistä on itse riskaabelia ryhtyä palautuspolitiikkaa hallituksessa toteuttamaan — ovat voineet tämän hallituksen hyväksyä, onko ihme, että nimeenomaan kokoomuksen ja edistyksen muodostama oikeisto on sen kerran toisensa jälkeen kiperissä tilanteissa pelastanut ja torjunut kaikki yritykset porvarillis-sosialidemokraattisen tai porvarillisen hallituksen muodostamiseksi?

Onhan hallitus, rovasti *Heljaksen* viime syksynä esittämää varoitusta noudattaen, jatkuvasti noudattanut porvarillista talouspolitiikkaa. Onhan se, kuten kokoomusjohtaja *Tuurna* aikanaan lausui, ollut porvariston ''käyttökelpoinen aasi''. Onhan sen päätehtävänä, kuten toinen kokoomusjohtaja *Ahmavaara* aivan äskettäin totesi, ollut taistelu kommunismia vastaan. Ja siksi on ollut ymmärrettävää myös — vielä hra Ahmavaaraa lainatakseni — ''se kummallinen olotila, että sosdem. hallituksen varmin tuki eduskunnassa on tähän saakka ulkopuolella hallituksen oman ryhmän ollut äärimmäinen porvarillinen oikeisto''.

Hallituksen varmin tuki

Katsokaamme, millä tavoin viime vuoden lokakuussa, kun SKDL teki tunnetun välikysymyksensä hallituksen ulkopolitiikasta, kaikki porvarilliset puolueet julistautuivat solidaarisiksi hallituksen kanssa. Saman vuoden joulukuussa saatiin nähdä kerrassaan irvokas näytelmä, kun vv-valiokunnan budjettilausuntoon oli kokoomuksen aloitteesta sijoitettu moitelause hallituksen valtion liikelaitoksia koskevan päätöksen johdosta ja hallitus tulkitsi sen epäluottamuslauseeksi: eduskunnassa sosdem. puolue äänesti Kaupin välitysehdotuksen puolesta omaa hallitustaan vastaan, kokoomus äänesti Kaupin puolesta omaa moitelausettaan vastaan ja vihdoin maalaisliitto poissaolollaan järjesti hallitukselle luottamuslauseen. Seuraavan kerran oli hallituksen olemassaolo vaakalaudalla helmikuussa 1949 maalaisliiton tehdessä välikysymyksensä maatalouspulasta; kaksipäiväisten puhetaisteluiden jälkeen, jossa hallitus ruhjottiin täysin groggyksi, se selvisi niukoin äänimäärin 97—95 kokoomuksen pantua kaikkensa sen puolesta likoomaan. Neljännen kerran oli hallituksen henki hiuskarvan varassa viime kesäkuussa, jolloin kokoomus oli esittänyt taktillisen moitelauseen hallituksen työttömyyspolitiikasta, mutta hallituksen tehtyä asiasta luottamuskysymyksen oli valmis lähettämään liikkeelle Viherheimon pelastusponnen; jälleen hallitus selvisi niukoin äänimäärin 94—92 kokoomuksen, edistyksen ja ruotsalaisten avulla. Viime kesänä porvarillisten puolueitten hallituksenvaihdoksesta käymät kulissientakaiset neuvottelut taas kaatuivat siihen, että lakkotaistelujen alkaessa nimenomaan suurpääomanpiirit pitivät sosdem. hallitusta parhaana mahdollisena lakonmurtajana eli — kuten Eirik *Hornborg* Hbl:ssä on asian ilmaissut — ainoana hallituksena, joka kykenee hämmentämään työväen luokkatietoisuuden ja lakkosolidaarisuuden voiman. Viimeksi presidentinvaalikysymyksen yhteydessä oikeistopuolueet osoittivat haluttomuutensa yhtyä maalaisliiton asettamaan poikkeuslaki-ehtoon hallituksen vaihtamisesta.

Hallituksen ''vesileimakokoomuslaiset''

Nykyinen ''työväenhallitus'' on siten ajanut porvarillista ja nimenomaan oikeistoporvarillista politiikkaa, ja porvaristo, nimenomaan porvarillinen oikeisto on sitä tässä politiikassa tukenut. Tämä parlamentaaris-muodollinen vähemmistöhallitus on siten ollut tosiasiallinen parlamentaarinen enemmistöhallitus, porvarillis-sosialidemokraattinen hallitus.

Tätä luonnetta on lisännyt se, että hallitusta, joka alunperinkin oli koottu sosdem. puolueen oikeistolaisimmista aineksista, vieläpä otettu siihen ainakin yksi vesileima-kokoomukselainenkin, nim. oikeusministeri *Suontausta*, on sittemmin tähdennetty ministeri *Varjosella*, jota ns. talouselämän piirit pitävät ''omana miehenään'' ja joka nimellisestä salkuttomuudestaan huolimatta on nimenomaan Väinö Tannerin ''Stellvertreterinä'' noussut hallituksen tosiasialliseksi johtajaksi. Mutta vaikka hallitus onkin tosiasiallisesti parlamentaarinen enemmistöhallitus, niin yhtä selvä on toinen johtopäätös: sosiologisesti katsoen se on vähemmistöhallitus, kapitalistisen vähemmistön hallitus kansan työtätekevää enemmistöä vastaan.

Vapaa Sana 13.10.1949

Täydellä nimellä pääkirjoitussivun neliönä julkaistu teksti oli alustus, jonka RP päivää aikaisemmin oli pitänyt Akateemisen sos.dem. yhdistyksen yliopistolla järjestämässä väittelytilaisuudessa. Tilaisuuden paneelissa istuivat RP:n ohella Väinö Leskinen (SDP), Johannes Virolainen (maal.) ja Päiviö Hetemäki (kok.). Väittely käytiin valtaosin RP:n ja Leskisen välillä.

Viisi taistelun vuotta

Viisi vuotta ei ole korkea ikä sanomalehdenkään elämässä — menneinä vuosina ovat eräät maamme sanomalehdet juhlineet 30-, 40-, jopa 100 vuotismuistojaan! Kaikki on kuitenkin suhteellista. Kun sanomalehti, joka alunperin on perustettu aatteellisessa tarkoituksessa, mutta myöhemmin on muuttunut kapitalistiseksi liikeyritykseksi toisten kapitalististen liikeyritysten joukossa, juhlii sata- tai puolisatavuotisjuhlaansa, ei siinä tosiasiassa juhlita aatteen voittoja, vaan liikeyrityksen. Toista on myös juhlia vuosikymmenestä toiseen sovinnaisten päivänuutisten ja ilmoitusten merkeissä jatkunutta hiljaiseloa, toista lyhyemmänkin ajan kestänyttä yhtämittaista taistelua suuressa ajassa, suurten tapahtuman keskellä. On aikoja, on taistelua, jossa kuukausi on kuin vuosi ja vuosi vastaa kymmentä vuotta.

Kun Vapaa Sana viisi vuotta sitten perustettiin, se tapahtui suuren murroksen hetkellä, jossa historiamme saranat kääntyivät. Kokonaisen sukupolven ajan kestänyt sisä- ja ulkopoliittinen järjestelmä luhistui, kansallinen politiikkamme kääntyi toiseen suuntaan. Tämän käänteen ensimmäiseksi tulkiksi tuli Vapaa Sana, tämän uuden kansallisen ja yhteiskunnallisen suuntauksen kärjessä se on sitten jatkuvasti ollut, ensin hallitussuunnan, sitten opposition pää-äänenkannattajana. Myrskyinen aika on kuvastunut sen sivuilla: toisen maailmansodan loppuselvittelyt ja jälleenrakennustyö, maailmanpoliittisten voimien uusi ryhmittely, satamiljoonaisten ihmisjoukkojen siirtyminen sosialismin leiriin, kapitalismin piirissä alkanut uusi talouspula, atomivoiman astuminen historian peliin... Tai kotimaassa sotapolitiikan kanssa suoritettu tilinteko, suuret uudistusohjelmat, edistyksen ja taantumuksen kamppailu vaaleissa toisensa jälkeen, suhteitten kehitys Neuvostoliittoon, nykyisen hallituksen aikana käyty taistelu sodanjälkeisestä suuntauksesta ja perusoikeuksista...

Tätä suurten tapahtumain aikakautta on Vapaa Sana sivuillaan kuvastanut. Mutta ei vain kuvastanut; samalla kun Vapaa Sana on pyrkinyt olemaan ajan kuvastaja, *uutislehti*, samalla se on ollut taistelija, paljastaja, julistaja, opettaja, *aatelehti*. Se on ollut aktiivinen tekijä ajan tapahtumisessa; se on pyrkinyt osoittamaan, mistä maailmankehityksessä on kysymys ja mitä johtopäätöksiä Suomen kansan on tästä kehityksestä vedettävä; se on itsepintaisesti toistanut Suomen kansan historiallista linjaa sen suhteessa Neuvostoliittoon ja läntiseen imperialismiin; se on selvitellyt ajan yhteiskunnallisia ja taloudellisia välttämättömyyksiä, monopolikapitalismin syrjäyttämisen ja sosialismin tielle lähtemisen välttämättömyyttä; se on paljastanut taantumuksen vehkeilyt ja suurpääoman pyrkimykset käyttää valtion voima- ja propagandakoneistoja ulkoparlamentaarisina voimavaroinaan; se on viitoittanut kulttuuripolitiikalle uusia kehityslinjoja; se on ollut kaikkien työtätekevien yhtenäisyyden korostaja, kaupungin ja maaseudun, käsien ja aivojen työläisten yhteisten etujen puolestapuhuja.

Aniharvoin on mikään sanomalehti aloittanut uransa sellaisissa vaikeuksissa kuin Vapaa Sana, aniharvoin on myöskään mikään lehti syntynyt sellaisesta tarpeesta kuin Vapaa Sana. Vaikeudet eivät ole koskaan poistuneet: samalla kun Vapaa Sana on taistellut itse kehityksen suunnasta, samalla se on taistellut omasta olemassaolostaan. Aatelehdistön perustaminen aikana ja yhteiskunnassa, jossa sitä vastassa on vanhan, vakiintuneen, rahaan nojautuvan lehdistön kymmenkertainen ylivoima, on mahdollinen vain taistellen, työtätekevien joukkojärjestöjen tukeen nojautuen, ja vain taistellen on mahdollinen myös tällaisen aatelehdistön säilyminen ja eteneminen.

Mutta jos vaikeudet eivät ole loppuneet, jos olemassaolosta on jatkuvasti taisteltava, niin vähentynyt ei ole myöskään sellaisen lehden tarve kuin Vapaa Sana on. Viisi vuotta sitten oli Vapaa Sana uuden suuntauksen ainoa äänenkannattaja, tänään sen rinnalla on kokonainen uusi demokraattinen lehdistö. Mutta vaikka työnjako täten on tapahtunut, on Vapaan Sanan asema jatkuvasti korvaamaton, ainutlaatuinen. Ei vain siksi, että Vapaa Sana on Suomen Kansan Demokraattisen Liiton pää-äänenkannattaja, vaan myöskin — ja ehkä ennen kaikkea — siksi, että se Suomen kansan keskuudessa, yleisessä mielipiteessä, on saanut aseman, jota millään toisella kansandemokraattisella lehdellä ei ole eikä nykyisessä kehitysvaiheessa voikaan olla. Vapaata Sanaa luetaan ja sille annetaan arvoa kaukana SKDL:n oman kannattajapiirin ulkopuolellakin, koska sen pyrkimyksenä on nähdä asiat laajassa kansainvälisessä ja kansallisessa perspektiivissä.

Viisivuotispäivänään Vapaa Sana vetoaa suuriin demokraattisiin järjestöihin sekä avustaja-, tilaaja- ja lukijakuntaansa: demokraattisen lehdistön kuukauden alettua on tilaushankintakampanja saatava täyteen käyntiin ja siten turvattava lehden asema taantumushallituksen painokannesarjoja ja suurpääoman taloudellista painostusta vastaan. Myrskyiset taistelut ovat edessä, ja niihin suunnataan nyt kurssi toista viisivuotiskautta alettaessa. Vapaa Sana on myrskyssä syntynyt ja myrskyssä kasvanut: uusiin myrskyihin se voi syöksyä rohkein mielin, kunhan sillä vain on jatkuvasti takanaan suurten työtätekevien joukkojen ja järjestöjen vankkumaton tuki.

Vapaa Sana 6.11.1949

Täydellä nimellä julkaistu pääkirjoitus lehden 5-vuotisjuhlanumerossa. Samassa numerossa julkaistiin myös nim. Historicuksen kronikka ''Kun sananvapauden lippu kohotettiin''.

Vai armahdus!

Hallituksen maanantaina tekemä päätös jättää eduskunnalle esitys Kemin lakkomielenosoittajain armahtamisesta on eriskummallinen asiakirja siltä aikakaudelta, jolloin Suomessa oikeistososialidemokraattinen ''työväenhallitus'' hoiteli kotimaisen ja ulkomaisen suurpääoman etuja.

Määräämällä Kemi-yhtiön alentamaan työläistensä palkkoja — määräys, joka tehtävänsä täytettyään sitten peruutettiin — hallitus sai viime elokuussa aikaan lakkotaistelun, jota määrätyillä tahoilla ilmeisesti pidettiin välttämättömänä paraikaa uhanneen laajemman palkkaliikkeen hämmentämiseksi. Julistamalla työmaa avoimeksi, suojelemalla poliisivoimin rikkurityötä ja terrorisoimalla samoilla poliisivoimilla ei vain lakkolaisia vaan ylipäänsä paikkakunnan työläisväestöä saatiin aikaan kiihtymys, jota ilmeisesti niinikään pidettiin välttämättömänä ja joka johti elokuun 18 päivän mielenosoitukseen. Pysäyttämällä äkillisesti parituhatta henkeä käsittävä mielenosoituskulkue ja avaamalla melkein välittömästi poliisituli sitä vastaan saatiin aikaan paniikki ja verilöyly, jota ilmeisesti sitäkin pidettiin tarpeellisena. Sillä nyt singottiin ilmoille sana ''kapina''. Kemi julistettiin poikkeustilaan, demokraattisten järjestöjen huoneistoihin tunkeuduttiin, kymmenittäin ihmisiä pidätettiin ja sen sijaan, että omavaltaisuuksiin ryhtyneet poliisimiehet — ja ennen kaikkea maan sisäministeri — olisi saatettu oikeudelliseen vastuuseen, alettiin tutkimukset — samojen poliisimiesten johdolla — oikeudenkäynnin järjestämiseksi lakkomielenosoittajia vastaan.

Tämä oikeudenkäynti on jatkunut nyt kolmatta kuukautta ja monessa suhteessa se on lyönyt laudalta kaikki poliittiset oikeudenkäynnit, mitä tässä maassa on nähty sitten vuoden 1918. 93 henkeä on pantu syytteeseen, 27 näistä on julistettu vangituiksi. Lakkomielenosoitus on keinoilla millä hyvänsä yritetty osoittaa kapinaksi, ja tässä on käytetty apuna, paitsi tavanmukaisia poliisitodistajia, myös vähämielisiä ja ''selvänäkijöitä''; toiselta puolen on syytettyjen todistajat yksi toisensa jälkeen pyritty jääväämään asettamalla heidätkin syytteeseen ''kapinasta'', minkä lisäksi eräs tä puolustusasianajajaa vastaan on nostettu kunnianloukkausjuttu ja demokraattista lehdistöä vastaan painokannevyöry Kemin tapahtumien käsittelemisestä. Ei ole epäilystä siitä, että oikeistososialidemokraattinen marionettihallitus — ja nimenomaan sen sisä- ja oikeusministeri — tässä kamppailevat elämästä tai kuolemasta: joko saadaan työväen palkkaliike kriminalisoiduksi tai kaatuu hallitus.

Mitkään ponnistukset eivät ole kuitenkaan auttaneet. Mitä pitemmälle Kemin oikeusjuttu on jatkunut, sitä irvokkaammaksi se on muodostunut, sitä täydellisemmin on puolustus ruhjonut syyttäjän todistusketjun, sitä voimakkaampana on maan demokraattisissa kansalaispiireissä noussut vaatimus oikeusilveilyn lopettamisesta, syytettyjen vapauttamisesta ja todellisten syyllisten asettamisesta vastuuseen. Kirjailija Elvi Sinervon *j'accuse*-vetoomus ''Tahtoisin saada kivetkin huutamaan

Kemin oikeudenkäynnin vääryyttä'' ei ole kaikunut kuuroille korville. Aivan ilmeistä on, että koko hallituksen kapina-oikeudenkäyntiä alkoi uhata täydellinen fiasko.

Kun hallitus tässä vaiheessa heittää esille armahdus-esityksensä, se on ensi sijassa tarkoitettu pelastusrenkaaksi hallitukselle itselleen. Kylmässä halveksunnassaan Suomen kansan älyllisiä kykyjä kohtaan hallitus ehkä kuvittelee tämän pelastusrenkaan sen silmissä näyttävän pyhimyskehältä. Se on kuitenkin turha toive: miten tätä aloitetta sitten porvarillisessa ja sosdem. lehdistössä tullaankin propagoimaan, tosiasiassa se on hallituksen peräytymisjulistus. Mutta ei ilman taktillisia varauksia. Lakiesityksen kautta pyritään siihen, missä Kemissä ei näytä onnistuttavan: lakkomielenosoituksen leimaamiseen rikolliseksi, vieläpä samalla — vuoden 1918 valtiorikos-oikeus-ideologian mukaisesti — kriminalisoimaan myös lakkoliikkeen takana muka olleet ''kiihoittajat'', kommunistit ja kansandemokraatit. Eikä vielä siinä kaikki: samalla kun ''pienemmät tekijät'' — ilmeisesti ne, jotka vastarinnatta alistuivat poliisin piestäviksi — lasketaan armahduksen piiriin, samalla sen ulkopuolelle jätetään ''pääsyylliset'', ne jotka ovat uskaltaneet puolustaa ruumiillista koskemattomuuttaan tai jotka poliisitutkimus muuten on katsonut aiheelliseksi sellaisiksi leimata. Ja juonen huippu — sen on täytynyt syntyä jonkun Varjosen aivoissa —: samalla kun ''kapinalliset'' näin jaetaan vuohiin ja pukkeihin, samalla kielletään armahdetuilta oikeus esiintyä armahduksen ulkopuolelle jätettyjen todistajina! Se, mihin Kemissä on pyritty asettamalla syytteeseen puolustuksen todistajat, se saavutettaisiin tällä armahduslailla yhdellä otteella: syytetyt jätettäisiin eristettyinä vaille kaikkea oikeusturvaa! Sellainen on ''työväenhallituksen'' ''armahdusesitys'' A.D. 1949.

Että hallituksen Kemin-sotaretki kaikkine jälki-ilmiöineen kuitattaisiin moisella ''armahdus''-lavastuksella ei voi tulla kysymykseenkään. Maan työtätekevän väestön loukattu oikeudentunto vaatii nyt kuten tähänkin asti: *Kemin oikeudenkäynti on lopetettava ja syytetyt vapautettava; todelliset syylliset, sisäministeri ja hänen poliisiupseerinsa, on asetettava syytettyjen penkille.*

Vapaa Sana 23.11.1949

Signeeraamaton pääkirjoitus. Edustaa syyskesästä -49 (Kemin lakkotaistelu ja ''kapina'') lähtien kärjistynyttä lehtisotaa Fagerholmin sos.dem. hallitusta ja erikoisesti sen sisä- ja oikeusministereitä (Simonen, Suontausta) vastaan.

Talvisodan myytti ja todellisuus

Kymmenen vuotta tulee tänään kuluneeksi ensimmäisen Neuvostoliiton vastaisen sotamme, talvisodan, puhkeamisesta. Vaikka toiseen tällaiseen sotaan, vv. 1941—44 käytyyn ns. kesäsotaan, on niin oikeudellisesti kuin julkisessa mielipiteessäkin kohdistettu ainakin muodollinen hylkäystuomio, niin talvisota on sensijaan pyritty säilyttämään koskemattomana, ''pyhänä'', sankarillisena puolustustaisteluna, johon me vastoin tahtoamme, syyttömästi jouduimme. Sellainenkin sotavuosien hallituspolitiikan ankara arvostelija kuin tri Frietsch on teoksessaan ''Suomen kohtalonvuodet'' esittänyt väitteen, että ''Suomesta on kyllä vaikea löytää sotasyyllisiä, kun on kysymys talvisodasta'', ja Arbetarbladet puolestaan on sodan jälkeen vierittänyt syyn ''Suomen kansan poliittisen rakenteen'' niskoille.

Viimemainitussa selityksessä on tietysti se totuudenhäivä, että Suomen kansan suuren osan mielipidemuodostus talvisodan aattona oli otollinen sodalle Neuvostoliittoa vastaan. Mutta tämä mielipidemuodostus, tämä ''poliittinen rakenne'' ei ollut syntynyt itsestään: kahdenkymmenen vuoden aikana se oli luotu koko kansallisen kasvatusjärjestelmän voimalla. Jos sotasyyllistä ''Suomen kansan poliittisesta rakenteesta'' etsitään, niin sotasyyllisiä ovat ne rahamiehet, poliitikot, kenraalit, opettajat, kirjailijat, lehtimiehet, jotka kahden vuosikymmenen aikana olivat maata johtaneet ja kansan mielipidemuodostuksen luoneet.

Mutta kysymys on myös siitä, eikö maan johdossa myös sodan aattona ollut voimia, jotka sotaan suorastaan pyrkivät tai jotka ainakin taitamattomuudellaan ja saamattomuudellaan edesauttoivat sodan syttymistä. Maassa oli v. 1937 tullut valtaan aikaisempaa vapaamielisempi ns. punamultahallitus, maalaisliiton, sosdem.puolueen ja edistyksen hallitusblokki; vähän aikaisemmin oli myös tasavallan presidentti vaihtunut (Svinhufvudin tilalle Kallio); yleisesti odotettiin rauhanomaisempaa, demokraatisempaa suuntausta. Hallitus ilmoittikin 30-luvun alkupuolella vallinneen saksalaissuuntauksen sijasta noudattavansa ns. pohjoismaista suuntausta ja myös pyrkivänsä parantamaan suhteita Neuvostoliittoon. Tästä oli ilmauksena sekin, että Cajanderin hallituksen ulkoministerinä säilyi Rudolf Holsti, länsimaisen suuntauksen edustaja ja natsi-Saksan vastustaja, joka jo vuoden alussa oli vieraillut Moskovassa neuvottelemassa suhteitten parantamisesta myös Neuvostoliittoon. Toiselta puolen hallitus sisäpolitiikassaan lupasi sosiaalisten uudistusten ohella demokratian turvaamista, ja niinpä Saksan viides kolonna, fasistinen IKL, v. 1938 julistettiinkin lakkautetuksi. Mutta Cajanderin hallituksen vapaamielisyys päättyi lyhyeen: kun Helsingin raastuvanoikeus kumosi IKL:n lakkautuspäätöksen, asia jätettiin silleen; sensijaan kohdistettiin oikeustoimenpiteitä vähäiseen vasemmistolehdistöön ja ''kommunistijutut'' jatkuivat vanhaan tyyliin. Vuoden 1938 lopulla taas Helsingin Sanomain tukemat oikeiston hyökkäilyt Holstia vastaan johtivat — Saksan etujen mukaisesti — tämän eroon, jolloin ulkoministeriksi tuli Helsingin Sanomain omistaja Eljas Erkko.

Juuri vuosi 1938 oli maailmanpoliittisesti kohtalokas. Saksan avoin laajentumispolitiikka alkoi Itävallassa ja Tšekkoslovakiassa, yleisen sodan uhka lähestyi koskien myös pohjoismaita. Se että Neuvostoliiton taholta jo tällöin tarjottiin Suomelle senkaltaista puolustusliittoa, joka sitten 1948 solmittiin, salattiin täydellisesti yleiseltä mielipiteeltä, jopa eduskunnaltakin; se yksinkertaisesti torjuttiin vakuuttaen Suomen haluavan ja kykenevän itse puolustamaan puolueettomuuttaan ja koskemattomuuttaan. Suomi tehosti varusteluaan. Vakinainen puolustusbudjetti nousi 1000 miljoonaan, perushankinnat 3.500 miljoonaan mk:aan. Mutta ketä vastaan? Korkeat suomalaiset upseerit vierailivat Saksassa, saksalaiset ''tiedemies''-vakoilijat parveilivat Suomessa, IKL sai vapaasti harjoittaa fasistista sotakiihoitustaan, ulkoministeri Erkko otti kuningasaatteekseen Ahvenanmaan linnoittamisen Ruotsin ja Saksan myötävaikutuksella. Neuvostoliitolla ei voinut olla mitään syytä luottaa Suomen ''puolustusvalmiuden'' puolueettomuuteen.

V. 1939 Saksan hyökkäysuhka muodostui niin ilmeiseksi, että länsivaltain oli pakko ryhtyä neuvotteluihin turvallisuusrintaman muodostamisesta Neuvostoliiton kanssa; nämä neuvottelut, joita kevään 1939 kuluessa käytiin Moskovassa, venyivät kuitenkin loppumattomiin länsivaltain pyrkiessä vain voittamaan aikaa Saksan hyökkäyksen kääntämiseksi itään ja torjuessa Neuvostoliiton esitykset yhteisten takuiden antamisesta pienille rajavaltioille, mm. Suomelle. Samanaikaisesti käytiin neuvotteluita myös Neuvostoliiton ja Suomen välillä Suomen turvallisuuden takaamiseksi, mutta jälleen Neuvostoliiton esitykset torjuttiin, vieläpä Erkko eräässä puheessaan kiitti Englantia siitä, että se Neuvostoliiton esityksiä jarruttamalla oli ottanut huomioon Suomen toivomukset! Kesän 1939 kuluessa olivat AKS:n hengessä johdetut ''vapaaehtoiset'' linnoitustyöt käynnissä Kannaksella, niitä tarkastamassa kävi sekä Saksan yleisesikunnan päällikkö kenraali Halder että englantilainen kenraali Kirke, ja elokuussa, samanaikaisesti Saksan ja Italian sotaharjoitusten kanssa, pidettiin Kannaksella historiamme suurimmat sotaharjoitukset, joita pääministeri Cajanderin ja ylipäällikkö Mannerheimin ohella oli seuraamassa Ruotsin puolustusministeri Sköld. Ei todella näyttänyt olevan epäilystä siitä, mihin päin Suomen sotavalmius oli tarkoitettu suuntautumaan!

Neuvostoliiton 23/8 Saksan kanssa solmima hyökkäämättömyyssopimus laukaisi läntisten sodanvalmistelijain ansat heidän omiin jalkoihinsa: 1/9 hyökkäsi Saksa Puolaan, toinen maailmansota alkoi. Neuvostoliitto turvasi puolustuslinjansa Puolassa ja Baltianmaissa varustautuen Saksan kanssa loppukamppailuun, jonka se tiesi odottavan. Samassa tarkoituksessa Neuvostoliitto 5/10 kääntyi Suomen hallituksenpuoleen, ja nyt alkoi neuvottelusarja, jolla maamme vallanpitäjät osoittivat sekä kykenemättömyytensä että vilpillisyytensä. Neuvostoliitto oli pyytänyt vastausta kahden päivän sisällä; Erkko ilmoitti asian käsiteltävän ''normaalissa järjestyksessä''. Neuvostoliitto oli toivonut neuvottelijaksi hallituksen jäsentä; neuvottelijaksi lähetettiin Suomen Tukholman-lähettiläs Paasikivi. Neuvostoliiton esitykset tunnettiin aikaisemmista neuvotteluista; neuvottelijalle annettiin ohjeet asettua ''selvästi torjuvalle kannalle''. Kaiken järjen nimessä olisi neuvottelut pitänyt käydä Suomen ja Neuvostoliiton välisinä, mutta samalla kun niiden kulku Suomen kansalta, jopa eduskunnaltakin, salattiin, samaan aikaan vedettiin länsimainen, erikoisesti skandinaavinen mielipide — huipentumana 16/10 Tukholmassa järjestetty kuningaskohtaus — niihin mukaan, yritettiinpä tukea etsiä Saksastakin. Kolme neuvottelumatkaa suoritettiin — toisesta kerrasta lähtien mukana myös Väinö Tanner, jonka asenne Neuvostoliittoon on tunnetusti kompleksimainen. Vaikka Neuvostoliiton esitykset olivat sekä kohtuulliset että meille edulliset ja vaikka se vielä vaatimuksistaan — mm. Hangosta — tinkikin, jarruttava asenne säilytettiin loppuun asti, ymmärtämättä edes sen teon merkitystä, että Molotov 31/10 — kolmannen matkan yhteydessä — saattoi julkisuuteen Neuvostoliiton esitykset. Samalla kertaa, kun sotavalmiutta liikekannallepanoin ja pimennyksin täydennettiin ja mielipidettä kaikin tavoin valmistettiin sodan varalle, samalla vakuuteltiin, että sodan vaaraa ei ole. Aina sodan syttymiseen asti pidettiin eduskunta tilanteen kehittymisestä tietämättömänä: kaikki langat kertyivät pienen sisärenkaan käsiin, jonka muodostivat presidentti Kallio, ylipäällikkö Mannerheim sekä hallituksen puolustusvaliokunta (Cajander, Erkko, Tanner ja Niukkanen). Lähinnä tämän sisärenkaan — ja nähtävästi ennen muita Tannerin ja Erkon — vastuulla on, että tapahtumat sitten kulkivat järkkymätöntä latuaan: 25/11 Neuvostoliiton Mainila-nootti, johon vastattiin ärsyttävän loukkaavasti, 28/11 hyökkäämättömyyssopimuksen irtisanominen, 29/11 diplomaattisten suhteiden katkeaminen, 30/11 sota.

Ruotsin hallituksen julkaisema Valkoinen kirja sekä Neuvostoliiton esittämät diplomaattiset paljastukset ovat myöhemmin osoittaneet, miten länsivaltain ja Saksan yhteisenä intressinä oli saada Suomi sotaan Neuvostoliittoa vastaan. Samalla tavoin yhtyivät myös Suomen ''länsimaisten'' ja saksalaismielisten intressi tässä kysymyksessä. Miten olisi sotaa siis voitu välttää, miten ei sotasyyllisyyttä olisi? Voidaksemme luoda todella kestävät ystävyyssuhteet Suomen ja Neuvostoliiton välille ei riitä, että Saksan liitossa käyty ''kesäsota'' tuomitaan; kansallisten elinetujen, kansallisen rehellisyyden nimessä on hävitettävä myös talvisodan myytti, joka on siemenenä nykyisille revanssivalmisteluille — jälleen länsivaltain suojeluksessa.

Vapaa Sana 30.11.1949

Signeeraamaton pääkirjoitus. — Vrt. Vapaassa Sanassa 2.3.1950 julkaistuun tutkielmaan ''Talvisota uudessa valaistuksessa'', jossa huomion painopiste on talvisodan loppuvaiheen hallituspolitiikassa revanssilinjanvetoineen ja joka perustuu SNS-lehdessä (7—12/1949) julkaistuun artikkelisarjaan ''Talvisodan hallituspolitiikkaa''.

Missä ovat venäläisvihan juuret?

Usein kuulee väitettävän, että kysymys venäläisyyteen kohdistuvasta suomalaisesta kansallisuusvihasta ei ole enää ajankohtainen. Venäläisviha on muka historiallinen välinäytös, joka on jo takana päin, kansallinen penikkatauti, joka on jo voitettu.

Ei tarvitse muuta kuin seurata huomattavaa osaa maamme lehdistöä, sen asennoitumista kansainvälisessä politiikassa, sen rivienvälisiä neulanpistoja, todetakseen, että tuollainen optimismi on vaarallista liioittelua. Ja turha on myöskään kuvitella, että se osa kansaamme, joka muodostaa venäläisvihaa edelleen ylläpitävän lehdistön lukijakunnan, tuomitsisi lehtiensä asennoitumisen.

Venäläisviha elää edelleen melkoisessa osassa maamme väestöä, osittain piilevänä, miltei tiedottomana, osittain vain tarkoituksenmukaisuussyistä pinnan alle painettuna. Siten se muodostaa *kansallisen vaaran, jota ei ole aliarvioitava.*

Toisaalta vastuunalaisella, vaikutusvaltaisella tahollakin kuulee usein tunnustettavan, että näin ovat asiat, mutta että se ei ole ihmeteltävää. Kansallisvihan juuret — niin selitetään — ovat siksi syvällä, vuosisatojen takana, että niitä ei voida kaivaa esille ja tuhota kädenkäänteessä. Syy muka on sotaretkissä, joita venäläiset vuosisatojen aikana ovat tehneet Suomeen tämän tästä; syy on vuosisadan kestäneessä venäläisvallassa; syy on vuosisadanvaihteessa alkaneessa tsaristisessa hyökkäyksessä perustuslaillisia oikeuksiamme vastaan! Ainoa, mikä unohdetaan, tuntuu monesti olevan itsenäisyysaikamme. Näyttääpä joskus siltä, kuin itsenäisyysaika nähtäisiin jopa kansallisuusvihan vilpittömänä hälventäjänä!

Mitkä ovat tosiasiat venäläisvihasta ja sen juurista?

Viiden vuosisadan todistus: hyökkääjä lännessä!

Suursuomalainen historiankirjoitus — Jaakkola, Juva, Korhonen ja kumppanit — on luonut myytin läpi historiamme ulottuvasta vastakohdasta Suomen ja Venäjän välillä, lakkaamattomasta sotatilasta, jossa Venäjä on ollut hyökkääjänä, Suomi uhrina. Näin olisi yli puolen vuosituhannen aikana kypsynyt se viha ja epäluulo venäläisiä kohtaan, mikä sitten muodostui niin kohtalokkaaksi kansallemme.

Mutta mitä osoittavat historialliset tosiasiat? [Seuraa selvittely sotahistorian perustapahtumista 1240—1721, joka on tässä jätetty pois.]

Ei liene epäilystä siitä, etteivätkö nämä puolen vuosituhatta miltei keskeytymättä jatkuneet sodat ensin Suomen ja Novgorodin, sitten Ruotsi-Suomen ja Venäjän välillä, sodat, joita suuressa määrin käytiin Suomen maaperällä ja jotka tuon aikaisen kulttuurin ja tekniikan perustalla olivat suuressa määrin hävitys- ja ryöstöretkien luontoisia — semminkin kun niiden syistä ei kansalla voinut olla mitään käsitystä —

olisi synnyttäneet kansallisuusvihaa eri sotivien puolien välillä. Mutta toisaalta aivan ilmeisesti väitteet, että venäläiset olisivat näissä sodissa olleet hyökkäävänä puolena, alituisena kohtalokkaana uhkana Suomen kansan hyvinvoinnille ja olemassaololle, ovat kestämättömiä.

Sotien sarjanhan aloittaa Turun piispa katolisessa ristiretki-innossaan, ja kun taistelu sittemmin muodostuu Ruotsin ja Moskovan väliseksi, Ruotsi aloittaa *useimmissa tapauksissa* uusien sotien sarjat ja esiintyy pitkin matkaa niissä *hyökkäävänä puolena* pyrkien laajentamaan alueitaan kauas Venäjän geopoliittiselle alueelle. *Suomi joutuu olemaan näiden sotien taistelukenttänä, mutta sotasyyllisyys on ennenkaikkea lännessä, ei idässä.*

1700-luvun todistus: Suomen asteettainen kääntyminen itään

[Seuraa laajahko 1700-luvun valta- ja sotapolitiikkaa selvittelevä jakso, joka on tässä jätetty pois.]

1700-luvun historia osoittaa, miten Ruotsi siitä huolimatta, että sen suurvalta-aseman edellytykset olivat romahtaneet, itsepäisesti yritti palauttaa tätä asemaa ja siten kerran toisensa jälkeen ryhtyi revanssisotaan Venäjää vastaan; että Suomi tässä Ruotsin sotapolitiikassa joutui yhä uudelleen näyttelemään hyökkäysmaaston ja taistelukentän osaa ja sai katkerasti kokea, miten Ruotsi oli yhä kyvyttömämpi turvaamaan sen ulkonaista rauhaa ja sisäistä kehitystä: että Venäjä kerta kerralta yhä suopeammin kohteli sodan jalkoihin joutunutta Suomen kansaa; että Suomessa jokaisen Ruotsin aloittaman sodan ja siinä kärsimän tappion jälkeen kasvoi tyytymättömyys Ruotsin sotapolitiikkaa ja holhousta vastaan, halu Venäjän liitossa tai suojeluksessa löytää uusi sodan hävityksiltä suojaava ja aineellista kehitystä turvaava järjestely kansalliselle olemassaololleen. Siten 1700-luku johtaa 1800-luvun satavuotiseen *pax russicaan*, sen kansallisen elinetulinjan hahmoittumiseen, että Suomen olemassaolo on turvattu vain lojaalissa ystävyydessä suureen Venäjään.

1800-luku: pax russica

[Laajahko jakso, jossa käsitellään Suomen asemaa ja sisäistä kehitystä 1800-luvulla — aihetta, jota kirjoittaja on selvitellyt ''Suuri linja''-teoksessaan (1948) — on tässä jätetty pois.]

Venäjän suojeluksessa muodostui sotien alituisesti koettelemalle Suomen kansalle satavuotinen rauhankausi. Koko aineellinen, taloudellinen kehityksemme tapahtui uudelle vauhdilla Venäjän markkinoiden avautuessa suomalaiselle kaupalle ja 60-luvun uudistusten katkoessa kahleet teollisen kehityksen tieltä; uusi kapitalistinen talous- ja yhteiskuntajärjestelmä suoritti läpimurtonsa. 60-luvulla pääsee myös oma valtiollinen elämämme vilkkaaseen vauhtiin kehittäen pohjaa myöhemmille uudistuksille, jopa itsenäisyydellekin. Kansallinen suomalainen kulttuuri syntyy, kansansivistystyölle luodaan uusi perusta, 60-luvun kielisäännöksellä suomenkieli tehdään tasa-arvoiseksi ruotsin kanssa.

Kaikki nämä eri alojen saavutukset tekee mahdolliseksi nimenomaan venäläisen esivallan suomalais-kansalliseen liikkeeseen omaksuma myönteinen asenne; pyr-

kiessään torjumaan Ruotsin taholta tulevat separatistiset pyrkimykset venäläiset tietoisesti tukevat fennomaaneja — siis toimivat omaksi edukseen, mutta myös suomalais-kansallisen liikkeen ja koko maamme kehityksen hyväksi.

Onkin näin ollen ymmärrettävää, että vihollisuustunne venäläisiä kohtaan Suomessa 1800-luvun kuluessa jatkuvasti hälvenee ja se käsitys valtaa yhä laajemmalti alaa, että Suomen asema Venäjän yhteydessä on maalle edullinen ja onnellinen. Venäläisvihaa, kansalliskiihkoa tuskin tapaa julkisessa mielipiteestä sen enemmän kuin kirjallisuudestakaan. Että tähän luonnolliseen ja realistiseen ajattelutapaan samalla liittyi nöyristelevää alamaistunnetta, muodostaa mitalin nurjan puolen ja sitä ilmeisemmän, mitä pitemmälle yleinen vanhoillistuminen leviää hallituspuolueeksi muodostuneessa fennomaanipuolueessa.

Sortovuodet: viha järjestelmää, ei kansaa vastaan

Venäjän hallituspolitiikka omaksuu 1880-luvulta alkaen, mutta varsinkin 1890-luvulla aste asteelta yhä vihamielisemmän asenteen Suomea ja sen kansallisia ja perustuslaillisia oikeuksia kohtaan, taantumus, nationalismi ja panslavismi voittavat alaa. Tämä ei ole mikään irrallinen ilmiö, vaan kuuluu imperialismin aikakauteen kaikissa suurvalloissa. Venäläisten taantumuslehtien hyökkäyksiä seuraavat Venäjän valtiovallan toimenpiteet Suomen itsehallintoa vastaan Suomen liittämiseksi kiinteämmin venäläiseen valtiokokonaisuuteen. Bobrikovin kenraalikuvernöörikautena, ns. routavuosina, huipentuu ensimmäinen venäläinen sortokausi Suomessa.

Tsaristisen taantumuksen hyökkäykset saivat Suomessa kahdenlaisen vastaanoton. Toisaalta ruotsalaisen puolueen rinnalla hallituspuolueeksi noussut vanhasuomalainen puolue, joka nyt edusti uuden suomalaisen suurporvariston ja suurmaanomistajain etuja, pyrki jatkuvilla myönnytyksillä tyydyttämään venäläisen taantumuksen vaatimuksia; siten se arveli myös tukevansa edustamiaan vanhoillisia luokkaetuja. Tämän myöntyväisyyspolitiikan — jonka tunnetuimpia edustajia olivat *Yrjö-Koskinen* ja *Danielson-Kalmari* — vastapainoksi muodostivat ruotsalaiset ja nuorsuomalaiset ns. perustuslaillisen puolueen, joka periaatteellisella vastarinnalla ja laajalla mielipidemuokkauksella pyrki torjumaan venäläisten vaatimukset. Perustuslaillista rintamaa tuki voimakkaasti nouseva työväenliike ja samoin myös kulttuurielämämme maineikkaimmat edustajat.

Vanhasuomalaisen puolueen pyrkiessä perustelemaan myöntyväisyyspolitiikkaansa Snellmanin opeilla, yrittämättäkään niitä tällöin soveltaa uuteen tilanteeseen, perustuslaillinen puolue pyrki vetoamaan länsi-Euroopan valistuneeseen mielipiteeseen. Joka tapauksessa voidaan todeta, että *tuskin millään taholla voidaan tässä vaiheessa puhua venäläisvihasta*: ei ainakaan suomettarelaisten taholla, mutta ei myöskään perustuslaillisen rintaman, joka kohdisti syytöksensä nimenomaan Venäjän hallitukseen ja sen suomalaisiin apureihin eikä suinkaan Venäjän sorrettuun kansaan; Venäjän oppositiopuolueen kanssa oltiin päinvastoin yhteistoiminnassa.

Uuden tilanteen muodostaa vallankumousliikkeen nousu Venäjällä ja sen purkautuminen 1905 sekä toiselta puolen työväenpuolueen muodostuminen Suomessa ja työväenliikkeen nousu sekä kansallisen että yhteiskunnallisen liikkeen kärkeen. *Venäjän vallankumousliike osoitti, että tsarismin muodostuttua sisäisen kehityksemme kahleeksi ja kansallisen olemassaolomme uhkaksi itse Venäjän sisällä oli ke-*

hittynyt voimia, joiden liitossa ja joiden voiton tuloksena Suomenkin asema oli turvattavissa, vieläpä Suomen itsenäisyyskin toteutettavissa. Snellmanin kansallisen elinetumääritelmän täytyi uuteen tilanteeseen sovellettuna merkitä: Suomen itsenäisyys on toteutettavissa vain yhteistoiminnassa Venäjän demokraattisen liikkeen kanssa. Tämän sovellutuksen suoritti maamme työväenliike.

[Tässä jätetty pois kappale, jossa mainitaan työväenpuolueen linjanmäärittelyistä suhteesta tsarismiin ja Venäjän vallankumousliikkeeseen; aihetta käsitelty ''Suuressa linjassa'' 1948.]

Uuden venäläisvihan lähteillä

Tämä työväenliikkeen kannanmäärittely — joka muodostaa sen itsenäisyyspolitiikan perustan ja samalla ainoan mahdollisen Suomen itsenäisyyspolitiikan perustan — kestää järkkymättä myös uuden tsaristisen sortokauden (1908—16) koettelemukset. Porvarillis-perustuslaillisessa rintamassa sensijaan tapahtuu hajaannus, joka johtaa osan siitä sovitteluun myöntyväisyyspolitiikan kanssa, osan taas — ns. aktiivisen vastarinnan — etsimään itsenäisyyspolitiikalleen tukea lännestä, viime kädessä keisarillisesta Saksasta. Tällä taholla, joka — kuten totesimme — alunperin oli ollut yhteistoiminnassa venäläisen vallankumousliikkeen ja myös kotimaisen työväenliikkeen kanssa, *alkoi nyt ensimmäisenä levitä suoranainen venäläisvastainen kansallisuusviha.* Itsenäisyyspolitiikassa ei enää tyydytty hyökkäyksiin vain venäläistä sortovaltaa vastaan, itse Venäjän kansassa aletaan nähdä jokin kohtalonomainen uhka Suomen olemassaololle.

Hedelmät tästä sortokauden mielipidekehityksestä kypsyvät vallankumousvuonna 1917, jonka aikaista itsenäisyyspolitiikkaa tri Juhani *Paasivirta* äskettäin (Suomen itsenäisyyskysymys 1917 I—II. WSOY 1947—48) on uusia näköaloja aukovasti valaissut. Työväenliikkeen pyrkiessä johdonmukaisesti — ensin valtalain, sitten itsenäisyysjulistuksen kautta — toteuttamaan itsenäisyyden yhteisymmärryksessä Venäjän vallankumouksellisen työväenliikkeen kanssa, porvarillisten puolueitten enemmistö *ensin* suomettarelaisten johdolla vastustaa itsenäisyyttä pitäen tärkeämpänä oman luokka-asemansa turvaamista yhteistyöllä Venäjän väliaikaisen porvarillisen hallituksen kanssa, ja *sitten*, Kerenskin hallituksen kukistuttua ja työväenhallituksen päästyä Lokakuun vallankumouksen kautta valtaan, kääntyi, nyt aktivistien johdolla itsenäisyyspolitiikan tielle, mutta pyrkien toteuttamaan sen Saksan intervention avulla Venäjän vallankumousta vastaan. Lopputuloksena oli vuoden 1918 kansalaissota ja sitä seurannut kuningasseikkailu.

Porvaristo oli toteuttanut itsenäisyyden vastoin Snellmanin kansallisen elinetupolitiikan määritelmää ja siihenastisen työväen johtaman itsenäisyyspolitiikan vitaalista linjaa. Porvaristo oli saavuttanut voittonsa työväestöä ja torppareita vastaan taistellen Saksan intervention avulla. Näiden huutavien historiallisten muodottomuuksien peittämiseksi alkaa nyt suurisuuntainen propaganda, joka yrittää uskotella, että porvaristo olikin kaikkina aikoina ollut itsenäisyyden kannalla, työväestö sitä vastaan, että meille itsenäisyyden omasta tahdostaan antanut neuvostohallitus olikin itsenäisyytemme perivihollinen, Saksa taas joka oli pyrkinyt tekemään meistä vasallivaltionsa, sen lujin suoja, että vuoden 1918 taistelut olikin käyty venäläisiä ja heihin liittyneitä punaisia maanpettureita vastaan, so. se ei olisikaan ollut kansalaissota, vaan vapaussota.

Tämä propaganda täyttää itsenäisyysaikamme ensimmäisen neljännesvuosisadan ja sitä käydään kansallisen kasvatusjärjestelmän kaikilla keinoilla: koulun, kirkon, asevelvollisuuskoulutuksen, tieteen, taiteen, sanomalehdistön ja radion avulla. Satoihin ja tuhansiin kappaleihin paisuva ''vapaussota''-kirjallisuus täyttää maan. Järjestelmällisesti vuodesta vuoteen ilmestyvä Neuvostoliiton vastainen kauhukirjallisuus myrkyttää kirjamarkkinoita. Lehdistö esittää Neuvostoliiton ''punaisena helvettinä'', kulttuurin ja rauhan uhkana. Historiankirjoituksessa kehitetään myytti venäläisestä ''periviholisesta'' ja Suomesta länsimaisen kulttuurin vuosituhantisena etuvartiona. Yleisessä mielipiteessä muodostuu ''ryssä'' pahimmaksi herjaussanaksi.

AKS — venäläisvihan aivotrusti

Muodostuu myös seura, joka erikoistehtäväkseen omaksuu venäläisvastaisen kansallisuusvihan lietsomisen ja sotakiihkon levittämisen ''Suur-Suomen'' toteuttamiseksi: *Akateeminen Karjala-Seura.*

[Tässä jätetty pois kappale, jossa käsitellään AKS:n ideologiaa ja toimintaa; vrt. tekijän kirjoitus ''AKS:n tie fasismiin'', Tekstejä nuoruuden vuosikymmeneltä, Love Kirjat 1980.]

AKS:n kansallisuus- ja sotakiihoitus pyrittiin vastuunalaisella poliittisella taholla leimaamaan erilliseksi, sinänsä merkityksettömäksi ilmiöksi, mutta niin ei ollut: AKS:ssä tosiasiassa huipentui se venäläisvihamielinen ajattelutapa, joka koko kansallisen kasvatuslaitoksen voimalla oli istutettu kansamme suureen osaan, ja sotavuosina AKS:n ideologia sai jopa virallisen pyhityksen! Se oli huipentuma määrätietoisesta, yli koko yhteiskunnan leviävästä suggestiosta, jonka tehtävänä oli lujittaa Suomen hallitsevan luokan valta-asemaa ja samalla sen ajamaa luonnotonta etuvartio-ulkopolitiikkaa, joka rakentui sille ajatukselle, että Suomen on aina nojauduttava siihen imperialistiseen suurvaltaan, joka kulloinkin jyrkimmin asennoituu Neuvostoliittoa vastaan. *Kansallisuusvihaan liittyi luokkaviha, venäläisvihaan viha sosialismia ja neuvostojärjestelmää vastaan.*

Kaiken edellisen perusteella on ilmeistä, että etsiessämme Suomen kansassa ilmenneen ja yhä ilmenevän, kohtalokkaisiin seurauksiin johtaneen ja edelleen johtavan venäläisvihan juuria meidän ei suinkaan tarvitse kaivautua kauas menneisiin vuosisatoihin ja niiden sotakokemuksiin, eipä yli sata vuotta kestäneeseen venäläisvaltaan ja sen aikana ilmenneeseen tsaaristiseen sortopolitiikkaan.

Tosiasiat osoittavat että vaikka 1200—1600-luvun loppumattomat sodat, joihin Suomi joutui pääasiassa Ruotsin hyökkäävän suurvaltapolitiikan vuoksi, saattoivatkin synnyttää täällä venäläisvihaa, se oli hälvenemässä jo 1700-luvun aikana, jolloin suurelle osalle Suomen kansaa selveni Ruotsin ylivallan kohtalokkuus ja välttämättömyys luoda uusi kansallinen olotila Venäjän suojeluksessa, ja varsinkin 1800-luvun aikana, jolloin Suomi vihdoin, Venäjän valtapiiriin liitettynä, sai satavuotisen rauhan ja rakennustyön aikakauden, jonka kuluessa maa vaurastuu, uudet yhteiskuntamuodot suorittavat läpimurtonsa, kansallinen kulttuuri syntyy ja itsenäisyytemme edellytykset kypsyvät.

Tosiasiat osoittavat, että myöskään vuosisadanvaihteessa alkanut tsaristinen sortopolitiikka, joka nosti täällä kansan laajat kerrokset taisteluun kansallisten ja perustuslaillisten oikeuksiemme puolesta, ei silti — vähäistä aktivistista ryhmää lukuunottamatta — johtanut täällä venäläisvihaan, vaan mielipiteen nousuun tsaarista sortovaltaa vastaan; päinvastoin nimenomaan työväenliikkeen taholla lausuttiin samalla julki solidaarisuus Venäjän työtätekevää kansaa kohtaan, joka työväenluokan johdolla oli nousemassa tsarismia vastaan ja jonka kanssa liittoutumisessa nähtiin omankin itsenäisyytemme toteutumisen varmin vakuus.

Tosiasiat osoittavat, että kansassamme ilmenevän venäläisvihan juuret ovat vasta itsenäisyysajassa, jolloin hallitseva luokka koko kansallisen kasvatusjärjestelmän voimalla on pyrkinyt venäläiseen kansallisuuteen ja Neuvostoliittoon kohdistetulla vihanlietsonalla hämäämään sen tosiasian, että työväenliikkeen ajettua itsenäisyyttä vuosisadan alusta alkaen porvaristo vastusti sitä aina marraskuuhun 1917 asti, että Suomi sai itsenäisyytensä Venäjän sosialistisen neuvostohallituksen kädestä Saksan pyrkiessä tekemään siitä vain shakkinappulan maailmanvaltapelissään, että Suomen itsenäisyys voi olla turvattu vain Neuvostoliiton ystävyydessä, ei sitä vastaan.

Tosiasiat osoittavat, että Suomessa esiintyvä venäläisviha on suunnattoman historiallisen rikoksen peittämistä suunnattomalla historiallisella valheella. Rikos on tuomittu, valhe on pitkäikäisempi, koska muutamassa vuodessa ei voida hälventää sitä, mikä neljännesvuosisadan kuluessa on aivoihin ahdettu. Mutta että tämän vihan hävittäminen on eräs kansallisia elinehtojamme, siitä ei enää voi olla epäilystä; on vain tiedettävä, miten ja milloin se on syntynyt, missä ovat sen juuret. Ja sen seikan selvittämiseksi on tämäkin tarkastelu suoritettu.

SNS-lehti 25—26, 27 ja 28—29/1949

Laaja tutkielma, jossa Suomessa esiintynyt venäläisviha vastoin propagandakäsityksiä haarukoidaan autonomian loppuvaiheeseen ja itsenäisyyden ajan ensimmäiselle neljännesvuosisadalle. Julkaistaan tässä lyhennettynä.

1950

Franklin ja Beaumarchais

''Valta'' (Jud Süss), joka ilmestyi suomeksi 1929, ei ollut Lion Feuchtwangerin ensimmäinen teos, tällä 1884 syntyneellä saksanjuutalaisella kirjailijalla oli jo silloin mainittava tuotanto takanaan. Mutta ''Valta'' vasta teki hänen nimensä tunnetuksi, nosti hänet yhdelä iskulla maailmanmaineeseen; tässä Würtenbergin hovijuutalaisen Josef Süssin elämäntarinassa, juutalaiskansan kärsimyshistoriassa ja 1700-luvun mahtavassa elämän- ja tapainkuvauksessa nähtiin historiallisen romaanin uudistus.

Myös Suomessa sai ''Valta'' loistavat arvostelut, mutta siitä huolimatta se tähän saakka on jäänyt ainoaksi Feuchtwangerin teokseksi, joka on käännetty suomeksi. Kääntämättä on jäänyt hänen mahtavan antiikin-trilogiansa ''Pojat'' — ''Jerusalemin häviö'' — ''Vale-Nero'', jossa keskushahmona juutalainen historiankirjoittaja Flavius Josephus annetaan kuvaus 60-luvun Rooman valtakunnasta ja juutalaiskansan tuhoutumistaistelusta. Kääntämättä on jäänyt toinen 30-luvun teos ''Oppenheimit'', kuvaus sivistyneen juutalaissuvun murhenäytelmästä Hitlerin-Saksassa. Kääntämättä on jäänyt myös suurreportaasi ''Moskova 1938'', Feuchtwangerin kuvaus Neuvostoliiton-matkastaan. Feuchtwanger kuului niihin kirjailijoihin, jotka fasismin vastustajina saivat elää maanpakolaisen kohtalon, ja niinpä 30-luvun julkinen Suomi kohteli häntä suuntauksensa mukaisesti; esim. Koskimiehen Saksan kirjallisuuden historiassa hänestä on vain muutama häpäisevä rivi. Hyvitys on tullut vasta nyt WSOY:n julkaistessa hänen uusimman romaaninsa ''Waffen für Amerika'' (Aseita Amerikalle) antaen sille jostakin syystä nimen ''Vapauden puolesta''. Kirjaan tarttuu epäluulolla: mistä mahtaa hyvitys johtua? Onko Feuchtwanger, jonka maanpakolaistie kulki Ranskan kautta Yhdysvaltoihin, asettanut kuten monet muut kohtalotoverinsa kynänsä amerikkalaisen imperialismin palvelukseen?

Ennen kuin vastaamme tähän kysymykseen, on syytä palauttaa mieleen keskeinen Lion Feuchtwangerin historiallisessa romaanitaiteessa. Se perustuu tunnollisille, perusteellisille lähdetutkimuksille, mutta tälle menneisyyden kuolleelle ainekselle antaa elämän ja hehkun kirjailijan näkemysvoima, hahmoituskyky, ajan ja ihmisen tuntemus. Sillä armottomalla, illuusiottomalla ihmisnäkemyksellä, mikä näyttää olevan erikoisesti juutalaiselle rodulle ominainen, Feuchtwanger pelkistää ihmisensä, riisuu heidät alastomiksi, rakentaa heidän henkilökuvansa taipumusten, luonteenpiirteiden ja käyttäytymistapojen perusosista, kaikkea kaavamaisuutta ja romantisointia välttäen. Mutta samalla kun hän ajan- ja ihmiskuvauksessaan pyrkii lahjomattomaan rehellisyyteen ja aitouteen, samalla hän kuitenkin on sanonut, ettei koskaan ole tahtonut kuvata historiaa vain sen itsensä vuoksi: historiassa hän on kuvannut samalla omaa aikaansa ja sen vastakohtia. Nousevan ja valtaan päässeen antisemitismin ongelma on hehkuttanut hänen ''Jud Süssinsä'' ja hänen antiikin-trilogiansa, juutalaisuuden eri ryhmien asennoituminen ja kohtalo. Ja voimme

mennä vielä askeleen eteenpäin: viime kädessä on tilitettävänä kirjailijan oma asenne: juutalaisintellektuellin kaksinainen epäilevä, horjuva asenne perinteellisen juutalaisuuden ja länsimaisen sivilisaation ja sen tarjoamien mahdollisuuksien välillä. Varsinkin tämä tilitys ilmenee antiikin-trilogian Flavius Josephuksessa ja Oppenheim-perheen esteetikossa. Tuskin on aiheeton se johtopäätös, että kirjailija tässä rotujen ja kulttuurien vastakohdassa samalla kuvaa myös oman ajan sosiaalista vastakohtaa: omaa ja koko länsimaisen älymystön horjumista porvariston ja työväenluokan, kapitalismin ja sosialismin välillä.

Kun Feuchtwangerin 20- ja 30-luvulla julkaisemien romaanien jälkeen siirtyy lukemaan hänen uusinta, toisen maailmansodan jälkeistä romaaniaan, pistää silmään heti se, että juutalaisuus on kokonaan jäänyt sen aihepiirin ulkopuolelle: päähenkilöstä puhumattakaan siinä ei käytännöllisesti katsoen esiinny ainoatakaan juutalaista henkilöä. Aihe on 1770-luvun jälkipuolen Pariisista, jossa Amerikan vapaussota ja Ranskan oma lähenevä vallankumous hehkuttavat mieliä, ja päähenkilöinä ovat Benjamin Franklin ja Pierre de Beaumarchais. Kuvaus alkaa Franklinin, liikemiehen, keksijän, filosofin ja valtiomiehen, saapumisesta Ranskaan, minne hänet on nimitetty Englantia vastaan kapinaan ja itsenäisyystaisteluun nousseitten Yhdysvaltojen lähettiläälksi; ja se päättyy Franklinin voittoon paria vuotta myöhemmin: voittoon sekä ahdaskatseisista, juonittelevista virkatovereistaan että kuningas Ludvig XVI:n jarrutuksesta Ranskan solmitessa Yhdysvaltojen kanssa liiton ja myöntäessä vihdoin sille 25 miljoonan livren lainan. Franklinin hahmo, inhimillinen heikkouksissaan, itserakkaudessaan, mukavuudenhalussaan, heikkoudessaan naisia ja hyviä ruokia kohtaan, mutta samalla inhimillinen suuruudessaan, lämpimässä, ironisessa elämänviisaudessaan, itsekurissaan, arkipäivän-neroudessaan, on monumentaalinen, se hallitsee romaanin, kuten ajankin näyttämöä. Hänen vastapoolinaan ja vastakohtanaan on Pierre Caron de Beaumarchais, pariisilainen nousukas, kapinoitsija, irvihammas, hurmuri, joka näytelmillään, taistelukirjoituksillaan ja liiketoiminnallaan on noussut kapinallisen porvariston sankariksi ja vapaamielisten hovipiirien suosikiksi. Romaani kertoo siitä vaiheesta, jolloin Beaumarchais, ''Sevillan parturin'' tekijä, aloittaa uuden tähdenlennon Amerikan kapinallisten asehankkijana ja ''Figaron'' tekijänä; tämä ura kulkee tappioiden ja nöyryytysten, vararikon ja vankilankin kautta, mutta päättyy tässä vaiheessa riemuvoittoon, ''Figaron'' julkiseen ensiesitykseen. Molemmat päähenkilöt Franklin ja Beaumarchais, tyyppiamerikkalainen ja tyyppiranskalainen, toimivat saman päämäärän hyväksi, ihailevatkin toisiaan, mutta eivät — jyrkästi vastakkaisina ihmistyyppeinä — voi saavuttaa keskinäistä ymmärtämystä. Kumpikin edustaa Feuchtwangerin päähenkilögalleriassa jälleen tietoista, tahtovaa ihmishahmoa.

Näiden kahden päähenkilön ympärille on kiedottu yli 800-sivuisen romaanin värikäs, täyteläinen elämän- ja tapainkuvaus, läpileikkaus 1770-luvun Pariisista ja Versailles'sta, mihin keräytyy kaikki se, mikä tuossa ajassa on loisteliasta, mielenkiintoista ja eteenpäin murtautuvaa. Versailles'n hovi vallankumousaatteilla leikkivine ylhäisaateleineen, poliittiset juonittelut heikon ja vastaanpenäävän Ludvig XVI:n ympärillä. Marie Antoinette ja hänen Sireeninsininen kerhonsa, Yhdysvaltain itsenäisyysjulistus Versaillesin hovijuhlassa Beaumarchais'n esittämänä, keisari Josef II:n, valistuneen itsevaltiaan, Ranskan-vierailu, Franklinin ''bagatellit'', pienet, myrkylliset lentolehtiset, Voltairen viimeinen Pariisissa käynti, apoteoosi ja kuolema, Gibbonin ja Beaumarchais'n riitakirjoitukset, Antoinetten suurpoliittinen synnytys, kapinallisen ''Figaron'' ensiesitys... Tuntuu uskomattomalta, miten paljon historian kohokohtia kirjailija on saanut teokseensa sovitelluksi; joskus se tuntuu

suorastaan keinotekoiselta! Mutta itse kertomistavassaan Feuchtwanger on pysynyt perinteilleen uskollisena; hän referoi, ei dramatisoi; houkuttelevienkin kohokohtien hän antaa solua omalla, eepillisellä painollaan. Huomauttamista on tosin paljonkin; on kuolleita, paikallaan polkevia lukuja, jotka olisivat huoleti voineet jäädä pois; toisinaan — esim. Voltairen kuolinkohtauksessa — kirjailija saattaa itse kohottaa äänensä ja sanella korulauseisen muistopuheen! Ja kuitenkin: kun on kääntänyt viimeisen sivun, on vakuuttunut siitä, että kysymyksessä on mahtava ajankuvaus, rikas, täyteläinen ja syvälletunkeutuva, että kysymyksessä on mahtava eeppinen rakennelma, jonka yksityiskohtien rasittava perusteellisuuskin, jonka kuolleet sivut ja romaanikerronnalliset synnitkin kuuluvat kokonaisuuden taiteelliseen laskelmaan.

Entä sitten tuo ajankohtaisuus, sanottava omalle ajalle, tendenssi? Feuchtwanger on omistanut teoksensa Ranskalle ja Yhdysvalloille, niille kahdelle maalle, joissa hän on maanpakolaisvuotensa viettänyt. Hän kuvaa Yhdysvaltain vallankumouksellista nousua, hän kuvaa Ranskan — itsekin kohti vallankumousta kulkevan Ranskan — apua Yhdysvalloille. Onko tarkoitus viitata toisen maailmansodan ja sen jälkikauden päinvastaiseen tilanteeseen, Yhdysvaltain ''apuun'' Ranskalle? Tuskin. Mikäli niin olisi, tulos olisi pirullinen: vastakohta nousevan Amerikan, kaikkialla edistyksellisiä voimia innoittaneen 1770-luvun Amerikan, ja nykyisen USA:n välillä voi olla vain murhaava syytös jälkimmäistä vastaan, rinnastus 1770-luvun Ranskan, sortovaltiutta vastaan kapinoivan Ranskan, ja vuoden 1950 Marshall-Ranskan välillä voi olla vain kapinaan kehoitus jälkimmäiselle. Jos Feuchtwanger on halunnut kiittää maanpakolaista kohtaan osoitetusta vieraanvaraisuudesta, hän on tehnyt sen toisin kuin monet muut kohtalotoverinsa: hän on kohottanut esiin sen, mikä on ollut edistyksellinen: menneisyyden.

Tahtoen tai tahtomattaan Feuchtwangerin romaani tuokin esiin kokonaan toisen historiallisen rinnakkaisuuden: kuten 1770-luvulla Yhdysvallat, niin meidän aikanamme Neuvostoliitto on maailman kaikkien edistyksellisten ainesten majakkana, ja siinä erilaisten suhtautumisten asteikossa, mikä ilmenee vallankumouksenedellisen Ranskan yhteiskunnassa, ilmenee ihmeellisen paljon myös meidän ajastamme ja sen länsimaisesta yhteiskunnasta.

Vapaa Sana 16.4.1950

Täydellä nimellä julkaistu esittely Lion Feuchtwangerin romaanista ''Vapauden puolesta'' (Waffen für Amerika. Suom: Lauri Hirvensalo. WSOY 1950).

''Hitlerkö voitti?''

Tänään aamunsarastuksessa, yhdeksän vuotta sitten, vyöryivät Natsi-Euroopan ilma- ja panssarivoimat yli Neuvostoliiton rajojen. Niiden vyöryä säesti Berliinin radiosta hysteerinen ääni, joka julisti bolševisminvastaisen ristiretken alkaneen ja ''suomalaisten sotamarsalkkansa johdolla'' taistelevan pohjoisessa saksalaisten rinnalla.

Neljä vuotta myöhemmin päättyi Hitlerin bolsevismin vastainen ristiretki Berliinin raunoihin. Jo kahdeksan kuukautta aikaisemmin oli sotapolitiikka romahtanut Suomessa. Saksalaiset sotarikolliset tuomittiin Nürnbergissä, suomalaiset sotasyylliset Helsingin Säätytalossa.

Kaksi vuotta kului sodan päättymisestä Euroopassa, ja presidentti Truman julisti Yhdysvaltain maailmanherruusopin melkein Hitlerin sanoin. Ja tätä julistusta seurasivat Marshall-suunnitelmat, atomipommi-uhkaukset, Atlantin-sotaliitot ja Schumanin suunnitelmat. Suomessa ryhtyi Fagerholmin hallitus ''omaan pieneen kylmään sotaansa'' Neuvostoliittoa vastaan.

''Hitlerkö voitti?'' kysyi maalaisliittolainen Ilkka pääkirjoituksessaan viime sunnuntaina. Samaa ovat kysyneet sanomalehdet eri puolilla maailmaa käsitellessään Schuman-suunnitelmaa, jonka tarkoituksena on toteuttaa se, mihin Hitler ei pystynyt: alistaa länsi-Eurooppa Länsi-Saksan natsijohtoisen raskaan teollisuuden holhoukseen, kerätä länsi-Euroopan taloudelliset voimavarat musertavaan iskuun sosialismin maailmalle. Siirtomaasodat riehuvat Vietnamissa ja Malakassa, rotuvainot Amerikassa ja Etelä-Afrikassa, kommunistiset puolueet lakkautetaan Yhdysvalloissa ja Japanissa ja saatetaan poikkeusasemaan länsi-Euroopassa, natsikenraalit harjoittavat iskujoukkoja Länsi-Saksassa ja toimivat sotilasasiantuntijoina Atlantinliiton päämajassa, yli maapallon kahdenkolmanneksen riehuu Göbbelsin henki kommunisminvastaisessa propagandassa.

Todellakin: Hitlerin voitto, Hitlerin revanssi läntisellä pallonpuoliskolla!

Asiaan tietysti kuuluu, että Ilkka, sen hallituspuolueen äänenkannattaja, joka on julistanut ansiokseen suhteiden paranemisen Neuvostoliittoon ja uuden pitkäaikaisen kauppasopimuksen aikaansaamisen, näkee ''Hitlerin voiton'' aivan toisaalla: sosialismin voitossa Neuvostoliitossa, kansandemokratioissa, Kiinassa — maapallon kolmanneksella! Maalaisliiton puoluekokouksessa pääministeri Kekkonen katsoi aiheelliseksi varoittaa Neuvostoliiton vastaisesta kylmästä sodasta; samanaikaisesti yhtyy eräs puolueen johtava lehti Kööpenhaminan COMISCO-konferenssin kylmän sodan julistukseen, johon osallistumalla maamme sosdem, puolue on tuominnut itsensä hallituskelvottomaksi.

Tämä osoittaa, miten huonosti meillä vieläkin käsitetään, mitä ajan kello on lyönyt. Olkoon niin, että Hitlerin henki on voittanut lännen imperialistivalloissa, olkoon niin, että Hitlerin henki on voittanut Suomen sosdem. puolueessa, *Suomessa*

se on kärsinyt tappion. Se palautus- ja revanssipolitiikan linja, joka saavutti voiton kesän 1948 eduskuntavaaleissa ja joka sitten Fagerholmin ''työväenhallituksen'' hahmossa ryhtyi päämääriään toteuttamaan, päätyi presidentinvalitsijamiesvaaleissa sosdem. puolueen tappioon ja hallitusvaihdokseen. Miten onnetonta ja taantumuksellista talouspolitiikkaa sitä seurannut Kekkosen porvarillinen hallitus onkin ajanut, miten riittämättömiä ja puolinaisia sen toimenpiteet ulko- ja sisäpoliittisesti ovatkin olleet, sen on täytynyt luopua kommunismin vastaisesta taistelutunnuksesta, likvidoida Kemin oikeusjuttu, lopettaa kylmä sota, parantaa suhteita Neuvostoliittoon, allekirjoittaa atomipommivetoomus, solmia Neuvostoliiton kanssa 5-vuotinen kauppasopimus, tunnustaa käytännössä, että Fagerholmin hallitussuunnan jatkaminen Suomessa oli mahdotonta. Mitä pikemmin tämä yleisesti ymmärretään, sitä parempi.

Hitler ei ole voittanut Suomessa, ja jos Hitlerin voitto lännessä näyttääkin tänä päivänä uhkaavalta, siitä on pitkä askel Hitlerin voittoon maapallolla. Sosialismin ja kansandemokratian maat seisovat suojamuurina sen voiton tiellä, ja yli koko maailman ovat kansat kohottaneet EI-huudon imperialistien valmistelemalle kolmannelle maailmansodalle. Yli sata miljoonaa ihmistä on jo allekirjoittanut Tukholman vetoomuksen atomipommia vastaan, Suomessa jo kolmesataatuhatta. Kun Suomen Rauhanpuolustajat nyt, natsisodan alkamisen yhdeksäntenä vuosipäivänä, aloittaa erikoisen kampanjan tämän rauhanadressin puolesta, muodostukoon siitä kansallinen mielipideilmaisu, joka koko maailmalle osoittaa, että Suomi on paikkansa valinnut, että Suomen kansa ei enää milloinkaan salli juhannuksen 1941 toistuvan.

Vapaa Sana 22.6.1950
Signeeraamaton pääkirjoitus.

Mitä tapahtuu Koreassa?

Juhannuspyhien uutisrästi sisälsi kaksi huomattavaa maailmanpoliittista tapahtumaa: Bidault'n hallituksen kaatuminen virkamiesten palkkakysymykseen Ranskassa ja sodan syttyminen Koreassa kaukoidässä. Vaikka edellinen voikin merkitä entistä vaikeampaa poliittista kriisiä Atlantinliiton-Ranskassa ja vaarantaa samalla Schuman-suunnitelman kohtalon, se jää kuitenkin varjoon sen rinnalla, että avoin sotatila on syttynyt Korean kahden valtion, Neuvostoliittoon nojautuvan Pohjois-Korean kansantasavallan ja Etelä-Korean amerikkalaisen marionettivaltion, välillä. Voi olla, että selkkaus saadaan rajoitetuksi, mutta monet seikat puhuvat sen puolesta, että kysymyksessä saattaa olla suursodan uhka tai suorastaan pelinavaus.

Kahtiajaetun Saksan rinnalla lienee kahtiajaettu Korea luonnottomin toisen maailmansodan jälkeisistä valtiomuodostelmista. Japanin imperialismin luhistuessa syyskesällä 1945 palautettiin Korealle itsenäisyys, mutta samalla tähän Japanin vanhaan satelliittivaltioon muodostettiin liittoutuneitten valvontaelin, jossa Neuvostoliitolla ja Yhdysvalloilla kummallakin oli 5 edustajaa, ja liittoutuneitten miehitysvoimat jäivät maahan, Neuvostoliiton maan pohjois-, Yhdysvaltain sen eteläosaan. Neuvostoliitto pyrki Koreassa kuten Saksassakin miehitysvallan lopettamiseen ja vallan luovuttamiseen korealaisten itsensä käsiin niin pian, kun fasismin pesäkkeet oli maasta hävitetty. Yhdysvallat puolestaan omaksui Koreassa saman kielteisen asenteen kuin Saksassakin. Tästä huolimatta veti Neuvostoliitto v. 1948 miehitysjoukkonsa maasta, ja Pohjois-Koreasta, rajana 38. leveyspiiri, muodostettiin itsenäinen kansantasavalta. Pohjois-Koreassa on taantumuspuolueet lakkautettu, yleiset vaalit järjestetty, japanilaiset yritykset kansallistettu, laaja maareformi toteutettu, kun taas Etelä-Koreassa, josta Yhdysvallat vuotta myöhemmin poisti miehitysjoukkonsa ja josta muodostettiin ''länsimainen'' tasavalta presidenttinään kirjavasta menneisyydestään tunnettu ultrataantumuksellinen Syngman Rhee, kaikki uudistukset on laiminlyöty eikä vaaleja maan 354 puolueen kesken ole tähän mennessä suoritettu.

On ilman muuta selvää, että mikäli Korean kansa itse olisi vapaasti voinut päättää, se jo aikoja sitten olisi yhtynyt kansandemokratian lipun alla. Nyt on Koreassa Yhdysvaltain imperialistisen politiikan vuoksi muodostunut kestämätön tilanne, jossa yhtenäinen kansa on kahtia jaettuna, maan teollistunut pohjoisosa ja agraarivaltainen eteläosa ovat estyneet taloudellisesti täydentämästä toisiaan, toinen osa on varustautunut japanilaisilta vallatuilla ja venäläisillä aseilla, toinen amerikkalaisilla aseilla ja amerikkalaisten johtamana. Jos Kiinan vallankumouksellinen vapaustaistelu innoitti voimakkaasti myös korealaisia luomaan yltään imperialismin holhouksen, on taas Etelä-Korea ilmeisesti kuulunut niihin uusiin ''kaukoidän suunnitelmiin'', joita USA:n puolustusministeri Johnson ja yleisesikuntapäällikkö Bradley ovat Tokiossa yhdessä Japanin-käskynhaltijan, kenraali MacArthurin

kanssa olleet valmistelemassa. Yhdysvaltain astuminen Ranskan avuksi kukistamaan Vietnamin vapaustaistelua, suunnitelmat säilyttää Formosa, Kuomintangin viimeinen rotankolo, hinnalla millä hyvänsä USA:n tukikohtana, ''erikoisrauhan'' valmistelut Japanin kanssa sekä päätös Japanin kommunistisen puolueen lakkauttamisesta, jonka jopa vanhoillinen englantilainen Times-lehtikin leimasi fasistiseksi toimenpiteeksi, kytkeytyvät USA:n Korea-politiikan kanssa yhtenäiseksi vyyhdeksi, jonka tarkoitus on selvä: kansojen vapausliikkeitten patoaminen itä- ja kaakkois-Aasiassa, kolmannen maailmansodan hyökkäyslähtökohtien rakentaminen kaukoidässä.

Kun S. Sosialidemokraatti nyt kapitalistilehdistön rinnalla rientää amerikkalaisen ja englantilaisen uutismateriaalin ja tällä hetkellä kokonaan Yhdysvaltain johdossa olevan YK:n turvallisuusneuvoston kannanottojen perusteella leimaamaan sodan syttymisen Korean kansantasavallan syyksi, lehti osoittaa tällä kylläkin kiitettävää valmiutta noudattaa Köpenhaminan COMISCO-konferenssin päätöksiä, mutta tuskin sitä asiallisuutta ja objektiivisuutta, mitä asia arkaluontoisuudessaan edellyttäisi. Ennenkaikkea lehti unohtaa kokonaan, minkä voimien aloitteesta kaikki toisen maailmansodan jälkeiset paikalliset sodat on käyty. Unohtaa kansalaissodan, jota Ateenan marionettihallitus Labour-Englannin ja sitten Yhdysvaltain tukemana kävi omaa kansaansa vastaan. Unohtaa Indonesian vapausliikkeen, jonka Hollannin sosdem. hallitus yritti häikäilemättömällä siirtomaasodalla tukahduttaa ja joka Yhdysvaltain väliintulon kautta johdettiin surkeaan kompromissiin. Unohtaa Vietnamin, jota vastaan Ranskan hallitus — mukana myös sosdem. puolue — on vuosikausia, lopuksi amerikkalaisten tukemana, käynyt ''likaista sotaansa''. Unohtaa Englannin Labourhallituksen viidakkosodan Malakalla. Unohtaa Israelin ja arabivaltojen välisen sodan, jonka takana olivat brittiläiset ja amerikkalaiset öljyintressit. Unohtaa Kiinan jättiläistaistelun, jossa toisella puolella, ilman mitään ulkomaista tukea, oli Kiinan kansanarmeija, toisella puolella Kuomintangin marionettihallitus Yhdysvaltain suunnattomin raha- ja aseavustuksin tukemana. Ratkaisevana virheenä Yhdysvaltain kylmän sodan strategiassa on ollut Aasian siirtomaa- ja puolisiirtomaakansojen herääminen; tämä vapausliike, eräs aikakauden suuria historiallisia perustapahtumia, vyöryy eteenpäin luonnonvoiman kaltaisena; sen ei tarvitse turvautua avoimeen taisteluun, mutta sitä ilmeisemmin on sota, ehkäisysota, Yhdysvaltain johtaman imperialismin leirin ainoa hätäkeino asemiensa säilyttämiseen.

Nämä tosiseikat on otettava huomioon, kun Korean sotarintamalta saapuneiden sekavien, ristiriitaisten, yksipuolisten raporttien nojalla pyritään ratkaisemaan vanha sotahistoriallinen ongelma: kumpi on hyökkääjä? kummalle hyökkäys on välttämätön? *cui bono? kenen hyväksi?*

Vapaa Sana 27.6.1950
Ensimmäinen artikkelikannanotto Korean sotaan, joka sitten tuli hallitsemaan lehtien uutis- (ja suuressa määrin artikkeli-) palstoja yli kolmen vuoden ajan.

Oikeistososialidemokratian kolme elementtiä

Vajaa viikko sitten käsittelimme tällä paikalla artikkelia, jonka nimim. A. W-n oli julkaissut Ny Tidissä ja jossa hän oli ottanut esille ensiluokkaisen tärkeän kysymyksen: miksi oikeistososialidemokraatit ovat nykyisessä maailmankehityksessä asennoituneet kapitalismin puolesta sosialismia ja kansandemokratiaa vastaan ja onko työväenliikkeen sosialistisella ja kommunistisella vasemmistolla jotakin vastuuta tästä asennoitumisesta? Ny Tidin kirjoittajan esittämää kantaa, että oikeistososialidemokraattien asennoitumisen on oleelliselta osalta sanellut heidän käsityksensä, että liberaalisen kapitalismin säilyttäessä jatkuvasti heidän toimintamahdollisuutensa kansandemokratia ja neuvostososialismi sensijaan tekevät ne tyhjiksi, pidimme huomionarvoisena, mutta yksipuolisena osoittaen puolestamme, että oikeistososialidemokratia liittoutuessaan fasismin kanssa, vastustaessaan siirtomaakansojen vapausliikettä ja tukiessaan Wall Streetin sodanvalmisteluja tekee paljon enemmän kuin mitä em. ''itsesuojelutarve'' edellyttäisikään.

Viime maanantain Ny Tidissä on nimim. A. W-n palannut kysymykseen väittäen Vapaan Sanan ''sivuuttaneen ongelman oleellisissa kohdissa'' — ja siirtäen itse puolestaan keskustelun ''luonnottomien vastakohtien tilanteeseen'', työväenliikkeen jyrkän kahtiajaon hedelmättömyyteen ja oikeistososialidemokratian asennoitumisen kohtalokkuuteen nykyisessä sodanuhkan varjostamassa maailmassa. Mutta vaikka kirjoittaja täten ei esitäkään mitään uutta itse alkuperäisestä kysymyksestä, ansaitsee esitetty väite kuitenkin eräitä täsmällistyksiä puoleltamme.

Ensiksikin. Työväenliikkeessä on aina esiintynyt jyrkempiä ja maltillisempia mielipidesuuntia, ilman että se silti aikaisemmin esti työväenliikettä yhtymästä itse liikkeen suuntaa ja päämäärää koskevissa pääkysymyksissä. Vakavaksi tämä suuntaero muodostui vasta silloin, kun II internationalen johtajan avoin petos ensimmäisessä maailmansodassa ja sen jälkeen johti vasemmistososialidemokraattisten ja kommunististen puolueitten perustamiseen ja oikeistososialidemokraattien siihenastinen sosialismin toteuttamista viivyttelevä ja jarruttava asenne muodostui suoranaiseksi sosialismia vastustavaksi asenteeksi. Sosialismin voitossa oikeistososialidemokratia näki marxilaisen vasemmiston voiton ja oman tasapainoasemansa menettämisen; siksi se yhä selvemmin ryhtyi kannattamaan kapitalistisen demokratian säilyttämistä; lanseerattuaan ensimmäisen maailmansodan jälkeen ''kahden rintaman'' taktiikan, se toisen maailmansodan jälkeen oli jo kypsä — kansallisesti ja kansainvälisesti — yhdistämään voimansa kapitalismiin sen taistelussa Neuvostoliittoa ja kansandemokratioita vastaan. Mitä virheitä asennoitumisessa oikeistososialidemokratiaan onkin vasemmiston taholta saatettu tehdä, edellisen asennoitumisen kapitalismin ja sosialismin väliseen taisteluun ratkaisi olennaisesti jo kolmisenkymmentä vuotta sitten tapahtumat työväenliikkeen kahtiajako ja sosdem.oikeiston siitä vetämät johtopäätökset. Näin syvällä ovat ''itsesuojelu''-asenteen juuret!

Toiseksi. Puhuessamme oikeistososialidemokratian asennoitumisesta teemme kohtalokkaan virheen, jos käsittelemme sitä yhtenä möhkäleenä. ''Itsesuojelu''-asenne — sosialistisen päämäärän hylkääminen kapitalismin liberaalisten perinteitten hyväksi — ja sen tueksi kehitetty teesi työväenliikkeen ikuisesta kahtiajaosta ovat nimenomaan oikeistososialidemokratian johtajasisärenkaan luomusta: juuri tälle ryhmälle, joka osittain työväenliikkeestä nousseena on kiivennyt taloudellisiin, sosiaalisiin ja poliittisiin mahtiasemiin, osittain taas on tunkeutunut työväenliikkeeseen porvarillisista ja fasistisista aatepiireistä, merkitsee *status quon* — vallitsevan tilanteen — säilyttäminen, oman puolueen tasapainoaseman, oman valta-aseman säilyttäminen, *valta itsessään* kaikkea, ja työväenliikkeen yhtyminen kansandemokratian ja sosialismin toteuttamiseksi uran loppua. On turha kuvitella tästä ryhmästä mitään: se on sitonut itsensä kapitalismiin elämässä ja kuolemassa. Oman ryhmänsä muodostavat puoluevirkailijat (heihin laskettuina myös puolueen luottamushenkilöt — pienemmät tekijät — ammatillisessa ja osuuskauppaliikkeessä, valtiollisessa ja kunnallisessa toiminnassa jne): heidän asemansa on voinut muokata heidän ideologiansa yhtä jyrkäksi kuin johtajakastin, mutta kysymyksessä saattaa olla myös vain lyhytsihtinen — täysin aiheeton — pelko oman aseman menettämisestä työväen puolueiden yhteistoiminnan johtaessa kenties niiden yhtymiseen. Kolmannen ryhmän muodostavat vihdoin sosialidemokraattiset rivimiehet: 9/10 liikkeestä. Heidän etunsa ovat yhteneväiset vasemmistolaisen työväen kanssa, heitä pidättää oikeistososialidemokratian leirissä vain tietämättömyys ja hämäännys, jota puoluejohto koko liberalistis-kapitalistisen kansalaiskasvatuksen tukemana niin suurella menestyksellä on lännessä levittänyt. Heiltä ovat hämääntyneet perustavat tosiasiat: että kapitalismi parhaimmillaankin merkitsee työtätekevien riistoa, ja että se yhä uudelleen siittää pulia, työttömyyttä, sotia ja työväen oikeuksien rajoittamista; että kansandemokratia ja sosialismi merkitsevät näiden kirouksien kirvoittamista, yhteiskunnan uudestimuodostusta, joka tekee puoluetaistelut ja viime kädessä myös puolueet tarpeettomiksi. Jos tällainen kehitys heittää tien sivuun ryhmän kapitalisteja ja näitä palvelevia porvarillisia ja oikeistososialidemokraattisia puoluebosseja, se ei sensijaan vähimmässäkään määrin estä nykyisten sosdem. puolueiden jäsenjoukkoja ja rehellisiä puoluevirkailijoita löytämästä paikkaansa uuden yhteiskunnan rakennustyössä ja järjestötoiminnassa.

Kun siis viritetään kysymys oikeistososialidemokratian asennoitumisesta sosialismin ja kapitalismin välisessä taistelussa, näyttävät historialliset ja sosialipsykologiset tosiasiat osoittavan, että työ tämän asennoitumisen muuttamiseksi on kohdistettava (ennenkaikkea) jäsenjoukkoihin ja (osittain) puoluevirkailijoihin; johtajakastin suhteen on sensijaan kaikki työ toivotonta. Vastukset ovat ensinmainituillakin tahoilla suuret — koko vuosikymmenien aineellinen ja henkinen mädätystyö —, ja jokainen oma väärinasennoitumisemme lisää näitä vastuksia. Tämä tie on kuitenkin lännessä ainoa mahdollinen, ja missä sanojen propaganda ei riitä, siellä astuu avuksemme tapahtumisen propaganda: imperialistisen kapitalismin pyrkimys painaa länsi-Eurooppa siirtomaakansojen asemaan. Suuressa määrin sosialidemokraattisista joukoista riippuu, miten pitkäksi ja vaikeaksi tämä kehitysvaihe muodostuu.

Vapaa Sana 23.8.1950
Signeeraamaton pääkirjoitus.

Tosiasiat parasta propagandaa

1800-luvulla tapahtunut lehdistön vallankumous — paperin ja muiden kirjapainotarvikkeiden tavaton halpeneminen sekä teknilliset keksinnöt kuten pikapaino, rotatio, latomakone — loi edellytykset massalehdistön syntymiselle, myös sanomalehdistön syntymiselle, myös sanomalehtien muodostumiselle kapitalistisiksi suuryrityksiksi, lehdistön trustiutumiselle, *keltaiselle lehdistölle*. Edellisillä vuosisadoilla vallinnut valistuslehdistön, aatelehdistön tyyppi väistyi ja hävisi nykyaikaisen uutisja ilmoituslehden tieltä, aatteellisten ja kasvatuksellisten pyrkimysten tilalle nousi rahan ansaitseminen hallitsevaksi tarkoitukseksi. Vimmattu taistelu alkoi ilmoittajista ja lukijoista, kaikkein häikäilemättömimmin keinoin pyrittiin vetoamaan suurten, kehittymättömien joukkojen makuun, harrastuksiin ja vaistoihin. Valttia olivat *uutiset*: mahdollisimman tuoreet, yksityiskohtaiset, repäisevät sensaatiomaiset uutiset, sekä niiden hankkijat, reportterit. Uutiseksi kelpasi tarpeen tullen mikä tahansa: pääasia ei ollut *mitä*, vaan *miten*. Ja käyttökelpoisimmaksi havaittiin se, mikä vetosi alhaisimpiin vaistoihin: murhat, kavallukset, yökerhoskandaalit, avioerot; kunnianhimoiseksi päämääräksi tuli haastatella murhaajan äitiä tai sähkötuolikanditaattia. Kun New York Journal, Amerikan kuuluisimman lehtikuninkaan Hearstin lehti, rehennellen selitti, että sen reportterit tulevat tekemään reportaasin maailmanlopustakin, huipentuu tässä keltaisen lehdistön luoma uusi lehtimiesmoraali, lehtimiesihanne: henkensä kaupallakin täyttää reportteritehtävänsä, hankkia omalle lehdelleen paras, tuorein, sensaatiomaisin uutisselostus.

Luonnollisestikaan tämä ihanne ei ole ainoastaan kielteinen, mutta juuri sen sankarilliseen ehdottomuuteen on pyritty peittämään se, että kapitalistisen maailman sensaatiolehdistöllä ei ole enää mitään myönteistä, rakentavaa aatteellista tai kasvatuksellista tehtävää; sen koko uutistoiminta on omiaan vain raaistamaan ja tylsistämään suuria lukijajoukkoja; ja hyödyn kaikesta kerää omistaja, lehtikuningas, jolla itsellään ei useinkaan ole lehden kanssa muuta tekemistä kuin voittokuponkien leikkaaminen. *Häikäilemättömyys* on se hyve, jota eniten arvostetaan uutta toimittajaa otettaessa, ja mikäli toimittajalle kaikesta huolimatta on myös omatunto, täytyy hänen tuntea jokapäiväinen työnsä syövyttävänä ristiriitana moraalikäsitystensä ja toimintansa välillä. Tähtireportterien palkat hipovat monessa tapauksessa toimituspäällikköjen palkkoja ja voivat tarjoamillaan elämänmukavuuksilla osittain korvata työn periaatteellista tyhjyyttä ja tunnonvaivoja, mutta huonostipalkatulla suurella reportterikaartilla ei ole tätäkään lohdutusta. Jäljelle jää alkoholi.

Varsinkin sodanjälkeisenä aikana on kapitalistisen maailman rahalehdistössä lisäksi ollut käynnissä prosessi, joka merkitsee keltaisen lehtistön sensaatiometsästyksen ja natsismin huippuunsa kehittämän poliittisen kauhupropagandan yhtymistä ennennäkemättömässä mittakaavassa.

Sensaatiometsästys on saanut maailman-mittasuhteet, rikosreportaasin menetelmät on sovellettu poliittiseen journalistiikkaan, demokratia ja maailmanrauha on jätetty gangsterijournalistien käsiin, lehtimiesammatti ei enää vain *sivua* rikollisuutta, se on rikosta. Yhä kauhistuttavampi on epäpoliittisen ammattilehtimiehen kohtalo kapitalistisen maailman rahalehdistössä, amerikkalaisten sodanvalmistelijain ohjaamassa porvarillisessa ja oikeistososialidemokraattisessa lehdistössä.

Kokonaan toinen lähtökohta on sosialismin ja kansandemokratiain maitten lehdistöllä, joka ei ole yksityisten vaan yhteisöjen omistama, joka ei palvele yksityistä voiton-, kunnian- ja vallanhimoa, vaan kansan suurten joukkojen etuja ja ihanteita ja jonka päätarkoituksena ei ole uutiset uutisten vuoksi, vaan tiedon jakaminen, koko kansan kasvattaminen ja kehittäminen, rauhan ja demokratian puolustaminen. Lehtimies voi näissä maissa tuntea todella tekevänsä suurta myönteistä työtä joka täysin tyydyttää hänen moraalista tunnettaan, ja toisaalta ovat myös lehtimiesten aineelliset olosuhteet järjestetyt paremmin kuin missään kapitalistisessa maassa.

Erikoisen ongelman nykyisessä maailmanlehdistössä muodostaa kapitalistisissa maissa ilmestyvä kommunistinen, sosialistinen ja kansandemokraattinen lehdistö. Ensiksikin tämän lehdistön luonne poikkeaa huomattavasti sosialismin ja kansandemokratiain maissa ilmestyvästä. Ei perusluonteensa puolesta: myös se on ratkaisevasti aatelehdistöä, valistuslehdistöä; keltainen sensaatiojournalistiikka ei kuulu sen toimintamuotoihin. Mutta voidakseen tyydyttää lukijakuntansa harrastuksia ja tottumuksia, voidakseen kilpailla epäpoliittisista lukijoista kapitalistisen massalehtien kanssa sen täytyy samalla olla ensiluokkaista uutislehdistöä ja enemmän tai vähemmän noudattaa käytännössä olevaa efektiivistä taitto- ja otsikkotekniikkaa. Sen toimittajakunnan enemmistö joutuu kentällä kilpailemaan uutisista kapitalistilehtien reporttereiden kanssa eikä se saisi työssään olla hitaampi, vähemmän peloton — mutta sen täytyy olla vastuuntuntoisempi, rehellisempi. Demokraattinen lehtimies voi tuntea moraalista tyydytystä siitä, että hän palvelee lehteä, jonka tarkoitus on korkeasti aatteellinen, mutta tämä tyydytys ei saa johtaa itsetyytyväisyyteen ja tekopyhyyteen siinä, että yksityiskohtiin nähden ei välitettäisi olla niin rehellisiä ja tunnollisia. Aatteellinen asennoituminen lyö ilman muuta leimansa siihen tapaan, miten asiat esitetään, ja niin pitää ollakin, mutta huolimattomuudesta johtunut tai suorastaan tietoinen tosiasiain vääristeleminen jonkin lähitavoitteen vuoksi on toista. Mikäli sitä ilmenee demokraattisessa lehdistössä, se työn kokonaisuuden aatteellisuudesta huolimatta rappeuttaa toimittajaa sekä ammattitaidollisesti että moraalisesti.

Tällainen detaljivääristely ei lisäksi kannata: seuraavana päivänä sen kumoaa vastaansanomattomin todistein levikiltään ja vaikutukseltaan moninkertainen, ehkä monikymmenkertainen vastustajain lehdistö, ja kun näin tapahtuu useampia kertoja, meitä ei uskota silloinkaan, kun jokainen esittämämme yksityiskohta pitää kutinsa.

Mikään retoriikka ei lisäksi propaganda-arvoltaan vedä vertoja tosiasioille, tosiasiat ovat parasta propagandaa. Entistä enemmän olisi lehtimieskoulutuksessa ja sanomalehtien toimitustavassa kiinnitettävä huomiota tähän kysymykseen ja pyrittävä kaikin tavoin lisäämällä lehdistön resursseja suorittaa tehokasta, vastuuntuntoista tiedonhankintaa ja uutispalvelua.

Tulemme tässä toiseen puoleen kapitalistimaiden demokraattisten lehtimiesten asemassa: heidän aineellisiin olosuhteisiinsa, heidän palkkakysymykseensä. Jos lehtimiesten asema on sosialismin ja kansandemokratian maissa järjestetty paremmin kuin missään kapitalistisessa maassa, niin kapitalistisen maitten demokraattisten

lehtimiesten asema on sensijaan taloudellisesti huonompi kuin minkään kapitalistilehtien toimittajain. Demokraattisia lehtiä ei useammissa maissa ole pystytty saamaan kannattaviksi, järjestöt ovat köyhiä, tuloksena on, että kuilu näissä lehdissä maksettujen palkkojen ja kapitalistilehdissä maksettujen välillä on suuri ja jatkuvasti kasvava ja että toimittajain palkat ovat jääneet esim. samassa yrityksessä palvelevien latojien palkkain alapuolelle. Tämä merkitsee sitä, että pystyvää ammattivoimaa on yleensä vaikea saada lehtien palvelukseen ja että ne toimittajat, jotka aatteellisista syistä tyytyvät jatkuvaan alipalkkaukseen, joutuvat sitä täydentämään ulkoapäin hankituilla, hajottavilla sivutöillä. Havainnollisen kuvan lehtimiesten alipalkkausesta Suomessa yleensäkin, mutta varsinkin kansandemokraattisessa lehdistössä antavat numerotiedot, joita toimittajain palkkatasosta esitetään S. Sanomalehtimiesten liiton äänenkannattajan viime numerossa. Nämä numerotiedot osoittavat, että palkkatason lasku vuodesta 1939 on huimaava, ja mitä tulee suhteeseen keskitason ja kansandemokraattisissa lehdissä maksettujen palkkojen välillä, niin alapäässä ovat jälkimmäiset palkat osittain paremmatkin, mutta mitä ylemmäs tullaan, mitä suuremmasta ammattitaidosta ja vastuusta on kysymys, sitä suurempi on erotus kansandemokraattisten lehtimiesten vahingoksi. Tässä vertailussa on lisäksi otettava huomioon, että suurissa porvarislehdissä maksetaan tunnetusti mustia lisäpalkkoja, jotka eivät luonnollisestikaan tilastossa näy.

Emme tietysti pidä luonnollisena, että kansandemokraattisen lehdistön palkoissa noudatettaisiin yhtä jyrkkää porrastusta kuin kapitalistisessa lehdistössä, emme myöskään kuvittele, että ylipäänsä voisimme kilpailla palkoissa suurten rahalehtien kanssa, mutta ilmeistä on myös, että nykyinen tilanne ei tee oikeutta vastuulle ja ammattitaidolle ja että se jatkuvasti jarruttaa toimittajain ammattikehitystä ja estää ammattipäteviä voimia, porvarillisten lehtien moraalisesti parhaita aineksia siirtymästä meidän lehdistömme palvelukseen.

Nykyisessä maailmanlaajuisessa vastakohdassa sosialismin ja kapitalismin, edistyksen ja taantumuksen, rauhan ja sodan voimien välillä, siinä kamppailussa uutta maailmansotaa vastaan, jonka merkeissä olemme kokoontuneet, on kapitalismin maailmassa olevilla edistyksen voimilla tietty vaa'ankärki-asema, ja aivan erikoisesti meidän taistelumme menestyksellisyys riippuu kapitalistisessa maailmassa ilmestyvästä edistyksellisestä lehdistöstä: sen toimituksellisista resursseista, sen journalistisesta tasosta, jotka ratkaisevat sen vaikutuspiirin. Tehtäköön kaikki voitava tämän lehdistön mahdollisuuksien lisäämiseksi.

Vapaa Sana 20.9.1950

IOJ:n (International Organisation of Journalists) kongressissa Helsingissä 17.9.1950 käytetty puheenvuoro.

Erillissodan myytti

Eräiden natsiveljeyden kauden johtavien saksalaisten yhdysmiesten — Saksan Helsingin-lähettilään v. Blücherin ja Mannerheimin päämajassa olleen Saksan edustajan kenraali Erfurtin — muistelmateosten ilmestyminen on antanut Helsingin Sanomille aiheen puolustella ''erillissodan teoriaa jäljestäpäin''. Teoriointinsa lopputuloksena lehti kirjoittaa:

''Suomi oli v:n 1935 jälkeen omaksunut määrätietoisen pohjoismaisen puolueettomuuden ja lujasti päättänyt pysytellä erillään suurvaltojen välisistä ryhmityksistä. Talvisodan se oli taistellut yksin, todellisena erillissotana, eikä ollut käyttänyt hyväkseen sen lopussa tarjoutuvaa tilaisuutta kytkeä se suursotaan. Myös vv. 1941—44 sodassa Suomen kansalla on rehellinen tunne sotansa erillisluonteesta.''

''Erillissodan teoriaa jäljestäpäin'' puolustellessaaan Helsingin Sanomat olisi voinut mennä vielä kauemmas menneisyyteen: talven 1918 ''vapaussotaan'', joka tietysti sekin oli ''valkoisen Suomen'' ''erillissotaa'' ''punaista Suomea'' vastaan siitä huolimatta, että sen lopputuloksen ratkaisi Saksan Itämeren-divisioonan interventio, ja keväällä 1919 Neuvosto-Karjalaa vastaan aloitettuihin interventiohyökkäyksiin, jotka nekin tietysti olivat ''erillissotaa'' siitä huolimatta, että ne aloitettiin yhteistyössä länsivaltain tukeman valkokenraali Judenitshin Pietarin-hyökkäyksen kanssa. Näyttää olevan niin, että milloin tahansa Suomen taantumukselliset vallanpitäjät ovat imperialistivaltoihin nojautuneella ''etuvartio''-politiikallaan johtaneet maan sotaiseen konfliktiin, aina on ollut kysymys ''erillissodasta''. Suomi on kertakaikkiaan haluttu aina leimata ''erikoistapaukseksi'': se näyttää muodostaneen ainoan propagandallisen ''punaisen langan'' maamme vallanpitäjäin seikkailumaisessa ulkopolitiikassa.

Nojauduttuaan 1918 Saksaan, 1919 ja 20-luvulla länsivaltoihin ja 30-luvun alkupuoliskolla Saksaan Suomen vallanpitäjät omaksuivat 30-luvun puolivälissä ''pohjoismaisen suuntauksen''. Kun Helsingin Sanomat puhuu ''pohjoismaisesta puolueettomuudesta'', se on tahallista harhauttamista. Eräs Blücherin muistelmien positiivisia arvoja on, että ne osoittavat tämän ''pohjoismaisen puolueettomuuden'' todellisen luonteen: muuttuneessa sisä- ja ulkopoliittisissa tilanteessa Suomen vallanpitäjät etsivät Neuvostoliiton vastaiselle politiikalleen jälleen tukea länsivalloista, mutta ohjasivat taktillisista syistä uuden suuntauksensa Tukholman kautta. Aluksi — Holstin ulkoministerikaudella — tällä suuntauksella oli samalla tietty Saksanvastainen luonne, mutta Erkon astuttua Saksan kukistaman Holstin tilalle suuntaus vähitellen sai tunnetun muotonsa: Skandinavian kautta *sekä* Englantiin *että* Saksaan. Saksalla ei ollut mitään Suomen ''pohjoismaista suuntausta'' vastaan, yhtä

vähän kuin se talvisodan sitten alettua vastusti Ruotsin mahdollista yhtymistä sotaan Suomen puolella. Neuvostoliiton tietotoimiston II maailmansodan jälkeen julkaisemassa historiallisessa asiakirjassa ''Historian väärentäjät'' osoitetaan, miten *sekä* Saksan *että* länsivaltain intressinä oli Suomen saaminen sotaan Neuvostoliittoa vastaan, ja miten Suomessa tähän sodanvalmisteluun yhtyivät *sekä* englantilais- *että* saksalaismieliset piirit.

Talvisota saattoi olla ''erillissota'' vain muodollisesti, ei tosiasiallisesti: Suomi taisteli siinä länsivaltain ase-, finanssi- ja propaganda-avun tukemana. Suomen avulla yrittivät länsivallat saada Neuvostoliiton ennenaikojaan sotketuksi maailmansotaan. Vielä vähemmän — edes muodollisesti — oli ''erillissotaa'' v. 1941 alkanut ''jatkosota'', jota Suomi kävi Natsi-Saksan sotaliitossa. ''Erillissota'' muodostui silloin todellakin — HS:n sanoja käyttääksemme — pelkäksi ''mentaaliseksi reservaatioksi'', ''hyödylliseksi varaukseksi'', johon Suomen vallanpitäjät turvautuivat länsivaltojen hämäämiseksi ja — sodan loppuvaiheessa, itärintaman alkaessa vyöryä länteen päin — Saksasta irroittautumiseksi. Kun HS selittää, että ''Saksan kanssa ei ollut tehty minkäänlaista liitto- tai muuta kirjoitettua sopimusta'', on muistettava, että ajatus revanssisodasta Saksan avulla hahmottui Suomen hallituksessa jo Moskovan rauhaan valmistauduttaessa, että — vrt. Blücher — käänne Saksan puoleen tapahtui jo kesäkuussa 1940, että Suomi syyskuussa tehdyllä kauttakulkusopimuksella tosiasiassa jo kytkettiin Saksan hyökkäysvalmisteluihin ja että hyökkäyssuunnitelma toukokuun 1941 sotilasneuvotteluilla lyötiin lopullisesti kiinni.

Tietyistä taktillisista syistä Suomen vallanpitäjät tosin välttelivät sodan aikana antamasta liittosuhteelle selvää muodollista ilmausta. Blücherin muistelmat osoittavat kuitenkin, millaisena huijauksena hän ''erillissota''-teoriaa piti, mutta samalla, miten tyytyväinen hän saattoi olla tähänkin järjestelyyn: Suomen ulkoministerit — Witting ja aluksi myös Ramsay — olivat kokonaan hänen käsissään, maan hallituksessa, eduskunnassa tai päämajassa ei tapahtunut mitään, mitä Saksan lähettiläs ei kohta olisi tiennyt. Lisäksi: Antikomintern-sopimukseen liityttiin jo marraskuussa 1941, eduskunnan avajaispuheessa helmikuussa 1942 puhemies Hakkila vakuutti yhteistä taistelua ''voittoisaan loppuun saakka'', ja senkin jälkeen, kun Saksan tappioiden johdosta ''erillisrauha'' alkoi ''erillissodan'' johtopäätöksenä nousta päiväjärjestykseen, Suomen johtomiehet kerran toisensa jälkeen antoivat painostaa itsensä Saksan vaatimiin sitoumuksiin. Niinpä Ramsay paljasti Saksalle USA:n kevättalvella 1943 tekemän välitystarjouksen, ja vaikka kotimainen oppositio esti hallitusta menemästä Saksan sen johdosta vaatimaan kiinteään lojaalisuussopimukseen, korvattiin tämä kuitenkin pääministeri Rangellin radiopuheessaan esittämällä ja Saksan hallitukselle tiedoitetulla ''viimeiseen saakka''-vakuutuksella. Vielä tunnetumpi on presidentti Rytin perustuslain vastaisesti kesäkuussa 1944 tekemä Ribbentrop-sopimus; Saksan jatkuvaa holhoojan-asemaa kuvastaa Ribbentropin tässä yhteydessä Blücherille antama määräys tarkistaa pääministeri Linkomiehen sopimusta koskevan puheen sanamuoto.

On aivan ilmeistä, että ''erillissodasta'' jouduttiin ''erillisrauhaan'' vain kääntyneen sotaonnen vaikutuksesta. Mikäli Saksan voittokulku olisi jatkunut, olisi ''erillissodan'' teoria kyllä suomalaisilta vallanpitäjiltä unohtunut ja Suomi kytketty Saksaan joko Rytin ''demokratialla'' — johon Blücher oli niin tyytyväinen, että katsoi, ettei autoratiivinen Suomi voisi parempaa johtoa saada — tai Quislingsysteemillä, jota Ribbentrop ''tuhannen miehen'' kaappauksella vaati sekä kesä- että elokuussa 1944.

Mutta jos Suomen ''erillisasema'' ja ''erillissota'' onkin aina länteen ja etelään päin ollut pelkää bluffia, niin sitä enemmän tosissaan on oltu, milloin näitä käsitteitä on viljelty itään päin. Suomen ''koskemattomuudesta'' ja ''puolueettomuudesta'' lörpötellen torjuttiin Neuvostoliiton 1938—39 tekemät edulliset takuutarjoukset, joihin suostuminen olisi voinut säilyttää Suomen koko II maailmansodan ulkopuolella. Samanlaisiin verukkeisiin vedoten pitkitettiin Suomen vahingoksi rauhantekoa 1940 ja 1944. Samat verukkeet esitettiin avunantosopimusneuvotteluissa 1948. Eikä ole sattuma, että Helsingin Sanomain ''erillissota''-artikkeli päättyy vakuutteluun, että myös tässä sopimuksessa on Suomen ''erillisasema'' nykyisessä suurvaltavastakohdassa tullut tunnetuksi. Aivan kuin tuo sopimus ei sodanuhkan ilmetessä maailmankulmallamme asettaisi Suomella aivan täsmällisiä liittolaisvelvollisuuksia!

Vapaa Sana 17.10.1950
Signeeraamaton pääkirjoitus.

130-vuotias Engels

Marx, Engels. Totuus täyttää kirjoitusta.
Ei valhetta, ei kaunomaalausta.
Ja lamppu niinkuin etulinnake
on aikain yössä, tietä miljoonille
se sadan vuoden jälkeen tuleville
valaisee kommunistijoukoille.
Pavel Antokolski

Mielikuvamme Marxista ja Engelsistä, tieteellisen sosialismin perustajista, on patriarkaalinen. Profeetanparrat johtavat meitä harhaan: kuollessaan 1883 Marx oli vain 65-vuotias, ja Engelskin, joka myyttisenä vanhuksena, pioneerikauden kummittelijana, liikkui vielä II Internationalen ''reaalipoliittisessa'' aikakaudessa, oli kuollessaan 1895 vain 75-vuotias.

Sitä aikaisemmin he aloittivat yhteistyönsä, jolle ei löydy inhimillistä eikä historiallista vertauskohtaa. Marx on 26- ja Engels 24-vuotias, kun he yhdessä v. 1844 julkaisevat ''Saksalaisen ideologian'' ja suorittavat siinä lopputilin nuoruutensa idealistisen aatemaailman kanssa. Neljää vuotta myöhemmin he sinkoavat maailmalle ''Kommunistisen manifestin'', maailmanhistoriallisen linjanvedon vuoden 1848 porvarillista helmikuun-vallankumouksista vuoden 1917 proletaariseen vallankumoukseen. Sitä seuraa vallankumousvuosien journalistinen yhteistyö Neue Rheinische Zeitungissa, vastavallankumous, koko loppuelämän kestänyt maanpako.

Toverukset ovat kolmissakymmenissä huuhtoutuessaan lukemattomien muitten mannermaan epäonnistuneitten vallankumouksellisten tavoin Lontooseen, mutta ei kulu montakaan vuotta, ennen kuin he — toisin kuin useimmat muut — ovat vapautuneet lyhytsihtisistä revanssi-toiveunista. Teoksissa ''Vallankumous ja vastavallankumous Saksassa'' ja ''Saksan talonpoikaissota'' he tilittävät menneiden vuosien kokemuksensa, siten aloittaa Marx jättiläismäisen tutkimustyönsä kapitalismin rakenteesta ja kehityslaeista: ''Pääoman''. Tehdäkseen tämän taloudellisesti mahdolliseksi Engels 19 vuodeksi (1850—69) luopuu omasta tutkimustyöstään ja toimii kirjeenvaihtajana manchesterilaisessa kauppaliikkeessä.

Mutta älköön kuviteltako, että hänenkään kosketuksensa sosialistisen tieteen kehitykseen tänä aikana olisi katkennut! Marxin ja Engelsin kirjeenvaihto näiltä vuosilta osoittaa, että jokaisesta jättiläisteoksensa yksityiskohdasta Marx neuvottelee Engelsin kanssa. Yhdessä he luovat sen tieteellisen järjestelmän, sen kapitalismin inventaarion ja kehitysopin, sen proletariaatin vapaustaistelun strategian, joka on kääntänyt sijoiltaan kokonaisen aikakauden. Vain tyylillisistä eroavaisuuksista — jos niistäkään — voidaan päätellä, mikä siinä on kummankin osuus. Eikä siinä kaikki: Engels, jonka kielitaito oli tavaton — hänen sanottiin ''änkyttävän'' kahdellakymmenellä kielellä —, oli neroudessaan vieläkin liikkuvampi ja monipuolisempi kuin Marx. Hän harrasti kaikkea ja tunkeutui kaikkeen: hän tutki luonnontieteitä, muinaistiedettä, taloustiedettä, filosofiaa, historiaa ja kaunokirjallisuutta; hän harrasti myös sotatiedettä — mistä syystä häntä nimitettiin ''Kenraaliksi'' — ja kirjoitti 50- ja 60-luvun sodista arviointeja, jotka ovat saavuttaneet klassisen arvon.

Kaikkein vähiten voidaan väittää — kuten eräät taantumukselliset kynäniekat jälleen viime vuosina ovat tehneet —, että Engels olisi ollut Marxin vallan- ja kunnianhimon ''uhri'' ja että Engels olisi ollut tästä ''uhrista'' katkera. Sellainen olisi ollut vierasta koko tälle ainoalaatuiselle ystävyys- ja työtoverisuhteelle, sellainen olisi ollut vierasta Engelsille, jonka luonne oli valoisan, hilpeän taistelijan. Elämänmyönteisempää ihmistä tuskin voi ajatella kuin Engels, joka oli intohimoinen metsästäjä ja ulkoilmaihminen, joka rakasti kauniita naisia ja ylisti ranskalaisten viinien punaista vallankumousta. Niin tiedemiehinä kuin ihmisinäkin Marx ja Engels täydensivät toisiaan ainutlaatuisella tavalla; aikakaudella, jolloin inhimillinen tietämys oli paisunut niin laajaksi, ettei kukaan yksityinen enää olisi voinut sitä hallita, nämä kaksi miestä yhteensä olivat yleisnero, maailmanhistorian viimeinen polyhistori.

Vasta ''Pääoman'' I osan 1867 valmistuttua Engels astuu jälleen esiin omin tuottein. ''Anti-Dühring'' (1877), ''Perheen alkuperä'' (1884) ja ''Feuerbach'' (1888) seuraavat toisiaan: uranuurtavat teokset marxilaisen filosofian ja sosiologian alalla. Marx jatkaa ''Pääoman'' II ja III osan valmistelua, ja kun hän 1883 kuolee, ei Engelsin harteille jää vain kansainvälisen työväenliikkeen johtaminen, ''toimiminen Internationalen toimistona'', vaan myös keskeneräisen jättiläistyön päätökseen saattaminen, ''Pääoman'' II ja III osan painokuntoon saattaminen ja julkaiseminen. Miten valtavasta työstä on kysymys, siitä antaa aavistuksen Engelsin ''Pääoman'' II osaan kirjoittama esipuhe:

''Ei ollut helppo työ saattaa ''Pääoman'' toinen osa painokuntoon toisaalta yhtenäisenä ja mahdollisimman kokonaisena teoksena, mutta toisaalta yksinomaan tekijänsä eikä julkaisijansa tuotteena. Tehtävää vaikeutti se, että luonnoksia oli paljon ja useimmat katkonaisia. Korkeintaan yksi ainoa (käsikirjoitus IV) oli, sikäli kuin se oli käyttökelpoinen, kauttaaltaan painovalmiiksi toimitettu; mutta myöhemmät laitokset taas tekivät suurimman osan siitäkin vanhentuneeksi. Vaikkakin ainehiston pääosa oli enimmäkseen asiallisesti valmiiksi muokattua, ei se ollut sitä kielellisesti; sen kieli oli Marxin tavallisesti luonnoksissaan käyttämää: huolimaton tyyli, tuttavallisia, usein paksunhumoristisia sanontoja ja käänteitä, englantilaisia tai ranskalaisia ammattisanoja, usein kokonaisia lauseita, jopa sivujakin englanniksi; ajatukset on merkitty siinä muodossa, jossa ne kulloinkin kehittyivät luojansa päässä. Seikkaperäisesti laadittujen osien rinnalla toisia yhtä tärkeitä vain hahmoteltuina; havainnollistavien tosiasiain ainehisto oli kerätty, mutta ei juuri ryhmitelty, saatikka sitten muokattu; lukujen lopussa, tekijän kiihkeästi jouduttautuessa seuraavaan, usein vain muutamia irtonaisia lauseita tienviittoina viimeistelyttä jätetylle kehittelylle; lopuksi tunnettu käsiala, josta kirjoittaja itsekään usein ei saanut selvää.''

Kun Engels kaikesta huolimatta voi samassa esipuheessa sanoa, että ''minun tekemäni muutokset ja lisäykset eivät käsittäne kaikkiaan kymmentä painosivuakaan ja ovat vain muodollista laatua'', ymmärrämme, millainen valtava työnsuoritus ''Pääoman'' jälkiosien painokuntoon saattaminen Engelsille oli. Kun Kansankulttuuri nyt on saattanut myös ''Pääoman'' II osan ensi kerran Suomen työväenluokan omalla kielellään luettavaksi, kohdistuvat kiitolliset ajatukset myös siihen mieheen, joka yksin Marxin kuoleman jälkeen saattoi pelastaa sen kuolleesta aineskoelmasta koko kansainvälisen proletariaatin käyttökelpoiseksi omaisuudeksi.

Vapaa Sana 27.11.1950
Nimimerkki RP:n merkkipäiväkirjoitus, joka liittyi samalla Marxin ''Pääoman'' II osan ilmestymiseen suomeksi Mauri Ryömän kääntämänä (Kansankulttuuri), mitä juhlisti Franz Mehringin teksti ''Pääoman jälkiosat'' lehden samalla sivulla.

Utopian kaksi linjaa

''— — — maassa rauha ja ihmisten kesken hyvä tahto — — —''
(Luukkaan evankeliumi 2:14)

''Alatko jo käsittää, millaisen maailman me luomme? Tarkalleen päinvastaisen kuin nuo typerät hedonistiset Utopiat, joista vanhat reformaattorit uneksuivat.''
(George Orwell: Vuonna 1984, WSOY 1950)

Jälleen on edessä joulu: 1950 vuotta sanotaan kuluneen siitä yöstä, jolloin tähti loisti Bethlehemin tallin yllä ja laulu soi paimenille kedolla: ''maassa rauha ja ihmisten kesken hyvä tahto...''

Mitä sitten evankelista Luukkaan kertomuksen todellisuusperäisyydestä ajateltaneenkin, pilkan on vaiettava: kysymyksessä on eräs ihmiskunnan suurista utopioista, luokkasorron ja sotien ahdistuksessa elävän ihmiskunnan kuvitelmia tulevaisuuden tuhatvuotisesta valtakunnasta, jossa ei ole sortoa eikä väkivaltaa, jossa rauha ja oikeudenmukaisuus ovat toteutuneet. Omalla tahollaan helleeninen filosofi Platon jo vuosisatoja aikaisemmin rakensi kuvitelman tulevaisuuden ihannevaltiosta, omilla tahoillaan kiinalaiset ja intialaiset ajattelijat rakensivat omia utopioitaan. Länsimaisessa kulttuurissa tämä utopian, tulevaisuuden kultakauden kuvitelman, linja ulottuu Campanellan ''Aurinkovaltion'' ja Thomas Moren ''Utopian'' kautta Cabet'n ''Ikariaan'' ja Bellamy'n ''Vuonna 2000''-romaaniin: aikoina, jolloin tieteellinen sosialismi ja nykyaikainen työväenliike eivät vielä olleet avanneet mahdollisuutta utopian muutamiseksi historialliseksi todellisuudeksi, nämä tulevaisuudenkuvitelmat olivat ainoita valoja luokkayhteiskuntien toivottomuudessa eläville ihmisjoukoille.

Kaikkien näiden utopioiden henki on optimistinen: ne uskovat ihmiseen, hänen kehityskykyynsä, hänen kykyynsä muuttaa yhteiskunta kokonaisuuden palvelijaksi ja maailma kukkivaksi puutarhaksi. Näin on ollut meidän aikaamme, imperialismin, maailmansotien ja vallankumousten aikakauteen, saakka. Sitten on tapahtunut muutos. Samaan aikaan, kun Lokakuun suuri vallankumous hävitti luokkasorron maapallon kuudennekselta ja aloitti koko maapallon mittakaavassa utopian muuttamisen todellisuudeksi, samaan aikaan on lännen kapitalistisessa maailmassa päässyt vallalle ennennäkemätön pessimismi. Sen historianfilosofisia ilmauksia ovat niin Spenglerin ennustus uudesta caesarismista ja Friedellin ennustus ihmiskunnan vajoamisesta uuteen mystiikkaan kuin meillä Koskenniemen ''barbaarista optimismia'' vastaan kohottama ''antiikkinen viisaus'', jonka mukaan ihmiskunnan kultaaika on peruuttamattomasti takanapäin. On syntynyt myös uusi utopia-tyyppi, *pessimistinen utopia.* Sellainen oli eräässä mielessä — aatteellisesta edistyksellisyydestään huolimatta — jo Jack Londonin ensimmäinen maailmansodan aattona julkaisema ''Rautakorko'', jossa varoitettiin fasismin voitosta koko maapallon mittakaavassa. Samantapainen varoitus oli Karin Boyen fasismin vuosikymmenellä kirjoittama ahdistavan pessimistinen ''Kallokaiini''. Niistä poikkeaa niinikään 30-luvulla ilmestynyt Huxleyn ''Mainio uusi maailma'' siinä, että sen satiiri kohdistuu fasismin ohella myös totalitaariseksi leimattuun Neuvostoliittoon.

Pessimistinen utopia huipentuu George Orwellin satiirisessa tulevaisuudenromaanissa ''Vuonna 1984'', joka maailmanmaineen siivittämänä on täksi jouluksi saatettu myös suomenkielelle. Orwell, ent. kommunisti, joka Espanjan kansalaissodan jälkeen on seurannut Koestlerin ja Malraux'n luopiontietä ja tullut ''länsimaisen demokratian'' propagandistiksi, on jo aikaisemmin ''Eläinfarmi''-satiirillaan osoittanut, mihin hän ivansa nuolet ennenkaikkea kohdistaa: Neuvostoliittoon. Neuvostoliittoon tähdättynä tulee suuri yleisö pitämään myös hänen viimeistä teostaan — vaikka sen tapahtumapaikkana onkin Englanti —, ja sellaisena se varmaan on myös suomenkielelle siirretty. Romaanin lukiessaan toteaa kuitenkin, että Orwell'in pessimismi kohdistuu koko maapalloon, kaikkiin nykyisiin järjestelmiin. Eri tahoilta, kapitalistiselta ja sosialistiselta, kehittyvät hänen mukaansa kaikki nykyiset järjestelmät samanlaatuiseksi totalitarismiksi, jossa yksilön vapaus on täydellisesti murskattu, enemmänkin, hänen ajattelukykynsäkin tuhottu historian ja kielen lakkaamattomalla tarkoituksenmukaisella väärentämisellä. Kolme tällaista kolossia — Oseaania, Euraasia ja Itä-Aasia — vallitsee koko maapalloa käyden keskenään lakkaamatonta sotaa, mutta kykenemättä toisiaan voittamaan. Mikään ulkonainen valtasuhteiden muutos, mikään sisäinen vallankumous ei ole enää mahdollinen; ihmiskunta kulkee organisoitua orjuutta ja tylsyyttä kohti.

Orwell'in satiirin syövyttävää voimaa on ylistetty ja häntä itseään nimitetty uudeksi Swiftiksi. Mutta niin vanhoillisen tory-puolueen mies kuin Swift olikin, hänen satiirinsa kohdistui oleviin oloihin, Englannissa valtaan päässeeseen kapitalismiin, jonka edustajia whigit olivat. Oleviin oloihin kohdistivat yhteiskuntasatiirinsa myös renessanssin ja valistuskauden suuret satiirikot Cervantes, Rabelais, Voltaire ja Montesquieu, samoin kuin heidän myöhäsyntyiset jälkeläisensä Anatole France ja G.B. Shaw. Tulevaisuuteen kohdistuva satiiri, *satiirinen utopia* on jotain uutta: nykyisestä maailmankriisin ahdistuksesta, yhteiskuntajärjestelmien uhkaavasta vastakkainolosta, levottomuudesta tieteen saavutusten tuhoavien väärinkäyttömahdollisuuksien edessä, vanhan järjestelmän puolustajain toivottomuudesta kirvonnut epätoivoinen ivankouristus, oman maailmanhistoriallisen tappion kosto tulevaisuudelle!

Tämän kauhistuttavan pessimismin, tämän hedelmättömän tulevaisuudenkaunan taustaa vastaan piirtyvät säteilevän optimistisina Neuvostoliiton, Kiinan ja kansandemokratiain yhteiskunnallinen rakennustyö, siirtomaakansojen vapaustaistelu, Rauhanpuolustajain kamppailu maailmanrauhan säilyttämiseksi. Hirvittävät harhojen vaarat uhkaavat ihmiskuntaa tänä jättiläismäisenä murroskautena, jolloin arpaa lyödään vuosituhansista; se, mikä kerran on tapahtunut Italiassa ja Saksassa ja nyt Jugoslaviassa, voi tapahtua muuallakin; kansojen omasta tietoisuudesta, valppaudesta ja aktiivisuudesta riippuu, pystytäänkö totalitarismin vaarat torjumaan ja oikea tie löytämään ja säilyttämään.

Se tie ei voi olla kapitalismin tie: jonkin pax americanan, amerikkalaisen maailmanvaltion, toteutuminen merkitsisi parhaassakin tapauksessa vain ihmiskunnan palauttamista takaisin maailmankamppailun lähtöviivalle ja syöksemistä uudelleen kaikkiin niihin kansallisten ja yhteiskunnallisten vastakohtien kouristuksiin, jotka olennaisesti kuuluvat kapitalismin sisäisiin kehitysvälttämättömyyksiin.

Ihmiskunnan tulevaisuudentie voi olla vain sosialismin tie, jossa menneiden aikojen optimistiset utopiat muutetaan todellisuudeksi, tieteen saavutuksilla toteutetaan ihmisen herruus luonnon yli ja ihmishengen vuosituhantisen vapaustaistelun perinteet yhdistetään sopusointuiseksi kokonaisuudeksi.

Vapaa Sana 23.12.1950
Nimimerkki RP:n pääkirjoitus — alkuhahmotus 1963 ilmestyneelle ''Toivon ja pelon utopiat'' -teokselle.

1951

Lännen uusin muotihistorioitsija

''Jokainen sukupolvi on taipuvainen katselmaan historiaa oman nykyhetkensä suppeasta näkökulmasta.''
Arnold J. Toynbee: Historia uudessa valossa, siv. 232.

Historiankirjoituksella on kehityshistorialliset lakinsa. Eepillisestä sankarirunoudesta, myyteistä ja legendoista kasvaa yhteiskunnallisen kehityksen määrätyssä vaiheessa kronikkamainen historiankirjoitus, joka vailla työhypoteeseja ja lähdekritiikkiä tyytyy ''vain kertomaan''. Sitä seuraa tieteellisen historiankirjoituksen vaihe, jossa lähteiden paikkansapitävyys ja historiallisen kehityksen lait pyritään selvittämään. Rappeutuvassa yhteiskunnassa seuraa vihdoin kehitysvaihe, jossa historiankirjoitus muuttuu tarkoituksenmukaiseksi myytiksi, suuripiirteiseksi aaterunoiluksi, kaunokirjallis-esteettiseksi tai filosofis-eetilliseksi ''kokonaisnäkemykseksi''.

Ns. länsimaisessa kulttuuripiirissä muodostavat *Marx* ja *Engels* sekä heidän seuraajansa tieteellisen historiankirjoituksen huipun. Rappiovaiheessa nousevat esiin suuret muotihistorioitsijat: ensimmäisen maailmansodan jälkeen Oswald *Spengler* biologisine ja esinatsilaisine runoelmineen ''länsimaiden perikadosta''; 30-luvun maailmanpulan ja fasismin läpimurron vuosina Egon *Friedell* kulttuurihistorioineen, jossa koko länsimaisen historian ''uusi aika'' esitetään mätänemisen loisteliaana, taiteellisesti kiehtovana näytelmänä; nyt vihdoin, toisen maailmansodan jälkeen, maapallon uhkaavan kahtiajaon vaiheessa, on maailmanmaineeseen noussut englantilainen Arnold J. *Toynbee*, joka ajan muotivirtauksen mukaisesti näkee koko historian ''länsimaisen kulttuurin'' pelastuksen psykologisena ongelmana. Arvostelun ja mainoksen superlatiivit ovat hänen saattueenaan: Amerikassa häntä on nimitetty ''nykymaailman profeetaksi'', joka on esittänyt ''tärkeintä mitä kukaan historoitsija on esittänyt 20. vuosisadalla''. Tanskassa on väitetty, että hänessä ''yhtyvät historian Kolumbus, Kopernikus ja Darwin'', Suomessa hänen rinnallaan on mainittu Erasmus Rotterdamilainen, ''kuninkaitten opettaja''. Vähempikin toki riittäisi herättämään uteliaisuuden!

Entä kuka sitten on tämä Toynbee, tämä uusi meteori historian kirjoituksen taivaalla? Hän on englantilainen professori, historiantutkija ja talousmies, joka jo 30-luvulla aloitti suuren historianteoksensa ''A Study of History'' kirjoittamisen; v. 1933 ilmestyivät tämän teoksen kolme ensimmäistä osaa, v. 1939 seuraavat kolme; suunnitelmaan kuuluvat kolme viimeistä osaa ovat sensijaan vielä ilmestymättä. Kansainväliseen maineeseen Toynbee kohosi kuitenkin vasta toisen maailmansodan jälkeen, jolloin amerikkalainen D.C. Somervell tekijän suostumuksella julkaisi vajaa 700-sivuisen yhteenvedon Toynbeen teoksen tähänastisista kuudesta osasta, yhteenvedon, joka sitten on ilmestynyt lukuisilla kielillä ja nyt myös suomeksi, kuten lisäksi kokoelma prof. Toynbeen pitämiä ajankohtaisia esitelmiä.

Toynbeen tiedot ovat kieltämättä laajat, hän liikuttelee teoksessaan sellaista kaikkia maapallon kulttuureita koskeva esimerkkiaineistoa, että — kun otetaan lisäksi huomioon, että esitys on vailla kaikkea kronologiaa — sen lukeminen muodostuu ylivoimaiseksi henkilölle, jolla ei itsellään ole jo melko laajoja historiallisia pohjatietoja. (Näin jo lyhennelmässä, mitä sitten kokonaisteoksessa!) Eivät hänen näkemyksensä ja loppupäätelmänsä ole myöskään vailla myönteistä puolta: ahtaan kansallisen näkökulman hän hylkää, tuomitsee länsimaiden ylemmyyskompleksin muiden kulttuurien arvioinnissa, osoittaa ettei ''ylemmällä rodulla'' ole mitään tekemistä kulttuurin luomisen kanssa, leimaa militarismin kulttuurin itsemurhaksi ja yksityisomistuksen aikansa eläneeksi, eräänlaista dialektiikkaakin ilmenee hänen kehitysfilosofiassaan, ja vastoin ennakkokäsityksiä hän ei suinkaan kohota länsimaista kulttuuria Neuvostoliiton edustamaa kulttuurimuotoa vastaan, vaan näkee jälkimmäisessä länsimaisen kulttuurin osan, vieläpä ehkä pelastuksenkin.

Mutta nämä ovat yksityiskohtia, vieläpä satunnaisuuksia, Toynbeen historianfilosofisessa oppirakennelmassa. Pyrkiessään hahmottamaan maapallon kulttuurien kehityksen, niiden nykyisen vaiheen ja tulevaisuudennäköalat Toynbee etsii ''historian yksiselitteisiä yksikköjä'', joille koko tutkimus on rakennettavissa, ja löytää sellaiset — ei valtioista tai kansoista, ei myöskään yhteiskunnasta kokonaisuudessaan, vaan — eri ''kulttuuripiireistä''. Nämä polveutuvat joko toisistaan tai alkukantaisesta yhteiskunnasta. Selittäessään kulttuurien syntyä ja kehitystä Toynbee hylkää sekä rodun että ympäristön (tuotantovoimista hän ei edes puhu) ratkaisevina kehitystekijöinä. Sukeltaen mytologiaan hän löytää psykologisen *ärsykkeen* ja *reaktion* lain: kehityksen liikkeellepanevina voimina ovat sen mukaan yhteisöön ulkoa ja sisältä päin kohdistuneet sysäykset, ärsykkeet, sekä reaktiot, joilla yhteisö niihin vastaa. Ylpeänä löydöstään Toynbee leimaa kaikki muut selitysperusteet — biologiset, sosiologiset — vain sukupolven ja ajan rajoittuneisuuksiksi — ikäänkuin ei hänen oma selitysperusteensa, muotipsykologinen, olisi sitä erikoisen suuressa määrin! Alkukantaisesta yhteisöstä, joka on staattinen, koska suurten joukkojen ''jäljittely'' kohdistuu siellä esi-isiin, erottaa kulttuuriyhteisön sen dynaamisuus, ärsykkeiden ja reaktioiden, lepo- (jin-) ja kasvu- (jang-) vaiheiden vuorottelu, suurten joukkojen ''jäljittelyn'' kohdistuminen johtajiin, ''luovaan vähemmistöön'', joka yksin vie kehitystä eteenpäin.

Voimakas ulkopuolinen ärsyke saa alkukantaisen yhteiskunnan liikkeeseen: niin esim. Afraasian (Sahara-Arabia) nykyisen erämaavyöhykkeen, kerran lauhan savannialueen, kuivuminen johti sikäläiset alkukantaiset yhteisöt erilaisiin reaktioihin: osa jäi paikoilleen ja muuttui paimentolaisiksi, osa etsi etelästä totunnaista ilmastoa ja jäi edelleen alkukantaiselle asteelle, osa kääntyi itään ja koilliseen ja perusti siellä egyptiläisen, minolaisen ja sumerilaisen kulttuurin. Samanlaisia suoraan alkukantaisesta yhteisöstä kehittyneitä kulttuureita ovat muinaiskiinalainen sekä amerikkalaiset maya- ja Andien kulttuurit. Muut ovat polveutumisen kautta kehittyneet näistä: niinpä minolaisesta kehittyi helleeninen ja siitä edelleen länsimainen sekä kreikkalaiskatolilainen (bysanttilainen ja venäläinen haara); sumerilaisesta taas kehittyivät heettiläinen, babylonialainen ja intialainen, viimemainitusta taas hindukulttuuri; syyrialaisesta ja helleenisestä kulttuurista kehittyivät iranilainen ja arabialainen, viimemainitusta edelleen muhamettilainen; muinaiskiinalaisesta kehittyi kaukoidän kulttuuri (kiinalainen ja japanilainen haara); egyptiläisellä kulttuurilla ei ole jälkeläisiä. Kaikenkaikkiaan Toynbee löytää 26 kulttuuria; niistä kuitenkin eräät ovat ''kivettyneitä'' (polynesialainen, eskimo- ja paimentolaiskulttuuri), eräät ''surkastuneita'' (kelttiläinen ja muinaisskandinaavinen). Jos alkukulttuurin syn-

tyyn vaikuttavat ennenkaikkea ulkonaiset ärsykkeet, syntyvät jälkeläiskulttuurit taas pääasiallisesti sisäisten ärsykkeiden, aikaisemman kulttuurin luhistumisen ja hajoamisen vaikutuksesta.

Suurimman osan teoksestaan Toynbee omistaa eri kulttuuripiirien kehityshistorian erittelemiselle. Tässä kehityksessä hän eroittaa kolme vaihetta: 1) *kasvu*, millä tarkoitetaan ennenkaikkea henkistä kehitystä, joka tapahtuu ''luovan vähemmistön'' johdolla ja joukkojen ''jäljitellessä'' reaktioita, joilla tämä vähemmistö vastaa toistuviin ärsykkeisiin; 2) *luhistuminen*, mikä alkaa ylivoimaisesta ärsykkeestä ja ilmenee ''luovan vähemmistön'' muuttumisessa ''hallitsevaksi vähemmistöksi'', turvautumisessa voimakeinoihin (militarismi), sekä toisaalta ''sisäisen proletariaatin'' syntymisenä ja luopumisena vähemmistöä jäljittelemästä sekä ''ulkonaisen proletariaatin'' (barbaarien) nousevana uhkana ja päättyy ''levottomuuksien kauteen''; sekä 3) *hajoaminen*, joka alkaa uudesta ylivoimaisesta ärsykkeestä, ilmenee turvautumisessa ''yleisvaltioon'', jatkuu tappioiden ja toipumisien aaltoliikkeenä ja päättyy yleisvaltion häviöön, mikä merkitsee ''lopullista tappiota''. Kasvun, luhistumisen ja hajoamisen päättymisen Toynbee sijoittaa hämmästyttävän aikaiseen vaiheeseen: niinpä muinaiskiinalainen kulttuuri hänen mukaansa luhistuu jo v. 634 e. Kr. ja hajoaa (yleisvaltio) v. 221 e. Kr.; helleenisen kulttuurin kohdalla ovat vastaavat aikamäärät v. 431 e. Kr. ja v. 31 e. Kr.; kreikkalaiskatolisen kulttuurin venäläisen haaran kehityksessä yleisvaltio syntyi jo v. 1478; kaukoidän kulttuurin kiinalaisen haaran luhistuminen on sijoitettu 800-luvulle j. Kr. Helleenisen kulttuurin yleisvaltio on Rooman keisarikunta, Andien kulttuurin inkavaltio, hindulaisen kulttuurin suurmogulin valtakunta, venäläisen Moskovan tsaarivalta, kaukoidän kulttuurin Kiinan mongolikeisarikausi ja Japanin shogunaatti. Maapallon kaikkiaan 26 kulttuurista on 16 tähän mennessä kuollut, 9 luhistumistilassa, vain yksi on elinvoimaisena jäljellä, länsimainen (mihin myös Neuvostoliitto Lokakuun vallankumouksen ansiosta kuuluu).

Toynbeen kulttuurihistoria on oppinutta, henkevää, parhaimmillaan uusia näköalojakin avaavaa, mutta toisaalta myös keinotekoista, sattumanvaraista rakentelua, koska ainoa todella ''yksiselitteinen'' kehitystekijä, tuotantovoimat ja tuotantosuhteet, on korvattu ''henkisen'' yläkenteen lukinseitillä: kirjoittaja menee sosiaalisen ja teknisen väheksymisessä niin pitkälle, että hänen mielestään esim. tekniikalla ei ole paljonkaan tekemistä kulttuurin kehityksen kanssa, vaan on pikemminkin rappion merkki. Tällä linjalla joudutaan sellaisiin hätäratkaisuihin kuin koirien ja hevosten hyväksymiseen yhteiskunnan jäseniksi ''kivettyneiden'' kulttuurien kastiluonteen todistamiseksi tai sellaisiin johtopäätöksiin kuin 20-luvun kansalaissotien esittäminen kiinalaisen kulttuurin viimeisinä kuolinkouristuksina (mitähän Toynbee sanoisi tänään?). Entä sitten länsimaisen kulttuurin nykyinen asema? Toynbeen mukaan se elää nykyisin ''luhistumisen'', tarkemmin sanoen ''levottomuuksien'' kautta, mutta silti sitä ei uhkaa mikään Spenglerin ennustama ''ennakolta määrätty biologinen kuolema'', sen kohtalo ei ole ''tähtiin kirjoitettu'', sen vastainen kehitys on sen omissa käsissä. Edessä on vielä ''yleisvaltio''-aste kaikkine mahdollisuuksineen. Kirjoittaja viittaa tässä suhteessa yhteisöstä ''poistuneen'' ''sisäisen proletariaatin'', Neuvostoliiton, mahdollisen ''paluun'' luovaan merkitykseen, ''järkevään'' kompromissiin kapitalismin ja kommunismin välillä, mutta ennenkaikkea hän turvaa — uskontoon! Kaikkien muitten ''pelastajien'' epäonnistuttua on ''jäljellä vain Vapahtaja''; Jumalalta on ''rukoiltava armonaikaa'' länsimaiselle kulttuurille! Kaikkien kulttuurihistoriallisten harhailuitten jälkeen melko laiha tulos, semminkin kun samaan aikaan on tunnustettava, että ''yksiselitteinen'' ''kult-

tuuripiiri'' ei loppujenlopuksi riitäkään, ''yksiköksi'' tarvitaan sittenkin koko ihmiskunta!

Yleisen optimismin julistuksen rinnalla tämä uskonnollinen antautuminen onkin ilmeisesti se sanoma, joka on tehnyt Toynbeesta tämän hetken muotihistorianfilosofin kapitalistisessa lännessä; siinä mielessä hän on eräänlainen oxfordilaisuuden ja ''moraalisen aseistautumisen'' rinnakkaisilmiö. Selvemmin kuin historiateoksessaan Toynbee esittää ajankohtaisen ohjelmansa esitelmissään:

''Poliittisella alalla on saatava aikaan perustuslaillinen, yhteistoiminnallinen maailmanhallitusjärjestelmä. Taloudellisella alalla on löydettävä vapaan yritteliäisyyden ja sosialismin välisiä käytännöllisiä sovitteluja. — — — Hengen elämässä on siirrettävä maallinen ylärakennelma takaisin uskonnollisille perustuksille. — — — Jos olisimme saavuttaneet kaikki kolme, meillä olisi kaikki syy tuntea voittaneemme taistelun.''

Tulevaa ''yleisvaltiota'' Toynbee etsii Yhdistyneistä Kansakunnista, mutta — levottomana maailman kahtiajaosta ja unohtaen länsimaisen kulttuurin kokonaisuuden — suosittelee eräässä v. 1948 pidetyssä esitelmässään YK:n jakautumista kahteen erilliseen osaan, amerikkalaiseen ja venäläiseen... Painajaisunia hän näkee siitä, että ''länsimaalaistuneen maailman kosmopoliittinen proletariaatti saattaa nousta kapinaan lännen ylivaltaa vastaan ja vaatia itselleen antilänsimaalaista johtajaa'' (Kiina?), vieläpä Islamin ''sotaisen hengen'' heräämisestä. Onpa syytä varata uskonto reserviin!

Lännen viimeisin muotihistorianfilosofi on henkevä ja tietorikas, muttei enempää. Tieteellisenä mytologina hän on liian sekava vetääkseen vertoja Spenglerille, historian kirjoituksen taiteilijana liian käsitteellinen noustakseen Friedellin rinnalle. Loppujen lopuksi merkittävin oman kulttuuripiirinsä sisäisen hädän tulkkina. Muuten ylimainostettu.

Vapaa Sana 21.1.1951

Täydellä nimellä julkaistu kirja-arvostelu. (Arnold J. Toynbee: ''Historia uudessa valossa''. Toimittanut D.C. Somervell, suom. Kai Kaila. WSOY 1950. Arnold J. Toynbee: ''Kulttuuri koetuksella.'' Suom. J. Hollo. Pellervo 1950.)

Linja vai ele?

''30-luvun nuoriso jätti jälkeensä kirjallisen tyhjiön — — — Yhtäkkiä on areenalle astunut kokonainen nuori kriitikkokaarti: Eino Repo, Kai Laitinen, Aarne Laurila, Osmo Hormia, Tuomas Anhava, Armo Hormia, Martti Terho, Ville Repo, Jouko Tyyri...'' Näin julisti Jouko Tyyri Ilta-Sanomissa pari viikkoa sitten julkaisemassaan, Uutta Suomea vastaan kohdistetussa poleemisessa ohjelma-artikkelissa. Jyrkästi hän torjuu ''mörkönä'' epäilyn, että kaartin ''kirjalliseen radikalismiin'' liittyisi ''myös poliittinen ja sosiaalinen'' — selittäen tosin olevan ''toinen asia'', ''pitävätkö nuoret runoilijat sellaisesta yhteiskunnasta, jossa kirjakauppias (entä kustantaja!) elää paremmin kuin kirjailija''. Enemmänkin: edes yhteistä taidekäsitystä ja -ohjelmaa ei ole: ''Useiden taideihanteet on omaksuttu 1500-luvun tältä puolen, joidenkin peräti meidän vuosisadaltamme.'' Vieläkin enemmän: ''Liikkeelle ei ole lähdetty (edes) sukupolvena.'' Mikä sitten yhdistää, mikä sitten on taistelun päämääränä?

Mikäli Jouko Tyyriä on uskottava, ''niin juttu lähti liikkeelle siitä, että *Koskenniemen* asetoverit — professorit *Linkomies* ja *Koskimies* — ja suojatit — maisterit *Kula* ja *Mattila* —'' ryhtyivät sortamaan ''nuoriin'' kuuluvan maist. Revon arvostelijavapautta ja järjestivät siten Koskenniemelle ''vihamielisen jälkipolven ainakin viidenkymmenen vuoden ajaksi''. ''Kirjallistaiteellinen ryhmäliike'' syntyi siis ''ulkopuolisen painostuksen tuloksena''. Mutta saattaako se sellaisena säilyä ja kehittyä ja ''olla siemen, josta kasvaa iso puu''?

Viime tiistaina Helsingin Sanomissa julkaisemassaan artikkelissa 30-luvun radikaalisen kirjailijapolven edustaja Matti Kurjensaari vertasi Jouko Tyyrin manifestoimaa 50-luvun kirjallista falangia 20-luvun tulenkantajiin ja lausui tällöin seuraavat huomionarvoiset toteamukset: ''Tulenkantajat esiintyivät aikanaan voittoisan sodan jälkeen ja olivat sävyltään esteettinen sukupolvi. Nämä nuoret esiintyvät kahden perinpohjaiseen tappioon päättyneen sodan jälkeen ja ovat jälleen esteettinen sukupolvi. Liikkuuko meidän henkinen elämämme vai ei? T.S. Eliotin anglokatolisella mystiikalla ei meidän kansallisia kulttuurikysymyksiämme ratkaista, vaikka Suomi onkin suhteellisen 'autio maa'.'' Ja Kurjensaari päättää artikkelinsa Olavi Paavolaisen *ceterum censeolla*: ''Eikö meillä vieläkään tajuta, mitä maailmassa oikein tapahtuu?''

''Nuorten'' kannattaa miettiä näitä sanoja. Se, mikä 20-luvun taloudellisen korkeakonjunktuurin ja pikkuporvarillisen nousukasoptimismin vallitessa oli kulttuurisosiologisesti luonnollista, on 40-luvun ja 50-luvun kriisien ja atomisodan uhkan apokalyptisessä valaistuksessa ajanharhaa. Koskenniemeläinen vaino oli ''nuorille'' terveellinen kokemus, mutta eihän pelkän vainoelämyksen ja marttyyripalvonnan merkeissä voida jatkuvasti elää ja vaatia itselleen ''50-luvun'' nimitystä. Semminkin, kun maan johtava keltainen lehtitrusti on omissa business- ja naamioimistarkoituksissaan avannut ''nuorille'' palstansa ja samalla ne houkutukset ja vaarat, jotka kesyttivät Ruotsin ''fyrtitalistien'' kapinallisuuden.

''Nuorten'' edessä on valinta: joko omaksua selvä yhteiskunnallinen linja ja täyttää 50-luvun tehtävä, joka on tähän asti viipyneessä toisen maailmansodan jälkeisessä kansallisessa itsekritiikissä ja siihen liittyvässä kolmannen maailmansodan vastaisessa rauhantaistelussa, tai seurata Ruotsin ''fyrtitalistien'' esimerkkiä ja tyytyä hyvinmaksettuun *eleeseen*. Kolmatta vaihtoehtoa ei ole.

Vapaa Sana 25.2.1951

Nimimerkki RP:n kulttuurisivuartikkeli — kaiketi ensimmäinen kannanotto alkavaan ''viisikymmentälukulaisuuteen''.

Kiilan jälki

Kun kirjailijaryhmä Kiila v. 1946 vietti 10-vuotisjuhlaansa, se tapahtui maaliskuun 10 p:nä. Kun sama ryhmä — nyttemmin taiteilija- tai olisiko sanottava kulttuuriryhmäksi laajentuneena — v. 1951 viettää 15-vuotisjuhlaansa, se tapahtuu marraskuun 16 p:nä. Todellinen perustamispäivä — kokous Kirja-ravintolan perinnerikkaassa takahuoneessa — lienee sijoitettava lähemmäs vuosien 1935 ja 1936 vaihdetta.

Tärkeämpää kuin tämä historiallisen aikajärjestyksen selvittely on kuitenkin se, että Kiilan perustamisessa heijastui kuin polttopisteessä 30-luvun yhteiskunnallinen ja kulttuurikehitys ja yhtyivät radikaaliset aatevirtaukset monilta eri tahoilta, sekä että — ennen kaikkea — tuosta ajankohdasta kasvoi työ, joka tänään säteilee vaikutustaan laajalle niin maamme yhteiskunnalliseen kuin kulttuurikehitykseenkin.

Kiilan aate- ja kirjallisuushistoriallisia perinteitä voidaan etsiä niin kaukaa kuin kansallisen nousun ja vuosisadanvaihteen radikaaleista klassikoista — Kivestä, Kramsusta, Canthista, Järnefeltistä, Leinosta —; vanhan työväenliikkeen kirjallisilla uranuurtajilla on sen syntyyn merkittävä osuutensa, samoin 20-luvun Ultra-ryhmällä ja tulenkantajilla — ulkomaisista herätteistä ja esikuvista tässä puhumatta. Ratkaiseva sysäys oli kuitenkin Lapuan fasismin voitto 1930, sitä seurannut Svinhufvudin-Kivimäen poikkeuslakitaantumus ja sen vastine kulttuurielämässä, Koskenniemen nimeen liittynyt taantumussuuntaus. Tämä aikanaan Neuvostoliiton vastaisiin sotiin ja Hitler-Saksan aseveljeyteen johtanut kehitys oli nuoren sivistyneistön herättäjänä ja liikkeellepanijana. Ratkaisevia liikkeellelähtöjä tapahtui eri tahoilla: jo 1931 alkoi ASS:n marxilais-teoreettinen lehti Soihtu ilmestyä, 1932 Kirjallisuuslehti — takanaan aikaisemmin Hiilet-yhdistyksessä ryhmittynyt tulenkantajain vasemmistosiipi — sekä uusi Tulenkantajat-lehti, jonka ympärille nuorin radikaalinen älymystöpolvi ryhmittyi. Vaikka kaikki nämä ryhmät taantumuksen taholta leimattiin summanmutikassa ''kommunisteiksi'', oli melkoista eroa havaittavissa esim. Kirjallisuuslehden määrätietoisen marxilaisen kulttuuri-syvämuokkauksen ja Tulenkantajain monivivahteisen kulttuuriradikalismin välillä, jossa sosialistiset ja porvarillis-vapaamieliset tendenssit vielä taistelivat keskenään. Eräistä perustavoitteista vallitsi kuitenkin yksimielisyys: taistelusta taantumusta, fasismia ja sodanvaaraa vastaan, taistelusta kansanvallan, kulttuurivapauden ja kansojenvälisen yhteistyön puolesta; taantumuksen ilmatiiviisti sulkemat kansallisen kulttuurielämän ikkunat haluttiin jälleen avata radikaaleille virtauksille niin idässä kuin lännessäkin. Erittäin tärkeä etappi Kiila-ryhmän syntymisen kannalta oli v. 1935 — kansanrintaman vuonna — tapahtunut tulenkantajain nuoren polven siirtyminen Kirjallisuuslehteen, josta täten tuli ryhmän äänenkannattaja ennen muita. Yhteinen sosialistinen ideologia hahmoittui.

Kiilaan liittyneistä kirjailijoista eräät olivat jo tunnustettuja suuruuksia: Katri Vala, jonka ''Paluu'' (1934) muodostui lipuksi koko nuorelle yhteiskunnalliselle runoudelle, Pentti Haanpää, jonka ''Isännät ja isäntien varjot'' (1935) oli uuden sosiaalisen talonpoikaiskuvauksen merkkiteos, ja Iris Uurto, joka 30-luvun puolivälissä julkaisemillaan romaaneilla avasi tietä uudelle sosiaalipsykologiselle keskiluokankuvaukselle. Heidän kannoillaan astuivat esiin nuoret: Viljo Kajava (''Rakentajat'' 1935), Arvo Turtiainen (''Muutos'' 1936), Elvi Sinervo (''Runo Söörnäisistä'' 1937, ''Palavankylän seppä'' 1939) sekä muut (antologia ''Vaella nuoruus'' 1939). Kysymyksessä oli suomalaisen proletaarilyriikan ja -proosan uudistaminen, joka parhaissa saavutuksissaan lähenteli sosialistisen realismin ihanteita. Alunperinkään Kiila ei ollut mikään erillinen, pelkästään kirjallinen ryhmittymä: samalla kun se ideologisesti ja poliittisesti niveltyi vasemmistolaiseen työväenliikkeeseen ja oli kiinteässä yhteydessä vasemmistolaisissa kulttuuriaikakauslehdissä suoritettuun teoreettiseen ja kriitilliseen työhön (Jarno Pennanen, Raoul Palmgren, Maija Savutie), samalla sen liepeillä syntyi kustannustoimintaa (Kirjailijain kustannusliike), teatteri- ja filmiharrastuksia (Työväen Näyttämö, Helmer Adlerin ja Nyrki Tapiovaaran ohjaussuoritukset) sekä kuvataiteellisia pyrkimyksiä (Tapio Tapiovaara).

Sotavuodet muodostuivat Kiilalle tulikokeeksi: eräille ne merkitsivät rintamanvaihdosta tai syrjäänvetäytymistä; 11:lle Kiilan jäsenelle ne merkitsivät vankilaa; Katri Valalle, lipunkantajalle, kuolemaa maanpaossa. Mutta ne merkitsivät myös luovaa kypsymistä, sekä ideologista että taiteellista. Tulokset näkyivät sodan päätyttyä kiilalaisten esiintyessä joulun 1944 ja vuoden 1945 kirjamarkkinoilla kymmenkunnalla teoksella — voitiin puhua suoranaisesta kirjamarkkinoiden valtauksesta! —, startatessa kulttuuripoliittisesti uranuurtavan 40-luku-lehden, astuessa demokraattisen liikkeen lukemattomiin tehtäviin kustannustoiminnan, sanomalehdistön ja kansanvalistustyön aloilla, laajentaessa ryhmän toimintaa sekä yli kielirajan että muihin taiteenhaaroihin, esiintyessä Kirjailijaliiton pääoppositiona ja tuodessa esiin joukon uusia lahjakkaita kirjailijanimiä. Kiilan mittasuhteita yksinomaan kirjallisenakin ryhmittymänä osoittaa se, että siihen nykyisin kuuluu 25 oman teoksen julkaissutta kirjailijaa ja että 8 kiilalaista teosta on saanut valtion palkinnon. Sekä työväenkulttuurin että yleensä kansallisen kulttuurin aloilla Kiila on siten 15 vuoden kuluessa suorittanut työn, joka hyvin kestää vertailun siihen, mitä Nuoren Voiman Liitto aikanaan on porvarillisella taholla aikaansaanut.

Ero on kuitenkin oleellinen: ratkaisevan työnsä on Kiila suorittanut uuden sosialistisen kulttuurin tienraivaajana ja perustusten laskijana. Sen työ viittaa tulevaisuuteen ja on kerran aate- ja kulttuurihistoriallisessa perspektiivissä osoittautuva kansalliseen nousuun ja vuosisadanvaihteeseen verrattavaksi.

Vapaa Sana 16.11.1951
Nimim. RP:n pääkirjoitus.

Pamfletti, josta tuli perusteos

Friedrich *Engelsin* teos ''Herra Dühring tieteen mullistajana'' — paremmin tunnettu nimellä ''Anti-Dühring'' — ei nyt ilmestyessään Kansankulttuurin kustannuksella ilmesty Suomessa ensi kertaa. Se muodosti pääosan Akateemisen Sosialistiseuran v. 1938 julkaisemasta Marx—Engelsin Valittujen teosten I osasta. Osa ''Anti-Dühringistä'' — tarkemmin sanoen sen Johdannon I luku sekä III osan 2. luku — muodostaa lisäksi erään klassisen marxilaisuuden eniten levinneistä teoksista, teoksen ''Sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi'', jonka Engels kokoonpani julkaistavaksi ranskaksi (1880; saksaksi 1883) ja joka viime vuonna ilmestyi Kansankulttuurin kustannuksella suomeksi. Silti ''Anti-Dühringin'' uutta kokonaislaitosta on pidettävä ei vain tervetulleena, vaan myös tarpeen vaatimana: onhan siinä kysymys ''Pääoman'' rinnalla klassisen marxilaisuuden pääteoksesta ja onhan ASS:n julkaisema ''Valittujen teosten'' laitos jo aikoja sitten loppuunmyyty.

''Anti-Dühringin'' syntyhistoria on kuvaava sekä yleensä klassisen marxilaisuuden syntyhistorialle että Marxin ja Engelsin työskentelytavalle. Aina 50-luvulta 70-luvun lopulle saakka oli Engels pidättäytynyt omien suurempien teosten julkaisemisesta uhrautuen toisaalta manchesterilaisen liikkeen kirjeenvaihtajana luomaan aineelliset edellytykset Marxin jättiläismäiselle ''Pääoman'' luomistyölle, toisaalta Marxin tutkimustyön täydentämiseksi syventymään yhä uusiin tieteenaloihin, ennenkaikkea filosofiaan, sosiologiaan ja luonnontieteisiin, sekä niiden uusiin saavutuksiin. Vasta 70-luvun lopulla — lähes 60-vuotiaana — astuu Engels jälleen julkisuuteen omin teoksin, mutta ei suinkaan vanhuudenkalkkiutuneena, vaan täydessä tieteellisessä voimassa, nuoruutensa poleemisen taisteluilon täydelleen säilyttäneenä. ''Anti-Dühring'' (1877), ''Perheen alkuperä'' (1884) ja ''Feuerbach'' (1888) ilmestyvät, ja niiden ohella Engels työskentelee Marxin ''Pääoman'' II ja III osan viimeistelemiseksi ja toimii koko kansainvälisen työväenliikkeen keskushenkilönä, ''II internationalen kansainvälisenä toimistona''!

Kuten niin moni muukin marxilaisuuden klassinen teos myös ''Anti-Dühring'' sai alkunsa poleemisesta tarpeesta. 1870-luvun puolivälissä oli berliiniläinen yksityisdosentti Eugen *Dühring* esiintynyt julkisuudessa teoksin, jossa suurieleisesti esiinnyttiin eräänlaisen omatekoisen sosialismin soveltajana likipitäen kaikille tieteenaloille, eli kuten Engels ironisesti sanoi: ''heitti taisteluhaasteensa vuosisadalleen''. Tämä itsevarma yksityisdosentti ei ollut ajassaan mikään yksinäinen ilmiö; päinvastoin hän edusti Saksan maaperällä uutta kehityspiirrettä, akateemisen sivistyneistön lähentymistä sosialismiin ja työväenliikkeeseen. Tämä akateeminen sukupolvi ei silti halunnut luopua vanhasta aatemaailmastaan, vaan pyrki sen ja marxilaisuuden pohjalla ''uuteen synteesiin'', vieläpä tyrkyttämään sitä työväenlehdistöllekin. Tämä ''penikkatauti'' täytyi parantaa, ja niinpä Engelsiä pyydettiin tarttumaan kynään. ''Anti-Dühring'' syntyi, ensiksi työväenlehdissä julkaistuna artikkelisarjana, sitten (1878) kirjana.

Teoksessa I. painokseen kirjoittamassaan alkulauseessa Engels anteeksipyydellen valittelee, että ''ei ollut minun syytäni, että jouduin seuraamaan herra Dühringiä aloille, joilla voin liikkua korkeintaan harrastelijan asiantuntemuksella''. Edelleen (2. painoksen alkulause) hän mainitsee lukeneensä käsikirjoituksen Marxille, ''koska tässä kehitetty katsomustapa on suurimmaksi osaksi Marxin luomaa ja vain vähäiseltä osalta minun itseni'', sekä lisäksi Marxin kirjoittaneen koko taloutta koskevan 10. luvun. Tämä on jälleen Engelsin tunnettua, joskus suorastaan ärsyttävää vaatimattomuutta. Samasta alkulauseesta käy ilmi Marxin ja Engelsin työnjako yleensä: miten Marxin ollessa ''perinpohjin selvillä matematiikasta'' Engelsin tehtäväksi jäi suorittaa täydellinen ''nahan luonti'' erikoisesti luonnontieteiden alalla. Siten hän ei suinkaan ollut ''Anti-Dühringiin'' tieteellisesti valmistautumaton. Lainatakseni Kautskya, joka on kuvannut ''Anti-Dühringin'' taustaa ja syntyä: ''Dühring oli ollut hyvin monipuolinen, hän kirjoitti matematiikasta ja mekaniikasta, filosofiasta ja taloustieteestä, lakitieteestä ja historiasta. Kaikille näille aloille seurasi häntä Engels, joka oli yhtä monipuolinen kuin Dühring, mutta hieman toisella tavalla. Hänen monipuolisuuteensa yhtyi *perusteellisuus.*''

Itsevarman ja pintapuolisen, epähistoriallisesti ja mekaanisesti ajattelevan Dühringin peittoamisessa Engelsin geniaalinen iva viettää todellisia riemujuhlia; hänen aseensa ovat lukemattomat, hänen menestyksensä täydellinen. Minne ikinä Dühring oli uloittanut tieteelliset retkeilynsä, sinne seuraa häntä myös Engels paljastaen hänen pintapuolisuutensa, hänen ristiriitaisuutensa, hänen tieteelliset varkautensa. Yksityisdosentti Eugen Dühring oli kuvitellut olevansa viimeinen yleisnero, viimeinen polyhistori: hän sai nähdä olevansa vain harrastelija joutuessaan vastakkain historian ehkä todella viimeisen polyhistorin kanssa: yleisneron, jonka syntymiseen tosin tarvittiin kahden miehen yhteinen, elämänkestänyt ajatus- ja tutkimustyö. Engelsin teos jakautuu dialektiikan klassisten sääntöjen mukaan kolmeen pääosaan: Filosofia — Kansantaloustiede — Sosialismi, mutta esim. ensinmainitun pääotsikon alle mahtuu monia erilaisia tieteenaloja. Engels käsittelee luonnontiedettä,kosmologiaa, fysiikkaa, kemiaa, integraalilaskentoa, hän erittelee marxilaisesti kysymykset moraalista ja totuudesta, hän esittää havainnollisesti dialektiikan lait, hän kuvaa sosialismin kehitystä utopiasta tieteeksi ja teoriasta todellisuudeksi, valtion häviötä, mutta hän luo myös ihmeellistä selvyyttä ja johdonmukaisuutta sotataidon historiaan — olihan hän jo aikaisemmin osoittautunut erääksi ajan parhaista asiantuntijoista sotatieteen alalla!

Kävi niin, ettei Dühring luuloistaan huolimatta jäänyt historiaan suurena, vuosisataisena tiedemiehenä, vaan yksinkertaisesti *miehenä, jonka Engels teilasi.* Jonka Engels teilasi niin, että hänen ''Anti-Dühringistään'' tuli eräs historian suuria pamfletteja. Ja kuitenkin: vaikka meidän ajallamme on omat Dühringinsä — se ihmislaji elää nähtävästi yhtä kauan kuin inhimillinen tyhmyys elää! — tuntuu Engelsin teoksen suurin mielenkiinto sittenkin kätkeytyvän sen positiiviseen puoleen, siihen, missä hän eri aloilla luo *perustan marxilaiselle tieteelle.* Engelsin lähtökohta on poleeminen, mutta pelkkä saksalaisen yksityisdosentin teilaaminen oli hänelle tavoitteena liian vähäinen: ''Kielteinen arvostelu muuttui sillä tavoin myönteiseksi, polemiikki kääntyi enemmän tai vähemmän yhtenäiseksi esitykseksi dialektisesta menetelmästä ja kommunistisesta maailmankatsomuksesta'', kuten Engels itse alkulauseessaan sanoo. Näin muodostuu ''Anti-Dühringistä'' tieteellisen sosialismin klassinen yleisesitys, johon vain ''Pääomaa'' voidaan verrata, ja jos ''Pääoma'' muodostaa marxilaisen taloustieteen pääteoksen, on ''Anti-Dühringillä'' sama perustava merkitys erikoisesti filosofiassa ja luonnontieteissä. Erikoista ihailua herättää se

tunnollisuus, jolla Engels pyrkii uloittamaan marxilaisuuden erikoistieteiden uusimpiin saavutuksiin; siinä on monille nykyajan vanhaa märehtiville ''marxilaisille'' paljon oppimista!

Tällaisen esittelyn puitteissa on mahdotonta yrittääkään selostaa Engelsin teoksen varsinaista positiivista puolta, sen linjankäyntiä eri tieteenhaarojen aloilla, mahdotonta toteuttaa edes sitä, mihin sormet eniten syhyisivät: lainata niitä kohtia, joissa Engelsin ajattelu ja tyyli ovat luoneet monumentaalisimmat saavutuksensa. Tämä kirja on kunkin luettava itse ja luettava huolella ja hartaudella: siinä on kieltämättä paikkoja, joissa sen kirjoittajaa vähemmän monipuolinen lukija saa pinnistää ajatustaan. Mutta siitä saa myös tietämykselleen korvaamattomia aarteita. Se on rajattoman rikas.

Vapaa Sana 9.12.1951
Nimimerkki RP:n kirjaesittely (Friedrich Engels: ''Anti-Dühring.'' Kansankulttuuri 1951.)

Fred Hoylen teleskooppi

Kerran oli aika — tähänastisessa kulttuurihistoriassa varsin pitkä —, jolloin ihminen kuviteltiin olemassaolon tarkoitukseksi ja hänen asuinsijansa Maa maailmankaikkeuden keskipisteeksi: Maa oli lituskainen levy jonka päällyskantilla ihminen loi historiaa ja jonka ympärillä Aurinko, Kuu ja tähdet, lukumäärältään rajoitetut, kunnoittavina kiertelivät. Joku Aristarkhos Samoalainen joskus 200-luvulla e. Kr. uskalsi esittää eriävän kannan, mutta kirkko tiesi asian paremmin ja vakiinnutti käsityksensä puoleksitoistatuhanneksi vuodeksi, aina ''kopernikaaniseen vallankumoukseen'' saakka.

Mikä on tieteen tämänpäiväinen käsitys, siitä antaa kiehtovan kuvan radioesitelmäsarja, jonka nuori englantilainen matemaatikko-tähtitieteilijä Fred *Hoyle* v. 1950 piti tähtitieteen kehityksestä Jeansin ja Eddingtonin jälkeen, so. viimeisen vuosikymmenen kuluessa, ja joka sittemmin ilmestyi myös kirjana, äskettäin suomeksikin (Fred Hoyle: Maailmankaikkeuden kehitys, WSOY 1951). Nykyaikaista käsitystä oman aurinkokuntamme rakenteesta valaisee mittakaavassa 1: 10.000.000.000 kuvitettu pienoismalli: Sen keskustassa on Aurinko, jonka läpimitta tässä mittakaavassa on 15 cm, ja sen ympärillä kiertävät litteänä lautasmaisena järjestelmänä radoillaan kiertotähdet: Merkurius 6 metrin, Venus 12, Maa 16, Mars 25, Jupiter 84, Saturnus 154, Uranus 310, Neptunus 485 ja Pluto 640 metrin päässä. Maa on tässä mittakaavassa hiekkajyväsen kokoinen, Venus, Merkurius ja Mars sitäkin pienempiä, Jupiter, Saturnus, Uranus ja Neptunus taas suurempia (esim. Jupiter massaltaan 300 kertaa Maan suuruinen).

Tämä on kuitenkin vasta alkua. Aurinko on vain yksi lukemattomista auringoista, kiintotähdistä, joita paljain silmin voi nähdä n. 2.000 kerrallaan, pienellä kaukoputkella n. miljoona ja suurella kaukoputkella yli 100 miljoonaa ja jotka kaikki omine aurinkokuntineen kuuluvat samaan Linnunrataan. Linnunradan mittasuhteista saamme aavistuksen, kun kuulemme, että lähimmät kiintotähdet äskeisessä mittakaavassa olisivat meistä n. 3.000 km päässä. Nyt onkin siirryttävä uusiin etäisyysmittoihin: valosekunteihin (= 300.000 km), valominuutteihin ja valovuosiin: kun Kuun etäisyys maasta on runsas valosekunti ja Auringon etäisyys 8 valominuuttia, on lähimmän toisen kiintotähden etäisyys n. 3 valovuotta. Linnunrata kokonaisuudessaan on litistyneen kiekon muotoinen, läpimitaltaan n. 60.000 valovuotta, ja siihen kuuluvat sadatmiljoonat aurinkokunnat kiertävät sen keskipisteen ympäri — esim. meidän Aurinkomme 500 km/sek. nopeudella ja viipyen kuitenkin kierroksellaan n. 200 milj.vuotta! Kaukana siis siitä, että Maa olisi maailmankaikkeuden keskus: se ei pyöri vain akselinsa ja toiseksi Aurinkonsa ympäri, vaan lisäksi Auringon mukana Linnunradan suuressa kiertoliikkeessä, yhtenä satojenmiljoonien kiintotähtien vielä lukuisampien kiertotähtien joukossa.

Mutta ei tässäkään vielä kaikki. Puhumatta siitä, että Linnunradallammekin on omat satelliittinsa, pallomaiset tähtisikermät, joita nykyisin tunnetaan n. 100 ja joissa kussakin on yli 100.000 tähteä — Linnunratammekin on vain yksi monista, lukemattomista muista linnunratajärjestelmistä, samanlaisia kuin omamme. Jo paljain silmin voi niitä, ns. kierukkasumuja, nähdä heikkoina sumutäplinä, ja voimakkaalla kaukoputkella niitä näkee miljoonittain. Kussakin linnunradassa on tähtiä 100 miljoonasta 10 miljardiin, ja linnunratojen välisistä etäisyyksistä saamme aavistuksen, kun kuulemme, että yksi lähimmistä meidän Linnunratamme ''kaksoissi-

sar'', Andromedan Sumu M 31, on meistä 700.000 valovuoden päässä. Antaakseen käsityksen linnunratojen muodostamasta kokonaisuudesta Hoyle esittää vertauksen mehiläisparvesta, jossa kukin mehiläinen on 3 metrin päässä muista ja jonka näemme uloittuvan joka puolelle 2 km päähän: jokaisen mehiläisen tilalle on ajateltava kokonainen linnunrata! Tuon 2 km:n sijalla on tosiasiassa 2 miljardia valovuotta; sitä kauemmas emme voi parhaimmillakaan tähtikaukoputkilla nähdä, mutta ei ole mitään syytä olla olettamatta, että avaruus jatkuu edelleen, loppumattomiin, äärettömiin. Myös linnunradoilla on liikuntaratansa: jokaisesta linnunratasysteemistä katsoen kaikki muut etenevät poispäin. Kyllin kaukana olevat yli valon nopeudella, joten emme voi niitä nähdä.

Mutta jos narrimainen Maa-keskeinen maailmankuvamme on täten pyörryttävällä perusteellisuudella tyrmätty — minkä nimenomaan ihmisen kohdalta täydentää Hoylen toteamus, että ainakin miljoonalla oman Linnunratamme tähdellä on planeettoja, joilla voi olla elämää —, niin samanlaisen kohtalon saa myös raamatullinen ja kirkon viime aikoihin asti elättelemä uskomus, että maailma olisi luotu joskus äärellisenä aikana, esim. 2.500 vuotta e. Kr. Tähtitiede ei paljasta vain maailmankaikkeuden ''maantiedettä'', vaan myös sen historian. Tutkittavina on samanaikaisesti eri kehitysvaiheissa olevia tähtiä: meidän aurinkomme kaltaisia ''pääsarjan tähtiä'', niistä suunnattoman kokonsa ja harvan tiheytensä puolesta eroavia ''punaisia jättiläisiä'', ''ylijättiläisiä'' ja ''luhistuneita jättiläisiä'', toisaalta taas valkoisia, sinisiä ja mustia ''kääpiöitä''. Kun meidän aurinkomme maailmankaikkeuden aikamitoissa on ''vastasyntynyt tähti'', ovat punaiset jättiläiset vanhoja, loppumaisillaan olevia tähtiä ja erilaiset kääpiöt jättiläisten tuhoutumisen jälkeisiä kehitysmuotoja. Kysymys on jättiläismäisistä prosesseista: ylijättiläisen luhistuminen kestää satojatuhansia vuosia, sitten seuraa särkyminen, sitten muutamia minuutteja kestävä räjähtäminen, joka vastaa voimassa kvadriljoonaa vetypommia, ja vihdoin ytimen muodostuminen kääpiöksi. Joka linnunradassa arvellaan tällaisia ylijättiläisen räjähdyksiä tapahtuvan keskimäärin joka 300—400:s vuosi.

Hoylen teorian mukaan myös Maa on syntynyt tällaisesta ylijättiläisen räjähdyksestä; kuitenkaan se — kuten muutkaan kiertotähdet — ei hänen käsityksensä mukaan ole voinut syntyä Auringosta, jonka alkuaineet ovat toiset, vaan Auringon kaksoistähdestä, joka ylijättiläiseksi paisuneena räjähti kadoten kääpiönä jonnekin Linnunradan kolkkaan, mutta jättäen Aurinkoa kiertämään kaasupilven, josta Maa ja muut kiertotähdet sitten kehittyivät. Tämä tapahtui n. 2.500 miljoonaa vuotta sitten, mikä siis on Maan ikä ja mistä ihmisen olemassaolo muodostaa vain häviävän murto-osan. Auringon ikä on huomattavasti suurempi kuin Maan, ja kuitenkin se on vielä ''vastasyntynyt tähti', jonka vetyvarasto vielä riittää n. 50 miljardia vuotta. Linnunrata taas on Aurinkoa vanhempi: pyörivästä kaasukiekosta se muodostui n. 5 miljardia vuotta sitten ja sen vanhimmat tähdet, Aurinkomme sisarukset, n. 4 miljardia vuotta sitten. Kuitenkin on myös Linnunrata — meidän Linnunratamme — vielä ''nuoruutensa kukoistuksessa'': ''Se ei ole lainkaan rauhallinen ukkokoti, vaan väkivaltaisten ja väsymättömien nuorukaisten taistelukenttä.'' Mutta on toisia linnunratoja, jotka ovat vanhempia, ja toisia, jotka ovat nuorempia. Koko maailmankaikkeudessa on tapahtumassa jatkuva syntyminen ja häviäminen.

Hoylen teorian mukaan ei tähtien yhtä vähän kuin aurinkokuntien ja linnunratojen välinen avaruus ole suinkaan tyhjä. Linnunradan täyttää tähtien välinen kaasu, valtaosaltaan vetyatomeja, ja samoin täyttää linnunratojen välisen avaruuden vielä ohuempi kaasu. Ja vaikka näitten linnunrata- ja avaruuskaasujen tiheys on tavattoman pieni, ne muodostavat kuitenkin — tähtien ja linnunratojen välisten valtavien

etäisyyksien vuoksi — avaruuden pääosan. Vety on alkuaine, josta koko maailmankaikkeus on rakentunut. Avaruuden täyttävästä kaasusta ovat linnunradat muodostuneet: ensin pyörivänä kaasukiekkona, sitten epätasaisuuksista syntyvinä ''pilvinä'' ja ''hattaroina'', vihdoin aurinkokuntina ja yksityisinä tähtinä. Samaan aikaan, kun toisia linnunratoja lakkaamatta häviää, samaan aikaan tiivistyy taustaaineesta jatkuvasti uusia linnunratoja. Hylâten Jeansin tuhoutumisteorian Hoyle omaksuu dynaamisen maailmankuvan, jossa ''jatkuva luominen'', uuden taustaaineen yhtämittainen syntyminen (n. 100 kvintiljoonaa tonnia sekunnissa), pitää huolen siitä, että maailmankaikkeuden energiamäärä pysyy aina samana. Mitään ''alkuluomista'' ei siis ole ollut, mitään yleistä ''maailmanloppua'' ei voi tulla. Kokonaisuuden mittakaavassa on vain ikuinen toistuminen: siitä otettua elokuvanauhaa voisimme katsella loppumattomiin ja kumpaan suuntaan tahansa huomaamatta mitään eroa. Samalla kun maailmankaikkeuden osat käyttäytyvät bolshevistisen vallankumouksellisesti, maailmankaikkeus kokonaisuudessaan edustaa majesteetillista konservatiivisuutta, jonka rinnalla kokoomuspuoluekin joutuu häpeään. Rajaton niin ulottuvaisuudessa kuin ajassakin: siinä Hoylen maailmankuvan loppupäätelmä.

Entäpä Maan tulevat kohtalot? Atomi-ja vetypommin mahdollisuuksia tarkastellessaan Hoyle esittää sen lohdullisen päätelmän, että tehokkaimmillaankaan vetypommeilla ei voida tuhota maata, so. muuttaa valtamerten vetyä heliumiksi: vaikka siis ihmiskunnan onnistuisikin tuhota itsensä, maapallo on kuitenkin turvassa. Avaruudesta käsin sitä sensijaan uhkaavat erilaiset vaarat, ja sen kohtalon sinetöi Auringon kehitysprosessi. Auringon vetyvarasto tosin riittää — toisin sanoen sen kehittyminen ylijättiläiseksi kestää n. 50 miljardia vuotta, mutta jo 10 miljardin vuoden kuluttua se on tullut liian kuumaksi meille, elämä kuolee Maasta, valtameret kiehuvat. Sitä seuraa jäähtyminen ja punaiseksi jättiläiseksi paisumisen vaihe, jonka aikana Aurinko nielee lähimmät kiertotähdet Maata ja Marsia myöten, mutta se tuskin kiinnostaa meitä Maan ihmisiä, ent. luomakunnan keskipisteitä, yhtä suuressa määrin. Meille riittää tietoisuus, että meillä on jäljellä 10 miljardia vuotta, mikä on kyllin pitkä aika tehdä elämämme järjelliseksi ja onnelliseksi,ja että miljoonilla Linnunratamme planeetoilla saattaa olla elämää kokonaan meidän kohtalostamme riippumatta.

Teoksensa viimeisessä luvussa ''Henkilökohtaisia näköaloja'' Hoyle polemisoi ylimalkaisesti materialismiksi nimittämäänsä mekaanista materialismia vastaan, mutta hänen oma maailmankuvansa tuntuu kokonaispiirteissään olevan, hänen sitä itse tietenkään tietämättä, lähellä dialektista materialismia. Ennenkaikkea hän ei monien muitten länsimaisten tähtitieteilijäin — ja meillä esim. prof. Heiskasen — tavoin päädy uskontoon, mitä kääntäjä haikeasti valittaa. Ylpeästi hän kohottaa tieteen mystiikkaa vastaan todeten, että ''muinaisten hebrealaisten kosmologia oli avuton töherrys nykyaikaisen luonnontieteen taiturimaisten siveltimenvetojen rinnalla'', että ''uskonto on vain sokea yritys löytää pääsy siitä todella kauheasta tilanteesta, jossa huomaamme olevamme'', että ''se mitä kristinusko tarjoaa minulle merkitsee iankaikkista epätäydellisyyttä''. Mutta hänellä on myös dialektikon nöyryys tieteen suunnattomien mahdollisuuksien edessä: ''Minä uskon, että kaikki meidän arvelumme ovat vain todellisen ratkaisun kalpeita varjoja.''

Vapaa Sana 23.12.1951

Täydellä nimellä julkaistu teosesittely. (Fred Hoyle: ''Maailmankaikkeuden kehitys.'' WSOY 1951.) Esittelyllä on ilmeinen maailmankatsomuksellinen luonne.

1952

Raoul Palmgrenin 40-vuotisjuhlat 12.1.1952. Takarivissä vas. Tapio Tapiovaara, Jarno Pennanen, Elvi Sinervo, Arvo Turtiainen, Aimo Rikka; keskirivissä Maija Savutie, Olavi Paavolainen, Irja Palmgren, Atos Wirtanen, Raoul Palmgren, Ilmi Parkkari; edessä Kaisu-Mirjami Rydberg ja Matti Kurjensaari.

Tavallinen amerikkalainen sodassa ja rauhassa

Kärsittyään Pearl Harbourin jälkeen yhä uusia raskaita vastoinkäymisiä Tyynenmeren sotanäyttämöllä amerikkalaiset ryhtyivät vuoden 1943 lopulla kenraali MacArthurin johdolla laajasuuntaiseen vastaoffensiiviin, joka johti myöhemmin Filippiinien takaisinvaltaukseen. Näitä taisteluita eräältä havainnolliselta osalta, Anopopein saarelle suoritettua amerikkalaista maihinnousua ja saaren omistuksesta japanilaisten kanssa käytyä taistelua, kuvaa viime jouluksi myös suomeksi ilmestynyt Norman *Mailerin* jättiläistiiliskiviromaani "Alastomat ja kuolleet", jota Yhdysvaltain ja Englannin suurlehdissä on ylistetty II maailmansodan loistavimmaksi tilitykseksi ja joka on ollut keskustelun aiheena jopa Englannin alahuoneessa. On ehkä vielä ennenaikaista sanoa, tuleeko Mailer II maailmansodan tilittäjänä saamaan saman aseman kuin Hemingway, Remarque, Markovitsh tai Romains I maailmansodan tilittäjinä; joka tapauksessa hänen romaaninsa tilittää vain sodan läntistä puolta; varmaa on sensijaan, että Mailerin teos on paljastava, niin, suorastaan murhaava dokumentti amerikkalaisesta sodankäynnistä, ihmisestä ja yhteiskunnasta.

Norman Mailerin henkilötiedot ovat niukat: hän on syntynyt New Jerseyn valtiossa 1923 ja viettänyt suurimman osan poikaiästään New Yorkissa; opiskeltuaan Harvardin yliopistossa ja suoritettuaan loppututkintonsa 1943 hän joutui sotapalvelukseen toimien monenlaatuisissa tehtävissä: esikuntakirjurina, viestimiehenä, tiedustelupartion kiväärimiehenä, kokkina ja leipurina; sotapalveluksesta vapauduttuaan 1946 hän ryhtyi kirjoittamaan suurromaaniaan, jonka ilmestyminen pari vuotta myöhemmin teki hänet maailmankuuluksi. Esittelijän tiedossa ei ole, millä ilmansuunnalla Mailer sotaan osallistui, mutta kirjan dokumentaarisen luonteen huomioonottaen voi tuskin päätyä muuhun tulokseen, kuin että hän on henkilökohtaisesti osallistunut Tyynenmeren sotatoimiin. Myös Anopopein saarta on esittelijä turhaan etsinyt niin tietosanakirjasta kuin ruotsalaisesta II maailmansodan historiastakin, mutta tämän n. 120 km pituisen vuoristo- ja aarniometsäsaaren löytymistä (vaikkapa toisen nimisenä) jostakin Filippiinien vesiltä voi tuskin teoksen perusteella epäillä, vaikkei siihen liittyisikään saarta kuvaavaa karttasivua. Romaanin dokumentaariluonne on epäämätön.

Sotakuvaus

Uuvuttavalla, miltei musertavalla perusteellisuudella Mailer kuvaa muutamia kuukausia kestäneitä taisteluita Anopopein saarella: kenraalimajuri Cummingsin johdolla saaren pohjoisrannikolla sijaitsevalle niemekkeelle suoritettua amerikkalaisdivisioonan maihinnousua; ensimmäisiä taisteluita, jotka johtavat niemekkeen

ja sillä olevan japanilaisen lentokentän valtaukseen; troopillisessa helteessä ja myrskysateissa aarniometsän tiheikössä suoritettuja kamppailuita, jotka johtavat rintaman jähmettymiseen japanilaisten päällikön, kenraali Toyakun, mukaan nimetylle puolustuslinjalle; rasittavia tietöitä ja metsänraivauksia; ahdistavaa toimettomuutta pahaenteisyyden ilmapiirissä, kahnauksia ja riitaisuuksia; kohtalokkaan kaukopartion lähettämistä saaren eteläpuolelta yli Watama-vuorten japanilaisten selustaan; vihdoin suurta ratkaisuhyökkäystä, joka johtaa japanilaisrintaman vyörytykseen ja saaren täydelliseen valtaukseen. Pelkästään jo tämä tapahtumainkuvauksen päälinja — luutnantti Hearnin kaukopartion lähettäminen kuolemaan komentavan kenraalin kaunantunteen tyydyttämiseksi ja loppuratkaisun tapahtuminen kenraali Cummingsin, kaikesta päättäen etevän strategin, ollessa paraikaa hankkimassa päämajasta laivastotukea ja johdon ollessa majuri Dallesonin, täysin aloitekyvyttömän paperisotijan, käsissä, joka tilanteesta mitään tajuamatta voittaa vahingossa ja joutuu kenraalin palatessa, skandaalin välttämiseksi, suorittamaan tämän nimissä kaiken uudestaan — on niin murhaava todistuskappale amerikkalaisesta sodankäynnistä, että läntisellä suurlehdistöllä olisi ollut kaikki syy olla sitä ylistämättä. Vihlovan ironisena tulee tämän jälkeen päämajan tiedotus: ''Kenraali MacArthur ilmoittaa tänään, että taistelut Anopopei-saaren omistuksesta ovat virallisesti päättyneet.'' Ynnä Cummingsin hiljainen toteamus, että ''kuka tahansa olisi voinut valloittaa saaren''. Ynnä majuri Dallesonin loistoidea edistää kartanlukemiskurssilaisten intoa sijoittamalla ''läpinäkyvän koordinaattikartan Betty Grablen luonnollista kokoa olevan ja uimapuvussa otetun värivalokuvan päälle''!

Vaikka Mailerin sotakuvaus vaikuttaakin ennenkaikkea raskaalla massiivisuudellaan ja dokumentaarisella perusteellisuudellaan, tarjoaa se myös runsaasti yksityiskohtia, joissa sotakentän, sotilaselämän ja taistelujen kuvaus kohoaa tehoaviin, milloin kiehtovan jännittäviin, milloin rehevän irvokkaisiin, milloin kauhistuttaviin saavutuksiin. Kuvaus öisestä rajuilmasta aarniometsäleirillä on kuin upea freskomaalaus, kuvaus sotilaiden leirijuopottelusta rehevä laatukuva, kuvaus räjähdysten silpomista ja helteen pöhöttämistä japanilaisruumiista taistelukentällä kauhunaturalismia siedettävyyden rajoilta, kuvaus sotilassairaalaan joutuneen sotilas Minettan yrityksestä teeskennellä hullua ja päästä kotiin on kolkonhupaisa, kuvaus partioretkestä yhtämittaista painajaista, kuvaus majuri Dallesonista kenttäkäymälässä ratkaisuhyökkäyksen hetkellä pohtimassa kaikkein matalimman tason ongelmiaan huippuun vietyä groteskia. Vaikeampi on arvioida teoksen kokonaisuutta: sen suurisuuntaisessa hahmoittelussa, päätaistelujen ja partioretken rinnakkaiskuvauksessa, on löytävinään suunnitelman tehokkaampaa ja repäisevämpää loppua varten, kuin minkä kirjailija lopulta pystyy toteuttamaan; loppuratkaisussa tuntuu laskua, romaanitaiteellista pettymystä.

Läpileikkaus ihmisestä ja yhteiskunnasta

Loppujen lopuksi onkin kuvauksen painopiste toisaalla kuin varsinaisessa sodankuvauksessa: ihmiskuvauksessa, läpileikkauksessa amerikkalaisesta ihmisestä sodassa ja rauhassa. Ohitsemme vyörytetään puolensataa nimeltä mainittua henkilöä kenraalista rivimiehiin saakka; heidän henkistä laatuaan ja luonnettaan valaistaan sotatoimien reaktioissa, teoissa ja keskusteluissa. Näissä keskusteluissa, jotka on välitetty kaikessa alastomuudessaan, raakuuksia ja rivouksia kaihtamatta, paljastuu

myös heidän taaksejäänyt siviilielämänsä ja siihen liittyvät sosiaaliset ja seksuaaliset muistumat ja toiveet, mutta lisäksi tulevat romaanin rakenteelle tyypilliset ''aikakone''-luvut, joissa joukko romaanin henkilöitä sijoitetaan siviilielämän sosiaaliseen kenttään: kersantti Julio Martinez, mestaritiedustelija, animaalisen primitiivinen meksikkolainen; kersantti Croft, jäsäilmäinen valkoinen peto, yhtä tunteeton lakonmurtajana kuin tiedustelupartion johtajana; pahkanenäinen rettelöitsijä Red Valsen, ent. kaivostyöläinen ja kulkuri; roskaisissa poliittisissa puuhissa hääränny Roy Gallagher, jonka vaimon synnytyskuolema on tehdä kaistapäiseksi; luutnantti Hearn, kapitalistipoika, joka on saanut radikalismin basillin, sivunnut kommunismiakin, mutta tyytynyt lopulta syrjästäkatsojan osaan ja seksuaalisiin orgioihin; Woodrow Wilson, elämänmyönteinen huorapukki; kenraali Cummings, itserakkaan älykäs strategi, ihailtu päällikkö ja kommunisminvastaisia fyyrer-unia uneksiva kyynikko; Joey Goldstein, hyväntahtoisen herkkä juutalainen, joka saa kärsiä rotunsa puolesta; kersantti Brown, yliopistosta poispotkittu tyhjänpäiväisyys; Polack Czienwicz, hyvä gangsterinalku. Mikäli näiden havaintoesimerkkien amerikkalaiseen yhteiskuntaan ja sen luomaan ihmistyyppiin avaama näköala vastaa todellisuutta — paljon todistaa sen puolesta, että näin on — ei tulos ole juuri lohdullinen. Tämä yhteiskunta ei tarjoa juuri muuta mahdollisuutta kuin säälimättömän ja vimmatun taistelun olemassaolosta: raha, rikkaudensaalistus, pääoman elämänmukavuuteen ja seksuaaliseen nautintoon avaamat mahdollisuudet ovat sen ihannemuodostuksena; tämä ihannemuodostus lamauttaa kaikki korkeammat älylliset ja aatteelliset pyrkimykset, kaavoittaa ihmisensä hollywood-filmien ja keltaisen lehdistön muottiin ja luo täydennyksenään kommunismin-, neekeri- ja juutalaisvastaisen pogromimielialan, joka myrkyttää yhteiskuntaa ylhäältä alas saakka; vain harvat saavuttavat kuitenkin päämääränsä, muut sotketaan armotta jalkoihin. Valmista käyteainetta fasismille, jonka toteuttajaksi maailman mittakaavassa kenraali Cummings ennustaa Yhdysvaltoja!

Miehistä muutaman kohtalo sivuaa ammatillista liikettä, jopa kommunistien taisteluakin, mutta loppujenlopuksi jäävät kenraali Cummings ja luutnantti Hearn ainoiksi tietoisiksi, älyllisiksi ihmisyksilöiksi: heidän — komentavan kenraalin ja adjutantin, älyllistä aivovoimistelua harrastavan fasistin ja marxilaisilla aivoilla, muttei tahdolla varustetun radikaalin — välisten suhteiden ja keskustelun kuvaajana Mailer kirjoittaa eräät teoksensa terävimmistä sivuista. Kenraali pitää adjutanttiaan herrasradikaalina, vaarattomana Don Quijotena, sallien hänelle eräitä ajatusvapauksia, mutta vain määrättyyn rajaan asti; adjutantti puolestaan väittelee esimiehensä poliittisia oppeja vastaan niin pitkälle kuin uskaltaa, mutta tuntee samalla asemansa nöyryyttävyyden ja päätyy naurettavaan kapinallisuuden ilmaukseen; lopputuloksena on partioretki ja Hearnin ennakoltamäärätty kaatuminen. Lukija jää kaipaamaan kenraali Cummingsille ja hänen yhteiskuntaluokalleen muutakin vastapainoa kuin luutnantti Hearnin, tämän yliälykkään sivustakatsojan: työväenluokan aatemaailman tietoisia edustajia miehistön keskuudessa. Sellaisia emme kohtaa; se voidaan leimata pessimismiksi, tulevaisuudennäköalan puutteeksi, sitä voidaan nimittää varovaisuudeksi, pelkuruudeksi, mutta ehkä myös uskollisuudeksi omille kokemuksille, pyrkimykseksi ehdottomaan todistusvoimaan, paljastavaan ja tehokkaaseen varoitukseen. Loppuakordiksi miehistön osalta jää nyt kersantti Brownin riehakas kuvitelma sodan päättymisestä ja siviiliin palaamisesta; kuinka hän Friscossa nostaa palkkansa ja ottaa ennennäkemättömän mykkyräkännin, pyydystää ''jonkun huoran elävänä kiinni'' ja jyrää sen kanssa kaksi viikkoa yhteen mittaan, palaa sitten kotiin Kansasiin, yllättää uskottoman vaimon-

sa ''ihan rysän päältä'' ja heittää ''sen lutkan ovesta kadulle'', niin että naapuritkin näkevät, että amerikkalaista sotilasta ei saa rankaisematta pettää... Gallagherilla tosin on muutakin sanottavana:

— ''Niin, kyllä minäkin olen sitä mieltä, että joku piru tästä hyvästä on vielä vedettävä narunjatkoksi. Ja niitä hirtettäviä on niin helvetin paljon, mutta vastuuseen tästä kaikesta ne on pantava ja ilman armoa. Jonkun pirun on kuin onkin maksettava kaikki meidän kohlumme, ja minä ainakin olen valmis iskemään pään mäsäksi jok'ikiseltä perhanan siviililtä.''

Sen perusteella, mitä Gallagherista tiedämme, hän kuuluu kuitenkin niihin, joiden henkilökohtaisen kaunantunteen Gummings ja hänen kaltaisensa kyllä ovat pystyneet kääntämään juutalaisia ja neekereitä, ''punaisia'' ja ''ryssää'' vastaan.

Vertailukohta

Mailerin sotaromaani herättää ilman muuta vertailun neuvostolaisiin II maailmansodan romaanitilityksiin, esim. Bekin ''Volokolamskin valtatiehen'' joka edustanee erästä huippua ainakin suomeksi käännettyjen joukossa. Kaikesta joskus suorastaan puistattavasta ankaruudestaan ja julmuudestaan huolimatta Bekin romaani voi Maileriin verrattuna vaikuttaa jopa idealisoinnilla. Sen dokumentaarisuus tuskin kuitenkaan on jälkimmäistä vähäisempi, ja tässä tulemme erääseen peruseroavaisuuteen Punaisen armeijan ja USA:n Tyynenmeren-armeijan välillä: kun edellinen taisteli omalla maaperällään tietäen taistelevansa sosialismin ja sosialismin maan puolesta, taisteli jälkimmäinen vieraalla, tuntemattomalla maaperällä, ja tunsi olevansa vain nappula strategisessa pelissä, jonka tarkoitusta ei käsittänyt. (Gallagher: ''Me tässä olemme huonommalla puolella, me emme voi saada sellaista haavaa, joka olisi niin suuri, että pääsisimme täältä pois sen ansiosta ja sentään vielä jotenkin pärjätä siviilissä.'') Mutta ei siinä kaikki: tämän kaiken huomioonottaenkin näiden kahden dokumentaariteoksen todistus kahdesta yhteiskuntajärjestelmästä ja niiden luomasta ihmistyypistä on enemmän kuin valaiseva. Lännessä yhteiskunta, jossa vallitsevat saalistuksen lait ja jonka luoma tavallinen ihminen on — kuten lehdistössä jokin aika sitten todettiin — henkisesti 12-vuotiaan tasolla, hollywood- ja gangsterikulttuurin näivettämä ja turmelema, vailla vitaalista tulevaisuudenperspektiiviä. Idässä yhteiskunta, joka on kohottanut rakentavan yhteistyön ja solidaarisuuden korkeimmaksi ihanteeksi, joka on luonut uuden ihmistyypin, jossa ''peto on kukistettu'', ja joka aatemaailmallaan ja jättiläismäisillä rakennustöillään avaa joka hetki yhä valtavamman, yhä vetoavamman näköalan tulevaisuuteen.

Vapaa Sana 1.5.1952
Nimimerkki RP:n kirja-arvostelu (Norman Mailer: ''Alastomat ja kuolleet.'' Suom. Jorma Partanen. KJG 1951.)

Marskin myytti

Motto:
''... kansakunta vaatii myyttejä ja luo niitä tarpeen mukaan. Aikoinaan se loi myytin Jaakko Ilkasta; nykyisin ... olisimme taipuvaisia tekemään myytin kohteeksi Klaus Flemingin.''

Yrjö Kivimies Suomalainen Suomi 4/52

Eräs myöhemmän sodanjälkeisen kauden erikoislaatuisimpia ilmiöitä maamme valtiollisessa elämässä on ollut ent. ylipäällikön, valtionhoitajan ja presidentin, marsalkka, vapaaherra Mannerheimin ns. elämäntyön ympärillä suoritettu myytinmuodostus. Muistetaan hyvin, miten oikeisto kansalaissodan aikana ja sen jälkivuosina pyrki luomaan Mannerheimistä eräänlaisen ''kruunaamattoman kuninkaan'' ja miten se tässä pyrkimyksessään 30-luvulla ja sotavuosina jossakin määrin onnistuikin. Muistetaan toisaalta oikeiston sodanjälkeinen ''suuren miehen'' pula, johon myös Mannerheimin vähemmän uljaalla presidenttikaudella (välirauha, sotasyyllisjuttu, Portugalin-matka) oli osuutensa; vasta hänen vuoden 1951 alussa tapahtunut kuolemansa näytti avaavan mahdollisuudet uudelle myytinmuodostukselle. Mannerheimin hautajaisista tehtiin jättiläismäinen mielenosoitus, jota sittemmin on eri muodoin sitkeästi ja määrätietoisesti jatkettu: siihen kuuluvat muistopatsashankkeet, vainajan syntymä- ja kuolinpäivän muodostaminen virallisiksi ja puolivirallisiksi juhlapäiviksi, muistelmien julkaiseminen; osa tästä myytinmuodostuksesta on myös Suomalaisen Suomen viime numerossa Mannerheimin suurmiesominaisuuksista käyty ''tieteellinen'' keskustelu, josta kirjoituksemme motto on lainattu. Paljastava motto: jos edistyksellistä aikakautta kansallisesta noususta itsenäistymiseen todellakin hallitsi kapinallisen, perisuomalaisen talonpoikaispäällikön Jaakko Ilkan hahmo, on itsenäisyysajan ja myös tämän päivän idoliksi pyritty kohottamaan Klaus Flemingin, vierasrotuisen ylimyssoturin, kapinankukistajan, satelliittipoliitikon, viitanperijä!

Tähän taantumukselliseen, kansallista omanarvontuntoa syvästi nöyryyttävään myyttiin on kansandemokraattisessa lehdistössä suunnattu paljastava arvostelu, mutta armottomin on loppujenlopuksi se itsepaljastus, minkä Mannerheimin omat muistelmat muodostavat. Näissä muistelmissa — joita lehdessämme selostettiin viime sunnuntaina ja tiistaina — pelkistyy Mannerheimin elämäntyön peruslinja, entisen tsaariupseerin koko elämän täyttänyt kostonhalu Venäjän suurta vallankumousta ja Neuvostoliittoa kohtaan, revanssivalmistelu, johon hän pyrki yhdistämään lännen eripuraiset imperialistimaat. Viime kädessä tämä teos, kuolleen sotaherran haudantakainen testamentti, on määrätietoinen mielenosoitus sodanjälkeistä rauhan- ja ystävyydensuuntausta vastaan, vetoomus Neuvostoliiton vastaisiin

voimiin niin kotimaassa kuin lännessäkin, kehoitus jatkuvaan venäläisvihaan, uusiin sodanvalmisteluihin; Neuvostoliittoon suunnattuine syytöksineen ja vihanpurkausineen se kuuluu siihen kirjallisuuteen, joka sodan jälkeen määrättiin poistettavaksi kirjastoista! Kirjoittajan puolelta tämä teos on ''viimeinen ulaaninkuje'', kosto presidenttikauden myönnytyksistä ja vaikenemisesta; kustantajan velvollisuutena olisi ollut estää sen muodostuminen uudeksi kansalliseksi rasitukseksi.

Lehdessämme on jo aikaisemmin lausuttu tuomio pyrkimyksistä muodostaa Mannerheimin syntymä- ja kuolinpäivistä virallisia juhlapäiviä: kuten hänen kuolinpäivänsä liittyy kansalaissodan alkamiseen, niin liittyy hänen syntymäpäivänsä Neuvostoliiton vastaisiin sotiin ja Natsi-Saksan aseveljeyteen, Hitlerin Suomessakäyntiin 1942. Juuri tuohon vierailuun kytkeytyi Rangellin sotahallituksen päätös muodostaa kesäkuun 4. päivä, Mannerheimin syntymäpäivä, armeijan lippupäiväksi, ja kun tähän käytäntöön nyt aiotaan palata, on se uusi mielenosoitus edelleenkin virallisesti tunnustettua sodanjälkeistä suuntausta vastaan. Varoitamme tästä mielenosoituksesta, joka arvattavasti tuo mieleen eduskunnassa perjantaina toistetun tri Kuusen uhkaväitteen ''ettei eteläkorealaisesti suuntautuneella maanpuolustushengellä ole sen enempää häpeää tarjottavana kuin aikoinaan hitleriläisesti suuntautuneella''. Ehkei enempää häpeää, mutta kyllä perusteellisempi katastrofi.

Vapaa Sana 17.5.1952
Signeeramaton pääkirjoitus. Viimeisessä kappaleessa mainittu ''tri Kuusi'' tarkoittaa kansanrunouden tutkija (myöh. professori) Matti Kuusta.

Jaakko Ilkka ja Marski Fleming

eli kaksi linjaa suomalaisessa historiankirjoituksessa

Kun kirjailija Yrjö Kivimies Suomalaisen Suomen ''suurmies''-keskustelussa (nro 4/1952) heitti esiin huomiota herättäneen teesinsä: ''— — *kansakunta vaatii myyttejä ja luo niitä tarpeen mukaan. Aikoinaan se loi myytin Jaakko Ilkasta; nykyisin olisimme taipuvaisempia tekemään myytin kohteeksi Klaus Flemingin*'' —, ei kysymyksessä ollut pelkkä kyynillisen älykäs, ehkäpä tahattomasti paljastava uhkaväite, vaan toteamus, jolla on vastineensa suomalaisen historiankirjoituksen historiassa.

Yrjö Koskisesta Pentti Renvalliin

1850-luvun lopulla julkaisee Yrjö *Koskinen* kansallisen historiankirjoituksemme klassisen teoksen ''Nuijasota'', jossa myötätunto on nuijamiesten puolella, joiden nähdään edustavan, paitsi omia sosiaalisia luokkaetujaan, myös Suomen kansallisia elinetuja taistelussa Klaus Flemingin johtaman aatelisluokan sortotoimenpiteitä ja ulkopoliittista seikkailulinjaa vastaan. Tämä kansallisen nousun historianäkemys innoittaa Kaarlo *Kramsun* jyrkän rotu- ja luokkatragiikan leimaamiin nuijasota-runoihinsa, se värittää sekä sosialidemokraattisen työväenliikkeen että maalaisliiton puolue propagandaa kansalaissotaan asti, mutta se hallitsee myös tieteellistä ja populaarihistoriankirjoitusta aina 20-luvun lopulle saakka, jolloin prof. *A.R. Cederberg* ''Nuijasota''-teoksen 3. painoksen (1929) kirjallisuuskatsauksessa toteaa, että myöhempi tutkimus ei ole voinut kumota ''sitä kokonaiskäsitystä, mikä teoksessa on annettu'', ja esim. prof. Einar W. *Juva* ''Suomen kansan aikakirjoissa'' (II osa 1928) omaksuu Yrjö Koskisen nuijasotakäsityksen. On kuvaavaa, että jopa Lapuanliikkeen ''kunniamarssikseen'' kohottamassa *V.A. Koskenniemen* ''Nuijamiesten marssissa'' ihannoidaan nuijatalonpoikia, vaikkakin täysin sosiaalisesta ja historiallisesta taustastaan irroitettuina!

Toinen näkymä avautuu nykyisessä historiankirjoituksessa, jonka edustajiksi voimme ottaa esim. prof. Arvi *Korhosen* toimittaman ''Suomen historian käsikirjan'' (WSOY 1949), jossa nuijasodan aikakausi on tri Pentti Renvallin käsialaa, Pentti *Renvallin* ''Kuninkaanmiehiä ja kapinoitsijoita'' (Tammi 1949) sekä prof. Eino *Jutikkalan* ''Suomen talonpojan historian'' (WSOY 1942) ja sen lyhennelmän ''Suomen talonpoika kautta aikojen'' (WSOY 1946). Myötätunto on näissä teoksissa siirtynyt aateliston ja sen johtomiehen marski Flemingin puolelle: näiden nähdään edustavan Suomen itsenäisyyspyrkimyksiä, kansallista elinetulinjaa taistelussa Sigismundin puolesta Kaarle herttuaa vastaan, kun taas nuijatalonpojat leimataan

takapajuisiksi, vaistonvaraisiksi voimiksi, jotka vaaransivat aateliston kansallisen politiikan ja olivat vaikuttamassa sen lopulliseen häviöön. Aikaisemmassa historiankirjoituksessa nähdään jopa suoranaista myytinrakentelua!

Hieman taustaa

Mikä on myyttiä ja mikä todellisuutta? Miten on kansainvälispoliittisessa ja sosiaalihistoriallisessa perspektiivissä arvioitava aatelin ja talonpoikaiston toimintalinja 1500-luvun lopulla? Vastauksen antamiseksi meidän on ensiksikin hahmoiteltava yleispiirtein tapahtumain tausta. Kuten muualla Euroopassa oli myös Ruotsi-Suomessa keski- ja uudenajan vaihteessa käyty raju taistelu vanhaa feodalismia edustavan ylhäisaatelin ja vallankeskitykseen pyrkivän kuningasvallan välillä, ja kuten muualla niin myös täällä olivat alemmat kansanluokat, porvaristo ja talonpoikaisto, antaneet tukensa kuningasvallalle saadakseen siltä turvaa aatelin mielivaltaa vastaan. Suomi-Ruotsissa tämä taistelu käytiin Ruotsin ja Tanskan yhteyttä ajaneen unionipolitiikan ja kansallisen kuninkuuden välillä; edelleen siihen liittyi uskonpuhdistuksen ja katolisuuden välinen valtataistelu. Kansallisen kuninkuuden ja uskonpuhdistuksen johti voittoon Kustaa Vaasa (1523—60); hänen heikkojen seuraajiensa Eerik XIV:n (1560—68) ja Juhana III:n (1568—92) aikana pääsi aatelismahti kuitenkin uudelleen nousemaan, vieläpä jälkimmäisen aikana, kuninkaan puolalaisen avioliiton ansiosta, katolisuuskin. Valtakunnan eheys joutui vaaraan, kun Juhanan poika Sigismund, joka oli kasvatettu katoliseen uskoon ja valittu v. 1587 Puolan kuninkaaksi, v. 1592 seurasi isäänsä myös Ruotsin valtaistuimelle. Ruotsin itsenäisyyden ja uskonpuhdistuksen puoltajaksi nousi tällöin Kustaa Vaasan kolmas poika Kaarle herttua, joka valtionhoitajaksi valittuna oli kotimaisen hallituksen, valtaneuvoston johdossa. Taistelussa Sigismundin katolisia palautuspyrkimyksiä vastaan Kaarle sai taakseen Ruotsin kaikki säädyt, ennenkaikkea talonpojat mutta myös aatelin, sen sijaan Suomen aateli antoi kannatuksensa uudelle Puolan ja Ruotsin unionijärjestelmälle, joka tarjosi sille vapaammat kädet kuin kansallinen kuninkuus. Syntyi erikoislaatuinen valtapoliittinen tilanne: Puolassa oleva kuningas jatkoi Ruotsin säädylle antamiaan sitoumuksia loukkaavia määräyksiä; kotimaisen hallituksen johtajana Kaarle herttua antoi vastamääräyksiä, jotka kuningas vuorostaan kumosi; valtakunnan eheyttä ja sisäistä rauhaa uhkaava dualismi vallitsi.

Erikoisen monimutkainen oli tässä tilanteessa Suomen asema. Vuodesta 1560 oli Suomi miltei yhtämittaisesti ollut Ruotsin ja Venäjän välisen sodan näyttämönä. Sotarasitus oli ollut tavaton, maa kärsinyt suuria hävityksiä, mutta samalla oli sodan johdossa ollut aateli kasvanut mahdissa, itse- ja yhteistunnossa ja mieltynyt talonpoikain käsittelyssä ”Viron tapoihin”. Suomen aatelin johtoon oli noussut Klaus Fleming, Suitian vapaaherra, Hollannista (tai Saksasta) 1300-luvulla Ruotsiin ja sittemmin Suomeen siirtyneen suvun jälkeläinen, josta Juhana III:n aikana oli tullut maan mahtavin ylimys: marski, valta-amiraali sekä Suomen käskynhaltija-ylipäällikkö. Tuettuaan aikaisemmin Kaarle herttuaa suuraatelia vastaan ja vastustettuaan myös Puolan-seikkailua Fleming Kaarlen ja Sigismundin välisessä valtataistelussa asettui jälkimmäisen puolelle uhmaten Kaarlen määräyksiä, säilyttäen Venäjän kanssa 1595 solmitun Täyssinän rauhan jälkeenkin sotaväen jalkeilla ja valmistuen aseelliseen välienselvitykseen Kaarlen kanssa. Flemingiä seuraten Suomen aatelisto vähinerin siirtyi Sigismundin puolelle ei vain unionin vaan myös katolisuuden palauttamispolitiikassa, ja joutui siten ristiriitaan ei vain Kaarlen vaan myös Ruotsin aatelin kanssa.

Nuijasodan syysuhteet

Kun Suomen talonpoikain nuijasota tällaisessa tilanteessa puhkesi, sillä oli kaksinainen sisältö: toisaalta se osin Kaarlen yllytyksestä puhjenneena muodostui osaksi tämän ja Sigismundin (Flemingin) välistä poliittista valtataistelua, toisaalta ja — ensisijassa — se oli seurausta yhteiskunnallisesta tilanteesta, niistä vaikeuksista ja pettymyksistä, joita pitkällinen, hävittävä sota, kasvava verotaakka, sotilasmajoitusrasitus (”linnaleiri”) sekä aatelis- ja virkamiesmielivalta olivat talonpojille aiheuttaneet. Näitä mm. Yrjö Koskisen korostamia syy-yhteyksiä tuskin tekevät tyhjäksi ne huomautukset, joita esim. Pentti Renvall (em. teoksessaan ”Kuninkaanmiehiä ja kapinoitsijoita”, s. 162 seur.) tekee ja joiden mukaan vuosien 1596—97 nuijasota, samoin kuin sitä edeltäneet 70-luvun talonpoikaislevottomuudet Varsinais-Suomessa sekä Rautalammin talonpoikaiskapina 1592, olivat pikemmin aselevon tai rauhanteon aiheuttaman henkisen lamaannuksen kuin todellisten ajankohtaisten vaikeuksien ja niiden lisääntymisen ilmauksia. Tätä osoittaisi R:n mukaan mm. se, että kapina alkoi sodasta säästyneellä, suhteellisen vauraalla Etelä-Pohjanmaalla, josta se sitten — etenevien talonpoikaiskolonnain mukana — levisi Satakuntaan, Hämeeseen ja Savoon, voimatta kuitenkaan temmata sodasta paljon enemmän kärsinyttä etelä-Suomen talonpoikaistoa yleisesti mukaansa. Pohjanmaan, Rautalammin ja Savon talonpoikia R. pitää muita takapajuisempina ja ”nuijasodan puhkeamisen pohjana” siten ”ajattelutavan oikosulkuisuutta”, kun ei käsitetty linnaleirirasituksen ”hallinnollista tarkoituksenmukaisuutta”!

Varsin perusteellisen selvittelyn — ensi kerran jo v. 1935 Historiallisessa Aikakauskirjassa julkaisemassaan tutkielmassa ja sen pohjalla uudessa teoksessaan s. 200 ja seur. — tri Renvall suorittaa kumotakseen Yrjö Koskisen romanttisen myytin kahdesta ilmajokelaisesta Jaakko Ilkasta, rikkaasta ja köyhästä, joista köyhä, riistetty ja sorrettu Ilkka juuri olisi ollut Nokianvirralla tuhotun nuijamiesjoukon johtajana ja sittemmin tullut kotipaikkakunnallaan mestatuksi. R:n todisteluja vastaan, että rikas ja köyhä Ilkka olivat olleet yksi ja sama mies, kotiseutunsa rikkain talonpoika, joka toimittuaan nimismiehenä, veronkokoojana, ratsumiehenä Flemingin idän-retkillä ja viimeksi maakauppiaana oli joutunut ristiriitaan Flemingin kanssa, joutunut pidätetyksi, paennut vankeudestaan Turunlinnasta ja noussut nuijakapinan johtomieheksi, voidaan tuskin asiasyitä esittää. Sensijaan herättää kylläkin huomiota tämän todistelun tarkoitus: saada samalla epäilyksenalaiseksi Ilkan motiivien puhtaus, esittää hänet vallanhimoisena suurtalonpoikana, joka käyttää maalaisköyhälistön nousua vain omien etupyyteittensä välikappaleena. Tätä ei kylläkään todisteta — ja lisäksi on muistettava, että Ilkka oli vain yksi nuijasodan ensimmäisen vaiheen talonpoikaispäälliköistä, joten nuijasodan sosiaalinen ja poliittinen kantavuus ei seiso tai kaadu hänen mukanaan.

Jos Renvall ja hänen mukanaan eräät muut uudemmat tutkijat kiistävät nuijatalonpoikain kapinalta sen sosiaalisenkin oikeutuksen, on sensijaan Yrjö Koskisen (vrt. yhteenveto ”Nuijasodan” 3 p. ss. 336 seur.) myötätunto talonpoikain puolella, joiden vapaudenrakkautta hän ihailee ja joiden nousua Flemingin hirmuvaltaa

vastaan hän ei ''taida rikokseksi lukea'': tunnemme tässä 1850-luvun tunteellisen kansanystävän! Mutta samalla Yrjö Koskinen kuitenkin pitää nuijamiesten tappiota onnena. Sillä kas, he eivät nousseet vain Flemingiä vastaan, vaan ''samassa nostivat kapinan kaikkea omaisuutta vastaan, joka on kaiken hallituksen ensimmäinen perustus'', ja lisäksi ''jokainen yritys, joka ei osaa kansakunnan sivistyneempiä voimia liittoonsa vetää, on perikatoon tuomittu tai perikadon kansakunnalle tuottaa'': näistä lausunnoista tunnemme vanhoillisen porvarisjohtajan, joka aikanaan tuomitsi myös sosialismin ja kommunismin ''rikkaruohot''! Siinä Yrjö Koskinen tietysti on oikeassa, että talonpoikaiskapina voi johtaa voittoon vain, mikäli se kytkeytyy edistykselliseen yhteiskunnalliseen, porvarilliseen tai työväenluokan vallankumoukseen; sen osoittavat kokemukset niin Ranskan ''jacqueriesta'' ja Saksan talonpoikaissodasta kuin Ranskan, Venäjän ja Kiinan suurista vallankumouksista. Mutta huolimatta siitä, että nuijasodalla ei ollut lopullisen voiton edellytyksiä (senaikainen porvaristo oli voimaton ja mateli Flemingin jaloissa!) ja että emme lainkaan voi kuvitella tuonaikaista Suomea nuijamiesten johtamana, heidän kapinannousullaan on kuitenkin kestävä moraalinen oikeutuksensa ja arvonsa ja lisäksi sillä oli merkittävä panoksensa yleisessä valtataistelussa.

Kansalliset elinedut

Ja nyt tulemme ehkäpä tärkeimpään kysymykseen: Flemingin ja nuijamiesten, Sigismundin ja Kaarle herttuan, taisteluun Suomen kansallisten elinetujen kannalta. Yrjö Koskisen, Snellmanin viitanperillisen, kanta on tässä suhteessa selvä: Sigismundin, Flemingin, Suomen ja osaksi myös Ruotsin aatelin politiikan hän näkee uhanneen johtaa Ruotsin, ja sitä suuremmassa määrin Suomen, Puolan holhoukseen. Mitä tämä olisi merkinnyt Ruotsille ja ennenkaikkea Suomelle (mikäli tämä olisi mahdollisesti irroitettu Ruotsista ja kytketty Puolan vasalliksi, kuten Fleming tarkoitti)? Feodalismin ja katolisuuden valtaanpaluuta, kytkeytymistä silloisen Euroopan hatarimpaan ja seikkailumaisimpaan valtiomuodostelmaan, sen Venäjän ja Turkin vastaisiin sotaretkiin, vieläpä paavinvallan mahtipolitiikkaan! Tämä ei ole suinkaan pelkkää kannunvalantaa, kuten Yrjö Koskinen osoittaa: Sigismundin tarkoituksena oli valtansa varmistettuaan luovuttaa Götajoen suussa sijaitseva Elfsborg Espanjan laivaston tukikohdaksi, tehdä Itämerestä katolilainen sisämeri ja Suomesta katolinen ristiretkitukikohta Venäjää vastaan sekä kytkeä Itämerenmonarkiansa Espanjan rinnalle Englannin vastaiseen uskonsotaan. Todella pöyristyttävä perspektiivi Suomelle siihenkin verrattuna, mitä sille tarjosi Ruotsi 30-vuotisine ja suurine pohjansotineen! Kun Suomen talonpojat olivat tätä kohtaloa maamme yltä torjumassa, he ansaitsevat siitä historian kunnian. Nuijasodan taistelulla talonpojat eivät vain saavuttaneet asemaansa helpotuksia Kaarlen voiton jälkeen, vaan loivat myös perustaa uskonpuhdistuksen voittokululle 30-vuotisessa sodassa, eli kuten Yrjö Koskinen sanoo: ''Tuo verinen aalto, joka vyörytti paavilaisuuden takaperin Reinin ja Tonavan rannoille, oli väreenä alkanut Pohjanmaan nevoilta ja Rautalammin jylhiltä vesiltä.''

Toinen käsitys on uudemmilla tutkijoilla, Renvallilla ja Jutikkalalla. Näiden mielestä Fleming ja (osittain kotimaista alkuperää oleva ja suomen kieltä käyttävä) Suomen aateli edustivat kansallista itsenäisyyspolitiikkaa pyrkiessään syrjäyttämään Kaarle herttuan edustamat ''Suomen eduista piittaamattomat näkökohdat'', pyrkiessään huolehtiman Suomen itärajan turvallisuudesta ja toteuttamaan maan

itsenäisyyden Puolan turvin (vrt. Renvall, s. 175, Suomen historian käsikirja I, s. 356 ja Jutikkala: Suomen talonpoika, s. 57). Heidän näkemyksensä mukaan talonpojat nuijasotaan noustessaan antautuivat palvelemaan vieraita (Ruotsin) etuja ja olivat ''lyhytnäköisiä'' pystymättä aavistamaan tulevia rasituksia Ruotsin alaisuudessa; heikentäessään Suomen aateliston itsenäisyyspyrkimyksiä ja vaikuttaessaan niiden lopulliseen häviöön (1599) talonpojat tekivät tyhjäksi ''Suomen kannalta paljon edullisemman kehityksen''; ''kansalliselta kannalta'' Kaarle herttuan voitto oli ''Suomelle ankara isku'' (vrt. Renvall s. 182, Jutikkala, ss. 57—58). Tämä ajatuksenkulku pitää sikäli paikkansa, että aatelin seikkailupolitiikka ja sen epäonnistuminen johtivat Suomen valtiollisen erikoisaseman ja suomenkielen aseman heikentymiseen; mutta muuten se on täysin kestämätön. Flemingin politiikan kansainvälisiin näköaloihin on jo viitattu; yhtä kestämättöminä on pidettävä sen kotimaisia, yhteiskunnallisia perusteita: köyhää, takapajuista maata, jossa porvaristo oli vasta kehityksensä alussa ja jossa vapaudenhaluinen talonpoikaisto olisi ollut väkivalloin alistettava aatelisvallan mukanaan tuomaan feodaaliseen palautukseen.

Uudemman suomalaisen historiankirjoituksen nuijasodan vastainen Fleming-myytti on viimekädessä ymmärrettävissä vain itsenäisyysajan aatehistoriallista taustaa vastaan: taustana kansalaissota, Lapuanliike ja Neuvostoliiton vastaiset sodat tämä historiankirjoitus on kääntänyt päälaelleen Yrjö Koskisen ja kansallisen nousun historiankäsityksen, syössyt nuijatalonpojat vuoden 1918 punakaartilaisten rinnalle historian häpeäpaaluun ja kohottanut kunniaan marski Flemingin, nuijamiesten pyövelin, Novgorodin-retkeilijän ja Suomen johdattajan kansainvälisen taantumuksen sotaseikkailuryteikköihin — marski Mannerheimin edelläkävijän!

Kysymys on myytistä — ja myös myytin kohtalosta.

Vapaa Sana 15.6.1952

Nimimerkki Historicuksen tutkielma. — Myöhäisen hyvityksen nuijamiehille (ja nimimerkille!) on antanut Heikki Ylikangas tutkimuksellaan ''Nuijasota'' (Otava 1977).

Aasian rauhanohjelma

Tk. 2 pnä Pekingissä alkanut Aasian ja Tyynenmeren kansojen rauhankongressi, johon osallistui yli 400 valtuutettua 47 maasta, joiden yhteinen asukasluku nousee 1 600 miljoonaan, päättyi viime maanantaina jättiläismäiseen rauhanjuhlaan, johon osallistui 600 000 henkeä. Pekingin rauhankongressi ja sen julkilausumat, jotka ovat julkaistuina toisaalla lehdessämme, avaavat menneisyyteen, nykyhetkeen ja tulevaisuuteen näköaloja, jossa historiallisen muutoksen mahti puhuu vaikuttavaa kieltään.

Nelisenkymmentä vuotta sitten, I maailmansodan aattona, oli melkein koko Aasia ulkopuolisen imperialismin orjuuttama maanosa. Sisä-Aasian ja Siperian jättiläisalueita hallitsi tsaari-Venäjä, etelä-Aasiassa, Birmasta yli Intian aina keski- ja lähi-itään asti, levisi Englannin mahtialue; Persiassa ja Tiibetissä törmäsivät näiden kahden suurvallan imperialistiset edut vastakkain, Kaakkois-Aasiassa — Taka-Intiassa ja Itä-Intian saaristossa — sijaitsivat Ranskan ja Hollannin siirtomaa-alueet, kaukoidässä levisi Kiina kaikkien imperialistivaltain kilpaa holhoamana, repimänä ja riistämänä, ensimmäisen, Sunjatsenin johtaman vallankumouksensa kuohuttamana; tosiasiassa vain Japani oli itsenäinen, itsekin jo nousemassa ensiluokan sotilas- ja imperialistivallaksi.

Jo I maailmansota merkitsi kuitenkin Aasian kartalla jättiläismullistusta: Venäjän vallankumouksen kautta vapautui koko sisä- ja pohjois-Aasia imperialismista ja näillä takapajuisilla, mutta rikkailla jättiläisalueilla alkoi sosialistinen rakennustyö, jonka saavutukset nyt lyövät maailman hämmästyksellä. Myös Kiinassa alkoi vallankumoussotien kausi, Turkki itsenäistyi Kemalin johdolla, ja myös muualla Aasiassa — näkyvimmin Intiassa — kasvoivat kansalliset liikkeet imperialismia vastaan. Poikkeuksen teki Japani, joka valkoisten imperialistivaltain kanssa kilpaillen aloitti ekspansion, joka saattoi 30-luvulla sen valtapiiriin Mandshurian ja puolen Kiinaa ja joka II maailmansodassa vei sen liput Hongkongiin, Singaporeen sekä Australian ja Intian porteille saakka.

II maailmansota oli kuitenkin Aasian vapautumisen kannalta vieläkin mullistavampi kuin I: se ei johtanut vain Japanin imperialismin luhistumiseen, vaan myös Kiinan vallankumoukselliseen vapaussotaan ja Kiinan kansantasavallan perustamiseen, mitä syystä on pidetty käänteentekevimpänä mullistuksena sitten Venäjän vallankumouksen. Se johti edelleen Ranskan, Hollannin ja Englannin siirtomaavallan päättymiseen laajoilla alueilla, Vietnamin, Indonesian, Birman, Intian ja Pakistanin valtiolliseen itsenäistymiseen. Se johti viimein koko muhamettilaisen maailman, lähi- ja keski-idän, kapinointiin imperialistista, ennenkaikkea brittiläistä holhousta vastaan, mikä erikoisesti Persian kohdalla on saanut enteelliset muodot. Toisaalta: Kiinan jättiläisalueen irtautuminen imperialismista ja imperialistivaltain omassa piirissä tapahtuneet voimasuhteiden muutokset ovat johtaneet USA:n ennennäkemättömään taloudelliseen ekspansioon myös Aasiassa: Hollannista vapautuneeseen Indonesiaan, Englannista vapautuneeseen Intiaan ja Pakistaniin, koko Englantia vastaan kapinoivaan lähi- ja keski-itään tämä kapitalismin nykyinen päämaa on pyrkinyt tunkemaan dollariapunsa ja sitä varjona seuraavan dollariholhouksensa. Ja tämän taloudellisen ekspansion rinnalla on tapahtunut sotilaallinen: USA:n lipun alla Korealla, Ranskan lipun alla Indokiinassa ja Englannin lipun alla Malakassa on imperialismi lähtenyt uuden siirtomaasodan tielle, joka Korean interventiossa on saanut maailmanpoliittiset, Kiinaa ja NLoa vastaan suuntautuvat hyökkäystavoitteet. Tämän Aasian vastaisen liikekannallepanon on vihdoin huipentanut Japanin jälleenvarustaminen USA:n liittolaisena, USA:n poliittisessa ja taloudellisessa holhouksessa, hyökkäystukikohtana Aasiaa vastaan.

Kaikki tämä ja sen antamat opetukset on pidettävä mielessä, kun luetaan Pekingin rauhankongressin julkilausumia, joiden takana lähes kaikkien Aasian kansojen ohella ovat kongressissa edustettuina olleet Australian, Latinalais-Amerikan, Yhdysvaltain ja Kanadan edistykselliset liikkeet. On tuskin sattuma, että kokouksen pääjulkilausumassa erikoisesti vedotaan Yhdysvaltain ja Japanin kansoihin: juuri näiden maidenhan taholta, toisen johtavasti, toisen välikappaleena, kasvaa uusi sodan ja orjuutuksen uhka Aasian kansoja vastaan. Yhtä luonnollista on, että erikoinen julkilausuma on omistettu Korean kysymykselle, interventiosodan lopettamiselle, aselevon ja rauhan solmimiselle: juuri Korean sodastahan on muodostunut pysyvä este Aasian rauhoittumiselle, yleisaasialaisen sodan syttymisen kasvava uhka. Kokouksen pääjulkilausuman varsinainen ohjelmallinen osa käsittää 6 kohtaa, joista viimeinen — viiden suurvallan rauhansopimusta, joukkotuhoaseiden kieltämistä ja yleistä aseistuksen supistamista koskeva — on sisällöltään yleismaailmallinen, muut viisi sensijaan lähinnä aasialaisia: sodan lopettaminen Korealla, Indokiinassa ja Malakalla ja vieraiden joukkojen poistaminen näiltä alueilta; Japanin jälleenvarustamisen estäminen ja sen aseman järjestäminen kansainvälisten sopimusten mukaisesti; toisen maan sisäisiin asioihin puuttumisen estäminen; saarto- ja eristämispolitiikan korvaaminen taloudellisella ja sivystyksellisellä yhteistoiminnalla; sotakiihotuksen ja rotudiskriminaation ehkäiseminen.

Tällainen on historiallisesta kokemuksesta kasvanut aasialainen rauhanohjelma. Imperialistivallat tekisivät viisaasti, jos nekin lukisivat tätä ohjelmaa historiallisen kokemuksen valossa ja tällöin käsittäisivät, että samalla on niille osoitettu vaihtoehto ja varoitus. Historiallista kehitystä, Aasian kansojen vapautumista ja nousua täyteen mittaansa, ei enää mikään voi estää. Sodan manaaminen Aasian ylle merkitsisi tosin sillekin suunnattomia kärsimyksiä, mutta samalla se merkitsisi myös imperialismin väkivaltaista loppua koko Aasiassa.

Vapaa Sana 19.10.1952
Signeeraamaton pääkirjoitus

Bysantin muureilla

Mika Waltarin ''Johannes Angeloksen'' (WSOY) tänä syksynä ilmestyessä päättyi samalla — niin vakuuttaa kirjailija lukijoille osoittamassaan kirjeessä — hänen sodanjälkeinen historiallisten suurromaaniensa sarja. Liikuttuaan ''Sinuhessa'' (1945) Ekhnatonin aikakauden muinais-Egyptissä, ''Mikael Karvajalassa'' (1948) uuden ajan alun länsi-Euroopassa ja ''Mikael Hakimissa'' (1949) Soliman II:n turkkilaisessa imperiumissa, hän ei olekaan uudessa romaanissaan seurannut — kuten olettaa saattoi — kahden viimemainitun sankareita Intiaan tai Kiinaan, vaan siirtynyt kokonaan uusiin henkilöihin, uuteen miljööhön, uuteen ilmapiiriin: Konstantinopolin piirityksen ja Bysantin keisarikunnan kukistumiseen turkkilaishyökkäyksessä 1453. Muutos näkyy uusimman romaanin mittasuhteissa: kun edelliset olivat 800—1000 sivun 'tiiliskiviä', on uusi ''vain'' 450-sivuinen. Muutos näkyy myös kompositiossa, kertomistavassa, tyylissä: kun kolme edellistä romaania edustivat mehevästi maalailevaa kronikkatyyliä Herodotoksen, Cervantesin ja Boccaccion tapaan ja liikkumista laajalti niin ajassa kuin paikassakin, kuvaa uusin tiivistetyssä päiväkirjamuodossa, ''bysantilaisesti'' stilisoidulla, joskus melkein sähkösanomatyylillä vajaan puolen vuoden tapahtumia piiritetyssä Konstantinopolissa. Mutta syvin muutos on kuitenkin itse elämänasenteessa, näkemistavassa: kun ''Sinuhen'', ''Karvajalan'' ja ''Mikael Hakimin'' elämänkuva oli kyynisen humoristinen, satiirinen ja burleski, on ''Johannes Angeloksen'' elämänkuva traaginen ja ylevä. Kun kirjailija Sinuhen ja Mikaelin hahmoissa kuvasti itseään älykkäänä seikkailijana, pohjimmiltaan hyvänä, mutta elämän kyyniseksi opettamana ja kaikkea muuta kuin sankarillisena, niin Johannes Angeloksena hän on ryhdistäytynyt traagiseksi sankariksi, joka kaiken koettuaan on tehnyt tilin itsensä kanssa ja suuren ratkaisun hetkellä haluaa vain kaatua tuhoon tuomitun menneisyyden puolesta.

Kaikkia kolmea Waltarin aikaisempaa historiallista romaania voitiin pitää kolmitasoisena: päällimmäisinä niissä oli romanttisen seikkailu- ja veijariromaanin aines, sen alla historiallinen ajankuvaus, pohjimmaisena vihdoin oman ajan tilitys menneessä aikakaudessa. Jos näistä tasoista ensimmäinen kiinnosti suurta yleisöä ja toinen historian harrastajia, niin kolmas oli mielenkiintoinen ennen kaikkea ideologisesti. Niinpä Waltari ''Sinuhen'' kyynisen konservatiivisessä elämänfilosofiassa heijasti oman ihmislajinsa pettymystä fasismin romahduksen ja 2. maailmansodan lopuratkaisun edessä; ''Mikael Karvajalasa'' hän uskonsotien aikakaudessa kuvasi nykyisten kapitalististen länsimaiden sekasortoa (ottaen kannan Thomas Müntzerin puolesta Lutheria vastaan); ''Mikael Hakimissa'' hän vihdoin heijasti idän ja lännen nykyisen vastakohdan turkkilaisuuden ja läntisen kristikunnan väliseksi vastakohdaksi (antaen ilmeisesti etusijan edellisille).

Sama kolmitasoisuus voidaan todeta myös ''Johannes Angeloksessa'', mutta eri tasojen välinen painosuhde on siinä jyrkästi muuttunut: aikaisemmin määrällisesti

varsin hallitseva seikkailuromaaniaines on supistunut pääasiassa menneisyyden muisteloksi (mikä johtuu siitä — kuten em. kirjeessä lukijoille kerrotaan — että romaanin koko alkupuoli on keskityksen aikaansaamiseksi heitetty paperikoriin); ajankuvaus on aikaisempaa ohuempi, rajoitetumpi: suorastaan hallitsevan aseman on saanut omaa aikaa tilittävä ideologinen aines.

''Johannes Angeloksen'' romanttista ja seikkailuromaaniainesta edustaa ennenkaikkea romaanin ''minä'', päähenkilö Johannes Angelos, turkkilaispiirityksen uhkaamaan Konstantinopoliin saapunut salaperäinen 40-vuotias muukalainen, joka menneisyyttä päiväkirjaansa ja kanssaihmisille tilittäessään osoittautuu uskomattoman paljon kokeneeksi mieheksi. Alunperin kreikkalaisena hän on viettänyt lapsuutensa lännessä, Ranskassa ja Italiassa. Kuuluisan Nikolaus Cusanuksen oppilaana ja Baselin kirkolliskokouksen vähemmistön jäsenenä hän on haaveillut korkeimmasta, vastakohdat voittavasta viisaudesta ja katolisen kirkon demokratisoinnista; hän on osallistunut Firenzen sovintosopimukseen katolisen ja ortodoksisen kirkon välillä ja ollut mukana paavin innoittamalla, mutta Varnan katastrofiin päättyneellä sotaretkellä turkkilaisia vastaan; hän on joutunut turkkilaisten vangiksi ja kohonnut sulttaani Muhamedin suosikiksi, mutta karannut lopuksi Konstantinopoliin palatakseen ortodoksiseen uskoon ja kaatuakseen synnyinkaupunkinsa muureilla; järkyttäviä henkilökohtaisia kokemuksia, lemmenseikkailuita ja eriskummallista avioliittoa tästä menneisyydestä ei luonnollisesti myöskään puutu. Kaiken huippu on kuitenkin se, että vakoilijain ja salamurhaajain väijymä Johannes Angelos muka onkin 1300-luvun jälkipuoliskolla hallinneen keisari Johannes V Palaiologoksen pojanpoika, jonka isältä kruunu oli vääryydellä anastettu: ei siis vähempi kuin Bysantin laillinen keisari Konstantinos XI:n sijasta! Ja toinen erinomainen sattuma on se, että Angelos — päiväkirjakuvauksensa alkaessa Sofian kirkossa joulukuun 12 pnä 1452 tapahtuneesta kirkkojen uudesta sovinnonteosta —kohtaa ylenihanan, salaperäisen ylhäisönaisen, josta tulee hänen kohtalonsa ja joka ei ole kukaan muu kuin Anna Notaras, valtakunnan toiseksi mahtavimman miehen megadux Lukas Notaraksen tytär, vallanhimoisen ylimyksen, joka toivottuaan turhaan tytärtään keisarin puolisoksi tähtää itse keisarikruunuun sulttaanin vasallina. Vaikka tämä rakkaussuhde kuvataankin tyyten toisenlaisena — puhtaampana, jalompana, taivaallisempana — kuin Waltarin edellisistä romaaneista tuntemamme, ei siitäkään puutu vihaa, hurjuutta ja aistillisuutta; asiaan kuuluu, että Anna kuolee sotilaaksi varustautuneena kaupungin porteilla, että hänen isänsä saa petturin kauhistuttavan lopun ja että lopuksi kaupungin valtauksesta hengissä selvinnyt Angelos sulttaania keisarivaatimuksin uhmatessaan saa katkaistuin reisivaltimoin kuolla syntynsä mukaisesti ''purppurasaappaissa''.

''Johannes Angeloksen'' romanttiseen ainekseen kuuluvat ainakin osittain myös eräät lähemmin kuvatut sivuhenkilöhahmot. Angeloksen uskollisessa ja alamaisessa, mutta viekkaassa ja etunsa hoitavassa palvelijassa Matiaksessa tapaamme, tosin valjumpana, Kaptahin piirteet; maailmasta luopuneessa fanaattisessa munkki Gennadioksessa, joka mieluimmin valitsee sulttaanin kuin paavin alaisuuden, ja genovalaisessa kondottierissa Giovanni Giustinianissa, Konstantinopolin puolustuksen rehevässä, elämännautinnoissa riehuvassa, mutta urheassa ja oikeamielisessä ylipäällikössä, tapaamme niinikään uusia muunnelmia Waltarin aikaisemmista romaanihahmoista. Giustiniani on kuitenkin historiallinen henkilö, kuten myös eräät muut lähemmin kuvatut romaanihahmot: hurja, nerokas, vallanhimon hehkuttama sulttaani Muhamed, ylevämielinen, mutta heikko keisari Konstantinos, saksalainen Joan Grant, joka tieteen ja sotatekniikan ''viisasten kiveä'' etsien on saapunut

Konstantinopoliin keisarin tykistöpäälliköksi. Eri asia on tietenkin, miten paljon näissä hahmoissa on kirjailijan romantisointia.

Tavallistakin suurempaa lukeneisuutta ja eläytymiskykyä on varmaan tarvittu ''Johannes Angeloksen'' varsinaisessa ajankuvauksessa, niin yleisesti vähäntunnetun historiallisen miljoon elävöittämisessä kuin on tuhoutumiskauden bysantilainen keisarikunta ja sen omalaatuinen, hienostunut, mutta samalla kaavoittunut, tuonpuoleiseen kääntynyt ja hedelmätön ilmapiiri. Tuonaikaiset uskonriidat — sekä kirkkojen väliset että sisäiset — muodostavat siinä luonnollisesti oleellisen osan, ja Waltari on tuskin kosiskellut yleisösuosiota uhratessaan romaanistaan sivu-, joskus kerrassaan lukukaupalla näiden skolastisten ja mystillisten asiain selvittelylle. Toinen oleellinen osa on itse Konstantinopoli, luhistuvan suurvallan ja sivistyksen viimeistä kuolevaa loistoa säteilevä keskus, sen näkymät, tavat, ilmapiiri; piirre piirteeltä ne hahmottuvat silmiemme eteen. Kolmas tekijä on tuon ajan valtapolitiikka: perinteelliset valtajuonittelut kaupungin sisällä, avuksi pyydettyjen Italian kaupunkivaltioiden Konstantinopolin hätää kohtaan osoittama välinpitämättömyys, niiden halu puolustaa vain omia etujaan ja saada käsiinsä osa saaliista, Genovan ja Venetsian keskinäinen kilpailu vielä tuhoutumisen hetkelläkin. Neljäs tekijä vihdoin on sotakuvaus, kuvaus kuolevan jättiläiskaupungin puolitoista kuukautta kestäneestä puolustautumisesta 10.000 miehen voimin 200.000:ista turkkilaisarmeijaa vastaan: ajan piiritys- ja linnoitustekniikasta, aseistuksesta, merisodankäynnistä saamme havainnollisen kuvan. Sanottakoon kuitenkin, ettei havainnollisuus tässä — sen paremmin kuin ''Johannes Angeloksen'' muussakaan historiallisessa ajankuvauksessa — vedä täyteläisyydessä vertoja Waltarin edellisille teoksille. Sitä kuten seikkailuromaaniainestakin on rajoitettu kolmannen romaanikerroksen hyväksi, joka tässä on pääasia: oman ajan tilityksen, ideologisen julistuksen.

Tämä oman ajan tilitys ei merkitse vähempää kuin nykyisen maailman kahtiajaon ja kapitalismin takaa-ajaman ratkaisutaistelun heijastamista siihen taisteluun Konstantinopolin muureilla 500 vuotta sitten, jonka ääressä ''kokonainen maailmankausi vaikenee, odottaen kuolemaa''. Johannes Angeloksen järki käsittää, että Konstantinopolin etuvartioasemaa keskellä paisuvaa turkkilaisvyöryä on kestämätön, hän näkee, että se on kuoleva kaupunki, jossa on jäljellä ''vain kylmyys, välinpitämättömyys, kaupankäynnin ahneus ja poliittiset laskelmat'', hän saa kokea, että tästä 100.000 asukkaan kaupungista löytyy vain vajaat 5.000 puolustajaa muureille (paljon vähemmän kuin turkkilaisarmeijassa on kristittyjä). Mutta tämä kaikki on hänestä yhdentekevää, koko antiikin ja kristillisyyden menneisyys on tässä kaupungissa, sen puolesta — ei keisarin — hän haluaa taistella ja kaatua; mielummin kaikki tuhoutukoon kuin joutuisi ryöstäjille, siksi leimahtakoon Konstantinopoli ''yön ovella'' ''viimeisen kerran''! Ei ole Johannes Angeloksella myöskään harhaluuloja länsimaista ja niiden Konstantinopolille lupaamasta avusta: hän näkee barbaareja sekä idässä että lännessä, hän näkee Genovan ja Venetsian kylmän etuilun ja niiden kaupungin avuksi lähettämien palkkasoturijoukkojen keskinäisen epäluulon ja valmiuden taistella ''viimeiseen kreikkalaiseen asti'', hän näkee kaupungin olevan tosiasiassa latinalaisten vallassa ja tietää sen joutuvan niiden valtaan kokonaan, jos turkkilaishyökkäys torjuttaisiin. Silti hän riemuitsee ''länsimaiden noususta'', koska idän voitto merkitsisi ''henkistä kuolemaa'', ''tykkien, janitsaarien ja sulttaanien aikakautta'', jota hän ei halua elää. Länsi antaa hänelle ''oikeuden valita'', ja hän ''valitsee vapauden'' kaatua. Kaikesta maallisesta irroittautuen, luopuen rikkaudestaan, torjuen houkutukset nousta sulttaanin vasallina isänsä valtaistuimelle ja vapautuen vihdoin myös suuren viimeisen rakkautensa onnesta hän tähtää vain

mystilliseen ehdottomuuteen ja riemuitsee: ''Koko ikäni vihasin ja pakenin kiihkoa ja suvaitsemattomuutta. Nyt kiihko täyttää sydämeni kuin kirkas tuli.''

Asettakoon lukija turkkilaisvallan sijalle Neuvostoliiton, Bysantin sijalle länsi-Euroopan, Italian kaupunkivaltioiden sijalle Englannin ja Amerikan ja Konstantinopolin sijalle vaikkapa Berliinin, ja hänellä on selvillä Mika Waltarin historiallinen salakieli (myös nöyryyttävästi ''puolueettomalle'' Peralle siinä löytynee meille läheinen vastikkeensa). Kylmän sodan viidentenä vuonna suomalainen muotikirjailija katsoo ajan tulleen lopettaa historialliset retkeilynsä ''ei kenenkään-maan'' tällä ja tuolla puolen ja tunnustaa avoimesti väriä. Yhä historian naamariin kätkeytyneenä hän kohottaa harteilleen Arthur Koestlerin viitan: ''Valitsin vapauden!'' Hänellä ei ole harhaluuloja lännestä ja sen avusta, mutta se on yhdentekevää: hän haluaa kaatua kuolemaan kulkevan bysantilaisen maailmansa mukana uutta maailmaa näkemättä. Ja jos tällöin vanha Hitler-koryfea V.A. Koskenniemi onkin epäileväinen, niin sitä haltioituneemman vastaanoton Waltarin uusi romaani saa Helsingin Sanomain Toini Havun taholta, joka ''Johannes Angeloksen'' ''hätkähdyttävää ajankohtaisuutta'' korostaessaan ei unohda puhua uuden sirpin ja vasaran ajan verisestä aamunkoitosta. Tuntuu todentotta siltä kuin HS:n naisellisesti haltioitunut arvostelija jo kuvittelisi olevansa Anna Notaras ja seisovansa Mika Angeloksen rinnalla Konstantinopolin muurilla!

Mikään ''suuri romaani'' ei ''Johannes Angelos'' mainosrummutuksesta huolimatta ole, se on jotain kokonaan toista: sodanjulistus, taisteluhansikas.

Vapaa Sana 17.11.1952

Nimimerkki RP:n kirja-arvostelu (Mika Waltari: ''Johannes Angelos.'' WSOY 1952.). Löydettyään Waltarin kahdesta Mikael-romaanista (kts. Vapaa Sana 6.2.1949 ja 5.2.1950) mielenkiintoisia ja edistyksellisiä rinnastuksia omaan aikaan arvostelija nyt Angelos-romaanissa toteaa paluun kirjailijan 30-luvun ideologisiin asenteisiin.

Ortegasta Sorokiniin

''Muuan ratkaisevan tärkeä ilmiö lyö leimansa Euroopan tämänhetkiseen julkiseen elämän, koitukoon siitä sitten hyvää tai pahaa. Tämä ilmiö on massojen nousu täyteen yhteiskunnalliseen valtaan.'' Näillä sanoilla aloittaa espanjalainen kulttuurikriitikko José *Ortega y Gasset* teoksensa ''Massojen kapina'', joka ilmestyttyään alkukielellä 1950 on nyt 22 vuotta myöhemmin Sinikka Kallio-Visapään kääntämänä ja Otavan kustantamana siirretty myös suomenkielelle.

Jo samalla sivulla Ortega vakuuttaa, että hän ei tarkoita ''massa''-sanallaan mitään poliittista tai sosiologista, vaan henkistä, psykologista ilmiötä: keskitason ihmistä, joka on selvillä keskinkertaisuudestaan, mutta kuitenkin yrittää saada sen hallitsevaksi kaikkialla; jonka sielulliseen ominaiskuvaan kuuluu elämäntarpeiden esteetön laajentaminen, itsekorostus ja kiittämättömyys; ja joka olematta suinkaan fyysillisesti rappeutunut tai henkisesti tyhmä, mutta kylläkin vailla syvempää vastuuntuntoa, on 1800-luvun ihmisoikeustaistelua ja oman aikamme sivilisaation rajattomia mahdollisuuksia hyväksikäyttäen syrjäyttänyt ''valioihmiset'', tunkeutunut kaikille yhteiskunta- ja kulttuurielämän parhaille paikoille ja vallannut käsiinsä sen hyvyydet. Tämä ''massaihminen'' — korostaa Ortega — on tavattavissa yhtä hyvin yläluokassa ja ns. sivistyneistössä kuin keski- ja alaluokassa; eräs sen tyyppihahmo on erikoistunut tiedemies, ''oppinut oppimaton''. Toiselta puolen ''valioihmisiä'', joitten tunnusmerkkinä on vastuuntunto, ankarat itsevaatimukset sekä ''kyky hämmästyä'', löytyy yhtä hyvin työväenliikkeestä kuin sivistyneistöstä ja yleensä johtavista kerroksista. Mutta he ovat väistymässä ''massaihmisen'' tieltä, joka — ilman että se välttämättä johtuu väestönlisäyksestä — täyttää asutuskeskukset ja julkiset paikat luoden ''yhteenahtautumisen'', ''täpötäyteyden'' ilmiön, jolle vain Rooman valtakunnan rappio- ja häviönvaihe antaa vertailukohdan.

Myös toisesta vaarasta Ortega hälyyttää, jolla silläkin on vertailukohtansa antiikin häviönkaudessa: nykyaikaisesta valtiosta, jolla porvariston lujittamana on tosin ollut se etu, että se on estänyt vallankumoukset v:sta 1848 lähtien (!), mutta joka sittemmin on kasvanut hirviöksi, joka puuttuu kaikkeen ja johtaa koko elämän valtiollistumiseen, massojen ylläpitäjäksi ja välikappaleeksi. Ja vaikka Ortega näkeekin ''massojen nousussa'' sinänsä elinvoiman ilmauksen torjuen Spenglerin perikadonennustukset perustelemattomina, hän näkee kuitenkin siinä mahdissa, minkä massaihminen on saavuttanut, hirvittävän kulttuurivaaran: ''massojen maailmanherruuden'', ''ylidemokratian riemuvoiton'', jossa hallitsevana ovat pyyteet ei laki, ''barbarian pystysuoran läpimurron'', joka, jos se saa jatkua 30 vuotta, johtaa ihmiskunnan barbariaan! ''Massojen kapina'' voi merkitä siirtymävaihetta, mutta myös katastrofia: ''Se on olemassa, se kohoaa jättiläismäisenä aikamme ylle, kosmisena kysymysmerkkinä, jonka alati kaksimerkityksinen hahmo on toisaalta mestauspölkky ja hirsipuu, toisaalta taas sellainen, että se voisi piirtyä riemukaaren

muotoon.'' Kaikki riippuu siitä, että ''massojen kapinaan'' vastataan ajoissa tehokkaalla vastahyökkäyksellä, jonka pelkkänä ''etuvartiokahakkana'' Ortega omaa teostaan pitää.

Ortega ei salaa, että hänen historiantulkintansa on ''radikaalin aristokraattinen'': hänen mielestään inhimillinen yhteiskunta on ''luonnostaan aristokraattinen''; ''massan'' tehtävänä on pidättyä oma-aloitteisesta toiminnasta (joka johtaa ''vain lynkkaukseen''!) ja alistua ''valioihmisten'' johtoon; juuri omaaloitteiseen toimintaan ryhtyminen merkitsee ''massojen kapinaa''! Ja samalla Ortega on piintynyt 1800-luvun liberaali, jonka on mahdotonta luopua silloisista valtio- ja yhteiskunta-ihanteista, joissa näkee terveen tasapainon ja joista luopumisessa onnettomuuden. Pitäessään 1800-luvun liberalistista kapitalismia ihanteena ja samalla Eurooppaa maailman luonnollisena hegemonina, hän ei vain tuomitse syndikalismia ja fasismia, vaan myös arvioi Venäjän vallankumousta ja ennustaa sen rakennustyön epäonnistumista tavalla, joka tänään vaikuttaa vain koomiselta, kuten myös hänen halveksiva asenteensa muiden maanosien ''massakansoihin'', jotka eivät muka ole kypsiä muuhun kuin Euroopan holhoukseen. Eurooppalaisen kulttuurin ryhdistäminen kansallisuusrajojen poistamisella, Euroopan Yhdysvallat NL:n (ensimmäistä) 5-vuotissuunnitelmaa vastaan: siinä Ortegan käytännöllinen valtioviisaus anno 1930!

22 vuotta Ortegan teoksen ilmestymisen jälkeen ovat sen ristiriitaisuudet, harhaennustukset ja ennenkaikkea epähistoriallisuus niin ilmeiset, että on ihmeteltävää, mitä sen suomentamisella on haluttu saavuttaa. Nykyisen ''massayhteiskunnan'' ja standardikulttuurin vertaaminen antiikin tuhoutumiskauteen on tietenkin ontuva, koska Rooman valtion ruuhkautumistuhon viime kädessä saneli teknillisen kehityksen pysähtyminen. Puhe ''massan'' 1800-luvulta ''lahjoina'' saamista eduista ja oikeuksista on sekin ontuvaa, koska kerran jokainen niistä on saavutettu vain sorrettujen luokkien taistelulla; ''massan'' psykologisen tulkinnan (missä O. ei ole johdonmukainen) pohjalla pysyen voidaan tietysti sanoa, että kaikissa oikeus- ja etutaisteluissa, kaikissa kapinoissa ja vallankumouksissa ovat taistelleet vain etujoukot (''valioihmiset'') ja että passiiviset takalistojoukot päästessään niiden ansiosta eduista ja oikeuksista osallisiksi ovat lisänneet vanhan valtaluokan ''massaihmisten'' lukua. Koko probleeminkäsittely on kuitenkin mielivaltaista, mikäli se ei perustu täsmälliseen historialliseen ja sosiologiseen erittelyyn. Myös Ranskan suuri vallankumous, nostaessaan uusia joukkoja kulttuurin piiriin, loi (l'ancien regimen silmissä) massaihmisen ongelman; sitä seurasi kuitenkin Ortegan ylistämä 1800-luku! Oman vuosisatamme massaihmisen ongelmaan on NL (ja yleensä sosialistinen maailma) tarttunut suuren kanssakasvatusohjelman kovin, määrätietoisin kourin, kun taas kapitalistisessa lännessä mitään tällaista ei ole tapahtunut. Jos kapitalistisen lännen kulttuuria mm. tästä syystä uhkaa tuhoutuminen, se ei kuitenkaan johdu teknillisen kehityksen pysähtymisestä kuten Rooman valtakunnassa, vaan työväenliikkeen mätänemisen aiheuttamasta yhteiskunnallisen kehityksen pysähtymisestä.

Ortegan 1930 ''massojen kapinaa'' vastaan suorittamalla ''etuvartiotaistelulla'' oli edeltäjänsä: Gustave le Bon, Emile Faguet ja Oswald Spengler — vain muutamia suomennettuja mainitaksemme —, ja samoin hänellä on ollut seuraajansa: Egon Friedell, Huizinga ja Sörensen — jälleen eräitä suomennettuja mainitaksemme. Mutta ehkäpä hän ''etuvartiotaistelua'' seuraavaa ''päähyökkäystä'' ennustaessaan näkikin kauemmaksi ja tarkoitti Piritim *A. Sorokinia*, venäläissyntyistä kulttuurisosiologia, joka siirryttyään 1924 USA:han tuli sosiologian professoriksi Harvardin yliopistoon ja on julkaissut joukon merkittäviksi väitettyjä teoksia, niiden joukossa

myös 1937—41 ilmestyneen 4-osaisen ''Sosiaalisen ja kulttuuridynamiikan'', jonka yhteenvetona kirjoitettu ''Aikamme kriisi'' on nyt ilmestynyt suomeksi Kai Kailan kääntämänä, Esko Aaltosen — Suom. Suomen päätoimittajan! — alkulauseella varustamana ja WSOY:n kustantamana. Tästä teoksesta voidaan hyvällä omallatunnolla sanoa, että mitä papillisen tai muuten mystillisen antimodernismin alalta sitten lieneekin kielellämme julkaistu, tämä ylittää ne kaikki.

Jos Ortega sentään on henkevä älyniekka — eräänlainen oman vuosisatamme l'ancien regimen ylimys! —, niin Sorokinissa kohtaamme eriskummallisen yhdistelmän venäläistä rigoristi-mystikkoa ja amerikkalaisia tilastosystemaatikkoa. Lähtökohtanaan oman aikamme yhteiskunnan ja kulttuurin — kuten hän arvelee — täydellinen rappiotila Sorokin erittelee länsimaisen yhteiskunnan ja kulttuurin monituhatvuotista menneisyyttä, jossa — kuten hänestä näyttää — vuorottelevat ''aistiset'', ''ideistiset'' ja ''idealistiset'' kehityskaudet, ja tekee kaikesta sen johtopäätöksen, että jolleikaan länsimaista kulttuuria odota — kuten Spengler ennustaa — väistämätön asteettainen häviäminen, niin sensijaan koko se aistinen kulttuurikausi, joka on jatkunut renessanssista alkaen, on tuomittu väistymään uuden ideistisen tai idealistisen — joka tapauksessa mystisen — kulttuurin tieltä. Vaikka ei voidakaan sanoa, että Sorokin — liioittelustaan huolimatta — olisi sinänsä väärässä kuvatessaan rappiota länsimaisen yhteiskunnan ja kulttuurin kaikilla aloilla (mikäli tämä kritiikki rajoitetaan kapitalistisen kulttuurin piiriin), ja vaikka toisaalta voidaan myöntää, että hän menneiden yhteiskunta- ja kulttuurikausien kehitystä eritellessään — systematisoidessaan tieteen ja taiteen saavutuksia eräissä tapauksissa jopa satatuhatlukuisen ainehiston pohjalla ja havainnollistaessaan tulokset jopa graafisina käyrinä! — kaikesta pakkokaavoittamisesta huolimatta tavoittaa myös runsaasti huomionarvoisia lajiominaisuuksia, niin takajaloilleen nostaa lukijan sittenkin se toistoilla junttaava uskonkiihko, jolla hän pyrkii teoriansa todistamaan, se epätieteellinen tarkoitusperäisyys, mikä hänen ajatuksiaan kuljettaa.

Voidaan tietysti keskustella siitä kolmijakoisesta vaihtelusta, minkä Sorokin on länsimaisessa kulttuurikehityksessä havaitsevinaan, sekä siitä, miten hän katsoo sen ilmenneen: aistista kreetalais-mykeneläistä kulttuuria seurasi 700-luvulla vanha helleeninen ideakulttuuri ja sitä 500-luvulla idealistinen kulttuuri; jälleen 300- ja 200-luvulla Kreikassa ja Roomassa valtaanpäässyttä aistista kulttuuria seurasi 500-luvulla j. Kr uusi (kristillinen) ideakulttuuri, jota n. v:sta 1100 alkaen seurasi idealistinen vaihe, jota vuorostaan 1500-luvulla seurasi aistinen kulttuuri huipentuen 1800-luvulla. Mutta vaikka kirjoittaja toisaalta selittää, että kullakin kulttuurikaudella on omat etunsa ja omat rajoituksensa, ettei niiden välillä sinänsä ole arvoeroa ja että — ennenkaikkea — niiden vuorottelu on yleisen kehityksen edellytyksenä, hän ei yritäkään salata mieltymystään ideistista ja vihamielisyyttään aistista kulttuuria kohtaan, ja koko hänen todistelunsa tähtää siihen, miten uudenajan aistinen kulttuuri Jumalasta luopuessaan on tullut tuhoon tuomituksi! Hänen ihanteensa on keskiajan ideakulttuuri: sen kulttuuria, sen valtio- ja yhteiskuntajärjestelmää, sen ihmistä hän ihannoi, ja jos hänen on tunnustettava, että uudenajan kulttuuri toki sentään luonnon- ja yhteiskuntatieteiden, tekniikan ja talouden alalla on melkoisesti ylittänyt pimeimmän keskiajan saavutukset, hän tekee samalla parhaansa todistaakseen, että huippu on sentään takanapäin, että 1800-lukuun verrattuna ollaan kaikilla aloilla menemässä alaspäin! Myös Sorokinin tilastotieteellisessä aineiston erittelyssä on ainakin eräs varsin huomattava puutteellisuus: eri aikakausina sen käsittämä ala — kulttuurin laajentuessa — vaihtelee, mutta tätä ei ilmeisesti oteta huomioon, koska tulokset palvelevat ennakolta asetetun väitteen todistamista!

NL:n ja yleensä sosialistisen maailman rakennustyötä länsimaisen uudenajan kulttuurin pohjalla, mutta kuitenkin sen rappiokehityksestä irtautuen S. ei ota huomioon. Summa kaikesta on, että ihmiskunnan pitäisi luopua uudenaikaisen sivilisaation saavutuksista palatakseen yhteiskunnallisissa suhteissa, valtio- ja oikeusjärjestyksessä, kulttuurissa, moraalissa ja taiteessa pimeimmän keskiajan tasolle!

Tällaisella inhimillisen kulttuurin yleisperääntymisen julistuksella ei luulisi olevan maaperää meillä, joiden välittömässä naapuruudessa nähdään uuden sosialistisen kulttuurin valtava rakennustyö, mutta se samaa hengensuuntaa eri vivahteissa julistavan ''kulttuurikritiikin'' suomennettujen edustajain määrä, mikä edelläkin on tullut mainituksi, osoittaa päinvastoin, miten maamme porvarillisen kulttuurin kompassineula näissä asioissa erehtymättömästi osoittaa aina samaan taantumukselliseen suuntaan. Siinäkin olisi erittelyn aihe! Mutta mitä sitten on sanottava siitä, että Kansan Lehden (sosdem.) arvostelija tk. 17 pnä Sorokinin teosta esitellessään julistaa sen kirjoittajan ''kolmannen tien mieheksi'' ja jatkaa: ''Ideistiselle yhteistoiminnalle ja tämän (keskiaikaan palaamisen) puitteissa vapaalle persoonallisuudelle kuuluu tulevaisuus''!

Vapaa Sana 21.12.1952
Nimimerkki RP:n tutkielma. Kritiikin kohteina teokset José Ortega y Gasset: ''Massojen kapina.'' Suom. Sinikka Kallio-Visapää. Otava 1952 ja Piritim A. Sorokin: ''Aikamme kriisi.'' Suom. Kai Kaila. WSOY 1952.

Luokkavastakohtien Eros

Kirjallista luomista hallitsee — siitä voitaneen olla yksimielisiä — kaksi vitaalista aihepiiriä: biologinen ja sosiaalinen. Aikomuksemme ei ole lähteä mittaamaan näiden kahden mahdin välisiä voimasuhteita yhteiskunta- ja kulttuurihistorian eri tilanteissa; toteamme yksinkertaisesti, että milloin nämä kaksi aihepiiriä yhtyvät, so. rakkausaihetta käsitellään yhteiskunnallisella pohjalla, sosiaalisessa valaistuksessa, silloin on kirjallisuudella mahdollisuus saavuttaa tavallista suurempi aihepiirin tihennys. Ja aivan erikoinen asetelma syntyy silloin, kun kirjallisuus yhteiskunnallisen murroksen vaiheessa, yhteiskuntajärjestelmien vaihtuessa ja uuden luokan noustessa toisen, väistyvän sijalle, ottaa kuvatakseen kahden luokan yhteentörmäystä erotiikan alalla; asetelman ja sen kehittelyn oireellista todistusvoimasta tuskin tällöin on epäilystä.

Tuskin toisaalta herättää ihmettelyä se, että juuri meidän aikakautemme — 1880-luvulta alkanut imperialismin, kiristyneen luokkataistelun, maailmansotien ja sosialististen vallankumousten aikakausi — tarjoaa nähtäväksemme runsaasti kirjallisuutta, jonka aihepiirinä on luokkavastakohtien Eros, kahden yhteiskuntaluokan kohtaaminen rakkauskonfliktin pohjalla. Emme tällöin tarkoita sitä värillisessä ajanvietelehdistössä rehevänä kukoistavaa ''tosikertomus''-kirjallisuutta, jossa kaunis köyhä konttorityttö löytää puolisokseen rikkaan johtajan tai köyhä nuorukainen tarmollaan raivaa tiensä rikkauteen ja samalla myös haaveksimansa yläluokantytön sydämeen; vaikka tälläkin kirjallisuuden rikkaruohokasvullisuudella — vastapropagandana — on ajankohtainen todistusvoimansa, ei huomiomme tässä yhteydessä kohdistu siihen. Tarkoitamme aikakauden suuria kirjallisia teoksia, joissa johtavat kirjailijat ovat tilittäneet luokkavastakohtien Eroksen ongelmaa. Voisimme tällöin mainita kokonaisen joukon nimiä. Voisimme ennenkaikkea mainita Theodore Dreiserin, jonka sosiaalidokumentaarisesta tuotannosta huomattava osa lankeaa erotiikan sosiologian piiriin. Valitsemme kuitenkin kolme teosta, jotka kaikki — vaikka ovatkin syntyisin puolen tai neljännesvuosisadan takaa — ovat viime aikoina saaneet uutta ajankohtaisuutta suomalaisen lukija-(katsoja-, kuulija-) kunnan keskuudessa: *August Strindbergin* 1888 ilmestynyt näytelmä ''Neiti Julie'' (ei vain Kansallisteatterin tuonnottaisen esityksen, vaan lisäksi ruotsalaisen teatterivierailun, ruotsalaisen filmisovituksen ja ruotsalaisen — Birgit Cullbergin — balettisovituksen muodossa), *F.E. Sillanpään* v. 1923 ilmestynyt pienoisromaani ''Hiltu ja Ragnar'' (Urpo Laurin äskeisen radiokuunnelma-sovituksen muodossa) sekä *D.H. Lawrencen* vv. 1925—28 valmistunut romaani ''Lady Chatterley'' (jonka kolmesta laitoksesta järjestyksessä ensimmäinen kaksi vuotta sitten ilmestyi suomalaisena käännöksenä). Kaikissa näissä teoksissa on luokkavastakohtien Eros tietoisena ja hallitsevana, joskaan ei suinkaan ainoana aiheasetelmana.

I

August Strindbergin, aatetaistelijan ja kumousmiehen, jättiläistuotannossa on miehen ja naisen vastakohta, sukupuolten välinen taistelu, eräänä hallitsevana teemana, jolle kirjailijan tunnettu naisviha antaa sapenkarvaisen värityksen. Myös ''Neiti Julieta'' voidaan tarkastella eräänä tämän aihepiirin muunnelmana, sen sovellutuksena tiettyyn sosiaaliseen vastakohtatapaukseen. Sosiaalinen puoli on tässä näytelmässä kuitenkin niin voimakkaasti esillä, että oikeutetumpaa on sittenkin tarkastella sitä sosiaalisesta näkökulmasta, ilmauksena kirjailijan sosiaalisesta kapinallisuudesta, jonka jännitevälinä ovat Ranskan suuri vallankumous ja Ruotsin nouseva sosialistinen työväenliike; teoksen sukupuolten vastakohtaa korostavissa piirteissä nähdään tällöin vain heijastumaa eräästä kirjailijan muusta erikoiskatsomuksesta, tässä yhteydessä oikeastaan epäoleellisesta, jopa häiritsevästä. Tuo käsitys sukupuolten välisestä eriarvoisuudesta ja ikuisesta vastakohtaisuudesta, jonka kirjailija esittää sekä teoksensa esipuheessa (että kamaripalvelija Jean on neiti Julien, kreivintyttären, yläpuolella ''siinä, että hän on mies'', ja että ''hän on aristokraatti miehisen voimansa, hienommin kehittyneiden aistiensa, aloitekykynsä ansiosta'') että itse näytelmässä (Jeanin lopussa myöntäessä, ettei Juliella ole muuta ulospääsyä kuin itsemurha, mutta samalla korostaessa, että hän ei tekisi niin, koska ''meidän välillämme on ero'', ''sama ero kuin miehellä ja naisella''), meidän on siis eliminoitava ryhtyessämme erittelemään näytelmän todellista sosiaalista sanottavaa.

Vielä sen jälkeenkin meidän on syytä tarkistaa, onko näytelmän yleisessä asetelmassa ja juonen selvittelyssä jotain oleellisesti poikkeuksellista, joka mahdollisesti rajoittaisi sen yleispätevää sosiaalista todistusvoimaa. Sellaisena ehkä voitaisiin pitää alkuasetelmaa — juhannusaattoilta herraskartanossa, talon isäntä vierailulla, tytär kotona, jonne palkollisväen riehakas ilonpito kantautuu —, mutta tuskin mitenkään ratkaisevana. Kahdesta päähenkilöstä —oikeastaan vain kahdesta henkilöstä ylipäänsä — toisen, neiti Julien perinnöllisyydessä, luonteessa ja kasvatuksessa voimme sensijaan todeta piirteitä, joita todella voidaan pitää poikkeuksellisina, näytelmän sosiaalista todistusvoimaa rajoittavina. Neiti Julie on äidiltään, villiltä, aviorikokseen ja tuhopolttoon syyllistyneeltä luonnonlapselta, perinyt epätavallisen hillittömyyden, epäsovinnaisuuden ja vetovoiman rahvaan pariin (toistuva uni: korkean pylvään päässä istuen hän kaipaa maahan, muttei pääse eikä uskalla heittäytyä). Niin äidin vaikutus kuin isän kasvatuskin ovat kehittäneet häntä viistoon, oikulliseksi ja omavaltaiseksi ja lisäksi miesvihaajaksi. Kaksi viikkoa sitten on hänen kihlauksensa kruununvoudin kanssa purkaantunut sulhasen kieltäydyttyä alistumasta hänen häpäisevään ruoskaleikkiinsä! Poikkeuksellisiin tekijöihin lienee lisäksi luettava se — kuten kirjailija esipuheessaan korostaa —, että neiti Julie kuukautisaikansa vaikutuksesta on ''tavallistakin hullumpi'' ja että puuhailu rotukoiransa vapauttamiseksi epäjalosta hedelmöityksestä on sekin kiihdyttänyt hänen aistejaan.

Jäljelle jäävät kuitenkin objektiiviset, dokumentaariset tosiasiat: 25-vuotias neiti Julie on vanhaa, jo degeneroitunutta sukua, kartanonomistajakreivin tytär, joka juhannusaattoillan huumauksessa ei vain tunkeudu kartanon palkollisväen tansseihin ja halua tanssia nimenomaan isänsä 30-vuotiaan kamaripalvelijan, miehisesti vetovoimaisen Jeanin kanssa, vaan ryhtyy häntä jopa hakkailemaan, alentuu keskustelemaan hänen kanssaan keittiössä olut- ja viinilasin ääressä, ja lopuksi — jouduttuaan riehakkaasti sisääntunkeutuvan palvelusväen välttämiseksi piiloittumaan Jeanin huoneeseen — antautuu tälle, isänsä kamaripalvelijalle.

Entä Jean, mikä hän on miehiään? Muonamiehenpoika,joka joskus nuorukais-

iässä on salaa ihaillut kartanonneitiä ja tuntenut itsensä sairaaksi kokiessaan tämän saavuttamattomuuden. Joka sitten kreivin kamaripalvelijana on omaksunut määrätyt käyttäytymis- ja keskustelutapojen ulkonaiset muodot, oppinut hieman lisää yleissivistystä romaaneista, teatteriesityksistä ja herrasväen keskusteluista sekä saavuttanut ennenkaikkea tietyn ammattihengen, jossa tietoisuus omasta arvosta (alaspäin) yhtyy samalla kertaa kyyniseen suorasukaisuuteen ja etuiluun sekä orjamaiseen pelkoon ja nousukasihailuun (ylöspäin). ''Hän on aristokraatti, sanoo hän itse, on oppinut hienon seurapiirin salaisuudet, on kiillotettu, mutta sisäisesti raaka, kantaa maulla pitkäätakkia antamatta silti takeita siitä, että on ruumiillisesti puhdas'', luonnehtii kirjailija Jeania näytelmän esipuheessa. Myös Jeanilla on unensa: hän seisoo suuren puun juurella haluten kiivetä sen huippuun, mutta puun runko on paksu ja liukas, eikä hän pääse ensi oksaa pitemmälle. Jean edustaa alaluokkaa, vaikkeikaan työväenluokkaa — joka Ruotsissa vasta on heräämässä, joskin kirjailija kuulee sen alkavan nousun enteellisen kohun —, vaan vanhaa feodaalista palvelijakuntaa. Sellaisenaan hän — samalla kertaa luokkatietoisena ja nousukasmaisena — on yleispätevä sosiaalinen tyyppi, eräänlainen Beaumarchais'n Figaron ruotsalainen vastine, vaikkakin vailla tämän voitollista huumoria ja gallialaista esprit'tä.

Kreivintytär Julien ja kamaripalvelija Jeanin kohdatessa toisensa miehenä ja naisena kohtaa siis toisensa kaksi yhteiskuntaluokkaa. Miten ne reagoivat kohdatessaan? Aloitteentekijänä on neiti Julie: hän tulee vaatimaan Jeania kanssaan tanssimaan, hän ryhtyy tanssin jälkeen Jeania lähentelemään. Jean on aluksi vastustelevana puolena, ei vain kiusaantuneena itseään vanhemman morsiamensa, keittäjätär Kristinin — ''naispuolisen orjan'', luonnehtii kirjailija — läsnäolosta, vaan myös arkana omasta arvostaan, peläten neidin leikittelevän kanssaan, ja levottomana neidin maineesta palveluskunnan silmissä. Neidin käytöksen rohkaisemana ja ärsyttämänä hän uskaltautuu vastaamaan leikkiin, mutta saa heti kokea nöyryyttävän torjumisen. Muutama sosiaalisesti merkitsevä repliikki vaihdetaan. ''Tiedättekö, miltä maailma näyttää alhaalta päin?'' kysyy Jean. ''Täytyy olla määrätön onnettomuus olla köyhä!'' huudahtaa Julie. ''Koira voi maata kreivittären sohvalla, hevosen turpaa voi hyväillä neidinkäsi, mutta renki —'', lausuu Jean, mutta jatkaa: ''Ehkäpä ero pohjimmiltaan ei ole niin suuri, kuin luullaan, ihmisten ja ihmisten välillä.''

Suurin mielenkiinto kohdistuu kummankin osapuolen reaktioon palvelijanhuoneessa tapahtuneen sukupuolisen ratkaisun jälkeen. Kummankin ensi reaktio on sama: on päästävä pois, on matkustettava ulkomaille! Mutta kun Julie tyydytyksen hurmiossa ajattelee vain rakkautta ja riemuitsee kaikkien rajojen kaatumisesta heidän välillään, askarruttaa Jeania asian käytännöllinen puoli: neidin rahoilla hän perustaa Sveitsiin hotellin, jonka valtiattarena ja koristuksena neiti on, ja vapautuu siten kreivin ja hänen saappaittensa orjuutuksesta! ''Minä olen tänään palvelija, mutta ensi vuonna olen talonomistaja, kymmenen vuoden päästä koroillaeläjä, ja sitten matkustan Romaniaan, annan aateloida itseni, ja voin — huomatkaa, sanoin voin — lopettaa kreivinä.'' Julien selitys, ettei omista mitään, saan Jeanin toteamaan, että matkasuunnitelma silloin raukeaa. Syytökset purkautuvat, myrsky puhkeaa:

NEITI: Voi, mitä minä olenkaan tehnyt, Jumalani, Jumalani! (Itkee.)
JEAN: — — — Mitäkö olette tehnyt? Saman kuin monet ennen teitä!
NEITI (kirkuu kouristusmaisesti): Ja nyt te halveksitte minua! — Minä putoan, minä putoan!
JEAN: Pudotkaa alas minun luokseni, niin minä sitten nostan teidät!
NEITI: Mikä kauhistuttava mahti veti minua teihin! Heikon vetovoima vahvaan? Putoavan nousevaan?

Jeanin vetäessä ylimielisesti esiin isännältään pihistämänsä bourgognepullon neiti Julie menettää lopullisesti tasapainonsa nimittäen häntä varkaaksi ja itseään kotivarkaan rikostoveriksi. Molemminpuolinen alastiriisunta on täydellinen:

NEITI: — — Ei, renki on renki...
JEAN: Ja huora on huora! — — —
NEITI: Ja nyt te olette nähnyt haukan selkäpuolelta...
JEAN: Ei nyt juuri selkäpuolelta...
NEITI: Ja minun piti olla ensimmäinen oksa...
JEAN: Mutta oksa olikin mätä .. —
NEITI: Lakeija, huonepalvelija, nouskaa seisomaan, kun puhun!
JEAN: Palvelijan-heila, lakeijanhutsu, tuki suusi ja painu tiehesi! Tuletko uskottelemaan minulle, että minä olen raaka? Niin raa'asti kuin sinä olet tänäiltana käyttäytynyt, ei milloinkaan kukaan minun vertaisistani ole käyttäytynyt. Uskotko, että joku piika piinaa miesväkeä kuten sinä? Oletko nähnyt jonkun minun luokkani tytön tarjoavan itseään tuolla tavoin? Tuollaista olen nähnyt vain eläinten ja langenneitten naisten parissa!

Hetkellisesti uudelleen herännyt himo ja hellyys ja taas uudet vihanpurkaukset vuorottelevat. Neiti Julie heittelehtii kurjuudentunnon ja itsesäälin sekä taas rajujen vihan- ja halveksunnanpurkausten välillä; hän pyytää välillä anteeksi loukkaavia sanojaan ja kerjää Jeanin rakkautta, välillä taas nimittää häntä rotaksi ja sanoo tahtovansa surmata hänet kuin eläimen. Jean on viileämpi, tasapainoisempi, vaikka tosin hänenkin asenteensa vaihtelee. Hän puhuu pilkallisesti ''liian helposta voitostaan'' jatkaen: ''Minusta on piinallista nähdä teidän vaipuneena niin alas, että olette paljon alapuolella keittäjättärenne, minusta on piinallista nähdä sateen piiskaavan rikki syyskukkia ja muuttavan ne ravaksi.'' Vähän myöhemmin hän taas ritarillisesti vakuuttelee, että neiti on ihana nainen, liian hyvä hänelle, ja että neidin rakkauden häntä kohtaan täytyy olla vain kuviteltua. Mutta hallitsevana on kuitenkin tunto sosiaalisesta voitosta, mikä ilmenee figaromaisina repliikkeinä:

JEAN: ... katsokaahan, minä voisin muuttaa teidät kreivittäreksi, mutta te ette koskaan voi tehdä minusta kreiviä.
NEITI: Mutta minä olen syntyjäni kreivillistä sukua, ja sellaiseksi te ette milloinkaan voi tulla!
JEAN: Se on totta; mutta minä voisin siittää kreivejä — jos...

Jean menee häyttömyydessä niin pitkälle, että selittää avioliiton kreivintyttären kanssa merkitsevän itselleen mesallianssia — koska hänen omassa suvussaan ei sentään ole murhapolttajia! —, ja lisäksi: hän tietää kyllä, että kreivinsuvun kantaisä oli mylläri, jonka vaimon kanssa kuningas makasi Tanskan sodan aikana! ''Sellaisia sukujuuria ei minulla ole! Minulla ei lainkaan ole sukujuuria, mutta voin tulla sukujuureksi itse!'' — Ei hän voi myöskään ymmärtää neidin asennetta erotiikkaan: ''Näen että te olette onneton, tiedän että kärsitte, mutta en voi ymmärtää teitä. Ei meillä voi olla kiusanamme tuollaisia juttuja; ei meidän välillämme ole mitään vihaa! Me rakastelemme leikkinä, kun työ antaa meille aikaa; mutta meillä ei ole aikaa koko päivää ja koko yötä kuten teillä. Minä pidin teitä sairaana, te olette varmaan sairas.''

Tässä repliikissä kuvastuu kahden luokan erilainen suhtautuminen erotiikkaan, toiselle se on itsetarkoitus, elämänsisältö keskellä ikävystynyttä toimettomuutta,

toiselle juhla ja leikki lyhyenä vapaa-aikana työn lomassa. Vielä kärjistetymmin — laajeten samalla pelkistämään kahden luokan asennoitumista myös elämään ja kuolemaan — tämä vastakohta ilmenee toisessa repliikkienvaihdossa:

JEAN: — — Mitä meidän sitten on tehtävä?
NEITI: Matkustettava!
JEAN: Piinataksemme toisemme hengiltä?
NEITI: Ei — vaan nauttiaksemme, kaksi päivää, kahdeksan päivää, niin kauan kuin voidaan nauttia, ja sitten — kuollaksemme...
JEAN: Kuolla? Niin tyhmää! Minusta on parempi perustaa hotelli! —
NEITI: Te ette siis halua kuolla kanssani?
JEAN: Minä en lainkaan halua kuolla!

Loppuratkaisuun tullaan, kun Julie Jeanin kehoituksesta on vihdoinkin käynyt sonnustautumassa matkalle — hankkien matkarahat murtautumalla isänsä lipastonlaatikkoon — ja Jean tällöin muitta mutkitta surmaa kanarialinnut, jotka neiti on saanut päähänsä ottaa mukaan. Hysteerisenä neiti syyttää Jeania teurastajaksi huutaen haluavansa juoda verta hänen pääkopastaan, ja samalla nostaa säätyylpeys päänsä: hän ei aio lähteä renkinsä kanssa, hän ei aio kilpailla piikansa kanssa, hän ei aio paeta! Palatkoon isä kotiin, nähköön mitä on tapahtunut, saakoon halvauksen, kunhan samalla nimismies vie Jeanin ja hänet murtovarkaudesta tuomittuna teljetään vankilaan! Kreivin kotiinpaluusta hälyyttävä kellonsoitto on merkkinä Julien itsemurhaan hänen saamatta siinä rukouksistaan huolimatta apua Jeanilta: kellon — ja kreivin — ääni on hetkessä nujertanut miehen ja käskijän Jeanissa, tehnyt hänestä jälleen orjan, joka kreivin käskystä olisi valmis vaikka leikkaamaan kurkkunsa! — ”Kirottu renki istuu selässäni!”

Strindbergin ”Neiti Julien” todistus luokkavastakohdan eroottisesta yhteentörmäyksestä 1880-luvun ruotsalaisessa yhteiskunnassa näyttää siis olevan tämä: neiti Julie, kreivintytär, murtuu ja tuhoutuu, koska hän on heikompi, sielunelämältään ja kunniakäsityksiltään haavoittuvampi, elämänkielteisempi ja elinkelvottomampi; karkeampana, elinvoimaisempana, käytännöllisempänä, haavoittumattomampana, elämänmyönteisempänä kamaripalvelija Jean sensijaan selviää konfliktista ja ”päättää todennäköisesti päivänsä hotellinisäntänä, ja jollei hänestä tulekaan romanialaista kreiviä, niin tulee hänen pojastaan uskottavasti ylioppilas ja mahdollisesti kruununvouti”, kuten kirjailija esipuheessaan ironisesti arvelee. Mutta toisaalta: joskin kamaripalvelija Jean selviää eroottisesta luokkataistelusta ulkonaisesti voittajana, tähän voittoon liittyy kuitenkin sisäinen tappio: hänen nousukaskarkeutensa ja — lopuksi — myös orjasielunsa paljastuminen!

II

Jos Strindbergin näkemys sukupuolten eriarvoisuudesta, vastakohtaisuudesta ja keskinäisestä vihamielisyydestä sekä hänen maaninen naisvihansa ovat hämmentämässä ”Neiti Julie”-näytelmän sosiaalista dokumentaatiota, niin sama asema ”Hiltussa ja Ragnarissa” on Sillanpään yhtä tunnetulla biologisella elämänkatsomuksella, luonnonmystiikalla ja uskolla ihmisten alkuperäiseen, erikoisesti rakkauselämyksessä ilmenevään viattomuuteen. Kun hän puhuu hemmotellusta, säätytietoisesta porvarispojasta Ragnar Palmeruksesta ”harvinaisen ehjänä luonnonlapsena”, tässä sanonnassa saattaa vielä piillä ironinen vivahdus, mutta kun hän — Ragnaria ja piikatyttö Hiltu Toivolaa tarkoittaen — filosofoi ”kokemattomuudessaan yhdenarvoisista ihmislapsista” ja siitä, miten ”jokaisessa sielussa ovat enkelit aina rehellisiä” tajuten ”pelkän ihmisyyden arvon”, kun hän sijoittaa pienoisromaaninsa tapahtumat syyskesän-kuutamoiseen viikonvaihteeseen Pyynikinrinteen rantahuvilassa, kun hän luonnehtii eroottista ratkaisua ”puhtaaksi kiihtyneeksi luonnontilaksi”, olemme jo aidosti keskellä hänen luonnon- ja ihmisyysmystiikkaansa. Enemmänkin: koko porvarispojan ja piikatytön välisen rakkausasetelman kehittelyä loppuratkaisuun hallitsee ainakin puoliksi Sillanpään biologismin ja mystiikan kaksoisvalaistus: inhimillinen hyvyys on alaluokan, biologinen elinkelpoisuus yläluokan taholla.

Mitä jää sanottavaksi varsinaisesti sosiaalisella tasolla? Vastakkain ovat Ragnar Palmerus, äitinsä, hienostelevan rehtorinlesken ainoana poikanaan hemmottelema ja vartioima ”sangen vähän ajatellut” ylioppilas, joka äitinsä selän takana ottaa ensi askeleitaan ravintolapöytien ääressä vanhempien ylioppilastoveriensa seurassa ja samalla salaa, aikaisemmin ylemmyyden-, myöhemmin alemmuudentuntein, vilkuilee huvilan piikatyttöjä; sekä toisaalta Hiltu Toivola, ”Hurskaan kurjuuden” alkeellisen, vaistonvaraisen punakaartilaistorpparin Juha Toivolan köyhyydessä ja kurjuudessa kasvanut hento, kehittymätön, tietämätön, säikkyväinen tytär, jonka sattuma heittää Palmeruksen huvilan piiaksi ja joka tuntee uuden asemansa suurenakin nousuna, mutta samalla kalvavana pelon ja kyvyttömyyden tunteena. Tapahtumille antaa eräänlaisen kohtalontuntuisen sosiaalihistoriallisen taustan se, että ne on sijoitettu ”syyspuoleen 1906”, suurlakon ja Viaporin kapinan jälkeiseen ajankohtaan, kirjailijan toisen minän, romaanissa sivuhenkilönä esiintyvän talonpoikaisylioppilas Murtomäen, muistellessa Kansainvälistä hoilottaen suurlakon suuria kansanmielenosoituspäiviä.

Hiltun, uuden piian, näkeminen on herättänyt Ragnarissa jonkinlaisia ritarillisia suojaamisen ja auttamisen vaistoja, mutta samalla vapauttanut hänet aikaisemmissa tapauksissa tuntemastaan sukupuolisesta alemmuudentunnosta. Hän haluaa valloittaa Hiltun, saada tällä ”piikajutulla” ensimmäisen sukupuolisen kokemuksensa. Äidin lähtö junamatkalle sukulaisiin näyttää tarjoavan siihen tilaisuuden. Asemalta, saattomatkalta, palattuaan Ragnar kuunhämyisessä salissa suorittaa ensimmäisen kömpelön lähestymisyrityksensä puristaen illallistarjotinta tuovaa Hiltua hartioista. Pelästyneenä, Ragnarin rauhoittavista sanoista tyyntymättä, Hiltu pakenee keittiöön, mutta samalla hänet valtaa hiuduttava ruumiillinen ja sielullinen onnentunne, joka pitää hänet vallassaan seuraavan yksinäisen yön ja päivän: Ragnar oli koskettanut hänen ruumistaan, sanonut pitävänsä hänestä, hän on Ragnarin heila! — ja kaikkeen tähän liittyvät ”tietämättömyyttä hullummat”, töllinelämän karkeuksiin perustuvat ”sekavat tietämiset” rakkauden ruumiillisesta puolesta. Ensi pelon ohimentyä Hiltu jo pelkää Ragnarin suuttuneen, luopuneen häntä yrittämästä, suuren kokemuksen jäävän tulematta! Myös huoneeseensa vetäytynyt Ragnar valvoo: häntä pidättävät hereillä voitontunne tytön kyyneleistä, unelmien eteneminen saavutetusta ensi tavoitteesta eteenpäin, Hiltun muuttuminen piikatytöstä ”joksikin suureksi seikaksi”. Rohkaistakseen itseään seuraavaa iltaa varten hän katoaa kodista koko päiväksi, istuu kokeeneempien ylioppilastoveriensa kanssa ravintolassa viiniä maistellen ja järjestää illaksi jatkot tyhjässä kotihuvilassaan.

Näitten jatkojen aikana, neljän humaltuneen ylioppilaan täyttäessä kuutamoisen rantahuvilan juominkiensa remulla, kypsyy sukupuolinen ratkaisu Hiltun ja Ragnarin välillä. Juhlien meno kiihdyttää ei vain Ragnaria, joka tilaisuuden tullen käy

vuoteeseen vetäytynyttä piikatyttöä hyväilyillään ja lemmensanoillaan varmistamassa, vaan myös Hiltua, joka kutsuttuna vieraille tarjoilemaan saa kokea sekä ''neiti Hildeborgille'' ja ''Solveigille'' kohdistettuja remuisia kohteliaisuuksia että lähentelyä myös vieraiden taholta. Pelon- ja häpeäntunne ja samalla vaistojen sanelema vahvistuva ratkaisunodotus taistelevat hänessä. Ja kun Ragnar vieraiden vihdoinkin lähdettyä saapuu tytön luo, ei tämä vastustele, vaan antaa kohtalonsa täyttyä: Ragnarin vakuuttelu ''älä pelkää, minä nain sinut'' on pelkästään typerä ja tarpeeton.

Seuraavana päivänä on tilanne toinen: Ragnar herkuttelee muistoilla, naimalupauksen ''suhdaton luonnottomuus'' hivelee häntä ''niinkuin kuumin hekkuma, niinkuin jokin suloinen petomaisuus, jota oli päässyt harjoittamaan''. Hän on huolissaan äidin lähestyvästä kotiinpaluusta, mutta enemmän kuin tyttö häntä huolestuttavat viinikellarista kadonneet pullot; ennen äidin paluuta hän haluaa kuitenkin seuraavana iltana uusia valloituksensa. Hiltu sensijaan on ''jo tästä maailmasta irtautumassa''. Kokemus on ollut hänen kehittymättömälle olemukselleen ylivoimainen, hurskaan tietämättömänä ruumiinsa luonnonlaeista hän kuvittelee kuukautisia ''äitivainaansa taudiksi''; turtana hän torjuu Ragnarin päivän mittaan tekemät lähentely-yritykset, ja sama toistuu raivoisana, kun Ragnar iltayöstä ''vakaana ja rohkeana niinkuin mies yön hetkinä'' ''menee naisensa luo''. Kiukustuneena Ragnar poistuu jättäen Hiltun lohduttomana itkemään ja kauhistelemaan saastaisuuttaan ja kuviteltua kuolemanpakkoaan. Aamuyöstä karkottaa yläkerrasta kuuluva kolina Hiltun pihalle ja sieltä edelleen järvenrantaan, laiturille: puoliksi tiedottomasti hän heittäytyy kylki edellä aaltoihin. Ohisoutajain herättämänä Ragnar hälyyttää poliisin, kuollut ruumis nostetaan vedestä vieraiden töllisteltäväksi. Murhenäytelmän edessä Ragnar tuntee vain yhdentekevyyttä: ''vain Ragnarin tapaiselle väelle ominainen itsetiedoton julma tunteettomuus oli hänet vallannut, tai oikeammin palautunut vallitsevaksi''. Häntä rauhoittaa oivallus, ''ettei tytölle ollut sattunut mitään sellaista, mikä näkyisi tutkimuksessa''. ''Sitten olisi lopussa tämä hullu vaihe, joka juonsi alkunsa hänen hulluista piikahaaveistaan.'' ''Onni suosi häntä, sillä tämän hulluuden ainoa todistaja oli poissa''; vaikka äiti myöhemmin jotain aavistaisikin, hän ymmärtäisi tämän kokemuksen tärkeyden pojalleen, ja ''niin liikkuisi sinä päivänä sittenkin ylevä ilo hänen vanhassa herrasväensydämessään''.

Näemme: Sillanpään ''Hiltussa ja Ragnarissa'' kuvaama eroottinen yhteentörmäys ylä- ja alaluokan välillä päätyy alaluokan edustajan musertumiseen yläluokan edustajan jatkaessa tietään tunteettomana, vain yhtä kokemusta rikkaampana. Jo edellä viitattiin Sillanpään biologismin osuuteen tällaisen näkemyksen syntymisessä, mutta tuskin voidaan myöskään olla muistamatta teoksen syntymisen edellä käytyä kansalaissotaa voittajineen ja voitettuineen: siinä suhteessa voidaan ''Hiltua ja Ragnaria'' pitää ''Hurskaan kurjuuden'' uutena muunnelmana. Mutta jos Sillanpää jakaa ulkonaisen voiton ja tappion päinvastoin kuin Strindberg, niin sama päinvastaisuus koskee myös sisäistä voittoa ja tappiota: ei ole epäilystä siitä, että Sillanpään myötätunto on Hiltun, maalaisköyhälistön, alaluokan puolella, ja jos se kärsiikin heikompana ulkonaisen tappion, se korvaa tuhonsa sisäisellä, moraalisella, inhimillisellä voitolla: viattomuudella, puhtaudella, hyvyydellä. Yhtä ilmeisen vihamielinen on Sillanpään asenne Ragnarin ja hänen äitinsä edustamaan yläluokkaan: sen elämäntunnon sterilisyyttä, sen itsekkyyttä ja tunteettomuuta hän kuvaa salaivalla, joka paikkapaikoin on viiltävä.

III

Jos Strindbergin tuotantoa eräältä oleelliselta osin hallitsee hänen naisvihan kyllästämä näkemyksensä sukupuolten vastakohdasta, jos Sillanpään koko tuotantoa hallitsee hänen mystillisbiologinen elämänkatsomuksensa, niin englantilaisella D.H. Lawrencella on näitä vastaamassa hänen primitivisminsä, elämänpalvontansa, sukupuolikulttinsa. Nimenomaan vv. 1925—28 syntynyt romaani ''Lady Chatterley'' on tässä suhteessa saanut sensaatiomaisen maailmankuuluisuudenkin, mitä ei suinkaan ole vähentänyt se, että teos on aikanaan eräissä maissa moraalia loukkaavana kielletty. Tällöin on kuitenkin muistettava, että Lawrence kirjoitti romaaninsa kolmeen kertaan, ja näistä kolmas laitos, josta sosiaalinen aines oli jokseenkin kokonaan eliminoitu ja henkilöt madallettu pelkiksi ohjelmakliseiksi ja joka siten oikeastaan oli pelkkä tutkielma sukuvietistä, oli skandaalisensaation aiheuttaja; sensijaan ensimmäisessä laitoksessa — joka on taiteellisesti paras ja joka on ilmestynyt myös suomeksi — esiintyy sukupuolipalvonta (vaikka se huipentuukin suoranaiseen falloskulttiin) niin puhtaana, että kirjailijan leski Frieda Lawrence voi nimittää sitä jopa ''puritanismin viimeiseksi sanaksi'', ja sen rinnalla, yhtä hallitsevana, on sosiaalinen teema, joka loppujen lopuksi tekee romaanin paljon vallankumouksellisemmaksi kuin konsanaan sen sisältämä seksuaalimystiikka. Samoin kuin kahdessa edellisessä tapauksessa pyrimme myös ''Lady Chatterleyn'' erittelyssä eliminoimaan ei-sosiaalisen, tässä seksuaalimystillisen aineksen.

Tällöin on edessämme jälleen kysymys, missä määrin teoksen päähenkilöt, jotka toinen yläluokkaa, toinen alaluokkaa edustaen törmäävät vastakkain erotiikan pohjalla, ovat sosiaalisesti, psykologisesti tai ideologisesti poikkeustapauksia. Onko sellainen lady Constance Chatterley, aatelisen kartanon- ja kaivostenomistajan nuori puoliso, joka juuri avioliiton solmittuaan on menettänyt miehensä Cliffordin 1. maailmansodan taistelukentille Ranskaan ja saanut hänet takaisin haavoittuneena, alaruumis halvaantuneena, rullatuoliin sidottuna, sukupuolisen kykynsä menettäneenä, ja joka tällöin — elämänjanoisena ja ''miltei peloittavan terveenä'' — ennenpitkää kyllästyy miehensä, kylläkin hienotunteisen ja vapaamielisen Cambridgen-kasvatin, henkiseen korvike-erotiikkaan ja etsii — tavallaan miehensä kyynillisesti yllyttämänä — korvausta toisaalta joutuen sukupuolisuhteeseen kartanon miehisesti vetoavan metsänvartijan Parkinin kanssa? Tuskinpa vain: eroottinen ratkaisu tosin koostuu tässä erikoisista, mutta ei silti tavattomista tapahtumista ja olosuhteista; jopa vanhoillista ja ankaran moraalista jälkiviktoriaanista Englantiakin järkytti 1. maailmansodan jälkeinen ''tapojen villiintyminen'', kaikkien arvojen uudelleenarviointi. Epäuskottavana tuskin voidaan pitää sitäkään, että Constance — päinvastoin kuin miehensä, joka haaveksii ''uudesta orjuudesta'' kommunisminvaaran torjumiseksi — on nuoruudenystävänsä Duncanin kanssa lukeutunut Fabian Societyn maltillisten sosialistien riveihin ja että epämääräinen kaipuu kansalliseen yhteenkuuluvaisuuteen, yhteyteen työväenluokan kanssa, on johtamassa häntä rahvaanomaisen metsänvartijan syliin; jonkinlainen ainakin ohimenevä sosiaaliradikaalinen, sosialistinen, jopa kommunistinen harrastus on kuulunut sotien väliajan Englannin yläluokan muotitauteihin.

Toiselta puolin Parkin: vaikka hän onkin lyhytkokoinen, sotaisesti törröttävillä viiksillä varustettu ja puhuu murteellista englantia, vaikka hän erakkomaisena, kiukkuisen velvollisuudentuntoisena toimensa hoitajana ja sotkuisine perheasioineen onkin paikkakuntalaisten pilkan kohteena, hänessä on kuitenkin ominaisuuksia, ei vain fyysillinen voima ja täydellisyys, vaan myös luonteen terve alkuperäi-

syys, vaistomainen hienotunteisuus ja miehinen hellyys, joitten voi uskoa vetoavan oman näennäis-avioliittoonsa tyydyttämättömään luonnottomuuteen ja oman elämänpiirinsä kuivettavaan steriilisyyteen nääntyvän lady Constancen olemukseen ja herättämään hänessä naisen täyteen tietoisuuteen. Jos ylimysnaisen itsensätarjoaminen ja kiihkeä antautuminen on epäluuloiselle Parkinille järkyttävä, miltei uskomaton kokemus, niin lady Chatterleylle metsänvartijan syleily on elämän ensimmäinen täydellinen sukupuolinen hurmio. Ensimmäisten yhtymisten kuvauksessa kirjailija kohoaa haltioituneeseen ja samalla puhtaaseen runollisuuteen.

Mutta jos kirjailijan romanttinen rakkausasetelma kartanonpuiston metsämajalla sosiaalisesti muistuttaakin Strindbergin feodaalista asetelmaa ''Neiti Juliessa'' — so. yläluokan naisen eroottinen kosketus alaluokkaan tapahtuu feodaaliseen palvelusväkeen, ei työväenluokkaan kuuluvan miehen välityksellä —, niin kuvauksen jatkuva kulku tuo rakastavain eteen käytännöllisiä sosiaalisia ongelmia ja myös miehen sosiaalisessa asemassa tapahtuu merkittävä muutos. Lady Chatterleylle hänen uusi salainen rakkaussuhteensa on yllyttimenä sosiaaliseen ja moraaliseen tilintekoon: vaikka hänet jollakin hetkellä — juuri rakastajansa fyysillisen voiman ja primitiivisyyden vuoksi — valtaa kauhu proletariaattia ja vallankumousta kohtaan, vaikka hän joskus erikoisen kriittisessä mielentilassa pitää Parkinia naurettavana ja ihmettelee, mitä hänessä oikeastaan on nähnyt, hänen kasvava, hallitseva tunteensa on kuitenkin inho sitä sivilisaatiota kohtaan, mitä hänen oma kotinsa ja seurapiirinsä edustavat. Kauhistuttavimpana syntinä hän pitää sitä sukupuolisuuden kieltämistä, mitä hänen miehensä Clifford oli saarnannut; sukupuolisuudessa, ei vain ruumiillisessa, vaan myös henkisessä, hän näkee tien pelastavaan yhteenkuuluvaisuuteen kansan kanssa. Myös Parkinissa panee rakkaussuhde kehitysvoimat liikkeelle: salainen rakkaussuhde on hänestä ennenpitkää nöyryyttävä, sen ympärillä sattuneet kiusalliset välikohtaukset saavat hänet suunniltaan, ja niin hän siirtyy tehdastyöläiseksi Sheffieldiin, vieläpä — kirjailijan kannalta hieman perustelemattomasti — tulee siellä kommunistipuolueen paikalliseksi sihteeriksi. Niin on lady Chatterleyn murtauduttava viimeisistäkin sosiaalisista pidäkkeistään: haluamatta menettää miestä jota rakastaa, haluamatta luovuttaa kohdussaan kehittyvää lasta aviomiehelle, josta on täysin vieraantunut, haluten saada täyden selvyyden sosiaaliseen asemaansa ja uuteen elämänkatsomukseensa hän jättää kotinsa ja asemansa ja seuraa Parkinia. Hän on valmis myöntämään, että ''jos olisin työläinen, olisin kaiketikin kommunisti'', ja vaikka hän vielä äsken yläluokkaan kuuluneena ei olekaan ''yhtään mitään'', hän haluaa päästä pois entisestä ympäristöstään, puhdistautua ''siitä näljäisestä limasta, jota tuo paikka oli sylkenyt hänen päälleen, tuosta niljakkaasta ladyn arvonimestä, jota hän nyt inhosi kuin ruttoa''. ''Voi hyvä Jumala, miten ihanaa olisikaan olla vain rouva Parkin! Constance tahtoi jälleen tuntea itsensä kunnialliseksi naiseksi. Lady Chatterleynä hän oli aina tuntenut itsensä kunniattomaksi.'' ''Missä tahansa, kunhan hän vain säilyttäisi yhteytensä elävään elämään! Ja jos hänen olisi mahdollista päästä elävään yhteyteen työväenluokan kanssa, olisi se sangen hyvä. Mutta olisi typerää hänen yrittää olla olevinaan kun yksi heistä.''

Näemme: samoin kuin Strindbergin ''Neiti Juliessa'', toisin kuin Sillanpään ''Hiltussa ja Ragnarissa'', ylä- ja alaluokan yhteentörmäys erotiikan pohjalla päätyy Lawrencen ''Lady Chatterleyssä'' alaluokan voittoon. Mutta tämä voitto ei enää Lawrencen romaanissa ole vain ulkonaista laatua, ei vain fyysinen voitto: se muodostuu myös henkiseksi, älylliseksi, ideologiseksi. Toiselta puolen ei luokkavastakohtien eroottinen yhteentörmäys tässä johda myöskään toisen osapuolen murtumiseen tai tuhoon, ei fyysiseen eikä myöskään henkiseen, moraaliseen tappioon sanan varsinaisessa mielessä. Seuratessaan metsänvartijasta kommunistiseksi tehdastyöläiseksi muuttunutta Parkinia, hyljätessään samalla oman yhteiskuntaluokkansa ja sen elämänvastaisen moraali- ja aatejärjestelmän, Constance toimii oman sisinpänsä tahdosta, omasta vakaumuksestaan, ja siten loppuratkaisu on myös hänen sisäinen voittonsa.

Arena 4/1952
Jörn Donnerin kaksikielisessä Arena-lehdessä täydellä nimellä julkaistu essee.

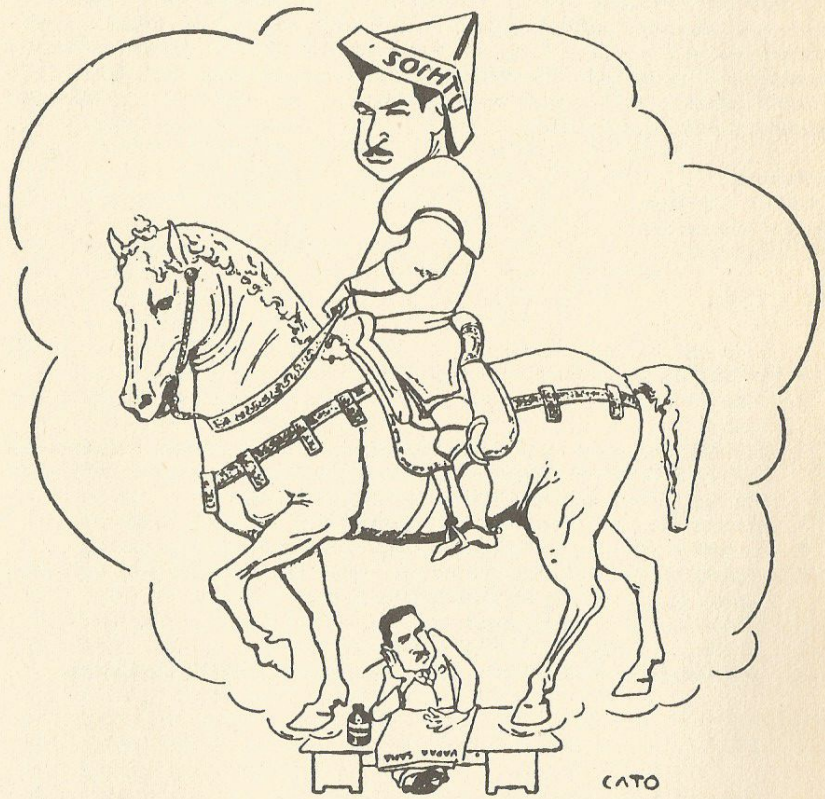

''Kunhan ei vain uskottaisi, että sankarimaine on totta.'' Pilapiirros Appell-lehdessä 19.12.1952.

Raoul Palmgrenin painettuja tekstejä 1944—52

Luetteloon sisältyy 445 tekstin valikoima Raoul Palmgrenin v. 1944—52 julkaisemista kirjoituksista, joista valtaosa on julkaistu Vapaassa Sanassa, muut 40-luvussa ym. aikakauslehdissä, vuotuisjulkaisuissa ja kokoomateoksissa. Vapaassa Sanassa ilmestyneistä teksteistä on Ilkka Liikanen valmistanut kortiston, joka käsittää n. 2630 yksikköä (n. 870 pääkirjoitusta, 1120 pakinaa, 100 tutkielmaa sekä n. 370 muuta kirjoitusta) ja joka tulee ilmestymään Oulun yliopiston kirjallisuuden laitoksen julkaisusarjassa 1982.

Luettelon ulkopuolelle on tässä jätetty Vapaassa Sanassa 1946—52 julkaistut nimim. Happaman pakinat, joista nelisenkymmentä sisältyi valikoimaan Hapan: Hapanta *(Jörn Donner 1953), samoin kuin eräät viime vuosina ilmestyneisiin antologioihin sisältyneet keskeiset tekstit.*

Koska valtaosa teksteistä on ilmestynyt Vapaassa Sanassa, ne on muuten kronologisessa luettelossa sijoitettu vuosittain omaksi kokonaisuudekseen, jota seuraavat muissa julkaisuissa ilmestyneet kirjoitukset. Milloin kirjoitus on julkaistu signeeraamattomana (kuten lähes kaikki VS:n pääkirjoitukset), se on ilmaistu luettelossa merkinnällä ''ei-sign''. Milloin nimimerkkiä ei mainita, kirjoitus on julkaistu koko nimellä varustettuna. Nyt julkaistuun tekstivalikoimaan sisältyvät kirjoitukset on luettelossa merkitty kursivoiden.

Lyhenteitä:

(pääk) = pääkirjoitus	(pol) = polemiikki	(pr) = proosaa
(art) = muu artikkeli	(sel) = seloste	(arv) = arvostelu
(t) = tutkielma	(h) = haastattelu	(pak) = pakina

1944

(Tekstejä Vapaassa Sanassa)

1. *Jääkauden loppu.* (art) 7/11 (n:o 1).
2. Hän, jonka olisi pitänyt saada Nobel-palkinto [Andersen Nexö] (RP) 29/11 (n:o 4).
3. Suomen kulttuurin linja. Puhe Työväenkulttuurin juhlassa Messuhallissa 26/11.) 5/12 (n:o 5). Kirjasena Suomen kulttuurin linja, Kk 1944. Lyhennelmä ruots. Panorama n:o 1/1945, Ny Dag 16/3 1945.
4. Ikkuna itään ja länteen. (sel) (ensi kerran) (RP) 5/12 (n:o 5).
5. Sudenlaulu yössä. (arv: Iris Uurto) (RP) 5/12 (n:o 5).
6. *Kalterit murtuvat — muusat laulavat.* (arv: A. Turtiainen,E. Sinervo, J. Pennanen, H. Wuolijoki) (RP) 20/12 (N:o 7 A).

(Tekstejä muissa julkaisuissa)

7. 30-luku — 40-luku. (pääk) Kiilan albumi 1944.
8. Joel Valaksen talvisota. (pr) (nimim. R. Palomeri) Kiilan albumi 1944.

1945

(Tekstejä Vapaassa Sanassa)

9. Käännöskirjallisuutemme. Toteamuksia ja ohjelmaa. (art) (RP) 2/1.
10. Valvoja kääntää kylkeä. (pol) (ei-sign) 3/1.
11. Runeberg—Biedermeier-ihminen. (arv: L. Viljanen) (RP) 13/1.

12. Vedenjakajalla. Kotimainen kirjallisuus vanhan ja uuden rajalla. (art) (RP) 20/1.
13. *Tannenberg.* (art) (nim. Kolokol) 23/1.
14. Venäläiset Euroopassa. (art) (nim. Kolokol) 25/1.
15. *Viimeinen leinolainen.* (arv: E. Tompurin muistelmat) 26/1.
16. Neuvostoliiton arvoitus. (art) (nim. Kolokol) 2/2.
17. Euroopan Makedonia. (art) (nim. Kolokol) 3/2.
18. Eisensteinin ''Iivana Julma''. (arv) (RP) 10/2.
19. Kansallinen puhtaanapitolaitos. (pol) (ensi kerran) (nim. Luuta) 21/2.
20. SNTL:n kansantanssiyhtye Messuhallissa. (arv) (RP) 10/3.
21. Kulttuurin demokratisointi. (pääk) (ei-sign) 28/3.
22. Idän ja lännen mestareita. (arv: Gorki, Šolohov, Hemingway, Steinbeck) (RP) 5/4.
23. *Kulttuurikriisi.* (art) (RP) 16/4.
24. Hyvitystä Katri Valalle. (arv: Kootut runot) (RP) 17/4.
25. Stalin, voiton organisaattori. (arv: elämäk. tekstejä) (RP) 17/4.
26. Koskenniemen Aeneas-pako. (arv: Goethe-monografia) (RP) 17/5.
27. *Marjatanmäki.* (art: K. Vala) (ei-sign) 28/5.
28. Uusi työväenteatteri syntymässä. (pääk: Suomen työv. teatteri) (ei-sign) 1/6.
29. Virnistelevät saappaat. (arv: P. Haanpää) (RP) 5/6.
30. Taantumus siirtyy länteen. (art) (RP) 6/6.
31. Kasvoja Moskovassa ja Jaltassa. (pak) (nim. Pancho Villa) 7/6.
32. Winston Churchill vetää ylleen torypaidan. (art) (RP) 8/6.
33. *Individualismin itsetuho.* (arv: T. Vaaskivi) 12/6.
34. Kohti työväenluokan yhtenäisyyttä. (pääk) (ei-sign) 20/6.
35. Mitä tapahtuu ylioppilasmaailmassa? (pääk.) (RP) 21/6.
36. *Rikoksen vuosipäiviä.* (pääk) (ei-sign) 22/6.
37. YK. (pääk) (ei-sign) 28/6.
38. Yliopisto — taantumuksen linnake. (pääk) (ei-sign) 17/7.
39. *Marxilaisten aivojen triumfi.* (arv: E. Blomberg) (RP) 18/7.
40. Voiko kirkko demokratisoitua? (pääk) (ei-sign) 20/7.
41. Kaunis nuoruus Virossa. (arv: H. Wuolijoki) (RP) 2/8.
42. Potsdam. (pääk) (ei-sign) 4/8.
43. Inhimillinen ja sankarillinen elämä. (t: 50 v. Fr. Engelsin kuolemasta) (RP) 4/8.
44. *Atoomipommi.* (art) (ei-sign) 8/8.
45. Don Juan vai toveri Juan? (pääk) (ei-sign) 9/8.
46. Maailmanfasismin viimeinen suurmotti. (pääk: Japani) (ei-sign) 14/8.
47. Fasismi — Rahan muukalaislegioona. (pääk) (ei-sign) 16/8.
48. Ikkuna idästä. (arv: V. Kiparsky) (RP) 23/8.
49. Käännöskirjallisuutemme suuntaus. (art) 25/8.
50. Suomen Työväenteatteri avaa esiripun. (art) (ei-sign) 29/8.
51. Englannin heikentyminen. (pääk) (ei-sign) 14/9.
52. *Ylioppilas Perttilän tapaus.* (pääk) (ei-sign) 8/10.
53. Aleksis Kivi ja V.A. Koskenniemi. (pääk) (RP) 10/10.
54. Kulttuuri ja työväenluokka. (art) (nim. Kulttuuriradikaali) 20/10.
55. Ranskan toinen suuri vallankumous? (t) (RP) 24/10.
56. Valtiollinen poliisi ja demokratia. (pääk) (ei-sign) 27/10.
57. Suurlakosta demokratian voittoon. (pääk) (ei-sign) 30/10.
58. Kansanvaltaisuuden läpimurto. (arv: Y.K. Laine) (RP) 30/10.
59. Unkarilainen rapsodia. (pääk) (ei-sign) 13/11.
60. Säätytalo: ensimmäinen päivä. (sel) (nim. Lautamies) 16/11.
61. Säätytalo: puolustus hyökkää. (sel) (nim. Lautamies) 17/11.
62. Kuningas hovinarrina. (arv: H. Wuolijoki) (RP) 22/11.

63. Vastapoolit. (arv: J. Pennanen, P. Mustapää) (RP) 15/12.
(Tekstejä muissa julkaisuissa)
64. Runeberg-ongelma. Pronssihahmo vai sosiaalinen ihminen? (t:L. Viljanen) 40-luku n:o 1.
65. Aikakauslehtikatsaus. (ensi kerran, ei-sign) 40-luku n:o 1.
66. Suuren vierailun jälkeen. (pääk) (RP) 40-luku n:o 2.
67. Laurila Kailaa vastaa eli terveen järjen kritiikki syvähenkisestä sameudesta. (sel) (RP) 40-luku n:o 2.
68. Kirjastotkin voivat edistää ystävällisten suhteiden rakentemista Neuvostoliittoon. (art) Kirjastolehti n:o 2.
69. Ihmisyhteisö maantiellä. (t: J. Steinbeck) 40-luku n:o 3.
70. Katri Vala pakinoitsijana. (t) (RP) 40-luku n:o 3. Sama esipuheena teoksessa Katri Vala: Henki ja aine, Kk 1945.
71. Den finska arbetarkulturens genombrott. (t: Kiila) Ny Dag 3/5.
72. Finland förverkligar demokratin. (Puhe Clartén vapunaattoillassa Tukholmassa) Folkviljan 11—17/5.
73. Voitonpäiviä Tukholmassa. (matkakuv.) 40-luku n:o 5. (sis. Eino Leinon perinne, O 1978).
74. *Koskenniemeläinen Goethe.* (t) 40-luku n:o 5.
75. Taide ja yhteiskunta (I—V) (alustus Taidehallissa 22/5) Kommunisti n:ot 28 ja 29.
76. *Diktaattori ja tyranni.* (t) 40-luku n:o 8.
77. *Proletaarinen kulttuuri — työväenkulttuuri — edistyksellinen kulttuuri.* (t) 40-luku n:o 9.
78. Kun Suomi oli Pohjolan suurvalta. Valikoima kirjallisuutta kansallisen suuruudenhulluuden museosta. (t) (nim. Rollo Kirjamies) Kommunisti n:o 19.
79. *Kärpäset Argoksessa ja Vichyssä.* (matkakuv: Sartre) 40-luku n:o 10.
80. ASS fascismin vuosikymmenellä. (art) Soihtu n:o 14—15.
81. Kiila ja työväen kulttuuripolitiikka. (art) Kommunisti n:o 24.
82. Vuositilinpäätös. (pääk) (RP) 40-luku n:o 11—12.
83. Boileau — Kant— Marx. (t) 40-luku n:o 11—12.
84. Porvarin vankiluolissa. (muist.) Demokraattisen Kansan Joulu 1945.
85. Kulttuuri ja demokratia. (art) Demokraattisen Kansan kalenteri 1946 (1945).

1946

(Tekstejä Vapaassa Sanassa)
86. Torvet soivat uuteen vuoteen. (nim. Happaman l. alakertapakina) 2/1.
87. Ylioppilaat. (pääk) (ei-sign) 4/1.
88. Juutalaiset. (pääk) (ei-sign) 11/1.
89. Eurooppalainen vallankumous. (pääk) (ei-sign) 20/1.
90. *Suunnitelmallisuutta kustannustoimintaan.* (pääk) (ei-sign) 5/2.
91. Vaalit Neuvostoliitossa. (pääk) (ei-sign) 10/2.
92. Saksan arvoitus. (pääk) (ei-sign) 3/3.
93. Professori ja autonkuljettaja. (pääk) (ei-sign) 4/3.
94. 10-vuotias Kiila. (t) 10/3.
95. Kulttuuri ja demokratia. (puhe kulttuurijuhlassa 18/3) 19/3.
96. Ilmestyskirjan toinen ratsastaja. (pääk) (ei-sign) 31/3.
97. Koululaitos valinkauhassa. (pääk) (ei-sign) 6/4.
98. *Vapaamielisyys ja vapaamieliset puolueet.* (pääk) (ei-sign) 12/4.
99. Tukikohtaverkosto yli maapallon. (pääk) (ei-sign) 12/4.
100. *Kansakunta, isänmaa, lippu.* (pääk) (ei-sign) 18/4.
101. *Ei niin, toveri Kriticus.* (pol) (RP) 28/4.

102. *Teesejä Snellmanista.* (pääk) (ei-sign) 12/5.
103. J.V. Snellman ja uusi aika. (radioesit. 12/5) 13/5.
104. *Järjestelmä Immonen.* (rep. Sonkajärven vankilakäräjiltä) 17/5.
105. Rahamahti ja lehdistön vapaus. (t) (ei-sign) 13/6.
106. Miksi virkamiesten erottamattomuus on kumottava? (pääk) (ei-sign) 18/6.
107. Itsenäisyysjulistuksesta atomipommiin. (pääk USA) (ei-sign) 4/7.
108. Amerikkalaisia. (arv: Roosevelt- ja Truman-elämäk.) 7/7.
109. *"Ihminen on poistunut keskeltämme".* (puhe K.H. Wiikin haudalla 9/7) 10/7.
110. *Kenraali Samjatin ja kaksi karttaa.* (pääk) (ei-sign) 12/7.
111. Katoamaton kunnia — lähtemätön häpeä. (pääk: Espanja) (ei-sign) 18/7.
112. Euroopan poliittiset kasvot. (pääk) (ei-sign) 23/7.
113. Oikeiston kuningasjatus. (pääk) (ei-sign) 3/8.
114. Churchill — taiteilija maailmanpolitiikassa. (arv: elämäk) 18/8.
115. Hallituksen yliopistoesitys. (pääk) (ei-sign) 17/9.
116. *Korkeamman hengenviljelyn edistäminen.* (pääk) (ei-sign) 2/10.
117. Historian suurin oikeudenkäynti päättynyt. (pääk: Nürnberg) (ei-sign) 3/10.
118. Kirjailijan velvoitus — ja yhteiskunnan. (pääk) (ei-sign) 6/10.
119. 1800-luvun yhteiskunnallinen romaani ja yhteiskunnallisen romaanin tehtävät. (esit. yliopistolla 6/10) 10/10.
120. Minne menet, sivistyneistö? (pääk) (RP) 23/10.
121. *"Suomalainen demokratia".* (pääk) (RP) 28/10.
122. Kansallinen ja demokraattinen ulkopolitiikka. (pääk) (RP) 31/10.
123. Teatteriuudistus. (pääk) (ei-sign) 9/11.
124. Nuorsuomalaisuudesta kansalliseen taantumukseen. (arv: V.A. Koskenniemi: M. Talvio) 7/11.
125. Jack London, sosialisti ja yli-ihminen. (arv: I. Stone) (RP) 24/11.
126. Totuuksia paperivuoren alta. (t: itsenäistyminen) (nim. Historicus) 6/12.
127. Taide ja mammona. (arv: U. Sinclair) (RP) 8/12.
128. Pan-Eurooppa-aatteen muodonvaihdokset. (pääk) (ei-sign) 9/12.
129. Aikaamme syöksynyt meteori. (arv: J. Joyce) 15/12.
130. Mureneva akseli. (pääk) (ei-sign) 19/12.
131. "Historialliset puolueet". (pääk) (ei-sign) 23/12.
132. *"Antikristuksen ihmetyöt".* (pääk) (ei-sign) 24/12.
133. *Päämaja ja vankila katsovat aikaa.* (arv: O. Paavolainen, A. Turtiainen) 29/12.
(Tekstejä muissa julkaisuissa)
134. Finanssikapitalismin eepos. (t: Th. Dreiser) 40-luku n:o 1.
135. Anarkiasta suunnitelmallisuuteen. (pääk: painotuotteet) (RP) 40-luku n:o 2.
136. *Historialliset aiheet neuvostoelokuvassa.* (art) 40-luku n:o 2.
137. Kulttuuri ja demokratia. (t) 40-luku n:o 3.
138. Diktaattori ja tyranni. Vastaus Akseli Modille. (pol) 40-luku n:o 3.
139. Heinrich Mann — saksalainen Zola, Hugo. (75-v.kirj) 40-luku n:o 4.
140. Katri Vala — tulipatsas. (muistopuhe Konservatoriolla 28/5 -45) — O. Paavolainen (toim): KV — tulipatsas, WS 1946.
141. Sivistyneistö ja työväen joukkoliike. (art) Vappu (SKDL) 1946.
142. Taistelija aamuhämärässä. (t: A.I. Arwidsson) 40-luku n:o 5.
143. "Hän näyttää kirjanoppineelta, mutta hän voisi heitää pommin." (pr) (nim. R. Palomeri) 40-luku n:o 7—8.
144. Korkeampi hengenviljely. (pääk) (RP) 40-luku n:o 10.
145. Lauantaiseura ja J.J. Nervander. (t) 40-luku n:o 10.
146. Sartre vielä kerran. (art) (RP) 40-luku n:o 10.
147. Maila Talvion taisteleva vuosikymmen. (t) 40-luku n:o 11—12.

148. Merimies hevosen selässä. (t: Jack London) 40-luku n:o 11—12.
149. Stalin — voiton organisaattori. (art). — M. Kurjensaari (toim): Naapurimme Neuvostoliitto, T. 1946.

1947

(Tekstejä Vapaassa Sanassa)
150. Kaisu-Mirjami katseli Amerikkaa. (arv: K-M. Rydberg) 6/1.
151. Helsingin Sanomain demokratia. (pääk) (ei-sign) 9/1.
152. Venäläisen intelligentsian panoraama. (arv: Gorki: Klim Samgin I) 12/1.
153. Demokraattinen kulttuuripolitiikka. (pääk) (ei-sign) 21/1.
154. Lopullinen rauhansopimusteksti. (pääk) (ei-sign) 22/1.
155. *Esseitä ja manifesteja.* (arv: H. Olsson) (RP) 26/1.
156. *Avoin kirje Wäinö Aaltoselle.* 26/1.
157. Kulttuuri koko kansan omaisuudeksi. (pääk: SKDL:n kulttuuriohj.) (ei-sign) 1/2.
158. Kirjojen kohtalot. (art) 22/2.
159. Kalevala ja Lönnrot. (pääk) (ei-sign) 28/2.
160. Qvanténilaiset. (art) (nim. Isänmaanystävä) 7/3.
161. *Pax Americana eli tyhjiöteoria.* (pääk) (ei-sign) 12/3.
162. 30 vuotta Maaliskuun vallankumouksesta. (t) (RP) 13/3.
163. Demokraattisen lehdistön viikot. (pääk) (ei-sign) 15/3.
164. Poliittisen rehellisyyden koetin. (pääk: kulttuuriohjelma) (ei-sign) 17/3.
165. Kritiikin pula? — Metodin ja linjan pula! (art) 23/3.
166. Lehdistön vapauden ongelma. (t) 31/3.
167. Laski Trumania vastaan. (pääk) (ei-sign) 8/4.
168. Päivän nimi: Yrjö Leino. (t) (RP) 16/4.
169. Tilinteko kansalle. (pääk) (ei-sign) 17/4.
170. ”Punainen ajojahti” lännessä. (pääk) (ei-sign) 19/4.
171. Marmoripalatsi valokeilassa. (pääk: asekätköjuttu) (ei-sign) 25/4.
172. *Snellman ja Castrén: kaksi linjaa kansallisessa liikkeessä.* (t) 12/5.
173. *Työväenpuolueet ja kulttuuripolitiikka.* (pääk) (ei-sign) 21/5.
174. *Eduskunta, parlamentarismi, demokratia.* (pääk) (ei-sign) 23/5.
175. Nuori Diktonius ja O.V. Kuusinen. (arv: O. Enckell) (RP) 25/5.
176. Oikeudenkäyttö Suomessa. (pääk) (ei-sign) 29/5.
177. Gunnar Eriksonin runoilijaohjelma. (t) 1/6.
178. Henkiset kaivonmyrkyttäjät. (pääk) (ei-sign) 2/6.
179. Maan ja historian mahti. (arv: N. Mihailov) (RP) 15 ja 16/6.
180. Eino Leino, kansallisrunoilija. (t) (RP) 6/7.
181. Suomi idän ja lännen välillä I—III. (arv: E. Juva, J. Paasivirta, R. Lagerborg) 22, 24, 26/7.
182. *”Se on suomettarelaista”* (pääk) (ei-sign) 23/7.
183. Laski Varjosta vastaan. (pääk) (ei-sign) 31/7.
184. Kansallisuuden ja kansainvälisyyden muodonvaihdoksia. (pääk) (ei-sign) 7/8.
185. Dollari-imperialismin teoreetikoita. (pääk) (ei-sign) 15/8.
186. Kaksi demokratian teoreetikkoa — Laski ja Tingesten I—III. (t) 19, 20, 21/8.
187. Panamerikkalainen Antikomintern. (pääk) (ei-sign) 31/8.
188. *Saslavski neuvostodemokratiasta.* (t) 31/8 ja 1/9.
189. *Professori Koskimiehen linjankäynti.* (arv: Elävä kans. kirj. I—II) (RP) 31/8.
190. *Demokratia: kuollut kaava vai elävä sisältö.* (pääk) (ei-sign) 2/9.

191. *Katsaus: Nylonsukkien ihmeelliset seikkailut vanhakasvoisessa lehdistössä.* (nim. Pancho Villa) 10/9.
192. Lopullinen rauha. (pääk) (ei-sign) 16/9.
193. Suomi ja Venäjä. (t) 18/9.
194. Ajatus joka käänsi historian saranat. (t: marxismi 100 v.) 20/9.
195. Suomi ja Skandinavia. (t) 23/9.
196. *Ympyrän neliöiminen.* (pääk: Palestiina) (ei-sign) 24/9.
197. Tuntematon on kotonasi. (art) (ei-sign) 27/9.
198. *Kulttuurivanhoillisuuden mausoleumi.* (pääk: Suomen akatemia) (ei-sign) 5/10.
199. Kominternin aave Belgradin toimistossa. (pääk: Kominform) (ei-sign) 8/10.
200. Marxin ja Engelsin käsitys kirjallisuudesta. (t) 19/10.
201. *Mitä on fasismi?* (pääk) (ei-sign) 30/10.
202. Länsi-Euroopan tappioiden opetus. (pääk) (RP) 5/11.
203. Päivät, jotka vavahduttivat maailmaa. (t: Lokakuun vallankumous) 7/11.
204. Atomipommi ja atomipommiakin voimakkaampi. (pääk) (ei-sign) 9/11.
205. Se pyörii sittenkin. (art: Varjonen—Soihtu— NL) (ei-sign) 17/11.
206. Taantumuksen demokraattiset silmänkääntötemput. (pääk) (ei-sign) 28/11.
207. Ultra. (t) 14/12.
208. Maailman kahtiajaon vuosi. (pääk) (ei-sign) 28/12.
(Tekstejä muissa julkaisuissa)
209. Kaarlo Kramsu eli kansallisuusaatteen pimeneminen. (t) 40-luku n:o 1—2.
210. Demokrati, vetenskaplighet, kämpande framstegsvänlighet. (esit. Sirola-opistossa) Ny Tid 5/6.
211. Irmari Rantamalan Harhama-romaanit. (t) 40-luku n:o 8—10.
212. *Edistyksellisen kulttuurin ongelma.* (puhe kulttuurijuhlassa 23/11) 40-luku n:o 11—12.
213. Hautakirjoitus Koskenniemelle. (t) 40-luku n:o 11—12. (sis. Eino Leinon perinne, O 1978).
214. 100 vuotta Helmikuun vallankumouksista [1848] . (t) Dem. Kansan Kalenteri 1948 (1947).
215. Isänmaa, laillisuus, työväenliike. (lentokirjanen) SKDL.

1948

(Tekstejä Vapaassa Sanassa)
216. Jakobiineja suomalaisissa sarkavaatteissa. (arv: Y. Nurmio) 11/1.
217. *”Aasia aasialaisille”.* (pääk) (ei-sign) 24/1.
218. *Hautakivet hautakivien takana.* (arv: E.L. Masters) 25/1.
219. Kansalaissota kirjallisuudessa. (t) (nim. Historicus) 27/1.
220. *Raskas, ylpeä ja velvoittava muisto.* (pääk) (ei-sign) 28/1.
221. Tarvitsemmeko puolustuslaitosta? (pääk) (ei-sign) 1/2.
222. Vuosisadan alkusoitto. (t: Kommunistinen manifesti 100 v.) 4/2.
223. Ihminen teräskuoren alla. (arv: J. Pennanen) 8/2.
224. *Sasu Punanen* [60 v.] (RP) 16/2.
225. Kiina puhuu. (pääk) (ei-sign) 21/2.
226. *Maailmantaantumuksen laiskanläksy.* (pääk) (ei-sign) 22/2.
227. Tshekkoslovakian kriisi. (pääk) (ei-sign) 26/2.
228. Ystävyys- ja avunantosopimus. (pääk) (ei-sign) 28/2.
229. *Koko kansan yhteinen asia.* (pääk: yya-sopimus) (ei-sign) 3/3.
230. *Sosialidemokratian kaksi tietä.* (pääk) (ei-sign) 13/3.
231. *Isänmaa ei ole kuin nainen...* (alustus ASS:n väittelytilais.) 18/3.
232. *Marxismin maailmankuva.* (arv: A. Ljungdal) 20/3.

233. Oikeiston ulkoparlamentaariset voimavarat. (pääk) (ei-sign) 2/4.
234. Muukalaisen hämmästys. (pääk) (ei-sign) 9/4.
235. Kolme vuotta kolmen suuren sopimuksesta. (pääk) (ei-sign) 14/4.
236. Kansanvaltuuskunnan perustuslaki. (t) 18/4.
237. Ratkaisuvaiheessa. (pääk: yya-sopimus) (ei-sign) 28/4.
238. Helmikuun vallankumousten kaiku Suomessa. (t) 6/5.
239. Unohdettu voiton päivä. (pääk) (ei-sign) 9/5.
240. Kukanpäivä 1848. (t) 9/5.
241. 30 vuotta kokoomuksen kuningaskaappauksesta I—VI. (t) (nim. Historicus) 16, 18, 20, 22, 25, 27/5.
242. Homeerinen taistelu. (pääk: sisämin. Leino) (ei-sign) 16/5.
243. Sulkeutuva ja avautuva individualismi. (arv: J. Siljo, A. Hellaakoski) (RP) 16/5.
244. Uskonsota vai öljysota? (pääk: Palestiina) (ei-sign) 19/5.
245. *Vaara on oikealla.* (pääk) (RP) 31/5.
246. Mitä näimme Neuvostoliitossa. (tiivistelmä) 22/6.
247. Raoul Palmgren katselee Neuvostoliittoa 1—5. (matkakuv) 26/6, 2, 23, 25, 27/7.
248. Mistä vaaleissa on kysymys? (pääk) (ei-sign) 30/6.
249. *Kominformin kriisi.* (pääk) (RP) 4/7.
250. *Mauno Pekkalan hallitus.* (pääk) (ei-sign) 24/7.
251. Työväenhallitus vai ''työväenhallitus''? (pääk) (ei-sign) 30/7.
252. Mitä sanoo Neuvostoliitto? (pääk) (ei-sign) 10/9.
253. Bertrand Russell sodan profeetta (pääk) (ei-sign) 21/9.
254. Pseudo-Hausenstein. Suomalaisen Suomen Suuri Vastahyökkäys. (pol + t) (RP) 26/9.
255. Eikö se ole tapahtunut ennenkin? Hyvien suhteiden höpötys ja yksimielisyysjallitus 1940—41, 1—4. (nim. Muistiinpalauttaja) 13, 15, 17, 19/10.
256. Julkisuusperiaate ja julkisuuskäytäntö. (pääk) (ei-sign) 14/10.
257. Ahlqvistilaisuus. (t) 14/ 10.
258. *Apropos Sartre.* (polem: A. Äikiä) (RP) 5/11.
259. Postikortti Armas Äikiälle. (vast. kirj:een ''Apropos Palmgren'' 12/11) (RP) 12/11.
260. *Kansakunnan oppivuodet.* (arv: M. Kurjensaari) (RP) 7/11.
261. Tieteen vastahyökkäys. (arv: V.T. Aaltonen) (RP) 28/11.
(Tekstejä muissa julkaisuissa)
262. Millainen oli AKS:n aatemaailma. (t) SNS-lehti n:o 6.
263. Mikä oli suomalaisuusliikkeen yhteiskunnallinen tausta? (t) (Suuren linjan johdantoluku) SNS-lehti n:o 11.
264. 30-luvun kulttuuritaistelu. (t) SNS-lehti n:o 16.
265. Sirola ja sivistyneistö. (t) SKP Taistelujen Tiellä (IV) 1948.
266. 50 år kamp för tryckfriheten. (puhe dem. painovapauden juhlassa Yliopistolla 2/11) Ny Tid 5/11.
267. Om litteraturkritikens normer. (t) — Litteraturtolkning. Skrifter utg. av Samf. för stilforskning XIII, Sthlm 1948. [= Boileau—Kant—Marx].
268. Tulenkantajat, kosmopolitismin välinäytös. (t) Kiilan albumi (V) 1948.
Teos: Suuri linja Arwidssonista vallankumouksellisiin sosialisteihin. Kansallisia tutkielmia. Kk 1948.

1949

(Tekstejä Vapaassa Sanassa)
269. Mitä merkitsee työläis- (proletaari-) kirjailija. (art) (RP) 15/1.

270. Mika Karvajalka. (arv: M. Waltari) (RP) 6/2.
271. Romaanin teoriaa. (arv: Alex Matson) (RP) 13/2.
272. Helmikuun manifestista 50 vuotta. (t) (nim. Historicus) 15/2.
273. Temppelin harjalla (pääk: maal. liitto) (ei-sign) 22/2.
274. Ei erottaja vaan yhdistäjä. (art: Uusi Kalevala 100 v.) (RP) 27/2.
275. O.V. Kuusisen alkulause Kalevalan 100-v. juhlien merkkitapaus. (arv) (RP) 27/2.
276. Biedermeier-hahmosta uuteen Runeberg-myyttiin. (arv. L. Viljanen) (RP) 27/3.
277. Puolustusliittosopimus. Miten se syntyi [— —]. (t) (nim. Historicus) 3 ja 4/4.
278. Rauhan voimien ylösnousemus. (pääk: rauhanpuolustajat) (ei-sign) 17/4.
279. *Taistelujuhla.* (art: Kalevala) (RP) 17/4.
280. Kalevala — kansan eepos ja naapurikansojen yhdistäjä. (puhe SKDL:n Messuhalli-juhlassa) 19/4 (sama Työk. San. 20/4).
281. ''Tshekkoslovakian tiellä'' 1—6. (matkakuv) 15, 20, 22, 25, 29, 31/5.
282. Sotaretki Yleisradiota vastaan. (pääk) (ei-sign) 16/5.
283. Itsenäisyyspolitiikan syksyä. (arv: J. Paasivirta) (RP) 2/6.
284. Työväenliikkeen puoluekokouksia 1—8. (t) 4, 8, 10, 12, 15, 17, 19, 21/6.
285. Kiitos, Hella Wuolijoki! (pääk) (ei-sign) 23/6.
286. SKDL:n I liittokokous 1946. (t) 28/6.
287. Vanhan työväenliikkeen perinteet. Kuuluvatko ne tannerilaiselle sos.dem. puolueelle. (t) 2/7.
288. Viimeiseen eurooppalaiseen. (pääk: NATO) (ei-sign) 5/8.
289. Farssi ja murhenäytelmä. (pääk: Strassbourgin parlamentti) (ei-sign) 14/8.
290. *Agnes von Krusenstjernaa suomeksi.* (arv) (RP) 14/8.
291. ''Maailman suurin tukkisuma''. (pääk: Kemin lakko) (ei-sign) 16/8.
292. *Nyt taistellaan perusoikeuksista.* (pääk: Kemin lakko) (ei-sign) 20/8.
293. Sosdem. hallituksella painokanne-ennätys. (art) (ei-sign) 14/9.
294. *Atomipommi.* (pääk) (ei-sign) 25/9.
295. Suontaustan yhdenmukaistamis-sotaretki. (pääk) (ei-sign) 27/9.
296. Julkisuusperiaatteen farssi. (pääk) (ei-sign) 30/9.
297. Kaksi Saksaa tosiasia. (pääk) (ei-sign) 9/10.
298. *Vähemmistöhallitus teoriassa ja käytännössä.* (alustus Akat. sosdem. yhdistyksen väittelytilaisuudessa Yliopistolla 12/10) 13/10.
299. Kiinalainen henki. (t) 22/10.
300. Katsokaa Kiinaa! (pääk) (ei-sign) 23/10.
301. Painovapaustaistelun perinteet kuuluvat kansandemokraattiselle lehdistölle. (t) 3/11.
302. *Viisi taistelun vuotta.* (pääk: VS:n 5-v. juhla) 6/11.
303. Kun sananvapauden lippu kohotettiin. (t: VS 5 v.) (nim. Historicus) 6/11.
304. Historian kääntäjä, maan kasvojen mullistaja. (pääk: NL) (ei-sign) 7/11.
305. Valheen pohjalle ei naapurisuhteita rakenneta. (pääk) (ei-sign) 9/11.
306. *Vai armahdus!* (pääk: Kemin oikeudenkäynti) (ei-sign) 23/11.
307. ''Armahdus'' ja hyvitys. (pääk: Kemin oikeudenkäynti) (ei-sign) 27/11.
308. *Talvisodan myytti ja todellisuus.* (pääk) (ei-sign) 30/11.
309. Kansallinen elinetulinja. (pääk) (ei-sign) 6/12.
310. Mikä oli ''Paasikiven linja'' sortovuosina, 1917 ja 1918? (t) (nim. Historicus) 6/12.
311. Stalin. (pääk: 70 v.) (ei-sign) 21/12.
312. Tähti loistaa ihmiskunnan yllä. (pääk: sosialismi) (ei-sign) 23/12.
313. Vanhakasvoisen historiankirjoituksen asemiinpaluu. (arv: A. Korhonen ym, J. Paasivirta) (RP) 30/12.
(Tekstejä muissa julkaisuissa)
314. Vanhan työväenliikkeen johtavista periaatteista. (art) Kommunisti n:o 1.

VIRDIN
KUNNANKIRJASTO

315. Kun Kristoffer Marshall löysi Euroopan. (pak) (nim. Hapan). Vappu (SKDL) 1949.
316. Ylioppilaat ja politiikka. (art) Hälläpyörä (Häm. osakunta) n:o 5.
317. *Missä ovat venäläisvihan juuret?* (t) SNS-lehti. n:ot 25—26, 27, 28—29.
318. Venäläisvihamielinen Ruotsi vaarana Suomelle. (t) SNS-lehti n:o 39.
319. Fagerholmsregeringen och tryckfriheten. (art) Ny Tid 4/10 (sama Land og Folk 8/10, Trybuny Ludu, International Journalist n:o 1/50.
320. Talvisodan tausta I—II. (t) SNS-lehti n:o 49—50 ja 51—52. (sama Maailma ja Me 12/1979, 1 ja 2/1980).
321. Vanhan työväenliikkeen kansallinen linja. (t) — Käy eespäin. 50 vuotta Suomen työväenliikettä, Kk 1949.
322. SKDL:n periaateohjelma. (t) Dem. Kansan Kalenteri 1950 (1949).
323. Kiinan kansa voittaa. Dem. Kansan Kalenteri (1950 (1949).

1950

(Tekstejä Vapaassa Sanassa)
324. Kenraali Öhquistin näkökulma. (arv) (RP) 15/1.
325. Mika el-Hakim. (arv: M. Waltari) (RP) 5/2.
326. Keskiaikaista. (pääk: hurmosliikkeet) (ei-sign) 7/2.
327. Vaaliparaati. (pääk: presidentinvaali) (ei-sign) 16/2.
328. Sosialisoiminen, kansallistaminen, valtiollistaminen. (pääk) (ei-sign) 23/2.
329. Talvisota uudessa valaistuksessa. (tiivistelmä SNS-lehdessä julk. kirjoitussarjasta) 12/3 (sama Ny Tid 14/3).
330. Kekkosen konsti. (pääk: K:n 1. hallitus) (ei-sign) 19/3.
331. Armo ja oikeus. (pääk: Kemin ''kapina'') (ei-sign) 7/4.
332. *Franklin ja Beaumarchais.* (arv: L. Feuchtwanger) 16/4.
333. Imperialismin uusin vaihe. (pääk) (ei-sign) 22/4.
334. Vappuna 1950. (pääk: sodanjälkeiset vaput) (ei-sign) 30/4.
335. *''Hitlerkö voitti?''* (pääk) (ei-sign) 22/6.
336. *Mitä tapahtuu Koreassa?* (pääk) (ei-sign) 27/6.
337. Kumman valitsee sosialidemokratia? (pääk) (ei-sign) 26/7.
338. Kaksi imperialismin vastaista taistelua: Buurisota 1900, Korean sota 1950. (t) (nim. Historicus) 27/8.
339. *Oikeistososialidemokratian kolme elementtiä.* (pääk) (ei-sign) 23/8.
340. Kaksi lehdistöä. (t) 15/9.
341. *Tosiasiat parasta propagandaa.* (puheenvuoro IOJ:n kongressissa Helsingissä 17/9) 20/9.
342. Sodan ja rauhan voimat. (pääk) (ei-sign) 24/9.
343. Paljastettu hyökkääjä. (pääk: Korean sota) (ei-sign) 3/10.
344. Kulttuuriskandaali. (art: uusleinolaiset) (ei-sign) 14/10.
345. Tannerin talvisota I—II. (arv: muistelmat) 14, 15/10.
346. *Erillissodan myytti.* (pääk) (ei-sign) 17/10.
347. Yhdysvallat terrorisoi maailmaa. (pääk) (ei-sign) 19/10.
348. Korea—Kiina—YK. (pääk) (ei-sign) 10/11.
349. Loistava ja pinnallinen Kurjensaari. (arv) (RP) 19/11.
350. *130-vuotias Engels.* (t) (RP) 27/11.
361. Historian opetus. (pääk: itsenäisyyspolitiikka) (ei-sign) 6/12.
352. Mitä ''punamulta'' tänään merkitsee. (pääk) (ei-sign) 10/12.
353. Kaukoidän kokonaisratkaisu. (pääk) (ei-sign) 16/12.
354. Diskriminaatio jatkuu. (pääk: valtion kulttuurilautakunnat) (ei-sign) 19/12.
355. *Utopian kaksi linjaa* (pääk) (RP) 23/12.
356. Messuhallista Sheffieldiin. (pääk: Rauhanpuolustajat) (ei-sign) 31/12.

(Tekstejä muissa julkaisuissa)
357. Talvisota kenraali Öhquistin silmillä. (arv) SNS-lehti n:o 4.
358. Talvisodan hallituspolitiikkaa. (t-sarja) SNS-lehti n:o 7, 8, 9, 10, 11, ja 12.
359. ''Hevosen selästä pudonnut rakuuna.'' Eino Leino lehtimiehenä. (t) Ajan Kirja n:o 3.
360. ''Hevosen selästä pudonnut rakuuna.'' Eino Leino proosakertojana. (t) Ajan Kirja n:o 4.
361. Karoliinimyytti neuvostotieteen valokiilassa I—II. (t: E. Tarle). SNS-lehti n:ot 50—52/50, 3/51.

1951

(Tekstejä Vapaassa Sanassa)
362. Amerikkalaisen imperialismin kaksi linjaa. (pääk) (ei-sign) 10/1.
363. *Lännen uusin muotihistorioitsija.* (t: A.J. Toynbee) 21/1.
364. Kolminkertainen muodottomuus. (pääk: Mannerheimin hautajaiset) (ei-sign) 4/2.
365. Sosialistisen aatteiden kehityskirjoja [p.o. -linjoja](t: Vorländer & V. Lahtinen) (RP) 4/2.
366. Puoluejärjestelmän uudestimuodostus. (pääk) (ei-sign) 7/2.
367. Vainko puolueettomuus? (pääk) (ei-sign) 7/2.
368. Sosialismi influenssan varassa? (pääk: Englanti) (ei-sign) 11/2.
369. Neuvostovaalit ja neuvoston työskentely. (pääk) (ei-sign) 25/2.
370. *Linja vai ele?* (art: 50-lukulaiset) (RP) 25/2.
371. Kolmas vararikko. (pääk) (ei-sign) 23[p.o. 22]3.
372. Ristiinnaulittu partisaani. (pääk) (ei-sign) 23/3.
373. Kertauskurssi 3 vuoden takaa. (t: yya-sopimus) (nim. Historicus) 6/4.
374. Imperaattorin kukistuminen. (pääk: MacArthur) (ei-sign) 13/4.
375. Kansallinen linja tänään. (t) 25/4.
376. Tekohampaat ja enemmänkin. (pääk: Englanti) (ei-sign) 26/4.
377. Vapun jälkeen ''linnarauha''. (pääk) (ei-sign) 3/5.
378. Kansallisuuskysymys Suomessa 1—3. (t) 20, 22 ja 24/5.
379. Kapakkastrategi Juho Niukkanen. (arv: muistelmat) 26/5.
380. Uudet puolueet ja keskiluokan hätä 1—2. (t) 31/5, 1/6.
381. Stella Polaris. (pääk) (ei-sign) 2/6.
382. Öljyriidassa vihdoinkin ratkaisu? (pääk: Persia, Mossadek) (ei-sign) 7/6.
383. Synkkä kymmenvuotismuisto. (t: jatkosodan alku) (nim. Historicus) 22/6.
384. Aseen ja työkalun kamppailu. (arv: Atos Wirtanen) (RP) 8/7.
385. Neljäs valtiomahti. (pääk: Yleisradio 25 v.) (ei-sign) 9/9.
386. ''Uuden sodan luonnos''. (pääk: Japanin rauhansopimus) (ei-sign) 11/9.
387. Paluu 30-luvun rintamamuodostukseen (pääk: maailmanpolitiikka) (ei-sign) 16/9.
388. Länsi-Saksan erillisrauha. (pääk) (ei-sign) 19/9.
389. Ristiriitainen Ross. (arv) (RP) 25/9.
390. O.V.K. (t: Kuusinen 70 v.) 4/10.
391. Churchillin katkera voitto. (pääk) (ei-sign) 30/10.
392. Venäjän vallankumouksen maailmanhistoriallinen merkitys I—II. (t) 6 ja 7/11.
393. Kommunismi vai kaaos? (pääk) (ei-sign) 7/11.
394. *Kiilan jälki.* (pääk: Kiila 15 v.) (RP) 16/11.
395. Kapitalismin noiduttu ympyrä. (pääk) (ei-sign) 20/11.
396. Korealainen kertauskurssi. (pääk) (ei-sign) 22/11.
397. Suomalainen rauhanlinja. (pääk) (ei-sign) 25/11.

398. Ei uutta Koreaa Pohjois-Euroopasta. (pääk) (ei-sign) 30/11.
399. Itsenäisyytemme perusedellytykset. (pääk) (ei-sign) 6/12.
400. *Pamfletti, josta tuli perusteos.* (t: Engelsin ''Anti-Dühring'') (RP) 9/12.
401. *Fred Hoylen teleskooppi.* (arv) 23/12.
(Tekstejä muissa julkaisuissa)
402. Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain suhteet Harry Hopkinsin jälkeenjääneiden papereiden valossa. (t) SNS-lehti 34—35.
403. Kapina koulussa, Suurpoliittinen myrsky vesilasissa Tampereen klassillisessa lyseossa 20 vuotta sitten. (muist) Suomen Kuvalehti n:o 47.
404. Kirjailijaryhmä Kiila ja Erkki Vala. (polem) Hels. Sanomat 24/11.
405. Atomivoima ja Stalinin haastattelulausunto. (t) Dem. Kansan Kalenteri 1952 (1951).

1952

(Tekstejä Vapaassa Sanassa)
406. Kirjallisen Kuukauslehden aikakausi. (arv: E. Kauppinen) (RP) 8/1.
407. Lähi- ja keski-idän voimakenttä. (pääk) (ei-sign) 30/1.
408. Ahojen perhekronikka. (arv: Antti J. Aho) 3/2.
409. Kaksi linjaa. (pääk: Kekkosen yya-lausunto) (ei-sign) 6/2 (myös Ny Tid 7/2).
410. Kotimaisen elokuvan kohtalo. (pääk) (ei-sign) 9/2.
411. Sodanuhka itä- ja kaakkois-Aasiassa. (pääk) (ei-sign) 13/2.
412. Victor Hugo. (t: 150 v.) 24/2.
413. Kalevalan päivänä 1952. (pääk: M. Haavio Lönnrotin tilalle?) (ei-sign) 28/2.
414. Korean vaihtoehto. (pääk) (ei-sign) 9/3.
415. Labourin skisma. (pääk) (ei-sign) 12/3.
416. Bakteerisota. (pääk) (ei-sign) 18/3.
417. Afrikka päästä päähän (pääk) (ei-sign) 8/4.
418. Pitkäperjantaista pääsiäiseen. (pääk) (ei-sign) 11/4.
419. Elävä Hellas. (arv: W. Durant) (RP) 13/4.
420. Tanner Rauhantekijä. (arv: muistelmat) (RP) 17/4.
421. *Tavallinen amerikkalainen sodassa ja rauhassa.* (arv: N. Mailer (RP) 1/5.
422. Mannerheim-linja I—II. (arv: muistelmat) (nim. Historicus) 11 ja 13/5.
423. *Marskin myytti.* (pääk) (ei-sign) 17/5.
424. Kiinan tie. (arv: V. Nikiforovin ym Kiina-teos) (RP) 21/5.
425. Perääntykää! (pääk: Mannerheim-juhlinta) (ei-sign) 3/6.
426. *Jaakko Ilkka ja marski Fleming eli kaksi linjaa suomalaisessa historiankirjoituksessa.* (t) (nim. Historicus) 15/6.
427. Oi maamme Suomi synnyinmaa. (pääk) (ei-sign) 22/6.
428. Kuka USA:n presidentiksi? (sel) (nim. Spectator) 1/7.
429. Korean toivo ja epätoivo. (pääk) (ei-sign) 23/7.
430. Egyptin sfinksi. (pääk: Naguibin vallankaappaus) (ei-sign) 26/7.
431. ''Amerikkalainen demokratia'' presidentinvaalien valossa. (t) (nim. Sepctator) 1/8.
432. Kiina rakentaa. (pääk) (ei-sign) 1/10.
433. *Aasian rauhanohjelma.* (pääk) (ei-sign) 19/10.
434. Kysytte, mitä on kapitalismin diktatuuri — katsokaa Amerikkaa! I—II (t: A.E. Kahnin ''Valtiopetos''-teos) (RP) 30/10, 2/11.
435. Korea ja Vietnam. (pääk) (ei-sign) 5/11.
436. *Bysantin muureilla.* (arv. M. Waltari) (RP) 17/11.
437. YK vaarassa. (pääk) (ei-sign) 21/11.
438. Sodanjälkeinen Englanti. (t: M. Jakobsonin teos) (RP) 25/11.
439. *Ortegasta Sorokiniin.* (t) (RP) 21/12.

440. Lähtö ja loitsu (pak: Happaman viimeinen) 31/12.
(Tekstejä muissa julkaisuissa)
441. Suomalaisia agitaattoreita — Eetu Salin. (t) Kommunisti n:o 4.
442. Forssan ohjelmasta Railon kautta Oittiseen. Sosdem. puolueen ohjelmakehityksen taustaa. (t) Kommunisti n:o 8.
443. *Luokkavastakohtien Eros.* (t: Strindberg, Sillanpää, Lawrence) Arena n:o 4.
444. Turvallisuuden vuoksi (pak) (nim. Hapan) Dem. Kansan Joulu (SKDL) 1952.
445. K.H. Wiik — oikeaoppinen ja omatunto. Dem. Kansan Kalenteri 1953 (1952).

Lisäyksiä Raoul Palmgrenin painettuja tekstejä 1929—41 käsittelevään luetteloon (julkaistu teoksessa *Palmgren: Tekstejä nuoruuden vuosikymmeneltä.* Love Kirjat 1980):

251a. Romaani sodan aattona. (arv: E. Sinervo: Palavankylän seppä) (nim. Pancho Villa) S n:o 1/1940.
277a. Kysymys tamperelaisille elokuvateattereille: missä viipyy ''Vihan hedelmät''? (pol) KL 7/4 1941.
277b. Uusi työläiskuvaaja. (arv: P. Lahti) KL 19/4 1941.

Oikaisu: Teoksen *Tekstejä nuoruuden vuosikymmeneltä* sivulla 170 oleva otsikko ''Ääriviivoja kaukokaipuun sosialismiin'' kuuluu olla muodossa ''Ääriviivoja kaukokaipuun sosiologiaan''.

Love Kirjat

Timo Aarniala: VALOT
James Aldridge: Viimeinen silmäys
Algot Untolan kolmet kasvot
Maiju Lassila: Pirttipohjalaiset
J. I. Vatanen: Avuttomia
Irmari Rantamala: Kuoleman rajoilla
Peter von Bagh: ELVIS!
Peter von Bagh: Taikayö
Honoré de Balzac: César Birotteau
Dorfman-Mattelart: Kuinka Aku Ankkaa luetaan
Ilja Ehrenburg: Venäjä sodassa
Sergei Eisenstein: Elokuvan muoto
Hanns Eisler: Kirjoituksia musiikista
Federico Fellini: Fellini
F. Scott Fitzgerald: Pat Hobby -tarinat
F. Scott Fitzgerald: Viimeinen ruhtinas
Holmberg-Långbacka: Teatterikirja
Dorothy B. Hughes: Yksinäisessä paikassa
Pekka Kosonen ym.: Suomalainen kapitalismi
Maiju Lassila: Pikku mestareita
Lindfors-Rislakki: CIA
Jack London: Rakkaus elämään
Jack London: Rautakorko
Georg Lukács: Balzac ja ranskalainen realismi
Horace McCoy: Ammutaanhan hevosiakin
Vsevolod Meyerhold: Teatterin Lokakuu
Raoul Palmgren: Tekstejä nuoruuden vuosikymmeneltä
Raoul Palmgren: Tekstejä Vapaan Sanan vuosikymmeneltä
Irmari Rantamala: Viimeiset kirjoitukset
Jean Renoir: Elämäni ja elokuvani
Jean Renoir: Kapteeni Georgesin muistikirja
William Shakespeare: Romea ja Julia
Elvi Sinervo: Maailma on vasta nuori
Elvi Sinervo: Novellit
Elvi Sinervo: Palavankylän seppä, Toveri älä petä
Elvi Sinervo: Runot 1931—56
Elvi Sinervo: Viljami Vaihdokas
August Strindberg: Pieni katekismus
B. Traven: Silta viidakossa
B. Traven: Kuolemanlaiva
B. Traven: Puuvillanpoimijat
B. Traven: Vankkurit
B. Traven: Hallitus
Evelyn Waugh: Rakkaamme
J. J. Wecksell: Daniel Hjort
Nathanael West: Heinäsirkan aika
Nathanael West: Iisi miljoona
Hella Wuolijoki: Niskavuoren tarina

Raoul Palmgren

TEKSTEJÄ
Vapaan Sanan vuosikymmeneltä

Raoul Palmgren oli vasta vähän yli 30-vuotias tullessaan melkein suoraan vankilasta päätoimittajaksi vastaperustetun SKDL:n Vapaa Sana -lehteen 1944. Takana oli jo loistava kirjoittajan ura, jonka kirjoituskokoelma *Tekstejä nuoruuden vuosikymmeneltä* on kartoittanut ja jonka sota katkaisi. Nyt käsillä olevan valikoiman aikaväli 1944—52 on poikkeuksellisen jännittävä, noiden vuosien pihdeissä synnytettiin toinen tasavalta ja tehtiin ne päätökset joiden vaikutuspiirissä elämme yhä. Kansainvälinen kenttä ei ollut vähemmän ristiriitainen: kylmä sota, rauhanliikkeen taistelu, sosialistisen järjestelmän vakiintuminen olivat aiheita, joiden vaiheilta Raoul Palmgrenin nuorekas ja innostuneen tietorikas journalistiikka antaa vakuuttavan näyttönsä siitä mitä lehdistö ja sen rooli yhteiskunnassa voivat loistokkaimmillaan olla.

Tekstejä Vapaan Sanan vuosikymmeneltä sisältää myös tekstejä muista julkaisuista, särmiä Palmgrenin toiminnasta kirjallisuusmiehenä, kriitikkona ja kulttuurihistorioitsijana, mikä juuri noina *Suuren linjan* ilmestymisen vuosina eli voimallisen uudistuvaa vaihettaan.